

UNIVERSITAT
POLITÈCNICA
DE VALÈNCIA

EL TEATRE RUSSAFA DE VALÈNCIA. LA VIDA ARTÍSTICA MUSICAL I TEATRAL DE LA CIUTAT VISTA MITJANÇANT EL LLEGAT DE RAFAEL CULLA

Tesi doctoral presentada per JOANA SALES BAVIERA

Sota la direcció del doctor JOSEP ANTONI ALBEROLA VERDÚ

València, febrer 2024

**EL TEATRE RUSSAFA DE VALÈNCIA. LA VIDA ARTÍSTICA
MUSICAL I TEATRAL DE LA CIUTAT VISTA MITJANTÇANT EL
LLEGAT DE RAFAEL CULLA**

Joana Sales Baviera

UNIVERSITAT
POLITÈCNICA
DE VALÈNCIA

El Teatre Russafa de València. La vida artística musical i teatral de la ciutat vista mitjançant el llegat de Rafael Culla. València, febrer 2024.

Autora:

Joana Sales Baviera (joasaba@doctor.upv.es)

Director: Josep Antoni Alberola Verdú

Tesi doctoral en el programa de doctorat en Indústries de la Comunicació i Culturals
Departament de Comunicació Audiovisual, Documentació i Història de l'Art.
Universitat Politècnica de València

Dedicat a totes i tots els artistes que han passat per aquest emblemàtic teatre durant els més dels seus cent anys d'existència, perquè no caiguen en l'oblit.

AGRAÏMENTS

Tota la meua estima i agraïment a Fernanda Medina, cap i responsable de la Biblioteca del Centre de Documentació Escènica de la Generalitat Valenciana, per la confiança dipositada des del primer moment en la realització d'aquesta Tesi sobre l'emblemàtic Teatre Russafa, llegat del qual la família de Rafael Culla havia deixat sota la seua custòdia. Donar també les gràcies a les artistes Angelita Sanfeliu i Julita Díaz, al periodista Rafael Brines i a Jorge Culla, per dedicar-me part del seu temps i compartir amb mi els seus records. A José Huguet per la possibilitat de consultar el seu interessant arxiu privat. Voldria agrair també l'amabilitat, disposició i professionalitat dels funcionaris i funcionàries que m'he trobat al Centre de Documentació Escènica de la Generalitat Valenciana, a l'Arxiu i l'Hemeroteca Municipal de València, especialment a Imma Jorge, Esther Peris i Julia Patiño. També vull agrair a Josep Antoni Alberola la direcció d'aquesta Tesi, els seus consells, la seua experiència i l'amistat consolidada després d'aquests anys de treball.

RESUM VALENCIÀ

Al Teatre Russafa de València es va desenvolupar una activitat artística i cultural que amb els anys ha quedat oblidada, però que en la seua època va tindre molta importància per a la ciutat. Creat l'any 1868, oferí durant més d'un segle gran varietat de gèneres musicals i teatrals; sarsuela, sainets, drames, comèdies, espectacles de varietats i revista, gènere del qual va ser el gran exponent, a més de cinema.

La recerca d'aquest estudi ha estat basada principalment sobre el llegat del teatre conservat per la família de Rafael Culla, qui va ser gerent del Russafa des de l'any 1924, tasca que fou continuada pels seus descendents fins al 1973 quan el teatre va tancar definitivament les seues portes. El llegat de Rafael Culla, consisteix en un arxiu de teatre i música que recull obres teatrals escrites i publicades durant les últimes dècades del segle XIX fins a les quatre primeres del segle XX. Conté uns 3.000 volums entre manuscrits originals, còpies, edicions, partitures musicals, algunes acompanyades pels seus respectius llibrets, programes de mà, fotografies i documentació administrativa.

Paraules clau: Teatre Russafa; teatre valencià; companyia teatral; sarsuela; revista musical; varietats.

RESUMEN CASTELLANO

En el Teatro Ruzafa de Valencia se desarrolló una actividad artística y cultural que con los años ha quedado olvidada, però que en su època tuvo mucha importància para la ciudad. Creado en 1868, ofreció durante más de un siglo gran variedad de géneros musicales y teatrales; zarzuela, sainetes, dramas, comédias, espectáculos de variedades y revista, género del cual fué un gran exponente, a demàs de cine.

La investigación de este estudio ha estado basada principalment sobre el legado del teatro conservado por la família de Rafael Culla, quien fué gerente del Ruzafa desde el año 1924, trabajo que continuaron sus descendientes hasta 1973 cuando el teatro cerró definitivamente sus puertas. El legado de Rafael Culla consiste en un archivo de teatro y música que recoge obras teatrales escritas y publicadas durante las últimas décadas del segle XIX hasta las cuatro primeras del segle XX. Contiene unos 3.000 volúmenes entre manuscritos originales, còpies, ediciones, partituras musicales, algunas de ellas acompañadas de sus respectivos libretos, programas de mano, fotografías y documentación administrativa.

Palabras clave: Teatro Ruzafa; teatro valenciano; companyia teatral; zarzuela, revista musical, variedades.

ENGLISH ABSTRACT

In the Ruzafa Theater of Valencia an artistic and cultural activity was developed that over the years has been forgotten, but in this time it was very important for the city. Created in 1868, it offered a great variety of musical and theatrical genres for more than a century; zarzuela, skits, dramas, comedies, variety shows and musical magazines, a genre of which he was a great exponent, as well as cinema.

The investigation of this study has been based mainly on the legacy of the theater preserved by the family of Rafael Culla, who was manager of Ruzafa since 1924, work that his descendants continued until 1973 when the theater finally closed its doors. Rafael Culla's legacy consists of a theater and music archive that includes plays written and published during the last decades of the 19th century up to the first four decades of the 20th century. It contains about 3.000 volumes including original manuscripts, copies, editions, musical scores, some of them accompanied by their respective scripts, hand programs, photographs and administrative documentation.

Keywords: Russafa Theater; valencian theater; theater company; Operetta; musical comedy; varieties.

INDEX

CAPÍTOL 1	15
INTRODUCCIÓ	15
1.1. ANTECEDENTS HISTÒRICS.....	15
1.2. OBJECTIUS.....	16
1.2.1. OBJECTIUS GENERALS	17
1.2.2. OBJECTIUS ESPECÍFICS.....	17
1.3. METODOLOGIA	18
1.3.1. RECOPIACIÓ.....	18
1.3.2. CLASSIFICACIÓ	19
CAPÍTOL 2	21
EL TEATRE-CAFÈ DEL CARRER DE RUSSAFA	21
2.1. EL PRIMER TEATRE-CAFÈ I LES SEUES POSTERiors REFORMES	21
2.1.1. L'AFORAMENT DEL TEATRE. ELS PREUS	32
2.1.2. LA LLUM ELÈCTRICA ARRIBA AL TEATRE	47
CAPÍTOL 3	48
PROPIETARIS I EMPRESARIS DEL TEATRE RUSSAFA AL LLARG DE LA SEUA EXISTÈNCIA	48
3.1. ELS PROPIETARIS	48
3.1.1. JUAN CARLOS DE CHOMÓN Y GUERIN	48
3.1.2. ANTONIO DÍAZ TORRES.....	49
3.1.3. JOAQUINA CORTÉS ALIAGA.....	51
3.1.4. RAFAEL DÍAZ TORRES	51
3.2. EMPRESARIS I SOCIS	53
3.2.1. RAFAEL CULLA MUÑOZ	57
CAPÍTOL 4	61
LA VIDA INTERNA DEL TEATRE RUSSAFA. IMPOSTOS TRIBUTARIS	61
4.1. EL PERSONAL ASSALARIAT. CONTRACTES ARTÍSTICS.....	61
4.1.1. ELS SOUS	70
4.1.2. LES DEPENDÈNCIES	72
4.1.3. L'ORQUESTRA. MÚSICS IL·LUSTRES.....	74
4.1.3.1. JOSÉ MANUEL IZQUIERDO ROMEU (1890-1951).....	76
4.1.3.2. RIGOBERTO CORTINA GALLEGO (1843-1920).....	78
4.1.3.3. SANTIAGO LOPE GONZALO (1871-1906).....	80
4.1.3.4. VICENTE PEYDRÓ DÍEZ (1861-1938).....	81
4.1.3.5. VICENTE LLEÓ BALBASTRE (1870-1922).....	84
4.2. ELS IMPOSTOS TRIBUTARIS DEL TEATRE EN LES PRIMERES DÈCADES DEL S. XX	89
4.2.1. IMPOST D'UTILITATS	89
4.2.2. ARBITRIS.....	92
4.2.3. CONTRIBUTIÓ INDUSTRIAL.....	93
4.2.4. IMPOST DEL TIMBRE.....	93
4.2.5. SECRETARIA DE NEGOCIAT D'ESPECTACLES.....	97
4.2.6. DIRECCIÓ DE VIGILÀNCIA	99
CAPÍTOL 5	102
OBRES TEATRALS EN ADQUISICIÓ I EN LLOGUER EDITORIAL	102
5.1. OBRES ADQUIRIDES ALS SEUS AUTORS ENTRE 1880 I 1887.....	102
5.1.1. RAFAEL TORROMÉ I ROS.....	103
5.1.2. LEANDRO TORROMÉ I CRÚ.....	105

5.1.3. FRANCISCO DE ALBA.....	105
5.1.4. FRANCISCO DE PAULA HUERTAS.....	106
5.1.5. RICARDO CESTER I JOSÉ MARÍA PUIG TORRALVA.....	106
5.1.6. MANUEL MELÉNDEZ I RAFAEL BOLUMAR.....	107
5.1.7. JUAN DE ALBA I CARLOS CAIMER.....	108
5.2. LES ADMINISTRACIONS EDITORIALS.....	108
5.2.1. L'ACORD AMB L'EDITOR JOSÉ MARÍA MOLES.....	110
CAPÍTOL 6.....	112
SIS PECES TEATRALS REAPAREGUDES DEL TEATRE VALENCIÀ.....	112
6.1. INTRODUCCIÓ.....	112
6.2. EL SAINET I LES SEUES ACCEPCIONS.....	113
6.3. 1890/1891 UNA TEMPORADA TEATRAL FRUCTÍFERA.....	116
6.4. LES OBRES RESCATADES.....	119
6.4.1. CONSUMOS Y CONSUMEROS.....	121
6.4.2. LO QU'IMPORTA ES RELLUIR.....	125
6.4.3. UN BARBER DE CONTRABANDO.....	127
6.4.4. UN INCRÈDUL.....	129
6.4.5. CACHET Y COLOM.....	131
6.4.6. VALENCIA.....	132
6.5. CONCLUSIONS.....	136
CAPÍTOL 7.....	137
LES VETLADES VALENCIANES AL TEATRE RUSSAFA DE VALÈNCIA. L'INTENT DE CREAR UN TEATRE VALENCIÀ A LA RENAIXENÇA.....	137
7.1. INTRODUCCIÓ.....	137
7.2. LA PREEMINÈNCIA DEL SAINET I EL TEATRE COSTUMISTA EN EL TEATRE VALENCIÀ.....	139
7.3. HOMENATGE A EDUARDO ESCALANTE.....	144
7.4. LES VETLADES VALENCIANES.....	145
7.4.1. MANUEL LLORENS, L'ACTOR CREADOR DE LES VETLADES VALENCIANES	149
7.5. EL TEATRE VALENCIÀ EN QÜESTIONAMENT.....	151
7.6. CONCLUSIONS.....	157
CAPÍTOL 8.....	158
EL CINEMATÒGRAF I EL CINE.....	158
8.1. EL CINEMATÒGRAF DE PARÍS.....	158
8.1.1. DIFERÈNCIES D'OPINIÓ ENTRE LA PREMSA SOBRE EL QUADRE «NOCHE DE BODAS».....	161
8.1.2. EL CRONOFOTÒGRAF MARSELIEU.....	164
8.1.3. ELS QUADRES DEL CINEMATÒGRAF EXHIBITS AL TEATRE RUSSAFA.....	165
8.2. EL CINE.....	168
CAPÍTOL 9.....	174
L'ESCENOGRAFIA.....	174
9.1. PINTORS ESCENÒGRAFS.....	174
9.1.1. EDUARDO AMORÓS.....	175
9.1.2. JOSÉ MARTÍNEZ GARÍ.....	177
9.1.3. RICARDO ALÓS.....	179
9.1.4. JOAQUÍN IGUAL.....	179
CAPÍTOL 10.....	181
LES TEMPORADES TEATRALS (I PART).....	181
10.1. INTRODUCCIÓ.....	181

10.2. LES TEMPORADES TEATRALS ACABALLES DEL S. XIX. LES COMPANYIES TEATRALS I ELS SEUS INTEGRANTS	182
10.3. LES FUNCIONS DE BENEFICI. DOS PROGRAMES DE MÀ DATATS EN 1875 I 1877	183
10.4. ELS ESPECTACLES	189
10.5. TEMPORADES TEATRALS DES DE 1878 FINS AL 1900	192
10.5.1. TEMPORADA 1878/1879	192
10.5.2. TEMPORADA 1879/1880	192
10.5.3. TEMPORADA 1880/1881	193
10.5.4. TEMPORADA 1881/1882	194
10.5.5. TEMPORADA 1882/1883	195
10.5.6. TEMPORADA 1883/1884	196
10.5.7. TEMPORADA 1884/1885	197
10.5.8. TEMPORADA 1885/1886	197
10.5.9. TEMPORADA 1886/1887	198
10.5.10. TEMPORADA 1887/1888	199
10.5.11. TEMPORADA 1888/1889	199
10.5.12. TEMPORADA 1889/1890	201
10.5.13. TEMPORADA 1890/1891	201
10.5.14. TEMPORADA 1891/1892	202
10.5.15. TEMPORADA 1892/1893	204
10.5.16. TEMPORADA 1893/1894	205
10.5.17. TEMPORADA DE PASQUA 1894	208
10.5.18. TEMPORADA 1894/1895	209
10.5.19. TEMPORADA 1895/1896	210
10.5.20. TEMPORADA 1896/1897	211
10.5.20.1. LA CORRESPONDÈNCIA D'ENRIQUE BORRÀS	212
10.5.21. TEMPORADA 1897/1898	216
10.5.22. TEMPORADA 1898/1899	216
10.5.23. TEMPORADA DE PASQUA 1899	217
10.5.23.1. LA CORRESPONDÈNCIA DE JUAN ESPANTALEÓN	218
10.5.24. TEMPORADA 1899/1900	220
CAPÍTOL 11	226
LES TEMPORADES TEATRALS (II PART)	226
11.1. INTRODUCCIÓ	226
11.2. LES TEMPORADES TEATRALS DES DE 1900 FINS AL 1973	227
11.3. PRIMERA DÈCADA DEL SEGLE XX	230
11.3.1. TEMPORADA 1900/1901	230
11.3.2. TEMPORADA 1901/1902	231
11.3.3. TEMPORADA 1902/1903	232
11.3.4. TEMPORADA 1903/1904	233
11.3.5. TEMPORADA 1904/1905	234
11.3.6. TEMPORADA 1905/1906	237
11.3.7. TEMPORADA 1906/1907	242
11.3.8. TEMPORADA 1907/1908	246
11.3.9. TEMPORADA 1908/1909	249
11.3.10. TEMPORADA 1909/1910	254
11.4. ANYS 10	259
11.4.1. TEMPORADA 1910/1911	259
11.4.2. TEMPORADA 1911/1912	263
11.4.3. TEMPORADA 1912/1913	265
11.4.4. TEMPORADA 1913/1914	265
11.4.5. TEMPORADA 1914/1915	265
11.4.6. TEMPORADA 1915/1916	266
11.4.7. TEMPORADA 1916/1917	268
11.4.8. TEMPORADA 1917/1918	268
11.4.9. TEMPORADA 1918/1919	270

11.4.10. TEMPORADA 1919/1920	271
11.5. ANYS 20	275
11.5.1. TEMPORADA 1920/1921	275
11.5.2. TEMPORADA 1921/1922	277
11.5.3. TEMPORADA 1922/1923	277
11.5.4. TEMPORADA 1923/1924	284
11.5.5. TEMPORADA 1924/1925	288
11.5.6. TEMPORADA 1925/1926	295
11.5.7. TEMPORADA 1926/1927	299
11.5.8. TEMPORADA 1927/1928	301
11.5.9. TEMPORADA 1928/1929	304
11.5.10. TEMPORADA 1929/1930	311
11.6. ANYS 30	314
11.6.1. TEMPORADA 1930/1931	314
11.6.2. TEMPORADA 1931/1932	320
11.6.3. TEMPORADA 1932/1933	324
11.6.4. TEMPORADA 1933/1934	330
11.6.5. TEMPORADA 1934/1935	336
11.6.6. TEMPORADA 1935/1936	341
11.6.7. PERÍODE BÈL·LIC	345
11.6.8. D'ABRIL A DESEMBRE DE 1939	346
11.6.9. TEMPORADA 1939/1940	349
11.7. ANYS 40	352
11.7.1. TEMPORADA 1940/1941	352
11.7.2. TEMPORADA 1941/1942	354
11.7.3. TEMPORADA 1942/1943	359
11.7.4. TEMPORADA 1943/1944	365
11.7.5. TEMPORADA 1944/1945	369
11.7.6. ANY 1946	379
11.7.7. ANY 1947	386
11.7.8. ANY 1948	393
11.7.9. ANY 1949	399
11.8. ANYS 50	406
11.8.1. ANY 1950	406
11.8.2. ANY 1951	413
11.8.3. ANY 1952	421
11.8.4. ANY 1953	426
11.8.5. ANY 1954	431
11.8.6. ANY 1955	436
11.8.7. ANY 1956	440
11.8.8. ANY 1957	444
11.8.9. ANY 1958	449
11.8.10. ANY 1959	454
11.9. ANYS 60	460
11.9.1. ANY 1960	460
11.9.2. ANY 1961	466
11.9.3. ANY 1962	472
11.9.4. ANY 1963	479
11.9.5. ANY 1964	485
11.9.6. ANY 1965	489
11.9.7. ANY 1966	494
11.9.8. ANY 1967	500
11.9.9. ANY 1968	506
11.9.10. ANY 1969	511
11.10. ANYS 70	516
11.10.1. ANY 1970	516
11.10.2. ANY 1971	521
11.10.3. ANY 1972	525

11.10.4. ANY 1973.....	530
11.11. CONCLUSIONS	534
CAPÍTOL 12	538
LA MEMÒRIA VIVA	538
12.1. XARRADA AMB ANGELITA SANFELIU.....	538
12.2. XARRADA AMB RAFAEL BRINES	542
12.3. XARRADA AMB JORGE CULLA	545
12.4. XARRADA AMB JULITA DÍAZ	546
CAPÍTOL 13	549
CONCLUSIONS	549
FONTS.....	551
1. FONTS DOCUMENTALS	551
2. PUBLICACIONS I SÈRIES ESPECIALITZADES.....	552
3. WEBGRAFIA	553
4. DISCOGRAFIA	555
5. IL·LUSTRACIONS	555
BIBLIOGRAFIA	559
ANNEX	565
1. LLISTAT OBRES GALERIES DRAMÀTIQUES 1891/1894	566
2. LLISTAT OBRES TEMPORADES TEATRALS 1868/1973.....	584
3. LLISTAT OBRES I PARTITURES SENSE NOM D'AUTORS AL LLEGAT CULLA	742
4. LLISTAT OBRES I PARTITURES DE LA PROPIETAT D'ANTONIO DÍAZ TROBADES AL FONS FAUSTO HERNÁNDEZ CASAJUANA.....	749
5. LLISTAT OBRES PER ORDRE D'APARICIÓ AL TEXT	750

ABREVIATURES

AHMV.: Arxiu Històric Municipal de València.

act.: acte

adap.: adaptació

arranj.: arranjament

BDH.: Biblioteca Digital Hispànica

BIVALDI.: Biblioteca Valenciana Digital

CDEIVC.: Centre de Documentació Escènica. Institut Valencià de Cultura.

cènt.: cèntim

col·lec.: col·lecció

dir.: director

epíl.: epíleg

exp.: expedient

h.: hores

HDBNE.: Hemeroteca Digital Biblioteca Nacional d' Espanya

HMV.: Hemeroteca Municipal de València

núm.: número

Ll.: llibret

P.: partitura

ptes.: pessetes

pròl.: pròleg

q.: quinzet

quadr.: quadre

reduc.: reducció

RT.: representacions per temporada.

trad.: traducció

CAPÍTOL 1

INTRODUCCIÓ

1.1. ANTECEDENTS HISTÒRICS

Actualment el Teatre Russafa ja no existeix. Fou creat com a Teatre-Cafè en juny de 1868, en una època en la qual aquest tipus de cafès estaven posant-se molt de moda, i constituït com a coliseu en 1876. Molt prompte el Teatre Russafa agafaria una popularitat que l'acompanyaria durant tota la seua existència.

Situat al cor de la ciutat de València, al carrer de Russafa núm. 15,¹ principalment i en èpoques diferents, va estar dirigit per dues famílies; la família d'Antonio Díaz, qui el va adquirir en propietat sobre 1878 i la família de Rafael Culla, qui el va tindre llogat des de 1924 fins al seu tancament en 1973. Tant la família Díaz com la família Culla, foren uns empresaris molt coneguts, respectats i volguts. Van ser uns visionaris que comptaven amb una sensibilitat i una habilitat especial, amb un olfacte pel qual es guiaven alhora de contractar espectacles i poder així encertar en cada moment allò que oferien al públic. Viatjaven a Madrid i Barcelona a conèixer les noves produccions teatrals d'actualitat per a després presentar-les al Russafa, i no poques vegades aquestes van superar a les representades en les seues ciutats d'origen. Ambdós empresaris van arribar a guanyar molts diners amb el teatre. Invertiren i arriscaren en les posades en escena, companyies i artistes, i una de les coses més important és que van saber conviure amb cadascun dels moments polítics i de crisi econòmica que els va tocar.

El Teatre Russafa fou també la llar d'artistes incipients; actors, actrius, comediògrafs, músics, a qui va brindar moltes oportunitats. Així mateix, va donar suport al teatre valencià, tant en les seues èpoques de plenitud com quan aquest es trobava en moments de debilitat. El Russafa, com altres teatres importants, va comptar amb companyia pròpia. En la temporada 1933/1934 presentava la seua Gran Companyia titular de Sarsuela i Revista i en maig de 1970 la Companyia titular de Revista. El seu escenari va compaginar teatre, música i cinema. Per ell i en cada

---

1. En la primera dècada del s. XX, el carrer de Russafa passà a denominar-se carrer de Pi i Margall, llavors el Teatre Russafa va adquirir el núm. 19 d'eixe mateix carrer, més tard passaria a ser el carrer de Calvo Sotelo. En l'actualitat aquest carrer és el conegut Passeig de Russafa.

època passaren els artistes més demandats i reconeguts, les companyies de comèdia, drama, líriques i de revista encarregades de representar les obres que triomfaven als teatres més importants de la cort, les quals eren escrites pels autors i compositors més celebres del moment. Es representaren els espectacles d'actualitat més significatius de cada època; balls de màscares, prestidigitadors, equilibristes, animals ensinistrats, flamenc, folklore, revista, cine, orquestres amb ritmes internacionals, inclòs en alguna ocasió fou utilitzat de quadrilàter per a boxa. En l'època noucentista, el Russafa era anomenat per la premsa el teatre dels beneficis, pels molts que allí es celebraven, i ja entrat el segle XX. fou conegut com el palau de la revista, al ser considerat el gran exponent d'aquest gènere.

La Tesi Doctoral que presentem és el primer estudi que es realitza sobre el Teatre Russafa de València, uns dels teatres més emblemàtics que ha tingut la ciutat. Llevat de l'estudi publicat *El Teatre Principal de València*, per qui fou dramaturg i catedràtic d'Història del Teatre Espanyol de la Universitat de València Josep Lluís Sirera, no hi ha cap treball més dedicat als teatres que van existir a la nostra ciutat. De tots els teatres privats de València que van existir i que han desaparegut, el Teatre Russafa és l'únic que ha conservat un llegat familiar capaç de permetre desenvolupar una investigació sistemàtica de la vida del teatre com si fos un microcosmos de la vida de la ciutat. Altres teatres no han tingut la mateixa sort amb el seu llegat, bé aquest s'ha perdut o ha quedat fraccionat pel temps, o bé els seus propietaris no l'han donat a objecte d'estudi. Aquesta Tesi ha estat gràcies al llegat que sobre el Teatre Russafa la família de Rafael Culla ha dipositat al Centre de Documentació Teatral de la Generalitat Valenciana per a la seua investigació i disponibilitat pública.

1.2. OBJECTIUS

El Russafa fou un teatre que va existir al voltant de cent anys. Va conviure amb unes èpoques tan dispars com són els últims anys de la dictadura de Primo de Rivera, la Segona República, els anys de la Guerra Civil i la dictadura franquista. En aquest treball abordarem la seua trajectòria des de les diferents èpoques. Observarem els canvis en les programacions teatrals i com aquests anaven acompanyats dels canvis polítics. Donarem a conèixer els gustos i costums socioculturals a través de les seues portes, dels seus espectacles i de la vida dels seus components.

1.2.1 OBJECTIUS GENERALS

Els objectius generals d'aquesta Tesi són:

- Recercar i documentar la trajectòria del Teatre Russafa des de la seua creació en 1868 fins a la seua desaparició en 1973.
- Avaluar l'impacte cultural i artístic del Teatre Russafa en l'escena cultural de València.

1.2.2. OBJECTIUS ESPECÍFICS

Dintre dels objectius generals podrem discernir els següents objectius específics:

- Esbrinar el funcionament intern del Teatre Russafa.
- Observar la rellevància que va tindre el teatre valencià al Russafa.
- Donar a conèixer el repertori teatral i musical, autors, companyies i artistes del Teatre Russafa.
- Examinar les produccions més destacades que s'han presentat en el teatre al llarg dels anys.
- Descobrir les figures artístiques rellevants que hagen estat associades amb el Teatre Russafa.
- Analitzar esdeveniments, festivals o altres activitats associades al Teatre Russafa que hagen contribuït a la seua integració en l'entorn sociocultural de la nostra ciutat.

Per aconseguir-ho hem dut a terme l'estudi de la documentació que ha quedat conservada al llegat Culla: els programes de mà, els llibrets d'obres de repertori, les partitures, més tota la informació que s'ha anat aportant durant la investigació.

1.3. METODOLOGIA

El llegat de la família Culla consta d'uns 3.000 volums entre manuscrits originals i còpies de llibrets d'obres teatrals, partitures musicals, programes de mà, fotografies i documentació administrativa. Per a dur a terme la nostra comesa de recomposició de la vida del Teatre Russafa hem seguit el procediment de recopilació de materials, consulta de treballs escrits sobre teatre i els seus gèneres, biografies d'autors i artistes rellevants, recerca i consulta de diaris i revistes de cada època, ordenació i classificació, interpretació de la documentació recopilada i l'obtenció de conclusions.

1.3.1. RECOPIIACIÓ

La documentació administrativa que ha quedat conservada al llegat correspon a èpoques dispars i no és massa extensa, però l'hem estudiada a fons i classificada per anys per poder aprofitar i extreure tota la informació possible. Per a fer extensible aquesta informació ens hem ajudat dels diaris i revistes de cada època en la qual ens trobàvem treballant en cada moment. Aquesta recerca l'hem dut a terme sobretot amb els fons de publicacions seriades dipositades a l'Hemeroteca Municipal i a la Biblioteca Valenciana Digital. Per a altres aportacions, hem visitat el padró d'habitants i el fons de la Policia Urbana a l'Arxiu Històric Municipal i l'Arxiu General i Fotogràfic de la Diputació de València. En el que respecta a les obres teatrals valencianes representades i de les que en nombroses ocasions sols sabíem el títol, hem consultat el Fons de Teatre de la Biblioteca Bas-Carbonell, Fons de Teatre Valencià a les Biblioteques de Barcelona, Fons de Teatre Valencià de la Universitat d'Alacant, així com el treball de Severí i Guillem Guastavino.

La visita a pàgines web ha estat molt intensa, sobretot en el que respecta a la recerca d'obres i els seus autors. La pàgina més utilitzada ha estat *Internet Archive*, la qual disposa d'un intens catàleg en format digital i la seua localització en diferents biblioteques d'àmbit internacional. Hem visitat altres pàgines, ara com: l'Hemeroteca Digital BNE, Repositori Digital de la Filmoteca de Catalunya, Biblioteca Digital del Patrimoni Iberoamericà, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, Escena Digital Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona, Hathitrust Digital Library, Biblioteca Digital de Castella i Lleó. El tipus de

materials utilitzats han estat: llibres, partitures, llibrets teatrals, diccionaris, tesis doctorals, biografies, cròniques, articles de revistes indexades sobre teatre, articles de revistes especialitzades i premsa històrica.

1.3.2. CLASSIFICACIÓ

Aquest treball consta de 13 capítols i el podríem dividir en dues parts: la primera, en la que hem dedicat un capítol a cada tema, quedaria emmarcada des de l'inici de l'aparició del Teatre-Cafè del carrer de Russafa i la visió física de l'edifici; els seus propietaris; la vida interna del teatre i la seua gent: autors, músics, actors, actrius; algunes obres teatrals en adquisició; l'escenografia; el cine. Hem inclòs dos articles propis publicats en dues revistes indexades: *Sis peces teatrals reaparegudes del teatre valencià* i *Les vetlades valencianes al Teatre Russafa de València. L'intent de crear un teatre valencià a la Renaixença*. La segona part del nostre treball abastaria dos capítols dedicats a les temporades teatrals i un a la memòria viva. El primer exposa les temporades teatrals corresponents al segle XIX i el segon les temporades teatrals del segle XX. Aquests dos capítols són els més extensos i els que considerem l'ànima d'aquest treball. Hem intentat recopilar les temporades teatrals d'ençà que apareix la primera informació sobre el Teatre-Cafè del carrer de Russafa a l'*Almanaque de Las Provincias* en l'any 1878, fins al tancament del teatre en 1973.

En el capítol corresponent a la memòria viva, hem deixat reflectides les xarrades mantingudes amb quatre persones les quals van tindre l'ocasió de conèixer, treballar i gaudir dels espectacles que oferia el Teatre Russafa. Ens referim a les artistes valencianes Angelita Sanfeliu i Julita Díaz. També hem comptat amb les declaracions del periodista Rafael Brines i de Jorge Culla, nét de Rafael Culla. La seua aportació de manera personal, ens ha donat una visió i una veracitat més directa relacionada amb els anys que van viure i que coincideix amb l'època franquista. Ens hauria agradat poder comptar amb algunes declaracions de l'única descendent que queda de la família Díaz, però molt a pesar nostre aquesta persona no va accedir a la nostra petició.

Per a finalitzar el nostre treball, hem inclòs un annex amb uns llistats d'obres teatrals en els que fem constar l'autoria, el títol, i la signatura, si l'obra en qüestió es troba al llegat del Teatre Russafa. El primer d'aquests llistats compta amb

les comèdies i drames que van ser interpretades al Teatre Russafa entre 1891 i 1894 i de les que s'han conservat al llegat els rebuts de les administracions editorials. El segon llistat inclou les obres, les quals hem pogut saber, van ser interpretades al Teatre Russafa des de la temporada de 1868 fins a la de 1904 les quals hem trobat durant la nostra recerca als diaris i a l'*Almanaque de Las Provincias*. Aquest llistat l'hem afegit al corresponent a les obres que van ser interpretades al Teatre Russafa des de la temporada de 1904/1905 fins a l'any 1973, i de les que consta informació als llibrets sobre temporades teatrals i programes de mà conservats al llegat. Un tercer llistat tracta sobre les obres i partitures que ens han aparegut al llarg de la nostra recerca i que consten al llegat Culla sense nom d'autor. Aquestes obres les hem pogut classificar després d'haver esbrinat el seu nom d'autoria. En un quart llistat mostrem vuit obres, totes elles noucentistes, les quals pertanyien al propietari del Teatre Russafa Antonio Díaz, i que en l'actualitat els seus llibrets editats es troben al fons de l'autor teatral Fausto Hernández Casajuana dipositat al Centre de Documentació Teatral de la Generalitat Valenciana. De cinc d'aquestes obres en podem trobar al llegat Culla sols la seua partitura, dues completes amb la partitura i el llibret i una d'elles no s'hi troba. Un últim llistat que hem confeccionat ha estat el de les obres nomenades segons l'ordre d'aparició al text del nostre treball i que les podem trobar al llegat de Rafael Culla. En el nostre treball hem intentat mantenir l'original tal com apareixen en la documentació utilitzada, tant del nom de les obres del teatre valencià com dels noms de pila i els seus diminutius.

CAPÍTOL 2

EL TEATRE-CAFÈ DEL CARRER DE RUSSAFA

2.1. EL PRIMER TEATRE-CAFÈ I LES SEUES POSTERIORIS REFORMES

Les primeres notícies que tenim sobre el Teatre-Cafè del carrer de Russafa venen recollides en les notícies locals del diari *Las Provincias*, on podem llegir que el diumenge 7 de juny de 1868 els germans Bernaldos obrien al carrer de Russafa núm. 15 un teatre d'estiu, el qual estava situat a l'hort d'Embou. El local comptava amb un xicotet escenari i pel mòdic preu d'1 quinzet, la clientela podia gaudir d'una actuació composta de dos peces teatrals i un ball. L'entrada venia acompanyada d'una consumició consistent en un refresc o una xocolata. Al cap de poc temps, al mes d'agost concretament, i vist l'èxit aconseguit, al Teatre-Cafè van començar a representar sarsueles, cosa que va dur un increment de preu en 2 q. amb la seua corresponent consumició.² El dissabte 10 d'octubre de 1868, el Teatre-Cafè del carrer de Russafa va inaugurar el seu local d'hivern amb la sarsuela en tres actes *Jugar con fuego*, del compositor Francisco Asenjo Barbieri sobre el llibret de Ventura de la Vega.³

En el seu article sobre el sorgiment dels cafè-teatre, Alberto Castilla ens comenta que a principis del segle XVIII a la ciutat de Londres ja es coneixia l'existència de tavernes on oferien dansa, cançons, *jugglins*, acrobàcies i breus escenes dialogades. Així com, durant la revolució del segle XIX a França hi va haver un floriment dels cafès-concert que oferien balades, operetes, els quals van ser restringits durant l'Imperi per a tornar a ressorgir sota el mandat de Luis Felipe com a cafè-espectacle en els que representaven varietats de gran acceptació popular.⁴

L'aparició dels cafè-teatre a Espanya vingué donada paral·lelament a la de diversos successos econòmics, polítics i socioculturals durant l'últim període del

---

2. «Los teatros en Valencia durante el s. XIX», *Almanaque de Las Provincias*, (1902):143. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=138&path=1017482

3. Valencia, *Las Provincias*, 10 d'octubre de 1868, HMV.

4. Alberto Castilla, «Cómo surgieron los cafés-teatro de Madrid. El teatro en la Revolución de setiembre.», *Tiempo de historia*, no. 34 (1977): 61, <http://hdl.handle.net/10366/25173>

regnat d'Isabel II. Enrique Mejías ens explica com el naixement d'una classe mitjana urbana en aquesta època que estava constituïda per funcionaris, militars, propietaris, arrendataris, comerciants, fabricants i industrials volien divertir-se en el seu temps lliure ocupant una parcel·la d'espai públic, en el que el teatre jugava un paper fonamental i on fins al moment havia estat reservat per a la burgesia.⁵

València, per aquella època comptava amb un coliseu important, el Teatre Principal. Inaugurat en 1832, aquest teatre donava cabuda a un tipus de públic més burgès interessat en l'òpera. A la ciutat també hi havien altres teatres com el Princesa, obert en 1853 o el Belém del Col·legi d'orfes de San Vicent Ferrer on eren representats els miracles. Però, en la darrerria del segle XIX els cafè-teatre i els teatres d'estiu, tan de moda, es van multiplicar a la ciutat per a satisfer un públic de les capes més menestrals; el Teatre la Marina del Cabanyal (1865), el Teatre-Cafè el Circo del Principe Alfonso (1865), el Teatre-Cafè de la Zarzuela (1870), el Teatre Apolo (1876) al carrer la Sequiola, el Teatre i plaça de bous d'estiu del Buen Retiro (1880) al camí del Grau, el Teatre d'estiu Skating-Garden (1883) situat a prop de l'Albereda i el Jardí del Reial, el Teatre Circ Colón (1883), situat al carrer Colón amb forma circular que en un principi estigué dedicat a representacions d'espectacles eqüestres, el Teatre d'estiu (1883) situat al jardí del Santíssim, el Cafè-Teatre Madrid (1886) al carrer les Barques, el Teatre d'estiu Tivoli Valenciano (1887), conegut també com a Teatre Díaz, el Teatre Peral (1890), edificat als solars del convent de Sant Francesc, Teatre Pizarro (1892), dedicat a la temporada estiuenca.⁶ Alguns d'ells tingueren la vida curta i sols duraren un estiu, altres uns anys més com el teatre que ací ens ocupa, que va mantenir les portes obertes al voltant d'un segle.

Aquesta proliferació de cafès-teatre i d'assiduitat de públic donava una demanda d'obres curtes, per la qual cosa es representaven peces d'un acte com joguets, sarsueles, comèdies, intercalades per balls o cançons. Les companyies normalment estaven formades per actors, actrius i cantants novells que s'iniciaven en l'escena i que de vegades eren acompanyats per un pianista que reproduïa la partitura musical si el local no disposava d'orquestra. Mejías, afirma que durant el Sexenni Revolucionari hi va haver una creació massiva d'obres noves de *género chico*, tant amb música com sense ella, les quals es van estrenar cap a 1871 als teatres

---

5. Enrique Mejias Garcia, «Las raices isabelinas del teatro por horas y su primer repertorio: en torno a los orígenes del género chico», *Cuadernos de Música Iberoamericana*, 30, (2017): 96, <https://doi.org/10.5209/CMIB.58564>.

6. Veure nota 2.

madrilenys com el Saló Eslava, el Martín o el Teatre Jardines del Buen Retiro, coneguts aleshores per la premsa com d'*a real la pieza* –barat, breu, divertit i informal– i on s'iniciaren com a compositors de sarsuela Chueca, Nieto, Rubio o Bretón.⁷ Aquest tipus d'obres, les quals agafaren reconeixement en la capital madrilenya, van ser representades també al Teatre-Cafè del carrer de Russafa, a més d'obres d'autors locals que van trobar en el Russafa la seua llar.

En la peça estrenada al Teatre Russafa el 4 de gener de 1884, el joguet en un acte i en vers *La culpa la tenen les dones*, el seu autor, l'actor i comediògraf Rafael Bolumar, escrigué un monòleg en l'escena quarta al personatge de *Tibursio*, el qual va dedicat al Russafa:

[...]Esta nit paca'l teatro,
pero al teatro de Rusafa
Alli, qu'en dos quinsetets
se dona un home importansia!
Entre y me busque caira
pegaeta a la barana,
ahon sol anar una rubia
mes flamenca... Virgen Santa!
que porta unes patilletes
risaes pero en que gracia!...
que miránla solamens
de gust me chorra la baba.
Pues al seu costat m'asente;
Y allí charra que te charra
mentres mos fan la comedia
ó representen un drama,
nosotros fem el sainete
que diu el cant de la guala.
També está allí el *pare etern*⁸
qu'es un otro que bien baila.
Cuant s'acaba la funsió
els dos chuntets, de parranda,
ensenem un corasero
dels qu'ell fuma de l'Habana
que li costen a sinc séntims,
y chano chanito á casa.
Eh..? que no viuré yo agust! [...]

En aquests versos, Bolumar ens mostra el tipus de clientela que acudia al Teatre Russafa. Gent senzilla, de les classes més menestrals i gustos teatrals de gènere més

---

7. Mejias. «Las raíces isabelinas del teatro por horas», 107.

8. Malnom que la clientela assídua al Teatre Russafa li aplicava a cert conegut individu (nota de l'autor).

populars, que anava al teatre a divertir-se, a ajuntar-se amb els amics i riure una estona.

En un reconeixement tècnic de seguretat que en abril de 1875 va realitzar l'arquitecte municipal Joaquín Maria Calvo al Teatre-Cafè, per les seues descripcions ens podem fer una idea de com era l'edifici. Aquests tipus de reconeixements, controlats sota la supervisió de la comissió de Policia Urbana de l'Ajuntament de València, eren habituals per a tota mena de locals públics. Segons la descripció que consta en el citat reconeixement, l'edifici estava construït en fusta i des d'un principi amb la idea de ser de caràcter provisional. Aquest estava comprès d'una planta baixa on es situava el pati de cadires i d'una altura, ja que ens parla de galeria dreta i esquerra, on es trobaven les llotges i l'amfiteatre. El reconeixement va donar un resultat desfavorable per part de l'arquitecte, qui recomana reforçar els suports de les galeries altes on estaven situades les llotges i l'amfiteatre. A més, s'havien de reforçar els taulers que formaven el sòl i augmentar en número i condicions les escales d'accés i d'eixida a les galeries. També els punts de suport del saló d'escena que servien d'armadura a la coberta i al caixó de bastidors havien de ser reforçats per precaució, així com el fossat per tal d'evitar moviments laterals. Calia també augmentar el número de les portes de sortida a la via pública, ja que amb les que comptaven no hi eren suficients.⁹

La comissió de Policia Urbana li fa saber al propietari del Teatre-Cafè del carrer de Russafa, qui segons consta en la documentació era Juan Carlos de Chomón, que havia de buscar un pèrit facultatiu per dur a terme les reformes sol·licitades per l'arquitecte municipal. Chomón, contactarà amb el llicenciat Joaquín Bueso, qui tardarà uns mesos a resoldre les reformes, ja que Bueso es trobava en procés de recuperació d'una greu malaltia, cosa que Chomón ho feu saber a les autoritats.¹⁰

Les obres s'allargaren en el temps, el teatre no acabava de complir amb els requisits obligatoris per a la seguretat pública i l'ajuntament prengué la decisió de prohibir tota representació al Teatre-Cafè.¹¹ La nova temporada d'hivern estava prevista que fora inaugurada l'11 de setembre de 1875 i Chomón s'afanya per tindre

---

9. E-VAa. AHMV. Fons de Policia Urbana, 24 abril 1875, caixa 118, exp. 319. Joaquín M. Calvo, «Reconocimiento del Teatro-Café de la calle de Ruzafa».

10. E-VAa. AHMV. Fons de Policia Urbana, 13 maig 1875, caixa 118, exp. 319. Juan Carlos Chomón, «Reconocimiento del Teatro-Café de la calle de Ruzafa».

11. E-VAa. AHMV. Fons de la Policia Urbana, 2 juny 1875, caixa 118, exp. 319, Vicente Pueyo, «Reconocimiento del Teatro-Café de la calle de Ruzafa».

el Teatre-Cafè a punt. Una vegada resolts els problemes de les obres, sol·licita que passe la comissió urbana a fer la inspecció, perquè l'arquitecte donés el vistiplau de les obres, i així considerés resolts els problemes de seguretat i comoditat per al públic. Però, no obstant això, l'arquitecte demana a la comissió de Policia Urbana faça saber a Chomón de l'obligatorietat de presentar mensualment un informe expedit per un perit legalment autoritzat sota la seua responsabilitat de què l'edifici continua en òptimes condicions, ja que és un edifici considerat de caràcter provisional pel tipus de material amb què està construït.¹²

L'empresari del teatre no sempre va complir amb les obligacions de presentar els requerits informes mensuals. Així que, després d'alguns avisos més, l'ajuntament decideix tancar el teatre per seguretat. Ho podem comprovar en l'escrit que el regidor José Quinzá dirigeix el 7 de maig de 1877 a Juan Carlos de Chomón:

[...] Este edificio, si así puede llamarse, no reúne aquellas condiciones de seguridad y de belleza que son recomendables y se exigen en todo local que como los de su género está destinado a agrupar gran número de espectadores. Se construyó con un carácter visiblemente provisional y transitorio y destinado para lo mismo a existir corto número de años; más lejos de tratarse su desaparición cada día se verifican nuevas reformas que tienden a convertir lo que era simplemente pasajero en permanente y definitivo[...] Si con ello se hubiera conseguido aumentar las garantías de seguridad para el público [...] dichas reformas aúnan a agravar el mal, perpetúan los defectos y la viciosa construcción de un edificio meramente provisional y de duración corta [...]

Su existencia se halla en abierta oposición con la cultura de esta ciudad y con la seguridad que tienen derecho a exigir sus habitantes. Su aspecto abigarrado e infame contrasta notablemente con las nuevas y elegantes construcciones que a su alrededor se levantan y este contraste se hará del todo sensible cuando se complete la urbanización y se lleve a efecto el ensanche hoy en proyecto [...] hay recientes ejemplos en edificios del género del cual nos ocupa construidos con todas las condiciones que el arte y la ciencia reclaman y si en estos sucede y las consecuencias son siempre fatales escusado es decir cuanto más deplorable y de que mayores consecuencias sería en dicho teatro dado un siniestro cualquiera en especial construcción y la facilidad por la clase de materiales de que esta compuesto con poder ocurrir un incendio y propagarse velozmente [...] Fundamentado en estas consideraciones el concejal que suscribe tiene el honor de proponer a este Excmo. Ayuntamiento adopte aquellas medidas que procedan para lograr que en un breve plazo desaparezca el Teatro Café de la calle de Ruzafa.¹³

Durant el transcurs d'aquests anys, la ciutat de València estava en ple canvi. Les muralles havien començat a enderrocar-se en 1865, els pobles del voltant de la ciutat, anaven annexionant-se a aquesta, entre ells el poble de Russafa en 1877.

---

12. E-VAa. AHMV. Fons de la Policia Urbana, 9 setembre 1875, caixa 118, exp. 319. José Quinzá, «Reconocimiento del Teatro-Café de la calle de Ruzafa».

13. E-VAa. AHMV. Fons de la Policia Urbana, 7 de maig de 1877, caixa 118, exp. 319. J. Quinzá, «Reconocimiento del Teatro-Café de la calle de Ruzafa».

Els projectes nous de l'eixample, així com el del carrer de la Pau estaven perfeccionant-se i modernitzant-se, puix no és d'estranyar el caire que adopta el regidor en el seu escrit referint-se a l'edifici del teatre.

El president de la comissió de policia urbana acorda passar l'informe del regidor a la secció facultativa i donar pas a un registre ocular de l'estat de solidesa en el que aleshores es trobava l'edifici del teatre. La nova inspecció anà a càrrec de l'arquitecte major V. C. Marzo, qui encara que trobà gran quantitat de deficiències va declarar que era un edifici sòlid, ja que la majoria de públic es concentrava en la planta baixa en comptar la planta alta amb poca capacitat, però que a l'estar construït amb fusta tenia molta perillositat en cas d'incendi. Després de rebre aquest informe, la comissió de Policia Urbana decideix nomenar una subcomissió per obtenir altra valoració. En acabar la segona revisió, els arquitectes declaren el següent:

[...] Los que subscriben nombrados para informar acerca de la proposición del concejal D. José Quinzá referente al Teatro-Café de la calle de Ruzafa, dicen: Que enterados del contenido de dicho escrito y de lo informado por la sección facultativa se viene en conocimiento de que las condiciones de dicho teatro apenas son suficientes para un establecimiento provisional o interino, pues si bien respecto a la solidez pueden bastar atendida su ligera construcción, no sucede lo propio con respecto al material de su construcción, no puede menos de hallarse amenazada de continuo la seguridad del público por la facilidad con que puede propagarse un incendio, tanto más lamentable por cuanto la dificultad de la salida daría lugar a la mayor confusión y espanto [...] atendiendo muy particularmente a lo consignado por los s.s arquitectos en el precedente informe son de parecer se requiera al propietario del edificio [...] para que realice en el mismo las reformas que exige la seguridad del público y la previsión de toda contingencia, suspendiendose en el interior esto se realice, toda clase de espectáculo público en el mencionado local.¹⁴

Aquest informe du data del 4 de setembre i el 12 del mateix es va donar per avisat al propietari del Teatre del carrer de Russafa. El 13 de setembre, Chomón interposà un recurs d'alçada contra aquest últim informe on interpel·lava la prohibició de realitzar funcions mentre no es feren totes les modificacions exigides. L'empresari va al·legar que sempre havia obert el teatre per aquestes dates sense altre requisit de seguretat per part del consistori que la solidesa de l'edifici. A més, en eixos moments acabava de fer una despesa important de diners en contractar una companyia teatral per a la nova temporada que estava a punt de començar i el tancament del teatre li suposava cert perjudici econòmic. Chomón ho expressava així:

---

14. E-VAa. AHMV. Fons de la Policia Urbana, 4 setembre 1877, caixa 118, exp. 319. Ramón Regal et al., «Reconocimiento del Teatro-Café de la calle de Ruzafa».

[...] que considerando gravitatorio y perjudicial a sus derechos el acuerdo del Exmo. Ayuntamiento, por el que se le previene practique en su teatro las modificaciones convenientes a la seguridad del público y previsión de toda contingencia suspendiendo en el interior todo espectáculo interpone el oportuno recurso de alzada [...] El sancionado acuerdo ocasiona al recurrente perjuicios irreparables. Precisamente en el momento en que se ocupaba de él el municipio, publicaba el que expone la lista de la compañía que iba a comenzar sus funciones el sábado 15 del corriente; para ello había hecho sus ajustes abonados sus préstamos y satisfecho los viajes de los artistas a quienes según contrato ha de pagar el sueldo estipulado desde el citado día 15. El reintegro de estos gastos lo esperaba del favor del público y se ve privado de él con la prohibición de funcionar interin no se realicen unas modificaciones cuya naturaleza y condiciones no se detallan en el acuerdo [...].¹⁵

Tot seguit, la comissió de Policia Urbana li contestà al recurs amb una petició de mesures de seguretat necessàries consistents en la desaparició de les baranes de fusta en les galeries, el canvi dels tancaments en les portes interiors de comunicació, així com en les d'eixida a la via pública per poder realitzar una bona evacuació del local en cas de necessitat. Per facilitar l'eixida de les grades d'entrada general li demanen que obri una comunicació entre la galeria alta de la dreta, com la ja existent en la part esquerra, la qual dona l'entrada i eixida al local. També ha de fer una ampliació de l'escala que dona pas a la galeria alta de la dreta, on seran col·locats fronts de fusta per recolzar i enfortir els graons.

Després d'aquests canvis, el local obtingué el vistiplau de l'arquitecte municipal i va romandre obert per poder donar pas a la temporada teatral. D'aquest mateix any s'ha trobat una documentació en què l'ajuntament li denega a Chomón una sol·licitud respecte a la col·locació d'uns arcs en l'exterior de l'edifici.¹⁶

En un document datat el 24 de desembre de 1878, l'arquitecte D. Joaquín Bueno demanava a l'Ajuntament de València permís d'edificació d'obra en la parcel·la del carrer Russafa número 23, on estava situat el Teatre Russafa i també en la que feia cantonada amb aquesta del carrer Colón. Bueno, feia la petició en nom del propietari dels terrenys D. Antonio Díaz. Es conserven uns plànols de la façana de l'edifici que albergaria el teatre i la casa familiar dels Díaz. No sabem exactament quan va passar Díaz a adquirir l'edifici del teatre en propietat, però per les dates exposades abans, cap la possibilitat que fora en 1878 arran l'edificació de l'obra en

---

15. E-VAa. AHMV. Fons de la Policia Urbana, 13 de setembre de 1877, caixa 118, exp. 319. J. C. de Chomón, "Reconocimiento del Teatro-Café de la calle de Ruzafa".

16. E-VAa. AHMV. Fons de la Policia Urbana, any 1877, caixa 124, exp. 537. «Denegación al representante del Café-Teatro Ruzafa la colocación de unos arcos en el exterior del edificio».

les parcel·les esmentades. Del que sí estem segurs és que Antonio Díaz obri la temporada d'hivern de 1878/1879 com a nou empresari del Teatre Russafa, puix així quedava constància en la presentació d'abonaments de la temporada al diari *Las Provincias* l'1 de setembre de 1878.

En uns fulls de comptes d'entrades i eixides que s'han conservat al llegat corresponents als mesos compresos entre agost de 1878 i febrer de 1879 hem pogut observar que Antonio Díaz li pagava a Chomón un lloguer diari de 88 q. pel teatre i 240 q. pel lloguer del magatzem. Cap la possibilitat que en un principi Díaz fora el propietari del solar però no del coliseu. En el full d'eixides del mes d'agost trobem els següents pagaments a Chomón:¹⁷

Agosto dia 1º	Al Sr. Chomón	a/c de alquiler	s/r nº1,	600 reales
“	6 Al	id	por el billetage	s/r nº2, 240
“	8 Al	id	a/c de alquileres	s/r nº3 300

Abans de la inauguració de la temporada d'hivern de 1878/1879, al saló del teatre es realitzaren unes xicotetes reformes. Van ser pintats el baix frontis de la llotja escènica, les baranes del lloc de l'orquestra, les columnes que sostenien les llotges, el mur interior de tota la platea, les grades de l'entrada, les espatlles dels bancs i els de les cadires de preferència, algunes de les quals van ser substituïdes per unes de noves, així com el coverol del consueu reemplaçat per un de dimensions més menudes i adequades. El diari *Las Provincias* donava compte d'aquests canvis:

El teatro de la calle de Ruzafa, que va a abrir sus puertas uno de estos dias, ha sufrido algunas mejoras en el salón, que estaban reclamando el aseo y el buen gusto. Se han pintado el bajo frontis del palco escénico, las barandillas del local de la orquesta, el muro interior de toda la platea, las columnas que sostienen los palcos, las gradas de la entrada, los espaldares de los bancos bajos, y los que sirven de apoyo a las sillas de preferencia, que seran nuevas en su mayor parte; siendo reemplazado tambien, por otro más conveniente el enorme armatoste de la concha del consueu que ha habido hasta aquí.¹⁸

Als fulls d'entrades i eixides de 1878 esmentats anteriorment, hem pogut veure algunes despeses datades al setembre d'eixe mateix any, les quals hem relacionat amb aquestes reparacions fetes al teatre i que citem a continuació:

---

17. CDEIVC. Fons Culla, caixa. D04/005.

18. *Las Provincias*, 9 de març de 1878. HMV.

[...] Al obrero por varios remendos 102 rl; por pintar el teatro 260 rl; abonado al hojalatero 31 rl; a Ramón Birgué por el ramaje de las ante puertas 62 rl; a Ramón Armengol por el alquiler de 600 sillas y una silleria 132 rl; abonado a la drogueria por pintura 33,50 rl; una tabla para arreglar la concha 8 rl; 2 frontisas para la concha 72 rl; tela para una silla 7 rl; 4 paquetes de tachas de todas clases 72 rl; almidón 1,5 rl; 1 libra de bujias 4 rl; 2 varas tela azul para silleria 22 rl; 3 libras de pelleta 200 rl; 1/2 cuarteron blanquete 200 rl; 4 brochas 200 rl; 1 libra de cola 200 rl; 1/2 cuarteron de barniz; un candado 72 rl [...]

L'edifici del Teatre Russafa era estret i s'havia quedat ja molt obsolet, havia canviat de propietari i el 15 de setembre de 1880 es va inaugurar el nou teatre totalment reconstruït sota la direcció d'Antonio Díaz. Eixe dia les obres teatrals que es van posar en cartell van ser: el drama en tres actes i en prosa *Lo que no puede decirse*, de José Echegaray i la peça bilingüe en un acte i en vers *Els novios de ma cunya*, d'Eduardo Escalante.¹⁹

L'entrada a la sala d'espectacles del nou coliseu, que era en forma de ferradura, es feia travessant un senzill vestíbul sota un arc de 12,40 metres de diàmetre amb curvatures d'agradable línia que anaven a concloure a l'escenari. Constava de dos pisos, els quals eren sostinguts per vint columnes de ferro, deu en cada pis, decorades amb bonics capitells. En el primer pis hi havia setze llotges, més dues de prosceni, repartides entre les galeries de dreta i esquerra. Al centre, darrere d'una de les files de preferència, estava situada la graderia que ocupava les entrades generals. En el segon pis sols hi havia quatre llotges, la resta d'espai s'havia reservat per a grades. La planta baixa estava destinada als seients de preferència amb cadires de reixeta, separades aquestes de la resta per una balustrada de ferro. Els espais que quedaven en la sala i els corredors sota les galeries superiors contenien cadires d'entrada general i seients fixes al llarg dels murs. Aquesta disposició resultava en un aforament capaç d'albergar a 2.300 espectadors. La il·luminació de la sala s'obtenia mitjançant un grup de tres llums que partien de l'arrencada de les columnes en el primer pis i d'un grup de dues de les columnes del segon. L'escenari, que era més extens que l'anterior, comptava amb una nova maquinària, la qual anava, la disposició de carros i el cadafal, a càrrec del maquinista i escenògraf senyor Pastor. El teló de boca va ser pintat de nou amb deu decoracions més de les que ja tenia anteriorment. La reconstrucció, en fusta, ferro i obra, va ser creada i dirigida per l'arquitecte Luis Ferreres.²⁰

---

19. Veure nota 2

20. El Teatro de la calle Ruzafa, *Las Provincias*, 15 de setembre de 1880. HMV.

A poc a poc, l'edifici del Teatre Russafa anava modernitzant-se, tant és així que en l'any 1885, trobem una sol·licitud de permís per a la col·locació d'una marquesina en la façana del teatre.²¹ Cinc anys més tard i coincidint en la inauguració de la temporada 1891/1892, el dimecres 30 de setembre el Teatre Russafa obrí les portes amb una nova reforma amb la companyia dramàtica dirigida per l'actor Eduardo Pérez Cachet. Aquesta vegada, una de les modificacions més importants que es van realitzar a l'interior de la sala fou l'alçada del sostre en dos metres, la qual cosa feia que les galeries del segon pis quedaren més desfogades. Va ser decorat amb els retrats d'alguns dramaturgs valencians més estimats de l'època i al centre de dalt del teló de boca es va col·locar un rellotge. Els treballs de sota relleu van estar realitzats pel pintor Enrique Gómez. Segons la premsa de l'època, aquestes millores, a més de la llum elèctrica ja afegida pocs anys abans, havien dotat la ciutat de València amb un teatre del seu merescut nivell.²²

En 1894, Díaz va contractar la companyia anglesa *Incombustible Reparation*, encarregada de proporcionar seguretat contra la contingència d'incendis. Les proves dels materials es van fer en l'escenari del teatre on es va poder comprovar que els telons sotmesos prèviament al material ignífug van donar un resultat satisfactori.²³

El 5 de setembre de 1908 el Russafa obria la temporada amb unes noves reformes. La sala havia estat novament decorada, segons la premsa amb gran gust i senzillesa pel predomini dels colors clars. S'havien construït dues espaioses escales, les quals arrancaven, una des del piso principal i l'altra des del segon. També s'havien construït dues platees, una a cada costat de l'orquestra. En opinió de la premsa la sala havia quedat elegant, amb molta llum i alegria i comoditat per al públic.²⁴ L'escala interior del teatre va ser reformada amb unes despeses de 1.480,17

---

21. E-VAa. AHMV. Fons Policia Urbana, any 1885, exp. 246, caixa 152, «Adolfo Bueso, pide permiso para colocar una marquesina en la fachada del Teatro Ruzafa de D. Antonio Díaz»

22. Valencia, *Las Provincias*, 1 d'octubre de 1891.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=2&path=1022001&presentacion=pagina&registrardownload=0

23. Valencia, *Las Provincias*, 17 de gener de 1894.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=61&path=1022071&presentacion=pagina&registrardownload=0

24. Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 4 de setembre de 1908.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000180047&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

ptes. Es conserva un plànol d'aquest projecte dibuixat pel delineant Fidel Garrido qui l'11 de setembre del mateix va cobrar 25 ptes. per prendre les mesures i dibuixar els plànols de l'escala. L'arquitecte provincial, Vicente Rodríguez Martín fou l'encarregat de dur el projecte i de dirigir l'obra, per la qual cosa va cobrar 200 ptes. També s'ha conservat un rebut amb data de 15 d'abril de 1909 a nom de Bautista Riera, encarregat de la direcció i inspecció de les obres executades del projecte formulat per l'arquitecte Rodríguez Martín. Riera va cobrar 50 ptes. per la inspecció de les obres dutes a terme abans de la inauguració de la temporada de Pasqua de 1909, temporada que va donar principi el 10 d'abril.²⁵

Al començament de la temporada d'hivern 1910/1911, el Teatre Russafa va estrenar la reforma de la sala d'espectacles. Un nou teló de boca exhibia el retrat del fundador del teatre Antonio Díaz. El diari *Las Provincias* comentava que el decorat nou era de senzill i finíssim gust. Van ser incorporats elegants braços de llum elèctrica, davant llotges en tots els pisos i el fossat de l'orquestra va ser engrandit. El diari emfatitzava aquest últim, ja que era la primera vegada que a València un teatre, llevat del Principal, comptava amb una orquestra tan nombrosa per a les actuacions de *género chico*. Però criticava que en la nova reforma efectuada, el sòl del fossat havia quedat massa enfonsat, perjudicant així la sonoritat dels instruments de corda respecte a els de vent. *Las Provincias* demanava a l'empresa del teatre que els instrumentistes de corda foren enaltits de nivell.²⁶

A l'arxiu de la Policia Urbana de l'Ajuntament de València hem trobat diversos expedients sobre permisos de reformes menors sol·licitades i que redactem a continuació: Rafael Díaz, propietari del Teatre Russafa del carrer Pi i Margall 19, sol·licita permís per substituir la porta del teatre (1919); Antonio Díaz, propietari del Teatre Russafa del carrer Pi i Margall, sol·licita permís per substituir la reixa del teatre (1920); Rafael Culla Muñoz, sol·licita permís per entaulellar el vestíbul, instal·lar calefacció i col·locar entarimat en l'escenari del Teatre Russafa del carrer

---

25. CDEIVC. Fons Culla, caixa. D04/007

26. «Inauguración de la temporada», Ruzafa, Teatros, *Las Provincias*, 17 de setembre de 1910.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000313343&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

Pi i Margall (1929); Ramón Lis Micó, sol·licita permís per canviar la marquesina del Teatre Russafa²⁷ en el carrer Pi i Margall (1937).

2.1.1. L'AFORAMENT DEL TEATRE. ELS PREUS

El primer Teatre-Cafè del carrer de Russafa, disposava d'un bonic jardí on poder passar les caloroses nits d'estiu i d'un escenari per a representacions i concerts. Comptava amb una cafeteria amb tota mena de licors que es mantenia oberta tot el dia. De dilluns a dissabte, el Teatre-Cafè ofería una funció a la vesprada i els diumenges i festius, una de vesprada i altra de nit. Desconeguem les dimensions i la capacitat d'aforament que tindria, però en un principi sols es cobrava 1 q. per l'entrada al local, la qual incloïa una consumició sense alcohol i sense distinció de zones. Al mes d'octubre de 1868 fou inaugurat el teatre d'hivern i tenim la constància que hi havia dos tipus d'entrada, una al preu de 2 q. amb dret de consum i altra de grada, a 1 q. i sense consumició.²⁸

Un any després de la seua inauguració, el teatre havia ampliat el seu aforament en llotges i cadires de preferència, encara que desconeguem el número d'aquestes, com també desconeguem quantes persones cabien en les llotges, però podem suposar que al voltant de sis, pel paquet d'entrades que sortí a la venda. El 8 de setembre de 1869 el teatre anuncià els següents preus al diari de *Las Provincias*:

Entrada general amb consumició	2 q.
Entrada graderia sense consum	1 q.
Davantera esquerra	1.5 q.
Llotges amb consumició, paquet de sis entrades	16 q.

Als mesos d'estiu, el Teatre-Cafè continuava funcionant i anunciava balls a la fresca en els que una entrada de cavaller valia 6 q. i si aquest es feia acompanyar

---

27. Aquest projecte fou realitzat per l'arquitecte Joaquín Riera Sister, i pot ser consultat en: RiuNet repositori UPV, Escola Tècnica Superior d'Arquitectura. <http://hdl.handle.net/10251/91115>

28. Valencia, *Las Provincias*, 18 d'octubre de 1868. H.M.V.

de dues senyores el preu era de 10 q. A l'hivern s'organitzaven balls de màscares i disfresses que començaven al voltant de les onze de la nit i duraven fins a les cinc de la matinada. Era costum en aquests balls obsequiar a cada assistent amb un número de rifa que se celebrava als descansos, la qual duia premis com templets de dolços, torró de Gandia, etc.²⁹

En una època en què els cafès-teatre estaven de moda, l'oferta anava augmentant i de vegades els teatres de la ciutat es feien la competència entre si. En la temporada de Quaresma de 1869, al Teatre-Cafè de Russafa es representava el drama sacre en vuit quadres *La pasión y muerte de nuestro señor Jesucristo*, programa que el Teatre La Libertad també tenia en cartell però en sis quadres i a 3 q. l'entrada. Al cap de pocs dies La Libertad anunciava una rebaixa de preus a 2 q. la general i a 1 q. la tertúlia –general per a homes.³⁰

A primers dels anys 70 el Teatre-Cafè Russafa va començar a introduir el sistema d'abonaments de temporada junt amb el preu de les entrades en reixa. La temporada era entesa des de principis de setembre fins al dimarts de carnestoltes de l'any següent, quan començava la Quaresma. L'abonament proporcionava al teatre uns ingressos segurs i fixes de bestreta amb els que es podia fer front a les despeses. Els abonaments eren a *todo evento*, és a dir, que qui l'adquiria acceptava les possibles modificacions de companyies o repertoris que tinguessin lloc, a més l'empresa es reservava el dret de donar funcions fora d'abonament.

Quan al teatre actuaven companyies itinerants, de vegades es feien abonaments especials per a les funcions que anaven a realitzar en la seua curta estada al teatre. Els abonaments de temporada eren venuts en paquets de 30 i 15 funcions, també hi cabia la possibilitat d'adquirir paquets d'entrades vàlides per a un mes. Aquets abonaments tenien diferents avantatges, com la reducció en el preu de les entrades i la reserva de les millors places o places predilectes. Cal assenyalar que al preu d'abonament se li afegia el preu de l'entrada general al saló, és a dir, l'entrada personal que cadascú comprava per entrar al teatre i ocupar qualsevol mena de localitat.

L'empresa del Teatre-Cafè anunciava normalment en cartells i en premsa –no sempre– l'eixida dels abonaments. Els interessats disposaven d'uns dies per

---

29. Valencia, *Las Provincias*, 21 de gener de 1869; *Las Provincias*, 8 de setembre de 1869. HMV.

30. *Las Provincias*, 17 de febrer de 1869. HMV.

acostar-se a la comptadoria del teatre i abonar-se. Existia l'opció de reservar el mateix abonament d'una temporada a altra, a condició que foren retirats un dia abans del començament de la temporada. Els oficials de la guarnició i els empleats del govern que tingueren el gust d'abonar-se, disposaven del benefici de reintegrar a prorratig les entrades que per necessitats de la seua feina no hagueren pogut gastar. A continuació podem veure el preu dels abonaments i els preus que regien en reixa al Teatre-Cafè del carrer de Russafa:

Temporada d'abonaments 1874/1875. Preus de la temporada compresa entre el 5 de setembre de 1874 al dimarts de carnestoltes de 1875.³¹

	Abonament 15 funcions	Abonament 30 funcions	Preu en reixa
Llotges sense entrada. n°1,25,26	170 q.	300 q.	13 q.
“ “ n° 2 al 24	100 q.	180 q.	9 q.
Llotges de Prosceni sense entrada	100 q.	180 q.	9 q.
Cadires de preferència sense entrada	14 q.	25 q.	1 q.
Paquet de 10 entrades d'abonament valides per un mes .....12 q.			
Entrada amb dret de consum			2 q.
Entrada grada sense consum			1 q.

Temporada d'abonaments 1875/1876. Preus de la temporada compresa entre l'11 de setembre de 1875 al dimarts de carnestoltes de 1876.³²

	Abonament 15 funcions	Abonament 30 funcions	Preu en reixa
Llotges sense entrada. n°1,25,26	170 q.	300 q.	13 q.
“ “ n° 2 al 24	100 q.	180 q.	9 q.
Llotges de Prosceni sense entrada	100 q.	180 q.	9 q.
Cadires de preferència sense entrada	16 q.	30 q.	1 1/2 q.

31. *Las Provincias*, 2 de setembre de 1874, HMV.

32. *Las Provincias*, 11 de setembre de 1875, HMV.

Paquet de 10 entrades d'abonament valides per un mes .....12 q.	
Entrada amb dret de consum	2 q.
Entrada sense dret de consum	1 1/2 q.
Entrada grada sense consum	1 q.

Entre les temporades 1874/1875 i 1875/1876 observem que els canvis de preu que hi apareixen estan en les cadires de preferència sense entrada. L'abonament de 15 funcions augmenta en 2 q. i el de 30 funcions en 5 q., mentre que el preu en reixa ho fa en mig quinzet. També s'afegeix una entrada nova al saló sense dret a consum en un preu d'1,5 q., la resta de preus es mantenen iguals.

El Teatre-Cafè anava fent les seues reformes amb pretensions de convertir-se en un coliseu, puix en març de 1876 anunciava que a partir des d'aleshores adoptava el nom de Teatre del carrer de Russafa. A ral d'aquest anunci, en la temporada d'hivern 1876/1877 podem observar uns canvis en els preus a l'alça entre un 30% i un 40%. Desapareix l'entrada al saló amb consumició, però no la cafeteria del teatre la qual continuava oberta i en la temporada de 1878 anava a càrrec de Paco Torres qui la tenia llogada per 70 q. setmanals. També trobem noves entrades corresponents a les llotges dels proscenis baixos, quan en les temporades anterior aquestes no existien i la desaparició de la llotja número 25. Hem obviat de posar els preus d'abonament i en reixa de la temporada de 1877/1878 perquè aquests es mantenen.

Il·lustració 1. Segell Teatre carrer de Russafa, 1876.

Temporada d'abonaments 1876/1877. Preus de la temporada compresa entre el 7 de setembre de 1876 al dimarts de carnestoltes de 1877.³³

	Abonament 15 funcions	Abonament 30 funcions	Preu en reixa
Llotges sense entrada nº1 i 26	195 q.	360 q.	17 q.
“ “ n° 2 al 24	135 q.	240 q.	13 q.
Llotges proscenis sense entrada	135 q.	240 q.	13 q.
Llotges Proscenis baixos “ “	150 q.	270 q.	14 q.
Cadires preferència sense entrada	26, 25 q.	45 q.	2 q.
Paquet de 10 entrades d'abonament valides per un mes.....	15 q.		
Entrada al saló			2 q.
Entrada a la graderia			1 q.

La temporada de 1878/1879 al Teatre del carrer de Russafa es va inaugurar amb un nou empresari, Antonio Díaz. El teatre treu a la venda els seus abonaments l'1 de setembre i obri les portes cinc dies després amb l'estrena d'un teatre totalment renovat, una nova distribució entre les llotges i una rebaixa de preus en algunes de les seues localitats. La companyia que actuava eixa temporada era la companyia dramàtica catalana dirigida per Gervasi Roca. Al diari, juntament amb els preus dels abonaments del teatre, l'empresa del Russafa feia una crida:

No obstante haber sufrido rebaja las localidades en la temporada cómica anterior, la nueva empresa, con objeto de facilitar a todas las clases la adquisición de las mismas, ha convenido en moderar aún mas los precios de algunas de ellas, como podrán haberlo notado los interesados.³⁴

Temporada d'abonaments 1878/1879. Preus de la temporada compresa entre el 6 de setembre de 1878 al dimarts de carnestoltes de 1879.

	Abonament 15 funcions	Abonament 30 funcions	Preu en reixa
Llotges nº 1 i 26, sense entrada	195 q.	360 q.	17 q.

33. *Las Provincias*, 7 de setembre de 1876, H.M.V.

34. *Las Provincias*, 6 de setembre de 1878, H.M.V.

Llotges nº 2,3,4,23 i 24, “ “	135 q.	240 q.	12 q.
Llotges nº del 5 al 22, “ “	120 q.	210 q.	10 q.
Llotges proceni dreta, “ “	130 q.	230 q.	14 q.
Cadires de preferència, “ “	27 q.	45 q.	2 q.
Paquet de 10 entrades d'abonament valides per un mes.			
15 q.			
Entrada al saló			2 q.
Entrada a la grada			1 q.

En 1880 el Teatre Russafa va ser totalment remodelat assolint amb la nova estructura un aforament capaç d'albergar, segons la premsa, 2.300 espectadors. En el següent abonament de 1884 podem observar la nova distribució i els canvis d'ampliació que va patir l'aforament com l'aparició d'un segon pis.

Temporada d'abonaments 1884/1885. Preus de la temporada compresa entre l'1 de setembre de 1884 al dimarts de carnestoltes de 1885.³⁵

	Abonament 30 funcions	Preu en reixa
Llotges proscenis platea del primer pis sense entrada	400 q.	19 q.
Llotges proscenis de primer pis sense entrada	320 q.	15 q.
Llotges proscenis de segon pis sense entrada	300 q.	15 q.
Llotges de segon pis sense entrada	200 q.	11 q.
Butaques sense entrada	50 q.	60 cènt.
Avantera de segon pis, primera fila sense entrada		50 cènt.
Avantera de segon pis, segons fila sense entrada		37 cènt.
Entrada a la graderia del segon pis		30 cènt.
Entrada general i graderia de primer pis		0,5 cènt.

35. *Las Provincias*, 1 de setembre de 1884, HMV.

Comprovem que els preus no acusen una gran pujada. Entre la temporada de 1877 a 1884 s'incrementen en un 10%, mentre que els abonats es beneficiaven d'un 25% a un 30% en relació amb els preus diaris. El Teatre Russafa era un teatre popular, així ho demostren els seus preus si el comparem amb els del Teatre de la Princesa, que encara que oferia òpera i programes més elaborats distava encara del Principal, el qual feia honor al seu nom i estava equiparat als millors teatres de Madrid i Barcelona. Així i tot, el Russafa no era el coliseu més barat, tenim per exemple el Teatre Circo en la temporada de 1874, on el preu de l'entrada general era de 0,60 q. i el preu de les llotges principals per l'abonament de 30 representacions era de 160 q.³⁶

A finals de la centúria el govern va imposar un impost del timbre i de guerra als espectacles públics, que les empreses teatrals el cobraven a part de les entrades. A mitjan de la primera dècada del nou segle, aquest impost es va incloure en les entrades. Ja entrant al segle XX els preus que regien en reixa de vegades els trobem anunciats als programes de mà. Al llegat del teatre hem trobat alguns d'ells com el que podem veure a continuació:

Teatre Russafa temporada 1899/1900.³⁷ Preus de les localitats per funcions:

Llotges prosceni primer pis sense entrada	7,50 ptes.
Llotges “ segon “ “ “	5.
Llotges principals primer pis “ “	6,50.
Llotges “ segon pis “ “	3,50.
Butaques amb entrada	1,50.
Davanteres segon pis amb entrada	0,99.
Entrada per a xiquets o mitges entrades	0,30.
Entrada general	0,50.

Respecte als preus els podríem fixar en tres etapes: la primera estaria diferenciada entre 1868 i 1876 és a dir, des de la seua creació com a teatre-cafè fins a la seua desaparició com a tal i la creació del teatre com a coliseu; la segona entre

---

36. *Las Provincias*, 20 de febrer de 1874, HMV.

37. CDEIVC. Fons Culla. Programes, caixa 1.

1876 i 1899 on el canvi de preus no és gaire substancial entre un tipus d'espectacle o altre; la tercera ja entrat el segle XX, quan s'abandona el cobrament de l'entrada general a part de la localitat adquirida. Aquest estarà inclòs en les entrades de butaca, avanteres de segon pis i en l'entrada general. Les entrades de les llotges mantenen l'antic sistema.

Els preus comencen a patir certes variacions segons l'espectacle ofert: sarsuela, vers, cinema, varietats o revista. L'abonament pràcticament desapareix, ja que les companyies romanen menys temps al teatre per la diversitat d'espectacles i aquests es repeteixen diàriament durant la seua estada.

Dins de la programació hi havia uns dies que es classificaven de *moda*, costum conegut als teatres madrilenys en els quals s'estrenava alguna obra i no es repetia repertori. Eren funcions que solien estar fora d'abonament i que l'empresari del Teatre Russafa adopta amb la intensió d'equiparar-se a la categoria dels teatres més reconeguts, cosa que també solia fer amb les programacions.

El dissabte 1 d'abril de 1889, al programa de mà que presenta la companyia còmica i de ball dirigida pel primer actor D. Juan Espantaleón, el gerent del Teatre Russafa, Rafael Díaz, escriu un anunci dirigit al públic que diu el següent:

Queriendo esta empresa armonizar en lo posible sus intereses con los del público, ha planteado el negocio en una forma conveniente para todos, tomando como modelo costumbres establecidas en otras capitales y especialmente en los Teatros Español, Princesa y Comedia de Madrid. A este fin se establece como "días de Moda" los jueves, en los cuales se dará un estreno, no repitiendo en dichos dias ninguna obra.³⁸

Existien unes passes personals, que l'empresa del teatre se'ls reservava per a regalar com a tracte de favor a persones que ostentaven càrrecs d'importància o simplement a qui l'empresa del teatre cregués oportú. En certes funcions com les de *moda* o les que marcava l'empresa del teatre, aquestes passes quedaven anul·lats així com no es mantenia la seua validesa d'una temporada a altra.

A finals de la primera dècada i principi de la segona del segle XX, quan el Teatre Russafa oferia cine a la seua sala, la distribució de localitats que eixien a la venda incloïa entrades infantils o mitges entrades. En maig de 1920 l'aforament del cine i els preus quedava de la següent manera: 18 llotges a 3 ptes.; 248 localitats de preferència a 0,40 ptes.; 150 localitats de preferència infantil a 0,20 ptes.; 64 localitats de preferència de segon pis a 0,30 ptes.; 40 localitats de preferència de

---

38. Veure nota 37.

segon pis infantil a 0,15 ptes.; 450 entrades generals a 0,20 ptes. i 350 entrades generals infantils a 0,10 ptes.

L'associació d'empresaris de València marcava els preus mínims que els teatres de la capital havien de posar en les seues entrades. Aquests preus començaven a regir des del dia 1 de setembre fins al dimarts de carnestoltes podent augmentar-los cada teatre a lliure voluntat. En passar carnestoltes i abans de començar la temporada de Quaresma, els empresaris teatrals es tornaven a reunir amb la finalitat d'alterar els preus si es considerava convenient. Els preus que s'acordaven eren els de la localitat de butaca i els de l'entrada general de les companyies de sarsuela i de vers. En la companyia de sarsuela es fixava el preu de la funció completa, la d'un acte o vermut, la de dos actes i el matiné de les 18 h de diumenges i festius. En la companyia de vers era fixat el preu mínim de la funció completa, els matinés de les 18 h de diumenges i festius i la funció popular de les 15:30 h de diumenges i festius.³⁹

Companyia de sarsuela	Butaca	General
Funció completa	2 ptes.	0,50 ptes.
Un acte de funció	0,75.	0,25.
Dos actes	1,50.	0,40.
Matinée diumenges i festius, 18 h.	2,50.	0,60.
Companyia de vers	Butaca	General
Funció completa	1,50 ptes.	0,40 ptes.
Matinée diumenges i festius 18 h.	2.	0,50.
Funció popular diumenges i festius 15.30 h.	1.	0,25.

En els primers anys del segle XX les localitats del teatre canvien la seua distribució i pateixen una notable reducció, de 2.300 places que hi havia en 1880 passen a 1.254 en 1904. Aquesta reducció és causada pel naixement d'un sentiment de comoditat que obliga a eixamplar les butaques i a ocupar més espai, com els corredors de pas d'entrada i eixida a les localitats. A continuació podem veure les localitats que hi havia en 1904:⁴⁰

---

39. CDEIVC. Fons Culla, caixa. D07/023.

40. Veure nota 39.

Localitats	Número
Llotges interiors	2.
Llotges platea	2.
Llotges prosceni principals	2.
Llotges prosceni 2º pis	2.
Llotges principals	16.
Llotges 2º pis	12.
Butaca pati	312.
Butaca fila 1ª pis principal	24.
Butaca fila 2ª 3ª, 4ª pis principal	40.
Avanteres 2º pis	44.
Entrades generals.	800.

En la temporada de Quaresma de 1908, el Teatre Russafa va implantar el teatre per seccions. Aquesta novetat consistia en la representació de tres funcions diàries: la primera a les 18.30 h, la segona a les 21:30 h i la tercera a les 23 h. Els preus marcats eren: la butaca de pati amb l'entrada 1 pta. i l'entrada general 0,30 ptes., amb l'impost del timbre inclòs.⁴¹

En la temporada d'hivern el teatre feia el seu horari normal, però en novembre d'eixe mateix any tornà al teatre per seccions. Aquesta vegada la primera secció començava a les 18:45 h i era senzilla, ja que constava d'una sola obra; la segona funció de les 20:30 h, era doble i es representaven dues obres, mentre que la tercera funció de les 23:15 h era també senzilla. El preu de les funcions senzilles era de 0,25 ptes. i les dobles a 0,40 ptes. Per a les senzilles, la butaca amb entrada costava 0,75 ptes. i per a les dobles 1,25 ptes. imposts del timbre inclòs. Segons la premsa, açò donava al públic l'oportunitat d'assistir al tipus d'espectacle que més els convenia i d'una manera més assequible.⁴² Llevat d'açò, el teatre solia donar funcions senceres sobretot els dissabtes i diumenges, vesprada i nit.

---

41. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 3 de març de 1908.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000310439&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

42. Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 2 de novembre de 1908.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000180106&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

Il·lustració 2. Passe personal anys 20. Fons Culla.

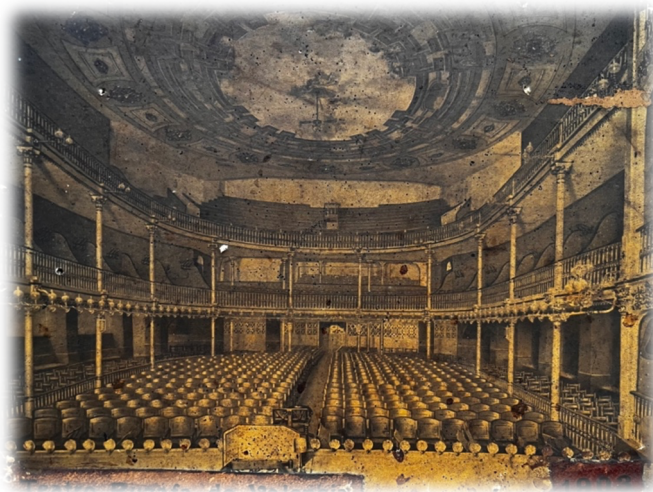
Abans de començar la temporada d'hivern de 1910/1911, el Teatre Russafa va fer unes modificacions en el seu aforament. En aquesta xicoteta reforma van quedar suprimides les localitats de les llotges interiors, les cadires de preferència i algunes localitats d'entrada general. El gerent del teatre d'aleshores, Félix Guillen, així ho expressava en una sol·licitud datada el 9 de setembre de 1910 dirigida a l'administrador provincial d'hisenda. En ella demana la presència de la inspecció per a fer constar la rectificació d'aforament del teatre. El responsable de passar a fer la inspecció fou l'arquitecte provincial Vicente Rodríguez Martín, qui va rebre de l'empresari del Russafa la quantitat de 100 ptes. pel reconeixement i informació de l'estat del teatre.⁴³

Amb el nom de llotges interiors o llotges prosceni platea, ací es refereix a les llotges que estaven a l'altura de l'escenari enfront el fos de l'orquestra, de les que hi havia dues, una a cada costat de l'escenari; les llotges platea eren les que venien a continuació de les llotges interiors; les llotges prosceni principals estaven situades al primer pis justament dalt de les llotges interiors; les llotges prosceni del segon pis eren les situades justament dalt de les llotges prosceni principals; les llotges principals eren les que venien a continuació de les llotges prosceni del primer pis i les llotges del segon pis les que anaven a continuació de les llotges prosceni del segon pis, que si ens fixem hi havia quatre menys que en el primer pis per la curvatura que feia el teatre en la seua estructura. Les butaques de pati ocupaven el centre de la planta baixa, distribuïdes a dues bandes i separades per un corredor. Constaven de divuit files d'unes deu butaques cadascuna, estaven folrades, tenien reposa braços i gaudien d'un respall amb una mica d'inclinació que ofería més comoditat. A

---

43. Veure nota 25.

continuació de les llotges de platea i sota les llotges principals, ocupant els laterals i el fons, envoltant les butaques de pati, hi havia les cadires d'entrada general, les quals eren de fusta.⁴⁴

Il·lustració 3. Teatre Russafa, 1903. Fons Culla.

Aquesta distribució és la que es mantindrà durant fins a pràcticament la meitat del segle XX, on trobem certes variacions en les llotges del primer pis, les quals passen de setze a vuit, la desaparició de les llotges del segon pis, noves localitats anomenades de preferència, una disminució de les localitats d'entrada general i l'augment de les files del primer pis fins a nou. Amb aquesta nova distribució, la qual la podem veure plasmada en alguns programes de mà, el teatre a finals dels anys 50 comptava amb 1.348 localitats:⁴⁵

Localitats	Número
Llotges prosceni platea	2.
Llotges prosceni principals	2.
Llotges platea	2.

---

44. La descripció referent a les cadires i butaques del pati del teatre s'ha extret de l'observació de les fotografies fixades als programes de mà de l'època.

45. CDEIVC. Fons Culla, Programes, caixes 2 i 3.

Llotges principals	8.
Butaques pati	412.
Butaques fila 1 ^a pis principal	53.
Butaques fila 2 ^a i 3 “ “	59.
Butaques fila 4 ^a , 5 ^a , 6 ^a , 7 ^a , 8 ^a i 9 ^a	126.
Avanteres de segon pis	84.
Preferències	400.
Generals	200.

A continuació podem veure al gràfic 1, per al qual hem agafat els preus de les llotges proscenis, butaques i entrada general i segons les dates de què disposem, la variació dels preus en les dues primeres dècades del segle XX.

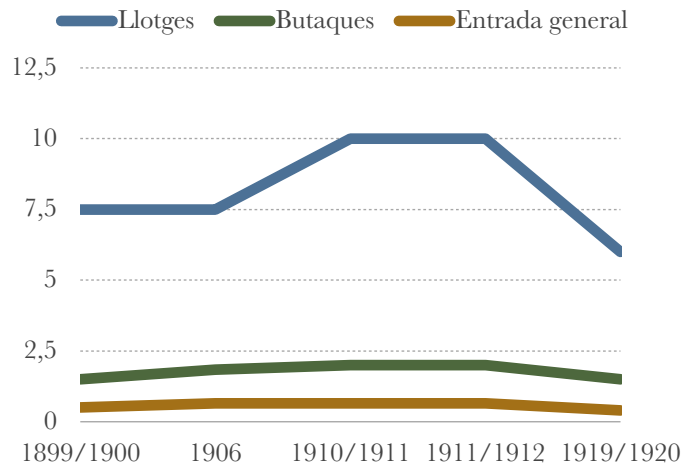
Entre 1900 i 1906 els preus de les llotges es mantenen, mentre que les butaques pateixen un augment d'un 20% i l'entrada general un 30%; entre 1906 i la temporada de 1911/1912 els preus de les llotges pugen un 30%, les butaques un 10% i l'entrada general es manté; en la temporada de 1917/1918 els preus sofreixen una baixada prou significativa acusada per la crisi esdevinguda pels efectes de la primera guerra mundial, la qual va afectar severament al nostre sector agrícola. Açò hem de sumar la crisi teatral front al *boom* del cinematògraf.⁴⁶

	1899/1900	1906	1910/1911	1911/1912	1919/1920
Llotges	7,5.	7,5.	10.	10.	6.
Butaques	1,5.	1,85.	2.	2.	1,5.
General	0,5.	0,65.	0,65.	0,65.	0,40.

---

46. Veure nota 25 i nota 39.

Gràfic 1.

Podem observar que anar al teatre en 1919 era més barat que en 1906, puix l'entrada general eren 0,40 ptes., mentre que en 1906 costava 0,65 ptes. L'entrada de butaca costava 1,50 ptes. enfront de les 1,85 ptes. i una entrada de llotja prosceni costava 6 ptes. enfront de les 7,50 ptes. en 1906. Per establir una comparació entre els preus de les entrades podem agafar les dades de la mitjana nacional que ens proporciona Tuñón de Lara, qui situa la data de 1914 com la primera en què es disposen estadístiques laborals relativament vàlides. Així doncs, en 1914 el salari diari interior era de 5,17 ptes.; en 1917 de 7,68 ptes.; en 1919 de 11,70 ptes. i en 1920 de 14,25 ptes. Un quilo de pa en 1913 costava 0,30 ptes. i un quilo de sucre 1,50 ptes.; entre 1918 i 1919 el pa estava en 0,40 ptes. i el quilo de sucre costava 2 ptes.⁴⁷

A continuació mostrem els preus, segons algunes dades que tenim pels programes de mà, dels espectacles que en la seua majoria oferia el Teatre Russafa entre els anys 1957, 1958, 1959. Hem agrupat els espectacles per tipus i per similitud de preus.⁴⁸

1957.	abril	<i>¿Me conoces?</i>	varietats A	Finita Rufet, Monna Lisa
	maig	<i>Voces conocidas</i>	varietats A	Pepe Mairena
	juny	<i>Entre coplas y risas</i>	varietats B	Pepe Córdoba

47 Tuñón de Lara, Manuel, *El movimiento obrero en la historia de España (II)*, Madrid: Sarpe 1985, 69-94.

48. Veure nota 45.

	juliol	<i>Estrella de España</i>	varietats A	Estrellita Castro
	juliol	<i>Alegria en verano</i>	varietats B	Maruja Lozano
	setembre	<i>Mujeres o Diosas</i>	revista F	Lill Larson, Quique Camoiras
	setembre	<i>Campanas de Viena</i>	revista G	Los vieneses, Kaps y Johan
	novembre	<i>Campanera</i>	varietats C	Estrellita de Palma
	novembre	<i>Fuentes de amor</i>	revista E	Mary Sampere
1958.	març	<i>¡Ay, que loca!</i>	revista E	Gracia Imperio, Luis Cuenca
	juny	<i>Mujeres en onda corta</i>	revista D	Mary Rubi
	juliol	<i>Galas dl varieté</i>	varietats B	Pastora de Córdoba
	setembre	<i>Forja de estrellas</i>	varietats A	Los chavalillos de España
	novembre	<i>El tren de la felicidad</i>	revista E	Isabelle
1959.	gener	<i>Gala lírica</i>	sarsuela F	Antón Navarro
	gener	<i>Carrusel de estrellas</i>	varietats E	Gila, Estrellita de Palma

Preus espectacles	A	B	C	D	E	F	G
Llotges prosceni	150	125	175	1 75	225	200	275
Llotges platea	125	100	150	150	200	175	250
Llotges principals	125	100	150	150	200	175	250
Butaca de pati	25	20	30	30	40	35	50
Butaca principal fila 1ª	25	20	25	30	40	35	45
Butaca principal fila 2ª	20	15	20	25	35	30	40
Butaca Pral. fila 4ª	12	12	15	16	20	18	25
Avanteres 2º pis	15	13	17	18	25	20	30
Preferència	10	10	12	12	15	2	15
General	6	6	8	8	10	8	10

Com podem observar, els espectacles més cars eren els de revista i sobretot els que presentaven a primeres figures de l'època com Gracia Imperio, Mary Sampere o *Los Vieneses*. Els espectacles de varietats també tenien les seues primeres

figures i la diversitat de preus d'unes a altres. Trobem com els espectacles de varietats que presentava al còmic Gila era d'un preu comparable al de la revista amb primeres figures. És obvi pensar que el preu de les entrades anava en concordança segons les figures artístiques i el preu de la seua contractació.

2.1.2. LA LLUM ELÈCTRICA ARRIBA AL TEATRE

La nit del dissabte 3 de novembre de 1888, el Teatre Russafa inaugurava la seua instal·lació de llum elèctrica en una funció dedicada al Marqués de Campo,⁴⁹ propietari de la fàbrica de gas que llavors abastia de llum al teatre.

Al Russafa es van instal·lar un total de dues-centes deu llums de deu i de setze bugies cadascuna, les quals dotaven d'il·luminació l'escenari i totes les dependències del teatre. El Teatre Russafa es convertia així en el primer coliseu a València en tenir aquest tipus d'enllumenat.

Eixa nit, després de la interpretació de la sarsuela en un acte i en prosa *Tío... yo no he sido* de Felipe Pérez amb música d'Ángel Rubio i de l'obertura de la sarsuela *El reloj de Lucerna*, de Marcos Zapata i música del mallorquí Pedro Miguel Marqués, que l'orquestra va interpretar a teló corregut, es van llegir poesies dedicades per al Marqués de Campo. Al finalitzar va tenir lloc l'alçada del teló deixant a la vista un escut de la ciutat de València confeccionat en flors naturals. Al centre d'aquest, es podia apreciar un bust del marqués completament il·luminat per cent cinquanta llums, cosa que el públic va aplaudir amb fervor.⁵⁰

---

49. José Campo, nomenat marqués per Alfons XII, fou un comerciant empenedor de diversos negocis, entre els quals estava la fàbrica de gas ubicada al Pla del Remei, actual Glorieta, en la que en 1887 havia iniciat la producció d'energia elèctrica. També fou alcalde de la ciutat de València des de 1843 fins a 1847 i diputat a les Corts durant set legislatures consecutives.

50. Valencia, *Las Provincias*, 4 de noviembre de 1888.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=12&path=1021895&presentacion=pagina&registrardownload=0

CAPÍTOL 3

PROPIETARIS I EMPRESARIS DEL TEATRE RUSSAFA AL LLARG DE LA SEUA EXISTÈNCIA

3.1. ELS PROPIETARIS

Els primers propietaris o empresaris del Teatre Russafa dels quals tenim constància són els germans Bernaldos, però llevat d'aquesta informació donada pel diari no hem pogut esbrinar res més sobre ells. Dels que sí que hem aconseguit més informació és dels propietaris i empresaris que regentaren el teatre des de 1875.

3.1.1. JUAN CARLOS DE CHOMÓN Y GUERIN

Juan Carlos de Chomón y Guerin nascut a València en 1844, era metge de professió, fill i net de metges cirurgians. Estava casat amb Cristina Romaguera, filla d'un cirurgià de l'Hospital General de València. La seua família oriünda de Burgos es va establir a València on vingué a exercir el seu pare com a metge cirurgià major de l'Hospital Civil de València, Juan de Chomón y Marquina,⁵¹ qui en 1847 publicà *El manual del sangrador*. Chomón era parent del conegut cineasta Segundo de Chomón, fill d'Isaac de Chomón, també metge militar de professió.

Juan Carlos de Chomón entrà a formar part del Cos de Sanitat Marítima en juny de 1887.⁵² Sabem amb certesa que en 1875 era el propietari del teatre pels documents que consten en el reconeixement de seguretat que l'Ajuntament de València va fer al coliseu i per la sol·licitud de compra a l'ajuntament de la ciutat d'una parcel·la que donava a la ronda de l'antiga porta de Russafa, avui carrer Colón, la qual feia límit amb el Teatre Russafa, i que hem esmentat anteriorment.

---

51 José M. Pallás Gómez, «Ejecutoria de nobleza del Sr. D. Juan de Chomón y Marquina. Cirujano mayor del Hospital Civil de Valencia». *Boletín de la Academia Valenciana de Genealogía y Heráldica*, vol. 5 (2004), <https://avghcv.com>.

52. *Gaceta de Madrid*, no. 168, 17 de juny de 1887, Tomo I, p.703
<https://www.boe.es/gazeta/dias/1887/06/17/pdfs/GMD-1887-168.pdf>

En «*Los fills de la Morta-Viva*», sobre la biografia de l'actor i comediògraf valencià Rafael Bolumar, l'autor Constantí Llombart ens comenta que quan Bolumar es trobava actuant al Teatre Circo⁵³ de Madrid, es va propagar un devorador incendi que va deixar el coliseu destrossat. Llavors, Juan Carlos de Chomón li escrigué de seguida dient-li que al seu teatre sempre trobaria el que seria el seu lloc: «*Acció que lo Sr. Bolumar no borrarà enjamay de la seua ànima!*».⁵⁴ Bolumar tornà a València i feu el seu debut al Teatre Russafa amb el drama *La Paz del hogar*, de Leandro Torromé i Ros. Amb aquesta informació, Llombart també ens confirma que aleshores Chomón era el propietari del Teatre Russafa.

3.1.2. ANTONIO DÍAZ TORRES

Nascut a Benafer, Castelló, l'11 de maig de 1833, va emigrar a la ciutat de València a l'edat de 18 anys en companyia dels seus pares i el seu germà Rafael que llavors comptava amb 2 anys. Casat amb Joaquina Cortés Aliaga (1834-1909) natural també de Benafer, van tindre una filla, Remedios (1867-?).⁵⁵ Segons la premsa de l'època, Antonio Díaz fou un home de família humil que arribà a fer un bon patrimoni. A més del Teatre Russafa, del que era propietari i empresari, en el moment abans de morir, Díaz estava immers en la construcció d'un barri situat al solar de l'antic convent de Sant Joan de la Ribera destinat per a gent treballadora, projecte que estava constituït per a 300 habitacions. També va ser un home generós i compromès amb els pobres i les seues desgràcies. Quan en febrer de 1888 hi va haver un gran incendi en Canyamelar i a conseqüència moltes famílies van perdre les seues cases, Antonio Díaz es va presentar a l'alcalde d'eixa, aleshores, població i va disposar el Teatre Russafa amb la finalitat de representar una funció a benefici

---

53. El Teatre Circo de Madrid, va patir un brutal incendi el 13 de novembre de 1876, durant la temporada en que estava representant-se *El testamento de un brujo* de José Feliu i Codina i en la que l'actor valencià Rafael Bolumar estava contractat per l'empresari Alberto Bernis.

54 Constantí Llombart, *Los fills de la morta-viva : apunts bio-bibliogràfics per la historia del Renaixement literari*, (València: Emili Pascual, 1879), 752.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=754&path=1000361&presentacion=pagina&registrardownload=0

55. AHMV. Padró d'habitants, any 1880, fol. 22734.

de les víctimes, oferiment que va ser acceptat.⁵⁶ Quan l'epidèmia de la còlera assotà la ciutat, Díaz va aportar una suma important de diners, a més de fer una recaptació entre el veïnat per ajudar els pobres del seu barri.⁵⁷ Tenim també constància dels préstecs personals que feia als actors, actrius i a les companyies que actuaven al seu teatre, favors que després de la seua mort continuaria fent el seu germà Rafael.

Antonio Díaz també prengué en arrendament per cinc anys l'hort d'en Raga, el qual estava situat junt el pas de nivell del ferrocarril del Grau, al carrer de Russafa. En ell va instal·lar *El Tivoli valenciano*, un teatre d'estiu també conegut com a *Teatro Díaz*.⁵⁸ Aquest teatre fou inaugurat el 10 de juliol de 1887 i va romandre obert fins a l'estiu de 1892. En alguns articles que circulen per internet podem veure que daten la seua inauguració en 1877, aquesta data és errònia i és degut a la informació publicada per l'*Almanaque del diario de Las Provincias* de 1902.⁵⁹ En *El Tivoli valenciano* solien actuar dues companyies, una de declamació i l'altra de sarsuela, sent l'obra de la funció inaugural *La mascota*, òpera còmica en tres actes de 1880 amb el llibret d'Alfredo Duru i Enrique Chivot i amb música d'Edmundo Audran. Si durant la temporada d'estiu eixia algun dia de pluja que impedia l'actuació al Tivoli, aquesta era representada al Teatre Russafa. En desembre de 1890 el Tivoli quedava en arrendament. Les propostes de nous llogaters es podien fer al carrer Micalet 1, de València.⁶⁰ La temporada 1890/1891 el Tivoli fou arrendat o subarrendat pels empresaris Berges i Fenoll els quals estaven al capdavant del Teatre Princesa. Ja en la temporada 1891/1892 els empresaris del Russafa, la família Díaz, tornen a fer-se càrrec del Tivoli fins al seu tancament.

---

56. Valencia, *Las Provincias*, 29 de febrer de 1888.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=109&path=1021877&presentacion=pagina&registrardownload=0

57. Valencia, *Las Provincias*, 12 de febrer de 1889.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=42&path=1021901&presentacion=pagina&registrardownload=0

58. Valencia, *Las Provincias*, 18 de juny de 1887.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=64&path=1021861&presentacion=pagina&registrardownload=0

59. Veure nota 2.

60. Espectáculos, Tivoli Valenciano, *Las Provincias*, 22 de desembre de 1890.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=79&path=1021970&presentacion=pagina&registrardownload=0

Antonio Díaz va morir l'11 de febrer de 1889 d'una malaltia coronària a l'edat de 56 anys.

3.1.3. JOAQUINA CORTÉS ALIAGA

Nascuda a Benafer, Castelló, el 3 de maig de 1835. Després de la mort del seu marit Antonio Díaz, el Teatre Russafa va passar a ser de la seua propietat, mentre el seu germà polític Rafael Díaz feia les feines de gerent.

Igual que el seu marit, Joaquina va ser una dona compromesa en les obres de caritat. A la seua mort, ocorreguda el 21 de març de 1909, tant el diari *El Pueblo* com *Las Provincias*, així ho feren constar en unes paraules d'acomiadament:

[...] quedan sin consuelo muchas familias pobres de las que era el sostén la señora Cortés.[...] prodigaba las limosnas con tantas reservas que sólo se enteraba el que la recibia. Su teatro, su dinero y cuanto de suyo fuera necesario siempre estuvo dispuesto para hacer el bien.⁶¹

[...] La muerte de esta respetable señora será sentidísima: gozaba de simpatias muy merecidas por su bondad, por la nobleza de corazón, por lo afectuoso de su trato.⁶²

3.1.4. RAFAEL DÍAZ TORRES

Nascut a Benafer, Castelló, el 4 de juliol de 1849 es va casar amb Josefa Royo Torner, natural de Quart de Poblet. El matrimoni va tindre dos filles, Consuelo i Josefa i un fill, Antonio. Segons el padró municipal de 1880, el seu ofici era el de sabater, però acabà treballant per al seu germà Antonio al Teatre Russafa.⁶³

---

61. Noticias, *El Pueblo*, 22 de març de 1909.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000196586&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

62. Crónica mortuoria, *Las Provincias*, 22 de març de 1909.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000314199&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

63. Veure nota 54.

Tal com hem assenyalat anteriorment, a la mort d'Antonio Díaz, Rafael es fa càrrec del teatre com a gerent del qual amb el temps esdevindria propietari. Continuarà amb la mateixa línia que va marcat el seu germà, el Teatre Russafa serà la casa d'autors, actors i actrius del teatre valencià. Es representaran les estrenes i els èxits de moda dels millors teatres d'Espanya i no es quedarà endarrere en les modernitats d'espectacles com van ser el cronògraf o les primeres revistes dels anys 10 i 20. Al teatre es continuaren fent beneficis per ajudar alguna causa o gent que patia necessitats. Rafael Díaz morí el 30 de juny de 1930 als 81 anys. El seu fill Antonio Díaz Royo passà a encapçalar el negoci familiar precedint la saga els fills d'aquest, Antonio i Desamparados Díaz Peris. El Teatre Russafa va continuar pertanyent a la família Díaz fins al seu tancament en 1973.

Il·lustració 4. Rafael Díaz al seu despaix del Teatre Russafa. Primera dècada del segle xx. Fons Culla.

3.2. EMPRESARIS I SOCIS

Encara que els propietaris del Teatre Russafa durant quasi cent anys van ser la família Díaz, al llarg de la seua existència el teatre va estar llogat en diverses ocasions per altres empresaris teatrals, els quals de vegades van explotar el teatre tan sols una temporada, però altres van romandre al capdavant del coliseu durant quasi mitja centúria, com és el cas de la família Culla. Els Díaz no sempre van estar sols al davant del teatre, sinó que de vegades també van formar societat.

En 1897, Rafael Díaz formava empresa junt amb dos socis més, l'escriptor Eduardo Escalante Feo i Félix Benimeli. El diari *Las Provincias*, publicava una notícia a tal efecte, i al mateix temps ens informava del nom de dos dels empresaris anteriors:

Habiendo terminado sus compromisos los señores Cardona y Mateo, se han hecho cargo de este teatro los señores D. Rafael Díaz y D. Eduardo Escalante, los cuales se proponen dar variedad a los espectáculos y continuar las veladas valencianas, poniendo en escena las mejores obras de nuestro repertorio.⁶⁴

En aquest anunci, el diari no mencionava a Félix Benimeli, però per unes anotacions que hem trobat al llegat sobre la liquidació final datada el 6 de juny de 1897 hem pogut saber que també formava part de la societat. Aquesta liquidació reflecteix les entrades i eixides finals i la signatura dels tres socis amb la seua conformitat.⁶⁵ Podem veure a continuació el resum de guanys que van obtenir cada soci en la participació:

<i>Resumen</i>		
<i>D. Eduardo Escalante 30% y 40% después.</i>	1657,05	
<i>desde el 25 de Enero hasta que terminó "El Chirivito"</i>		2652,06
<i>de después de "El Chirivito" hasta fin temporada de verso</i>	995,01	
<i>D. Félix Benimeli el 30% y 40% en iguales fechas</i>		2652,06
<i>D. Rafael Díaz en la primera el 10%</i>	552,35	
<i>en la 2ª temporada el 20%»</i>	497,50	1049,85

64. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 25 de gener de 1897.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=99&path=1022165&presentacion=pagina&registrardownload=0

65. CDEIVC. Fons Culla, caixa. D08/026

Amb *El Chirivito*, és feia referència a la comèdia de màgia en tres actes i disset quadres titulada, *Chirivito o la flauta prodigiosa*, de Ricardo Flores amb música de Solà i Senís. L'estrena d'aquesta comèdia fou el diumenge 7 de març de 1897, però la crítica de la premsa apuntava que no va ser del gust del públic, qui no es va interessar ni tan sols en saber el nom dels autors, de fet el diari ni els anomena. L'obra no va gaudir de massa èxit i l'empresa va haver de suspendre les representacions en vista de les despeses ocasionades pels pocs ingressos que donava.⁶⁶

En la temporada d'hivern de 1896/1897 al Teatre Russafa va estar actuant la companyia dirigida conjuntament per l'actor català Enrique Borrás i el reconegut actor valencià Manuel Llorens. Durant la temporada de Quaresma els actors van formar societat empresarial juntament amb Escalante, Benimeli i Díaz. Al llegat ha quedat un document que mostra les pèrdues setmanals entre el 25 de gener i el 14 de març de 1897 les quals ascendien a 5.523,50 ptes. i el percentatge de participació de cada soci: E. Escalante el 30%, F. Benimeli el 30%, E. Borrás el 20%, M. Llorens el 10% i R. Díaz el 10%.⁶⁷

Per la informació extreta de la propietat dels efectes de guarda-roba i decorats datat entre 1898 i 1910 que ha quedat conservada al llegat, sabem que en eixa època l'empresa del teatre estigué formada pels socis, Rafael Díaz, Miguel Carbonell, Ramón Bigné, Luis Armelles, Ricardo Ibáñez, José Torró, Joaquín Amat, Adolfo Beltran, José Samper, Francisco Rebollo i Facundo Burriel.

L'empresa del teatre, cada temporada solia encomanar decorats i vestuaris nous. Trobem que durant la temporada de 1898/1899 es feu una inversió total en decorats de 3.244,25 ptes. Aquestes despeses anaven sumant-se a mesura que els decorats augmentaven en cada temporada teatral. Així doncs, observem que des de 1898 fins a febrer de 1910 la inversió en els decorats del teatre ascendia a 85.143,85 ptes. i els efectes de guarda-roba a 13.392,50 ptes.⁶⁸

A partir de 1904 l'empresa del Russafa passa a denominar-se *Empresa Teatral Moderna*, nom que serà adoptat fins a 1918 encara que els socis vagen

---

66. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 16 de març de 1897
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=64&path=1022176&presentacion=pagina&registrardownload=0

67. Veure nota 65.

68. CDEIVC. Fons Culla, caixa. D02/002

variant. En 1911, els socis que componien aquesta empresa teatral feren la liquidació, i Rafael Díaz va comprar els efectes de vestuari que havien estat adquirits per la societat, per un valor de 6.338,50 ptes. Aquests consistien en un centenar de vestits, quatre mantons de Manila, un macfarlan i certa varietat de mocadors i barrets.

En les temporades de 1910/1911 i 1911/1912, l'empresa del Russafa la formaren Rafael Díaz i el compositor Vicente Lleó. Els dos socis van fer una inversió de 7.736,50 ptes. en decorats i de 3.082,80 ptes. en efectes de vestuari.⁶⁹

En 1916 trobem a Lamberto Samper com a empresari del Teatre Russafa. Blasco Magraner, cronista del compositor valencià Vicente Peydró, comenta en el seu llibre sobre l'insigne músic, que l'empresa del Teatre Russafa estava formada per senyors ben posicionats entre els que estaven Bigné i Samper.⁷⁰

Blas Cortés Gil, qui era el propietari de l'empresa *Cine Moderno*, també va tindre llogat el Russafa, ja que ens apareix com a arrendatari i empresari del teatre en un contracte amb la companyia teatral de Francisco Gómez Ferrer datat el 18 de juliol de 1917.⁷¹

En la temporada 1918/1919, desapareix el nom d'*Empresa Teatral Moderna* i passa a denominar-se altra vegada *Empresa del Teatro Russafa*. En eixe moment l'empresa que està al capdavant del teatre es fracciona. En principi, al començament de la temporada, el 3 d'octubre, són socis de l'empresa denominada *a todo evento*, és a dir, que els que la formaven haurien d'acceptar les modificacions de companyies i repertoris que tinguessin lloc, Arturo Duart, Enrique Feliu, Emilio Lloret, Francisco Yorro, Emilio Carrión, Manuel Grau, Antonio Díaz, Vicente Lleó i Rafael Díaz. Aquesta empresa acaba el 27 d'octubre i es dona pas el 28 d'octubre a l'anomenada *empresa de gastos*, formada per Rafael Díaz i Vicente Lleó.⁷²

La temporada 1919/1920 començà el 4 d'octubre de 1919 i finalitzà el 6 de gener de 1920. Els socis que formen l'empresa del teatre durant aquest període són: José Angeles, actor i director de la companyia que actuava eixa temporada al Russafa, Emilio Carrión i Rafael Díaz.

---

69. Veure nota 68.

70. José Salvador Blasco Magraner, *Vicente Peydró Díez y las primeras zarzuelas en el cine español. Vida y obra de un músico valenciano*, (La Laguna, Tenerife: Sociedad Latina de Comunicación Social, 2013), 181.

71. Veure nota 39.

72 . CDEIVC. Fons Culla Caixa. D07/022

En la continuació de la temporada d'hivern que va començar el 10 de gener i acabà el 25 de maig de 1920, l'empresa la formaren els socis: Rafael Díaz, Emilio Carrión i Luis Salvador. Com a gerent de l'empresa figurava el fill de Rafael Díaz, Antonio Díaz Royo, com a representant de l'empresa en València Antonio Vico i a Madrid Ginés Ganga. El comptador del teatre era Luis Gil i els agents artístics Vicente G. Paesa i Manuel Aliaga.⁷³ Els tres socis i l'equip administratiu continuaren durant la temporada 1920/1921, llevat del representant del teatre a València que fou Félix Guillén. La temporada va començar el 18 de setembre i es va estrenar un magnífic teló i bambolina de boca pintat per l'escenògraf Joaquín Igual. També s'havien comprat unes butaques noves, però eixe dia encara no estaven acabades i l'empresari Sr. Salvador va oferir al Russafa les butaques del saló Benlliure de València, conegut també com el *Palacio de las variedades*.⁷⁴

Per a la temporada següent, 1921/1922, el *Diario de Valencia* feia menció als germans Salvador com empresaris del Teatre Russafa.⁷⁵ Luis i Manuel Salvador seran empresaris del teatre fins a gener de 1923, data que passa a prendre el càrrec A. Duart.

En la temporada de 1924/1925 el Teatre Russafa li és llogat a Rafael Culla Muñoz. Al mes de setembre el diari *Las Provincias* presentava la nova temporada del Russafa amb la publicació d'una fotografia de la companyia teatral i l'anunci del nou empresari.⁷⁶

---

73. CDEIVC. Fons Culla, caixa. D07/025-1

74 . Noticias teatrales, Teatro Ruzafa, *Las Provincias*, 18 de setembre de 1920. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000317082&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

75 . Meseguer, Crónica teatral, Ruzafa, *Diario de Valencia*, 15 d'octubre de 1922. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000193909&presentacion=pagina&posicion=5&registrardownload=0

76. «El teatro Ruzafa inaugura hoy la temporada», *Las Provincias*, 26 de setembre de 1924. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000319410&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

3.2.1. RAFAEL CULLA MUÑOZ

Naix a València el 10 de juliol de 1889, contrau matrimoni amb Carmen López Mínguez amb qui va tindre dos fills i una filla, Rafael, Juan i Mari Carmen.

En una conversa mantinguda amb el seu nét Jorge, ens comenta que el seu avi Rafael tenia una colla d'amics que s'anomenaven «Peña el Éxito», els quals eren molt assidus al Teatre Russafa. La colla solia reunir-se al bar *Casa El Capellà*, situat a prop de la plaça de bous de

Il·lustració 5. "Peña el Éxito".
Programa 1921

València. Estant un dia d'assemblea i assabentats que el Teatre Russafa anava a eixir en arrendament, el grup d'amics es van acomboiar i prengueren la decisió de fer-se càrrec del teatre.

En el seu llibre sobre el teatre valencià, Caterina Solà fa menció a la penya artística teatral *El Éxito* i de com els seus membres tenien molta relació amb autors i actors del teatre autòcton. Solà situa el local de la penya, la qual defineix de *teatre de clac*, al carrer Calatrava de València. Comenta també que un dels autors de l'època, Felipe Melià, va dedicar una de les seues obres *Pobrets pero honraets* a aquesta simpàtica associació.⁷⁷

Hem pogut localitzar aquesta comèdia valenciana en dos actes, estrenada al Teatre Modern de València en 1928 amb la participació del gran actor valencià Pepe Alba.⁷⁸ En el llibret imprès consta la següent dedicatòria del seu autor:

A la simpàtica peña *El Éxito* que tant ha contribuït al èxit de les meues produccions teatrals, li dedique esta obreta en demostrasió d'agraïment. Es poqueta cosa per a lo molt qu'es mereix eixa agrupasió d'amants del art de Talía; pero, a pesar d'asó, suponc la resibirán en cariño ya que no ignòren que, com autor, *soc pobret, pero honraet*.

---

77. Caterina Solà i Palerm, *El teatre valencià durant la dictadura (1920-1930)*, Barcelona: Edicions 62, 1976:66

78. University Library of North Carolina at Chapel Hill.
<https://archive.org/details/pobretsperohonra00meli>

Al llegat del teatre hem trobat un contracte redactat amb data del 30 d'agost de 1924 on consta el nom de Rafael Díaz com arrendador del teatre, però manca del nom de l'arrendatari.⁷⁹ No obstant, deduïm per la data que es tracta de Rafael Culla. En el contracte esmentat, Rafael Díaz cedia per llogar el Teatre Russafa situat al carrer Pi i Margall núm. 19 de València. El nou inquilí, llogaria el coliseu amb tots els estris dels quals disposava el teatre: mobiliari, decorats i attrezzo. El contracte, en principi seria per a dos anys, sent el primer forçós i el segon voluntari, segons l'acord al qual arribaren les parts.

No sabem el preu que van estipular al contracte, ja que no consta, però si va quedar especificada la forma com devia ser abonada l'anualitat del lloguer. El pagament es faria en tres terminis i en efectiu. A principis dels mesos de setembre, desembre i març de cada any, en moneda d'ús corrent, or, plata o bitllets. En el referent al mobiliari d'escena, attrezzo i decorats, el lloguer quedava estipulat en 20 ptes. per cada dia de funció, que serien abonades mensualment.

La utilització del teatre no tenia límits sempre que fora per a explotar espectacles teatrals i cinematogràfics, però estava prohibit organitzar balls, assemblees i actes polítics. Tampoc podria ser rellogat, ni deixar que altres persones feren ús dels estris sense l'autorització del propietari.

L'arrendador Díaz Torres es reservava el dret de designar les persones encarregades de certs llocs del teatre i el sou mínim que aquests devien percebre. Així doncs, constava que el cap d'electricista devia cobrar no menys de 5 ptes., el cap de maquinària no menys de 15, el cap de guarda-roba –encarregat de l'attrezzo i mobiliari– no menys de 10, els vigilants i el conserge del teatre no menys de 5 ptes. L'arrendatari es faria càrrec del pagament dels rebuts de la contribució industrial, del segur de la lluita contra incendis, l'electricitat, telèfon i arbitris derivats dels espectacles públics, els drets de la propietat literària i arxiu.

Rafael Díaz i la seua família es reservaven el dret de poder utilitzar la porta de comunicació situada entre el seu domicili i el teatre per poder gaudir dels espectacles. A tal efecte es reservaven tres llotges, la de prosceni interior, la núm. 9 i les principals de la dreta, sense abonar cap quantitat per elles. Especificava també que aquestes localitats podien ser elegides o canviades a interès de l'arrendador segons els espectacles. L'arrendatari també quedava obligat a donar a Díaz deu passes personals, els quals l'arrendador disposaria al nom de qui cregués oportú. La

---

79. CDEIVC. Fons Culla. Contractes autors i artistes, caixa 1.

responsabilitat de la conservació del local seria també de l'arrendatari, però no dels robatoris que poguessin ocasionar-se dels estris, els quals quedarien sota responsabilitat de les persones encarregades. Com a administrador del teatre i del seu contingut i en representació de l'arrendador, Rafael Díaz Torres nomenà al seu fill Antonio Díaz Royo.

*Il·lustració 6. Rafael Culla Muñoz.
Fons Culla.*

Als anys 40, quan el teatre era de la propietat d'Antonio Díaz Peris i de la seua germana Desamparados, hi va haver unes diferències entre els copropietaris i l'arrendatari Rafael Culla Muñoz. Les dificultats van aparèixer en la pròrroga del contracte d'arrendament corresponent a març de 1949. La copropietària Desamparados Díaz es va negar a firmar el contracte ja establert, argumentant que el lloguer estipulat era una ganga per a Culla i que ella estava disposada a explotar el teatre de la seua propietat, cosa que el seu germà Antonio no estava d'acord. Aquestes diferències de parer els

van dur fins al jutjat, ja que Desamparados va demandar al seu germà Antonio i a Rafael Culla.

En una carta datada el 28 de març de 1949 i dirigida a Rafael Culla, Antonio Díaz Peris li demanava disculpes pel comportament de la seua germana i per la negativa adoptada en el referent a firmar la pròrroga del contracte de lloguer del Teatre Russafa. Díaz assegurava desconèixer els motius de l'actitud de la seua germana, però pel que a ell respectava el contracte de lloguer continuava tal com estava estipulat i firmat en València a 1 de juliol de 1936 i modificat posteriorment el 5 de juny de 1939. A excepció de la quinta clàusula, ja que el preu de l'arrendament quedava elevat com ja havien convingut en 11.500 ptes. anuals. Aquestes serien pagades per trimestres avançats de 2.875 ptes. cadascú, amb el lliurament d'un rebut independent corresponent a l'arrendament de l'immoble i altre per a l'arrendament dels mobles i altres estris.

Culla contestava ràpidament en data de 30 de març, lamentant tot el que estava passant i acceptant el tracte tal com ja havien acordat en el seu moment. Així doncs, l'1 d'abril de 1949, el contracte de lloguer del Teatre Russafa tornava a estar en vigor. Un any més tard el jutjat els donaria la raó.⁸⁰

---

80. Veure nota 79.

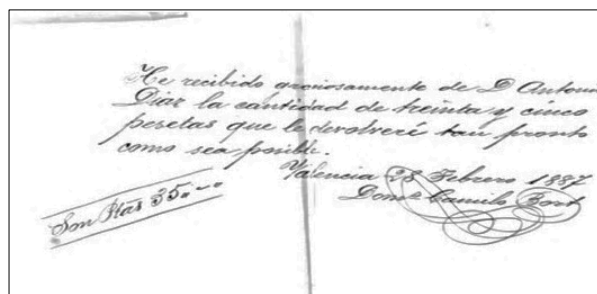
Rafael Culla Muñoz va faltar el 31 d'abril de 1954, la seua família va rebre nombroses cartes de condol enviades per companyies de teatre i artistes que havien actuat al Teatre Russafa i que el tenien en gran estima. La família Culla va mantenir la gerència del Teatre Russafa fins al seu tancament en 1973.

CAPÍTOL 4.

LA VIDA INTERNA DEL TEATRE RUSSAFA. IMPOSTOS TRIBUTARIS

4.1. EL PERSONAL ASSALARIAT. CONTRACTES ARTÍSTICS

Les primeres contractacions artístiques de les quals han quedat constància en la documentació del llegat, són les referides a la companyia teatral de Gervasi Roca, la qual va inaugurar la temporada d'hivern de 1878/1879 del Teatre Russafa.⁸¹ La companyia va rebre un préstec per part de l'empresari del teatre, Antonio Díaz, de 6.600 q., que se sumaven als 1.700 q. pel viatge de Barcelona a València i als 238 q. que va costar el transport de l'equipatge. A la primera actriu Balbina Pi, li van ser pagats dos bitllets de segona classe que van costar 234 q. i al matrimoni format per l'actor Juan Isern i l'actriu Àngela Isern, 200,50 q. pels seus. L'empresari del teatre solia fer préstecs personals de diners als actors i actrius que després anava descomptant-los de les seues nòmines, com els que feu de 300 q. a Roca, actor i director de la companyia, i altre de 200 q. a l'actor Juan Isern. De vegades aquests préstecs es feien d'una manera molt particular i poètica, com el que ens hem trobat al llegat per 80 q. datat el 28 d'agost de 1878 que diu així: «Al señor Carrera graciosamente». O aquest altre de 1887, escrit en una quartilla en la que consta la signatura de l'agraciat:⁸²

Il·lustració 7. "Graciosament" a Camilo Bort, 1887. Fons

---

81. Veure nota 17.

82. CDEIVC. Fons Culla, caixa. D04/006

Quan les companyies finalitzaven l'estada al teatre tancaven el seu compte amb l'empresa. Però no sempre era així, com podrem veure més avant, ja que de vegades els directors de les companyies o els artistes se n'anaven de la ciutat deixant diners a deure a l'empresari del teatre.

Sobre els contractes artístics d'actors, actrius, cantants, apuntadors, músics i cors, al llegat s'han pogut conservar uns quaranta. Aquests estan datats entre 1901 i 1972, no havent-se conservat cap corresponent a les dècades dels anys 30 i 40.⁸³ El més antic recuperat és el de la tiple primera Adela Juan, qui fou contractada per actuar al Teatre Russafa durant la temporada 1901/1902 amb termini, segons expressat al mateix contracte, el diumenge de carnestoltes de 1902. El contracte signat en novembre de 1901 disposa que Adela cobraria 10 ptes. diàries, les quals li serien abonades per setmanes vençudes. El contracte consta de la redacció de catorze articles on són exposades les obligacions de la contractada: compliment d'assajos, actuacions, horaris, vestimenta. En cas de malaltia, la cantant deixaria de percebre el salari, que quedaria supeditat a voluntat de l'empresa la qual li abonaria fins a quatre sous si la malaltia dolguda fora natural i no viciosa. Però si la malaltia fora declarada crònica, l'empresa quedava lliure de poder rescindir el contracte. Una clàusula d'obligació que posava l'empresa del Russafa era que la cantant devia pertànyer a l'*Asociación de Artistas Dramáticos y Líricos Españoles*.⁸⁴ També consta al mateix contracte que Adela Juan seria contractada per a continuar durant la temporada 1902/1903 amb un sou de 20 ptes. diàries.

En un contracte signat amb data de 18 de juliol de 1917 apareix, per una part el nom de Blas Cortés Gil, llavors arrendatari del Teatre Russafa i per altra, Francisco Gómez Ferrer com a director i representant de la companyia còmica dramàtica. En aquest contracte, Gómez Ferrer es compromet a actuar amb la seua companyia des del 26 d'octubre de 1917 fins al 6 de gener de 1918. La companyia es faria càrrec de l'aportació del decorat, la sastreria, l'arxiu i còpies, a més de pagar l'impost d'utilitats d'actors i actrius. Blas Cortés, carregaria amb les despeses del lloguer del teatre, del personal, la llum, el guarda-roba, la propietat literària, la propaganda i altres. Per a fer front a aquestes despeses retiraria de taquilla l'import

---

83. Veure nota 78.

84 L'*Asociación de Artistas Dramáticos y Líricos Españoles*, fou fundada el 10 de gener de 1901 en Madrid amb la intenció de poder ajudar i defensar els drets dels treballadors del teatre. L'associació editava un bolletí de notícies que era repartit als socis. Al llegat del Russafa ha quedat conservat el Bolletí Oficial núm. 2.

corresponent als impostos i el 47% del sobrant, fent entrega a la companyia el 53% restant. Les despeses del viatge de la companyia de Madrid a València serien efectuades al 50% per cada part. Si es donés el cas que la companyia fracassés en les seues actuacions en sentit artístic o econòmic, es donaria per liquidat el contracte per mutu acord.

En els contractes personals d'artistes dels anys 20, observem que el seu format ha canviat considerablement. Aquests contractes disposen de cinc clàusules en les quals s'exposa el nom i cognoms de l'artista en qüestió, l'empresari, l'empresa, temps d'actuació, jornal a percebre i les obligacions de la persona contractada a acceptar les condicions consignades en les bases de treball, observacions i disposicions generals integrades i establides pel Sindicat d'Actors Espanyols de Madrid.

D'aquesta època s'han conservat els contractes d'alguns integrants que formaren part de la companyia de sarsuela encarregada d'actuar durant la temporada 1921/1922. El període de contractació era des del 15 de setembre de 1921 fins al 6 de gener de 1922. Els i les artistes contractades percebien un sou setmanal segons la seua categoria dins la companyia. El matrimoni format pel baríton Manuel Alba i la tiple còmica Sara Fenor, qui foren contractats conjuntament, va percebre un sou de 70 ptes. El dia de la signatura, l'empresari del teatre, Antonio Díaz Royo, els va fer l'entrega de 1.100 ptes. de bestreta a tornar en la quantia de 100 ptes. setmanals. Una altra actriu molt coneguda era la primera tiple còmica Adela Taberner, a qui se li estipulà un sou de 55 ptes. El primer tenor i actor còmic Ignacio León, va ser contractat per 30 ptes. i va obtenir per avançat un préstec de 210 ptes. El primer actor i director Alberto López fou contractat per 50 ptes. La primera tiple lleugera Maria Matheu, va rebre un sou de 20 ptes. i un préstec de 140. El tenor Juan Culla, tenia un contracte de 22,50 ptes. i la tiple Enriqueta Delás signà un contracte per 10 ptes.

Aquest grup d'artistes els podem veure anomenats en el programa de mà que ha quedat conservat al llegat corresponent a la temporada esmentada. On també trobem al segon apuntador José Paredes, contractat per a la mateixa temporada de sarsuela, però mitjançant un contracte entre la *Sociedad de Apuntadores de Valencia* i l'empresa del teatre, el qual consta amb el núm. 33. El sou fixat per a Paredes fou de 12,50 ptes. diàries. Els actors, actrius i cantants, es feien socis d'aquestes societats per poder ser contractats i al mateix temps tenir els seus interessos protegits.

El mateix ocorria amb els contractes dels professors i professores d'orquestra, els quals es duïen a terme des de l'*Asociación General de Profesores de*

Orquesta de Valencia. El contracte d'orquestra que ens ha arribat d'aleshores del Teatre Russafa és del 7 de gener de 1922. Per a la interpretació de sarsuela, el gerent del Russafa, Antonio Díaz, va contractar 27 professors músics. Llavors, la tarifa d'honoraris estava estipulada de forma jeràrquica dintre l'orquestra. Per la funció diària de tres actes el violí concertino rebia 10 ptes.; 9 ptes. les primeres parts; 8 ptes. les parts intermèdies i 7 ptes. les segones. Hi havia cobraments extraordinaris fixats en un percentatge del sou, així doncs, per cada acte era el 25%, per cada dos actes el 50% i per cada tres actes el 60% en dies laborals i si eren diumenges i festius es cobraven dos sous. Els descansos estaven estipulats en una hora i mitja els dies laborals i una hora els festius. L'horari dels assajos eren de dues hores per a sarsuela i dues hores i mitja per a l'òpera. Si s'excedia d'aquest temps l'empresa pagaria el 15% del sou per cada mitja hora. Els diumenges i festius l'orquestra quedava exempta d'assajos, però si l'empresa ho sol·licitava hauria de pagar al professorat mig sou. El cobrament es feia cada dia i la junta directiva de la societat era l'encarregada d'arreplegar els sous i pagar al professorat. De l'import total de les nòmines, l'empresa del teatre quedava obligada en abonar un 5% més per al fons del Monte-Pio i malalties.

En un comunicat conservat de l'època, queda constatat un acord de la directiva de l'associació de professors d'orquestra. Aquest feia saber al gerent del Teatre Russafa, que a partir de la data de l'11 de gener de 1922 es concedia a les empreses teatrals, durant la temporada de l'any en curs, dos *matinés* setmanals de dos actes pel 25% del sou diari cadascuna. També es podrien fer els dilluns quatre actes en la funció de nit sense cobrar cap extraordinari.

Per contractar la formació de cors, els quals formaven part de les companyies de sarsuela i òpera espanyoles, a mitjan 1920 es va fundar la *Sociedad de Coristas de Valencia*. La societat tenia redactades un total de trenta-tres bases laborals als seus contractes, en les que expressava tant els drets com les obligacions dels i les coristes contractades com dels empresaris que contractaven.

Per poder conceptuar la contractació de temporada el mínim era de trenta dies. El sou diari mínim i individual dels integrants del cor estava estipulat en 7,60 ptes. L'empresa quedava obligada a dipositar l'import d'una setmana de bestreta i podia elegir el personal que formaria el cor, però no hi havia cabuda a cap queixa si després aquest no resultava del seu grat. Els assajos preparatoris per a la temporada eren realitzats cinc dies abans del debut. L'empresa no podia obligar als integrants del cor a assajar durant les funcions, diumenges i festius, ni després de la funció de

nit. Cap corista podria dedicar-se a fer altres feines al teatre que no foren les referides al cor. Mentre les persones del cor estaven contractades tenien prohibit fer *bolos* per a no perjudicar els companys o companyes que estaven a l'atur en eixos moments i tampoc podien passar d'un teatre a altre encara que aquest pertanyés a la mateixa empresa. El personal del cor que fora contractat sense donar coneixement a la societat seria donat de baixa o expulsat d'aquesta. Les dones coristes tenien l'obligació d'utilitzar colorets de maquillatge i dur els pentinats a concordança amb les caracteritzacions requerides. Els homes devien anar afaitats i podien utilitzar coloret a voluntat, però cap persona corista estava obligada a tenir maquillatge personal per a les caracteritzacions teatrals de les obres que ho requeriren, sent l'empresa la que disposés de les pintures amb aquesta finalitat. Si algun integrant del cor s'haguera de caracteritzar pintant-se de negre, a més de posar les pintures, l'empresa quedaria obligada a pagar-li 2,50 ptes. L'empresa devia assegurar al cor contra accidents del treball i d'indemnitzar els i les coristes segons les disposicions de la llei vigent d'accidents al treballador. Les persones associades tenien prohibit anar a treballar o fer *bolos* a cap teatre sense previ avís a la societat. Els *bolos* que es realitzaren dins la capital eren cobrats a 10 ptes. per corista i funció i els de fora de la ciutat es cobraven a 12 ptes.

Al llegat del Teatre Russafa s'ha conservat un contracte entre la societat de coristes de València, amb representació del seu president Jaime Mateu i l'empresa del teatre datat el 10 de gener de 1921. Antonio Díaz, va contractar 24 coristes d'ambdós sexes per actuar al Russafa durant vint-i-vuit dies consecutius. Els coristes van ser els següents: Tiples primeres: Carmen López, Pilar Angulo, Juana Igualda, Leonor López, Anita Espí, Vicenta Soler, Margarita Brú, Balbina Zaragozá, Paquita Zaragozá. Tiples segons: Encarna Hurtado, Amparo Hervás, Remedios Segura, Carmen Bañuls, Amparo Espi, Pepita Castelló, Amparo Peris. Tenors: Jaime Mateu, Francisco Micó, Angel Taberner, Antonio Monfort, Emilio Navarro. Baixos: Francisco Civera, Rafael Garcia, Fernando Andrés.

Dels anys 50 s'han conservat quatre contractes artístics, dels anys 60 divuit i nou dels anys 70. Aquests contractes resulten redactats a conveniència i segons les necessitats de cada companyia. El preu pactat entre els artistes i l'empresa del teatre oscil·la entre el 50% i el 65%, segons les categories artístiques. Aquests preus normalment eren ja amb els descomptes de les despeses de la societat d'autors i altres menors. Llavors, el representant del Teatre Russafa era Rafael Culla Muñoz qui solia viatjar a les ciutats on estaven les companyies per poder contractar-les, normalment

Madrid i Barcelona. A la seua mort, esdevinguda en 1954, agafà la gerència del Russafa el seu fill Rafael Culla López.

En 1953, del 28 de gener a l'1 de febrer, León Vidaller Roy, representant d'*Espectaculos Vidaller* de Madrid, va signar amb el Teatre Russafa la representació de l'espectacle *Así es mi cante* amb l'artista Antonio Molina. Segons dictava el contracte, la companyia percebria el 55% del brut de taquilla amb les deduccions de quotes d'autors i menors i 1.500 ptes. en concepte de viatges. La companyia duia el seu mestre pianista, però el teatre seria l'encarregat de contractar l'orquestra. Tenim altre contracte de Molina datat del 3 al 8 de març de 1965 en el que l'artista es presentava amb companyia pròpia i un nou representant en l'estrena de l'espectacle *Pregón de coplas*.

D'altres artistes tenim els contractes de Guillermo Corrales qui representava a Enrique Castellón, conegut amb el nom artístic d'*El Principe Gitano*. Fou contractat del 6 al 10 d'abril de 1960 amb el seu espectacle *Embrujo*. En 1968, del 26 al 31 de març, una jove Rocío Jurado es presentava amb l'espectacle *Rosa y Aire*. El seu representant era Antonio Rodríguez d'espectacles *Anrosa* de Málaga. José Martínez López, representant de la companyia de Marifé de Triana, firmava l'actuació de l'artista del 9 al 15 de desembre de 1971 amb l'espectacle *Cabalgata 71*.

Un altre contracte és el de les produccions de *Kaps y Joham* de Barcelona qui representaven la companyia *Los Vieneses*. Artistes fugitius de l'alemanya nazi, Artur Kaps i Franz Johan es van instal·lar a la ciutat comtal als anys 40. Estaven especialitzats en espectacles de revista, opereta i varietats. Van ser contractats per actuar al Russafa entre el 27 de setembre i el 17 de novembre de 1957. El contracte exposava que les despeses de viatge i la càrrega d'equipatge i material eren a mitges entre les parts, però en el referent a l'orquestra, propaganda, empleats i personal de sala, aniria a compte del teatre. La companyia rebria el 65% de la recaptació de l'espectacle amb les deduccions d'autors i altres. L'empresa del teatre els garantia una assegurança diària de 17.500 ptes. com a mitja mínima corresponent al percentatge que s'esperava del final de la temporada.

José María Palma representant de la companyia de revistes del mestre Cabrera i Ángel de Andrés, va signar amb el Teatre Russafa per l'actuació del 30 de setembre fins al 19 d'octubre de 1958. La companyia rebria el 60% una vegada reduïts la part d'autors, despeses menors i la propaganda extraordinària de premsa i ràdio. Les nòmines d'actors, actrius, decorats, arxiu i attrezzo eren a compte de la

companyia i l'orquestra ho era del teatre. El viatge i transports d'andròmines des d'una distància màxima de 300 km serien al 50% d'ambdues parts. En les clàusules addicionals, la companyia es comprometia a dur la mateixa formació artística que actuava en Madrid i si fos el cas que alguna de les figures canviés, aquesta seria per una de la mateixa categoria.

Luis Hurtado i Juan Clot eren al capdavant dels espectacles *Hurca* de Madrid i una de les companyies de revistes que representaven era la formada pel trio d'actors còmics Zori, Santos i Codeso. Rafael Culla els va contractar per actuar al Teatre Russafa els dies compresos del 7 de novembre fins al 3 de desembre de 1958. La companyia rebria el 60% brut de taquilla amb les deduccions dels impostos d'autors i menors. Les despeses de nòmines, perruqueria, sastreria, armeria, sabateria, inclús el desmuntatge de l'última funció, si aquesta es feia com a vetlada d'aquella, serien a compte de la companyia. Els ports del viatge anirien al 50% entre companyia i l'empresa teatral. La companyia es comprometia a representar les obres que duia en repertori més una estrena. L'empresa del Russafa abonaria 175 ptes. diàries d'emolument al bateria d'orquestra que duia la companyia.

Amb el temps, Manolo Codeso se separaria del trio còmic per continuar amb altres reptes artístics. Llavors, els actors Zori-Santos continuaren formant companyia pròpia de la qual es conserven dos contractes. Un d'ells correspon a les actuacions del 8 al 31 de gener de 1971 i l'altre del 22 de desembre de 1972 fins al 28 de gener de 1973.

Entre els contractes dels anys 60, ens hem topat amb un contracte privat entre la vedet coneguda artísticament com a Ethel Rojo i els empresaris teatrals Rafael Culla i Joaquín Gasa. El 13 de gener de 1960, el marit i representant legal de la vedet, Horacio Alberto Barba firmava un acord en què els empresaris Culla i Gasa es comprometien a formar una empresa conjunta de la qual sortiria al mateix temps la formació d'una companyia en què Ethel Rojo seria la primera vedet. Les actuacions amb la nova companyia abastarien un període de sis mesos, compresos entre agost de 1960 i febrer de 1961. Ethel Rojo cobraria la quantitat diària de 2.500 ptes. quan la companyia actués a Madrid i en la resta d'Espanya. A excepció de les actuacions en Barcelona que passaria a cobrar 2.250 ptes. i 2.000 en les de València. El compromís adquirit seria dut a terme si abans del dia 20 d'abril els empresaris Culla i Gasa ratificaven per carta certificada aquest acord. D'Ethel Rojo s'han conservat dos contractes amb el Teatre Russafa. Un d'ells correspon a les actuacions de l'11 de desembre de 1964 al 4 de gener de 1965, on l'artista rebria el 58% de

taquilla, menys els dies compresos entre el 25 de desembre i l'1 de gener que seria el 55%. L'altre contracte és del 17 al 31 de juliol de 1969, amb un percentatge del 60%.

Rafael Culla es va unir també a altres empresaris. Un exemple és el document en què Alfredo Sendin Galiana i Enrique Clerigues Moragues, autors de lletra i música del sainet musical valencià *Si en vols més para el cabàs*, atorgaven amplis poders irrevocables als empresaris Rafael Culla López i Mariano Guillot Calatayud. Els empresaris podien muntar, estrenar i explotar per tota la geografia espanyola la citada obra de la manera que cregueren convenient, per garantir el seu èxit durant un termini prorrogable d'un any a partir de la seua estrena. Autorització que seria cancel·lada si l'estrena del sainet no s'efectués en un període no major de sis mesos des de la firma del document enregistrat el 20 de novembre de 1967 en la Societat General d'Autors Espanyols. Aquest sainet fou estrenat al Teatre Russafa el 19 de gener de 1968 per la Companyia Valenciana de Revistes. Al llegat ha quedat preservat un programa de mà d'aquesta estrena.

El Teatre Russafa, com molts altres teatres de prestigi, va tindre també la seua pròpia companyia titular de revistes, creada en 1970. Tenim el contracte entre l'empresari Rafael Culla López i l'actor i director Rubens García qui era contractat, junt amb la seua dona, també actriu però de la que no especifica el nom, per actuar durant trenta dies prorrogables del mes d'abril de 1971 en la companyia titular del Teatre Russafa.

Un dels grans empresaris i representant de companyies i artistes teatrals fou Matías Yánez Jiménez, conegut com a Matías Colsada. Al Teatre Russafa, els espectacles de Colsada foren dels més representats, sobretot en les temporades del Nadal i Falles. Al llegat ha quedat un contracte on les companyies de Colsada quedaven contractades entre el 24 de novembre de 1960 fins al Dimarts Sant de 1961. Durant la temporada nadalenca, entre el 24 de novembre al 8 de gener, actuaria la seua companyia principal formada per la vedet Gracia Imperio i l'actor còmic Luis Cuenca. La resta del període de contractació seria omplert per les altres companyies Colsada en les que figuraven Ángel de Andrés, Carmen de Lirio, Dorita Imperio, entre altres. Sobre Matias Colsada, l'investigador Montijano Ruiz ens comenta que l'empresari arribà a tindre dotze companyies de revistes encapçalades per les grans vedets del moment com Gracia Imperio, Carmen de Lirio, Mary Francia, Lill Larson, Trudi Bora, Addy Ventura, Ingrid Garbo, Clea Claver, Lina Morgan, Finita Rufete, Diana Darvey, Katia Loritz, Vicky Lussón, Tania Doris. Fou propietari i gerent

d'alguns dels teatres de les ciutats més importants com, el Teatre Apolo de Barcelona, Teatre La Latina i Teatre Monumental de Madrid, Teatre Princesa de Sevilla i l'Olympia de València. Va projectar la carrera artística d'actors com Quique Camoiras, Luis Peña, Juanito Navarro, Pedro Peña, Cassen, Ángel de Andrés, Alfonso del Real. Colsada també va escriure llibrets de revista junt amb els actors Luis Cuenca i Pedro Peña, composicions que firmaven els tres amb els seus respectius cognoms materns, García, Allende –Allén–, Giménez. Realment Colsada no va participar com a tal en l'autoria, sinó més aviat ho va utilitzar com a un mitjà de negoci que no va acabar massa bé entre els tres companys.⁸⁵

Un altre empresari molt conegut va ser José Maria Lasso de la Vega, qui a més d'espectacles de varietats i revista va representar artistes del panorama musical com el Duo Dinámico o Joan Manuel Serrat. Al llegat hem trobat sis contractes, tres d'ells amb la famosa Marujita Díaz, qui actuà al Russafa del 23 de setembre al 9 d'octubre i del 10 al 20 de novembre de 1960 amb la revista *La Princesa Alegria*. En aquest contracte, Lasso firmava la clàusula que mentre ell fora el representant de la vedet totes les seues actuacions en València serien al Teatre Russafa. Un altre contracte data del 24 d'abril al 10 de maig de 1964, en el que l'empresari el tancava per la quantitat diària del 65% de taquilla.

Un contracte que també s'ha conservat al llegat és el de Rafael Culla com a gerent de l'empresa *Aitola S.L* i representant del Teatre Apolo de València. Culla, contractà la companyia de Marujita Diaz mitjançant Ignacio Vidal, el nou representant de l'artista. La vedet actuaria al Teatre Apolo amb la seua revista *Caridad de noche* del 18 de gener al 4 de febrer de 1968. El contracte es faria prorrogable una setmana més si la recaptació de taquilla assolía la xifra de 70.000 ptes. a la setmana d'actuacions.

De José María Lasso tenim altres contractes que són els pertanyents a la companyia de revistes de Licia Calderon i Antonio Casal, entre el 19 i el 30 d'octubre de 1960; l'espectacle folklòric de varietats *Clarines de España* del 4 al 9 de desembre de 1964; l'espectacle de varietats *Ellas y Nosotros* del 25 al 31 de maig de 1965 amb Antonio Amaya, Rafael Conde «El Titi», Gracia Imperio i Julita Díaz com a primeres figures.

Organizaciones Lladró i *Circuitos Levante* foren unes empreses valencianes de contractació artística de varietats molt conegudes al Teatre Russafa.

---

85. Juan José Montijano Ruiz, *Queta Claver "...y no te olvides nunca de Ana María..."*, ed. Circulo Rojo, (2015): 350.

De Lladró tenim el contracte signat pel seu representant Emilio Alemany, qui presentava l'espectacle *Liverpool Show 1964*, del 18 al 23 de novembre de 1964. De *Circuitos Levante* es conserven els contractes signats pels representants Antonio Roldan i Juan Giménez, de l'espectacle de varietats *Los Tontos*, del 19 al 30 de setembre de 1968 amb «El Titi» i Mari Carmen Arcos. L'altre contracte correspon a l'espectacle *Sexylandia*, de l'11 al 30 de setembre de 1971 en el que actuava la súper vedet Carmen Valenzzy.

Altres contractes de companyies teatrals i de revista que ens han arribat són: el de la companyia de revistes del conegut empresari i actor Alfonso del Real qui actuà al Russafa del 8 al 26 de setembre de 1961 amb *Ladrón a la fuerza y Eramos pocos y...* La companyia duia de primeres figures a Sara Renoi, Mari Luz Real, Tony Gamar i Rafael Castejón. La companyia de revistes i comèdies de l'autor i empresari teatral Manuel Paso que actuaren del 10 al 26 d'abril de 1966 amb la vedet Finita Rufett. La companyia de les actrius Florinda Chico i Rafaela Aparicio, representades per Manuel Collado de Madrid. Les actrius còmiques actuaren del 25 de setembre al 13 d'octubre de 1970 amb l'obra *Acelgas con Champany*. El duo d'actors còmics format per Juan José Menéndez i Manuel Gómez Bur qui representaven i actuaren amb la seua companyia durant els dies 7 al 25 d'octubre de 1971 amb l'obra *Una idea fija*. Francisco Salinas representava la companyia en la qual actuava Antonio Ozores i Lili Murati amb l'obra còmica *Una noche en su casa...señora*, que fou escenificada al Russafa del 10 d'octubre fins al 12 de novembre de 1972.

4.1.1. ELS SOUS

Hem tingut l'oportunitat de veure la relació dels sous satisfets als i les artistes i altres empleats del teatre que s'han pogut conservar de les següents temporades: 1904/1905; Quaresma i Pasqua 1905; 1908/1909; Quaresma i Pasqua 1909; 1911/1912; 1918/1919; 1919/1920; Quaresma i Pasqua 1920.⁸⁶ Els fulls on venen redactats els sous són setmanals i especifiquen el nom del treballador i treballadora, el sou diari a percebre, el nombre de dies treballats a la setmana, els descomptes imputats si es donava el cas, els quals solien ser per préstecs personals i

---

86. CDEIVC. Fons Culla. caixes. D01/001; D03/003.

la liquidació setmanal a percebre. A excepció de la temporada 1918/1919, on la informació està extreta d'un pressupost general de la temporada.

En una comparativa entre les temporades d'hivern de les que disposem i el sou de les primeres parts d'actors, actrius, cor i professors d'orquestra, ens hem adonat que el sou dels artistes pateix una notable disminució entre la temporada de 1908/1909 i 1911/1912 per a després remuntar en 1919/1920 però quedant-se per davall de la nòmina de 1904/1905. En la temporada d'hivern de 1904/1905 el sou més alt de la companyia el va obtenir la tiple primera Dolores Ramos en 60 ptes.; en 1908/1909 el primer actor i director Patricio León en 65 ptes.; en 1911/1912 la tiple primera Pepita Alcacer en 50 ptes.; en 1918/1919 la primera tiple Enriqueta Sala en 45 ptes.; 1919/1920 la tiple primera Adela Taberner en 55 ptes., qui en el contracte ja esmentat en el punt anterior era contractada pel mateix sou en la temporada 1921/1922.

Pel que respecta al cor hi ha diverses categories. En la temporada de 1904/1905 la persona corista i a més encarregada de l'arxiu és la que més cobra, 3,75 ptes.; una persona corista de primera 3 ptes.; una de segon 2,75 ptes.; i així va baixant a 2,50 ptes., 2 ptes. fins a 1,50 ptes. En la temporada 1908/1909 la persona del cor encarregada també de l'arxiu puja a 4 ptes. Els altres preus es mantenen però el mínim és de 2 ptes. En les temporades 1911/1912 i 1918/1919 es mantenen. En la temporada 1919/1920 la persona corista i arxivera el seu sou puja a 6,50 ptes. mentre que els altres components cobren per igual 5 ptes. Com ja hem vist anteriorment, en 1920 es va fundar la societat de coristes de València, la qual va estipular el sou individual en 7,50 ptes.

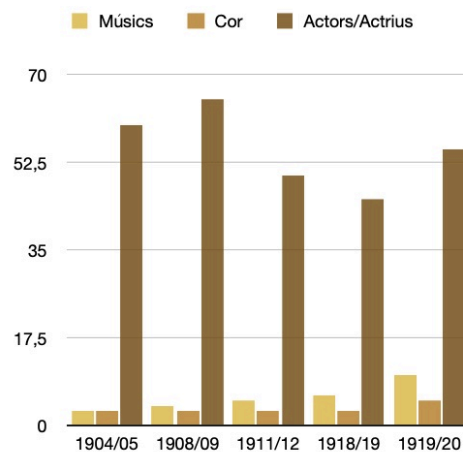
El sou dels directors concertadors es manté més estable, ho podem veure en les temporades de 1904/1905 on Santiago Lope i Eduardo Senís cobraven per igual 17,50 ptes.; en la temporada 1908/1909, Vicente Peydró i Eduardo Senís 17,50 ptes.; en la temporada 1911/1912, Vicente Peydró 17,50 ptes. i Luis Reig 12,50 ptes.

Els professors d'orquestra en la temporada 1904/1905 tenien un sou que anava des del més alt de 3,50 ptes. pel concertino; les primeres parts 3,25 ptes.; les segons 3 ptes., 2,75 ptes. fins el més baix de 0,25 ptes.. En la temporada 1908/1909 el professor concertino rebia 4 ptes.; les primeres parts 3,50 ptes.; les segons 3,25 ptes.; les terceres 3 ptes. i el sou més baix era de 1,25 ptes. En la temporada de 1911/1912 augmenten totes les parts 1 pta. En la temporada 1918/1919 el concertino rebia 6,75 ptes.; les primeres parts 6 ptes. i les altres van baixant en 0,25 cèntims fins a 3,75 ptes. el sou més baix. En la temporada 1919/1920 el concertino cobrava 10

ptes.; les primeres parts 6,80 ptes.; les segons 5,80 ptes. i les terceres 4,75 ptes., establint-se el sou més baix en 4,20 ptes. Així doncs, els professors d'orquestra com els del cor anaven millorant a poc a poc el seu sou i com també va passar amb ells, quan va nàixer l'associació general de professors d'orquestra va establir el preu com ja hem vist anteriorment en els contractes artístics.

Gràfic 2

4.1.2. LES DEPENDÈNCIES

Per poder dur endavant la seua tasca, els teatres compten amb un equip de personal assalariat que treballa entre bambolines. A mesura que la tecnologia avança, el nombre de treballadors manuals disminueix, però en l'època en la qual ens situem al Teatre Russafa treballaven: administrador, representant, comptador, porters, acomodadors, electricista, cap de maquinària, encarregat del teler, peó de maquinària, taquiller, guarda-roba, sastreria, perruquer, fuster, conserge, avisador, fixador de cartells, encarregat del gas, personal de neteja.

El Teatre Russafa durant dècades va tindre el mateix personal encarregat en certs departaments. Des de principis del segle XX la sastreria de Ramón Peris, *Roperia de Teatros* situada al carrer Trànsits núm. 12 de València, fou l'encarregada de la confecció del vestuari per a les funcions teatrals. A la seua defunció, l'empresa recaigué en la seua vídua Carmen Peris Ferrero i fills, cosa què també va ocórrer amb la perruqueria de Vicente Lita, els quals van continuar treballant pel Teatre

Russafa fins als anys 30. Altres empleats que hi van estar des de la mateixa època fins ben entrats els anys 20 van ser el comptador Luis Gil, l'encarregat del guarda-roba i attrezzo Enrique Mínguez, l'electricista José Martí, qui fou substituït per José Agustí en 1924, i el taquiller Joaquín Mínguez, primer substituït per Arturo Mínguez i aquest per José Brines en 1926. Després de la guerra civil el govern va formar una inspecció provincial de mutilats de guerra des d'on donava col·locació a aquestes persones. Al Teatre Russafa els solien enviar per a treballar d'acomodadors. L'empresa del teatre havia d'informar de la data de presa de possessió de la plaça en qüestió, així com el sou a percebre, perquè constés en l'expedient del militar mutilat.

Il·lustració 8. Treballadors del Teatre Russafa, 1954. Fons Culla.

4.1.3. L'ORQUESTRA. MÚSICS IL·LUSTRES

El Teatre Russafa sempre disposava d'una formació musical que interpretés la música d'acompanyament en les funcions líriques que així ho requeriren. A mesura que s'avançava en el temps i els gustos musicals anaven canviant, també ho feia la instrumentació. Les noves sonoritats de les orquestres de jazz, la bossa nova, el swing, la música *ye-ye*, etc., dugueren noves aportacions instrumentals com la bateria, el saxòfon, les guitarres elèctriques així com diferents instruments de percussió com la conga, els bongos, les maraques, etc. Els programes de mà del Teatre Russafa que han quedat conservats de les diferents temporades teatrals, són un testimoni d'aquests canvis i noves aportacions musicals.

Durant els anys que el teatre va projectar pel·lícules de cine mut, a la sala actuaven xicotets grups musicals com trios, quartets, etc. que acompanyaven les filmacions. S'han conservat tres rebuts que l'associació de professors d'orquestra va emetre al Teatre Russafa per a la contractació d'un sextet i un pianista.⁸⁷ Les dates de contractació assenyalades pertanyen als dies 13 i 14 de maig de 1922, amb un sou total de 116,60 ptes.; la setmana del 15 al 21 de maig de 1922, amb un sou total de 408,10 ptes. i la setmana del 22 al 28 de maig de 1922, amb un sou total de 408,10 ptes. Els rebuts estan signats per Emilio Abella, qui fou l'encarregat de cobrar els diners dels professors. Abella era músic i el trobem també formant part de l'orquestra del teatre com a violinista. Sabem pels diaris de l'època que en aquestes dates el Teatre Russafa estava projectant cinema, per la qual cosa estem ben segurs que aquests professors d'orquestra foren contractats per amenitzar les pel·lícules mudes del moment.

Pels fulls dels sous de les temporades teatrals que ens han arribat, i que ja hem anomenat en el punt IV.1.1, podem saber en concret els noms, el nombre de músics que van formar part de l'orquestra del teatre, els quals oscil·laven entre 26 i 44 membres, però no els seus instruments perquè no ho indica. El professorat d'orquestra era contractat segons les necessitats instrumentals que requerien les peces musicals a executar. Sovint i com podem comprovar en algun dels programes de mà, la Banda de Bombers actuava també en escena. La composició d'instruments que formava l'orquestra solia ser la següent: violi concertino, violins 1r, violins 2n,

---

87. CDEIVC. Fons Culla, caixa. D07/021

violes, violoncels, flautes, oboè, clarinets, fagots, trompetes, cornetins, trombó 1r, trombó 2n, ficle, contrabaix, baix i violó, etc.

Al llegat del teatre hem trobat algunes obres amb la seua partitura corresponent, però no totes gaudeixen d'estar completes. Per posar alguns exemples podem citar la sarsuela valenciana en un acte d'Eduardo Escalante *Als lladres!*, estrenada en 1874, amb la música composta per B. Monfort la qual consta de violí concertino, violí 1r i 2n, flautí, flauta, oboè, clarinet 1r i 2n, fagot, cornetí, trompa, trombó 1r, contrabaix i bombo.⁸⁸ En el joguet còmic en dos actes *El padrón municipal* de Vital Aza i Ramos Carrión de 1887 i que més tard va musicar en sarsuela el mestre Joaquín Cereceda, trobem una instrumentació més extensa a la qual s'ha afegit la partitura de violes, baix i violó, trombó 2n i 3r, cornetí 2n, triangle, timbals i piano.⁸⁹

En les seues memòries, el mestre Ferriz ens comenta que la gran activitat existent en la ciutat tenia la necessitat d'organitzar-se seriosament, així que l'associació de professors d'orquestra creada en 1902 es va transformar en una mena de sindicat de professionals de la música, donant pas a l'Asociación *Benéfica y Montepío de Profesores Músicos de Valencia*. Llavors, es van crear més llocs de treball i els teatres dedicats al gènere líric començaren a funcionar amb la nova normativa marcada per l'associació. Les plantilles d'orquestra es van establir segons les categories de l'espectacle: òpera, sarsuela, revista, varietats, etc. així com els sous dels professionals de la música.⁹⁰

Els integrants de l'orquestra del Teatre Russafa solien també formar part d'altres formacions professionals musicals. Tenim constància d'alguns membres de la Banda Municipal de València i de l'Orquestra Simfònica de València que per veure augmentat el seu salari treballaven també al teatre. El nom que més vegades es repeteix en les nòmines que s'han conservat al teatre és el de Ricardo Ferrer Olmos, veí d'Alfagar. Ricardo era professor de caixa tercera de la Banda Municipal des de la seua fundació en 1903 i ens consta a l'orquestra del Russafa des de la temporada de 1904 fins a 1920. En les temporades 1911/1912 i 1918/1919 trobem sols una professora de música, la qual formava part de la plantilla de l'orquestra del

---

88. CDEIVC. Fons Culla, caixa. P36/147

89. CDEIVC. Fons Culla, caixa. P13/057

90. José Ferriz. *Sesenta años de vida musical. Memorias*, (València: Institut Valencià de la Música. Generalitat Valenciana, 2004), 37-38.

teatre. Es tracta de l'arpista Dolores Vicini Plà, casada amb el professor de contrabaix Abelardo Chust Gimeno, qui també era músic del teatre. Ambdós pertanyien a la plantilla de l'Orquestra Simfònica de València des de la seua fundació en 1916.⁹¹

Uns reconeguts músics que van passar pel Teatre Russafa en qualitat de directors de l'orquestra, llevat d'Izquierdo que també fou violinista, i que van estrenar moltes de les seues composicions van ser Rigoberto Cortina, Santiago Lope, Vicente Peydró, i Vicente Lleó. Comentarem breument el seu pas pel Russafa i anomenarem les obres i partitures que d'ells han quedat conservades al llegat.

4.1.3.1. JOSÉ MANUEL IZQUIERDO ROMEU (1890-1951)

Nascut a Catarroja, fou violinista concertino de l'orquestra del Teatre Russafa durant diverses temporades, director de l'Orquestra Simfònica des de 1924 fins a 1951 i a més conegut com a compositor. A Izquierdo, segons la documentació de la que disposem, el poden veure al davant de l'orquestra del teatre durant les temporades 1908/1909; 1919/1920 i com ajuda de concertino durant la Quaresma i Pasqua de 1909, però hi va estar moltes més.

En les seues memòries, el mestre José Ferriz recorda afectuosament al mestre Izquierdo de qui va ser pupil. Comenta la son que passaven els músics treballant a les nits als teatres i alçant-se de bon matí per tocar als oficis religiosos, dos treballs que eren el manteniment de molts músics de l'època. Corria l'any 1929 i Ferriz va substituir a Izquierdo en alguns assajos i funcions del Teatre Russafa mentre aquest aprofitava per descansar.⁹²

Al Teatre Russafa el mestre Izquierdo va estrenar algunes de les seues composicions. Entre elles l'esbós líric dramàtic en un acte *Fiestas y Amores* amb el llibret d'Eduardo Escalante Feo i Francisco Morán, estrenat en octubre de 1908; el poema simfònic *Un dia de pasqua en Catarroja*, estrenada en febrer de 1910; l'opereta bufà *El signo del zodíaco*, amb el llibret de Manglano i Pérez Alonso, estrenada en desembre de 1924; l'esbós de revista bilingüe en un acte, *Postales valencianes* amb el llibret de José Nebot i Fernando Culla, estrenat en desembre de

---

91. Veure nota 86.

92. Ferriz. *Sesenta años de vida musical*, 42.

1926; la sarsuela *Venganza de amor*, amb el llibret de Venancio Serrano Clavero, estrenada en novembre de 1926.

El poema simfònic *Un dia de pasqua en Catarroja* fou estrenat la nit del 5 de febrer de 1910 en la funció de benefici dedicada a l'orquestra del teatre, on van participar també professors socis del *Circulo Musical*. En la interpretació de l'obra, l'orquestra fou dirigida pel seu compositor el mestre Izquierdo. Sobre aquesta obra recau el dubte de l'any de composició, ja que segons les notes al programa d'Hernández Farinós en el CD Música Programàtica de la col·lecció Música a la llum, s'utilitza l'any de la seua publicació en la revista *Harmonia* de 1946. També s'hi està catalogada per a banda, puix així la trobem en el diccionari de la Música Catalana, Valenciana i Balear i en la bibliografia dedicada a Izquierdo per Ramón Guillem.⁹³ José Manuel Izquierdo comptava amb 20 anys quan va compondre aquesta peça fent honor al seu poble. Ara podem saber, gràcies a la premsa, que no va ser composta original per a banda com actualment està catalogada, sinó per a orquestra i precisament fou l'orquestra del Teatre Russafa la que va tindre l'honor d'estrenar-la.

[...]Finalmente se estrenó un poema sinfónico (así lo llama su autor), titulado *Día de Pascua en Catarroja*. Es una obra debida a la pluma del violinista Sr. Izquierdo [...] Ofrece marcados contrastes. Un tema de carácter religioso aparece y después oye se los diferentes temas que el vulgo entona en la plaza del pueblo el día de la fiesta. [...] El comienzo aparece inspirado en la escuela del maestro Giner y vaya esto en elogio del novel compositor. El final tiene una robusta frase de jota, que resulta el momento de instrumentación más robusta y brillante; tiene ciertos arranques a lo Serrano y el público al terminar el número, aplaudió calurosamente al autor, Sr. Izquierdo [...] El éxito de anoche debe animar al Sr. Izquierdo para realizar serios estudios y producir más importantes obras de composición.⁹⁴

---

93. Xosé Aviñoa, direc. i coor, *Història de la Música Catalana i Balear*, Diccionari I-Z, Vol.X, (Barcelona: Edicions 62, 2003); Ramón Guillem Alapont, «El compositor Manuel Izquierdo Romeu» *Torrens: Estudis i Investigacions de Torrent i Comarca*, no. 5 (1986-1987); Música a la llum. Música programàtica. CD.1. V 745-2017. IVC-Generalitat Valenciana. F.S.M.C.V.

94. Teatros. Ruzafa, *Las Provincias*, 6 de febrer de 1910.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000313014&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

4.1.3.2. RIGOBERTO CORTINA GALLEGO (1843-1920)

Nascut a Godella, va estrenar gran número de les seues obres al Teatre Russafa entre 1875 i 1900. En la temporada de 1885/1886 el trobem dirigint l'orquestra del teatre junt amb Luis Reig. En el seu estudi, Ferrer Lluca el situa ja com a compositor i director de l'orquestra del Teatre Russafa en la temporada 1875/1876. A més, opina que Cortina Gallego és un dels majors exponents del costumisme valencià de finals del segle XIX i el raó de què les seues obres no hagen tingut major transcendència ha estat causat per desconeixença o desinterès per part de musicòlegs i dramaturgs. La seua producció lírica va abastar diversitat de gèneres com el joguet còmic-líric, el a propòsit, la revista, el passadís còmic líric o la sarsuela còmica. La majoria d'obres, totes elles escrites en un acte, van acompanyades de textos costumistes escrits en valencià, castellà o bilingües.⁹⁵

Al llegat del Teatre Russafa s'han conservat dinou títols de composicions de Cortina Gallego amb les seues corresponents partitures, de les que divuit són líriques i una sacra. A continuació citarem les obres que van ser estrenades al Russafa i que al llegat han quedat conservats el llibret i la seua partitura musical:

La sarsuela bilingüe en un acte *El pollastre D. Tadeo*, amb el llibret de Juan Bueno estrenada el 16 d'octubre de 1875; el joguet còmic líric bilingüe en un acte *La sombra de Carracuca* amb el llibret de dos dels coneguts autors progressistes de la Renaixença valenciana, Luis Cebrian Mezquita i Constantí Llombart, estrenada el 2 de gener de 1876; el joguet còmic líric en un acte *La gatita del cura*, amb el llibret de Rafael Bolumar, estrenada el 3 de gener de 1884; el joguet còmic líric en un acte *Los compañeros de Picio*, amb el llibret de Rafael María Liern, estrenada el 28 de gener de 1884; la sarsuela en un acte *Mister Puff*, amb el llibret de José María Frambuena, estrenada el 10 de gener de 1884 en el benefici de l'actriu Amparo Pardinillas i l'actor Manolo Taberner; el joguet còmic líric en un acte en prosa i vers *Suegro o difunto* amb el llibret de J. M. Z, estrenada el 30 de gener de 1884; el joguet còmic *¡Mi tío paga!* amb els autors Antonio Cereceda i José María de la Torre, estrenada el 6 de desembre de 1884; el passadís còmic *Huyendo del micróbio*, amb el llibret de Rafael Bolumar, estrenada el 16 de gener de 1885; el joguet còmic en un acte *A tiempo y con arte*, amb el llibret de Francisco Alfonso, estrenada l'1 de febrer de 1886; el joguet líric *Trompa, petenero y mártir*, amb l'autor José Campos Martí,

---

95. Robert Ferrer Lluca, *Rigoberto Cortina Gallego (1843-1920) vida y obra a la luz de las fuentes documentales*, (València: Institut Alfons el Magnànim, Diputació de València, 2015), 63.

estrenada el 20 de gener de 1887 en el benefici de l'actor Manolo Taberner; el joguet bilingüe en un acte *Un granerer en casaca* amb el llibret de Campos Martí, estrenada el 8 de febrer de 1887 en el benefici del tenor Luis Navarro; el apropòsit líric en un acte *Coralito* amb l'autor Campos Martí, estrenada el 24 de novembre de 1887 en el benefici de l'actriu còmica Concepción Cubas; el apropòsit líric en un acte *Nelo Testets* amb l'autor Campos Martí, estrenada el 15 de desembre de 1887 en el benefici del baix còmic Manolo Taberner.

Il·lustració 9. "La sombra de Carracuca". Partitura. Fons Culla.

Altres obres musicades per Rigoberto Cortina que han quedat conservades al llegat amb llibret i partitura, però que no han estat estrenades al Teatre Russafa són:

El joguet líric en un acte *Rode la bola* juntament amb l'autor Francisco Bellido, estrenada el 5 de febrer de 1876 al Teatre Princesa de València; la sarsuela en un acte i tres quadres en vers, paròdia de l'òpera Faust *L'agüelo Cuc* amb el llibret de Joaquín Balader i Eduardo Escalante Mateu, estrenada el 8 de novembre de 1877 al Teatre Apolo de València de la que es conserva el text i dos partitures; el drama sacre *Pasión y muerte de Jesús* (1878) amb el text d' Enrique Zumel;⁹⁶ *El Trovaor* (1878) amb el llibret de Juan Colom, estrenada al Teatre Principal de València; el joguet còmic líric en un acte i prosa *La mujer del prójimo* amb l'autor Francisco Alfonso, estrenada el 20 de juliol de 1888 al Teatre Tivoli Valenciano; el joguet còmic bilingüe en un acte en vers i prosa *Apuros d'un novensá*, amb l'autor José Campos Martí, estrenada el 30 d'agost de 1893 al Teatre Calvo-Vico de Barcelona.

96. Aquesta obra sacra fou estrenada el 10 de març de 1871 al Teatre Martín de Madrid, Rigoberto Cortina la va musicar en 1878, any que consta en la partitura conservada al llegat Culla.

Citarem també alguns llibrets que s'han conservat al llegat i als que Cortina va musicar, però que els falta la seua partitura musical:

El joguet còmic-líric en un acte *Un Quid Pro Quo* (1878) amb l'autor Enrique Edo, estrenada el 21 de gener a l'Havana; l'apoteosi bilingüe en un acte *El benefisi de Mora* amb el llibret de Juan Colom, estrenada el 15 de desembre de 1881 al Teatre Russafa en el benefici de l'actor Asensio Mora; el joguet còmic líric bilingüe en un acte *Un capità de cartó* amb el llibret de l'autor i escriptor Rafael Bolumar, escrita pel seu benefici, estrenada el 14 de desembre de 1882 al Teatre Russafa; *Un flamenco d'Alboraia*, amb l'autor José Campos Martí, estrenada al Teatre Russafa el 6 de febrer de 1885 en el benefici de l'actor còmic Juan Aparicio.

4.1.3.3. SANTIAGO LOPE GONZALO (1871-1906)

Natural d'Ezcaray, La Rioja. Compositor i director, el mestre Lope arribà a València en 1902 des de Madrid on havia estat dirigint les orquestres del Teatre Romea i Teatre Moderno, al mateix temps que componia e instrumentava sarsueles.⁹⁷

Com a director de l'orquestra del Teatre Russafa el trobem junt amb el mestre director i concertador Eduardo Senis des de la temporada d'hivern 1902/1903 fins a març de 1905 quan causa la baixa per malaltia i és substituït pel mestre Vicente Peydró. El mateix Lope feu un comunicat a través d'una carta oberta al diari *El Pueblo*, on expressava la seua gratitud al públic i explicava els motius de la seua marxa del teatre.⁹⁸

En 1903 el mestre Lope estrenava al Russafa el sainet líric en un acte *Los zapatos blancos*, text de Juan Colom i Manuel Aparicio, al que havia posat música junt amb el mestre Griñan. El 8 d'abril de 1905 estrenava la seua sarsuela en un acte *La corte de Transmania* amb el llibret d'Antonio Sotillo i Juan Bautista Pont de la que al llegat s'ha conservat sols el text.

Lope fou director de la Banda Municipal de València des de la seua fundació en desembre de 1903, plaça que guanyà per oposició. La Banda Municipal sota la seua batuta, va quedar guardonada amb el primer premi al Certamen

---

97. Salvador Astruells Moreno, *La Banda Municipal de Valencia y su aportación a la historia de la música valenciana*, (València: Ajuntament de València, 2004), 93.

98. Noticias, *El Pueblo*, edició de nit, 18 de març de 1905.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000183036&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

Internacional de Bandes de Bilbao celebrat en setembre de 1905. Aquest guardó li va suposar el reconeixement com una de les millors bandes musicals d'Espanya. Santiago Lope va compondre coneguts pasdobles toreros i marxes que la Banda Municipal va estrenar com *València, Gerona, Dauder, Gallito, Vito, Angelillo*, etc.

Il·lustració 10. "La corte de Transmania".
Llibret. Fons Culla.

El jove director de la Banda Municipal de València i de l'orquestra del Teatre Russafa, va faltar el 26 de setembre de 1906 d'un càncer d'estómac als 35 anys. El dimarts 9 d'octubre de 1906 al Teatre Russafa es va celebrar una funció en benefici de la seua vídua, la senyora Urbana Rico Petite, en la que la Banda Municipal va interpretar el poema simfònic *El festín de Baltasar* de Salvador Giner, *Capricho simfónico* i la polca *Bebé* del mateix Lope, a més de diversos pasdobles, tots ells també composicions del finat. Eixa nit la recaptació del benefici fou de 1.715,70 ptes. La companyia, cors, orquestra i altres

dependències del teatre van cedir els seus sous a la vídua. L'empresa del teatre es va fer càrrec de totes les despeses.⁹⁹

4.1.3.4. VICENTE PEYDRÓ DÍEZ (1861-1938)

Nascut a València, l'eminent músic valencià pupil de Giner, és considerat com un dels compositors més representatius del teatre líric autòcton. Es va formar com a director de teatre musical de la mà del mestre José Valls en l'orquestra del Teatre de la Princesa de València, on va estrenar moltes de les seues primeres sarsueles donant a conèixer les facetes de compositor i llibretista per continuar més tard pels teatres de diverses ciutats espanyoles. Peydró començà a dirigir l'orquestra del Teatre Russafa en la temporada de Quaresma de 1905 quan el mestre Lope causà

⁹⁹ Teatros. Ruzafa, *Las Provincias*, 10 d'octubre de 1906.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000313732&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

la baixa del lloc. El seu biògraf ens comenta que el mestre formà part de l'*Empresa Teatral Moderna* del Teatre Russafa fins a la temporada 1915/1916 quan va dimitir per discrepàncies amb l'empresari Lamberto Samper.¹⁰⁰

Peydró, va estrenar moltes de les seues obres al Teatre Russafa, a continuació citarem les que es conserven al llegat amb el seu llibret i partitura:

El joguet còmic bilingüe en un acte *Flamencos y Peteneras* de la que Peydró és l'autor de la lletra i la música, estrenada el 23 de gener de 1885 al Teatre Russafa; el joguet còmic bilingüe *Milord Quico* amb el llibret de Campos Marté, estrenada el 20 de gener de 1887 al Teatre Russafa en el benefici de l'actor Manolo Taberner; el joguet còmic *El gallet de Favareta* amb el llibret de Campos Marté, estrenada al Teatre Apolo el 9 d'abril de 1892; la sarsuela en un acte *Les barraques* amb el llibret d'Escalante Feo, estrenada al Teatre Princesa el 10 de novembre de 1899.

D'algunes obres sols es conserva la partitura com el joguet líric en un acte *La Traca*, amb lletra de l'actor Rafael Bolumar, estrenada el 16 de gener de 1885 en la funció de benefici de l'autor del text; la revista en dos actes *Mascarada nacional* amb el llibret de Bolumar, estrenada el 2 de juliol de 1885. Al llegat també es conserven llibrets sense la seua partitura corresponent d'obres a les quals Peydró va posar la música com:

El joguet còmic líric en un acte *El chuí final*¹⁰¹ amb el text de Campos Marté, estrenada al Teatre Russafa el 15 d'octubre de 1887; la sarsuela bilingüe *Quintos y reganchaors* amb Eduardo Escalante Feo, estrenada al Russafa el 21 de desembre de 1888; el joguet còmic *Me he lucido* amb J. M. Lorente i Francisco Alfonso, estrenat al Teatre Russafa el 25 de gener de 1889; el quadre líric dramàtic *Noblea de cor* (1892) amb el llibret de José Guzmán; el disbarat còmic-líric en un acte *El gran petardo* (1892), del que Peydró és autor de la lletra i la música; la sarsuela en un acte *El presidiari*¹⁰² amb Escalante Feo, estrenada el 13 de desembre de 1902 al Russafa; la sarsuela en un acte *Rejas y votos* amb Ricardo R. Flores, segon part de la sarsuela *Las Carceleras*, estrenada al Russafa el 27 de novembre de 1907; la sarsuela en un

---

100. Blasco Magraner, *Vicente Peydró Díez y las primeras zarzuelas en el cine español*, 229.

101. F.C. 002/0025. Aquesta peça està dedicada a Rafael Díaz Torres, llavors propietari del Teatre Russafa i la dedicatòria diu així: «Al señor D. Rafael Díaz y Torres. Dedicando este juguete, como testimonio de consideración y aprecio sus amigos afectísimos J. Campos Marté, V. Peydró»

102. CDEIVC. Fons Culla, signatura, 052/1125. El llibret d'aquesta peça en la versió castellana, conté una dedicatòria per a Rafael Díaz de puny i lletra d'Eduardo Escalante Feo.

acte *El amo del mar* (1918), lletra de Ricardo R. Flores i Bartolomé Guzmán, amb la música de Peydró i Miguel Asensi.

Il·lustració 11. "La Traca". Partitura. Fons Culla.

Altres obres musicades per Peydró que van ser estrenades al Teatre Russafa i que no s'han conservat al llegat son: el joguet líric en un acte *Agencia de matrimonios* (1885) de la que Peydró és autor de la lletra i música; la sarsuela còmica *Besos y abrazos*, estrenada el 21 de març de 1908; la sarsuela fantàstica en dos actes *Porta-Coeli*, amb el llibret d'Escalante Feo, estrenada el 20 de novembre de 1908; la sarsuela en un acte *Cuento viejo*, amb el llibret d'Eugenio Gullón estrenada el 4 de maig de 1909; la sarsuela en dos *Arte y Amor*, amb el llibret de Ricardo R. Flores estrenada el 4 de novembre de 1918.

En opinió de Blasco Magraner, una de les obres que més èxit donà al mestre Peydró fou el drama líric en un acte *Las Carceleras* amb el llibret de Ricardo Flores. *Las Carceleras* fou estrenada l'1 de febrer de 1901 al Teatre Princesa del que llavors Peydró era director concertador junt amb el mestre Valls. L'obra, escrita en un ambient andalús plena de passió i drama, desenvolupa el seu argument en un mas de Córdoba. *Las Carceleras* fou l'obra que més diners donà a guanyar als seus autors. Va estar representada als coliseus de les ciutats més importants inclús en teatres de menys categoria.¹⁰³

Al Teatre Russafa, *Las Carceleras* va ser representada per primera vegada el 22 d'octubre de 1902 assolint trenta-dues representacions eixa temporada. Pel Teatre Russafa, *Las Carceleras* seria una obra assídua de programa en les temporades següents.

---

103. Blasco Magraner, *Vicente Peydró Díez y las primeras zarzuelas en el cine español*, 160.

4.1.3.5. VICENTE LLEÓ BALBASTRE (1870-1922)

Nascut a Torrent i alumne de composició de Salvador Giner, Lleó és considerat com a figura referent del gènere sicalíptic. En 1896 es va establir a Madrid on en companyia dels mestres Rafael Calleja, Amadeo Vives, Luis Foglietti i els llibretistes Guillermo Perrin, Miguel de Palacios i Antonio Paso donaren creació a obres de gran èxit.

Els professors Blasco Magraner i Bueno Camejo, asseguren que la trajectòria compositiva de Lleó va travessar per diverses etapes: La primera estigué marcada per la immersió en el *género chico*, la segona quan la seua maduresa musical el feu descobrir el gènere sicalíptic i el seu vertader talent es desenvolupà, i la tercera quan la seua escriptura musical es veu refinada per les inclinacions de l'opereta al gust vienès però, on es veuen clarament emergir les seues influències anteriors fins al punt que l'obra *La corte de Faraón* és el resultat d'una barreja que resumeix tota la seua herència creativa.¹⁰⁴

Al llarg de la seua vida, Lleó va ser un gran emprenedor teatral. A Madrid agafà l'empresa del Teatre Eslava, en el qual va invertir una gran quantitat de diners i del que no eixiria massa ben parat. Tenim constància que va formar societat al Teatre Russafa juntament amb Rafael Díaz durant les temporades de 1910/1911, 1911/1912 i 1918/1919. Lleó sempre va mantenir una bona connexió amb els propietaris del Russafa, els seus biògrafs ja el situen com a director de l'orquestra sobre 1888 quan va estrenar algunes de les seues obres primerenques com de *València al Grau*.

En la temporada de Pasqua de 1894 el trobem dirigint l'orquestra del Russafa juntament amb Julián Vivas. La revista *Nelo el Tripero, Semanari: Pórc, No; Gráfico*, del mes d'octubre de 1894, en la ressenya al Teatre Russafa, fa menció a Lleó com a director de l'orquestra també en eixa temporada. Del que si estem segurs és que va exercir de director de l'orquestra del Russafa durant la temporada d'hivern de 1918 al que tornava arruïnat després de les seues fatídiques inversions. D'eixe any hem recuperat una carta al llegat que el llibretista Luis Pascual Frutos va dirigir al mestre Lleó. La carta, datada en Madrid el 17 de novembre de 1918, revela l'oferiment que l'autor li fa de la seua obra *¡Y así se pasa la vida!*. Es tracta d'una

---

104. José Salvador Blasco Magraner i Fco. Carlos Bueno Camejo, «Vicente Lleó Balbastre y el género sicalíptico», *Archivo de Arte Valenciano*, no. 97, (2016): 351, <https://roderic.uv.es/handle/10550/74293?show=full>

revista en un acte i cinc quadres escrita en prosa i vers original de Manuel Fernández de la Puente i del mateix Frutos amb la música de Tomás Barreda. La revista havia estat estrenada al Teatre Martín de Madrid dos mesos abans i encara que havia tingut mala premsa i falta de reclam per una disputa entre l'empresa del teatre i els diaris, duia ja trenta nits en cartell. L'obra posseïa un número que sense dubte era l'èxit de la revista, *La Salvadora*, que per la seua pròpia originalitat amb un final diferent en cada representació, es venia a repetir fins a sis vegades. Pascual Frutos recomanava la revista a Lleó perquè la tingués en consideració. Entenem que per a posar-la en cartell al Teatre Russafa. Frutos havia cedit els seus drets al Montepío d'autors i estava segur que l'obra també seria beneficiosa per a l'empresa del Russafa. En la seua carta, l'autor recriminava a Lleó que encara no havia rebut la seua opinió sobre el llibret de la fantasia lírica *Si yo volviera a nacer*, el qual li havia enviat. Es preguntava si aquest silenci el devia interpretar com que Lleó no sabia que dir-li, cosa que li causava certa inquietud pel desconeixement de si al remat tindrien obra conjunta o no. Pascual Frutos s'acomiadava de Vicent Lleó amb el desig d'una millora de la situació i amb abraçades per a tots.¹⁰⁵

Sobre l'obra *Si yo volviera a nacer*, existeix un rebut al llegat del teatre amb el núm. 81 de 25 ptes. per la còpia de dos exemplars, datat en Madrid el 8 de novembre de 1918 i pagat per Gines Ganga, representant del Teatre Russafa a Madrid. El rebut està emès per la copisteria teatral madrilenya d'Acisclo Gil. D'aquesta fantasia lírica en dos actes i tres quadres ha quedat al llegat l'acte primer corresponent a una de les còpies que va enviar el seu autor a Lleó.¹⁰⁶

En 1920 Vicente Lleó es trobava a l'Havana on va estrenar amb èxit la seua opereta en tres actes *¡Ave César!*. D'eixa època tenim una carta datada el 29 de juny de 1920 que el compositor va dirigir a Antonio Díaz, fill de Rafael Díaz i a qui cridava Tónico. En ella el compositor li explicava el perquè no havia escrit encara a ningú d'ençà que havia arribat, ja que les coses no havien eixit com ell volia. Però en eixos moments havien canviat, raó per la qual donava senyals de vida. Comptava amb obres noves i tenia nous projectes en ment. Ara, mitjançant l'amic Furió, li enviava salutacions i tota mena de detalls. Lleó no pretenia que la seua absència s'allargués més, però tenia la seguretat que aquesta anava a ser profitosa. En la carta,

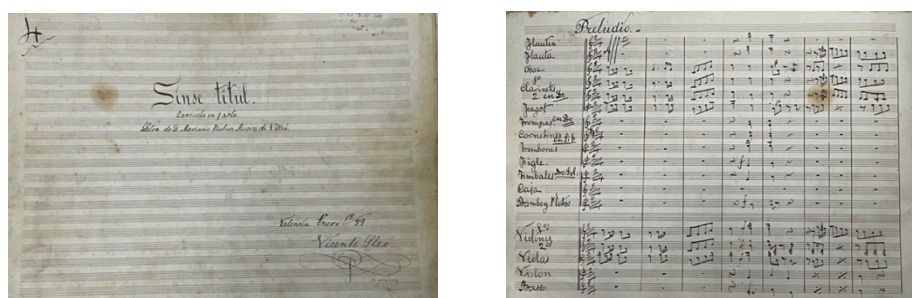
---

105. Veure nota 82.

106. Veure nota 72.

Lleó s'acomiada amb mil records per a tots i una abraçada de cor. El mestre Lleó tornà a Madrid amb la intenció d'estrenar allí l'opereta *¡Ave César!*, cosa que no va poder presenciar perquè va faltar a últims de novembre de 1922, tres setmanes abans que l'obra pugés a l'escenari del Teatre Apolo. Al Teatre Russafa, l'opereta va ser estrenada durant la temporada de 1923/1924.

Al llegat s'han conservat dues de les seues obres amb el llibret i la partitura: *Sinse titul* (1889) amb el llibret de Mariano Rubio i el joguet còmic-líric-bilingüe en un acte *Un casament del dimoni*, amb el llibret de José Campos Marté, estrenada al Russafa el 13 de novembre de 1894.

Il·lustració 12. "Sinse titul". Partitura. Fons Culla.

A continuació citarem les obres que el mestre Lleó va musicar, però de les que sols es conserva el llibret al llegat:

El ciclón (1887), joguet còmic en un acte amb el llibret de José María de la Torre; *Dos marruecos un diner!* (1889), apropòsit bilingüe en un acte amb el llibret de F. Barrer Bas; *Las Traviatas* (1895), sarsuela còmica en un acte, llibret de Luis Milla; *Las once mil* (1895), sarsuela còmica en un acte, llibret de José María de la Torre i Ricardo Aparicio; *Las de farandül* (1898), joguet còmic en un acte, llibret d'Enrique López i Pedro M. Ballesteros; *Los cencerros* (1899), joguet còmic-líric en un acte, llibret de Rafael Ramírez i José Domínguez; *La tiple mimada* (1899), sarsuela còmica en un acte, llibret de Diego Jiménez; *El estado de sitio* (1899), joguet còmic en un acte, llibret de Manuel Soriano i Luis Falcato, música junt amb Calleja; *Cambios naturales* (1899), sarsuela en un acte, llibret de Ventura de la Vega, música juntament amb Ángel Rubio; *Los gladiadores* (1899), joguet còmic-líric en un acte, llibret de Rafael de Pazosi Román Gijón, música amb Manuel Chalons; *Bazar de muñecas* (1904), revista còmica lírica en un acte, llibret d'Aurelio Varela; *El mozo cruo* (1904), sainet líric en un acte, llibret de Diego Jiménez Prieto i Felipe Pérez Capo, música juntament amb Calleja; *Frou-Frou* (1905), humorada còmica-lírica en

un acte, llibret d'Antonio Paso i Felipe Pérez Capo, música junt amb Calleja; *El trágala* (1905), episodi històric en un acte, llibret de Luis París i José Cadenas; *Todos somos unos* (1907), sainet líric en un acte, llibret de Jacinto Benavente; *La república del amor* (1908), opereta en un acte, llibret d'Antonio Paso i Salvador Aragón; *Con toda felicidad* (1908), sainet líric en un acte, llibret de Julián Moyrón; *Grande de España*, sarsuela, llibret de Sinesio Delgado, música juntament amb el mestre Calleja; *El principe sin miedo* (1911), opereta fantàstica en dos actes, llibret de Gonzalo Jover i Emilio G. Castillo; *Galatea* (1914), sarsuela en un acte, llibret d'Eugenio Gullón; *España nueva* (1914), joguet còmic en un acte, llibret d'Antonio Paso i Joaquín Abati; *El rincón de la aldea* (1919), sarsuela de costums asturians, llibret de Federico Gil i Alfonso Camín; *Episodios nacionales* (1919), revista històrica en un acte, llibret de Maximiliano Thous i Elías Cerdà, música junt amb Amadeo Vives.

El Teatre Russafa fou testimoni dels èxits de Lleó. El 28 de novembre de 1918 estrenava el sainet líric *Tó está pagao!*, en un acte i tres quadres amb el llibret de Pepe Alba i amb un decorat nou del escenògraf Joaquín Igual. Al escenari del Russafa foren representades les composicions del músic poc després que aquestes assoliren les ovacions del públic madrileny. Les obres que van gaudir de més de cinquanta representacions en les seues primeres posades en escena al Russafa foren: *La alegre trompeteria*, *La balsa de aceite*, *La carne flaca*, *El método Gorriz*, *El conde de Luxemburgo*, opereta a la que Lleó feu l'adaptació de la música de Lehar i *La corte de Faraón*, aquesta última amb 173 representacions.

L'opereta bíblica *La corte de Faraon*, amb el llibret de Guillermo Perrin i Miguel de Palacios amb la partitura del mestre Lleó, fou estrenada el 21 de gener de 1910 al Teatre Eslava de Madrid. A València, el Teatre Russafa la va pujar a escena el 10 de novembre de 1910 davant la presència dels seus autors qui van donar consells als artistes en diversos assajos. La nit de l'estrena, l'orquestra del teatre va estar dirigida de la mà del mestre Lleó.

L'argument de l'obra es desenvolupa en l'Egipte faraònic on els personatges principals, formats pel faraó, la faraona, la jove i bella *Lota*, el general *Putifar* i l'esclau José, es veuen immersos en una trama de somnis, desitjos i disputes carnals amb uns diàlegs graciosos i irònics. El paper del personatge *Putifar*, fou interpretat per Paco Tomás, el del *casto José* per Ruiz-Paris i el de *Lota* per la primera actriu, Adela Taberner.

En el seu estudi sobre la revista musical, Montijano Ruiz ens explica que aquesta obra va marcar un punt d'inflexió entre la manera de comprendre la revista musical del segle passat, on es feia un repàs dels esdeveniments d'actualitat més latents amb les noves formes que barrejaven els acudits fàcils de doble sentit i la sicalipsi amb un llenguatge lleuger, vulgar i inclús una mica misogin vist des de l'actualitat.¹⁰⁷

El diari *El Pueblo* donava compte del grau d'expectació que l'anunciada obra havia causat al cap i casal. La seua representació a València venia amb retard i això donava certs recels de si obtindria bona acceptació. El públic ja coneixia l'argument de l'obra, els passatges principals i la música alegre que la compassava. Així i tot, l'expectació estigué assegurada, el Teatre Russafa, com ja era conegut, no va escatimar a l'hora de fer un bon muntatge escènic perquè hi va haver una magnífica decoració, fastuosos vestits, attrezzo adequat, detalls d'estil i indumentària. La sastreria de Salvador Peris fou l'encarregada de confeccionar el vestuari que va costar al voltant de 5.800 ptes. Sobre el seu preu es conserva un rebut emès per la tercera part del cost total amb data de 22 de novembre de 1910 i altre amb data del 9 de gener de 1911 per l'import de 900 ptes., que fa menció a la construcció de l'attrezzo, signat i cobrat pel mestre Lleó.¹⁰⁸ Res es va ometre per a la representació de l'opereta bíblica. El públic va ovacionar a tots els artistes implicats fent alçar el teló amb els seus aplaudiments una infinitat de vegades. El diari vaticinà que aquesta obra donaria moltes entrades i moltes nits de cartell al Teatre Russafa, i així va ser.¹⁰⁹

Eixa nit, el teatre feu un calaix de 1.438,95 ptes., gens malament per a un dijous. En la funció de la nit del dissabte es van recaptar 1.580,65 i en la del diumenge 1.616,45 ptes. *La corte de faraon*, des de la nit de la seua estrena es va representar diàriament durant tota la temporada, havent-hi dies que era representada dues vegades, una en la sessió de tarda o *vermouth* i altra en la de nit. El diumenge 20 de novembre, *La corte de faraon* es va representar en la funció de vesprada amb

---

107. Juan José Montijano Ruiz, *Madrid Frívolo. Breve Historia de la revista musical madrileña y los teatros que la albergaron*, (Madrid: La librería, 2013), 55.

108. CDEIVC. Fons Culla, caixa. D08/026

109. S.A, «La corte de faraón», Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 11 de noviembre de 1910. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000182833&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

un recompte de 1.625,95 ptes. i en la de nit amb 1.621,20 ptes. Sens dubte aquesta obra va fer guanyar molts diners a l'empresa del Teatre Russafa.

La crítica del diari *Las Provincias*, d'aspecte més conservador, descrivia com una «impresión desagradable» l'efecte que li havia causat l'obra. Estaven escandalitzats del fet que el públic pogués acceptar aquest tipus de: «parodia de la historia sagrada» i «pornografía teatral».

[...] Unos autores de obras teatrales que no vacilan en escribir obscenidades; un auditorio que proporciona a estos ovaciones indescriptibles; con semejantes elementos, parece que hemos llegado a tiempos especiales en que todo se trastoca y los amantes del arte verdadero son una insignificante minoria muy risible. [...] y hay espectadores que rugen de contento, faltos de virilidad, sin duda, cuando tanto les emociona esta clase de espectáculos.¹¹⁰

En l'*Almanaque de Las Provincias* de 1911, podem continuar comprovant com aquest tipus d'obres amb un vessant de picardia no eren gens del seu gust:

[...] la lista de estrenos es corta pues la sicalíptica obra *La corte de faraon* [...] no ha dejado hueco para obras nuevas y todavia continua en cartel, a pesar de la protesta del público sensato.¹¹¹

4.2. ELS IMPOSTOS TRIBUTARIS DEL TEATRE EN LES PRIMERES DÈCADES DEL S. XX

4.2.1. IMPOST D'UTILITATS

La inspecció Provincial d'Hisenda de la ciutat de València, va enviar un escrit amb núm. d'eixida 412 i data del 4 de setembre de 1908 dirigit al representant de l'empresa *Teatral Moderna* i propietari del Teatre Russafa Rafael Díaz, on posava en coneixement les disposicions vigents sobre els articles del Reglament d'Utilitats els quals estava obligat a complir. Segons versava l'article 24 del Reglament d'Utilitats del 18 de setembre de 1906, les companyies o empreses i particulars

---

110. Teatros. Ruzafa, *Las Provincias*, 11 de noviembre de 1910.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000313398&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

111. «Los teatros en Valencia», Ruzafa, *Almanaque de las Provincias* (1911): 195.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=199&path=1017491

devien retenir un percentatge per a l'estat segons tarifa, dels sous, nòmines, retribucions o gratificacions dels contractes d'actors dramàtics o lírics, toreros, pelotaris i altres artistes en general que treballaren en teatres, places de bous, frontons o salons. L'article tercer de la Llei del 27 de març de 1900 deia que aquesta tarifa aplicable, era del 5%. L'article 37 del Reglament d'Utilitats disposava que, les declaracions abonables dels actors dramàtics o lírics i altres artistes en general, es devien presentar a la fi de cada quinzena o abans d'aquesta, si així ho demanés l'administració i devia ser satisfet a la presentació del rebut. Els propietaris dels teatres, cirques, places de bous, frontons, locals tancats o a l'aire lliure, podien exigir als empresaris el dipòsit per avançat de la contribució corresponent a les retribucions dels artistes durant la quinzena. Els propietaris estaven obligats a fer la presentació de la mateixa amb una declaració jurada, qui també eren els responsables del pagament de l'impost en qüestió.

La Reial Ordre de 27 d'abril de 1908, obligava els propietaris de finques destinades a donar espectacles públics, a participar en l'administració el fet d'haver arrendat o llogat a tal efecte la propietat a empreses d'espectacles. L'avís era d'obligació emetre'l el mateix dia, en cas contrari perdrien la possibilitat de reclamar qualsevol responsabilitat subsidiària dels descoberts que pogueren ocasionar les empreses. L'administració es comprometia a posar en marxa en el termini dels tres dies següents d'haver rebut el part, les disposicions necessàries per obtenir la declaració d'alta de l'empresari que explotava l'espectacle públic i obrir l'expedient per assegurar així el cobrament dels drets de la hisenda per a tals conceptes.

L'article 71 del reglament d'utilitats en el núm. 3, castigava amb multa des de 25 fins a 125 ptes. els particulars que causaven infracció deixant de presentar les declaracions privades de les utilitats subjectes a tributació. En el núm. 4 de l'article 72 del mateix reglament, disposava multa des de 50 fins a 500 ptes. als representants de totes les societats o empreses i particulars que deixaren de presentar les declaracions dins els terminis estipulats segons el reglament. Així mateix, l'article 73, castigava amb multa des de 500 fins a 5.000 ptes. a aquells que alteraren la veritat en les declaracions jurades, sense perjudici de passar el tant de culpa als tribunals ordinaris per a la persecució del delictes com deia l'article 315 del Codi Penal. La Inspecció Provincial d'Hisenda tancava ací el seu escrit amb una notable advertència:

Citadas las principales disposiciones vigentes sobre la materia para que nunca se pueda alegar el desconocimiento de la Ley he de prevenir a usd que por el personal

técnico afecto a esta dependencia provincial, se ejercera una constante inspección para que de ningún modo se puedan lesionar los sagrados intereses del Tesoro.¹¹²

---

112. Veure nota 25.

4.2.2. ARBITRIS

El Teatre Russafa, com altres teatres de la ciutat, pagava un arbitri semestralment per la quantitat de 150 ptes., el qual era equivalent al segell municipal fixat als cartells anunciadors. A tal efecte ens ha arribat una carta de pagament amb el núm. 811, datada el 26 de juny de 1905 i altra del 5 d'octubre del mateix any amb el núm. 1.196. L'oficina que es feia càrrec d'aquest tribut era la Dipositaria de Fons del Pressupost de l'Ajuntament de València.

Una circular emesa per l'ajuntament de la ciutat, amb data del 7 de juliol de 1910, avisava a les empreses d'espectacles l'obligació de fer constar en els cartells anunciadors de les funcions, que el 10% del timbre cobrat en les entrades era per a l'Estat, llevat de les corregudes de bous i vedells per les que es pagava el 15%. Les empreses havien de clarificar també que aquest timbre venia ja inclòs o era a càrrec del públic. Al mateix temps, l'ajuntament feia constar que eixe any de 1910 ja no estava cobrant l'arbitri municipal del 5% sobre espectacles públics, però que les empreses que sí que ho havien cobrat durant els primers mesos de l'any en les seues entrades, estaven obligats a fer l'ingrés de les referides quantitats en les arques del consistori en un termini de quinze dies.

En altra documentació sobre l'arbitri de la fixació de cartells, hem pogut comprovar com en l'any 1911 apareixen com a impost de *Timbre del Estado. Anuncios en sitios públicos*. Aquest eren pagats a l'administració especial de *Rentas Arrendadas*. En l'imprès de l'impost, es feia constar que el text dels cartells anunciadors seria el mateix que els dels programes de mà que s'acompanyaven. A més, l'administració demanava informació sobre la superfície en metres quadrats que aquests ocupaven, el nombre d'exemplars que anaven a fixar-se, el temps de durada i els noms dels carrers on anaven a ser exposats. D'aquesta informació, hem extret que els cartells sol·licitats el 30 de novembre de 1911 pel representant del Russafa d'aleshores Félix Guillén, ocupaven una superfície menor d'un metre quadrat i van ser fixats 20 cartells diaris en els carrers i places següents de València: Colón, Solares, Pintor Sorolla, Plaça Rodrigo Botet, Plaça Emilio Castelar, Poeta Querol, San Pablo, Gràcia, Verónica, Muela, Angeles, Purísima, Tapineria, Miguelete, Mar, San Vicente, San Gregorio, Plaza Contrarte.¹¹³

---

113. Veure nota 25.

4.2.3. CONTRIBUTIÓ INDUSTRIAL

El propietari del Teatre Russafa, cada vegada que obria la temporada teatral havia d'estar en possessió d'una cèdula i pagar una taxa d'alta per indústria, art o ofici. Així doncs, com a exemple tenim que en la temporada d'hivern de 1904 on va actuar una companyia de sarsuela, Rafael Díaz Torres va pagar una taxa industrial de 1.514,63 ptes. per una temporada de sis mesos de durada, la qual va començar el 7 de setembre d'eixe mateix any.¹¹⁴

4.2.4. IMPOST DEL TIMBRE

La Llei Municipal de 1870, incloïa entre els seus impostos aplicables l'impost del Timbre de l'Estat sobre els bitllets d'espectacles públics. Tots els canvis de data de funció i preus devien ser comunicats per escrit a la delegació del Timbre. Quan no se celebrava una funció programada per alguna causa, com podia ser per un assaig general d'alguna obra d'estrena, o es celebrava alguna funció extraordinària que no estava programada per avançat, el teatre donava avis a la delegació d'hisenda, la qual cosa s'havia de tenir en compte alhora de la liquidació. Les empreses teatrals tenien l'obligació de pagar un percentatge aplicat sobre els bitllets o entrades venudes. A tal efecte, un inspector tècnic del timbre solia presentar-se als teatres per corroborar que les declaracions d'ingressos fetes per aquests corresponien a les funcions teatrals verificades.

En la comptadoria del Teatre Russafa, la qual estava a càrrec de Luis Gil, el 21 de gener de 1910 es va presentar l'inspector del timbre M. Rivas Moreno. L'inspector va comprovar que en les funcions de vesprada i nit dels dies 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 i 17 d'eixe mateix mes de gener, l'impost del timbre havia estat satisfet segons els resguards amb els números 73, 110, 119 i 149. Les quantitats declarades per la venda de les localitats eren les mateixes que obraven en el llibret d'entrades i eixides del teatre, però l'inspector observà certes infraccions en el paquet dels bitllets venuts. En el grapat corresponent a les entrades de les llotges del dia 8, el bitllet de la primera localitat duia en la matriu i darrere d'aquesta la data

---

114. CDEIVC. Fons Culla, caixa. D01/001

corresponent a eixe dia, però no era així en les altres localitats i en algunes, aquesta apareixia imperfectament esborrada. El mateix ocorria en els altres dies esmentats. L'inspector va obrir una diligència segons dictava el paràgraf tercer de l'article 222 del vigent reglament d'impost del timbre. Com que no era un cas reincident, si l'empresa del teatre reconeixia la infracció descoberta, l'expedient seria considerat d'ocultació, sent obligat a pagar l'impost i la tercera part de la multa corresponent, però de no ser així es tramitaria un expedient de defraudació i s'aplicaria la sanció correccional establida sense cap deducció. El comptador del teatre manifestà estar conforme amb la falta però, feu constar que la causa de trobar els esborranys en les entrades va ser perquè aquestes eren localitats sobrants de les dates descrites i havien estat utilitzades per estalvi de bitllets. També va subratllar que aquelles que no duïen la data corresponent havia estat causa d'una distracció. L'administració especial de rendes arrendades emeté la següent liquidació paral·lela en data del 21 de febrer de 1910 i amb eixida número 266:

<i>Importe del aforo del teatro,</i>	<i>1419,00 pesetas</i>
<i>Corresponde por tanto a las doce funciones en que ha existido infracción</i>	
<i>17.028,00 pesetas</i>	
<i>10% de dicha cantidad.</i>	<i>1702,80 pesetas</i>
<i>Se han ingresado en concepto de impuesto de timbre por las doce funciones, 300,75 pesetas</i>	
<i>Deben en su consecuencia reintegrarse la diferencia entre lo ingresado y el importe del aforo, o sea.</i>	<i>1402,05 pesetas</i>
<i>Tercera parte del duplo de dicho reintegro que en concepto de multa debe pagar el expedientado.</i>	<i>934,70 pesetas</i>
<i>Importe total de la penalidad que la constituye el reintegro consignado y la tercera parte de la multa.</i>	<i>2336,75 pesetas</i>

Respecte a aquesta liquidació no cabia altra reclamació que la que pogués haure en contra l'exactitud del dèbit. En tal cas, l'empresa disposava de deu dies per a reclamar. També, en eixe mateix termini, s'havia de fer l'ingrés de la liquidació estipulada.¹¹⁵

Amb data de 8 de març de 1912, apareix la comunicació sobre la Reial Ordre del 2 de març de 1912, en la que segons l'article 196 de la vigent Llei del Timbre, article 182 del Reglament, el rei donava autoritat als delegats d'hisenda provincials per concertar amb les empreses d'espectacles públics un tant per cent alçat que no fora inferior al 33% de l'import de l'aforament de les localitats de venda ordinària en reixa, comprenent els abonaments i les entrades generals. Aquesta

---

115. CDEIVC. Fons Culla, caixa. D06/020.

comunicació venia des del Ministeri d'Hisenda, qui al mateix temps feia sabedor a la Direcció General del Timbre qui ho traslladava a la Delegació d'Hisenda Provincial perquè informés a les empreses i empresaris. El nou impost del Timbre requeria unes condicions precises, per les quals les empreses quedaven obligades a anticipar el pagament de l'impost i recàrrec corresponent per a cada deu funcions representades com a mínim o que es proposaren representar. Aquest concert econòmic es considerava subsistent mentre no es deixés de satisfer a temps la quantitat referida en les condicions anteriors, podent ser denunciat per la delegació d'hisenda o desistir a l'empresa interessada dins del termini el qual correspongués a l'últim anticipi fet. Com a contestació a aquest requisit, i acollint-se al concert amb l'administració, el propietari del Teatre Russafa, Rafael Díaz Torres, envià una sol·licitud al delegat d'hisenda provincial, en data de 21 de març de 1912. Díaz s'acollia a la nomenada llei exposant que, l'import de l'aforament de les localitats en reixa del seu teatre en la funció de nit era de 1.572,50 ptes. El 33% d'aquesta quantitat donava un total de 233,50 ptes. una vegada aplicades les deduccions legals. Per tant, era la quantitat que servia de base per a la liquidació de l'impost, sent aquest de 75 ptes. diàries. Les que l'empresari demanava poder satisfer en grups de deu dies, estant compreses en aquesta quantitat les funcions de nit, vesprada o vermut.¹¹⁶ Junt aquest escrit Rafael Díaz acompanyava la descripció de l'aforament del teatre i el compte de les deduccions:

<i>Aforo del Teatro</i>	<i>Precio ptas.</i>	<i>Total</i>
<i>2 palcos proscenios plateas</i>	<i>7,50</i>	<i>15</i>
<i>2 palcos proscenios principales</i>	<i>7,50</i>	<i>15</i>
<i>2 palcos proscenios de piso 2º</i>	<i>5</i>	<i>10</i>
<i>2 palcos plateas</i>	<i>10</i>	<i>20</i>
<i>16 palcos principales</i>	<i>7,50</i>	<i>120</i>
<i>12 palcos de piso 2º</i>	<i>4,50</i>	<i>54</i>
<i>334 butacas patio</i>	<i>2</i>	<i>668</i>
<i>24 butacas fila 1º piso principal</i>	<i>1,75</i>	<i>42</i>
<i>40 butacas filas 2º, 3º i 4º idem.</i>	<i>1,50</i>	<i>60</i>
<i>44 delanteras de piso 2º</i>	<i>1,10</i>	<i>48,40</i>
<i>800 entradas generales</i>	<i>0,65</i>	<i>520</i>

---

116. Veure nota 25.

		1572,40
Timbre. 25%		393,10
		1179,30
	40%	471,70
		707,60
	33%	233,50
Total función noche. 25%		58,35
Concierto función tarde o vermouth		16,65
Total a pagar diario		75,00

En la temporada 1921/1922, el gerent del teatre Antonio Díaz Royo dirigia un escrit al governador civil amb data de 5 de setembre, on exposava la seua intenció de celebrar funcions de sarsuela i donava les explicacions oportunes pel concert de l'impost del timbre. Feia acompanyar l'escrit amb les localitats del teatre dividides en dos tipus d'aforament, el núm. 1 i el núm. 2, on cadascú acollia un preu distint de l'altre. Díaz, explicava la seua intenció de celebrar funcions en dies laborals, una a les 21.45 h als preus de l'aforament núm. 2. Els dies festius se celebrarien funcions de *matiné* a les 15.15 h amb el preu de l'aforament núm. 1; a les 18 h i a les 21.45 h, ambdues amb el preu de l'aforament núm. 2.

Localidades.	Aforo n°1 2 actos	Aforo n°2 función entera
2 palcos proscenios plateas sin entrada	7 ; 14	10 ; 20
2 " " principales " "	7 ; 14	10 ; 20
2. " " 2º piso " "	5 ; 10	7 ; 14
2 " plateas. " "	7 ; 14	10 ; 20
16 " principales. " "	7 ; 112	10 ; 160
12 " 2º piso. " "	4,5 ; 54	5,50 ; 66
400 butacas de patio. con entrada	2 ; 800	3 ; 1.200
24 " fila 1º piso pral. " "	2 ; 48	2,50 ; 60

40 “ “ 2°,3°,4° “ “	1,50 ; 60	2 ; 80
40 delanteras piso 2°.	1 ; 40	1,50 ; 60
700 entradas generales.	0,50; 350	0,70 ; 490
<i>Total pesetas</i>	1.516.	2.190.

Els abonaments havien estat suprimits i en els nous preus ja venien inclosos els impostos i els serveis com: l'acomodació, guarda-roba, ventilació, *water-clots*, desinfecció, incendis i altres, que l'empresa prestava a l'espectador.

Díaz Royo, continuava dient que la seua intenció era realitzar els ingressos a l'administració per grups de deu dies anticipats, prorrogant-se a la fi de cada desena com tenien concertat, mentre no s'avisés del contrari. Demanava consideració amb els fets que exposava, ja que si es tenia en compte la multiplicitat d'espectacles que anunciaven per la present temporada i l'augment de salaris, tant per artistes, professors d'orquestra i personal de serveis del teatre, no esperaven gran èxit econòmic. L'empresari acomiadava el seu escrit demanant una vegada més una mica de mirament alhora del dictamen de la resolució:

En consideración a todo lo expuesto, espera de V.S.I que inspirandose como siempre en principios de equidad, se digne conceder el concierto con las mayores bonificaciones que permitan la vigentes disposiciones legales.¹¹⁷

4.2.5. SECRETARIA DE NEGOCIAT D'ESPECTACLES

Hi havia una secretaria de negociat d'espectacles depenent del Govern Civil de la Província de València des d'on es regia el reglament d'espectacles i tots els assumptes referents a aquests. El governador en qüestió era el que firmava o donava ordre de tot el que competia a aquesta secretaria.

Per una Reial Ordre de 4 de gener de 1909, les empreses teatrals podien establir una taquilla en un local extern al teatre per vendre bitllets i localitats per avançat, facilitant així al públic la molèstia de comprar en la reixa del teatre i evitar cues. L'empresa del Teatre Russafa no comptava amb cap d'aquest tipus de local

---

117. Veure nota 87.

extern, per la qual cosa demanà al negociat poder utilitzar empleats del teatre com a venedors ambulats. El negociat d'espectacles els va cedir el permís mitjançant un escrit amb el número d'eixida 3063 datat el 3 de desembre de 1910. El negociat especificava a l'empresa del teatre que aquests tipus d'empleats no devien cobrar cap comissió al públic per la venda de les entrades i els obligava a dur una gorra identificaria on es pogués llegir: *Teatro Ruzafa. Billetes*.

Els coliseus que volien obrir les portes cada temporada ho sol·licitaven al governador provincial mitjançant aquesta secretaria de negociat. L'arquitecte provincial era enviat a realitzar una inspecció de l'edifici del teatre per tal de veure que complia les condicions adequades a tal fi.

Una carta dirigida a Félix Guillén, conservada al llegat i signada pel governador el 15 de setembre de 1910 i amb el núm. 2293, és la que informa del consentiment per a la celebració d'espectacles en la temporada 1910/1911. En ella es demana també es guarden durant les representacions les prescripcions de bon govern prescrites en el reglament d'espectacles. En altra carta del negociat d'espectacles datada el 5 de setembre de 1911 i amb el número d'eixida 2092, podem comprovar l'exposat anteriorment. Ací el governador civil contesta a l'empresa del Russafa la seua demanda per poder obrir el teatre durant la temporada 1911/1912, a condició que l'arquitecte donés el vistiplau.

També es conserva al llegat la contestació del governador civil des del negociat d'espectacles amb número d'eixida 2167 datada el 14 de setembre de 1911, on resumeix el resultat de la inspecció de l'arquitecte en la seua visita al teatre. En aquest cas, el tècnic troba un bon funcionament en el servei d'incendis i en el teló metàl·lic, però veu algunes deficiències, les quals han de ser esmenades. Encara que l'enllumenat és elèctric l'arquitecte exigeix més llum complementària, tant en la sala com en l'escenari i les seues dependències. Pel que respecta al fossat, havia de ser modificada la instal·lació elèctrica amb la col·locació de tubs *Buman*, a més de retirar tota mena de trastos de fusta que allí es trobaven emmagatzemats. En referència a la porta d'eixida que donava al carrer Colón, es requeria un bon funcionament d'aquesta i un porter físic allí perenne. El governador civil demana que siguen esmentades al més aviat possible aquestes carències i ser assabentat per escrit dels canvis realitzats.¹¹⁸ L'empresa del Teatre Russafa es degué donar molta presa en posar a punt el teatre tal com l'arquitecte provincial demanava perquè

---

118. Veure nota 25.

l'endemà de rebre la contestació del governador des del negociat d'espectacles, el 15 de setembre, el Russafa va inaugurar la seua temporada d'hivern.

Aquest requisit de demanar permís al negociat d'espectacles continuava vigent durant els anys 20. Per a l'obertura de la temporada 1921/1922, el gerent Antonio Díaz Royo va rebre contestació del negociat d'espectacles amb el número d'eixida 2638 de registre i data 1 de setembre de 1921 a la sol·licitud del 30 d'agost de 1921 sobre el permís corresponent. Aquesta vegada el permís venia signat sota la salvaguarda de l'article núm. 89 del Reglament de Policia d'espectacles públics del 19 d'octubre de 1913, per la qual cosa la responsabilitat de qualsevol incidència que pogués ocórrer queia sobre l'arquitecte de la Comissió Tècnica de la Junta Provincial de Teatres que era qui havia donat el vistiplau de la inspecció. En aquesta ocasió fou l'arquitecte Gerardo Roig qui va rebre d'Antonio Díaz 50 ptes. pel reconeixement pericial del teatre. Rebut que s'ha conservat amb data del 31 d'agost de 1921.¹¹⁹

Era també competència d'aquest negociat l'ordenació d'establir un horari de termini pels espectacles. En un escrit, dirigit a l'empresa del Russafa, el governador demanava que es fes complir l'ordenació estipulada de donar per finalitzades les funcions a les dotze i mitja de la nit i no a la una i una i mitja de la matinada com estava ocorrent en aquest i en alguns teatres més de la ciutat de València. El governador, posava en avis que de no ser així, es veuria amb l'obligació de prendre les mesures oportunes. Aquesta carta està datada el 6 de desembre de 1910 amb el número d'eixida 2070 de la secretaria d'espectacles.¹²⁰

4.2.6. DIRECCIÓ DE VIGILÀNCIA

La censura d'espectacles venia exercida des de la direcció de vigilància depenent de Governació Civil. En el reglament del cos de prefectura, en l'article octau, apartat núm. 8 especificava que: era de la seua competència el fet de fer guardar i complir el reglament de teatres i espectacles públics per part de les empreses de teatres. Per a tal fi, el governador delegava l'inspector de cada districte

---

119. CDEIVC. Fons Culla, caixa. D07/023

120. Veure nota 25.

qui donaria compte al cap de la direcció de vigilància de les irregularitats que pogueren observar.

Les empreses teatrals quedaven obligades a remetre amb l'antelació assenyalada en l'article primer del reglament el cartell dels espectacles, així com posar en coneixement els debuts que hi pogueren haver. Al llegat del teatre ha quedat conservat amb data de l'1 de maig de 1912, una notificació signada pel cap de policia de la direcció de vigilància qui traslladava a l'empresa del Teatre Russafa les diligències anteriors explicades i dictades pel governador d'aleshores, López García.¹²¹

El periodista Rafael Brines, en el seu llibre *Medio siglo acuestas*, en un dels capítols sobre la censura teatral, comenta que en els anys del franquisme hi va haver autors que tenien els seus trucs per passar certes coses prohibides i altres autors que simplement estaven ja autocensurats. Brines explica com l'autor Antonio Paso li contava, que solia sempre posar quatre o cinc barbaritats que no pensava mai que s'anaven a dir en l'estrena i altres coses més atrevides amb la intenció de poder colar-les. Quan arribava el censor i es quedava escandalitzat, començava un estira-i-arronsa, llevant d'ací i deixant d'allà frases que al remat l'autor mantenia al llibret i que eren en un principi les que ell havia decidit posar. Brines ens conta com en el Teatre Russafa, hi havia unes llums en l'interior de l'escenari que s'accionaven des de la porta amb la intenció d'avisar els i les artistes quan entrava el censor en la sala, llavors les frases o acudits no permesos eren de seguida reprimits en escena.¹²²

En 1918, la ciutat de València es va veure afectada per l'epidèmia de la grip i la junta de sanitat de la ciutat va redactar unes ordres sanitàries dirigides als cafès, teatres i cines. El cap de la direcció de vigilància, mitjançant una carta datada el 15 d'octubre de 1918, ordenava als inspectors de districte que posaren en coneixement als empresaris d'espectacles de les següents disposicions:

1º Comenzarán las funciones a la hora señalada y terminaran rigurosamente a la hora que marca el Reglamento. En todos los entreactos se ventilará y se haran pulverizaciones antisépticas.

2º Se lavaran diariamente todos los pisos incluso los de palcos con disolución "ZOTAL". Queda prohibida la venta de localidades para mayor número de personas que las que quepan en el Teatro, así como la colocación de sillas suplementarias en los huecos y callejones.

3º Que pongan número suficiente de escupideras, echando en ellas líquido desinfectante.

---

121. Veure nota 25.

122. Rafael Brines Lorente, *Medio siglo a cuestas (La Valencia de los años 40, 50, y los "prodigiosos" 60)*, (València: Federico Domènech S.L., 1990), 73.

4º Se prohíbe con todo rigor, fumar en salones y escenario.

5º En los Cines, saldrá la gente entre sección y sección y durante media hora se ventilará y harán pulverizaciones antisépticas.

6º El personal de policía es la encargada de hacer cumplir dichas ordenes.

La prohibició de fumar dins les sales d'espectacles públics, teatres i cinematògrafs era una normativa que no se solia complir. L'inspector Maximino Gómez, el 8 d'octubre de 1914, envià un comunicat per part del Governador Civil a tots els empresaris que albergaven aquests tipus d'espais dictant normes de prohibició. El governador, deixava com a responsables per a complir la normativa de no fumar en el recinte als dependents i acomodadors dels teatres. Aquest, haurien de donar avis a vigilància per la infracció comesa, en cas contrari els empresaris i empleats serien multats a tal efecte.¹²³

---

123. Veure nota 39.

CAPÍTOL 5

OBRES TEATRALS EN ADQUISICIÓ I EN LLOGUER EDITORIAL

5.1. OBRES ADQUIRIDES ALS SEUS AUTORS ENTRE 1880 I 1887

Al llegat del Teatre Russafa han quedat conservats onze contractes de diversos autors noucentistes. Els autors veneren les seues obres a Antonio Díaz amb tots els seus drets d'autor. També ens ha arribat un contracte que fa referència a un editor d'obres dramàtiques i que era propietari de dues galeries valencianes de l'època, *El Teatro Contemporáneo* i *El Micalet*.¹²⁴

Quant un autor venia la seua obra cedint tots els seus drets com a autor, normalment ho feia per necessitat econòmica. Constantí Llombart ens ho explica en la bibliografia que dedica a Francesc Palanca i Roca.

Quan Francesc Palanca, sent un autor jove, es trobava a Madrid intentant donar-se a conèixer amb el seu drama *El ángel de la salvación*, duia ja mesos en la capital sense veure llum als seus desitjos i passant dures necessitats econòmiques. Per fi, el 8 de febrer de 1862 el Teatre Novedades de Madrid va accedir a representar la seua obra, que va tindre molt d'èxit i bona repercussió mediàtica. Va poder així vendre els seus drets de propietat a un editor dramàtic juntament amb altres obres de menys mèrit per 7.500 q. amb els que va poder pagar deutes i tornar a la ciutat de València.¹²⁵

És també el cas de Rafael Torromé i Ros, que arran la mort de son pare quan ell comptava 17 anys, va vendre tota la seua producció teatral a un empresari del gremi per poder ajudar a sa mare i els seus germans a tirar endavant.¹²⁶ Aquell empresari teatral deduïm va ser Antonio Díaz, ja que alguns d'aquells contractes referent a la venda d'alguna de les seues produccions formen part dels que hem trobat

---

124. Veure nota 82.

125. Llombart, *Los fills de la morta viva*, 458-459.

126. «D. Rafael Torromé i Ros», *Necrológicas, Almanaque de las Provincias*, (1926): 385. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=389&path=1017506

al llegat del Teatre Russafa. Aquests contractes estan escrits de puny i lletra i signats pels implicats més algunes persones que fan de testimonis donant fe. En algun document no especifica qui és el venedor, però pel nom en la signatura i el nom de les obres ho hem pogut esbrinar. Aquests documents privats duen el segell de timbre amb el seu impost i el seu número de sèrie, és aleshores un contracte amb efecte notarial. També ens ha arribat un xicotet llistat d'obres de 1878 on apareix el nom de l'autor i on especifica que són de la propietat d'Antonio Díaz, aquest llistat es correspon amb algunes de les obres que consten en els contractes de compra-venda, les quals fem referència a continuació:

Ricardo Mateos García: *Una vieja verde* (1882); *Beatriz* (1882); *El esclavo de Valencia* (1883) –aquesta obra apareix al catàleg del llegat sense nom d'autor; *Jacub o el califa de Turundak*; *El corazón de un avaro*.

Ricardo Cester: *El Potinguero* (1879).

José Puig i Ricardo Cester: *La estatua de carne*.

Francisco de Alba: *El Hércules de los mares* (1880) –aquesta obra apareix al catàleg del llegat sense nom d'autor.

Rafael Torromé: *La primera nit de maig* –aquesta obra apareix al catàleg del llegat sense nom d'autor; *Lo que vale una mujer*.

Leandro Torromé Crú: *Pozos de sangre*; *Les choyes de Roseta* (1874).

5.1.1. RAFAEL TORROMÉ I ROS

Rafael Torromé i Ros (1861-1925), en aquell temps segurament no imaginava el futur d'erudit i intel·lectual que li esperava, puix va arribar a ser periodista, escriptor, poeta, dramaturg i inspector educatiu espanyol, conegut també com a *Espolín*, pseudònim que utilitzava en ocasions per signar les seues obres.

El 28 de gener de 1880, el jove Rafael, donada la seua minoria d'edat, era avalat per la seua mare, Peregrina Ros per poder dur a terme la venda d'una de les seues obres a Antonio Díaz, amb el segell N.2.812.198. Actuaren com a testimonis Enrique Quetenti, Joaquín Mínguez, Francisco Troyano, Manuel Llorens, Eduardo Barreda, aquests últims foren actors i companys d'escena en moltíssimes ocasions

de son pare. L'obra en qüestió era el drama en tres actes *La primera nit de maig*, estrenat en la temporada 1878/1879 al Teatre Princesa de València.¹²⁷

El 8 d'abril de 1880 a València, també avalat per la seua mare Peregrina Ros i com a testimonis l'autor i actor Rafael Bolumar, Enrique Quetenti i Rafael Díaz, Torromé venia la seua revista en un acte titulada *A las doce de la noche* (1879) amb el segell de venda N.2.728.896. Aquesta obra, estrenada al Teatre Russafa durant la temporada 1879/1880,¹²⁸ es conserva al llegat i és una obra desconeguda fins ara en el seu catàleg, el més probable és que siga l'únic llibret existent. Eixe mateix dia amb el segell N.2.728.895, Torromé va vendre *Lo que vale una mujer*. L'autoria d'aquesta obra li està reconeguda al seu germà Leandro Torromé i Ros (1854-1876). Al llistat d'obres datat en l'any 1878 que hem fet referència anteriorment, *Lo que vale una mujer* apareix amb el nom d'autor de R. Torromé. Es tracta d'una comèdia en un acte i en vers, estrenada el 21 de novembre de 1874 al Teatre Variedades de Madrid i editada per l'impremta de José Rodríguez. A València fou representada al Teatre Principal el 29 de gener de 1875 en el benefici de l'actriu Amàlia Mondéjar amb la companyia d'Alfredo Mata. Hi ha hagut moltes confusions entre aquests dos germans i inclús amb el seu pare.¹²⁹ Al llegat també han quedat conservades les seues obres *La fiebre del dia*, (1887) i *Barres de ferro y de sang*, obra que apareix sense nom d'autor.

---

127. «Revista teatral», *Almanaque de las Provincias*, (1880): 192.

https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=200&path=1015869

128. «Revista teatral, Teatro-Café de la calle de Ruzafa», *Almanaque de las Provincias* (1881): 124

https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=126&path=1015870

129. Leandro Torromé i Ros, va morir amb 22 anys a l'Havana. Escrivia al *Boletín de revista Ateneo de Valencia* i també és l'autor d'una diversa quantitat d'obres. Moltes vegades se li han atribuït algunes de son pare i viceversa, ja que ambdós duen el mateix nom de pila. Al llegat trobem amb la seua autoria l'obra, *La paz del hogar* (1872), drama en tres actes i en vers. Dos anys després de la seua mort moria son pare, Leandro Torromé i Crú, actor i autor molt reconegut del teatre valencià, que va estrenar i dirigir una gran majoria de les obres d'Eduardo Escalante. En *Los fills de la morta-viva* de Constantí Llombart, també trobem una errata en la biografia que l'autor fa de Rafael Torromé, ja que posa el nom de Leandro Torromé, mentre que en l'índex comprovem que sí apareix el nom de Rafael. La comèdia *Lo que vale una mujer* la podem trobar en la Biblioteca de la Universitat Complutense de Madrid amb la signatura 924.

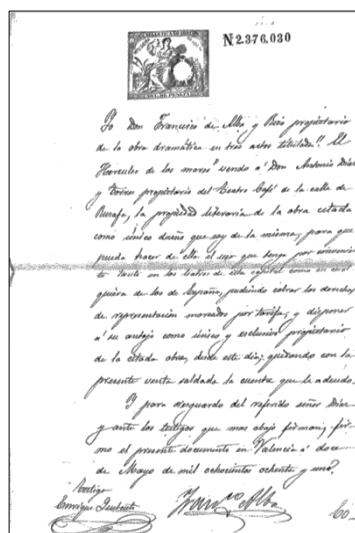

5.1.2. LEANDRO TORROMÉ I CRÚ

En morir Torromé i Crú en 1878, Peregrina Ros quedà propietària de les obres teatrals del seu marit. Així, el 27 de juliol de 1881 a València, Antonio Díaz comprava a la seua vídua amb el segell N.4.232.513 i per 600 q. les obres: *Les choyes de Roseta* i *Pozos de sangre*. *Les choyes de Roseta* (1874), és una obra arranjada a l'escena valenciana de l'original de Frederic Soler àlies Serafí Pitarra, *Les joies de la Roser* (1865). En aquesta venda firmen en qualitat de testimonis, Enrique Quetenti i Francisco Torres. Les obres de Torromé Crú que es conserven al llegat son: *La molinera de Silla*; *Pobres i richs* (1875); *El cojo de Sariñena* (1875).

5.1.3. FRANCISCO DE ALBA

Francisco de Alba i Rizo ven a Antonio Díaz amb el segell N.2.376.030, la seua propietat literària, *El Hércules de los mares* (1880), obra dramàtica en tres actes. En el contracte s'especifica que la venda era amb la finalitat de saldar un deute. La venda es va dur a terme el 12 de maig de 1881 a València, sota el testimoni d'Enrique Quetenti.

Il·lustració 13. Contracte N.2.376.030.
Fons Culla.

5.1.4. FRANCISCO DE PAULA HUERTAS

Francisco de Paula Huertas ven a Antonio Díaz tots els seus drets, tant d'editorial com literaris, del drama original en tres actes en vers titulat, *La torre del infierno* (1881), per la quantitat de 2.300 q. amb el segell N.3.587.636. La venda es va dur a terme en València el 28 d'agost de 1882, actuant de testimonis Enrique Quetenti i Vicente Arambul, gerent del Teatre Russafa. Amb el segell N.2.412.944, el 19 de gener de 1885 va vendre també, la propietat de la seua obra en un acte, un episodi i dues mutacions en vers *El terremoto de Alhama* (1885). De Francisco de Paula al llegat es conserven: *El triunfo del peral*; *El flautin de mi tío* (1890); *Perles del cor* (1881) escrita junt amb Francisco Bellido; *La herencia del patíbulo* (1886); el joguet en un acte en vers, *La tea de la discordia* (1875); *En la exposició de Barcelona* (1888).

En un document redactat i signat per Francisco de Paula Huertas, datat el 5 de gener de 1885 a València, l'autor es comprometia a arreglar i refondre totes les obres teatrals del Teatre Russafa, foren o no de la propietat d'Antonio Díaz, al preu de 20 ptes. per acte. De Paula donava el seu permís per a poder utilitzar el seu nom com a autor arranjador. El document és una espècie de contracte professional, ja que l'autor entrava a formar part del teatre com encarregat de donar nova forma i disposició a les obres que ho requeriren per a poder així ser interpretades pel nombre d'actors i actrius dels que disposaren en cada moment.

5.1.5. RICARDO CESTER I JOSÉ MARÍA PUIG TORRALVA

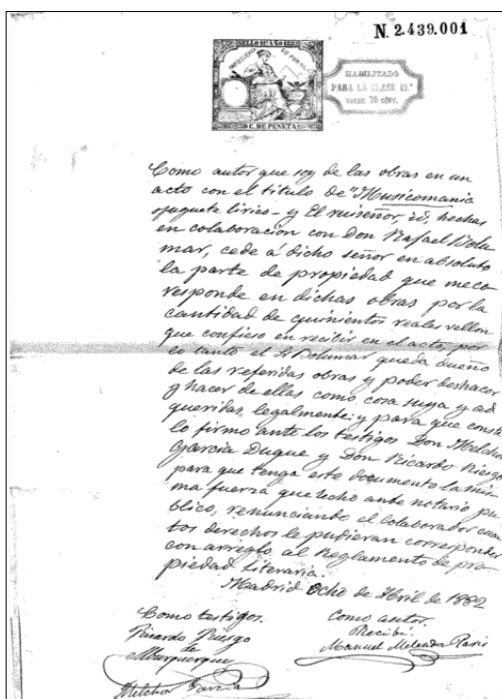
Ricardo Cester i José María Puig Torralva, autors del drama en quatre actes i un pròleg arranjada i traduïda de l'italià *La estatua de carne*, venen els seus drets d'autors a Antonio Díaz en València el 22 d'agost de 1881 amb el segell N.4.611.900. Actuaren de testimonis, Emilio Villegas i Francisco Torres.

La venda de l'obra en un acte i en vers de Ricardo Cester Nadal, *El potingüero* (1879) es va fer el 20 de setembre de 1880 en un full de paper sense segell i en el que consta el preu de venda de 200 q., sota les firmes de Ricardo Cester i d'Enrique Quetenti com a testimoni.

5.1.6. MANUEL MELÉNDEZ I RAFAEL BOLUMAR

El segell N.2.439.001, fa referència a la venda que hi va haver entre els coautors Manuel Meléndez Paris i Rafael Bolumar dels joguets lírics en un acte en vers *Musicomania* i *El ruiseñor*. Meléndez Paris, va vendre a Bolumar la seua part de propietat intel·lectual de les obres anomenades el 8 d'abril de 1882 en Madrid, per 500 q. i sota el testimoni de Melchor García Duque i Ricardo Riesgo de Alburquerque. Cap a la possibilitat que després Bolumar venera a Antonio Díaz les obres. Al llegat s'han conservat tres exemplars del joguet líric *El ruiseñor* (1882).

Rafael Bolumar Font, va ser actor i autor de sainets i al llegat s'han conservat les seues obres: *El hijo de la noche*; *Todo por el rey*; *La tierra prometida*; *La culpa la tenen les dones*; *Mascarada Nacional*, revista musical en dos actes amb música de Vicente Peydró, de la que sols es conserva la partitura; *Huyendo del microbio*; *Un capità de cartó*; *La gatita del cura* (1883) aquestes tres últimes amb música de Rigoberto Cortina.

Il·lustració 14. Contracte N.2.439.001.
Fons Culla.

5.1.7. JUAN DE ALBA I CARLOS CAIMER

En València, el 31 de març de 1887, Juan de Alba i Carlos Caimer Ceballos van vendre a Antonio Díaz per 2.000 q. la propietat literària de la sarsuela de màgia en tres actes *El diablo verde*, amb el segell N.1.841.408. actuant com a testimonis, Enrique Quenteti i Joaquín Mínguez. L'obra, que apareix sense nom d'autor al llegat, va ser estrenada al Teatre Russafa el dia 24 de març de 1887 i va romandre diversos dies en cartell. La música és dels mestres compositors Manuel Penella i Vicente Peydró.¹³⁰

Per un altre document, aquest sense segell, conservat al llegat, l'autor Juan de Alba feia la venda del seu melodrama de gran espectacle en quatre actes *La carrera del suplicio o la Diosa Razón* a Antonio Díaz en València el 8 de març de 1884 per un preu convingut que no queda reflectit al document. Com a testimoni de la venda va actuar Enrique Quenteti. L'obra apareix al llegat del teatre sense nom d'autor.

5.2. LES ADMINISTRACIONS EDITORIALS

Al llegat ha quedat conservada una documentació de pagaments pels drets d'autor de les obres que es representaven cada dia al teatre, regits per la Llei de propietat intel·lectual del 10 de gener de 1879. Les administracions que tenien possessió de les obres eren les següents: *Administración Lírico-Dramática de D. Eduardo Hidalgo*; *Administración Lírico-Dramática de la Galeria de D. Florencio Fiscowich*; *Administración Lírico-Dramática de los sres. Arregui y Aruej*; *Galeria Dramática Manuel Pedro Delgado*; *Administración Lírico-Dramática Manuel Vilar*; *Galeria Dramática El Micalet-Fernando Vizcaino*.

Les administracions cobraven al teatre per cada obra representada, de les que ells tenien en possessió. Els preus variaven segons el nombre d'actes del que aquestes constaven. Les tarifes solien ser: un acte, 10 ptes.; dos actes, 20 ptes.; tres o més actes 30 ptes.; després estaven les peces menudes com els sainets que solien pagar-se a 7,50 ptes. En algunes obres els seus drets estaven en possessió de dues

---

130. Valencia, *Las Provincias*, 25 de març de 1887.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=94&path=1021855&presentacion=pagina&registrardownload=0

administracions. Aquest cas era donat quan una tenia els drets de la música i altra els drets del text, o també quan una obra era de la creació de dos escriptors i un d'ells havia venut la seua part a una galeria i l'altra part era administrada per una diferent, en aquest cas l'empresa teatral pagava la meitat a cadascú.

Podem citar com a exemple algunes que hem trobat en la nostra recerca: la comèdia en quatre actes, *Fernanda* (1885) de Victoriano Sardou i arranjada per Fèlix G. Llana i Tomás Touero, la qual tenia els seus drets l'administració lírica dramàtica d'Eduardo Hidalgo i la de Florencio Fiscowich, el teatre va pagar 15 ptes. a cadascú per la seua representació el 12 d'octubre de 1893, o el joguet còmic en un acte *Don Juanito* (1891) de Ramiro Blanco i Modesto Aria, pel que el teatre va pagar 5 ptes. a l'administració lírica dramàtica d'Eduardo Hidalgo i 5 ptes. a la d'Arregui i Aruej per la seua representació el 7 de novembre de 1893.

Trobem també rebuts de puny i lletra firmats per alguns autors i el gerent del teatre llavors Rafael Díaz, la qual cosa ens indica que de vegades alguns autors cobraven directament els seus drets als teatres perquè no tenien enregistrades o editades les seues obres. Podem posar d'exemple a l'autor valencià Edmundo de G. Bonet, qui va estrenar diferents peces al Russafa com: *La mano del Almirante* i per la que ell mateix va cobrar en mà 7,50 ptes. per cada representació o també l'autor Miguel Portolés qui va cobrar el mateix per la representació del seu joguet còmic bilingüe *El arte y el amor o Nelet el d'Alborai* (1892). Cosa que no ens ha d'estranyar gens si veiem el negoci que es va muntar l'editor Fiscowich comprant les obres o part d'elles a llibretistes i músics que estaven necessitats. Aquests galeristes inclús feien de prestadors o pagaven deutes que els autors havien adquirit, llavors aquests passaven a ser els seus deutors, la qual cosa, de vegades era de per vida, ja que els interessos del 8% i 9% que cobraven pel préstec era difícil d'esmenar.

Fiscowich juntament amb Arregui i Arruej traspassaren fronteres i arribaren a Mèxic on van expandir el seu negoci mitjançant representants de les seues galeries. Mariano Caballero en el seu article sobre els editors, compositors i llibretistes lírics fa un estudi on mostra escriptures de venda amb poders notariais molt interessants sobre aquest tema.¹³¹

Se sap que el mestre de Villena Ruperto Chapí no vengué mai les seues obres, és més, va crear en 1899 la *Sociedad General de Autores* junt amb l'autor

---

131. Mariano Caballero, «Editores, compositores y libretistas líricos en el archivo histórico de protocolo notarial de Madrid», *Historia Digital*, 18, no. 31 (2018): 85-115.

Sinesio Delgado i altres com Arniches, Vital Aza, Valverde, Sellés, Ramos Carrión, Bretón, Quintero, Sierra, els quals van establir unes noves condicions més dignes pels autors.¹³²

5.2.1. L'ACORD AMB L'EDITOR JOSÉ MARÍA MOLES

José María Moles i Company editor i propietari de les galeries d'obres dramàtiques *El Teatro Contemporáneo* i *El Micalet*, el 13 de novembre de 1882 firmava un contracte amb Antonio Díaz Torres propietari del Teatre Russafa amb el segell N.3.954.988, en el que convenien que l'empresa del teatre podia representar totes les obres que l'editor Moles tenia a les seues galeries, bé foren aquestes líriques o dramàtiques, castellanés o valencianes, sense haver de pagar els drets de representació establerts. Consideració també que acolliria les obres noves que pogués comprar l'editor, sense cap limitació mentre durés el seu contracte. Moles quedava obligat a posar al corrent al representant del Teatre Russafa, Vicente Arambul de totes aquestes obres per si fora d'interès la seua representació al teatre. L'editor quedava també obligat a donar-li a Arambul els catàlegs actualitzats de les seues galeries editorials, tan prompte estigueren impresos.

Per tot aquest servei, l'empresari del teatre es comprometia a pagar 30 q. diaris a l'editor Moles, de la manera que més convingués, a comptar des del dia de la signatura i finalitzant el contracte la vespra de carnestoltes de l'any entrant, 1883. Una vegada ja finalitzat el contracte, Díaz hauria de pagar per les obres de les galeries de Moles, el mateix preu que cobraven les altres galeries, açò era la raó de 90 q. per representació d'obra de tres o més actes. Però si l'empresari continuava interessat en mantenir el contracte durant una o qualsevol temporada més, Moles no podria negar-se i continuaria percebent els 30 q. diaris acordats fins a la fi de la nova temporada. Moles no tindria dret a cobrar el preu pactat en ocórrer casos fortuïts ara com epidèmies, revolucions, còlera, guerra civil o estrangera, incendi o obres en el teatre,

---

132 María Luz González Peña, "El genio de Chapí y el ingenio de Sinesio: la feliz conjunción que dió lugar a la Sociedad de Autores Españoles", *Cuadernos de Música Iberoamericana*, vol.18, (2009): 58. <https://docplayer.es/117182259-El-genio-de-chapi-y-el-ingenio-de-sinesio-o-la-feliz-conjuncion-para-la-liberacion-de-los-autores-espanoles.html>

mort de rei o reina, malaltia d'artistes o per la raó que no hi pogués haver actuació al teatre. Els signants s'obligaven a la més estricta formalitat.

El contracte que ens ha arribat sols apareix la signatura de José M. Moles, cap a la possibilitat que fos la còpia de l'empresari del teatre.

CAPÍTOL 6

SIS PECES TEATRALS REAPAREGUDES DEL TEATRE VALENCIÀ

SCRIPTA, *Revista internacional de literatura i cultura medieval i moderna*, núm. 17 / juny 2021 / pp. 187-209 ISSN: 2340-4841 · doi:10.7203/SCRIPTA.17.20910 (Article adaptat per a la tesi)

6.1. INTRODUCCIÓ

Aquest capítol tracta de la redescoberta de sis peces teatrals valencianes noucentistes. Unes peces que han estat durant més de cent anys amagades sense veure la llum. L'*Almanaque de Las Provincias*, en les seues publicacions anuals, on feia un recompte de la vida del cap i casal –entre elles dels teatres de la ciutat– ens va mostrar l'existència d'aquestes obres, però no així de la seua autoria. Després d'haver-les trobat al llegat de la família de Rafael Culla, la nostra recerca ens ha dut a la quasi certesa que almenys cinc d'aquestes peces no han estat mai impreses i que les versions originals manuscrites són les úniques que existeixen. Hem fet un exhaustiu repàs a arxius i fons existents sobre el teatre valencià i gràcies a treballs com els de Severí Guastavino Robba i Guillem Guastavino Gallent, *Un siglo de teatro valenciano. Materiales para su estudio*, on hem pogut trobar el nom de cinc de les peces les quals parlem, però sense cap descripció i sense nom d'autor, cosa que ens fa pensar que Guastavino va saber de la seua existència segurament per la publicació de l'*Almanaque de Las Provincias*.¹³³

En el *Fons de Teatre Valencià de la Biblioteca Bas Carbonell*,¹³⁴ amb una recopilació de 1.537 obres, així com en el *Fons de Teatre Valencià a les Biblioteques de Barcelona*, amb una recopilació de 1.626, totes elles molt ben classificades i detallades, no hi ha menció d'aquestes sis peces.¹³⁵ La Universitat d'Alacant, en la

---

133. Severí Guastavino i Guillem Guastavino, «Un siglo de teatro valenciano. Materiales para su estudio», *Revista de archivos, bibliotecas y museos*, (1974): 150-326. <https://hemerotecadigital.bne.es/hd/viewer?oid=0000163178>

134. Reus Francisco, i Bartolomé Bas, *Fons de Teatre Valencià de la Biblioteca Bas Carbonell*, (València: Ajuntament de València, 1994).

135. Anna Vázquez Estévez, *Fons de Teatre Valencià a les Biblioteques de Barcelona*, (Barcelona: Institut del teatre, Diputació de Barcelona, 1987).

Biblioteca de Filosofia i Lletres ofereix una secció de *Fons Teatral Valencià*, on hi ha un recull d'obres de teatre popular valencià dels segles XIX i XX. Aquesta tasca dirigida pel professor Gabriel Sansano juntament amb investigadors molt coneixedors del tema, com Jaume Lloret i Francesc A. Reus, té la finalitat de convertir-se en un punt de referència en l'estudi del teatre popular valencià. En la seua base de dades *Teatre popular valencià* –versió wiki–, hem pogut trobar també el nom de cinc de les peces del nostre estudi, però catalogades amb una data aproximada d'estrena i sense nom d'autor.

Les obres en qüestió són totes elles d'autors valencians molt coneguts en els escenaris teatrals de la València d'acaballes del segle XIX: *Consumos y consumidores* d'Eduardo Escalante Feo; *Un incrèdul* d'Estanislao Mañez Vidal; *Lo qu'importa es relluir* i *Un barber de contrabando* de José Campos Martí; *Cachet y Colom* i *Valencia* de Juan Colom i Sales. Amb el present estudi, la nostra intenció és la d'aportar més informació de la que existeix fins ara donant-les a conèixer junt el nom dels seus autors, la temporada teatral, els artistes de la companyia que les van estrenar i la seua data d'estrena. A més, però, volem fer una incursió al gènere, sàinet, en el sentit que sols una d'aquestes obres ha estat descrita com a tal pel seu autor.

6.2. EL SAINET I LES SEUES ACCEPCIONS

En la segona meitat del segle XIX, però sobretot en el període que abasta la Restauració, observem la copiosa producció de sàinets i de teatre costumista que hi va sorgir al País Valencià. Moltes d'aquestes obres van ser impreses al poc de ser estrenades, algunes han quedat manuscrites en els llegats, com és el cas que ens ocupa, altres han desaparegut, però també hi va haver reedicions de moltes d'elles que es van incloure en diverses biblioteques. Sanchis Guarner ens recorda un llistat d'aquestes edicions: *La Moma* (1885) dirigida per Rafael Mª Liern i V. Ripollés; *El Cuento del Dumenge* (1908-1909) dirigit per Luis Bernat i Ferrer, i en (1914-1921) per Vicent Carceller; *La Comèdia Llevantina* (1919), 37 números; *Nostre Teatre* (1921-1922) dirigida per Vicent Carceller, 67 números i en una segona època (1930-1931) per Jesús Morante Borràs; *Teatro Valencià* (1925-1928), dirigit per Rafael Gayano, 127 números; *Galeria d'obres valencianes* (1927-1928) dirigida per Josep M. Molas, 60 números; *Nostres comèdies* (1930), dirigida per M. Soto i Lluç.¹³⁶ En

---

136. Manuel Sanchis Guarner, *Els inicis del teatre valencià modern 1845-1874*, (València: Institut de Filologia Valenciana, Universitat de València, Monografies i Assaig, 1980), 9

el *Fons Teatral Valencià* de la Biblioteca de la Universitat d'Alacant, podem consultar un llistat de catorze d'aquestes edicions.

En el segle XVII i inicis del XVIII, la paraula *sainet* era utilitzada com a nom genèric aplicat a tota peça mitjancera; l'*entremès*, *el ball*, *la jacara*, i altres *fi de festa*. La professora Pilar Espín ens explica que quan Juan de Agramont i Toledo va escriure uns entremesos més extensos i els va titular *sainetes*, altres autors van fer el mateix. En 1757, la nomenclatura, ja estava plenament acceptada en el teatre quan Ramón de la Cruz començà a compondre els seus. El nom de *sainete* fou cada vegada més empleat per a designar les mateixes peces breus i jocosos, encarregades d'acompanyar la comèdia dins del conjunt que constituïa la representació teatral completa. De llavors ençà, el *sainete* va prenent importància fins al punt que l'èxit d'una comèdia podia augmentar o disminuir segons l'acceptació que aquestes peces menudes tingueren en el públic.¹³⁷

Al País Valencià, entre els segles XVI-XVII trobem la presència de peces curtes en vers i dialogades, els *diàlogos*. Aquestes peces recitades en valencià, són les que donaren el fonament als *col·loquis* de temàtica satírica, de tipus i costums. En les darreries del segle XVIII, l'aparició de nous autors, amplificarien aquesta temàtica burlesca en política i religiosa. Aquests col·loquis, molt apreciats i coneguts pel poble valencià, eren representats juntament amb el teatre en castellà. No hi ha dubte, que l'aparició del *sainet* com a forma dramàtica típica del teatre escrit en valencià, es degué a la influència exercida pel *sainete* del set-cents i del *col·loqui* autòcton.¹³⁸

Els professors Sansano i Castaño, recordant paraules de Ricard Blasco, ens donen una definició de *sainet* en la que «l'hem d'entendre com una peça teatral, generalment breu, en prosa o vers, de caràcter jocos, la qual reflecteix la parla i els costums populars». Amb una trama argumental estructurada al voltant d'una única situació. La seua representació era destinada per amenitzar la representació d'una

---

137. María Pilar Espín Templado, «El sainete del último tercio del siglo XIX. Culminación de un género dramático en el teatro español». *Epos: Revista de filología*. no. 3, (1987): 98-100, <https://doi.org/10.5944/epos.3.1987.9486>

138. Josep Lluís Sirera, *Passat, present i futur del teatre valencià*, (València: Institució Alfons el Magnànim, 1981), 27-29.

obra llarga, completant-la. Així, de vegades trobem el *sainet* al principi de l'espectacle, al final i inclús en l'intermedi.¹³⁹

Sobre aquest terme, introduït en el segle XIX derivat del castellà, Josep Lluís Sirera ens fa una reflexió de la seua utilització generalitzada per a denominar les peces curtes teatrals valencianes. Ens explica com ha estat una denominació imposada al marge dels autors, tant per una crítica teatral castellanitzada com per la comoditat i la necessitat dels estudiosos teatrals a l'hora d'acollir aquest vocable, el qual, a més no sempre concordat amb els costums de l'època. Ens posa d'exemple a Eduardo Escalante. En cap de les quaranta-set peces publicades dins de la col·lecció *Obras completas*, l'autor utilitza el terme *sainete/sainet*, sinó el de *pieza, juguete, comèdia, zarzuela, cuadro*, afegint la qualificació de *bilingüe* i o *valenciano*. Sirera afirma que aquest mot és incert alhora de ser utilitzat tant en castellà com en català. Ens dona a entendre que, dins de la definició que tenim del *sainet* hi ha bastant amplitud com per permetre l'existència de diferents variants o subgrups individualitzats. Es refereix al *sainet* com un gènere teatral que va desenvolupant-se i es mostrarà més permeable a les influències d'altres formulacions teatrals.¹⁴⁰

Els autors valencians noucentistes, seguint les línies marcades per una burgesia i una menestralia enriquida que accepta de bon grat el teatre culte castellà, faran del *sainet* el seu *modus vivendi*. Aquest *sainet* serà de gènere realista pel que fa a espais i personatges. Els quals seran mostrats en escena parlant segons la classe social a la qual pertanyen i amb els accents corresponents a la seua localització. Representatiu tant de les tradicions urbanes com agràries, propugnant la no transgressió de la moral convencional social. En alguns casos explicitant la seua moralitat i la intencionalitat ètica. Aquesta intenció didàctica anirà constatant-se al llarg de la peça i inclús en diverses ocasions serà aclarida i repetida al final d'aquesta, en l'acomiadament dels actors al públic. L'autor que esdevingué el model a seguir a partir de la Restauració fou Escalante. Les seues obres constitueixen un retaule de tipus populars valencians. Els quals adopten un esquema conformista amb el seu comportament moralitzant d'actitud immobilista.

---

139. G. Sansano i J. Castaño, *Sainets Il·licitans de la Restauració (1874-1896). Una història del teatre a Elx al llarg del segle XIX*, (Alacant: Diputació Provincial d'Alacant, Institut de Cultura Juan Gil Albert, 1997), 58.

140. Josep Lluís Sirera, «Del *sainet* valencià i els seus límits», *Aiguadolç L'*, no.19 (1994): 35-42. <https://www.raco.cat/index.php/Aiguadolc/article/view/65199>.

Escalante, traslladarà els personatges del món rural a la ciutat situant-los en els barris populars del cap i casal, enfonsant-los en els conflictes tradicionals del gènere on sempre hi han finals feliços: els enamorats i els pares d'aquests, els forasters, el vell que vol a la jove i els obstacles a vèncer per arribar a un desenllaç precipitat i senzill que aconsegueix el riure fàcil del públic.¹⁴¹

Sanchis Guarner ens remarca amb paraules de Ricard Blasco que l'èxit més gran d'Escalante consisteix en «haver sabut captar amb vivacitat les aspiracions d'una classe mitjana urbana en formació, la qual per sentir-se representada en escena, es va identificar amb les senzilles normes ètiques de l'autor».¹⁴² Altres autors com Joaquín Balader, José Ovara, Francisco Palanca i Roca, Antonio Roig i Civera, Manuel Barreda, coetanis d'Escalante no van tindre tanta repercussió encara que no manquen d'importància.

Aquest tipus de sainet de costums junt amb personatges que parlen una barreja de castellà valencianitzat o viceversa com a recurs còmic, per treure la rialla del públic serà la tendència formal i narrativa més utilitzada pels comediògrafs valencians. Aquesta manera de parlar mesclant les dues llengües a part de provocar les rialles del públic els permetia satiritzar la burgesia ascendent que deixava de parlar amb la llengua pròpia per pujar en l'escala social. Però açò, lluny d'induir el públic de preservar la llengua, el que va ocasionar va ser una disglòssia i la seua corrupció.¹⁴³

6.3. 1890/1891 UNA TEMPORADA TEATRAL FRUCTÍFERA

Respecte al teatre en valencià, el Russafa durant el segle XIX va ser un dels coliseus que més suport va donar als autors i companyies de teatre en llengua vernacle. En un anunci emès pel diari *Las Provincias* en 1878, es fa palès quan

---

141. Joana Sales Baviera, «Les vetlades valencianes al Teatre Russafa de València. L'intent de crear un teatre valencià a la Renaixença», *Culturas, Revista de Gestión Cultural*, vol. 7, no. 2 (2020): 96. <https://doi.org/10.4995/cs.2020.14416>

142. Sanchis Guarner, *Inicis del teatre valencià modern*, 55.

143. Ricard Blasco Laguna, *Estudis sobre la literatura del País Valencià (1859-1936)*, (L'Alcúdia: Ajuntament de l'Alcúdia, Institut de Filologia Valenciana, Universitat de València, 1984), 54

l'empresa del teatre convida els autors teatrals valencians a presentar les seues noves produccions al mateix coliseu amb la intenció de ser estrenades:

La empresa del Teatro-Café de la calle de Ruzafa deseosa de contribuir al engrandecimiento de la literatura patria estimulando a los autores dramáticos de esta ciudad, ha hecho un llamamiento a los mismos para que se dignen a presentar las obras que produzcan a dicho teatro con objeto de ponerlas en escena, siempre que reunan las condiciones convenientes y puedan representarse con los elementos de que dispone la requerida empresa.¹⁴⁴

Cinc de les obres ací tractades duen en la portada, juntament amb el seu títol, la rúbrica del propietari del Teatre Russafa. Característica que ens hem trobat en moltes obres del llegat de la família Culla. La qual cosa ens fa suposar que havien sigut comprades als seus autors, passant així a formar part de l'arxiu del teatre on han romàs fins ara.

Una de les obres, la qual ens ha aparegut sense nom d'autor i sense cap signatura, és la revista bilingüe en un acte *Valencia*. La seua autoria l'hem poguda esbrinar gràcies a una recerca exhaustiva pels diaris de l'època. La peça, *Consumos y Consumeros*, va ser estrenada en la temporada teatral de Pasqua de 1888. Les altres cinc, *Lo qu'importa es relluir*, *Un barber de contrabando*, *Un incrèdul*, *Cachet i Colom* i *Valencia*, foren estrenades en la temporada teatral d'hivern 1890/1891. Temporada que començà el dissabte 20 de setembre en la sessió de nit.

A causa de l'estat sanitari que patia la ciutat de València aquell any –1890–, per l'epidèmia de la còlera, el primer actor i director de la companyia contractada, Pere Riutort i la primera actriu Pilar Clemente, no havien pogut arribar a la ciutat a complir amb l'inici de la temporada. L'empresa del Russafa, no volgué retardar més la inauguració de la temporada i la companyia còmica valenciana va estar dirigida pels actors Juan Colom i Salvador Soler, qui van ser els encarregats de dur a terme aquesta tasca.¹⁴⁵

L'elenc artístic que llavors formaven la companyia eren les actrius: Matilde Ruiz de Galván, Antonia Colom i Sales, Aurora Castillo, Elena Rodríguez, Amparo Pardinillas, Josefa Marí de Soler, Sra. Irurzum i els actors: Juan Colom i Sales,

---

144. Teatro-Café Ruzafa, *Las Provincias*, 1 de setembre de 1878. HMV

145. Valencia, *Las Provincias*, 19 de setembre de 1890.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=68&path=1021964&presentacion=pagina&registrardownload=0

Salvador Soler, Manuel Taberner, Federico Augusto, Félix Guillen, José Martí, José Rausell, Sr. Riba.

Riutort i Clemente, acabarien rescindint el seu contracte amb el Russafa. Llavors, va ser el primer actor i director Eduardo Pérez Cachet qui fou ajornat com a director de la companyia.¹⁴⁶ Les obres que eixa nit es van posar en cartell foren, la comèdia en tres actes en vers de Miguel Echegaray *Meterse a redentor* (1887), i *Una broma de sabó*, apropòsit bilingüe en 1 acte en vers de Rafael Mª Liern.

Il·lustració 15.
Eduardo Pérez Cachet

La temporada va ser molt fructífera per la varietat d'estrenes que hi va haver, sobretot de peces escrites en llengua vernacle. Conforme l'*Almanaque de Las Provincias*, es van estrenar trenta-quatre obres, mal que segons la seua opinió, no va ser tanta la qualitat com la quantitat. Referent a les peces teatrals valencianes, qualificava de lamentable l'actitud de l'empresa del Teatre Russafa. Trobava imperdonable que, tant els actors encarregats de dirigir les obres com l'empresa, no exigiren un mínim de qualitat en les obres que posaven en escena. L'acceptació d'obres d'autors novells sense experiència per donar-los l'oportunitat de presentar-se al públic era un punt a favor que sempre havia caracteritzat a aquest teatre, però no haurien de fer el mateix amb aquells que no mostren cap noció d'escriptura teatral.

Hay quien en su ignorancia cree que para hacer aceptable una comedia valenciana, basta poner en boca de los personajes cuatro chocarrerías, acompañadas de algún chiste de mal género. Sólo así se explican los engendros que para mengua y baldón del género valenciano se han visto en la escena de este teatro.¹⁴⁷

En les mateixes pàgines se'ns mostra un llistat de les obres valencianes que van ser estrenades aquella temporada i ací és on trobem cinc de les peces que presentem a estudi en aquest capítol: *Romeu, Fuchint de l'anguila, Valencia, El tesor de la sultana*,¹⁴⁸ *El canari, Sixtet o les criailles, Un incrèdul, Un barber de*

---

146. Valencia, *Las Provincias*, 26 de setembre de 1890
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=94&path=1021964&presentacion=pagina&registrardownload=0

147. «Los teatros en Valencia. Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1892): 206
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=209&path=1017468

148 *El tesor de la sultana* de José Campos Martí amb la música de Ramón Gorgé, va ser estrenada el 8 de setembre de 1890 al Teatre Circo d'Alacant i no al Russafa, on sí va ser

contrabando, Lo que importa es relluir, Faena-fuig, Bous de cartó, El que menja de baldraga, Sento pega, Cachet y Colom i Tot per Quiquet.

6.4. LES OBRES RESCATADES

Quant a les obres que hem presentat, dir que totes elles estan escrites dins els cànons d'escriptura que seguïen els sainets de l'època. Podem apreciar que són peces de costums urbanes, on el valencià queda reservat per a la gent de classe mitjana, els llauradors i les criades, i el castellà pels forasters i els personatges de les classes més altes.

El llenguatge utilitzat és el denominat valencià central o apitxat. Variant dialectal del català corresponent a la parla de València capital i les comarques de l'Horta, Camp de Morvedre, Camp de Túria i la major part de la Ribera Alta. Trobem arcaïsmes i castellanismes, interferències lèxiques, sintàctiques i morfològiques. Respecte a la morfologia verbal s'aprecia l'ús del pretèrit perfecte simple, característica del valencià apitxat. Però també parèmies i algunes frases fetes. Expressions que encara avui podem sentir dir a la gent més gran de pobles de la rodalia del cap i casal: *Guapo!*, referint-se a fer nosa alguna cosa; *Morral*, quan algú té barra; *Moixa*, falsa, enganyadora; *Churra*, ací es refereix a les xicones que venien des de la comarca dels Serrans o Terol a treballar com minyones a la ciutat de València; *Guilopo*, al País Valencià té el sentit d'entremaliat; *això són dotoreries*, com xafarderies; *Me té frechit*, estar tip; *pegar en la capsana*, referint-se al pegar al cap; *corruco*, arrugat; *furri*, quan és de mala qualitat; *Lladriola*, guardiola; *ves i fregat les cames*, per a despatxar algú de males maneres; *tirar-se un rotllo al pap*, menjar un poc; *fer figa*, fallar alguna cosa; *portar pasó*, endur-se una reprimenda, etc.

Quatre de les peces ací tractades van ser estrenades en una funció de benefici. Els actors i les actrius, buscaven lluir-se el dia del seu benefici amb l'estrena d'una peça fora del seu repertori habitual. Llavors, solien fer una petició als comediògrafs perquè els escrigueren en exclusivitat una obra per a l'ocasió. Sols una d'aquestes quatre peces a les quals fem referència, *Cachet y Colom*, va ser escrita en exclusivitat i amb aquesta finalitat. Ho podem corroborar en el seu manuscrit on l'autor Juan Colom escriu: «Apropósito bilingüe en un acto y en prosa, escrito

---

representada per primera vegada a València. És un apropòsit líric valencià escrit per a l'actriu Amparo Pardinillas i l'actor Manolo Taberner.

expresamente para el beneficio del primer actor D. Eduardo Cachet». ¹⁴⁹ A raó de ser escrites amb eixa exclusivitat, moltes d'aquest tipus d'obres de benefici s'han perdut.

En el cas de *Lo qu'importa es relluir* i *Un incrèdul*, que també van ser estrenades en una funció de benefici, comprovem que no consta cap dedicatòria per part dels autors. Sí que podem llegir en el repartiment, al costat de cada personatge escrit com anotació, els noms dels actors i actrius de la companyia que participaren en la funció. Observem ací, que cap de les dues actrius beneficiades eixes nits, Matilde Ruiz de Galván i Josefa Marí, van actuar en les estrenes. Les dues actrius eren castellaness i quan participaven en sainets ho feien representant papers castellans. En *Cachet y Colom*, Josefa Marí interpreta a *Emilia*, muller de Colom, personatge castellà-parlant.

Referent a l'estrena de la revista *Valencia*, va ser una casualitat que aparegués en cartell la nit de benefici del comptador del teatre. L'obra, s'hauria d'haver posat en escena una setmana abans, però el no tenir a punt la construcció del decorat fou la causa del seu retard. ¹⁵⁰

Valencia, és l'única de les sis obres les quals presentem que no ha estat mencionada en el catàleg de Guastavino. Aquesta peça sols l'hem vista citada a l'*Almanaque de las Provincias*. L'obra és una revista musical d'actualitat, gènere teatral que va aparèixer en 1864 on la seua temàtica consistia a donar un lleuger repàs als esdeveniments més assenyalats ocorreguts en el transcurs de l'any.

Segons Montijano Ruiz, va ser l'escriptor andalús José Mª Gutiérrez de Alba, qui en un viatge a París va tindre l'oportunitat de presenciar un vodevil titulat *1841-1941*. La trama, gairebé sense intriga ni embolics amorosos i relatat amb personificacions al·legòriques, reflectia com seria la capital francesa dintre de cent anys. Aquest fet feu que l'autor espanyol iniciés una sèrie d'obres com *1864-1865*, *1866-1867*, amb uns arguments on apareixien convertits en personatges, *La Loteria*, *La Moda*, *Las Calles*, *Los Periódicos*, etc.; Tots ells reencarnats en senyoretess amb un físic espectacular que atreïen l'atenció del públic masculí. L'espectacle era completat amb l'animació d'algun còmic contant uns quants acudits. Autors com Guillermo Perrín, Miguel de Palacios, Francisco Arderius, Carlos Arniches,

---

149. El nom complet d'aquest actor era Eduardo Pérez Cachet, però era conegut com a Eduardo Cachet.

150. Valencia, *Las Provincias*, 4 de març de 1891.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=12&path=1021976&presentacion=pagina&registrardownload=0

Salvador Mª Granés, escriviren reconegudes revistes d'aquest gènere. En els seus estudis, Montijano afirma que la revista tal com avui l'entnem, no és un gènere pur, sinó que ha anat evolucionant. Està influenciada pel sàinet –del que pren el folklore urbà i regional a més dels seus tipus i arguments–, del vodevil –del que còpia clàssiques situacions i personatges teatrals–, de la sarsuela, el *music-hall*, el cabaret, l'opereta i els cuplets –dels que pren els ritmes i l'atractiu eròtic de les ballarines, la juxtaposició d'escenes, la sàtira i els acudits–, influències totes elles que han anat confeccionant el gènere.¹⁵¹

El joguet en vers *Un incrèdul*, és l'única d'aquestes sis peces que no és bilingüe, cap dels seus personatges parla castellà. Les acotacions, llevat de la descripció de l'escenografia, sí que apareixen escrites en castellà. És la més breu en nombre d'escenes i el seu text no presenta cap esborrall, cosa que sí trobem en les altres. Aquestes eliminacions de text, marcades pel director d'escena, se solen fer per poder adequar els diàlegs al temps de representació quan resulten massa llargs o s'aprecia una pèrdua de ritme.

6.4.1. CONSUMOS Y CONSUMEROS

Peça bilingüe en un acte, original i en vers d'Eduardo Escalante Feo (1858-1921). Estrenada el divendres 4 de maig de 1888 al Teatre Russafa de València. El cartell, aquella nit, estava format per la comèdia en tres actes *La primera nit de maig* de Rafael Torromé, i la peça curta *Consumos y Consumeros*.¹⁵²

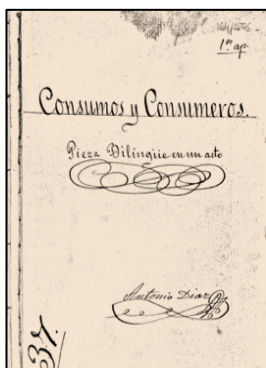
D'aquesta obra, es conserven al llegat de la família Culla, tres còpies manuscrites amb el nom d'autor. En la portada dels manuscrits podem apreciar la rúbrica d'Antonio Díaz, aleshores propietari del Teatre Russafa.

Cap a la possibilitat que aquesta peça haguera estat editada. Considerant que en l'edició de la comèdia bilingüe, *Cada ú de son temple* del mateix autor, editada per l'*Antiga llibreria* de Juan Mariana i Sanz en 1890, apareix aquest títol junt altres obres ja editades d'Escalante Feo.

---

151. Montijano, *Madrid frívolo*, 26-27.

152. Espectáculos. Teatro de Ruzafa, *Las Provincias*, 4 de maig de 1888. https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=16&path=1021883&presen-tacion=pagina&registrardownload=0

Il·lustració 16. *Consumos y Consumeros*. Llibret. Fons Culla.

Consumos y Consumeros, la trobem citada en l'*Almanaque de Las Provincias* on assenyala que la seua estrena fou en la temporada de primavera de 1888.¹⁵³ Eixa temporada teatral, corresponent a la de Pasqua, va ser contractada una companyia dramàtica castellano-valenciana.

La companyia estava formada pel primer actor i director Francisco Troyano. A més de les actrius: Josefa Marí, Joaquina March, Amparo Pardinillas, Consuelo Peris, Dolores Simó i Cristina Talens. Junt amb els actors: Enrique Alcácer, José Contreras, Emilio Dubal, Juan García, Alfredo Paredes, José Rausell, Bautista Rodríguez, Salvador Soler i Julian Valero i els apuntadors: Enrique Bartual, Vicente López i Vicente Morales.

El diari de *Las Provincias*, anunciava el repertori de la companyia i donava un avanç de les peces valencianes a estrenar. *Tomás el ferreret*, *El tio Piulo*, *Cada ú en sa casa* i *Els Consumeros*. Amb *Els Consumeros*, donem per segur que venien a referir-se a l'obra d'Escalante Feo, *Consumos y Consumeros*.¹⁵⁴

L'obra, escrita en un acte, està distribuïda en deu escenes i una final. Va ser composta per a dotze personatges; 4 femenins, 7 masculins i 1 xiquet. Com que no sabem quins actors participaren en l'estrena, junt amb la llista dels personatges hem inclòs el nom dels actors i actrius que van actuar en la reposició de l'obra el 15 de març de 1891. Els artistes són els que van actuar en la temporada d'hivern, referida anteriorment –1890/1891–. Aquest llistat d'actors i actrius consta en un dels manuscrits trobats al teatre.

<i>Carmela</i> –	Aurora Castillo
<i>Macaria</i> –	Amparo Pardinillas
<i>Marieta</i> –	Elena Rodríguez
<i>Jin-ni</i> -	?
<i>Carlets</i> –	Salvador Soler
<i>Quico</i> - (guarda 1º del resguard) -	Adrián
<i>Llorens</i> (guarda 2º del resguard) –	Federico Augusto
<i>Tofol</i> –	Manolo Taberner
<i>Miquel</i> -	José Rausell

153. «Los teatros en Valencia, Teatro de Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1889): 134. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=137&path=1017465

154. Espectáculos, Teatro de Ruzafa, *Las Provincias*, 30 de març de 1888 https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=117&path=1021879&presentacion=pagina&registrardownload=0

Pere - José Martí
Vicent (Guarda municipal)- Mínguez
Nelet- (Xiquet)-
Homes i xiquets que no parlen.

L'obra representa una crítica a l'impost de consums establert en l'Espanya noucentista. A les portes de la ciutat de València hi havia casetes, burot-*fielato*-, on cobraven per l'entrada o eixida de productes bàsics anomenats coses de menjar, beure i cremar, com la farina, oli, vi, carbó. Ací, l'autor, ajudant-se en uns personatges que pertanyen al proletariat, reflecteix la realitat social de l'època. Parodia l'abús que els guardes del burot perpetraven en intentar quedar-se part de la mercaderia de les persones que per allí passaven. Al mateix temps mostra la pilleria dels matuters i matuteres.

L'escenografia tal com apunta el llibret de l'obra, representa l'espai corresponent des de la placeta del carrer de Lliria al pont nou de Sant Josep en la ciutat de València. A l'esquerra en segon terme està la caseta o burot de Consums, a la porta d'aquesta hi ha una bàscula i dos tamborets. A la dreta del fòrum trobem un piló o banquet figurant estar situat a l'extrem o baixada del pont.

En la primera escena l'autor ens presenta els dos guardes del burot i un matuter, *Carlets*, que aguaita pel fòrum. Ací pel diàleg que mantenen els dos guardes i les frases que *Carlets* dedica al públic, ja se'ns deixa ben dibuixat quin és l'argument de l'obra, i així mateix, ens mostra la personalitat i el caràcter de *Quico* –guarda 1º-, que serà el personatge principal. No per ser l'heroi, sinó per ser el personatge que més presència cobra al llarg de l'obra.

Les escenes segueixen una mateixa tendència narrativa. Durant aquestes, els personatges, menys els dos guardes que sempre romandran a escena, van entrant i eixint. Els matuters volen passar matute, els guardes, sobre tot *Quico*, de malnom *Tremendo* –qui es creu més llest que ningú i que resulta ser un personatge odiat pels matuters-, els fan xantatge i es queden part de la mercaderia. Dels dotze personatges sols hi ha un que parla castellà i amb accent estranger, els altres parlen un valencià castellanitzat ple de barbarismes. Per la seua part, les acotacions en el text apareixen escrites en castellà. Les escenes mostren situacions còmiques entre el recel dels guardes i la pilleria dels vianants. Mostrem ací un moment de la tercera escena quan el personatge de *Pere* arriba a la porta del burot i els guardes li donen l'alt:

Quico.- [...] (dirigint-se a *Pere*) Què porta de pago?
Pere.- Res
Quico.- i eixe bulto?

Pere.- Son dos peces de formatge que m'ha comprat.

Quico.- (destapant-les) Hi ha tres

Pere.- Lo mateix té

Quico.-Pues pea mi esta pesa

Pere.- Porte así

Després d'una estira-i-arronsa, *Pere* ha de pagar pel tercer formatge i com no du diners, deixa aquest en dipòsit, mentre va i torna a pagar. Els dos guardes es queden mirant la peça de formatge.

Llorenç.-Creuràs que en fa goig?

Quico.- Moreno!

Llorenç.- Per un trosset... el tastem?

Quico.- Che vinga, reventarem els dos si té veneno. Un trosset dissimulat. Che, sí qu'es bó.

Llorenç.- Salaet

Quico.- Peguemli un atre moset

Llorenç.- Masa gran

Quico.- Me s'ha esbarat. Vacha el últim.

Fill d'Eduardo Escalante, Escalante Feo va continuar amb la tradició literària escrivint diversos sainets i sarsueles. En 1878 va escriure el miracle *El incrèdul convertit*. En el mes d'octubre de 1908, dins de la temporada teatral 1908/1909, el Teatre Russafa fou testimoni de tres de les seues estrenes. L'esbós líric dramàtic en un acte i quatre quadres, *Fiestas y Amores*. Llibret que Escalante Feo escriu junt amb Francisco Morán i el mestre compositor José Manuel Izquierdo. Eixe mateix mes estrena la sarsuela còmica dramàtica *El Roder*, en un acte i en vers la qual està musicada pel mestre Salvador Giner. En novembre, estrenava la sarsuela fantàstica en dos actes i sis quadres, *Porta-Coeli*, inspirada en el poema romàntic *La sílfide del acueducto* de Juan Arolas, musicada pel mestre Vicente Peydró amb qui formaria un tàndem de creació lírica valenciana d'èxit. Aquesta sarsuela va fer un total de cinquanta reproduccions eixa temporada.

Al llegat de Rafael Culla, d'Escalante i Feo es conserven els següents joguets, comèdies i sarsueles: *Del porrat de Sant Antoni a les torres de Serrans* (1887); *Mariquita la estanquera* (1889); *Cada ú de son temple* (1889); *Un alcalde de barrio* (1897); *Mil duros y tartaneta* (1896). Les sarsueles amb música de Vicente Peydró *Quintos y reganchaors* (1889); *Les barraques* (1899); *El presidiario* (1902); *Amor i Patria* (1896), junt amb Ricardo Flores i música de Chavarri i José Mª Lorente.

6.4.2. LO QU'IMPORTA ES REL·LUIR

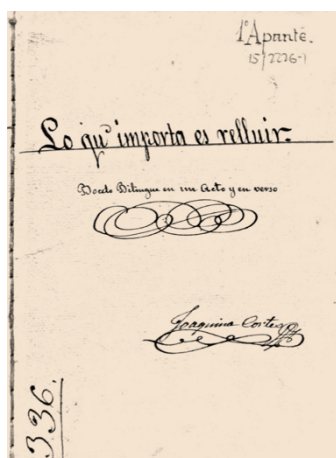
Esbós bilingüe en un acte, original i en vers de José Campos Marté (m.1906). Estrenada el dijous 27 de novembre de 1890 en el benefici de la primera actriu Matilde Ruiz de Galván al Teatre Russafa de València.

El programa eixa nit el componien el drama en tres actes i en prosa d'Isidoro Gil *La cisterna de Albi* (1841); el drama en un acte en vers d'Antonio Hurtado *La voz del corazón* (1867), i tancant l'espectacle l'estrena de l'esbós de Campos Marté.¹⁵⁵

D'aquesta peça es conserven dues còpies manuscrites, una d'elles és la corresponent a l'apuntador. En la portada dels manuscrits, podem apreciar la rúbrica de Joaquina Cortes, aleshores viuda d'Antonio Díaz i propietària del teatre.

La peça es presenta en acte únic, distribuït en divuit escenes i una final composta per a nou personatges, 7 masculins i 2 femenins, els quals queden descrits per l'autor de la següent manera: *Fani*, senyoreta elegant, vesteix primer matiné i després *trage de recibo* (amb aquesta expressió l'autor vol dir que vesteix elegantment); *D^a. Pura*, viuda de tres marits; *Don Pasqual*, senyor de poble, fill de llauradors rics, de 50 anys d'edat, no du ni bigot ni patilles. Vesteix vestit i després frac; *El tio Toni*, llaurador de 75 anys, molt alegre. Vesteix espadenyas, calçot curt i armilla de pana blau, faixa morada en manegues de camisa, mocador negre al cap i du una vara en la mà; *Don Gregorio*, de 40 anys, diputat. Du barret de copa i patilles; *Ernesto*, jove elegant; *Tofolet*, quinto de cavalleria, du gorra de soldat al cap; *El marqués*, de 50 anys, du una levita passada de dalt a baix, coll de camisa alt, guants, barret de copa i patilla curta. Va molt estirat; Diversos personatges femenins i masculins de figurants.

El repartiment dels personatges dins de la companyia el dia de la seua estrena era el següent:

Il·lustració 17. Lo qu'importa es relluir. Llibret. Fons Culla.

155. Valencia, *Las Provincias*, 28 de novembre de 1890
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=102&path=1021968&presentacion=pagina&registrardownload=0

<i>Fani-</i>	Elena Rodríguez
<i>D^a.Pura-</i>	Amparo Pardinillas
<i>Don Pascual-</i>	Manolo Taberner
<i>El tio Toni-</i>	Salvador Soler
<i>Don Gregorio-</i>	José Rausell
<i>Ernesto-</i>	José Martí
<i>Tofolet-</i>	Félix Guillen
<i>El marqués-</i>	Federico Augusto
<i>Un lacayo (vesteix lliurea)-</i>	Mínguez

En l'escenografia descrita per l'autor l'acció transcorre a Madrid. Lola apareix molt elegant en una sala on hi ha consoles amb tapes de marbre, canelobres i un piano. Al fòrum una porta gran la qual en obrir-se –al seu temps– es veurà un saló amb una llum d'aranya encesa. En les últimes caixes hi haurà portes; la de la dreta de l'actor serà d'entrada i l'altra semblarà conduir a les cambres interiors. Una porta també en primer terme a l'esquerra. El piano pot estar en primer terme a la dreta.

En aquesta peça podem veure ja en la descripció de la sala i els elements que la complimenten que pertany a una casa acabada. En la primera escena apareixen dos personatges que amb els seus diàlegs en un castellà cuidat ens compten el motiu principal de l'argument de l'obra: l'enllaç de dos joves i l'impediment que hi ha per assolir-se degut a la diferència de classe. A mesura que van dialogant ens van presentant els personatges que conformaran la trama, donant-nos a entendre com són. Un pare llaurador, vidu i ric amb una filla compromesa amb un jove aristòcrata fill d'un diputat que no veu bé eixe amor. El personatge clau que no és presentat apareix de sobte en l'escena sisena. Aquest personatge, *el tio Toni*, ve de València, vist de llaurador, parla valencià i quan intenta parlar castellà ho fa amb molta deficiència. És menyspreat per les seues maneres rústiques, fins i tot pel criat de la casa. Els personatges de l'aristocràcia se'ns mostren ridiculitzats, com observem amb el nom del marqués, *Marqués del Pozo Ciego y Jarama del Ripio*. El pare del nuvi, *Gregorio*, que ara és diputat resultarà i eixirà a la llum en el seu moment, que prové de família de pocs recursos econòmics. L'autor ens retrata les aparences adoptades en un personatge que renega del seu passat i que és despectiu amb aquells que creu inferiors. En l'escena onzena, *Pascual*, fart de sentir-se menyspreat pel pare del nuvi mostra la seua dignitat i planta cara a eixa aristocràcia cursi i postissa: «Esta usted fresco! ¿Por qu'es mi genio algo burdo, piensa que soy tan palurdo que no sé lo que me pesco? [...] ¿y a qué tanta altanería? si ustedes tienen blasones, yo en cambio tengo doblones, y oros son triunfos hoy día»

En l'escena divuitena, arriba el punt culminant i el desenllaç de l'argument de la mà del personatge de *Pascual*. Quan *Gregorio* els diu salvatges, referint-se al *tio Toni* i a el seu net *Tofolet*, *Pascual* contesta: «Alto allà, qu'al hermano de mi madre nadie le ofende en mi casa [...] esa afrenta no la sufro yo de nadie [...] no paso por ese ultratge». L'obra esdevé amb un final feliç pels nuvis i un vers al públic per part del *tio Toni*:

Fruita del temps es pasar
un quídam por gran señor
la fanfàrria es de rigor,
la gran cuestió figurar.
Yo vaig, pues, a demostrar
que sé també relluir
gastant chapes, y cal dir
que no em doldran els dinés,
si es que me animen vostès
fent el favor de aplaudir.

6.4.3. UN BARBER DE CONTRABANDO

Sainet bilingüe original de José Campos Martí (m.1906). Estrenat el dilluns 29 de desembre de 1890 al Teatre Russafa de València. Es conserven al llegat Culla dues còpies manuscrites. Una d'elles correspon a la part de l'apuntador.

El programa anunciat la nit de la seua estrena era la comèdia en tres actes en prosa *La posada de Lucas* (1882) d'Eusebio Blasco i tancava l'espectacle l'estrena del sainet de Campos Martí.¹⁵⁶ La peça fou enregistrada en el registre civil de la ciutat el dia 8 de desembre de 1890. En la portada del manuscrit es pot veure la rúbrica de Joaquina Cortés.

Aquest sainet està estructurat en un acte, que a la vegada està distribuït en catorze escenes i una última. Està escrit per a cinc personatges, 1 femení i 4 masculins. Aquests són els següents: *Pepeta*, sirventa llauradora; *Blay*, llaurador i orxater;

Il·lustració 18. Un barber de contrabando. Llibret. Fons Culla.

---

156. Espectáculos, Teatro de Ruzafa, *Las Provincias*, 29 de desembre de 1890. https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=103&path=1021970&presentacion=pagina&registrardownload=0

Felipe, andalús, xicot aprenent de barberia; *Don Apolonio*, vell; *Un vigilant*, no parla.

El repartiment entre els artistes de la companyia fou el següent:

<i>Pepeta</i> -	Elena Rodríguez
<i>Blay</i> -	Salvador Soler
<i>Felipe</i> -	Sr. Andújar
<i>Don Apolonio</i> -	Manolo Taberner
<i>Un vigilant que no parla</i>	

En l'escenografia descrita per l'autor l'acció transcorre a la ciutat de València. Interior d'una barberia en el baix d'un pis. Una porta al fòrum per la que es veu el carrer i altra a l'esquerra de l'actor.

L'autor ens presenta una comèdia d'embolic amb personatges d'estereotip social. El tipus de *foraster* apareix ací encarnat en el personatge de *Felipe*. Aquest, parla castellà amb accent andalús. En el soliloqui de l'escena inicial, *Felipe* mentre ens va descrivint tots els personatges que aniran apareixent en les següents escenes, trau a la llum les seues intencions dins l'obra i ens deixa clar el menyspreu i animadversió que sent pels valencians: «Los valencianos a mi me hacen poquíssima gracia». L'espectador pot intuir fàcilment que es tracta d'un pillo i un embolicador. El seu objectiu és fer que *Pepeta* i *Blay* trenquen el seu enllaç per casar-se amb ella. Una vegada casat, podrà vendre unes terretes que *Pepeta* posseeix i així poder tornar-se'n cap a la seua terra, Andalusia.

En l'escena set, *Blay* i *Felipe*, tenen una conversa de poder territorial. L'un és vanaglòria de tindre terres i casa de camp en Andalusia i l'altre de posseir garrofers, granaders i una gran barraca, tota fanfarroneria. *Felipe* farà creure a *Blay* que l'amo de *Pepeta*, *Don Apolonio* vol casar-se amb ella, i a *Pepeta* que *Blay* té intencions amb una altra xicota. El desenllaç vindrà en l'escena tretze quan es desfà l'embolic. En l'escena catorze *Felipe* pagarà per la seua tramoia. De cara al públic, *Blay*, content amb la futura boda amb *Pepeta*, recita també uns versos finals demanant els aplaudiments del públic:

Y vui una festa completa
pera mosatros será,
si peguen cada palma
que s'oisca de la Glorieta.

Campos Martí deixà un corpus prou extens d'obres en un acte, sainets, joguets, apropòsits, esbossos, comèdies i sarsueles. A continuació citem les que consten al llegat de Rafael Culla: *La camisa de color* (1890); *El retrato de la abuelita*; *Apuros d'un dovensà* (1893); *Eu pensaré o el millor ball el fandango* (1894). Amb

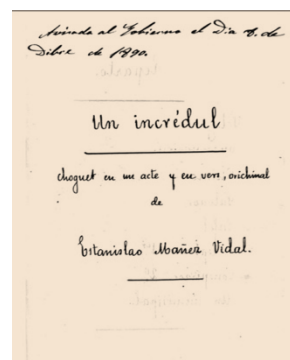

la música de Rigoberto Cortina: *Nelo Testets* (1890); *Un flamenco d'Alboraya* (1885); *Trompa, petenero i màrtir!* (1887); *Coralito* (1888); *Un granerer en casaca* (1888). Amb la música de Vicente Peydró: *El chuí final* (1887); *El gallet de favareta* (1896); *Milord Quico* (1887). Amb la música de José Mª Llorente i Vicente Peydró: *Dos almas en pena*. Amb música de José Mª Llorente: *El fill de la marquesa*; *El salonet de les flors*; *La boda de Valentín*; *Un baró de campanetes o la festa aiguà* (1897). Amb música de Vicente Lleó: *Un casament del dimoni* (1894). Amb la música de Ramón Gorjé: *El tesor de la sultana* (1890).

6.4.4. UN INCRÈDUL

Joguet en 1 acte en vers, original d'Estanislao Mañez Vidal (1844-1914). Estrenat el divendres 12 de desembre de 1890 en el benefici de l'actriu Josefa Marí de Soler al Teatre Russafa de València.

La nit de l'estrena, el programa estava compost pel melodrama en cinc actes i un pròleg *Maria menotti o la loca de los Alpes*, d'Alfredo Moreno Gil. Tancava l'espectacle l'estrena del joguet en un acte de Mañez Vidal.¹⁵⁷ D'aquest joguet, al llegat de Rafael Culla es conserven dues còpies manuscrites. Aquesta obra fou esmentada al govern civil de la ciutat el 8 de desembre de 1890. En la portada dels manuscrits es pot apreciar la rúbrica de Joaquina Cortés.

Il·lustració 19. *Un incrédul*. Llibret. Fons Culla.

L'obra es presenta en un acte únic i es divideix en tretze escenes i una última. Escrita per a vuit personatges, 2 femenins i 6 masculins. El repartiment, la nit de la seua estrena, va ser el següent:

<i>Pelegrina</i> -	Amparo Pardinillas
<i>Encarnación</i> -	Elena Rodríguez
<i>Chimo</i> -	Manolo Taberner
<i>Salvaor</i> -	Salvador Soler
<i>Rafel</i> -	José Martí

157. Valencia, *Las Provincias*, 13 de desembre de 1890. https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=46&path=1021970&presentacion=pagina&registrardownload=0

<i>Conspirador 1º</i> -	Federico Augusto
<i>Conspirador 2º</i> -	José Rausell
<i>Un municipal</i> -	Félix Guillen

En l'escenografia descrita per l'autor l'escena representa una casa decentment moblada. Porta al fòrum i lateral.

L'argument tracta sobre un tema social d'actualitat com era la malaltia de la còlera en la València d'aquell temps. En la descripció escènica que fa l'autor, ens mostra una família modesta. El comediògraf, amb el personatge de *Ximo* retrata a un home que no creu en la ciència ni amb els metges. Pensa que la còlera que està envaint la ciutat no és real.

En la primera escena trobem a *Ximo* qui, mitjançant la recitació d'un monòleg, ens diu allò que està passant a la ciutat, qui és ell i quina opinió té dels metges i de la situació. Els altres personatges aniran entrant i presentant-se en les escenes posteriors. *Peregrina* i *Encarnasió*, dona i filla de *Ximo*, que no dubten de la situació que s'està patint a València; *Rafel*, el veí que se sent molt espantat i sofreix per sa tia que està malalta; *Salvaor*, nebot de *Peregrina*, un malfaener i un poca-solta. *Ximo*, juntament amb *els conspiradors* traça un pla de revolta contra els metges, que consisteix a no deixar-los acostar a sa casa donant el moment, i espantar-los a pedrades. En l'escena tretze apareix un *municipal* que es donarà l'ordre d'eixir de la casa perquè la finca on viuen està infectada pel còlera. Al final de l'obra, *Ximo* s'acomiada del públic donant un consell:

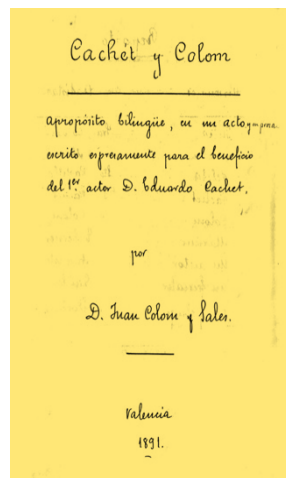
Grans discussions he tingut
y hui confese el error.
Els demane per favor
prenguen el cas en pasiensia,
qu'es descobrim a la siensia,
tots nosatros y el autor.

Mañez Vidal fou un autor dramàtic de poesia fàcil i graciosa, periodista de publicacions humorístiques i intèrpret de guitarra i bandúrria. Al llegat de la família Culla hem trobat algunes de les seues obres més exitoses: *El Marsellet* (1886); *El hàbit no fa el frare* (1883); *Bous sense pa* (1888).

6.4.5. CACHET Y COLOM

Apropòsit bilingüe en un acte i en prosa, de Juan Colom i Sales (1852-1917). Estrenat el divendres 30 de gener de 1891 al Teatre Russafa de València. Escrit expressament pel benefici del primer actor Eduardo Cachet –així consta en el llibret de l’obra.

El programa la nit de l’estrena estava compost pel drama popular en quatre actes en vers *Diego Corrientes* de José Mª Gutiérrez de Alba (1880). Continuava l’estrena de l’apropòsit de *Cachet i Colom* i per a finalitzar la comèdia en un acte *Basta de suegros*, d’Eduardo Lustono (1875).¹⁵⁸

Il·lustració 20. Cachet y Colom. Llibret. Fons Culla.

Al llegat de la família Culla, sols es conserva una còpia manuscrita d’aquesta peça. A la portada del seu manuscrit, podem apreciar la rúbrica de la propietària del teatre, Joaquina Cortés, així com la data del seu registre al govern civil de la capital, el 23 de gener de 1891.

L’obra està composta per un acte únic, dividit en dinou escenes i una última. Escrita per a nou personatges, 3 femenins i 6 masculins.

El repartiment dels personatges entre els artistes el dia de l’estrena fou el següent:

<i>Julia</i> –	Antonia Colom
<i>Emilia</i> –	Josefa Mari
<i>Neleta</i> –	Aurora Castillo
<i>Cachet</i> –	Eduardo P. Cachet
<i>Colom</i> –	Juan Colom
<i>Máximo</i> –	Manolo Taberner
<i>Un autor</i> –	Federico Augusto
<i>Un femater</i> –	Félix Guillen
<i>Un perruquer</i> –	Sr. Llorens

En l’escenografia descrita per l’autor l’acció passa en una sala decentment moblada. Porta al fòrum i dues als costats dret i esquerre, primer i tercer terme. En el segon terme dreta, una taula escriptori.

La peça és una comèdia d’embolic, el teatre dut dins del teatre, on l’acció es desenvolupa en la casa de *Colom*. El personatge de *Colom*, representa un

158. Espectáculos. Teatro de Ruzafa, *Las Provincias*, 30 de gener de 1891. https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=107&path=1021972&presentacion=pagina&registrardownload=0

comediògraf compromès en escriure un apropòsit pel benefici del seu amic actor, *Cachet*. De moment, *Colom*, no té cap idea concreta de com ha de ser l'obreta. A la casa acudeix *Cachet*, demanant-li ajuda en la preparació del paper de *Peret*, de l'obra *El sant del agüelo*, del mateix *Colom*. *Cachet*, és castellà-parlant i vol representar un paper valencià per fer una gràcia al públic i agrair així els aplaudiments que sempre li han dedicat. Per altra banda apareix *Julia*, muller de *Cachet*, qui acudeix a casa de *Colom* amb la intenció de preparar l'obra *La fe perdida*. Per la seua banda, *Máximo*, sogre de *Colom*, pensa que *Julia* és l'amant del seu gendre. I de tot aquest embrollament sorgirà la paròdia teatral que donarà la idea a l'autor. Complirà amb ella doncs, el compromís que tenia adquirit pel benefici del seu amic. Una història fictícia convertida en història real.

En la primera escena *Neleta*, la criada i *Máximo*, sogre de *Colom*, donen pas a l'embolic amb els seus comentaris:

Máxim.- ¿No has comprendido que esa mujer que viene algunas tardes es un lio que se trae su señorito?

Neleta.- Chesús, María y Chusep! Pobra señora! Un lio, diu! Bén templa qu'es.

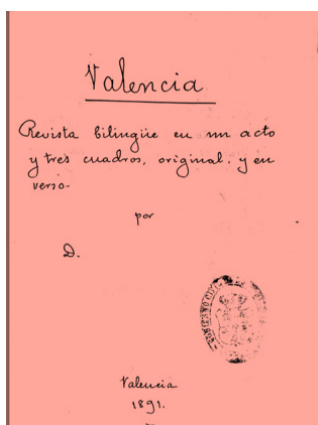
6.4.6. VALENCIA

Revista bilingüe en un acte i tres quadres, original i en vers de Juan Colom i Sales (1852-1917) amb música del Sr. Sales. Estrenada el dilluns 9 de març de 1891 al Teatre Russafa de València.

La nit de l'estrena el programa estava format per la comèdia en dos actes de Juan Colom, *Las gemelas*, l'estrena de la revista *Valencia* i l'estrena del sainet en un acte i dos quadres *El ciclón* d'Emilio S. Pastor.¹⁵⁹

---

159. Valencia, *Las Provincias*, 8 de març de 1891.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=28&path=1021976&presentacion=pagina&registrardownload=0

Il·lustració 21. Valencia.
Llibret. Fons Culla.

La revista *Valencia*, apareix sense nom d'autor, el qual hem pogut esbrinar per un anunci del diari.¹⁶⁰ Al llegat Culla, sols es conserva una còpia manuscrita del text sense la part musical. Sabem que va ser registrada al govern civil de la ciutat a raó del segell que du el manuscrit. Va estar en cartell durant una setmana.

L'obra, segons el llibret manuscrit trobat, està escrita en un acte, dividit en tres quadres i composta per a trenta personatges, alguns d'ells al·legòrics, cors i figurants, els quals són els següents: *El Tiempo*, *El Minuto*, *El Progreso*, *La Tradición*, *La Ilustración*, *La Libertad*, *Siglo IV*, *Siglo XIII*, *Siglo XIX*, *Periódico 1º*, *Periódico 2º*, *Diario 1º*, *2º*, *3º*, *4º*, *El parque de bomberos*, *El enemigo de la Libertad*, *Nicolás*, *Dª Plaga*, *Trinida*, *D. Juan*, *Un contribuyente*, *Forastero 1º*, *Forastero 2º*, *El de la subasta*, *Postor 1º*, *Postor 2º*, *Torero*, *1º*, *2º*, *3º*, *4º*, *La plaza de toros*, *Coro de siglos*, *Coro de fumadores*, *Coro de obreros*, *Comparsas*, *labradores*, *soldados*, *pueblo*.

L'escenografia descrita per l'autor és la següent: Quadre primer: El palau d'*El Tiempo*. Decoració fantàstica. A la dreta, primer terme, un tron amb els atributs del rei dels segles. Al seu costat una tauleta. Al fòrum el gran llibre de la història. Porta a l'esquerra.

En la primera escena apareixen *El Tiempo*, en el tron, al seu costat *El Minuto*, i els segles *IV*, *XIII* i *XIX*.¹⁶¹ Sona la música i *el Coro de los siglos*¹⁶² canta unes estrofes donant pas a la presentació de l'escena en els seus versos.

Aquests primers personatges són al·legòrics i representen un tribunal on *El Temps* és el jutge. En l'escena segona apareix, *Valencia*, personatge principal que representa a la mateixa ciutat, junt amb *El Progreso* i *La Tradición*, els seus postulants. *Valencia* exposarà els dubtes que l'envolten i demanarà consell a *El Tiempo* sobre quin dels dos pretendents triar. *El Progreso* i *La Tradición*, manifestaran cadascú les seues gestes i motivacions.

---

160. Crónica local y general, *El Mercantil Valenciano*, 12 de març de 1891. HMV

161. Ací l'autor apunta, *los 19 siglos*, però nosaltres hem anotat els segles que realment apareixen com a personatges.

162. L'autor no especifica quin cor de tots canta en eixe punt, però creiem que és el cor dels segles degut a l'escena.

Quadre segon: Decoració de carrer o plaça de València. El tron queda en el lloc del quadre anterior.

El Tiempo i *Valencia*, amb el privilegi de poder ser invisibles, veuran passar la vida de la ciutat i els seus habitants. Comença ací una desfilada de personatges comptant cada un d'ells un succés o un episodi rellevant esdevingut en la ciutat. En aquesta mostra, *Valencia* descobrirà que és *El Progreso* amb qui ella vol unir-se:

Valencia.- Que gano, bien se evidencia,
pues cuantos me compararon
a los tiempos que pasaron
hallaron la diferencia.
Él solo feliz me hará
os lo juro por mi honor!
Tiempo.- ¡Progreso! Dale tu amor!
Cual te quiere quiérela
Progreso.- ¡Gracias señor. Con insoluble lazo
me habeis unido a mi Ciudad querida! [...]

L'obra la classificariem com a revista d'actualitats. S'apropa al sainet costumista per l'exhibició de les maneres i diferents aspectes de la societat valenciana. La revista realment està escrita en dos quadres, que són els que venen ben descrits i no en tres com marca el títol. El diari *Las Provincias*, on anuncia la seua estrena, podem comprovar també que la cita com a revista en un acte i dos quadres. La música ve marcada en quatre intervencions; *el Coro de los siglos*, *el Coro de fumadores* i dues de música sola. *El cor general* és el que tanca l'actuació amb una última estrofa. Ací, donem quasi per fet, que també hi hauria una intervenció musical d'acompanyament, encara que no ve assenyalada. En el llistat de personatges, venen indicats quatre de *Diario*, però en el text sols apareixen dos. Els personatges que no són al·legòrics fan referència a tipus particulars com valencians, madrilenys, andalusos, toreros, amb diàlegs característics de la seua condició.

Juan Colom i Sales, fou autor dramàtic, actor, empresari i professor de declamació del Conservatori de Música de València en concurs obert per a places de nova creació on guanyà la plaça en 1910.¹⁶³

---

163. Valencia, *Las Provincias*, 15 d'octubre de 1910.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000313371&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

Il·lustració 22. Juan Colom i Sales

Constanti Llombart, en *Los fills de la Morta-Viva*, inclou a Colom en els seus biografiats. Conta com Colom, de menut, va estudiar en les Escoles Pies. Aleshores, les necessitats, el feren abandonar els estudis i entrà a treballar en un taller de maquinària. La seua afició al teatre l'expressava escrivint xicotetes obretes que representava als seus amics en teatrets casolans. La seua primera obra impresa, *Cuatre còmics d'ocasió*, fou escrita quan a penes comptava 14 anys. Començà la seua carrera professional en els escenaris contractats de partiquí en els teatres de Xàtiva i Castelló de la Plana, on estrenà *Tal es cualis com camalis*. A Barcelona va estrenar l'obra *Lo que fa la roba*. A Alacant les sarsueles, *Artistes pa'l Palomó* amb música de Francesc Fons i *El volantiner* amb música de Pau Gorgé, també la peça *Vaoro*. En Palma de Mallorca, *El tio de fora* i altres tantes més a la ciutat de València, com *El sant del agüelo*, *El benefisi de Mora*, el drama en tres actes *Chustisia del sel*, *Tallarrabos*, *Per un belluter parat*, *Un rato de dia de Glòria*, *L'avarisia romp el sac*, *Última i primera corona*, *Un madrileño en Alcoy*, *No cregues ni lo que veches*, la sarsuela *El Trovaor* amb la música de Rigoberto Cortina. A Alacant, actuà i dirigí la companyia amb la qual feu cinc temporades seguides, donant a conèixer el teatre valencià. També feu gira per l'Alger i Portugal. En les últimes línies ens comenta que en els moments d'escriure la seua biografia, Colom estava actuant al Teatre Russafa de València.¹⁶⁴ En aquesta biografia que ens ha arribat podem extraure que amb 27 anys, Colom ja comptava amb un número considerable i variat d'obres.

En 1884, junt amb Rafael Lucas Martínez, va escriure la revista, *Patricia i companyia*, a la que el mestre Ruperto Ruiz de Velasco posà la música. La revista, va ser estrenada en el Teatre Principal de Saragossa, on també, en desembre d'eixe mateix any, va estrenar el joguet còmic líric en vers amb música del mateix mestre Ruiz de Velasco, *El premio mayor*.¹⁶⁵

En 1912, a ral d'exercir de professor de declamació al Conservatori de Música de València, Juan Colom escriu el llibre *Soliloquios i Dicelias*. Llibre que podem localitzar en el catàleg de la Biblioteca Nacional d'Espanya, però amb data

---

164. Llombart, *Fills de la Morta-Viva*, 649-654.

165. Aquesta obra la podem consultar a l'arxiu de la University Library of North Carolina at Chapel Hill. <https://archive.org/details/elpremiomayorjug1225ruiz>

incerta de publicació, atès que aquesta no consta en l'edició. Nosaltres hem pogut esclarir que el llibre va ser publicat en desembre de 1912.¹⁶⁶

Al llegat de Rafael Culla, hem trobat les seues obres: *Si no vols caldo tres tases*; *Quatre còmics d'ocasió* (1874); *Tal es qualis com camalis* (1872); *Els conspiraors*; *La iridectomia* (1888); *El sant del agüelo* (1881); *El tio cañales* (1909). Amb la música de Pablo Gorgé, *El volantiner*. Amb la música de Rigoberto Cortina, *El trovador* (1878) i *El benefisi de Mora* (1881).

6.5. CONCLUSIONS

La recerca que estem realitzant sobre el teatre en valencià, ens està aportant noves vies per les quals anem teixint fils que de vegades havien estat ocults fins ara. Una d'aquestes vies ha estat la troballa de les obres que ací hem presentat. En aquest treball no hem fet un estudi en profunditat de cadascuna d'elles, ni era el que havíem pretès. Hem mantingut l'escriptura dels títols i dels exemples com els autors ho van escriure. La nostra intenció ha estat la de donar-les a conèixer i omplir el buit que el seu desconeixement havia deixat tot aquest temps. Entren d'aquesta manera a formar part del llistat que els correspon, perquè totes elles són testimoni fidel del teatre noucentista valencià. Els diaris de l'època, així com les edicions de *l'Almanaque de Las Provincias* han aportat una documentació molt important a l'hora de poder recompondre la informació de dates, les companyies, les representacions, els autors, etc. Però no sempre ha estat una tasca fàcil. Llavors, la premsa no dedicava molt d'espai a parlar dels actors i actrius, dels qui trobem quasi sempre el primer cognom sense el nom de pila. Tampoc les obres van sempre acompanyades pel nom del seu autor. No obstant això, el testimoni que ens ha deixat és molt valuós i gràcies a ell, en part podem recompondre el nostre passat.

---

166. S. Ariño, «Un libro de Colom. Soliloquios y Dicelias», *El Pueblo*, 8 de desembre de 1912.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000197006&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

CAPÍTOL 7

LES VETLADES VALENCIANES AL TEATRE RUSSAFA DE VALÈNCIA. L'INTENT DE CREAR UN TEATRE VALENCIÀ A LA RENAIXENÇA

Culturas. Revista de Gestión Cultural. Vol. 7, No 7, 2020 pp. 90-109 EISSN: 2386-7515
Recibido:8/07/2020 Aceptado:18/10/2020 (Article adaptat per a la tesi)

7.1. INTRODUCCIÓ

En el segle XIX la Renaixença va jugar un paper molt important en la recuperació de les arts literàries en llengua vernacle tant a Catalunya com al País Valencià, encara que en aquest últim amb menys repercussió. L'èxit que experimentà el teatre culte català no va trobar el seu equivalent a València. A València, l'intent de treure la llengua del país del nucli familiar per culturitzar-la i deixar-la impresa en el gènere dramàtic no era una tasca que resultés fàcil.

El Teatre Russafa de València va ser espectador principal dels intents que hi van haver en la creació d'un Teatre Valencià i de com el sainet assolí aquest títol encapçalat per l'autor Eduardo Escalante. Hem fet un recorregut pels diaris de l'època que ens han descobert manifestes, opinions i inquietuds del moment, que veurem repetides al llarg dels anys i ens donaran una visió de perquè el teatre valencià no va poder consolidar-se com va ocórrer al Principat.

El Russafa fou un dels coliseus valencians que més suport va donar al teatre vernacle i a les companyies autòctones al segle XIX. Des de la seua apertura en 1868, els autors valencians, i les companyies valencianes van tindre sempre un lloc en la seua programació i així ho podem apreciar en una crida emesa pel diari *Las Provincias* en 1878 on l'empresa del Russafa anima els autors teatrals valencians a presentar les seues noves obres al mateix teatre:

La empresa del teatro-café de la calle de Ruzafa deseosa de contribuir al engrandecimiento de la literatura patria estimulando a los autores dramáticos de esta ciudad, ha hecho un llamamiento a los mismos para que se dignen a presentar las obras que produzcan a dicho teatro con objeto de ponerlas en escena, siempre que reunan las condiciones convenientes y puedan representarse con los elementos de que dispone la requerida empresa.¹⁶⁷

---

167. Teatro-Café Ruzafa, *Las Provincias*. 1 de setembre de 1878. HMV

En la revista *Lo Rat-Penat: Calendari llemosí*, corresponent a l'any 1875, Constantí Llombart havia exhortat als comediògrafs valencians a escriure drama històric i comèdia de costums en valencià, un terreny encara per explotar on sols comptaven en aquell moment amb les obres de Joaquim Balader i Francesc Palanca i Roca.¹⁶⁸

Per la seua banda, a Catalunya, la Renaixença estava donant els seus fruits abastint tots els camps relacionats amb el procés de canvi iniciats per la societat catalana, els quals no sols afectaven la llengua i la literatura, sinó tots els fenòmens culturals implicats en aquest com, per exemple, el teatre. Entretant a València no ocorria el mateix, el moviment s'havia quedat arrelat en la literatura poètica d'un cercle molt reduït d'escriptors conservadors d'extracció burgesa i formació universitària, els quals utilitzaven el llemosí per a la poesia i el castellà per a la vida quotidiana. D'aquest grup destaquen Vicent W. Querol, Jacint Labaila, Josep Mª Torres Belda, Rafael Ferrer i Bigné, o Félix Pizcueta, els quals dirigits per Teodoro Llorente no tenien cap intenció de treure l'art de les lletres del nucli que havien creat i molt menys de polititzar el moviment cultural i fer arribar la cultura a altres extractes socials. És més, no perdien ocasió de criticar i oposar-se a la part reivindicativa del moviment renaixentista català encapçalat per Víctor Balaguer amb qui els llaços que havien format anys enrere anaven trencant-se per les diferències d'opinió polítiques, lingüístiques i literàries.

Amb la publicació de la revista anual *Lo Rat-Penat: calendari llemosí* per Constantí Llombart en 1874, s'encetava una alternativa en oposició al conservadorisme imperant. Un grup format per escriptors autodidactes progressistes de classe popular format per José F. Sanmartín i Aguirre, Antoni Palanca i Hueso, José Mª Puig Torralva, Luis Cebrián Mezquita, Ricardo Cester, Víctor Iranzo, Josep Bodria, Josep d'Orga, tots ells autors de sainets i de revistes satíriques i polítiques els quals feien un ús normal de la llengua materna, el valencià, s'unia a Llombart per a proclamar la transcendència política del valencianisme, modernitzar i dignificar el valencià com a llengua literària.

---

168. Constantí Llombart, *Lo Rat-Penat: calendari llemosí corresponent al present any 1875*, (València: Pascual Aguilar, 1874), 15.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1014142

La recerca que hem dut a terme ens mostra com en un moment cultural tan important per a les lletres com va ser la Renaixença, el teatre valencià es va quedar representat en el sàinet, anomenat per molts estudiosos *obreta de fer riure*. Veurem intents reincidents de mantenir un gènere teatral que cau en desús pel mateix pes del pas del temps sense poder arribar a crear un teatre culte equiparat al teatre català. Aquest capítol l'hem estructurat en quatre apartats diferents on s'estudien els inicis del teatre en valencià des del 1878; un epígraf dedicat a l'homenatge pòstum a Escalante, per la importància de l'acte en si, així com de la transcendència posterior que tingué; posteriorment analitzem les «vetlades valencianes», per l'intent que suposaren de portar a terme una vertadera renovació del teatre valencià i el seu fracàs. La polèmica i qüestionament de la creació del teatre valencià també és analitzat com a colofó de l'article anterior a les conclusions d'aquest. Com a metodologia hem seguit l'empremta de la premsa i revistes de l'època, recopilant articles i testimonis els quals ens han revelat el caràcter i inquietuds de la societat intel·lectual valenciana del segle XIX.

7.2. LA PREEMINÈNCIA DEL SAINET I EL TEATRE COSTUMISTA EN EL TEATRE VALENCIÀ

En la temporada d'hivern de 1878, el 6 de setembre, el Teatre Russafa obria les seues portes amb una companyia catalana dirigida pel primer actor Gervasi Roca. Sabem per uns fulls d'entrades i eixides d'aquell any trobats en el llegat de Rafael Culla que l'empresari Antonio Díaz va viatjar en el mes d'agost a Barcelona acompanyat pel Sr. Domingo, primer actor còmic el qual treballava en la companyia de Leopoldo Durón la temporada 1878/1879 als teatres Principal, Princesa i Apolo, que estaven a càrrec de l'empresari Elies Martínez Boronat.¹⁶⁹ Domingo degué fer d'intermediari entre l'empresa del teatre i la direcció de la companyia catalana, ja que en *Lo Rat-Penat: calendari llemosí per a l'any 1879*, Constantí Llombart fa menció a l'exitós actor valencià com el promotor de la idea de dur la companyia de Roca a València.¹⁷⁰

---

169. *Almanaque de las Provincias* (1880): 191.

170. Constantí Llombart, *Lo Rat-Penat: calendari llemosí corresponent al present any 1879*, (València: P. Aguilar, 1878), 15.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1014150

La companyia de Roca, aquella temporada va pujar a l'escenari del Russafa el repertori més representatiu de les obres del teatre català de l'època, com per exemple: *A l'altre món*, *La mitja taronja*, *La pubilla del Vallés*, *La pubilla i els hereus*, *Les ametlles d'Arenys* de Josep Maria Arnau; *Cura de moro*, *L'àngel de la guarda*, *La creu de la masia*, *La Dida*, *Les joies de la Roser*, *Les heures del mas*, *Les francesilles*, *Les modes*, *Los egoistes*, *Lo ferrer de tall*, *Lo rector de Vallfogona*, *Los segadors*, *Senyora i majora* de Serafi Pitarra; *Lo diari ho porta* i *Cinc minuts fora del món* d'Eduard Aulés; *L'ase d'en Mora*, *La barqueta de Sant Pere*, *La virtut i la consciència*, *Lo virolet de Sant Guim*, *Tal hi va qui no s'ho creu*, *Tal faràs tal trobaràs* i *Tants caps tants barrets* d'Eduard Vidal; *La clau de casa*, *La llàntia de plata* i *Lo full de paper* d'Antoni Torres; *L'ajuda de Déu*, *La malvasia de Sitges* i *Una noia com un sol* de Francesc de Sales Vidal; *La teta gallinaire* i *La tornada d'En Titó* de Francesc Camprodon; *Com succeeix moltes vegades* i *Gent de barri* de Bartomeu Carcassona; *Honra*, *Pàtria* i *Amor* de Francesc Ubach; *Los tres tombs* i *Tres i la Maria sola* de Narcís Capmany; *Boigs fan bitllets* i *La ferida al cor* de Gervasi Roca; *La flor de la muntanya* de Ramón Bordas; *La torre dels misteris* de Conrad Colomer.¹⁷¹

La premsa l'anunciava com: «[...]una companyia encargada a dar a conocer las mejores obras del teatro catalán».¹⁷² En la seua estada al Russafa, la companyia dirigida per Roca va posar en escena vint-i-una obres en tres actes, cinc en dos i dinou en un, sent *La Dida* i *Lo ferrer de tall*, les més representades de la temporada. La crítica va ser prou positiva: «Lograron muchos aplausos en Valencia y parecieron a todos dignos de un teatro de mayor importancia».¹⁷³

L'estada de la companyia teatral catalana i el seu repertori donà un aire d'il·lusió a una part de la societat que estava a favor de la creació d'un teatre culte. Llombart, des de *Lo Rat-Penat: calendari llemosí*, ho veié com un esdeveniment favorable al moviment restaurador de la literatura valenciana, per l'estímul causat en els autors locals els quals es veieren exhortats a escriure obres de major rellevància i així treure el teatre valencià de l'estat en què es trobava.¹⁷⁴

---

171. Gabriel García Frasset, «El teatre procedent del Principat representat a València (1833-1936)», *Caplletra*, no. 3 (tardor 1988): 44. Hem completat el llistat d'obres publicat a l'*Almanaque de Las Provincias* 1880 amb el que apareix en aquest article de García Frasset.

172. Valencia, *Las Provincias*, 6 de setembre de 1878. HMV

173. *Almanaque de las Provincias* (1880): 193.

174. Veure nota 170.

Sanchis Guarner ens informa de la visita a Barcelona de Francesc Palanca i Roca amb motiu de la representació de la seua obra *Valencianos con honra*. L'autor valencià quedà fortament impressionat en veure el grau de maduresa que havia assolit el teatre català. El repertori, d'obres monolingües de dimensions normals i amb un tractament de la temàtica no sempre rural o plebeu, comptava a més amb el Romea, un teatre amb companyia pròpia per poder estrenar amb exclusivitat les obres escrites en la llengua vernacle. Arran aquesta visita, Palanca va decidir escriure obres de més envergadura i fer el mateix a València.¹⁷⁵

En 1866 l'autor Frederic Soler, qui firmava les seues obres amb el pseudònim Serafi Pitarra, havia creat la societat *Teatre Català* la qual va arrendar el Teatre Romea, coliseu que esdevingué el temple de la literatura teatral catalana. Però a la capital del Tàrrida l'art de les lletres estava estancat, els lletraferits no tenien una tasca fàcil per les diverses circumstàncies que els envoltaven.

Dos mesos després que el Teatre Russafa comencés la seua temporada amb la companyia de Gervasi Roca, el 6 de novembre, el Teatre Princesa acollia una companyia valenciana formada per actors i actrius molt coneguts pel públic valencià: Manuel Llorens, Amalia Mondéjar, Loreto Brú i Juan Colom, amb determinació de crear el Teatre Valencià. Aquest propòsit feia temps que alguns autors valencians l'intentaven dur a terme, però encara no els havia arribat la possibilitat. Així ho expressa Jose Mª de la Cueva, representant de l'empresa teatral *Teatros de Valencia* qui es feia càrrec dels teatres Principal, Princesa i Apolo, en una invitació dirigida a la *Real Sociedad Económica Valenciana de Amigos del País*, on convida la il·lustre societat a la funció d'estrena en el Teatre Princesa amb motiu de la creació del Teatre Valencià.¹⁷⁶

Eixa temporada amb l'intent de crear el Teatre Valencià, es van representar obres d'autors valencians escrites en tres, dos i un acte. S'estrenaren els drames en tres actes i en vers de Francesc Palanca i Roca, *Decrets de la Providencia* i *Lo guardià dels Capugins*; *El pecat de la enveja* i *Bandera roja* de Ramón Lladró Mallí; *La primera nit de maig* de Rafael Torromé; *El tonto del panerot* d'Antoni Roig i

---

175. Sanchis Guarner, *Inicis del teatre valencià*, 44.

176. En: RiuNet.repositori UPV. Teatros de Valencia, 1878. *Invitación remitida por la empresa de teatros de esta capital para que la Económica tenga a bien asistir a la representación del 6 de Noviembre de dicho año. Incluye acuse de recibo.* https://riunet.upv.es/bitstream/handle/10251/24013/1878_BELLAS%20ARTES_06.PDF?sequence=1&isAllowed=y

Civera. En dos actes i en vers s'estrenà la comèdia de Leandro Torromé Crú *La molinera de Silla* i les peces en un acte: *Les Criaes* d'Eduardo Escalante; *Males llengües*, *Carta canta i Bous de mort* de Josep Ovara; *Un tio sense nebots* i *Entre dos elements* de Ramón Lladró; *El Potinguero* de Ricardo Cester. Les sarsueles en un acte: *El mestre de escola* de Francisco Bellido amb música de Rigoberto Cortina; *Una rosa y dos abelles* de Rafael Mª Liern amb música del mestre Rubio i *La Pentinadora*, de Josep Ovara amb música de Rigoberto Cortina.

Les obres que van tindre un major nombre de representacions van ser: *Decrets de la Providència*, romanent deu vegades en cartell i *Les Criaes* amb divuit. Per primera vegada els cartells anunciadors de les funcions estaven escrits en valencià. Però malgrat l'esforç de la companyia i l'empresa, l'intent de crear un Teatre Valencià pels resultats obtinguts sembla no va tindre èxit, sols el que va durar la temporada.¹⁷⁷ Un fracàs que Constantí Llombart en *Lo rat penat. Calendari llemosí* apunta a una causa:

[...] l'ensaij d'establir lo teatre llemosino-valencià, pensament llastimosament frustrat per haber volgut los autors dramatichs valencians collir lo fruyt avans de madurarse.¹⁷⁸

En la temporada següent, ja en els mesos d'estiu, la companyia dramàtica del Teatre Romea de Barcelona dirigida pel primer actor Lleó Fontova actuà al Teatre Principal sense massa èxit de públic. La companyia catalana posà en escena les obres: *La Dida*, *Lo ferrer de tall*, *Lo forn del rey*, *Cura de moro*, *Les joies de la Roser*, *A la vora de la mar* de Serafi Pitarra; la tragèdia *Les esposalles de la morta* de Víctor Balaguer; *Dones!* i *La mitja taronja* de Josep Mª Arnau; *La pagesa d'Eivissa* de Ramón Bordas; *Cel rogent* d'Eduard Aulés; *Tres i la Maria sola* de Narcís Capmany; *L'ocasió fa al lladre* de Conrad Roure; *Lo que es veu i lo que no es veu* de Ramón Reina; i *Lo virolet de Sant Guim* d'Eduard Vidal.

Segons l'*Almanaque de Las Provincias* fou la xafogor la que va allunyar el públic del teatre.¹⁷⁹

---

177. Veure nota 168.

178. Constantí, Llombart, *Lo Rat-Penat: calendari llemosí corresponent al present any 1880* (València: P. Aguilar, 1879), 11.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1014152

179. «Revista teatral, Teatro-Café de la calle de Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1881): 123.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=125&path=1015870

En opinió de Vicent Simbor, la normalització del teatre no era un objectiu fàcil, ja que el sainet havia ocupat l'espai destinat en els teatres a un públic de classes més populars, els quals no exigien unes obres de grans pretensions. El Teatre Principal era ocupat per la burgesia dedicada majorment a l'òpera i al teatre culte en castellà on el sainet sols tenia cabuda en alguna funció per una vetlada especial fora de programació. Per altra banda, el sainet quan entrava en la programació ho feia de manera subsidiària com a complement del drama, melodrama, comèdia o sarsuela en castellà.¹⁸⁰ A Catalunya, el sainet de costums també havia penetrat en un públic nombrós i es mantindrà fins ben avançat el segle, però ja ben entrada la Restauració borbònica serà cercat pel drama de costums, la comèdia burgesa i el melodrama lacrimogen.¹⁸¹

Els autors valencians que havien escrit obres en valencià amb més ambició com Francesc Palanca i Roca, qui en 1870 estrenà una comèdia dramàtica en tres actes *Tres roses en un pomell* i a l'any següent el drama també en tres actes *Lo que sembres colliràs*, adoptaren una actitud regressiva. Aquest viratge els abocà a tornar a escriure joguets còmics en un acte per a complaure un públic avesat a la disglòssia de la llengua i satisfet amb el teatre seriós en castellà. Altres autors, com Rafael Mª Liern qui fou també actor i director, no volgueren sumar-se a la Renaixença. Liern continuà escrivint sainets en valencià, però mantingué l'ús del castellà per a les obres més extenses amb les quals va assolir grans èxits.

La manca d'una normativa lingüística, ortogràfica i gramatical dificultava l'ús escrit de la llengua autòctona. Rafael Roca divideix en dos grups els escriptors de l'època: els qui optaren per un registre col·loquial, populista, dialectalitzat, ple de barbarismes i castellanismes denominat *el valencià que ara es parla* i els que empraren un registre allunyat del castellà, culte i pres dels escriptors clàssics més aviat arcaïtzat, conegut amb el nom de *llemosí*, terme que tingué gran acceptació tant a València com a Catalunya. Els catalans abandonaren aquest apel·latiu cap a la dècada dels anys seixanta optant per denominar la seua llengua *català*, però els renaixentistes valencians tant els populistes com els cultistes, continuaren emprant-

---

180. Vicent Simbor, «La Renaixença i la normalització literària», en *Escalante i el teatre del segle XIX*, ed. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i Publicacions de l'abadia de Montserrat (Barcelona, 1997), 368.

181. Oriol Pi de Cabanyes, *La Renaixença*, (Barcelona: Dopesa 2, 1979), 66.

lo per raons socials fins ben entrat el segle XIX.¹⁸² Tots dos grups coincideixen a anomenar-la de qualsevol nom excepte catalana. Així es poden trobar escrits de l'època noms com ara *llemosí, provincial, regional, nostre dialecte, valencià o llengua valenciana*.¹⁸³

Llavors, va ser el sàinet escrit amb el seu registre col·loquial qui ocupe el títol de *Teatre Valencià* durant el segle XIX i Eduardo Escalante el sàinetista per excel·lència qui millor narrarà les costums valencianes de l'època i les seues gents. Traslladarà els personatges del món rural a la ciutat situant-los en els barris populars del cap i casal, enfonsant-los en els conflictes tradicionals del gènere: els enamorats i els pares d'aquests, els forasters, el vell que vol a la jove i els obstacles a vèncer per arribar a un desenllaç precipitat i senzill que aconsegueixi el riure fàcil del públic.

7.3. HOMENATGE A EDUARDO ESCALANTE

Amb motiu de la mort d'Escalante Mateu, el trenta d'agost de 1895, la societat Lo Rat-Penat convocà una junta extraordinària juntament amb diverses associacions i corporacions amb la finalitat d'arreplegar idees i diners per celebrar actes en honor a la seua memòria. Aquesta reunió va ser celebrada al saló de la Diputació Provincial de València el 27 de setembre de 1895. En eixa data el Teatre Russafa ja havia programat pel seu compte una funció honorífica a la memòria de l'autor la qual estava fixada per al dijous 3 d'octubre.¹⁸⁴

El Russafa havia inaugurat la seua temporada d'hivern 1895/1896 el 26 de setembre amb la companyia de declamació valenciana que dirigien els primers actors Paulino Delgado i Manuel Llorens. Estava formada per les actrius Alejandrina Caro de Delgado, Eloisa Parejo de Vigo, Matilde Ruiz de Galvan, Anita Mollà, Sra. Barberà, María Cola i els actors Manuel Vigo, Adrian Martí, Samuel Aguado i José Ferrando.

---

182. Rafael Roca Ricart, *Teodor Llorente i la Renaixença valenciana*. (València: Institució Alfons el Magnànim, 2007), 159.

183. Vicent Simbor, «La Renaixença al País Valencià». *Caplletra*, 4 (primavera 1988): 9-41. <https://ojs.uv.es/index.php/caplletra/article/view/7694/7304>.

184. «En honor a Escalante», *Las Provincias*, 28 de setembre de 1895. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=110&path=1022117&presentacion=pagina&registrardownload=0

El dia de la funció en memòria d'Escalante, el Teatre Russafa es trobava ple d'admiradors. Moltes foren les autoritats i personalitats oficials que van assistir a la representació com l'alcalde, el governador civil, el president de l'Audiència, així com famílies distingides i conegudes de la societat valenciana. El coliseu estava summament decorat. En les baranes del primer i segon pis es podien veure els títols de les obres d'Escalante orlats amb corones de lloret i grans llassos negres. Els actors i altres treballadors del teatre lluien un crespó negre al braç esquerre en senyal de dol. A les vuit i mitja de la vesprada s'inicià la funció on es van representar les obres d'Escalante *La Chala*, *Barraca en lo Cabañal* i *La escaleta del dimoni*. També es van llegir poesies dels autors Torres Orive, Manuel Millás, Francisco Palanca, Antonio Palanca, Roig i Civera, Edmundo C. Bonet, Leopoldo Trénor i José María López. En un dels moments de la nit l'orquestra va iniciar una marxa fúnebre i el teló es va alçar deixant al descobert un bust de l'autor homenatjat fet en fang per l'artista valencià Ramón Andrés Cabrelles. Com ha escena final, el bust de l'escriptor va ser guarnit amb una corona de caps d'or que va quedar cenyida al seu front. Quatre hores va durar l'acte entre moments divertits, rialles i memorables records emotius.¹⁸⁵

7.4. LES VETLADES VALENCIANES

L'empresa del Teatre Russafa va estar molt felicitada en reiterades ocasions pel sentit homenatge al sainetista valencià. Tant va ser així que el diumenge 13 d'octubre es tornà a repetir la mateixa programació de la nit de l'homenatge. A ral d'açò, el Russafa va rebre peticions de teatre en valencià per part del públic. Llavors, l'empresa prengué l'encertada decisió de disposar les funcions de *moda*, aleshores programades pels divendres, perquè foren exclusivament dedicades al teatre valencià.¹⁸⁶ Naixien les vetlades valencianes del Teatre Russafa, començant

---

185. Diversiones públicas, *Las Provincias*, 4 d'octubre de 1895.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=14&path=1022119&presentacion=pagina&registrardownload=0

186. Diversiones públicas, *Las Provincias*, 16 d'octubre de 1895.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=62&path=1022119&presentacion=pagina&registrardownload=0

aquest nou cicle el divendres 18 d'octubre amb les obres *Un chuche municipal* de Roig i Civera, *El tio Cavila* i *Matasiete y Espantaocho* d'Eduardo Escalante.¹⁸⁷

Aquestes funcions continuen donant ple de gent, segons la premsa són les famílies més distingides les que ocupen les principals localitats i les primeres en acudir «cuando se rinde culto al teatro valenciano».¹⁸⁸

El públic gaudeix i riu molt amb els acudits de Manuel Llorens, actor i director del quadre valencià, que sols amb la seua presència a l'escenari és suficient per arrancar les rialles del públic per l'enorme vis còmica que posseeix. La seua indumentària sempre encertada acompanyada dels gestos fan que els personatges els quals interpreta cobren la vida que els autors els ha atorgat.

En una de les vetllades, la del dijous 19 de desembre, s'estrenà l'obra pòstuma d'Escalante, *Trapatroles*. Sabem per la premsa, que el compositor Francisco Asenjo Barbieri va demanar a Escalante un llibret de sarsuela en valencià al qual ell posaria la música. El dramaturg l'escrigué i l'envià al compositor. Aquest propòsit no va arribar a complir-se per la mort de Barbieri i l'original del llibret va ser tornat pels hereus al dramaturg. Escalante el va conservar sense fer ús d'ell però arran la seua mort, els seus fills el van arranjar suprimint la part destinada a la música. Aquella nit el públic va riure i va aplaudir molt fent eixir els fills d'Escalante a l'escena final de l'actuació per rebre una gran ovació.¹⁸⁹

El cicle de les vetllades valencianes d'aquella temporada va finalitzar el divendres 14 de febrer de 1896 amb la representació de les obres d'Escalante, *La Patti de Peixcadors*, *La herensia del Rey Bonet*, *La Chala*, *Mentirola* y *el tio Lepa* i el joguet bilingüe de Manuel Hernan Cortés, *Fora baix!*.¹⁹⁰

---

187. Diversiones públicas, *Las Provincias*, 19 d'octubre de 1895.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=74&path=1022119&presentacion=pagina&registrardownload=0

188. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 31 d'octubre de 1896.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=122&path=1022158&presentacion=pagina&registrardownload=0

189. «Trapatroles», *Las Provincias*, 20 de desembre de 1895.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=78&path=1022123&presentacion=pagina&registrardownload=0

190. Espectáculos, *Las Provincias*, 14 de febrer de 1896.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=54&path=1022134&presentacion=pagina&registrardownload=0

L'acabament de la temporada d'hivern donà pas a la temporada de Quaresma amb una companyia de sarsuela. En la següent temporada d'hivern, la de 1896/1897, tornà el cicle de les vetlades valencianes. Aquestes començaren el dimarts 29 de setembre de 1896 amb una funció d'homenatge a Escalante, posant-se en escena les seues obres: *A la vora d'un sequiol*, *En una horchateria valenciana*, *La senserrà del mercat* i *Els novios de ma cuñá*. La companyia que actuà en aquesta nova temporada era la dirigida per l'actor català Enrique Borràs i l'actor valencià Manuel Llorens amb les actrius Amparo Guillén de Rivelles, Anita Mollà, Matilde Ruiz de Galván, Angela Santoncha i els actors Perfecto Campos, Justo Comes, Jaime Rivelles, Ricardo Valero, José Ferrando i Sr. Navarro.¹⁹¹

Aquestes funcions moltes vegades són aprofitades per a benefici dels mateixos actors, dels treballadors del teatre o per a recaptacions, com va ser el cas d'un soldat destinat a la guerra de Cuba o quan l'autor Enrique Gaspar Rimbau, fill predilecte de la ciutat, va visitar-la en novembre de 1895. A Gaspar li van dedicar una funció de les vetlades valencianes representant les obres d'Escalante *El rey de les criailles*, *El trovador en un porche*, amb la interpretació com agraïment per la seua presència al teatre de la seua comèdia, *La casa de baños*.¹⁹² Però així i tot, la popularitat i l'assistència de públic a la sala teatral no era una tasca fàcil de mantenir. La manca d'una programació atractiva i innovadora donava peu a certes crítiques: «La velada valenciana llevó anoche bastante concurrencia a pesar de las pocas novedades que el programa ofrecia [...] se repiten con demasiada frecuencia algunas obritas».¹⁹³

A la repetició d'obres de repertori es sumava també la repetició de les temàtiques en les de nova creació les quals venien en ocasions a tenir semblança a les ja escrites. Va ser el cas de l'estrena de l'obra *Qui és el novio?* de Fermin Mir,

---

191. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 30 de setembre 1896.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=118&path=1022156&presentacion=pagina&registrardownload=0

192. Diversiones públicas, *Las Provincias*, 9 de noviembre de 1895.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=34&path=1022121&presentacion=pagina&registrardownload=0

193. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 10 d'octubre 1896.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=38&path=1022158&presentacion=pagina&registrardownload=0

qui la premsa es feia ressò dient: «[...] la acción estriba en la oposición, de la cual se abusa ya en el teatro valenciano, de los padres a determinado novio [...]».¹⁹⁴

El mateix ocorregué en l'estrena de la comèdia en dos actes d'Eduardo Escalante –fill– *Mil duros y tartaneta*, on l'opinió de la premsa no fou massa satisfactòria:

La trama tiene gran parecido con la que desarrolló el inolvidable Balader en *Al sá y al plá*, però con la peculiaridad de que la nueva producción termina sin despertar el interés de aquella. La versificación es en los dos actos fácil pero incorrecta y no exenta de gracia, aunque en algunos casos por un chiste se ha visto el autor en la precisión de añadir una escena.¹⁹⁵

És a dir, obres d'arguments senzills, moltes vegades d'autors novells, fins i tot aficionats, plenes d'acudits de fàcil riure.

El diari *Las Provincias*, no oblidem que el seu propietari i director era Teodoro Llorente, comentava que una de les principals manifestacions de la literatura és el teatre, per a ells és «muestra de patriotismo literaria contribuir al sostenimiento de sus antiguas glorias y favorecer su desarrollo en lo que se pueden adquirir nuevos timbres de gloria».¹⁹⁶ Per tant, el diari donava el seu vist i plau des del primer dia a la posada en marxa de la campanya que el Teatre Russafa feia per l'art dramàtic valencià. Continuava apuntant que si bé molts són de l'opinió que hi ha mancança d'actors d'aquest gènere, ja que figures escèniques desaparegudes com Amalia Mondéjar, Leandro Torromé, Francisco Troyano, Ascensio Mora o Contreras són irrepetibles, sí que hi eren Matilde Ruiz de Galván, Anita Mollà, José Ferrando, Juan Colom. Actrius i actors que junts i dirigits per Manuel Llorens, digne hereu de les glòries passades, formen un excel·lent quadre valencià per a representar les obres ja escrites i les noves que aporten els escriptors dedicats al teatre valencià.

Les nits de les vetlades valencianes estrenaren obres d'autors valencians del moment com: *Un alcalde de Barrio*; *Mil duros y tartaneta* d'Eduardo Escalante Feo, *Candidato a consechal* de Joaquín Payá; *Ya estan ahí!* d'Elies Cerdà; *De cap a*

---

194. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 26 de desembre 1896.

https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=102&path=1022163&presentacion=pagina&registrardownload=0

195. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 9 de gener de 1897.

https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=35&path=1022165&presentacion=pagina&registrardownload=0

196 Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 14 de novembre de 1896.

https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=54&path=1022160&presentacion=pagina&registrardownload=0

sant Antoni de Narcís Asensio i Antoni de Hoyos; *Noblea de un valencià* de Federico Gutiérrez; *Agarreulo!* de Manuel Hernan Cortés; *Sileta y la portera* de Francisco Comes; *La matansa del serdo* de Manuel Aparisi Orellana. També es van reposar obres de repertori que el públic demanava de Bernat i Baldoví, Balader, Palanca, Burguet, Liern, Cortés, però sobretot d'Escalante Mateu, el sainetista per excel·lència.

Una vegada conclosa la temporada d'hivern el diumenge 11 d'abril de 1897, les vetlades valencianes desaparegueren i amb elles la companyia dirigida per l'actor Manuel Llorens, que era el més implicat i promotor de la idea. Quan va morir l'actor Manuel Llorens en 1910, el diari publicà un article a la seua memòria on el cita com l'últim representant del teatre autòcton, en eixos moments tan oblidat i decaigut, fundador de les vetlades valencianes les quals donaren un nou prestigi a aquest gènere.¹⁹⁷

7.4.1. MANUEL LLORENS, L'ACTOR CREADOR DE LES VETLADES VALENCIANES

Manuel Llorens Alonso (València 1845-1910), fou un dels actors de l'escena valenciana més aplaudits i volguts pel públic. De família humil, Llorens va treballar de teixidor de cintes i de caixer en el diari *La opinión*. Actor aficionat de porxos primer i professional després, el trobem formant cartell en els teatres grans de la ciutat amb les estrenes de les obres d'Eduardo Escalante junt amb l'elenc d'actors i actrius més aclamats de l'època en llengua valenciana com María Agostí, Amalia Mondéjar, Loreto Bru, Ascensio Faubel. Ascensio Mora, Leandro Torromé, José Contreras, Eduardo Barreda, Francisco Troyano. Llorens va estrenar dinou sainets i una sarsuela valenciana d'Eduardo Escalante¹⁹⁸ i és a partir de l'any 1871 quan el podem veure en el repartiment d'actors amb els següents títols escalantins: *La senserrà del mercat* (09-02-1871) Teatre Princesa, en el paper de *Tofolet*; *La Chala* (29-04-1871) Teatre Princesa, en el paper de *Goriet*;

---

197. «Manuel Llorens», *Las Provincias*, 23 d'octubre de 1910.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000313379&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

198. Eduardo Escalante Mateu, *Colección completa de las obras dramáticas de Eduardo Escalante*, vol. I, II, III, (València: Federico Doménech, 1894)
<https://bivaldi.gva.es/va/consulta/registro.do?id=200>

Un torero d'estopa (23-03-1872) Teatre Circo Español, en el paper de *Pascualito*.
Cheroni y Riteta (22-10-1872) Teatre Russafa, en el paper de *Cheróni*;
Fuchint de les bombes (03-09-1873) Teatre Circo Español, en el paper de *Seledonio*;
La escaleta del dimoni (08-01-1874) Teatre Circo Español, en el paper de *Rafael*;
La Moma (07-05-1874) Teatre Circo Español, en el paper de *Doroteo*;
Als lladres! (19-09-1874) *Sarsuela valenciana*, Teatre Circo, en el paper de *Diego*;
Mentirola y el tio Lepa (10-12-1875) Teatre Princesa, en el paper de *Tomaset*;
Tres forasters de Madrid (29-01-1876) Teatre Princesa, en el paper de *Carmelito*;
Tres Palomes (09-12-1876) Teatre Princesa, en el paper de *Chuano*;
Les chiques del entresuelo (25-01-1877) Teatre Princesa, en el paper de *Llepolia*;
Desde dalt del Micalet (19-05-1877) en el paper de *Facundo*;
Corruixetes (19-01-1880) Teatre Russafa, en el paper de *Matildo*;
La Consoladora, casa de empeños y préstamos (02-07-1880) Teatre Principal, en el paper d'*Estanislao*;
La Patti de Peixcadors (20-03-1884) Teatre Circo Colón, en el paper de *Ramonet*;
Matasiete Espantaicho (31-03-1884) Teatre Circo Colón, en el paper de *Baltasar*;
Lepe y Talala (30-01-1886) Teatre Princesa, en el paper de *Talala*;
Un buen moso (13-12-1889) Teatre Princesa, en el paper de *Matildo*;
Trapatroles (19-12-1895) Obra pòstuma, Teatre Russafa, en el paper de *Matietes*.

Escalante tant sols li va escriure una obra pel seu benefici, *Corruixetes*, estrenada al Teatre Russafa i dedicada com així consta al llibret: «Al popular poeta valenciano Constantí Llombart». El comediògraf també li va dedicar una obra, *La Moma*, estrenada pel benefici de l'actriu Maria Agostí amb les següents paraules:

Al aplaudido actor D. Manuel Llorens. Querido amigo: a v que a fuerza de estudio y de trabajo ha logrado conquistarse un nombre en la escena valenciana: a v que tanto se distingue en algunas de mis obras tiene el gusto de dedicarle la presente su afectísimo.

E. Escalante

Manuel Llorens recorregué els escenaris espanyols més importants actuant en castellà, però fou l'actor per excel·lència que arribà a ser reconegut com una de les figures més importants del teatre valencià del segle XIX. Segons la premsa era una persona afable i franca, amant de què feia i sempre disposat a treure un riure i fer un acudit. Sols calia veure'l treure el cap per l'escenari perquè el públic arranqués a riure; les seues traces, la seua indumentària sempre encertada en els personatges als quals sabia donar el caràcter i la diversitat que demanaven garantien un ple al teatre.

Creator de les vetlades valencianes al Teatre Russafa a ral de la mort d'Eduardo Escalante, amb les que va donar una espenta a un teatre de llengua vernacla que cada vegada anava quedant-se més enrere. Amb la seua mort, el teatre valencià que estava ja molt tocat no sols perdia a l'actor sinó un dels pals que més li feien de suport.¹⁹⁹ L'actor va morir el 23 d'octubre de 1910. Eixe mateix any en el mes d'abril, Llorens va estar actuant amb la seua companyia al Teatre Russafa. Fou el cap de setmana comprés pel dissabte 16, amb les obres: *L'ombra del siprer* i *Matasiete espantaoch* i el diumenge 17 en sessió de tarda, amb les obres: *Los perros de presa* i *Endevina endevinalla o el tio Perico*. I en sessió de nit, *Mil duros i tartaneta* i *Fora Baix!* La necrològica que publicà l'almanac de *Las Provincias* en 1911, ens va deixar constància de les personalitats que per circumstàncies van acudir a l'acomiadament de l'actor:

[...] expiró el 23 de octubre, el mismo dia en que llegaron los Reyes a Valencia, lo cual dió lugar a mayor solemnidad a su entierro, pues asistieron a él el presidente del Consejo de Ministros Sr. Canalejas, el Director General de Obras Públicas Sr. Armiñan, el Gobernador Civil, el presidente de la Diputación Provincial, el Alcalde, varios senadores, diputados a Cortes y representantes de las sociedades valencianas.²⁰⁰

En 1923 l'Ajuntament de València li va dedicar un carrer en la ciutat.

7.5. EL TEATRE VALENCIÀ EN QÜESTIONAMENT

Dos anys després, el diari *Las Provincias*, en la presentació de la nova temporada dels Teatres Princesa i Russafa, en un article titulat *De telón a dentro* escrit pel crític teatral Ramón Díaz, qui emprava el pseudònim Nomar, anunciava que les companyies que encetaven temporada serien de *género chico*. Una companyia de Talavera per al Teatre Princesa i la companyia de Miguel Miró per al Russafa. També donava a conèixer algunes estrenes d'autors valencians com *La barraca* d'Escalante Feo amb música del mestre Vicent Peydró, *La mona de Pascua* de Fillol Sanz amb música de García Sola, *Foch en l'era!* de Maximilià Thous i Elies Cerdà amb música de Salvador Giner, entre altres. Nomar, planteja una qüestió sobre

---

199. Veure nota 196.

200. «Manuel Llorens», Necrología, *Almanaque de las Provincias*, (1911): 283.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=287&path=1017491

què passa amb el teatre en valencià i perquè no es demana a les empreses, encara que fora un dia a la setmana, que presenten un programa sols amb obres en llengua valenciana. El crític teatral apunta que els empresaris xifren els seus èxits de taquilla duent les obres que triomfen en Madrid, però els autors valencians haurien de mirar pels seus interessos i fer alguna cosa per a canviar aquesta actitud dels teatres i fomentar també el sainet valencià.²⁰¹

El crític teatral obrí així un debat on el primer a contestar i expressar la seua opinió fou l'escriptor José María Puig Torralva, el qual pensa que el teatre valencià és molt ric pel que fa a sainet, però la mancança es troba en la comèdia i el drama, gèneres que segons ell són els que s'haurien de cultivar si realment es vol tindre teatre valencià. Opina que les obres valencianes escrites en castellà no fomenten el teatre autòcton sinó el castellà, perdent molt de color i propietat al ser expressades en llengua aliena. Puig Torralva comenta que el sainet valencià ha estat representat per molts bons autors com Parreño, Torromé, Baldoví, Lladró, Palanca i Escalante. L'articulista, col·loca a Escalante en l'escalafó més alt, qui situa el sainet fora de l'horta valenciana i de la innocent i senzilla trama per a urbanitzar-lo amb el seu enginy i dur a escena la vida valenciana amb gràcia i propietat. Recorda els autors Joaquim Balader i Francesc Palanca i Roca els quals van deixar obres d'aquest calibre però per circumstàncies no van tenir continuïtat. L'escriptor anima a fomentar primer la comèdia i després el drama, inspirant-se en els nostres costums, tradicions e història, i poder així arribar a complementar el teatre valencià.²⁰²

El següent en participar en la polèmica serà el també escriptor Antonio Sotillo, qui planteja la creació d'un sainet valencià que conserve la seua fisonomia i caràcter. Però aquest havia de mantenir les idees i els sentiments del present sense ser versat ni copiat de l'antic i per descomptat, en valencià. Opina que és greu i perillós l'èxit que puguen tindre les empreses sobre la influència del sainet i en general de la literatura escènica castellana o madrilenya. Opina que l'escriptor que no sàpiga escriure en valencià que s'abstinga, aquest és un dret que sols li ha sigut atorgat a Blasco Ibáñez, escriure novel·la valenciana sense el valencià, perquè al ser

---

201. Nomar, «De telón a dentro», *Las Provincias*, 7 de setembre de 1899.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000309877&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

202. José María. Puig Torralva, «Literatura: El teatro valenciano», *Las Provincias*, 14 de setembre de 1899.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000309884&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

un gènere analític i descriptiu, manca de l'exigència del diàleg continu per arribar a la seua finalitat. Per a ell, Vicent Fe és un autor de sainets que compleix amb aquestes característiques i encara que creu que altres autors com Escalante Feo, Maximilià Thous, Juan Bta Pont, Fillol Sanz, són coneixedors de l'escena, dubta d'ells com a creadors d'un nou sainet.²⁰³

L'últim en participar fou Manuel Goda, estudiant de medicina, simpatitzant del blasquisme i futur sindicalista, qui descriu com en la seua visió el teatre valencià és pobre, raquític i anèmic per falta d'entusiasme, degut al poc afecte que el poble valencià demostra per tot allò que és seu. Segons Goda, els autors pensen més en els diners que poden guanyar amb les obres escrites en castellà que en l'èxit que podrien aconseguir en una bona obra en valencià. Els actors assagen amb disgust les obres valencianes perquè veuen una pèrdua de temps fer-se amb un repertori que sols el poden representar a València. «¡Ensayar valenciano, estudiarlo, es una locura! Las obras de esta naturaleza no son otra cosa que lastre, lastre que no necesita el que posee un gran repertorio.»²⁰⁴

Les empreses teatrals deixen sols un xicotet espai entre les obres madrilenyes i les locals. El públic, el qual ell troba ignorant, es deixa captivar amb decoracions ostentoses i efectes que encobreixen la qualitat de les obres. A més, sent valencians, qualifiquen la llengua com lletja, ni l'entenen ni ganes, així que amb aquests elements no pot existir un teatre valencià de vida exuberant.

En materia de arte hay que ser lo que son los catalanes: separatistas casi. Si nosotros tuviésemos el grande instintivo amor que los hijos de Cataluña sienten por su madre patria otro gallo nos cantara. Desgraciadamente somos por regla general, hijos sin amor, sin cariño: Valencia para muchos más es madastra cruel que madre adorable.²⁰⁵

Goda continua fent referència al Teatre Russafa i les seues vetlades valencianes, en les quals l'empresa teatral va guanyar diners fent ple totes les nits

---

203. Antonio Sotillo, «Literatura: El teatro Valenciano», *Las Provincias*, 17 de setembre de 1899.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000309887&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

204. Manuel Goda, «Literatura: El teatro valenciano», *Las Provincias*, 21 de setembre de 1899.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000309891&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

205. Veure nota 204.

que aquestes eren programades. Es mostra d'acord amb Sotillo, el sàinet deu ser real, present, escrit en prosa valenciana i allunyat de la fastuositat. Tan sols la passió, l'interès i la realitat el pot dur a l'èxit, continua dient que si es posés ganes i passió per part de tots, tant empreses, autors com actors, de segur que el teatre valencià ressorgiria.

Ja en un article en memòria d'Escalante en 1895, Sanmartín i Aguirre, va exposar que a Catalunya els escriptors dramàtics havien cultivat tots els gèneres, des de la clàssica tragèdia fins al popular sàinet. El públic català no veu estrany que els autors facen obres històriques amb la llengua del país. Però a València no succeeix el mateix, totes les temptatives que s'han fet per elevar al teatre a esferes superiors han sigut infructuoses. Ell confessa no conèixer la raó, no sap si per falta d'un escriptor genial o perquè el públic no veu bé certs convencionalismes, però el que els escriptors hagen optat pel castellà ha fet mal a la llengua.²⁰⁶

Puig Torralva expressa la mateixa inquietud que vint anys abans van mantenir Constantí Llombart i el grup progressista. Al País Valencià, l'evolució que tingué el teatre català dignificant la llengua amb arrelament i incidència social, no va tindre equivalent. Tampoc hi va haver un escriptor com Guimerà, qui prompte va assolir maduresa teatral i que, a més, des de molt jove, mantingué una militància catalanista amb una enorme transcendència política.

En les consideracions sobre la Renaixença, Joan Fuster descriu dues causes profundes de fracàs; una és la social i l'altra l'abstencionisme polític. La causa social esdevé d'una burgesia castellanitzada i d'un poble avocat a llegir escrits dialectalitzants tots de sàtira i teatre còmic. La causa política va ser la manca d'una figura que com va ocórrer al Principat pogués assegurar la cultura per salvaguardar l'idioma.²⁰⁷

L'apoliticisme dels escriptors valencians els mancava de pensar en una identitat pròpia nacional que no fos l'espanyola. Ferran Archilés, argumenta la dificultat de mantenir la distinció entre dos sectors en la Renaixença: el sector progressista encapçalat per Llombart i el conservador dirigit per Llorente, perquè cap dels dos mai plantejaren una identitat nacional valenciana. També analitza les

---

206. Josep E. Sanmatín Aguirre, «Eduardo Escalante», *Las Provincias*, 14 de setembre de 1895.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=54&path=1022117&presentacion=pagina&registrardownload=0

207. Joan Fuster, *Nosaltres els valencians*, ed.11^a (Barcelona: Edicions 62, 1962), 265-71.

consideracions de Joan Fuster sobre la Renaixença des d'una perspectiva més actualitzada on arriba a unes conclusions distintes.²⁰⁸

El teatre valencià culte continuava sense ser una prioritat per als escriptors i el teatre valencià equivalent a sainet es quedà atrapat en el temps en un «epigonisme escalantià».²⁰⁹ Sotillo i Goda demanen un sainet actualitzat, però els escriptors tenien unes barreres per traspasar. Un dels obstacles més importants era la normalització d'un llenguatge ple d'arcaïsmes i castellanismes, també estava la barrera d'un públic acostumat a aquest llenguatge degradat i després calia el tractament de temàtiques actualitzades, les quals eren fonamentals per poder trencar els impediments i així avançar cap a un teatre en valencià que caminés acordat amb el temps.

Manuel Goda fa referència als actors que no volen dedicar-se al teatre valencià per l'estreta oportunitat de representació que abasta. La qual cosa era comprensible des del punt de vista que no hi havia un camp teatral per poder omplir programacions i poder treballar. No ocorria el mateix amb el teatre català que sí que comptava ja amb un extens repertori. En contrast farem al·lusió a l'actor català Enriqué Borràs qui en una correspondència mantinguda en 1897 amb el gerent del Russafa Rafael Díaz li comenta: «[...] para la temporada del próximo invierno me han hablado ya dos empresas, la del Romea y D. Salvador Mir, deseando volver a meterme en trabajo catalán [...]»²¹⁰

Enriqué Borràs en maig de 1904 va actuar al Teatre de la Comèdia de Madrid amb la companyia del Romea duent un repertori de teatre català en llengua vernacle compost pels següents títols: *Maria Rosa*, *Mar i Cel*, *Terra Baixa* i *L'ànima morta* d'Àngel Guimerà; *La resclosa*, *Via Crucis*, *La mare eterna* i *els Vells* d'Ignasi Iglesias; *Lo pubill*, *Lo monjo negre*, *Cura de moro* i *La Dida* de Serafí Pitarra; *Lo nuvi* i *Lo mas perdut* de José Feliu Codina; *Mal pare* de J. Roca i Roca; *Don Gonçalo o l'orgull del gech* d'Albert Llanas; *La campana rota* de Jacint Capella; *Lo místic*, *Llibertat*, *El pati blau* i *L'alegria que passa* de Santiago Rusiñol; *Els encarrilats* de Juan Torrendell; *L'aniversari* i *La nit de Reis* de Salvador Vilaregut; *El carro del vi* i *A cal notari* de Ramón R. Vidal; *Les bodes d'en Cirilo* i *Qui compra maduixes!* d'Emili Vilanova; *Nit de nuvis* i *Cap i cúa* d'Eduard Aulés; *La morta* de Pompeyo

---

208. Ferran Archilés i Cardona, «La Renaixença al País Valencià i la construcció de la identitat regional», *Anuari Verdaguer*, núm. 15, (2007): 483-519.
<https://www.raco.cat/index.php/AnuariVerdaguer/article/view/120434>.

209. Josep Lluís Sirera, *Passat, present i futur*, 34-37.

210. Veure nota 82.

Crehuet; *Viatge de boda* d'A. Marxunet; *L'última voluntat* de F. Casanovas i *Caballeria Rusticana* traduïda al català i adaptada per Costa i Jordà.

L'empresa de Tirso Escudero anuncià una temporada de vint funcions que serien les de *moda* les quals solien reunir l'aristocràcia madrilenya. Llinatge, diners i intel·lectualitat. Borràs viatjà a Madrid acompanyat pel dramaturg Santiago Rusiñol, qui va rebre diverses ovacions pel part del públic obligant-lo eixir a escena a saludar. Segons conta l'actor en les seues memòries, Àngel Guimerà, amb qui hi existia admiració i estima mútua, no els va acompanyar perquè realment l'escriptor veia una aventura l'actuació en la capital per les discrepàncies polítiques. En el cercle teatral madrileny hi va haver els seus recels també. Quan s'havia vist en aquells temps que una companyia de províncies anara a la *Corte* amb eixa gosadia? Els teatres madrilenys comptaven amb magnífiques companyies, les quals en acabar les temporades eren les que eixien a les províncies a representar les seues obres i no al contrari.

En el cafè del Teatre La Comèdia, *El gato negro*, punt de reunió dels escriptors, també hi va haver els seus comentaris de pronòstic enfosquit atiant els crítics teatrals perquè acabaren prompte amb aquella invasió.

El debut fou el dia 26 amb un èxit extraordinari: «Contra todos los inconvenientes, contra todos los prejuicios y digamos la verdad, contra todas las prevenciones y antipatías políticas y literarias, el público se entusiasmó anoche en La Comedia [...]»²¹¹ La premsa madrilenya feu constar que tant el teatre català com els seus actors eren mereixedors d'elogis:

Anoche triunfó por completo el teatro catalan. *Els vells* fué un éxito extraordinario [...] Ignacio Iglesias, uno de los dramaturgos más geniales y más nuevos de nuestro teatro nacional [...] Salvo algunos actores extranjeros, ningún comediante español ha llegado a la altura de Borràs [...] su compañía en conjunto es la primera de España. Con artistas de la talla de Soler y Capdevila se puede triunfar en todos lados. Cataluña en esta ocasión, ha sido justamente glorificada. Hay ahí un arte de tanto valor que los más apasionados enemigos de esas tendencias políticas han domeñado antipatías y lo han aplaudido con un alto espíritu de justicia.²¹²

---

211. Pablo Vila San-Juan, *Memorias de Enrique Borràs*, (Barcelona: Primera AHR, 1956), 58-59.

212. Àngel Guerra, «Els vells: drama en 3 actos de Ignacio Iglesias», *Los teatros: Comèdia, El Globo*, 29 de maig de 1904.
<http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0001251269&search=&lang=en>

[...] Bienvenidos sean el gran actor y sus compañeros a Madrid y bienvenidas sean con él las joyas del arte catalán, su rica y flexive lengua, su fresca y jugosa poesia, su ambiente saturado por las brisas del Mediterráneo, espejo en donde se han reflejado las más bellas creaciones artísticas engendradas por el genio. Felicitemonos también los espanyoles todos de contar en el tesoro del arte patrio las riquezas que con talento soberano viene a mostraros el actor catalán.²¹³

7.6. CONCLUSIONS

El teatre valencià que tantes esperances va alimentar en un principi, no es consolidà des de l'adopció conscient i conseqüent d'un compromís amb el valencianisme. La falta d'una unitat cultural que lluités pels mateixos interessos, la negativa a polititzar per part del grup cultural dirigent el moviment renaixentista, la qual cosa queia en falsedat perquè la mateixa negativa ja adoptava una postura política, la falta d'un líder que arrossegés amples capes de la població cap a la Renaixença i tindre una estructura socioeconòmica tan diferent de la del Principat serien les causes més directes per les que el moviment renaixentista passés en certa manera de llarg. Les vetlades valencianes del Teatre Russafa quedarien en el record d'una societat dividida culturalment, la que gaudia del sàinet valencià i en demanava més i la que va veure com els intents de superar-lo no van ser possibles.

L'estancament que havia patit el teatre continuaria fins al final dels anys 70 del segle XX quan els autors teatrals valencians continuarien immersos en la reclamació d'un teatre específicament valencià a partir del desenrotllament històric, econòmic, social i cultural del poble valencià. Els nous canvis polítics que esdevindrien després de la repressió franquista donarien l'oportunitat desitjada. El teatre valencià podria per fi independitzar-se del sàinet.

---

213. Zeda, «Enrique Borrás», Crónica breves. *La Época*, 27 de maig de 1904. <http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0000702361&search=&lang=es>

CAPÍTOL 8

EL CINEMATÒGRAF I EL CINE

8.1. EL CINEMATÒGRAF DE PARÍS

Quan la novetat del cinematògraf va arribar a València a finals de 1896, feia a penes deu mesos que els germans Lumière havien donat a conèixer el seu invent a París.²¹⁴ L'aparell cinematogràfic acabava de triomfar a Madrid i València es convertia així en la segona capital de l'estat en tindre la curiositat més gran del moment. No obstant això, en el mes de juliol de l'any en curs, durant la celebració de la Fira d'estiu de la ciutat, *El Vitógrafo* havia fet una xicoteta inclusió. El diari *Las Provincias* l'anunciava en la seua secció de divertiments:

Durante los días de la feria se exhibirá al público un espectáculo que llama mucho la atención. Dicho espectáculo se llama Vitógrafo y está construido por la sociedad Fleury, Creux y compañía y en Valencia es la primera capital de España en donde se dará a conocer. Se exhibirá en la calle de la Alameda núm. 1.²¹⁵

El vitògraf era un aparell cinematogràfic que permetia gravar per fotografia les escenes en moviment i projectar-les en una pantalla. No se sap molt més d'aquest aparell en concret, ni de la companyia que el presentava, però poc després, el 5 de setembre, el mateix diari anunciava una exhibició del cinematògraf al Teatre Apolo:

Del 10 al 12 del corriente se exhibirá en este teatro el Cinematógrafo, prodigiosa invención que reproduce todas las escenas de la vida real, presentando a la vista del espectador el movimiento y el maremagnum de una calle populosa, el desfile de un regimiento, la llegada de un tren a la estación, escenas de playa, etc...todo representado de un modo perfecto hasta en sus menores detalles.²¹⁶

---

214. Els germans Lumière presentaren el cinematògraf al Salón Indien del Gran Cafè del Boulevard des Capucines de París el 28 de desembre de 1895.

215. Diversiones públicas, *Las Provincias*, 22 de juliol de 1896.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=86&path=1022150&presentacion=pagina&registrardownload=0

216. Diversiones públicas, *Las Provincias*, 5 de setembre de 1896.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=18&path=1022156&presentacion=pagina&registrardownload=0

Vist l'èxit i l'interès que va causar en el públic, prompte el Teatre Russafa l'afegiria a la seua programació, sent el segon teatre de la ciutat en exhibir-lo. Així doncs, el teatre anunciava pel dissabte 17 d'octubre l'exhibició d'un nou *cinematógrafo de París* amb l'estrena de vuit quadres:²¹⁷

- 1º. *Baños de mar en la playa*
- 2º. *Baile de gomosos*
- 3º. *Desafío de periodistas*
- 4º. *Baile de los ratas*
- 5º. *Carrera de automóviles (primera carrera de carruajes sin caballos, de París a Marsella, el día 5 del corriente mes y año)*
- 6º. *Juego y disputa*
- 7º. *Entrada del Czar en París*
- 8º. *Salida del Czar de París*

Completaven el programa el drama en dos actes en prosa *El trazado de una línea*, de Ricardo Flores i Antonio Perrín i la peça bilingüe, *Tonico!* d'Eduardo Escalante. La companyia d'actors encarregada de dur a terme la programació d'escena va ser la dirigida per l'actor i director Manuel Llorens. L'exhibició del cinematògraf estava programada per a ser intercalada entre cada peça teatral.

Eixa nit el teatre va estar prou concorregut, però l'èxit no estava massa assegurat. Només va començar a arrencar l'aparell de la modernitat cinematogràfica, va perdre un caragol i sols es va poder emetre un dels quadres anunciats, havent de deixar la resta per a un nou intent en acabar la peça teatral *Tonico!*.

El segon intent tampoc fou massa afortunat i es va armar un bon rebombori a la sala. Els espectadors començaren a xiular i a pronunciar-se amb crits que ens tornen els diners. El director de la companyia, va eixir a l'escenari intentant calmar el personal sense molt d'èxit. Els ànims anaven calfant-se i el representant del teatre, Rafael Díaz, va haver d'intervenir, però el públic tampoc el va deixar parlar. Llorens, tornà a dirigir-se a la concurrència, va comunicar que l'empresa havia decidit recompensar el desgavell amb l'actuació d'un joguet còmic i que més tard intentarien tornar a passar els quadres restants del cinematògraf. Allò tampoc va obtenir consens i al remat l'empresa va donar una contrasenya amb la qual l'endemà els assistents podrien obtenir el reemborsament de l'entrada. També quedava anunciada la representació del joguet bilingüe en un acte i dos quadres *Fora baix!* com a substitut

---

217. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 16 d'octubre de 1896.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=62&path=1022158&presentacion=pagina&registrardownload=0

del cinematògraf, però sempre amb l'esperança de poder recompondre l'aparell i oferir els quadres restants, això si, aquesta vegada gratuïtament.²¹⁸

Dos dies després, el Russafa tornà a posar en marxa el cinematògraf tampoc sense massa èxit. El divendres 23, en acabar la programació, es verificà com assaig l'exhibició amb el resultat de dos quadres defectuosos, tal vegada per no saber manipular bé l'aparell.²¹⁹

El Teatre Apolo, el qual exhibia una màquina manipulada per Charles Kalb, tècnic ambulat que es dedicava a fer demostracions d'un cinematògraf de la seua propietat, estava obtenint molt d'èxit en les seues exhibicions. Deduïm que aquests eren aparells diferents, puix recordem que quan el Teatre Russafa anuncia la primera aparició del cinematògraf al seu teatre o fa dient: *un nuevo cinematógrafo de París*. Cap a la possibilitat que l'aparell del Russafa fora un dels comercialitzats per George Mendel anomenat el *Cinématographe Parisien*, ja que les vistes que s'exhibiren al teatre les trobem als catàlegs dels editors i productors com George Méliès, Charles Pathé i Eugène Pirou. Pot ser també es tractés d'altre cinematògraf dels molts que començaven a circular. No ho podem saber cert, puix no hem trobat constància ni de l'aparell ni de la persona que el manipulava.

El dissabte 24 d'octubre, el Teatre Russafa tornà a presentar el cinematògraf. Llavors va poder exhibir vuit quadres, encara que no en molt bones condicions segons descrivia el diari *Las Provincias*. Però no opinava el mateix *El Mercantil valenciano*, qui deia que aquesta vegada el cinematògraf estava tan perfeccionat com el del Teatre Apolo.²²⁰

Per fi, el dimarts 27 l'exhibició ix una mica millor i el públic demana la repetició d'alguns dels quadres. El divendres 30, *El Mercantil valenciano* anunciava la programació del Russafa per a eixe mateix dia amb l'exhibició del quadre *Nit de noces*:

The wending night (Noche de bodas), de un sorprendente efecto y duración, tomado de la aplaudida pantomima que se representa actualmente con gran éxito

---

218. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 18 d'octubre de 1896.

https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=70&path=1022158&presentacion=pagina&registrardownload=0

219. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 24 d'octubre de 1896.

https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=94&path=1022158&presentacion=pagina&registrardownload=0

220. *El Mercantil valenciano*, 24 d'octubre de 1896. HMV.

en los teatros de París y Londres. Este cuadro no se puede repetir, pues tiene 60 metros de cinta.²²¹

L'exhibició d'aquest quadre va desencadenar una picabaralla entre dos diaris de l'època amb idees polítiques i moralitat diferent; *El Pueblo* d'idees lliberals i *Las Provincias*, un diari amb un vessant més conservador.

El dissabte 21 de novembre, *Las Provincias* anunciava l'última presentació del cinematògraf al Teatre Russafa.²²²

8.1.1. DIFERÈNCIES D'OPINIÓ ENTRE LA PREMSA SOBRE EL QUADRE «NOCHE DE BODAS»

La premsa de l'època va posar de manifest les seues diferències respecte a certs quadres emesos amb el cinematògraf. És el cas del quadre *Can-Can*, exhibit al Teatre Apolo i del quadre *Noche de bodas* exhibit al Teatre Russafa el 30 d'octubre i del que el diari *Las Provincias* feia la crítica següent:

[...] Hubo también sesión de cinematógrafo que sigue tan desenfocado y con la molesta trepidación que hace imposible fijar la vista. Pero sobre estos defectos ordinarios había anoche uno extraordinario. Presentaron un cuadro nuevo titulado *Noche de boda* que nos parece bastante indecoroso. Creemos que las empresas tienen el deber de procurar de que los espectáculos sean igualmente agradables para todo el público y que nadie se sienta molestado. Cuando las empresas olvidan este elemental deber, se exponen a perder el favor del público y suponemos que la del teatro Ruzafa quiere verse en este caso.²²³

El diari *Las Provincias*, continuava criticant sarcàsticament la repetició de l'exhibició del quadre *Noche de bodas* al Teatre Russafa: «Los cuadros cinematográficos como de costumbre, sin que faltase para las gentes de paladar fuerte el titulado *Noche de boda*»²²⁴

---

221. *El Mercantil valenciano*, 30 d'octubre de 1896. HMV.

222. Espectáculos, Ruzafa, *Las Provincias*, 21 de noviembre de 1896.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=83&path=1022160&presentacion=pagina&registrardownload=0

223. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 31 d'octubre de 1896.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=122&path=1022158&presentacion=pagina&registrardownload=0

224. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 1 de noviembre de 1896.

Al mateix temps, *El Pueblo* feia la seua replica: «Contra los ridiculos vaticinios de los honestos a la violeta, gustó mucho el sugestivo cuadro *Noche de boda* y no se observó entre los castos espectadores escándalo mayor»²²⁵

El diari *La Correspondencia de Valencia*, anunciava l'arribada d'un nou cinematògraf al Teatre Apolo i l'exhibició de nous quadres, alguns d'ells amb color. Aquest nou cinematògraf, considerat un dels més perfeccionats, anava a càrrec de *monsieur* A. Marsengo qui havia estat treballant amb èxit en un dels millors teatres de París.²²⁶ *Las Provincias* no es feu d'esperar i replicava així a les projeccions dels nous quadres del Teatre Apolo:

[...] Y ahora tiene ya Apolo su cuadrito especial, para sostener indudablemente la competencia con el de *La noche de boda* de el Ruzafa.

Así se busca el favor del público: pero del público al uso de *El Pueblo*, que antayer trataba de zaherirnos porque censurabamos el cuadro de Ruzafa, como ahora censuramos el de Apolo y los dos juntos.

El de Apolo es un *Can Can* en colores, para que resulte más llamativo; pero que ni tiene nada de artístico, ni de gracioso. Cuatro feas desdichadas haciendo contorsiones al gusto del colega de la calle Don Juan de Austria, que debieron alquilarse por muy poco dinero, sin duda alguna para que tenga razón de ser aquello de que en el mundo ha de haber de todo.

Pero, dejando a un lado los "asuntos" de estos cuadros y al *Pueblo* que por lo visto se recrea con ellos, las personas que como nosotros sienten, que son muchas, agradecerian a las empresas de Apolo y de Ruzafa que anunciaran en los carteles los titulos de las vistas, con lo que se evitarian esos "gustazos", dejando de ir a dichos teatros las noches en que aquellas se exhibieran.²²⁷

L'endemà, *El Pueblo* publicava un article en resposta i amb el que donava per finalitzada aquesta discussió. L'article no te malbaratament i ens dóna una perspectiva de la manera de pensar de la societat del moment. Recordem que l'escriptor Vicente Blasco Ibáñez, director i fundador d'*El Pueblo* en eixos moments estava tancat en presó per les seues idees de política lliberal, les quals mitjançant el diari desenvolupava amb una incessant campanya contra el govern de Sagasta i Canovas i en contra de la guerra de Cuba.

---

https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=2&path=1022160&presentacion=pagina&registrardownload=0

225. Teatros, *El Pueblo*, 1 de novembre de 1896. H.M.V.

226. *La correspondencia de Valencia*, 31 d'octubre de 1896. H.M.V.

227. Teatros, Apolo, *Las Provincias*, 2 de novembre de 1896.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=6&path=1022160&presentacion=pagina&registrardownload=0

Nos hemos ganado una ‘filípica’ de LAS PROVINCIAS con motivo de los cuadros Noche de bodas y Can-Can que se exhiben en los cinematógrafos de Apolo y Ruzafa.

El diario de la calle del Mar se permite insultar a lo que llama nuestro público y no hemos de imitarle nosotros, porque aunque muy distanciados del suyo, si lo tiene, nos ha de merecer siempre respeto y consideración. Cuestiones son estas de buen gusto y delicadeza contra las que han atentado el periódico silvelista. La excomuni3n por 3l lanzada ha venido ha enterarnos de que un can-can con colores es m3s pornogr3fico e inmoral que aquellas cuadrillas del Carnaval di Parigi, las de Mis Helyet y otras por el estilo que al natural, con colores y todo, admiti3o hoy el escandalizado colega.

Si tomaramos en serio esas extempor3neas e hip3critas ostentaciones de moralidad a que viene entreg3ndose, podriamos contestarlas consignando todos los d3as el nombre del redactor de dicho peri3dico que acuda a los referidos teatros a autorizar con su presencia el espect3culo “maldito.” Porque eso de escandalizarse por la ma3ana para acudir por la noche para ocupar la butaca y poner cara de fauno regocijado. ante los cuadros que luego ha de excomulgar, es muy fuerte y muy contradictorio.

Si el organo de los silvelistas no es un farsante, tendremos el disgusto de no verle ni en Apolo ni en Ruzafa mientras se representen los cuadros que de alli le arrojan.

Pero ya veran ustedes como esto no ocurre, porque una cosa es predicar y otra dar ejemplo.

Y sin sentar plaza de moralistas que quede eso para LAS PROVINCIAS hemos de referirnos a otro cuadro aquel de la griseta y el granadero encerrados en un armario, que observado no con los maliciosos ojillos del diario silvelista, sin3 con los de la moral y buen sentido, pudiera tomarse como m3s pr3ximo a la pornografia, de mucho menos gusto y m3s escaso de arte que el despreciado Can-Can. Nada contra 3l ha dicho Las Provincias, a pesar de que ese represent3o ante sus mismas narices (no es alusi3n).

¿Es acaso porque este cuadro es fijo, a diferencia de los otros y el movimiento es lo 3nico que impresiona al colega? ¡Libidinoso! Por lo dem3s sepa que si d3ndonos lecciones de moral ha de ganarse el cielo, puede abrir c3tedra, que nuestro deseo es no impedir que LAS PROVINCIAS muera en olor de santidad.

Y concluyamos esta r3plica con algo de poes3a: ”En este mundo tra3dor –nada es verdad ni mentira;–todo es seg3n el color– del cristal con que se mira.”²²⁸

Per3 no tota la premsa opinava el mateix, *La Correspondencia de Valencia* publicava el seg3ent referint-se al Teatre Russafa, pel la qual cosa es pot deduir que m3s que una opini3 del p3blico, el redactor de *Las Provincias* va fer 3s d’una opini3 personal:

[...]Se representaron en el Cinemat3grafo ocho preciosos cuadros, que fueron como todas las noches muy bien recibidos por la concurrencia, que no se cansa de presenciar este bonito y nuevo espect3culo[...]
[.....]Por el nuevo Cinemat3grafo de Par3s se representaran sus m3s aplaudidos y celebrados cuadros, entre ellos los nuevos de gran efecto y que tanto gustan al p3blico[...].²²⁹

---

228. Teatros, *El Pueblo*, 3 de noviembre de 1896. HMV.

229. *La correspondencia de Valencia*, 1 de noviembre de 1896. HMV.

8.1.2. EL CRONOFOTÒGRAF MARSELIEU

Unes setmanes després que el cinematògraf abandonés el Teatre Russafa va arribar el Cronofotògraf Marselieu.²³⁰ El dissabte 12 de desembre la premsa es fa ressò de l'assaig realitzat la nit anterior al teatre i segons els diaris, aquest aparell que ofereix també quadres fotogràfics animats, està més perfeccionat que el cinematògraf, puix la visió de les imatges és molt més clara i perfecta, i per això dóna més naturalitat als fotogrames. Els diaris anomenen alguns dels quadres que es van representar: *Escenas de globos cautivos*, *Escenas de picadero*, *El paso del czar de Rusia*, *Un baile*. La premsa també anunciava la presentació de quadres amb escenes valencianes com el típic tribunal de les aigües. Per a una millora de les projeccions el Teatre Russafa feu una ampliació del llenç, el qual ocupava tota la boca de l'escenari.²³¹

Segons Jon Letamendi i Jean-Claude Seguin, el Cronofotògraf Marselieu del Russafa podria correspondre a un dels dos de la casa Gaumont que un empresari valencià, Miguel Pellicer, va importar en aquella època. Aquests quadres tenien cintes de 60 mm, que oferien més alta qualitat que les de 35 mm del cinematògraf.²³²

Alguns títols dels quadres exhibits van ser: *El episodio de la guerra de Cuba*, també representat amb el nom de *La muerte de un cabecilla* i que podem trobar amb el títol de *Guerrillas* en el primer catàleg de Gaumont (088) 1896-1897. *Salto de vallas por la caballeria francesa*, presentat amb el títol *Escuadron de dragons Santant des haies*, al catàleg Gaumont (037).²³³

Les últimes notícies que tenim del cronofotògraf del Teatre Russafa són del diumenge 10 de gener de 1897, on *Las Provincias* anuncia el seu acomiadament del teatre en la secció d'espectacles.²³⁴

---

230. En alguns diaris apareix també el nom de Cronofotògraf Marcielia, com és el cas d'*El Pueblo* del 12 de desembre de 1896, açò és una errata del diari.

231. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 12 de desembre de 1896.
https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=46&path=1022163&presentacion=pagina&registrardownload=0

232. Jon Letamendi i Jean-Claude Seguin, «Groupe de Réflexion sur l'image dans le Monde Hispanique» *Le Grim* (blog), 2015. <https://grimh.org/index.php?lang=fr>.

233. Veure nota 232.

234. Espectáculos, Teatro de Ruzafa *Las Provincias*, 10 de gener de 1897.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=39&path=1022165&presentacion=pagina&registrardownload=0

8.1.3 ELS QUADRES DEL CINEMATÒGRAF EXHIBITS AL TEATRE RUSSAFA

Gràcies a la premsa de l'època sabem el nom d'alguns quadres que van ser exhibits al Teatre Russafa. Hem fet una comparativa d'aquests amb el nom dels títols trobats als catàlegs de Georges Mendel editats en l'època i que han quedat plasmats en els estudis realitzats per Camile Blot-Wellens amb les col·leccions de Joao A. Rodrigues i Antonino Sagarminaga.²³⁵ Açò no ens dóna una certesa, però si una idea bastant aproximada dels quadres que van ser exhibits al Russafa i els quals comentem a continuació:

Baile de gomosos. Quadrille des Gommeux. Aquest títol apareix en el primer catàleg de Georges Mendel i podria tractar-se de la pel·lícula del fotògraf i editor Eugène Pirou.

Baile de los rates. Quadrille des Titis. Es tracta d'una sèrie de balls –*quadrilles*– els quals semblen haver estat rodades al mateix lloc per la forma tan semblant que adopten les ombres dels arbres a terra. El trobem al catàleg de George Mendel com el quadre anterior.

Entrada del czar en Paris i Salida del czar de Paris. La visita en octubre de 1896 del czar rus a París fou rodada per quasi totes les cases de l'època. En la Filmoteca Espanyola es conserva *El Czar en la embajada*, còpia restaurada de 588 fotogrames, –11.3m/4 perforacions– de la col·lecció d' Antonio Sagarminaga. El fotògraf Eugène Pirou, va rodar diverses escenes catalogades en la sèrie *Arrivée à Paris de leurs majestés l'Emperateur et l'impératrice de Russie*. En el primer catàleg de Mendel apareix el títol, *Le Tzar en France. Sortie L.L Majestés et de M. Le président de la Republique se rendent a Versailles*, que podria tractar-se de la pel·lícula de Pirou. Aquests tres primers quadres els trobem anunciats al diari *Las Provincias* del 16 d'octubre de 1896.²³⁶

---

235 . Camile Blot-Wellens, *El cinematógrafo Joly-Normandin (1896-1897), Dos colecciones: Joao Anacleto Rodrigues y Antonio Sagarminaga*. (Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, I.C.A.A, Filmoteca Española, secretaria Educación y Cultura, sd) <https://www.calameo.com/read/00007533591cd2141932c>.

236. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 16 d'octubre 1896.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=62&path=1022158&presentacion=pagina&registrardownload=0

La serpentina. Danse Serpentine. Les danses serpentine representen una part significativa del repertori exhibit en Espanya. D'aquestes danses es van fer diverses versions i moltes firmes les van incloure al seu catàleg, com Méliès en 1896 (nº44). L'exhibidor d'imatges animades André Milhès va estrenar una en agost de 1896 i els Lumière rodaren dues versions en 1897 (nº465). La creadora de la dansa serpentina fou la ballarina Loïe Fuller (1862-1928), qui va actuar al Teatre Apolo de València el dissabte 4 de maig de 1895 aconseguint un gran èxit.²³⁷ Loïe, dansava al so de la música clàssica immersa en un vestit de seda blanca de 350 metres i dues canyes de bambú subjectades en ambdós braços. Amb els seus moviments creava una il·lusió òptica de llum que anava canviant al ritme de la música. La ballarina era la creadora de colors amb els quals tenia els vestits que utilitzava en les moltíssimes coreografies que ella mateixa componia. Tant els germans Lumière com Méliès van gravar les seues danses, les quals van obtenir gran fama mundial. El quadre el trobem anunciat al diari *El Mercantil valenciano* del 24 d'octubre de 1896.²³⁸

Las lavanderas. Igual que el quadre anterior, d'aquest també es van fer diferents versions en 1896: *Les laveuses* d'André Milhès; *Les blanchisseuses* de Georges Méliès (nº7); *Scènes de laveuses* de Charles Pathé (nº5);

Laveuses de Lumière (nº60).

Una comida en familia. Es pot trobar una versió molt significativa d'aquest títol al catàleg Lumière 1896 (nº89) sota el nom de: *Un repas en familie*. Aquests dos títols els trobem anunciats al diari *Las Provincias* del 26 d'octubre de 1896.²³⁹

Marcha militar. George Méliès en 1896 filmà una desfilada militar titulada: *Le Régiment* (nº24). El trobem anunciat al diari *El Mercantil valenciano* del 16 de novembre de 1896.²⁴⁰

Baño de una parisien. Al catàleg de Pathé podem trobar, *Une femme au bain* (nº14), atribuïda a Henry Joly en octubre 1895 qui fou col·laborador de Pathé.

---

237. Diversiones públicas, *Las Provincias*, 4 de maig de 1896.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=14&path=1022109&presentacion=pagina&registrardownload=0

238. *El Mercantil Valenciano*, 24 d'octubre de 1896. HMV.

239. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 26 d'octubre 1896.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=102&path=1022158&presentacion=pagina&registrardownload=0

240. *El Mercantil Valenciano*, 16 de novembre de 1896. HMV.

Eugène Pirou, també va gravar una escena de bany, la qual formava part de la seua obra *Journée de la Parisienne* en la que hi havia algunes escenes amb l'actriu Cécile Solel; *Lever de la parisienne* i *Courrier, bain et coucher de la Parisienne*. Cap a la possibilitat que aquestes escenes no foren estrenades. Aquest quadre el trobem anunciat a *El Mercantil valenciano* del 13 de novembre de 1896.²⁴¹

Noche de bodas. Le coucher de la mariée. El títol és avui en dia un dels més coneguts d'Eugène Pirou i és considerada per alguns la primera pel·lícula del cine eròtic. Pirou, fotògraf especialitzat en retrates, sobretot d'actrius, ballarines, polítics i personatges del París de l'època, va adaptar algunes obres de caràcter picant que eren representades als teatres de la capital francesa, com *La Puce* del Casino de París o *On demande un modèle* del Concert Trianon o la pantomima de *La coucher de la mariée* del Teatre Olympia.

L'actriu que podem veure a la cinta de *Le coucher de la mariée* es Louise Willy, qui al mateix temps actuava als teatres de París.

En l'actualitat es coneixen dues còpies d'aquesta cinta, una en format Joly-Normandin de 5 perforacions (Cinémathèque française) i una còpia en format Edison, de 4 perforacions i acolorida a mà (Svenska Filminstitutet).

La cinta tenia una llargària de 60 m i es va presentar al Teatre Olympia de París el 23 d'octubre de 1896. Segons el text original de la pantomima, la pel·lícula se centra en l'últim quadre, rodada a l'interior amb decorats pintats que reproduïen les escenografies dels teatres.

Il·lustració 23. Louise Willy

El quadre ens mostra una cambra on podem veure un llit, una cadira i un biombo. Els dos actors, un home i una dona, –l'actriu Louise Willy– interpreten a uns novençans en el moment d'anar al llit. La núvia, amb timidesa li mostra a l'home que vol intimitat per despullar-se i el convida a seure mentre ella, darrere del biombo, comença a llevar-se peses de roba amb tanta lentitud que sembla no acabar mai. Mentrestant, es pot observar al nuvi impacient, esperant entre suors, la preparació de la dona.

---

241. *El Mercantil Valenciano*, 13 de novembre de 1896. HMV.

Com ja hem comentat abans, la reproducció de la cinta a València va provocar una mica d'escàndol, però no va ocórrer així en altres països, on moltes vegades va ser la sensació del programa.

8.2. EL CINE

Queda patent doncs que amb l'arribada del cinematògraf a finals del segle XIX el Teatre Russafa fou un dels pioners a la ciutat de València quant a cinema es refereix. Ja a principis del segle XX, en la documentació conservada al llegat de Rafael Culla, trobem que en la temporada teatral de 1905, el Russafa durant les funcions teatrals de vesprada o vermut intercalava passes de cinematògraf. Altres teatres de la ciutat, com Apolo, Eslava, Novedades, també havien dut el cine a les seues sales. Algunes d'elles repartien cromos o regalaven joguets amb la intenció d'atreure el públic infantil, com era el cas del Cinematògraf La Paz, on hi havia sessions de cinema pels més menuts.²⁴²

Ens ha arribat una factura conservada al llegat d'una botiga de lloguer de pel·lícules.²⁴³ Dita factura du el núm. 451 i està datada el 17 de juny de 1914. La botiga era la de V. Alagón, situada al carrer Lauria núm. 31 de València. En la factura emesa per l'establiment ve detallada la compra de material cinematogràfic, efectuat per l'empresa *Teatral Moderna* del Teatre Russafa:

Material "IMPERATOR"

1 Crono de acero "IMPERATOR" con dispositivo automático contra el fuego	934
1 Bobina desmontable	12
2 Bobinas fijas	24
1 Linterna forrada de amiantocon condensador especial de 115 m/m	160
1 Mesa de hierro regulable en altura	190
1 Dispositivo para la proyección de diapositivas con un segundo objetivo	200
1 Electromotor con repstato regulable	175
1 Arco voltaico para 100 amperios (gran modelo)	205
1 Resistencia para 50/60 amperios	175

---

242. Veure nota 24.

243. Veure nota 87.

1 Crono de acero “IMPERATOR” con dispositivo automático contra el fuego	934
1 Juego tambores de seguridad para el fuego	175
1 Enrollador películas	50
4 Bobinas fijas para 600 metros	48
4 Bobinas fijas para 400 metros a 10 pesetas	40
1 Objetivo “EXTRA LUMINOSO” marca “ERWA”	80
1 Triple condensador	24
Total pesetas	2492
Baja 5% 125, total de esta factura 2367 pesetas	

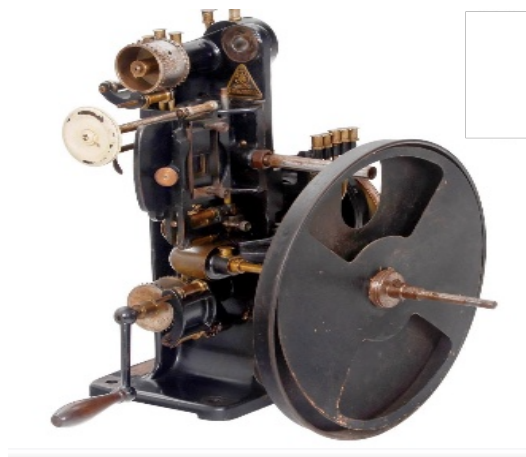
Una altra compra realitzada a nom de l'empresa *Teatral Moderna* del Russafa es va fer l'endemà, el 18 de juny, al taller de Matías Belloch, situat al carrer Jesús 67, de València. Aquest taller que disposava de peces de recanvi de tota mena de sistemes, estava especialitzat en la construcció i reparació d'aparells de precisió i cinematògrafs. En aquest cas, la factura de 75 ptes. va ser per la compra d'un arc elèctric exclusivament per a cinematògraf de 15 a 45 amperes.²⁴⁴

Sobre la tenda de V. Alagón, la revista *La Reclam cine*, primera revista professional de cine editada en València en els anys 20, anunciava a tota plana que dels quinze cinematògraf que estaven funcionant en la ciutat, onze d'ells projectaven les seues pel·lícules amb l'aparell Krupp Ernemann «*Imperator*». Aquestes sales a les quals es refereix l'anunci, entre les que també trobem el Teatre Russafa eren: Teatre Líric, Teatre La Marina, Salón Moderno, Salón Benlliure, Cine Sorolla, Cine El Cid, Cine Victoria, Cine Imperial, Cine Reina Victoria, Cine El Turia.²⁴⁵

---

244. Veure nota 87.

245. *La Reclam cine*, no. 175, (València: 14 de setembre de 1924): 3.
<https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/viewer?id=d880aba3-4fe3-4746-add6-861b70b77ea4&page=3>

Il·lustració 24. Aparell cinematogràfic Krupp Ernemann Imperator

L'empresa del *Cine Moderno* pertanyia a Blas Cortés Gil i des de feia més d'una dècada es dedicaven a la reproducció de pel·lícules cinematogràfiques. En juny de 1915 havien llogat el Teatre Russafa i el dia 12 d'eixe mateix mes celebraren la inauguració de la temporada de cine amb l'estrena de la pel·lícula en cinc parts titulada *Los cien dias de un Imperio ó el desastre de Waterlío*. Els preus estipulats eren de 10 cèntims l'entrada general i 25 cèntims la de preferència.²⁴⁶ Aquesta empresa cinèfila va estar projectant cine al Teatre Russafa durant diverses temporades, per tant, trobem que el 8 de gener de 1916, era inaugurada una temporada cinematogràfica per l'empresa del *Cine Moderno*. Les sessions eren emeses des de les 16 h, fins a les 00.30 h, en sessió continua. Els preus continuaven sent els mateixos que la temporada passada.²⁴⁷

En gener de 1918, el dia 8 concretament, en donar per finalitzada la temporada de sarsuela, el teatre donà pas a la temporada de cine amb *Las aventuras de Maciste*, pel·lícula creació d'Italia Films. Aquest tipus de pel·lícules, popularment conegudes com d'espasa i sandàlies, tractaven sobre temes històrics d'aventures i solien estar ambientades en l'antiguitat grecoromana. *Maciste*, era un heroi que lluitava amb la seua força sobrehumana per ajudar els desprotegits, igual que *Sansón*, Hércules, *Goliat* o *Urcus*. El personatge estava protagonitzat per l'actor

---

246. Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 12 de juny de 1915.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000188655&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

247. Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 7 de gener de 1916.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000189066&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

Bartolomeo Pagano, un ex-estibador genovès que comptava amb un gran físic. Va protagonitzar vint-i-set pel·lícules mudes sobre el personatge sota la direcció de Giovanni Pastrone. La primera d'aquestes fou *Cabiria* en 1914. La programació també anunciava la pel·lícula en sèrie de quatre capítols *El triangulo amarillo*, interpretada per Emilio Chione i *Resurrección*, de León Tolstoi amb l'actriu Maria Jacobini, ambdues editades per la casa Tiber Film.

El cinema estava en auge a les ciutats més importants. A Barcelona, en 1912 naix *El Mundo Cinematográfico*, una revista quinzenal, internacional i il·lustrada de les més importants en aquest camp que parlava de pel·lícules i de les últimes novetats. Emetia cròniques cinematogràfiques pels seus corresponsals des de Londres, Bucarest, Lisboa, París, València, Sabadell, Tarragona i Melilla. En el núm. 102, publicat en 1916, el corresposnal a València comentava que durant l'estiu, a la nostra ciutat, quasi totes les sales que projectaven cinema havien tancat per culpa de la xafogor. Cal dir al respecte, que el Teatre Russafa eixe mateix any pel mes de juliol, ja s'anunciava com a local ventilat. Eixe estiu, a la ciutat de València, continuaven oberts el Cine El Cid i el Teatre Russafa. Respecte a l'empresa del Russafa, el corresposnal de la revista la qualificava d'incansable per la programació que aquest coliseu abordava.²⁴⁸ Recentment, el Russafa havia anunciat una pel·lícula en sèries de la reconeguda marca *Trans-Atlántic Film* titulada *Soborno*, que estava gaudint de gran èxit. Tenia dotze episodis els quals van ser emesos en passes de dos.²⁴⁹ El públic omplia el teatre i seguia cada vegada amb més interès el seu argument. Tant va ser així que la van haver de reposar. En eixe mateix número d'*El Mundo Cinematográfico*, la revista també parlava de Vicente Blasco Ibáñez i de la seua obra *Sangre y arena*, la qual s'havia dut al cinema recentment. L'escriptor valencià va veure en el cinema una porta oberta que el duria a la fama i reconeixement mundial. La gran productora nord-americana *Metro Goldwym Mayer*, sense dubte va ser la responsable d'aquest reconeixement en el cinema. Moltes de les seues obres literàries van ser dutes a la pantalla gran com, *Entre naranjos*, *Los cuatro jinetes del Apocalipsis*, *Mare Nostrum*, *La Barraca*, *Cañas y Barro*.

---

248. Joaquín Moltó, «Crónicas: de nuestro corresposnal en Valencia», *El Mundo Cinematográfico*, no. 102, Filmoteca de Catalunya, 25 d'agost de 1916: 22.
<http://hdl.handle.net/11091/9792>

249. Noticias teatrales, *Las Provincias*, 5 de setembre de 1916.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000315728&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

Les pel·lícules del cine mut com *La pequeña Baby*, protagonitzades per Francesca Bertini i Camilo Rissopels, actors d'èxit del moment, feien que la sala del Teatre Russafa vessés d'espectadors. Al cartell del teatre es podien veure anunciades pel·lícules còmiques com *Max Linder por los aires* o la dramàtica en tres parts *El idolo roto* o també la pel·lícula per episodis *Los misterios del Haren*.

L'expectació que sobre el públic havien provocat les projeccions cinematogràfiques estaven duent al teatre cap a una crisi. Les sales de cine es veien atestades de gent en totes les sessions, fins al punt d'exhaurir-se les entrades al poc d'obrir la taquilla. *El Mundo Cinematográfico* feia una reflexió sobre aquest tema. Remarcava la diferència existent entre el cine i el teatre en l'aspecte econòmic, on l'espectacle mut, s'imposava per damunt de les despeses que suposava per a un teatre el fet de contractar companyies teatrals.²⁵⁰

Sobre aquest tema, al llegat del Teatre Russafa ha quedat conservada una carta datada l'11 de desembre de 1920 escrita per Antonio Díaz Royo, aleshores propietari del teatre, i dirigida a Vicente Escalante, representant a València de la Societat d'Autors Espanyols.²⁵¹ En ella, Díaz li descriu la seua inquietud respecte a la situació econòmica que estaven vivint els empresaris del ram.

En eixos dies el país s'havia vist envoltat d'una vaga general de treballadors acordada pels sindicats. Les empreses d'espectacles s'havien vist obligades a suspendre les seues programacions i després de sis dies d'atur el governador civil els requeria l'obertura dels negocis contra la seua voluntat. Díaz, li continuava explicant que a les vuit de la vesprada la ciutat es quedava buida i el desastre econòmic estava assegurat. L'empresari li fa menció d'un anunci oficial rebut per la societat d'autors, en el que apunten que el teatre haurà de pagar a partir del pròxim 1 de gener 25 ptes. per cada acte de comèdia representada i 35 ptes. per cada acte de sarsuela. L'empresari li comenta que açò sens dubte serà desastrós per a ells, pels moments tan durs que estaven travessant. Díaz Royo, li demana com amic que tingués la bondat de prendre cartes en l'assumpte, ja que arribats a aquest punt es veuria forçat a tancar el negoci teatral i explotar la projecció de cine, que si bé donava modestos rendiments, almenys proporcionava més tranquil·litat, per no haver d'estar lluitant amb autors, artistes i cors.

---

250 . Joaquín Moltó, «Crónicas: de nuestro corresponsal en Valencia», *El Mundo Cinematográfico*, no. 106, Filmoteca de Catalunya, 25 d'octubre de 1916: 26. <http://hdl.handle.net/11091/9795>

251. Veure nota 79.

En 1923 a València va ser fundada la productora de cine *Grandes Producciones Cinematográficas Españolas*, dirigida per Maximilià Thous. En 1932 aprofitant la consolidació del cine sonor i l'adequació de les sales per a tal fi va nàixer l'empresa cinematogràfica CIFESA. Fou la productora més gran i distribuïdora de cine valenciana. Durant vint anys va rodar una vintena de pel·lícules, algunes de gran èxit sota la direcció dels directors, Benito Perojo, Luis Lucia, Florián Rey, Rafael Gil, Juan de Orduña.²⁵²

El 3 de juny de 1932, el Teatre Russafa estrenava el cine sonor amb la pel·lícula titulada *Mercado de mujeres*, un film de temàtica social amb els intèrprets Dita Parlo i Harry Frank. La cinta era distribuïda per *Atlantic Films*, empresa situada en el carrer Sorní, 4 de València. El Teatre Russafa continuaria oferint cine a la seua sala intercalant els passes amb teatre i altres espectacles musicals.

---

252. Miguel Tejedor, *El libro de los cines de Valencia (1896-2014)*, (València: Carena, 2013), 36.

CAPÍTOL 9

L'ESCENOGRAFIA

9.1. PINTORS ESCENÒGRAFS

La figura del pintor d'escenografia adquiria suma importància en la representació teatral. Tanmateix foren obres de màgia, drames, comèdies, sarsueles, revistes, etc. L'escenògraf, amb la seua llavor de creació i disseny del decorat de recreacions pictòriques, havia de transportar a l'espectador al viatge oníric de l'art de Talia. L'espai escènic era identificat com un lloc concret on l'acte dramàtic tenia el seu mitjà físic per a poder-se dur a terme. Espai el qual, és fonamental per crear relacions entre la representació dels personatges i els espectadors.

En la reconstrucció de l'edifici del Teatre Russafa en 1880, ja apareix que la nova maquinària adquirida de carros i cadafal anava a càrrec del maquinista i escenògraf el Sr. Pastor. En eixa època era freqüent que el mateix pintor fora també la persona que controlés la parafernàlia de la maquinària que posava en moviment l'escena.

A les acaballes del segle XIX, el Russafa va exhibir decoracions escèniques del conegut escenògraf madrileny Luis Muriel (1855-1919), com la sarsuela còmica en un acte i tres quadres *La luz verde*, representada en 1899. Per la descripció que feu el diari *Las Provincias*, sabem avui com eren aquells quadres. El primer quadre, representava la plaça d'una aldea alemanya del segle XVIII, lloc on transcorria l'escena. A la dreta es podia veure una hostatgeria, a l'esquerra una església amb la seua torre i al fons el pintor va reflectir unes quantes cases rústiques artísticament agrupades. El segon quadre representava l'escala de pujada a la torre de l'església i el tercer el terrat del campanar des d'on s'exhibia una preciosa panoràmica.²⁵³

Els pintors d'aquesta època eren realistes, intentaven pintar els ambients tal com hi eren, sempre en funció del tema de l'obra. A més, posseïen cert domini de la perspectiva i del dibuix. Sobre aquest decorat, sabem que el teatre el va llogar per a la seua representació a València, ja que fou realitzat a Madrid per a l'estrena de

---

253. Teatros. Ruzafa, *Las Provincias*, 6 d'octubre de 1899.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000309906&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

l'obra. A més de *La luz verde*, el Russafa va rebre eixa mateixa temporada des de la capital espanyola els decorats de la sarsuela, *La alegría de la huerta*.

En aquesta mateixa temporada teatral els escenògrafs valencians Joaquín Igual i Ramón Amat treballaven pel Teatre Russafa. Amat apareix als programes de mà del teatre en les temporades de 1899/1900. A continuació anomenarem els escenògraf més importants que van passar pel Teatre Russafa i els quadres que van pintar, segons la documentació conservada al llegat del teatre.²⁵⁴

9.1.1. EDUARDO AMORÓS

Començat el segle XX, és l'escenògraf Eduardo Amorós Pascual (Carlet 1873-1924) qui trobem durant diverses temporades a càrrec dels decorats de les següents obres:

Entre els anys 1901 i 1903: *Madrid-Valencia o la feria de Babia*, *Enseñanza libre*, *La mazorca roja*, *Sombrero de plumas*, *Las Carceleras*, *¿Quo vadis?*, *Juicio Oral*, *El presidiario*, *El puñao de rosas*, *La caprichosa*, *Los granujas*, *Abanicos y panderetas*, *Los timplaos*, *La virgen de la luz*, *El cuñao de Rosa*, *El corneta de la partida*, *El terrible Pérez*, *Nuve de verano*.

Entre els anys 1903 i 1905: *El famoso colirón*, *La venta de Don Quijote*, *El puesto de flores*, *La diosa Venus*, *La inclusera*, *Patria nueva*, *Bohemios*, *La cuna*, *El pobre Valbuena*, *El rey del valor*, *El Húsar de la guardia*, *La borracha*, *La tragedia de Pierrot*, *La puñalada*, *El ciego de Buenavista*, *Los zapatos de charol*, *La polka de los pájaros*, *El túnel*, *El cochero*, *La muñeca*.

Entre els anys 1905 i 1908: *Guardia de honor*, *Las estrellas*, *Los guapos*, *La reina mora*, *Calabazas*, *El principe ruso*, *Abans de la prosessó*, *La favorita del rey*, *El iluso Cañizares*, *La sobresaliente*, *Les Barraques*, *El valle de las sombras*, *El maldito dinero*, *La fiesta de la campana*, *La Machaquito*, *La perra negra*, *Ruido de campanas*, *La pesadilla*, *El galleguito*, *La Chipén*, *El estudiante*, *Ninón*, *La Rabalera*, *La edad de hierro*, *La fea del olé*, *Apaga y vamonos*, *Sangre moza*, *La viuda alegre*, *La Fosca*, *Santos y Meigas*, *El mozo de la peste negra*, *Les cosas de Valensia*.

---

254. Veure nota 68.

Molts pintors escenogràfics estaven especialitats en una temàtica o composició. Per la qual cosa trobem escenografies d'algunes obres en les quals han participat més d'un artista escenogràfic. Al Russafa, en aquests primers anys de segle, tenim algunes sarsueles en què Eduardo Amorós i José Martínez Garí van ser els encarregats de pintar cadascú les escenes d'uns quadres determinats. A continuació mostrem les obres i els autors de cada quadre i les seues respectives temporades teatrals:

Temporada 1905/1906.	E. Amorós.	J. Martínez Garí
<i>El perro chico</i>	quadres 1º al 6º	quadre 7º
<i>El dinero y el trabajo</i>	quadres 1º i 2º	quadre 3º
<i>La gatita blanca</i>	quadre 2º	quadres 1º i 3º

Temporada 1906/1907

<i>El recluta</i>	quadres 1º i 2º	quadres 3º i 4º
<i>El guante amarillo</i>	quadres 1º i 2º	quadre 3º
<i>Los campos Eliseos</i>	quadre 2º	quadres 3º i 5º

Temporada 1907/1908

<i>La hostería del laurel</i>	quadre 2º	quadre 3º
<i>La brocha gorda</i>	quadre 1º (retocar)	quadre 2º
<i>La alegre trompetería</i>	quadres 1º, 2º i 5º	quadres 2º, 3º, 4º i 6º (apoteosi)

Sobre la documentació d'aquests quadres podem observar com els encàrrecs que s'havien fet a Martínez Garí eren tots de nova creació. Cosa que, en costums de l'època i per estalviar, solia ser utilitzat el revers d'alguns quadres per pintar uns de nou o restaurar el ja existent. Treball que solia fer-se al mateix teatre i en aquest cas fou encarregat a l'escenògraf Amorós. En *La brocha gorda*, Amorós va retocar tres trencaments i el teló de l'obra fantàstica *La pata de cabra*, reutilitzant-lo pel primer quadre. El mateix va ocórrer en *La alegre trompetería*, on es va aprofitar la part de darrere d'un dels quadres que havia estat dedicat a l'obra *Los Campos Eliseos*.

9.1.2. JOSÉ MARTÍNEZ GARÍ

José Martínez Garí (1869-1936), fou un reconegut escenògraf nascut a Alacant, però va viure i estudiar des dels seus primers anys a València. Fou pupil·l al taller de l'escenògraf Ricardo Alós al mateix temps que assistia a les classes de l'Escola de Belles Arts de Sant Carles. La seua inquietud el va dur a Madrid on treballà amb els pintors teatrals més coneguts del moment com Bussato, Bonardi i Muriel. Existeix una carta datada en 1916 i dirigida al pintor valencià Sorolla en la que Martínez Garí li demana la seua intermediació amb el Comte de Casal per poder ocupar la plaça d'escenògraf del Teatre Real.²⁵⁵ Martínez Garí fou l'últim escenògraf del Teatre Real de Madrid fins al seu tancament en 1925.

En una entrevista publicada per la revista *Mundo Gráfico*, Martínez Garí explicava el procés en la construcció d'una decoració teatral. En primer lloc, l'escenògraf llegia el llibret de l'obra per a fer-se una idea de les coses que poden fer falta en el decorat en qüestió: practicables, efectes de llum, etc. Després, feia una entrevista amb els autors de l'obra per intercanviar punts de vista i prendre determinacions finals.

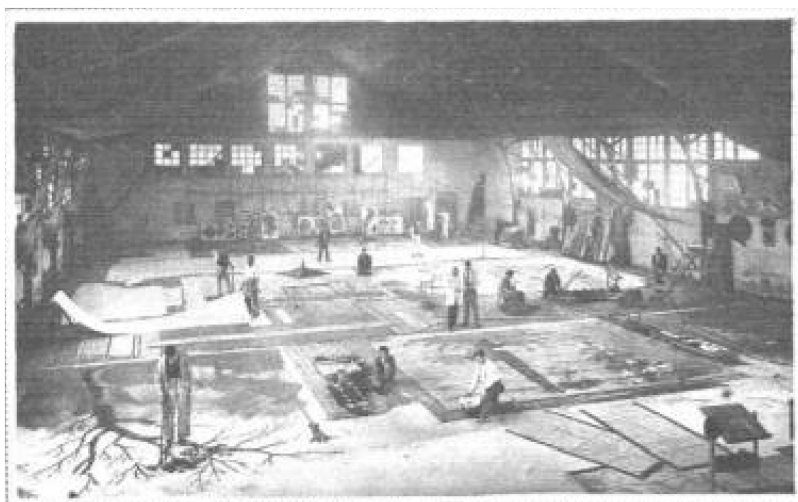
Amb la finalitat de poder preparar bé un decorat, Martínez Garí tenia al seu taller, d'uns mil metres de grandària i el qual estava situat a prop del passeig de la Castellana madrilenya, les dimensions exactes de tots els teatres pels quals treballava. Sobre la base d'aquestes dimensions, el pintor feia un dibuix a escala per a després procedir a la fragmentació de la decoració en les seues diverses peces – aplics, trencaments, practicables, telons, bastidors, etc. De cada una de les peces, creava un dibuix a escala amb les degudes indicacions de color de cadascuna. Després s'encaixaven les peces al seu lloc corresponent dins el dibuix de la planta del teatre en qüestió.

Martínez Garí utilitzava paper pels seus treballs, producte que per preu i rapidesa havia desplaçat la tela en la construcció de la majoria de decorats. Un metre de cretona de baixa qualitat costava 1,50 ptes. en front de les 0,10 que venia a costar un metre quadrat de paper. L'artista, utilitzava un paper especial fabricat sota les seues preferències que emulava un paper italià d'alta qualitat. Per procedir al pintat de les grans superfícies dels telons grans, el paper anava unit amb cintes pegades a aquest i creuant-se formant quadrícula. Es tenia sobre el terra i es clavava amb les

---

255. Ministeri de Cultura i Deports. Col·leccions en red. Col·lecció Sorolla, inventari: CS3405. <http://ceres.mcu.es>

cintes. Entre vuit o deu dels oficials que treballaven al taller, a peu dret i amb unes llargues brotxes, llavors pintaven els trossos de decorat seguint el dibuix reproduït a escala. En un principi el dibuix es dibuixava a carbó mitjançant un portallapis de braç llarg. La primera mà de pintura era basta i forta, després es deixava assecar i es tornava a pintar en una passada més fina i detallada, una o dues vegades més, segons calgués. Una vegada finalitzat el procés era desclavada i tornada a encintar per deixar-la ben subjecta i així poder fer el seu transport al teatre. El procés de temps d'aquest tipus de treball podia variar depenent de diversos factors: la preparació exigida, de si es tractava d'un teló gran que podia fer-se en quinze dies o curt, el qual amb un dia podia estar llest; la dificultat de la decoració i de l'oratge, ja que si eren dies solejats l'assecament era més ràpid que en dies nuvolats. Amb tot, el preu també variava podent costar les decoracions més senzilles entre 600 o 800 ptes.²⁵⁶

Il·lustració 25. Aspecte general del taller de Martínez Garí. *Mundo Gráfico*, 1927.

Les escenografies que Martínez Garí va fer pel Russafa foren pintades al seu taller de Madrid i transportades al teatre. Entre 1902 i 1904 va pintar els telons de fons, bastidors i trencaments de les sarsueles *Lola Montes*, *San Juan de Luz*. *La Parranda*, *Los chicos de la escuela*. En 1905 va regalar al teatre la feina de pintar amb paper tres trencaments simulant un saló de trona, un teló amb vistes de la selva i dos retrats sobre llenç per a l'estrena de la sarsuela *La corte de Transmanía*. Entre

---

256. José Montero Alonso, «Como se hacen las decoraciones de teatro», *Mundo Gráfico*, no. 831, 5 d'octubre de 1927, 4.
<https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/viewer?id=21b7f3d7-95e7-47ef-a353-0d07637c7bb6&page=5>

aquest mateix any i 1907 va fer el decorat d'*El alma del pueblo, El arte de ser bonita, La ola verde, El pollo Tejada, El noble amigo, La guedeja rubia, Los bárbaros del norte, La loba, Rejas y votos.*

9.1.3. RICARDO ALÓS

Entre 1908 i 1909, apareix Ricardo Alós (València, 1854-1927) com a principal escenògraf del Teatre Russafa. Ja hem vist que la tècnica de pintar sobre paper era la que més anava utilitzant-se. Els quadres de les obres que apareixen en aquestes temporades del mestre Alós són també sobre paper. Sols hi ha dos sobre llenç i aquests foren encarregats a Eduardo Amorós durant la temporada de 1908/1909: *El mozo de la peste negra* i *Les coses de València*.

Els quadres pintats per Alós pertanyen a les obres següents:

Temporada 1908/1909: *La suerte loca, Alma de Dios, La mazorca roja, Mal de amores, Fiesta y amores, La carne flaca, Los niños de Tetuan, Hasta la vuelta, La república del amor, La balsa de aceite, Porta-Coeli, El Kso Bnitz, Los dos rivales, El talismán prodigioso.*

Temporada de Pasqua 1909: *Si las mujeres mandasen, Los tres maridos burlados, La piel de oro, Ninfas y Sátiros.*

Temporada 1909/1910: *El becerro de oro, El método Gorritz, Las barbas del vecino, Las mil y pico de noches, El club de las solteras, El diablo con faldas, Ábreme la puerta.*

9.1.4. JOAQUÍN IGUAL

Als programes de mà del Teatre Russafa corresponents a la temporada 1910/1911 apareix Joaquín Igual com el seu escenògraf. Tenim constància de diversos treballs de restauració de tela i gasa, així com de nous telons i trencaments per l'obra *La Chavala, Gente menuda* i *Agua de noria*. Aquests treballs els feu junt amb els seus aprenents i ajudants els quals cobraven segons la categoria que tingueren dins la feina. Ell com a mestre cobrava 7 ptes. per jornada, Ros 2,50 ptes., Gustavo 1 pta. i Vicentico 0,50. A continuació anomenarem els escenògrafs que

apareixen als programes de mà del teatre durant les temporades compreses entre 1911 fins a 1943: 1911/1912: Joaquín Igual; 1915/1916: Martínez Garí, José Castells i Francisco Pastor; 1917/1918: Federico Igual; 1919/1920: Joaquín Igual, Salvador Peris²⁵⁷ i Francisco Pastor; 1920/1921: Joaquín Igual i Salvador Peris; 1921/1922: Joaquín Igual, Salvador Peris, Francisco Pastor, José Rovira, Vicente Sanchis i Francisco Paula; 1923: Vilumera, Alarma, Castelló i Pons, Fernández, Juan Morales, Rafael García, Batlle i Amigó; 1924/1925/1926: Salvador Peris; 1926/1927: Sanchis, Paula, Pastor, Rovira i Peris (fill); 1927/1928: Salvador Peris; 1929/1930, Sanchis, Paula, Manuel Arnau, Pastor, Rovira, Peris, Juan Morales; 1930/1931: Sanchis, Paula, Peris, Morales i José Olalla; 1931/1932/1933: Asensi, Morales, Sanchis, Paula, Peris; 1940: Asensi i Morales; 1942: Asensi, Morales, Vda. de López, Muñoz i Vargas; 1943: Asensi, Morales, Casares i Asensi (fill).

---

257 L'escenògraf Salvador Peris era fill de Salvador Peris hereu i propietari de la Sastreria de Teatres de València la qual confeccionava vestimenta per al Teatre Russafa.

CAPÍTOL 10

LES TEMPORADES TEATRALS (I Part)

10.1. INTRODUCCIÓ

Aquesta primera part de les temporades teatrals l'hem dedicat a les emmarcades dins del període des de la creació del Teatre-Cafè fins al 1900. La documentació que hem trobat al llegat d'aquesta etapa ha estat bastant incompleta. Per una part tenim certs rebuts de les galeries dramàtiques que corresponen al lloguer de les obres representades a les acaballes del segle XIX,²⁵⁸ i un llibret de comptes on venen anotacions sobre una companyia que va actuar concretament en 1878.²⁵⁹ Els rebuts de pagament a les galeries editorials pel lloguer d'obres, corresponen als mesos d'octubre i novembre de 1891 –temporada 1891/1892; gener, febrer, març de 1893 –temporada 1892/1893; octubre, novembre i desembre de 1893 i gener, febrer, març i abril de 1894 –temporada 1893/1894. A ral d'aquesta documentació hem pogut saber les obres que van ser representades durant els mesos esmentats. Per altra banda, comptem amb quatre programes de mà del segle XIX datats en 1875, 1877, 1899 i temporada 1899/1900.²⁶⁰ A més d'una correspondència personal entre Rafael Díaz i l'actor Enrique Borràs datada en 1897 i altra entre Díaz i l'actor Juan Espantaleón, datada en 1899.²⁶¹

Sobre les programacions i companyies que van actuar al Russafa en aquest primer període, ens hem ajudat per a treure informació dels diaris de l'època i de les publicacions anuals de l'*Almanaque de Las Provincias*, on es dedicava un apartat als teatres de la ciutat. D'aquestes temporades assenyalarem les companyies i les obres estrenades de les quals es fan les ressenyes. El primer *Almanaque de las Provincias* apareix en 1880 i comença a donar notícies de la temporada teatral de 1878/1879, per tant, serà a partir d'aquesta data de la qual partirem. En relació amb les cartes personals esmentades, les hem inclòs dins de les temporades en les quals els seus

---

258. CDEIVC. Fons Culla, caixa. D07/024.

259. Veure nota 17.

260. Veure nota 37.

261. Veure nota 82.

protagonistes van actuar al Teatre Russafa. Hem confeccionat un llistat de les obres representades en cada temporada que inclou la seua autoria i la seua signatura, si aquesta apareix al llegat Culla. El llistat l'hem començat en la temporada de 1868/1869 aprofitant els títols de les obres representades que ens anaven apareixent als diaris durant la nostra recerca. Aquest llistat el podem consultar a l'annex.

10.2. LES TEMPORADES TEATRALS ACABALLES DEL S. XIX. LES COMPANYIES TEATRALS I ELS SEUS INTEGRANTS

Al Teatre Russafa, com en altres teatres de l'època, hi havia dues temporades teatrals a l'any més importants: la d'hivern i la de Pasqua o primavera. Entre la temporada d'hivern i Pasqua es podia distingir una altra, la de Quaresma. Ja en entrar el mes de juny començava la temporada d'estiu que durava tota l'època estival. En cada temporada, els teatres solien intercanviar les seues programacions entre companyies de sarsuela i companyies dramàtiques. Encara que, de vegades trobem com la mateixa companyia repeteix temporades seguides al mateix teatre. Moltes d'aquestes companyies es rotaven entre els teatres de la ciutat, igual que els seus actors i actrius, qui no sempre treballaven amb la mateixa companyia. Els actors i actrius que destacaven, solien desplaçar-se a Madrid o Barcelona a provar fortuna, sobretot a Madrid, la ciutat que en aquella època marcava la qualitat i l'excel·lència de la professió. Podem comprovar més mobilitat de canvi d'una temporada a altra, sobretot en les primeres figures.

Les companyies teatrals estaven formades per un suficient nombre d'artistes amb la finalitat de poder representar un repertori més ample i variat. La seua estructura solia estar formada per un primer actor o dos, on un d'ells feia al mateix temps la tasca de director d'escena, és a dir, era l'encarregat de seleccionar les obres, distribuir els papers i donar les línies de la representació; un actor graciós, que feia els papers còmics i duia la direcció d'escena en les funcions còmiques i els sainets; una primera actriu i una actriu còmica, les quals sols s'ocupaven dels seus papers; dos galants, dues dones joves, dos o tres barbes, els quals feien els papers d'ancians i els actors i actrius secundaris que era la resta, els quals s'ocupaven dels papers més senzills. En total la companyia podia quedar formada amb quinze o dinou membres.

Les companyies líriques, tant les de sarsuela com les d'òpera, estaven estratificades en funció de les diferents categories vocals, les quals comportaven també diferenciacions de tipus jeràrquic. De vegades podien sortir problemes entre els cantants quan existien dues primeres veus, procediment aquest prou habitual, ja que assegurava poder executar un repertori més atractiu i divers. Les veus solien ser distribuïdes en dos sopranos, dos tenors, una contralt, un baríton i un baix, papers aquests doblegats, segons la necessitat de repertori. En la sarsuela, igual que en la declamació, també existia el paper còmic el qual tenia un pes considerable dins l'actuació.

En aquesta primera part, que hem compresa entre els anys 1878 i 1900, per l'escenari del Teatre-Cafè Russafa, més tard Teatre Russafa, les companyies dramàtiques escenificaran comèdies, melodrames i drames en un, dos, tres i més actes, paròdies, comèdies de màgia, sainets castellans, valencians i bilingües. Dramaturgs valencians com Escalante, Colom, Liern, Palanca, Balader, estrenaran part de la seua producció al Russafa. A falta d'obres noves es continuaren representant obres extenses escrites en la segona meitat de segle d'autors com Gil de Zarate, Zorrilla, Isidoro Gil o Alejandro Dumas. Però a mesura que el Teatre Russafa es va consolidant com a coliseu i amb l'aparició del teatre per hores, podem veure com la seua programació inclou obres d'un sòl acte recentment estrenades en els escenaris madrilenys d'autors castellans actuals del moment com Pina Domínguez, Ramos Carrión, Vital Aza, Estremera, Echegaray, Arderius. El mateix ocorre en la música lírica, de la que es representen joguets còmics i sarsueles en un acte de compositors com Chapí, Fernández Caballero, Rubio, Nieto, Giménez, Peydró.

10.3. LES FUNCIONS DE BENEFICI. DOS PROGRAMES DE MÀ DATATS EN 1875 I 1877

Al Teatre Russafa, com passava en tots els altres teatres, se celebraven funcions de benefici. La finalitat d'aquestes funcions era la recaptació de fons, sobretot de caràcter econòmic dirigits a la causa del benefici o dels beneficiats o beneficiades. El diari *Las Provincias* qualificava al Russafa com el teatre dels beneficis pels molts que allí se celebraven.²⁶² Cosa què no és d'estranyar, ja que ens

---

262. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 13 de febrer de 1897.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=50&path=1022174&presentacion=pagina&registrardownload=0

hem trobat beneficis anunciats al diari, a més dels que es celebraven en honor als artistes –actors, actrius, cantants– també per a altres treballadors del local dels que citarem alguns: el director d’orquestra José María Lorente, el 3 de febrer 1887; per a l’apuntador José Manero el 24 de febrer de 1877; pels cambriers del cafè del teatre, José Silvestre i Emilio Soriano, el 24 de febrer de 1891 i per a Emilio Soriano i José Ibáñez el 28 de març de 1893; per a l’expenedor de bitllets, el 6 de gener de 1887 i el 8 de març de 1891; pels acomodadors del teatre, Manuel Hurtado i Manuel García el 15 de febrer de 1897; per a l’encarregat de la llum *Drummond*²⁶³ Salvador Martí, el 12 de març de 1891.

Aquestes funcions de benefici també se solien celebrar per a gent necessitada, com va ser el cas d’una vídua sense recursos el 26 de febrer de 1891; per a soldats cridats a files, com el recluta José Domingo Guillem, que li va tocar en sort servir a Ultramar, el 17 de març de 1891; o per a redimir-se del servei militar com va ser el cas de l’autor valencià Eduardo Escalante qui va escriure la peça *Tonico!*, amb la intenció de recaptar fons per a redimir al seu fill.²⁶⁴ Pel mateix motiu fou el benefici de l’actor Juan Aparicio el 20 de febrer de 1890, però en aquest cas en favor del seu nebot.

Altres beneficis també podien fer-se per recaptar fons econòmics d’ajuda a damnificats per catàstrofes naturals, com la que hi va haver a Consuegra; per a associacions polítiques, com el Centre Federal Socialista el 4 de març de 1891; les Escoles d’artesans el 2 de març de 1891 i 11 de desembre de 1895; per a l’exèrcit espanyol, on els beneficis eren amb fi benèfic, el 9 de gener de 1891, i altres més. Quan aquests beneficis eren per a un actor o actriu que formaven part d’una companyia amb quadre valencià, era per costum incloure en la programació l’estrena d’una peça valenciana escrita expressament i de vegades dedicada a l’artista a qui anava dirigit el benefici.

---

263. La llum Drummond, limelight o llum de calci, era una llum intensa d’escenari que s’utilitzava en teatres i músic-halls per realçar als solistes dins l’escenari. Aquesta llum s’obtenia per la incandescència de calç viva escalfada per la flama d’un bufador d’oxhídric.

264. Veure nota 198. La nit del 12 d’abril de 1877 al Teatre Principal de València, es va celebrar la funció a benefici de l’autor Eduardo Escalante, qui va estrenar la peça, *Tonico!*, dedicada al seu fill Eduardo. La peça fou editada per l’editor Federico Domenech on ha quedat exposada la següent dedicatòria de l’autor: «*A mi querido hijo Eduardo. Estrenada esta pieza en la función de mi beneficio, cuyos productos sirvieron para redimirte del servicio militar, a ti te la dedico con el deseo de que conserves eternamente un recuerdo de gratitud hacia el público valenciano, de quien tan inmerecidas pruebas de simpatía y de cariño ha recibido siempre tu padre*»

El programa de mà més antic que s'ha conservat al llegat Culla, data de 1875. Llavors, el teatre rebia el nom de *Teatro de la calle de Ruzafa*²⁶⁵ i així consta al programa. Aquest programa correspon a la funció en benefici de l'actor còmic valencià Ascensio Mora (1834-1883), anunciada pel dissabte 30 de gener de 1875 a les 19.30 h.²⁶⁶ La funció constava de sis actuacions, estructura que guardaven les funcions de l'època. En primer lloc, l'orquestra del teatre obria amb una simfonia, tot seguit es va representar la comèdia en un acte i en vers *Las escuelas en España* del comediògraf valencià Francesc Palanca. A continuació hi va haver un gran ball en un acte i dos quadres titulat *La perla oriental*, compost pel Sr. Lloret. A aquest li va seguir l'estrena de la comèdia bilingüe en dos actes, original i en vers *Una sogra de castanyola*, del reconegut autor Eduardo Escalante, en la que el beneficiat interpretà el paper de *Visantet*. La programació continuava amb la interpretació d'un ball espanyol titulat, *Una fiesta de andaluces*, en el que formaven part la parella de ball Garrido-Lloret i el cos coreogràfic. I per finalitzar, es va representar la peça bilingüe en vers d'Escalante, *La Moma*.

Al mateix programa podem apreciar el cognom dels components de la companyia els quals van representar les peces valencianes. El repartiment en la comèdia *Una sogra de castanyola* fou el següent:

La señora Chasinta.....	Sra. Sancho (Rosa)
Inés.....	Senís (Matilde)
Rosa.....	Pardinillas (Amparo)
Visantet.....	Sr. Mora (Ascensio)
El Tío Córdulo.....	Torromé (Leandro)
Rosendo.....	Barreda (Eduardo)
Pepito.....	Senís (Luis)

En *La Moma*, no especifica els personatges però si els actors i actrius que van participar en la seua representació: Rosa Sancho, Carmen Coronel, Matilde

---

265. El teatre feu oficial el canvi de *Teatro-Café de la calle de Ruzafa* a *Teatro de la calle de Ruzafa*, mitjançant un anunci al diari *Las Provincias* en data d'1 de març de 1876. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=3&path=1033679&presentacion=pagina&registrardownload=0

266. Aquesta data és la que consta en el programa de mà, el qual a més anuncia l'estrena de la peça d'Escalante *Una sogra de castanyola*. En les edicions publicades d'aquesta peça consta estrenada al Teatre Russafa el 28 de febrer i en altres el 30 de febrer, aquestes dates són errades, ja que l'estrena correcta és la que ve anunciada al programa de mà, o siga el 30 de gener de 1875.

Senís, Ascensio Mora, Leandro Torromé, Antonio Esteve, Eduardo Perlà, Luis Senís, Esteve, (P), Navarro i Amat. Aquest grup d'actors i actrius eren els representants del teatre valencià de l'època i als quals, entre altres com Amàlia Mondéjar, María Agostí, Felipe Carsí, Manuel Llorens, Loreto Brú, el comediògraf Escalante va escriure la majoria de les seues obres a petició pels seus beneficis.²⁶⁷

Un altre programa de mà dels més antics que trobem al llegat està datat el dissabte 13 de gener de 1877 i correspon a la funció 129 d'abonament de la temporada. La funció era a benefici de la primera actriu còmica Elisa Rosas. El programa constava de quatre actuacions i obria com era de costum amb una simfonia interpretada per l'orquestra. Seguidament, es va representar l'estrena per primera vegada al Russafa de la comèdia en tres actes arranjada del francès pels autors Ramón de Navarrete i Mariano Pina Domínguez, *Los dominós blancos*. La comèdia fou dirigida pel primer actor Sr. Jauregui i el repartiment dels papers va quedar així:

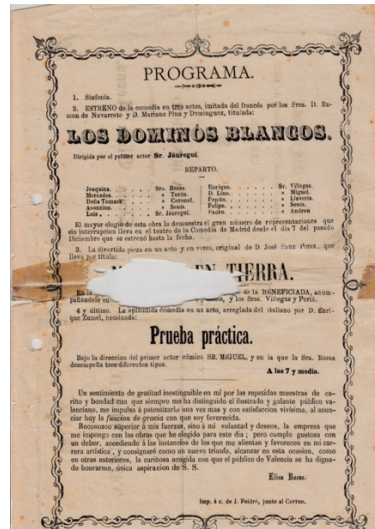
Joaquina.....	Sra. Rosas
Mercedes.....	Torán
Doña Tomasa.....	Coronel
Asunción.....	Senís
Luis.....	Sr. Jauregui
Enrique.....	Villegas
D. Lino.....	Miguel
Pepito.....	Llaveria
Felipe.....	Senís
Pedro.....	Andreu

L'obra s'anunciava com exitosa, ja que en Madrid duia en cartell sense interrupció des de la seua estrena ocorreguda el passat mes de desembre. En aquest punt el paper del programa de mà es troba una mica deteriorat, però hem pogut esbrinar que l'obra representada a continuació fou *Marinos en tierra*, en un acte i en vers de José Sanz Pérez, a lluïment de la beneficiada. Per a finalitzar i sota la direcció de l'actor còmic Sr. Miguel es representà la comèdia en un acte, *Prueba práctica*, arranjada de l'italià per Enrique Zumel i en la que Elisa Rosas representava tres tipus

---

267. Josep Lluís Sirera, «Valencians i forasters: un enfrontament bàsic dins l'obra d'Escalante» en *Escalante i el teatre del segle XIX*, ed. Per l' Institut interuniversitari de Filologia valenciana, (València/Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997), 390.

diferents de comediantes. A peu de pàgina d'aquests dos programes podem apreciar les paraules d'agraïment que els beneficiats dedicaven al seu públic.²⁶⁸

Il·lustració 26. Programes de mà 1875 i 1877. Fons Culla.

En cada benefici, a més de l'obra d'estrena, sovint es donava que algun autor solia escriure un monòleg per a lluïment de l'actor beneficiat o actriu beneficiada. El dimarts 3 de febrer de 1891, la xiqueta actriu Amparito Montalt va celebrar el seu benefici amb l'estrena de l'obra en dos actes *Las gemelas*, de l'actor i comedïgraf Juan Colom i Sales, qui li va escriure també expressament per ella el monòleg *La muñeca*.

268. En el programa d'Elisa Rosas, programa a dues cares, podem veure en un cantó i en lletra menuda el nom de la impremta, J. Peidró. Aquesta impremta pertanyia a la família del compositor valencià Vicente Peydró i Díez.

En el seu benefici, la també xiqueta actriu Pilar Cuervo va recitar el monòleg *Una Soirée*, dedicat per l'autor Juan Alcantara qui també li va regalar les 10 ptes. de drets d'autor que va cobrar de l'empresa del Teatre Russafa, rebut que ha quedat conservat al llegat del teatre.²⁶⁹

Era costum que els i les artistes, en acabar la funció del seu benefici reberen obsequis per part del públic i amistats en senyal d'admiració. Tenim constància pel llibre de comptes de 1878, que dos artistes de la companyia catalana de Gervasi Roca en la qual estaven actuant eixa temporada, la Sra. Rodríguez i el Sr. Soriano, van rebre de l'empresa 200 q. cadascú el dia del seu benefici. Durant la temporada d'hivern 1890/1891, al Teatre Russafa es trobava actuant la companyia de l'actor i director Eduardo Pérez Cachet. En la nit del seu benefici, Cachet va estrenar la peça *Cachet i Colom*, escrita i dedicada a l'actor per Juan Colom, qui es trobava també actuant en la companyia. Eixa nit, a Cachet li van regalar un bastó, una agulla d'or i una caixa de botelles de licor a més d'altres obsequis.²⁷⁰ Quan es va estrenar l'obra pòstuma d'Escalante, *Trapatroles*, hi va haver dues estrenes més, *Rojo y gris* d'Eduardo Saiz i el monòleg *Anita*, de la ploma del comediògraf José María de la Torre, escrit expressament per a l'actriu beneficiada Anita Mollà. En acabar l'actuació, l'actriu va rebre a més dels aplaudiments d'un teatre ple de gom a gom, dos grans rams de flors i bonics regals per part dels seus simpatitzants.²⁷¹ El popular cantador de cant d'estil, José García, conegut com *Maravilla*²⁷² acompanyat pel quadre de cantadors Vicente Bernabeu «Carabina» i Francisco Badia «Churret», va celebrar al Teatre Russafa el seu benefici. En finalitzar, va ser obsequiat amb un acompanyament a la guitarra per Àgueda Ferran i el guitarrista Pascual Cloent. Eixa nit entre les obres representades es va estrenar *La guitarrà en Marchalenes* de l'autor Ricardo Escorihuela.²⁷³

---

269. Veure nota 258.

270. Valencia, *Las Provincias*, 31 de gener de 1891.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=111&path=1021972&presentacion=pagina&registrardownload=0

271. Veure nota 189.

272. Maravilla i Carabina van ser dos dels cantadors semi-professionals i pioners de cant d'estil més populars de l'època, considerats mestres de la primera generació de cantadors entre els anys 1870-1920 juntament amb Evaristet l'Alcoià.

273. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 27 de febrer de 1897.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=106&path=1022174&presentacion=pagina&registrardownload=0

10.4. ELS ESPECTACLES

El Teatre Russafa en el segle XIX, era un teatre que a més de balls, comèdies, drames i sarsueles, la seua programació comptava amb espectacles d'artistes musicals amb instruments poc habituals i altres habilitats que les podríem classificar de circenses, com eren els jocs de prestidigitació, hipnotisme, catalèpsia, els equilibris, les imitacions, etc. Eren representacions que estaven molt de moda en l'època. El públic volia veure coses noves, la ciència avançava ràpidament, nous invents anaven sorgint, com fou el cas del Fonògraf Edison exhibit a València en 1894.

El dimarts 1 de febrer de 1876 en la funció núm. 10 de *Moda*, en la que es representaren el drama en un acte en vers d'Antonio Hurtado *La voz del corazón* (1867) i la comèdia bilingüe en dos actes i en vers de Joaquim Balader i J. Sales, *Els besons de Sedaví*—obra estrenada al Teatre Russafa el 6 de març de 1875—, el teatre anunciava l'actuació d'un cèlebre equilibrista, Mr. Lozado, qui realitzava sorprenents exercicis.²⁷⁴ El divendres 4 de febrer de 1876 en la funció núm. 11 de *Moda*, juntament amb el drama en tres actes *El busto de Elisa*, anuncien a una cèlebre *copologuista*:

[...] Mr Blanch ejecutará con 32 copas de cristal, acompañada de la orquesta, el final de la ópera Lucia de Lammermoor y la pieza concertante del segundo acto de la Sonambula.²⁷⁵

Les copes musicals foren un instrument molt popular al segle XVIII. Consisteix a omplir d'aigua en diferents nivells una sèrie de copes de vidre i fregar la vora de la copa amb els dits obtenint així una variació de sons musicals. L'anglesa Anne Ford (1737-1824), va publicar el primer mètode amb instruccions per tocar aquest curiós instrument.

Els balls de màscares eren molt populars i solien celebrar-se sobre tot en l'època de carnestoltes. El Teatre Russafa obria les portes a les 20 h amb la representació de dues obres teatrals i a les 23 h donava pas al ball:

---

274. Espectáculos, *Las Provincias*, 1 de febrer de 1876. HMV

275. Espectáculos, *Las Provincias*, 4 de febrer de 1876. HMV.

[...] A las 8 drama de 4 actos *Valentin el guadacostas*, la comédia en 1 acto *Les elecciones de un poblet*. [...] 11'30 de la noche gran baile de mascarar. En el descanso se rifará un magnifico templete de dulce regalando un número a cada concurrente. También se bailará el Can-Can dirigido por el bastonero José Bou. Entrada de caballero y dos señoras 6rs, caballero solo 4rs y de señora sola 2rs.²⁷⁶

Podem llegir la crítica referent a una companyia russa de prestidigitació, que al mes de maig de 1889 feu unes quinze representacions i va deixar prou satisfet al públic amb la presentació d'una gran novetat d'exercicis ben executats. Una d'aquestes actuacions, dirigida per Giordano, consistia a clavar dins un sac a una jove del seu elenc. Una vegada nugat i tancant, el sac era col·locat dins un bagul i amagat darrere un biombo. La xicota apareixia un minut després a l'escenari, trobant-se dins del bagul una altra jove.²⁷⁷ Al diari *Las Provincias*, l'11 de maig, trobem anunciat en la part d'espectacles la dotzena representació d'aquesta companyia russa: «Teatro Ruzafa -A las 8'30- 12 representación de la célebre compañía rusa, donde se verá por primera vez en Valencia la decapitación de una persona viva»²⁷⁸

El dijous 7 de desembre de 1893, al teatre es va celebrar un concert que es podria qualificar de contemporani i amb influències de la música experimental més a l'avantguarda del que coneguem avui en dia. Un grup format per tres germans anomenat *Los verdaderos bemoles* van ser els artífexs de l'espectacle. Segons el diari, aquest consistia en l'execució de selectes composicions amb instruments difícils i poc coneguts:

Hubo concierto de chocolatera, cacerola y cítara y crean nuestros lectores que sonaban bien aquellos vulgares utensilios combinados con este poético instrumento; hubo otra pieza de bandolas y guitarrón. Hubo música de macarrones, y tales parecían una especie de bordones colgantes que hacían sonar los “bemoles” frotándolos con las manos; hubo “maquimba “ y música de cascabeles, premiada (según el prospecto) con medalla de (no sabemos dónde). La “maquimba”, instrumento indio, es una especie de tosco teclado, que se toca con palillos; los cascabeles forman sartas de diferentes tono acerdados para producir buen efecto al sacudirlos. con este instrumento tocaron un Spirto gentil, sinó tan agradable como el de Gaxarre, aproximado. El público salió verdaderamente complacido de oír a

---

276. Valencia, *Las Provincias*, 13 de gener de 1869. HMV.

277. Valencia, *Las Provincias*, 2 de maig de 1889.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=6&path=1021907&presentacion=pagina&registrardownload=0

278. Espectáculos, Teatro Ruzafa, *Las Provincias*, 11 de maig de 1889.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=40&path=1021907&presentacion=pagina&registrardownload=0

tan distinguidos artistas quienes únicamente daran otra función, que se verificará esta noche.²⁷⁹

No sabem molt bé a quin tipus d'instruments musicals es referia el crític del diari, però suposem que amb la descripció de *música de macarrones* feia al·lusió a un instrument de percussió idiòfon anomenat *carrillón* els quals poden estar formats per uns tubs, varetes, campanes o altres objectes sospesos, generalment fets de metall o fusta. Aquests poden ser colpejats i posats en moviment, bé amb les mans o bé amb algun objecte donat com a resultant la posada en moviment de les varetes que van colpejant-se entre si i sonant al mateix temps. Aquest tipus de *carrillons* de vent ja eren utilitzats en l'antiga Roma, però més per penjar en jardins, patis i portes amb la finalitat d'espantar els mals esperits. Algunes d'aquestes varetes o campanes les penjaven amb un objecte amb forma de fal·lus per augmentar l'eficàcia i la bona fortuna. Avui en dia aquest instrument de percussió és molt utilitzat per les agrupacions musicals i pot abastar fins a 36 notes diferents. Els cascavells també és un instrument musical de percussió idiòfon compost per diversos cascavells nunits a un pal de fusta o metall que en sacsejar-lo produeix soroll. De la paraula *maquimba*, suposem que és una errata del diari i el crític volia referir-se a l'instrument de percussió també idiòfon anomenat *marimba* format per una distribució de làmines de fusta disposades de major a menor mida que obté sons de diferent altura en ser colpejats per unes maces de fusta, feltre o cautxú. Aquest instrument va ser introduït en Centre-Amèrica entre els segles XVI i XVII. El primer registre històric de músics maies que utilitzaren marimbas amb ressonadors de carabassa apareix en Guatemala, datat en 1680. En 1821 aquest instrument fou proclamat com a instrument nacional del país. Avui, les marimbas modernes són cromàtiques i consten de dos teclats, un per a les notes naturals i altre per les notes cromàtiques. Els seus ressonadors són tubs metàl·lics i les podem trobar de quatre a cinc octaves i mitja. Pel que apareix en la crítica, es va tocar el *Spirto Gentil*, ària que pertany a l'òpera de Gaetano Donizetti i que el reconegut tenor navarrès Julian Gayarre va cantar al Teatre Principal en la seua primera vegada que va vindre a València l'abril de 1881.

El divendres 21 de febrer de 1890 al diari *Las Provincias* podem veure anunciat un espectacle d'imitació:

La empresa del teatro Ruzafa ofrecerá al público un espectáculo nuevo la próxima semana. En una de sus noches debutará Mr. Casther, que se titula caricaturista

---

279. Valencia, *Las Provincias*, 8 de desembre de 1893.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=28&path=1022069&presentacion=pagina&registrardownload=0

imitador de la Scala de París y es conocido por el hombre de las cincuenta cabezas. Mr. Casther dará a conocer al público por medio de transformaciones instantáneas a los personajes del mundo más conocidos en política, armas, ciencia y artes.²⁸⁰

També en el benefici d'Eduardo Pérez Cachet, primer actor i director de la companyia dramàtica que actuava en la temporada 1891/1892 al Teatre Russafa, com obsequi li van regalar una actuació d'hipnotisme, catalèpsia i endevinació a càrrec del Sr. Cortés, el qual ja havia actuat eixa temporada al mateix teatre.²⁸¹

10.5. TEMPORADES TEATRALS DES DE 1878 FINS AL 1900

10.5.1. TEMPORADA 1878/1879

La temporada d'hivern de 1878/1879 fou inaugurada el divendres 6 de setembre de 1878 a les 20.30 h per la companyia de Gervasi Roca. Van representar el quadre de costums catalanes en dos actes i en vers de Josep Maria Arnau *La pubilla del Vallés*, la sarsuela bufa en un acte *El general BumBum*, de Ricardo Puente amb música de Jaques Offenbach i la peça en un acte *Los dos sordos*, de Narciso de la Escosura. Sobre la temporada hem aprofundit en el capítol 7.2. d'aquest treball.

10.5.2. TEMPORADA 1879/1880

Durant la temporada d'hivern va actuar una companyia de declamació dirigida pel primer actor Francisco Troyano. L'elenc artístic estava format per les actrius: Longoria, Francesconi, Galé, Sancho i Guillén. Els actors: Troyano, Miguel, Llorens, Huarte i Barreda. És en aquesta temporada quan la jove actriu valenciana de 16 anys Amparo Guillén va debutar, molt probablement per primera vegada i com

---

280. Valencia, *Las Provincias*, 21 de febrer de 1890.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=78&path=1021934&presentacion=pagina&registrardownload=0

281. Valencia, *Las Provincias*, 20 de febrer de 1892.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=72&path=1022010&presentacion=pagina&registrardownload=0

a professional, al Teatre Russafa. Juntament amb actors de la talla d'Ascensio Mora i Manuel Llorens estrenaren l'obra d'Escalante, *Corruixetes*, on Amparo interpretà el paper de *Tonica*. L'actriu tornaria al Russafa de la mà d'altres directors com Calvo, Llorens, Riutort. Amparo Rivelles arribaria a actuar al Teatre Español i Teatre Novedades de Madrid on va compartir escenari amb María Guerrero. Es va casar amb l'actor valencià Jaime Rivelles, matrimoni que donà pas a una saga d'actrius i actors espanyols molt reconeguts.

Durant la temporada varen ser estrenades les obres: *Saldo de cuentas*, *Soledad*, *La virtud en el Trabajo*, *El baston y el sombrero*, *Consecuencias del vicio*, *El octavo no mentir*, *La muerte de Cisneros*, *El sitio de Gerona*, *Llovido del cielo*, *Las niñas del entresuelo*, *Justicia y no por mi casa*, *Un padre de familia*, *Sin comerlo ni beberlo*, *Seguir la pista*, *El libro verde*, *Barres de ferro y de sang*, *Pare i caballer*, *Ahon està el lladre?*, *Corruixetes*.

En la temporada de Pasqua continuà actuant la mateixa companyia. Va ser reemplaçada l'actriu Sra. Longoria per la Sra. Bagà. Es van estrenar: *Madrid por dentro*, *El caballo blanco*, *Por toros y por toreros*, *A las doce de la noche*.²⁸²

10.5.3. TEMPORADA 1880/1881

En la temporada d'hivern fou contractada la companyia de declamació dirigida pels primers actors José Izquierdo i Sr. Mora. L'elenc artístic estava format per les actrius: Abella, Torán, Rosas, Huertas, Bellido. Els actors: Villegas, Ferrando, Barreda, Bolumar, Soriano, Perlà, Navarro. Van ser estrenades les obres: *La fuerza de un niño*, *Carrera de obstáculos*, *Los trapos de Cristianar*, *Perles del cor*, *La esposa màrtir*, *La mayor riqueza*, *Juan García*, *Carlos IX y los Hugonotes*, *La estatua de carne*, *La daga de Alfonso XI*, *Parents de la dona*, *Sino vols caldo tres tases*, *La conquista de un papá*, *¡Ladrones, ladrones!*, *Garrotá de sego*, *Por la tremenda*, *Un viaje en ferrocarril*, *Cátedra de flamenco*, *La novia de Albal*, *El millor escut*, *Fer les cartes*, *Don Jaime de la Glorieta*.

En la temporada de Pasqua actuà una companyia de declamació dirigida per Manuel Gamir Aparicio. Formaven les primeres parts les actrius Francisca

---

282. Veure nota 179.

Carbonell i Àngela Aranaz i els actors Ascensio Mora i Ricardo Valero. Es van estrenar: *El registro de la policia, La República Francesa o La Revolución del 93, Fray Domingo o Los Mohicanos de París, Un corazón sin raices, El talismán de Sagras, El hermanico, Galeotito.*

Durant la temporada d'estiu, en alternança amb una companyia de declamació, hi va haver diverses funcions dels Clowns coneguts com els germans «Re, Mi, Fa, Sol».²⁸³

10.5.4. TEMPORADA 1881/1882

En la temporada d'hivern va actuar una companyia de declamació dirigida pel primer actor Sr. Guerra. Formaren l'elenc artístic els actors: Mora, Villegas, Ferrando, Colom, Barreda, Soriano, Navarro i Esteve. Les actrius: Romeral, Rosas, Colom, Huertas, Blasco Rivas i Coronel. Van ser estrenades les obres: *La expiación de un crimen, El padre Gallifa o Un suspiro de la patria, El chiquitín de la casa, La institutriz, El bandido Sabreguen, ¡Adios Madrid!, El yerno del Sr. Manzano, Una alma de hielo, La justicia del Ocaso, El esclavo de Valencia, Haroldo el Normando, Las tres jaquecas, Beatriz, Con buen fin, Lino Guerrero Madrid, Las ranas pidiendo rey, El centenario de Apolo, Parientes lejanos, Dos horas de angustia, Zarandaja, Basta de suegros, Católicos y Hugonotes, El arco-iris, De confianza, En el viaducto, Un par de lilas, Dos tenorios del dia, Armas al hombro, Vaoro, Gajes del ofici, El tío de fora, El sant del agüelo, No tot el que mira veu, El benefici de Mora, El tío Sinagües, Bou Amena, En dimats de carnestoltes, El tío Serol, Tres abelles de colmena.*

En la temporada de Quaresma va continuar actuant la mateixa companyia, llevat dels actors Guerra, Ferrando i l'actriu Sra. Romeral. Es va formar un cos coreogràfic de ball dirigit pel Sr. Martí i van ser estrenades: *Yacub o El califa de Turundack, El corazón de un avaro, Despertar en la sombra, Una vieja verde, El chato, La pata de cabra.*

En la temporada de Pasqua hi va haver tres actuacions a càrrec d'uns artistes autòmats italians, qui van ser del gust del públic. A continuació hi va haver

---

283. «Revista Teatral, Teatro de la calle de Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1882): 115-16.

https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=121&path=1017458

un quadre de declamació format pels actors: Vega, Castillo, Boné i Contreras. Les actrius: Castillo, Català, Hormigo i García, qui van estrenar les obres: *Los guantes del cochero*, *Cariños que matan*, *Los dos besos*. Tot seguit va actuar un quadre líric català format pels actors: Mollà, Riuet, Aleu, Sagala, Ordura. Les actrius: Salvador, Curiols, Llusó. Aquests van estrenar les sarsueles en dos actes *¡Las crias!*, *La gran sastresa de Midalvent*, *La festa del barri*, *Robinson Petit*, *¡Primer jo!*, *¡Dorm!*, *Cinc minuts fora del món*, *Las campanetes*.²⁸⁴

10.5.5. TEMPORADA 1882/1883

Durant la temporada d'hivern actuà una companyia de declamació formada pels actors: Manuel Calvo, Mora, Esteve, Bolumar, Contreras, Taberner, Espejo, Gomila. Les actrius: Bernal, Huertas, Guillen, Pardenillas, Barrera, Alverà. Es van estrenar les obres en tres actes: *Si yo tuviera dinero*, *D. Carlos de Austria*, *El celoso de si mismo*, *Lo que no castiga el código*, *Las consecuencias*, *Nuestra señora de Atocha o La conversión de un judío*, *Conflicto entre dos deberes*, *Sin familia*. En dos actes: *El inspector del distrito*, *Para dudar la fe*, *Robo en despoblado*, *¡Ay que tío!*, *Los alfilerazos*. En un acte: *Las codornices*, *Torear por lo fino*, *Mania por lo andaluz*, *La maquinera de gancho*, *Cante hondo*, *Cachupin en Catarrocha*, *El canario gris*, *Exposición nacional*, *Un capitán de cartó*, *Un reñidero de gallos*, *Odio de raza*, *Sensiet*, *La bruixa y el duende*, *De mal en pichor*.

En la temporada de Quaresma es va reduir la companyia i estrenaren *Urganda la desconocida*, reposada vint-i-dues vegades.

En la temporada de Pasqua va entrar a formar part de la companyia el reputat actor Pedro Delgado.

Durant la temporada d'estiu va actuar una companyia de sarsuela de la qual formaven part les actrius: Pizarro, Alarcón, Bustamante i els actors: Bergón, Aparicio i Zabala. Al mes d'agost el teatre va rendir un sentit homenatge al difunt actor Ascensio Mora.²⁸⁵

---

284. «Teatros, Teatro de la calle de Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1883): 87-88. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=90&path=1017459

285. «Teatros, Teatro de la calle de Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1884): 67. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=66&path=1017460

10.5.6. TEMPORADA 1883/1884

La temporada va començar amb una companyia dramàtica lírica que comptava amb els actors: Miquel, Muñoz, Soto, Taberner, Bolumar, Valls, García i Parreño i les actrius: Pérez, Huertas, Millanes, Pardenillas, Cabello, Barrera i Miquel. Es van estrenar les obres: *La llengua*, *La evidencia*, *Reina absoluta*, *La tierra prometida*, *El secreto*, *Venganza y fueros*, *Las hijas sin madre*, *La sonámbula o Los espectros de cera*, *Lo que no ve la justicia*, *Nada entre dos platos*, *La carrera del suplicio*, *El primer galán*, *La llave del paraiso*, *Marido y mujer*, *Lealtad aragonesa*, *Flamencomanía*, *Rondó final*, *Ternera 7 tercero*, *La gatita del cura*, *Pobre Glòria*, *Suegro o difunto*, *Mister Puff*, *Lo furor de la vengansa*, *Lo darrer agermanat*, *En la nit de San Chuan*, *Un ensayo del Tenorio*, *Buenas noches señores*, *Tres ruinas artísticas*, *Música del porvenir*.

Durant la temporada de Quaresma actuà un quadre de sarsuela de la qual formaven part les tiples Pizarro, Carlota Millares, Barrera, Alverà i els actors: Beltrán, Brú, Ruiz de Arana, Segalà, Puig.

En la temporada de Pasqua actuà una companyia de declamació juntament amb un quadre còmic-líric. La temporada va finalitzar a començaments del mes de maig. Van ser estrenades les obres: *Honradez y perfidia*, *Parientes lejanos*, *Solitos*, *Por recoger una herència*, *Un padre de familia*.²⁸⁶

---

286. «Teatros, Teatro de la calle de Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1885): 68-69. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=68&path=1017461

10.5.7. TEMPORADA 1884/1885

En la temporada d'hivern va actuar una companyia de declamació i un quadre líric, del que formaven part les actrius: Bernal, Vivero, Pardinillas, Huertas, Martínez, Barrera, Perlà, Puchades i els actors: Martínez, Ferrando, Llorens, Huarte, Taberner, Bolumar, Esteve, Aparicio, Parreño, Piera, Vila. Van ser estrenades les obres en tres actes: *Ni la paciència de Job*, *El otro*, *La superficie del mar*, *Entre el deber y el derecho*, *La ducha*, *El amigo Fritz*, *Amar despues de la muerte*. En dos actes: *En Babia*. En un acte: *Don Sabino*, *Un par de bribones*, *Un professor de música*, *El novio de Doña Inés*, *Los tiranos*, *El terremoto de Alhama*, *Trabajar con fruto*, *Curriya*, *Currito*, *Por asalto*, *Mi tío paga*, *La madeja se enreda*, *Huyendo del microbio*, *La traca*, *Agencia de matrimonios*, *Els microbios*, *Ploramiques*, *La padrina*. I el monòleg *¿Cual de los dos?*.

En la temporada de Quaresma va seguir actuant la mateixa companyia, a excepció de l'actor Llorens i les actrius Bernal i Vivero substituïdes per les actrius Abella i Meyorga. Van ser estrenades les obres: *La pantera del desierto*, *Cabeza de chorlito*, *Mártires de la libertad*, *Los mojigatos*, *Las grandes figuras*, *Une petite soirée*.

En la temporada de Pasqua actuà una companyia de sarsuela de la qual formen part les actrius: Pizarro, Corona i Alverà. Els actors: Maristany, Miquel Guzmán i Zavala. Estrenaren *La Diva* i *Mascarada nacional*.²⁸⁷

10.5.8. TEMPORADA 1885/1886

En la temporada d'hivern actuà la companyia de sarsuela dirigida pels mestres Rigoberto Cortina i Luis Reig i de la que formaven part les actrius: Rosales, Alba, Llorens, Palacios, Santonja, Brú, Vidal i els actors: el tenor Losada, el tenor còmic Queralt, Esteve, Hidalgo, el baríton Brú, Jimeno, Bayarri, el baix Robledo. Avançada la temporada varen ingressar en la companyia la triple Sra. Espí, el baix Sr. Salazar i el mestre director Sr. Lorente. Estrenaren les obres: *Los dos esclavos*,

---

287. «Teatros, Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1886): 99-100.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=98&path=1017462

Las mil y una noches, Don Benito de Pantoja, Muchacho, A tiempo y con arte, Revista teatral.

En la temporada de Pasqua va actuar un quadre dramàtic dirigit pel primer actor Enrique Martínez. Estrenaren el drama *Teresa*.

En la temporada d'estiu, a principis de juny, actuà la companyia de declamació catalana dirigida per l'actor Lleó Fontova els quals donaren a conèixer les millors obres del repertori català. La campanya teatral finalitzà amb el quadre còmic-líric en castellà i valencià que dirigia el reconegut actor Manolo Llorens amb l'estrena del joguet còmic en dos actes *Perecito*.²⁸⁸

10.5.9. TEMPORADA 1886/1887

La temporada d'hivern fou inaugurada el 4 de setembre de 1886 amb una companyia de sarsuela sota la direcció de José María Lorente. Formaven la companyia les actrius: Sra. Roca de Subirà, Bru, Rosales, Alba, Llorens, Pizarro, Sola, Zaragoza, Ayala i els actors: Pons, Subirà, Morales, Queralt, Sanz, Taberner, Esteve. Es van estrenar les obres: *El estudiantillo, Salud, El amor de Aniceto, Tompa petenero y màrtir, Un granerer en casaca, Pepa la frescachona o El colegial desenvuelto*.

En la temporada de Pasqua actuà una companyia de declamació de la qual formaven part les actrius: Estrada, Marí, Blasco, Pardinillas i els actors: Domingo, Huarte, Bolumar, Berenguer, Treviño i Colás. Es van estrenar les obres: *Clarasol, La encobridora, A casa con mi papá, La fiebre del día, Dos cataclismes, ¿Quiere usd. comer con nosotros?, El niño López*.²⁸⁹

---

288. «Teatros, Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1887): 164-66.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=167&path=1017463

289. «Los teatros en Valencia, Teatro de Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1888): 191-92.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=194&path=1017464

10.5.10. TEMPORADA 1887/1888

La temporada fou inaugurada el 20 de setembre de 1887 amb la companyia de sarsuela dirigida pel mestre director i concertador José M. Lorente i el director d'escena Juan Aparicio. Formaven la companyia la primera tiple, Concepción Ortiz; primera i segona tiple, Victoria Sala; la tiple còmica, Concepción Cubas; les segons tiples còmiques, Amparo Blasco i Flora Duch; les tiples característiques, Pilar Vilar i Joaquina Aparicio; el primer tenor, Luis Navarro; els Barítons, Antonio López i Miguel Jiménez; els baixos, Francisco Rizo i Manuel Taberner; els tenors còmics, José Borrás i Ricardo Quiles; les segons parts, Juan Bta. Rodríguez i Salvador Rubio. La companyia va estrenar les obres: *La boda de Valentin*, *El talismán de mi suerte*, *Músico y juez*, *La caja de Pandora*, *La fiesta de la Gran Via*, *Bola 30*, *Coralito*, *El chuí final*, *La gente de bronce*, *El salonet de les flors*, *Nelo Testest*, *Las criades*, *Enseñar los dientes*, *Dos almas en pena*, *La serenata*, *El fill de la marquesa*, *La velada de Benito*, *La jaula abierta*.

En la temporada de Pasqua va actuar una companyia de declamació dirigida per l'actor Francisco Troyano. Formaven part les actrius: Marí, Pardenillas, March, Peris i els actors: Soler, Contreras, García, Duval. Van estrenar les obres: *La esclava de su deber*, *En casa particular*, *Tomás el ferreret*, *Una estrella como hay muchas*, *Recuerdos de un drama*, *Cada ú en sa casa*, *Consumos y consumidores*, *Un sabater filósofich*.²⁹⁰

10.5.11. TEMPORADA 1888/1889

La temporada començà el dissabte 15 de setembre de 1888 amb la mateixa companyia de sarsuela que la temporada d'hivern anterior. Es van estrenar les obres: *Quintos y reganchaors*, *Fuegos artificiales*, *El sí natural*, *Al agua patos*, *De Valensia al Grao*, *El gorro frigio*, *Lucifer*, *Certamen nacional*, *El anticuario*. *El apòstol curandero*.

---

290. «Los teatros en Valencia, Teatro de Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1889): 134. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=137&path=1017465

La temporada de Quaresma començà el divendres 9 de març de 1889 amb la companyia dramàtica dirigida per Eduardo Roldán i José Contreras. Formaren part les actrius: Victoria Muñoz, Elisa Garrigós, Carmen Carsí, Genoveva Vallés, Isabel Sánchez, Anita Mollà, la xiqueta actriu Amparito Montalt i els actors: Adrian Martí, Miguel Ballo, Juan Aparicio, Ramón Alarcón, Félix Guillém, Enrique Ambrós, Ernesto Danvila, José Estellés. Estrenaren *Todos a Cádiz o el submarino Peral*.²⁹¹

La temporada de Pasqua començà el 17 d'abril fins el 10 de juny i va actuar el quadre líric-dramàtic dirigit pel primer actor i comediògraf Juan Colom.²⁹² Formaven part del quadre dramàtic: la primera actriu Antonia Colom; la primera actriu i dama jove, Blanca Pastor; la dama jove, Elisa Garrigós; la segona actriu còmica, Dolores García; el galà jove i director en l'estrena de les seues obres, Francisco Soriano; el segon galà, Federico Augusto; el galà jove, Adrián Martí; la primera actriu còmica, Laura Pastor; el primer actor de caràcter, Juan García; l'actor de caràcter, José Rausell; l'actor genèric, Angel Zabaló.

Formaven el quadre líric: La primera tiple, Matilde Verdecho; la tiple, Isabel Sanchís; els tenors còmics, José Rius i Juan Aparicio; els baixos, José Rausell i Ramón Alarcós. Els encarregats de formar quadre valencià van ser: el director José Contreras; les actrius: Elisa Garrigós, Anita Mollà, Isabel Sanchís i els actors: Ramón Alarcón, José Rausell i Félix Guillén. Es van estrenar les obres: *El enemigo*, *La conspiración*, *La señora de Matute*, *La iridectomia*, *El niño Jesús*, *Manzanilla y dinamita*, *El señor de Bobadilla*, *Las hormigas*, *Los tocayos*, *El censo*, *El niño mimado*, *Nina*, *Galeria artística* i *Japs ops the Japs*.²⁹³

---

291. Valencia, *Las Provincias*, 6 de març de 1889.

https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=20&path=1021903&presentacion=pagina&registrardownload=0

292. Valencia, *Las Provincias*, 17 d'abril de 1889.

https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=60&path=1021905&presentacion=pagina&registrardownload=0

293. «Los teatros en Valencia, Teatro de Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1890): 309,10.

https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=312&path=1017466

10.5.12. TEMPORADA 1889/1890

La temporada d'hivern començà el 21 de setembre de 1889 amb la companyia dramàtica dirigida pel primer actor Pere Riutort. Formaven l'elenc artístic: la primera actriu, Amalia Losada; la primera actriu còmica, Carolina Fernández; el també primer actor de caràcter i director, Leopoldo Valentín; la dama jove, Clara Torres; les segones dames joves, Adelina Torres i Joaquina March; les actrius característiques, Carolina Fernández i Bienvenida Martí; l'actriu còmica, Francisca Salvador; la xiqueta actriu, Amparito Montalt; els actors còmics, Antonio Català i Luis Torres; l'actor de caràcter, José Rausell; els galans joves, Enrique Torres, Juan Bta. Rodríguez i Demetrio Osuna; els segons graciosos, José Martí i José Romero.²⁹⁴ Estrenaren les obres: *Pedro el bastardo*, *El nuevo Tenorio*, *Celos que matan*, *La mujer de mi padrino*, *El trancazo*, *Una mala costumbre*.

La temporada de Quaresma i Pasqua donà principi el dissabte 22 de febrer de 1890 amb la companyia dramàtica-còmica valenciana formada per les actrius: Josefa Marí, Elvira González, Elena Rodríguez, Norberta Torán, Norberta Perlá, Carmen Llopis, Amparo Montalt. Els actors: Salvador Soler, José Contreras, Francisco Palanca, Peregrín Serrano, Casto Cacielles, Dámaso Pérez, Francisco Martínez, José Martí, Salvador Pérez, Leandro Vicent, José Abello, José Estellés. Estrenaren les obres: *Cada ú de son temple*, *Madrid por dentro*, *La portera de la fàbrica*, *Los canalles de levita*, *¡Viva Cuba espanyola!*, *A las puertas del cielo*, *Cambio radical*, *Por una cita*, *Un inglés de bona pasta*, *El punt de gancho*, *El femater de la casa*.²⁹⁵

10.5.13. TEMPORADA 1890/1891

La temporada d'hivern va començar el dissabte 20 de setembre de 1890 amb la companyia de declamació dirigida per l'actor Juan Colom, a la que s'uniria

---

294. Valencia, *Las Provincias*, 13 de setembre de 1889.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=46&path=1021924&presentacion=pagina&registrardownload=0

295. «Los teatros en Valencia, Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1891): 274-75.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=279&path=1017467

el també actor i director Eduardo Pérez Cachet. Formaven part els actors: Guillém, Martí, Mínguez, Rausell, Soler, Riba, Taberner i les actrius: Matilde Ruiz de Galván, Castillo, Irurzum, Antonia Colom, Llopis, Marí, Pardinillas. Estrenaren les obres: *Romeu!*, *La torre del infierno*, *La gran comèdia*, *El rey bufón*, *La ladrona de niños*, *Fuchint de l'anguila*, *Las gemelas*, *Amén o el ilustre enfermo*, *Su excelencia*, *La cruz blanca*, *Entre parientes*, *La camisa de color*, *Las inquilinas*, *Mil duros y mi mujer*, *Salir del paso*, *Mademoiselle*, *La gran colmena*, *El gallo de Morón*, *El ciclón*, *Valencia*, *El tesoro de la sultana*, *Los tios*, *El canari*, *Sixtet o les criailles*, *Un incrédul*, *Un barber de contrabando*, *Lo que importa es relluir*, *Faena fuig*, *Bous de cartó*, *El que menja de baldraga*, *Santo pega*, *Cachet y Colom*, *Tot per Quiquet*.

Durant la temporada de Pasqua, actuà una companyia de sarsuela dirigida pel mestre Cereceda, de la qual formaren part les actrius: Montañés, Mariscal, Alfaro, Virginia Alverà, Mejias, Vallejo, i els actors: Trino Llorens, Pinedo, Hidalgo, Morón, Lara, Martínez. Estrenaren les obres: *Gala del Ebro*, *La choza del diablo*. Al mes de juny va actuar un quadre de declamació dirigit per Agapito Cuevas.²⁹⁶

10.5.14. TEMPORADA 1891/1892

D'aquesta temporada s'han conservat al llegat del teatre els rebuts sobre els drets d'autor de la *Biblioteca Dramática* corresponents als mesos d'octubre i novembre de 1891.

La nit del 30 de setembre la companyia dirigida pel primer actor Eduardo Pérez Cachet, fou l'encarregada d'obrir la temporada d'hivern amb les obres: *El nudo Gordiano*, drama en tres actes i en vers d'Eugenio Sellés, i *Las hormigas*, comèdia en un acte i en prosa traduïda del francès per Mariano Barranco i Caro. Formaven la companyia les actrius: Antonia Colom, Aurora Colom, Elena Rodríguez, Sra. Valdivia, Sra. Álvarez, Sra. Buzón, Sra. Santoncha, Sra. Castillo i els actors: Eduardo Pérez Cachet, Juan Colom, Adrián Martí, José Martí, Abelardo Rodríguez, Luis Sánchez de León, Sr. Mínguez, Sr. Rausell, Sr. Campos, Sr. Guillem. Els intermedis musicals els va posar la Banda del Regiment de Mallorca

---

296. «Los teatros en Valencia, Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1892): 205-06. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=208&path=1017468

dirigida pel mestre Sr. Rueda. L'agrupació musical va oferir amb molt bona acceptació per part del públic les obertures, *Cleopatra*, de Luigi Mancinelli i *Tannhäuser*, de Richard Wagner.

La recaptació obtinguda eixa nit, fou destinada a les víctimes de les inundacions causades pel temporal que afectà les províncies de Toledo, Almeria i València.²⁹⁷ Els actors i les actrius actuaren de franc i els autors de les obres representades van renunciar als seus drets d'autoria. La suma va ascendir a 774 ptes. a la que se sumava una donació feta per la propietària del Teatre Russafa, Joaquina Cortés, vídua d'Antonio Díaz, i 16,50 ptes. de donació pels cambrers de la cafeteria del teatre.²⁹⁸ Els valencians es van abocar en ajudar a les víctimes i damnificats fent recol·lectes veïnals, actes culturals i tota mena d'activitats a benefici dels malparats. Durant la temporada es van estrenar les obres: *Consuegra*, *El criminal de San Terencio*, *Justicia y Germania*, *Mártires de la libertad*, *A las puertas de la muerte*, *La serpiente de los mares*, *El salto del torrente*, *Un drama y una comèdia*, *Los futuros yernos*, *La mano derecha*, *El abanico*, *Caridad para Consuegra*, *Pecar de ligero*, *La boda de mi criada*, *La boca del lobo*, *Los dos diamantes*, *El chaqué*, *La última cerilla*, *El secret de la saria*, *Un rato abans del bateig*.

En la temporada de Pasqua va actuar una companyia de sarsuela dirigida per Enrique Vidal. Formaven la companyia, les actrius: Ferrer, Solà, Clotilde Romero, Briebea, Alcayna, Gentil. El actors: Navarro, Grajales, Martínez, Constantí, Esteve, Villegas, Olivares, Aparicio, Miquel. Van estrenar la sarsuela en un acte, *C.R.*²⁹⁹

---

297. L'11 de setembre de 1891, pel sud-est espanyol hi va haver fortes tempestes a causa d'una entrada d'aire fred. El poble de Consuegra, a la província de Toledo, va quedar pràcticament arrasat. Dos dies més tard, el temporal va arribar a València on els pobles situats al nord de la capital, com Albuxec, van ser els més castigats.

298. Vore nota 22.

299. «Los teatros en Valencia, Teatro de Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1893): 176. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=179&path=1017469

10.5.15. TEMPORADA 1892/1893

Sobre aquesta temporada han quedat conservats al llegat els rebuts de les galeries dramàtiques corresponents als mesos de gener, febrer i març de 1893.

La temporada d'hivern va començar el dissabte 24 de setembre de 1892 amb la companyia dramàtica que dirigien els primers actors Pere Riutort i Manuel Llorens. La companyia comptava com a primera actriu a la reconeguda valenciana Amparo Guillem i el seu marit, el també actor Jaime Rivelles. L'elenc artístic el completaven les actrius: Bernaldez, Conde, Cebrián, García, Simó, Hernández i els actors: Juan Bta. Rodríguez, Juan Aparicio, Rafael Benítez, Martí, Bello, Peluzzco i Félix Guillen. En la inauguració van representar el drama històric de quatre actes en vers i prosa *Los amantes de Teruel*, d'Eugenio Hartzembuch i *Los corridos*, joguet còmic en un acte en prosa de Ramón de Marzal.³⁰⁰ Durant aquests mesos van ser representades al Russafa cinquanta-cinc comèdies, més un monòleg. D'elles trenta-cinc eren en un acte, de les quals vint-i-vuit foren en castellà, i set foren peces bilingües d'autors valencians. Trobem deu comèdies en dos actes i deu en tres actes, més un rondó de la sarsuela *Campanone*. Hi va haver trenta representacions de drames, dels que tres van ser en un acte, ú en dos actes, nou en tres actes i disset en quatre o més actes. Segons apuntava l'*Almanaque de las Provincias*, eixa temporada es van estrenar al Russafa el drama en tres actes *Religión y fanatismo*; les comèdies en dos actes *Matrimonio civil*, *Las obscuras golondrinas*, i *La ministra*. En un acte: *Safo*, *El portamonedas*, *El señor Conde*, *Quien al cielo escupe*, *Los misterios de Trinidad*, *Los cohetes*, *Las recomendaciones*, *Virgen y mártir*, *El cascabel al gato*, *Magdalena*, *La mano del Almírez*, dels autors valencians Edmundo de G. Bonet i Pascual Montagut; *¿Quién es el muerto?*, *Cabo de guardia*, *Azucena* i el joguet líric valencià *El art i el amor o Nelet el d'Alboraya*, de Miguel Portolés estrenat el 7 de desembre de 1892.

La temporada d'hivern va quedar finalitzada en acabar la de Quaresma, el dimarts 28 de març de 1893. Aquesta última funció va estar dedicada a benefici dels cambriers del teatre, Emilio Soriano i José Ibáñez. Es representaren la comèdia en tres actes i en prosa *El noveno mandamiento*, de Miguel Ramos Carrión; la sarsuela

---

300. Valencia, *Las Provincias*, 25 de setembre de 1892.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=92&path=1022033&presentacion=pagina&registrardownload=0

còmica en un acte i en prosa *La leyenda del monje*, de Carlos Arniches i Gonzalo Cantó amb música del mestre Ruperto Chapí; el quadre còmic en un acte en vers de Fabián Bisbal Gonzálbez *La desemparrada* i la romança de *Corila*³⁰¹ per a tiple de la sarsuela *Campanone*, cantada en els *intermezzos* per la senyoreta Mundi.

En la temporada de Pasqua va treballar una companyia de sarsuela dirigida per Arturo Isaura. L'elenc que la formaven eren els actors: Ruiz Madrid, Senís, Segura i les actrius: Nadal, Pérez, Segura i Vargas. Van estrenar la sarsuela d'espectacle en tres actes i nou quadres en vers *El cañón* (1891), de Miguel de Palacios i Guillermo Perrín amb música de Pedro Miguel Marqués i *El hijo de su Exceléncia* (1892), sarsuela en un acte i tres quadres en vers i prosa de Luis Larra i Mauricio Guillón amb música de Jerónimo Jiménez.³⁰²

10.5.16. TEMPORADA 1893/1894

Sobre aquesta temporada s'han conservat els rebuts de drets d'autor dels mesos d'octubre, novembre, desembre de 1893; gener, febrer i març de 1894. Els quals corresponen a la temporada d'hivern 1893/1894.

La temporada va començar el dissabte 30 de setembre de 1893 a les 20:30 h amb la mateixa companyia de declamació que havia actuat en la temporada d'hivern anterior dirigida pels primers actors Pere Riutort i Manuel Llorens. Formaven l'elenc artístic les actrius: Amparo Guillem, Carmen García, Vicenta Mata, Ramona, Valdivia Conde, Cebrián, Ruiz, Simó. Els actors: Jaime Rivelles, Martí, Peluzzo, Juan Bta. Rodríguez, Juan Aparicio, Bello, Rafael Benítez, Félix Guillen.³⁰³ La nit del debut es representaren el joguet còmic *El teniente cura* i la comèdia en tres actes *El tanto por ciento*.

---

301. Cap a possibilitat que aquesta romança de *Corila*, es tractés del solo de l'escena novena de l'acte tercer, ja que aquest és el més representatiu. *Campanone* és una sarsuela en tres actes arrelgada de l'òpera italiana *La prova d'un opera seria* del mestre Giuseppe Mazza, amb el llibret de Francesco Gnecco.

302. «Los teatros en Valencia, Teatro de Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1894): 83-84. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=86&path=1017470

303. «Teatros de Valencia, Teatro de Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias*, (1895): 148. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=149&path=1017471

En la celebració d'alguns beneficis se solia presentar un programa variat, la qual cosa feia que el teatre obtingués un ple absolut. Així en el benefici del comptador i de l'expenedor de bitllets del teatre, el 6 de febrer de 1894, es va representar *El teniente cura*, en el que prengueren part els actors Mata, Llorens, Barceló i Guillén. Van Continuar amb la representació per primera vegada al Russafa de la sarsuela valenciana bilingüe *El gallet de fabareta* (1892), en la que la tiple Matilde Verdecho cantà i ballà amb molta gràcia la jota valenciana, sent acompanyada pel baríton còmic Sr. Rius. L'actuació va obtenir gran ovació per part del públic. La programació va continuar amb el joguet còmic en un acte i en prosa *Hija* i per tancar la nit van representar el joguet còmic líric en un acte i en vers *Chateaux Margaux*. Els aplaudiments feren que algunes de les cançons foren repetides per la tiple Sr. Verdecho i el baríton Sr. Rius.³⁰⁴

La funció del 8 de febrer a benefici de les Escoles d'Artesans de València, estigué concorreguda de públic amb l'assistència de les famílies representatives dels gremis. A petició de la junta de les escoles artesanals, en la funció formaren part l'artista Juanita Martínez, els actors Manuel Llorens i Enrique Martínez i el mestre director José Valls. La programació anunciava el vals *Valencia*, de Pérez Cabrero cantat per la tiple senyoreta Petrel, però per indisposició d'aquesta va ser cancel·lat. En primer lloc, fou representat el joguet bilingüe de Palanca i Roca *Toni Manena y Chuan de la son*, que obtingué una gran ovació per part del públic, seguit del joguet còmic líric *En busca de un artista*, de Bermejo amb música de Soriano on Juanita Martínez a petició del públic va haver de repetir les malaguenyes. El programa va continuar amb la peça bilingüe *Endivina, endevinalla o el tío Perico*, que amb els seus acudits va causar el mateix efecte exitós de sempre i el joguet còmic líric *Niña Pancha*.³⁰⁵

El dilluns 15 de gener de 1894 a les 20 h, es va celebrar una funció extraordinària en honor dels autors valencians amb la representació d'obres estrenades durant la temporada: el drama tràgic en un acte i en vers *Doña Blanca de Albornoz*, de José María de la Torre; la comèdia *La de Màlaga* de Ramiro Blanco;

---

304. Valencia, *Las Provincias*, 7 de febrer de 1894.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=24&path=1022079&presentacion=pagina&registrardownload=0

305. Valencia, *Las Provincias*, 9 de febrer de 1894.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=32&path=1022079&presentacion=pagina&registrardownload=0

el joguet còmic *Tres...y repique*, d'Edmundo de G. Bonet i Pascual Montagud; el joguet còmic en un acte en prosa *Pronóstico reservado*, de Francisco Roig Bataller; el joguet en un acte i dos quadres *Moros en l'horta o el Rifeño Ben Cheroni* de Luis Bernat i Ferrer.³⁰⁶ Eixa nit durant la representació, al teatre va arribar la trista notícia de la mort del primer actor i director d'escena de la companyia, Pere Riutort.

Pere Riutort Ferrer –Mallorca 1845, València 1894–, va ser considerat un dels millors actors en castellà de la seua època al Principat i al País Valencià. Actor especialitzat en papers dramàtics va estar guiat de la mà de l'actor valencià José Izquierdo. Formà part de diverses companyies, com la d'Alfredo Maza i la de Rafael Calvo. En 1890 va ingressar al Teatre Romea de Barcelona com a primer actor de la companyia de Teatre Català. En la temporada d'hivern 1889/1890 actuà amb la seua companyia al Teatre Russafa i durant les temporades de 1892/1893, 1893/1894 ho feu conjuntament amb Manuel Llorens. Precisament va ser en aquesta última temporada quan durant una representació es va trobar malament i li van diagnosticar pneumònia.³⁰⁷ A pesar del cop rebut, els actors i actrius van continuar amb la representació lluint un crespó negre al braç amb senyal de dol. Riutort, era un actor molt estimat pel públic i el seu soterrament va ser una manifestació impressionant de dol. El fèretre va eixir del Teatre Russafa portat a muscles pels dependents, mentre l'orquestra feia sonar la marxa fúnebre de Chopin. Els seus companys dipositaren corones sobre el taüt i les actrius llançaven pètals de flors des dels balcons de l'edifici. Set corones el van acompanyar amb dedicatòries de la vídua de Díaz, Joaquina Cortés, dels seus companys d'escena, d'artistes del Teatre Princesa, de l'actriu Amparo Guillén i el seu marit l'actor, Jaime Rivelles. L'acomiadament fúnebre va estar presidit per Ribot, governador civil de la província, a més d'amic i paisà del difunt, pel representant del Teatre Russafa, Rafael Díaz, per Manuel Llorens, amic, actor i director de la companyia que junt amb Riutort estava actuant eixa temporada al Russafa, més altres personalitats i amics de l'actor.³⁰⁸

La temporada va quedar conclosa en acabar la temporada de Quaresma el dilluns 19 de març de 1894 en doble sessió, una de vesprada i altra de nit per ser dia

---

306. València, *Las Provincias*, 15 de gener de 1894.

https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=54&path=1022071&presentacion=pagina&registrardownload=0

307. Joan Más i Vives, *Diccionari del Teatre a les Illes Balears*, vol. II, P-Z, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006).

308. Veure nota 23.

festiu. La sessió de la vesprada va començar a les 15:30 h, amb les comèdies *Gonzalez y Gonzalez* i *Los Hugonotes*. La sessió de la nit fou dedicada en benefici del cambrer del teatre Tomàs Torres i va començar a les 21:30 h amb la comèdia *El señor cura*, el quadre dramàtic *Deuda de sangre* i la peça bilingüe *La escaleta del dimoni*.

10.5.17. TEMPORADA DE PASQUA 1894

Els rebuts que ha quedat conservats de les galeries dramàtiques de març i abril de 1894 són els que corresponen a la temporada de Pasqua de 1894.

La temporada fou iniciada el dissabte 24 de març amb una companyia de sarsuela còmica-lírica dirigida per Antonio Mata Soler, els mestres directors i concertadors Vicente Lleó i Julian Vivas i el director d'escena Juan Aparicio. L'elenc artístic el formaven: la primera tiple, Isabel Brú; segona tiple, Eloisa Quetcuti; les tiples còmiques, Elena Rodríguez i Josefa Brú; la tiple característica, Asunción Delgado; la dama jove, Amparo Taberner; primer tenor còmic, Antonio Mata Soler; primer baríton, Gustavo Carrasco; segon baríton, Ramón Santiago; primer baix còmic, Manuel Taberner; segon baix, José Montagut; actor característic, Tadeo Navarro, més un cor de vint-i-quatre cantants d'ambdós sexes, trenta professors d'orquestra i la Banda de la Brigada de Bombers en escena.³⁰⁹ Les obres posades en cartell eixe dia van ser: *La madre del cordero*, *La mascareta* i *El trovador de Belchite*. La temporada fou conclosa el dimecres 30 de maig de 1894 amb la funció a benefici de les veus del cor femení. Es posà en escena: *La niña Pancha*; *Las campanadas*; *El duo de la Africana*, *La fuente de los Milagros*. Durant la temporada, la companyia va interpretar un total de vint-i-tres sarsueles, dinou d'elles foren en un acte, dues en dos actes, dues en tres actes i dues revistes musicals. Les revistes representades van ser; *El año pasado por agua* i *Certamen nacional*.

En aquesta època s'escrivien dos tipus de revistes; les que narraven i criticaven aspectes polítics i les d'actualitat, que exhibien els distints aspectes de la societat i la vida madrilenya de l'època. Aquesta última és la que més semblança té

---

309. Valencia, *Las Provincias*, 22 de març de 1894.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=80&path=1022081&presentacion=pagina&registrardownload=0

amb el sàinet costumista que a València tant s'ha cultivat i és també la més amena i divertida. Precisament trobem una crítica al diari de *Las Provincias* dedicada a la revista musical *Certamen nacional*, datada el 21 de setembre de 1899, quan fou representada al Teatre Russafa. El diari ens conta que hi va haver unes reformes en una sèrie d'escenes, posant color i caricatures de ministres pel reconegut pintor escenògraf Muriel, la qual cosa va agradar molt i fou ben rebuda per part del públic.³¹⁰

10.5.18. TEMPORADA 1894/1895

La temporada va començar el dissabte 29 de setembre de 1894 amb la companyia de sarsuela dirigida per Antonio Mata. Interpretaren la sarsuela *La Diva* i van estrenar *El duo con la Sultana* i *El Reclamo*.³¹¹ Dintre la temporada, el diumenge 24 de febrer, en la funció a benefici del comptador i taquiller del teatre, Manuel Tamayo Baus es va representar *Un drama nuevo*, i la peça d'Escalante *La escaleta del dimoni*. En la representació del drama i com a favor especial pel beneficiat va actuar la distingida actriu Amparo Guillem.

La temporada de Quaresma començà el 2 de març amb la mateixa companyia de sarsuela. Entraren a formar part de la companyia les actrius Elvira Quenteti i Asunción Melchor. Representaren la sarsuela en tres actes *Los diamantes de la corona*, en la que debutaren les tiples María Nalbert i Eloisa Chavarri.³¹²

La temporada de primavera o Pasqua s'inaugurà el dissabte 13 d'abril, en la que va continuar la mateixa companyia de sarsuela. Debutaren la tiple Vicenta García Rey i la tiple còmica Carmen Miquel amb les sarsueles *Campanone* i *El monaguillo*.³¹³

---

310. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 22 de setembre de 1899.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000309892&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

311. «Los teatros en Valencia, Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1896): 242.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=243&path=1017476

312. Diversiones públicas, *Las Provincias*, 2 de març de 1895.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=6&path=1022105&presentacion=pagina&registrardownload=0

313. Diversiones públicas, *Las Provincias*, 13 d'abril de 1895.

10.5.19. TEMPORADA 1895/1896

La temporada va ser inaugurada el dijous 26 de setembre de 1895 amb la companyia de declamació dirigida pels actors Paulino Delgado i Manolo Llorens. Formaven l'elenc artístic les actrius: Alejandrina Caro de Delgado, Elvira Parejo de Vigo, Anita Mollà, Matilde Ruiz de Galván, María Cola. Els actors: Manuel Vigo, José Ferrando, Adrián Martí, Samuel Aguado. La companyia representà la comèdia *Meterse a redentor*, d'Echegaray i *Retratos al viu*, de Manuel Millás.³¹⁴ Durant la temporada van ser estrenades les obres: *Sin pluma y cacareando*, *El diputado*, *Odio de raza*, *El otro mundo*, *Primera medalla*, *Las primeras diligencias*, *Juan José*, *Uno por otro*, *A lo que obligan las deudas*, *Los duelos con pan*, *Fora baix!*, *María Rosa*, *Quisquillas*, *Teresa*; el monòleg, *Noche de prueba* i l'obra pòstuma de Josep Ovara, *El molí de vent*.³¹⁵

La temporada de Quaresma començà el dissabte 22 de febrer amb la companyia de sarsuela dirigida pel primer actor José Bosch. Representaren les sarsueles: *El estilo es el hombre*, *La Czarina*, *El cabo primero* i *Chateau Margaux*. Formaven par de la companyia les actrius Cubas, Vallcanera, Matilde Guerra, Concepción García. Els actors: Las Santas, Pocoví, Antonio Gonzalez, Palarea i un cor format per vint-i-quatre coristes. Actuaven sota la batuta dels mestres directors concertadors Salvador Domingo i Enrique Vidal. Les obres que s'anunciaren per a ser representades foren: *De vuelta del vivero*, *Las zapatillas*, *La rueda de la fortuna*, *La maja*, *El cortejo de la Irene*, *Pepito Melaza*, *El señor corregidor*, *Bodas de oro*, *La sobrina del sacristán*, *La sucursal del infierno*. Per a la temporada el teatre posà a la venda un abonament de vint funcions amb un 15% de descompte, deixant al preu de 1,50 ptes. les butaques i els laterals.³¹⁶

---

https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=44&path=1022107&presentacion=pagina&registrardownload=0

314. Diversiones públicas, *Las Provincias*, 25 de setembre de 1895

https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=98&path=1022117&presentacion=pagina&registrardownload=0

315. «Los teatros en Valencia, Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1897): 249.

https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=252&path=1017477

316. Diversiones públicas, *Las Provincias*, 14 de febrer de 1896.

https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=54&path=1022134&presentacion=pagina&registrardownload=0

10.5.20. TEMPORADA 1896/1897

La temporada d'hivern fou inaugurada el dissabte 26 de setembre de 1896 per la companyia dramàtica dirigida pels primers actors Enrique Borràs i Manuel Llorens. Formaven part de la companyia, la primera actriu Amparo Guillen de Rivelles, Rita Cañizares, Mari Cola, Dolores Delhom, Carmen Martínez, Anita Mollà, Vicenta Mínguez, Amparo Pardinillas, Matilde Ruiz de Galván, Josefina Ruiz, María Santoncha, Amparo Taberner. Els actors: Enrique Borràs, Manuel Llorens, Miguel Bello, Eduardo Blanca, Juan Campos, Francisco Comes, Jaime Rivelles, José Ferrando, Ricardo Valero, Arturo Mínguez, Tadeo Navarro, Manuel Rodríguez, Vicente Salvador. Els apuntadors Ricardo Aparicio, Teobaldo Cardona i Vicente Martí. Eixa nit van representar el joguet còmic *Safo*, de José Estremera i el drama *La Pasionaria*, de Leopoldo Cano i Masas.³¹⁷ Durant la temporada es van estrenar les obres: *Agarreulo!*, *Mil duros y tartaneta*, *Toni*, *Tonet y Tonica*, *La matansa del serdo*, *Candidato a consechal*, *La guitarra de Marchalenes*, *El dicharachero*, *D. Carlos en Valencia o una fuga de vocales*, *Llegar a tiempo*, *El señor feudal*. La temporada va concloure el 2 de març.

La temporada de Quaresma fou inaugurada el 6 de març amb la mateixa companyia que venia actuant en la temporada d'hivern dirigida per Llorens i amb alguns canvis en l'elenc artístic entre ells el de l'actor català Enrique Borràs qui tornà a Barcelona. Estava anunciada l'estrena de la comèdia de màgia en tres actes i disset quadres *El Chirivito y la flauta prodigiosa*, però eixa nit fou cancel·lada i estrenada l'endemà. Durant la temporada es van estrenar les obres: *Los niños*, *La Basilia*, *Valor acreditado*, *Ya estan ahí!*, *Amor salvaje*, *El último drama*.

El dissabte 17 d'abril començà la temporada de Pasqua, amb la companyia de sarsuela dirigida per l'actor José Palmada i els mestres directors i concertadors José María Lorente i Eduardo Senís. Formaven l'elenc artístic: la primera tiple, Felisa Lázaro; la primera tiple còmica, Blanca Matrás i les segons tiples, Josefa Martínez, Taberner, Gómez, Burguete; l'actriu característica, Amparo Pardinillas; el primer actor còmic, Francisco Barraycosa, i Vicente Salvador; el primer baríton, Antonio Domingo; el segon baríton i actor genèric, José Lorente; el primer baix

---

317. Teatro de Ruzafa, *Las Provincias*, 13 de setembre de 1896.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=50&path=1022156&presentacion=pagina&registrardownload=0

còmic, Manuel Taberner; vint-i quatre coristes d'ambdós sexes i vint-i-quatre professors d'orquestra. Van representar les sarsueles *Los zongolotinos*, *Caramelo* i *El duo de la Africana*.³¹⁸ Durant la temporada es van estrenar les obres: *El coche correo*, *Madrid de noche*, *El jefe del movimiento*, *Clases especiales*, *La tonta del capirote*, *La bestia humana*, *El petrolero*, *Los toros sueltos*, *Tiple ligera*, *A Roma por todo*, *Viaje de ida y vuelta*, *La compañía de Jesús*, *Un baró de campanetes*; els monòlegs, *El gorió* i *A que también te perdono* i l'esbós d'imitació al còmic Fregolí, *Camaleonte*.³¹⁹

10.5.20.1. LA CORRESPONDÈNCIA D'ENRIQUE BORRÀS

Al llegat del teatre hem trobat unes cartes, les quals pertanyen a la correspondència mantinguda entre l'actor Enrique Borràs i el gerent del Teatre Russafa, Rafael Díaz. Les cartes no estan correlatives entre si, però la seua connexió temàtica ens ha permès seguir un ordre i assabentar-nos de la inquietud dels seus protagonistes.³²⁰

Enrique Borràs i Oriol –Badalona 1863, Barcelona 1957– s'inicià professionalment amb dinou anys al Teatre Novedades de Barcelona amb la companyia d'Antonio Tutau com a galà jove en l'obra *La campana de l'Almudaina*, de Juan Palou i Coll en el paper de *Jaume IV*. Allí va conèixer al dramaturg Àngel Guimerà quan interpretà la seua obra *Gala Placidia*, en el paper de *Sigfrido*, sent tal l'èxit que Guimerà demanà a l'autor Frederic Soler –Pitarra–, José Grau i Juan Torrens empresaris del Teatre Romea de Barcelona, que el contactés per l'estrena de la seua obra *Rey y monje*, però abans d'açò Borràs faria una gira per diverses poblacions valencianes amb la companyia d'Antonio Vico.³²¹ Al Teatre Russafa, a Borràs el trobem en la temporada d'hivern de 1896/1897 dirigint i actuant com a primer actor de la companyia dramàtica juntament amb Manuel Llorens, primer actor i director

---

318. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 13 d'abril de 1897.

https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=50&path=1022178&presentacion=pagina&registrardownload=0

319. «Los teatros de Valencia, Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1898): 233-34.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=232&path=1017478

320. Veure nota 82.

321. Vila San-Juan, *Memorias de Enrique Borràs*, 35.

del quadre valencià. El dijous 18 de febrer de 1897, Borràs celebrava el seu benefici amb el drama en tres actes en prosa *El señor feudal* (1896), de Joaquín Dicenta

Il·lustració 27. Enrique Borràs.
Fons Culla.

interpretant el personatge de *Jaime*.

La primera de les cartes, datada el vint-i-tres d'abril de 1897, pertany a Borràs, qui escriu a Rafael Díaz des de Barcelona utilitzant un full de paper on es pot veure al cantó esquerre de la part de dalt, la serigrafia del comerç al qual pertanyia: *El Gavilan. Bolleria y Restaurant de Pi y Martínez. Rambla (llano de la boqueria) núm.4 Barcelona*. En la carta, Borràs demana reiteradament disculpes a Díaz. Primer, per haver tardat en donar senyals de vida i segon, per no haver complit amb la paraula donada: «no

siéndome posible devolverle lo que buenamente me prestó». Borràs li assegura que el mes de maig vinent tancarà el deute que té amb ell, pel que deduïm ací, que com en altres ocasions, el gerent del teatre havia fet un préstec de diners a l'actor. Borràs continua excusant-se, en Barcelona els negocis teatrals no estan marxant massa bé, però per a la temporada d'hivern hi ha dues empreses que s'han posat en contacte amb ell, l'empresa del Teatre Romea i la de Salvador Mir. Confessa estar desitjós de tornar al teatre català, no obstant això, diu a Díaz que el tinga al corrent i compte amb ell per a les pròximes temporades. També li diu que ha parlat amb Àngel Guimerà respecte al *Jesús* i que el dramaturg autoritzarà l'estrena quan Díaz ho crega convenient. S'acomiada de Díaz enviant-li salutacions per a la seua família.

Quant al *Jesús* de Guimerà, Borràs es refereix a la tragèdia en cinc actes i en vers *Jesús de Nazaret*. L'actor va estrenar aquesta obra amb la companyia de teatre català al Teatre Novedades de Barcelona el 23 de març de 1894, com a director artístic i primer actor en el paper de *Jesús*. L'obra, que va estar diverses temporades en cartell, fou traduïda al castellà i es va representar per tota Espanya inclús a Amèrica.³²²

La següent carta, està datada el 25 de maig de 1897 i pertany a Rafael Díaz. Cap a la possibilitat que entre aquesta carta i l'anterior no hi haguera hagut cap altra més, ja que Díaz desconeixia la seua adreça i aquesta li la fa arribar en mà per mig d'una persona coneguda, Bayarri, qui viatjà a Barcelona. En ella Díaz li diu: «me

---

322. Vila San-Juan, *Memorias de Enrique Borràs*, 43.

extraña muy mucho su silencio». L'empresari del teatre no havia tingut cap notícia d'ell, quan l'actor havia quedat en tornar-li els diners prestats en quinze dies i ja havien passat més de dos mesos. Díaz creu que ja és hora de tancar el deute.

En una carta sense datar, la qual situem al mes d'agost, ja que tenim una altra que li fa de contestació, Borràs demana disculpes a Díaz per no haver pogut realitzar el que ell ja sap. Li diu que en eixos moments ix cap a Badalona amb la finalitat de complir amb ell i el seu deute. Llavors cita a Díaz a les 19:30 h en l'estació, si Díaz no pogués acudir, l'actor farà tot el possible per fer arribar a València el seu deute.

En la contestació de Díaz, datada el 23 d'octubre de 1897, és on deduïm que era el mes d'agost quan Borràs havia quedat amb ell en l'estació perquè així ens ho diu. Ací, cap a la possibilitat que Díaz es trobés per Barcelona en un de tants viatges que feia per a contractar companyies. Segons les paraules de l'empresari, la cita de l'estació no va arribar a ocórrer a causa de les moltes ocupacions que deuen envoltar a l'actor. Però, ja ha passat molt de temps sense notícies d'ell i ara Díaz necessita els dïnes per fer front a un pagament que té. Díaz ha donat la seua paraula i el 31d'octubre ha de tancar el dèbit, ell no pot ni deu posar la seua paraula en falç, sap que Borràs està treballant en eixos moments i deu disposar ja de diners. La carta la fa arribar a Borràs en mà. Malgrat això, l'empresari del Teatre Russafa no obtindrà contestació, així que el 4 de novembre torna a escriure a Borràs. Aquesta vegada l'avisava de l'enviament del gir d'una lletra per valor de 250 ptes. a vuit dies vista.

Borràs contestarà amb rapidesa aquesta vegada. El 6 de novembre de 1897, exposa que la seua malaltia i desgràcies de família li impedeixen complir amb Díaz com deuria. Mentrestant, suplica torne enrere la lletra, ja que en eixos moments té un préstec adquirit molt crescut de l'empresa i que li és impossible d'augmentar-lo. També comptava en treballar per l'empresari Sr. Mir, però per una operació d'ulls de l'empresari, aquest estarà molts dies al llit. Si Díaz no retira la lletra causarà un greu disgust. Li assegura que del 25 al 30 del mes següent li pagarà el deute.

Tenim una carta de Borràs datada el 28 de novembre de 1897 en la que no es fa cap referència al tema del deute. És una carta breu i en ella l'actor expressa el seu sentir a la desgràcia ocorreguda a la filla de Díaz. L'actor s'havia assabentat pel fill de l'empresari, qui també li ha comunicat la recuperació de la jove. En la carta li recorda que no ha rebut contestació de la seua part a l'encàrrec que li feu per mitjà el seu fill.

El 20 de gener de 1898, Borràs torna a escriure una carta, la qual segurament li és contestada el 24 del mateix mes. Aquesta carta de contestació no ens ha arribat, però així consta en una anotació amb la lletra de Rafael Díaz que es pot apreciar en un cantó de l'enviada per part de l'actor. En la carta, Enrique Borràs li explica que si no ha complit amb la seua paraula ha sigut molt a pesar seu. Han estat causes alenes a la seua voluntat les que l'han dut a obrar així, les quals no creu prudent posar-les per escrit. Sobre la intenció de Díaz d'enviar-li una lletra per cobrar sota l'amenaça de portar l'assumpte als tribunals, ell no creu, ni deu, ni pot negar el seu deute, però com que no té diners per pagar, doncs no l'acceptarà i no pagarà, que faça el que crega convenient. Li demana que li concedeixi un últim favor deixant que, tots els mesos li pugua enviar una quantitat fins poder tancar el deute. D'aquesta manera s'estalviaran moltes molèsties, ja que no és la seua intenció ofendre'l, però quan no es pot no hi ha altre remei. Si accepta la seua proposició, del 2 al 4 del mes vinent, Díaz rebrà una quantitat a compte per part d'ell.

L'última carta que tenim l'escriu Borràs el 4 de febrer de 1898. En ella demana a Díaz li conteste si ha rebut la present, ja que com es perden tantes cartes açò el mantindria amb ansietat. Està disposat a enviar-li tots els mesos la quantitat que pugua fins tancar el deute. Amb lletra de Díaz hi podem veure escrit en la carta: «se acusó recibo el 7».

Les cartes que s'han conservat escrites per Rafael Díaz són els esborranys que ell va guardar. També hi va afegir anotacions en les cartes de Borràs, com les adreces que l'actor va tenir a Barcelona, de les quals apareixen dues durant aquest període: «C/ Campo sagrado 35, entresuelo 1 i Hospital 19».

Els empresaris solien fer molts préstecs als actors i actrius, era i és una professió de la qual no tots tenen la sort de poder viure bé. En les seues memòries, Enrique Borràs parla de José Grau Pellicer i el descriu com un empresari de solvència i prestigi del Teatre Romea que d'entre tots els empresaris que ell ha tingut en sa vida no ha trobat mai cap que el superés.

Nadie como él, se hacia cargo de nuestra vida, aparentemente llena de oropel, pero con grandes dificultades hijas un poco de nuestro carácter bohemio y juvenil, y un mucho de las estrecheces en que siempre se desenvuelve el actor [...] hombre tan bueno que nos trataba paternalmente [...].³²³

---

323. Vila San-Juan, *Memorias de Enrique Borràs*, 46.

10.5.21. TEMPORADA 1897/1898

La temporada s'inaugurava el dissabte 2 d'octubre de 1897 amb el debut de la companyia dramàtica de declamació que dirigia Wenceslao Bueno. Formaven part de la companyia les actrius: Carmen Argüelles, Garrigós, Ruiz, Álamo, Esquerra. Els actors: Bueno, Miralles, Casielles, Llorens, Rubio. Eixa nit van representar *El estigma*, de José Echegaray i *Hija única*, joguet còmic de Calixto Navarro i Joaquín Escudero.³²⁴ Durant la temporada es van estrenar les obres: *Los domadores*, *Tierra baja*, *Lo legal y lo justo*, *Urganda*, *Carambola*, *La calle baja*, *La loca*. Al mes de febrer entrà una companyia de sarsuela dirigida per Juan Aparicio junt amb les actrius Nalbert i Fernández i els actors Trino Llorens, Bañuls i Domingo. Es van estrenar les obres: *La dama de las camélias*, *Los diamantes de la corona*, *Marina*, *Serpentina*.³²⁵

10.5.22. TEMPORADA 1898/1899

La temporada començà el 17 de setembre i finalitzà el 23 de març amb la companyia de sarsuela d'Enrique Lacasa, de la que formaven part les actrius: Alberà, Raso, Megía, Civera i els actors, Miró, Hidalgo, Reforzo, Morón, Piqueras, García Leonardo i Barraicoa. Durant la temporada es van estrenar les obres: *Pepe Gayardo*, *El santo de la Isidra*, *La revoltosa*, *La buena sombra*, *El señor Joaquín*, *La coartada*, *La chiquita de Nágera*, *La guardia amarilla*, *El Heraldo Nacional*.³²⁶

---

324. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 3 d'octubre 1897.

https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=10&path=1022190&presentacion=pagina&registrardownload=0

325. «Los teatros en Valencia, Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1899): 266-67.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=264&path=1017479

326. «Los teatros en Valencia, Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1900): 92.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=92&path=1017480

10.5.23. TEMPORADA DE PASQUA 1899

La temporada de Pasqua començà l'1 d'abril de 1899 amb la Companyia Còmica i de Ball dirigida pel primer actor Juan Espantaleón. D'aquesta temporada es troba al llegat un programa de mà, del qual hem extret els components de la companyia.³²⁷ L'elenc artístic de la companyia el formaven les actrius: Josefa Abad, Enriqueta Blanco, Pilar Cárcamo, Amalia Gómez, Mercedes G. Ferrer, Matilde Ruiz de Galván, Amalia Zulueta. Els actors: Emilio Díaz, Juan Espantaleón, Juan Espantaleón –fill–, Antonio Estrada, Manuel Fauste, Waldo Fernández, Francisco Ferrer, Francisco Gómez, Juan Ortega, Luis Sedano, Fernando Venegas. Els apuntadors, Pedro Gimenez i José Lapuente. Un cos coreogràfic de tres parelles de ball dirigit per Ángel Pericet i la primera ballarina Dolores Domínguez. La companyia feu el seu debut amb *Las codornices*, *Las hijas de Elena* i els balls espanyols *La flor de la maravilla* i *La tertulia*. Les critiques durant la temporada foren bastant bones. Una vegada va finalitzar al Teatre Russafa, la companyia continuà la seua trajectòria cap a terres murcianes. Durant la temporada van ser estrenades les obres: *Los señoritos*, *La reja*, *Los conejos*, *Mimo*, *La verdadera tia Javiera*, *Antes del almuerzo*.³²⁸

Il·lustració 28. Programa de mà 1899. Fons Culla.

327. Veure nota 37.

328. Veure nota 326.

10.5.23.1. LA CORRESPONDÈNCIA DE JUAN ESPANTALEÓN

Al llegat del teatre han quedat conservades unes cartes referents a la correspondència mantinguda entre Juan Espantaleón, actor i director de la seua pròpia companyia i l'empresari del Teatre Russafa, Rafael Díaz, així com d'alguns intermediaris.³²⁹

Juan Espantaleón, actor nascut a Jaén, dirigia una companyia que actuava als teatres més importants de les ciutats espanyoles. El seu fill Juan, que en eixos anys era un adolescent i acompanyava a son pare mentre aprenia l'ofici teatral amb el temps arribaria a ser un conegut actor de l'escena i cine espanyol.

En una carta datada el 4 de març de 1899 i dirigida a Juan Espantaleón, Francisco Galván, persona intermediària entre el teatre i la companyia, li assegurava que la temporada teatral de Pasqua al Teatre Russafa era una de les més importants i estava segur de poder-li garantir un bon èxit. Les condicions de contractació oferides, una vegada descomptada la dècima de l'allotjament, anirien al 50%, així com les despeses del viatge des d'Albacete, ciutat on es trobava actuant la companyia en eixos dies. Si hi hagueren despeses extraordinàries ara com, banda de música, decorats o escenaris, aquests correrien a la meitat d'ambdós, empresa teatral i companyia. Aquesta era la manera de treballar que tenia l'empresa del Russafa. Galván, li oferia també la possibilitat d'enviar-li una quantitat prudencial de diners de bestreta. Espantaleón, li contestà ràpidament acceptant les condicions, però li diu que li agradaria reforçar la companyia amb una dama jove i un galà, ja que hi ha obres del repertori que així ho exigeixen. A més, li demana firmar el contracte com més aviat millor per donar mostra de la seua serietat i compromís adquirit amb el Teatre Russafa. El 24 de març de 1899 l'empresa del teatre avança a Espantaleón 1.000 ptes. com a meritació de la temporada que anava a fer amb la seua companyia.

Pel paper de galà, Francisco Galván feu d'intermediari amb Carlos Miralles, actor jove que es trobava actuant al Teatre Principal d'Alacant. Miralles, el 9 de març de 1899 escrigué a Espantaleón dient-li les ganes i els desitjos que sempre havia tingut de formar part de la seua companyia com ell molt bé sap i esperava que ara es donés l'ocasió propícia i arriben a bon port.

En altra carta datada el 13 de març i dirigida a Espantaleón, Miralles li comenta que la companyia en la qual està actualment li paga quatre duros de sou, però que si ell li dona 70 q., el sou d'avançat d'una setmana i dos viatges d'Alacant

---

329. Veure nota 82.

a València, més el lloc immediat inferior al seu dintre la companyia, ell acceptarà de seguida. Li diu a més, que junts poden fer molts negocis i guanyar molts diners, «siendo usted el amo y yo el banderillero de su confianza». Li comenta que té un projecte a vistes de l'estiu pròxim i que si aquest surt bé podrien fer bona caixa. Si accepta les seues condicions li prega que li reserve el contracte fins a finals de maig que és quan ell acaba amb la companyia en la qual està actualment. S'acomiada oferint-li un actor galà jove i còmic amic seu, Pedro Rubio, per si el necessités. Sembla que en un principi sí que arribaren a alguna mena d'acord, però les coses no eixirien com desitjaven.

En altra carta dirigida a Espantaleón i datada el 26 de març, Miralles li comenta que feia vuit dies que s'havia acomiadat de la seua companyia conforme a la paraula que li havia donat. Havia estat esperant tot el Divendres de Dolors notícies d'Espantaleón i al no rebre cap, puix havia pensat que el seu acord havia fallat, la qual cosa no seria ni nova ni estranya, així que s'havia vist en la necessitat d'agafat altres compromisos. Quan el dissabte estava Miralles canviant-se per eixir a escena, li va arribar un telegrama d'Espantaleón amb la notícia esperada, però aleshores desgraciadament ja era tard.

Eren temps durs i no era fàcil mantenir una companyia, a penes sí treien per a les despeses de viatges i la manutenció. D'açò ens podem fer una idea per una carta que Juan Espantaleón escriu des de Múrcia a Rafael Díaz, una vegada ja acabada la temporada de Pasqua al Teatre Russafa. En la carta, l'actor contava com anava el negoci. Uns dies abans, l'actor Waldo Fernández, de la companyia d'Espantaleón, ja li havia escrit una carta a Díaz saludant-lo i explicant-li que la temporada estava anant regular, que estarien fins l'1 de juny i que després no sabien encara on continuarien la seua tasca. Ara, Espantaleón, en una carta datada el 24 de maig, no sols li escrivia per a saludar-lo sinó per contar que la temporada no estava sent bona. L'actor no havia tret ni un quart en benefici propi, tot havia sigut per menjar. El viatge havia costat 700 ptes., que gràcies a ell, a Díaz, havia pogut fer front a les despeses. Ara viatjarien cap a Màlaga al Teatre Lara, però aquells empresaris sols donaven la «fabulosa cantidad de 400 pesetas para un viage como este», així ho expressava. Continuava explicant-li que les parelles de ball que duia en l'espectacle se n'havien anat cap a Sevilla, perquè ell no podia apujar-los el sou. Li diu que una altra vegada s'havia posat en contacte amb l'actor Carlos Miralles. També que necessitava a l'actriu que anomena, la senyoreta Soriano, referint-se a Consuelo Soriano, però que no pot fer-li cap préstec perquè no disposa de diners. Per

a finalitzar li prega que tinga confiança amb ell, que el seu desig és pagar-li tot el que li deu.

Un intermediari, entre la senyoreta Soriano i Espantaleón, escriu les cartes que s'han conservat per ordre de Rafael Díaz qui els posà en contacte. En elles, podem veure com l'actriu té unes qüestions que fer-li en el referent al seu contracte. L'actriu vol saber si el seu sou serà de 70 q. com li ha dit Galván, que si ha de viatjar a Màlaga vol que li envie el passatge en segona classe per a ella i per a la seua tia que l'acompanya, i vist en l'estat econòmic que Espantaleón es troba, no cal que li done diners de bestreta, però sí almenys 50 ptes. a compte del seu sou, ja que fa dies que està sense treballar. També li demana que conteste telegràficament al més aviat possible perquè així tal vegada puga eixir el dilluns per mar, pel fet que el viatge és més econòmic.

El 17 de juny, Espantaleón escriu a Rafael Díaz i li conta que les coses continuen no anant massa bé, que el seu silenci s'esdevé a què no pot saldar el deute econòmic que té amb ell, ni tan sols donar-li una xicoteta quantitat, no obstant espera que les coses milloren a l'estiu.

El 28 d'agost, Espantaleón escriu una altra carta des d'Avilés amb el mateix sentit. El 16 de novembre li escriu des d'Oviedo, explicant que els negocis han millorat, però era tant l'embolic de deutes en el que es trobava que li queda molt per a poder posar-se al dia. Està formant nou repertori en eixe moment, puix ha canviat molt de personal i vol muntar *La de Màlaga*, comèdia que li ofereix per fer-la al Teatre Russafa, ja que Díaz, li l'ha nomenat molt oportunament.

Fins ací arriba el correu que es conserva al llegat del teatre respecte a Juan Espantaleón. No sabem si va saldar el seu deute amb Díaz o no, esperem que pel bé dels dos així fora.

10.5.24. TEMPORADA 1899/1900

El programa més antic conservat al llegat d'una temporada teatral d'hivern, és el de la companyia de sarsuela dirigida per l'actor valencià Miguel Miró, la qual va actuar al Teatre Russafa durant la temporada d'hivern de 1899/1900. La companyia estava formada pels mestres Matías Aguado i Eduardo Senís. Les actrius: María Acosta, Juana Benítez, María Castillo, Dolores García, Josefa Giménez, Isabel

Hernando, Dolores Millares, Carmen Megía, Ángela Santoncha. Els actors: Ramón Hidalgo, Mariano Martínez, Miguel Miró, Luis Morón, Vicente Paeza, Francisco Piqueras, Bautista Rodríguez, Francisco Soucase, Emilio Torres. Les partiquines: Mercedes Barchino, Laura Boti, Ascensión Sauca. Els partiquins: Bautista Boti, Francisco Ramírez, Bautista Valls. Els apuntadors: Juan Bta. Peiró i Ricardo Aparicio, més trenta coristes d'ambdós sexes, vint-i-vuit professors d'orquestra i la banda en escena de Pablo Zapata. La sastreria pertanyia a la vídua de Peris, els arxius a la impremta de Florencio Fiscowich i Pablo Martín, el perruquer era Vicente Lita, l'encarregat de l'attrezzo i adornista Enrique Mínguez, el pintor escenògraf Ramón Amat, el guarda-roba Francisco Climent i el taquiller Joaquín Mínguez.

Il·lustració 29. Programa de mà Temporada 1899/1900. Fons Culla.

Al programa de presentació de temporada, la companyia de Miró anunciava el seu repertori, el qual estava comprès per totes les obres últimament estrenades en Madrid. La temporada començà el dissabte 16 de setembre de 1899 amb les sarsueles *Los cocineros*, *El marquesito*, *La preciosilla*, *La buena sombra*.

La revista teatral *El comiquito*, recull una crítica de la nit del debut qualificant l'èxit de «lisonjero». Descriu com el públic va dedicar una nodrida salva d'aplaudiments a Miguel Miró quan va eixir a escena i al finalitzar l'obra *La buena sombra*. També l'actor va rebre gran ovació en ballar les sevillanes amb el seu natural privilegi d'inventiva. Segons el crític, alguns cantants van ser aplaudits amb merescuda justícia, però encara que l'actriu Juana Benítez, en el paper de Rosario en

La preciosilla, va estar segons ell «archisuperiormente», no va obtenir cap aplaudiment al final de cada número.³³⁰

El diari *Las Provincias*, en la seua crítica sobre la inauguració de la temporada, la descriu com a bona per a l'empresa i per a la companyia, ja que la primera nit va aconseguir omplir el teatre i aplaudiments en totes les obres. Sobre Miró, diu que és un actor creatiu i graciós, molt esperat pel públic i encara que per a ell les obres van eixir ajustades, els augura una bona temporada en vista que el públic va eixir satisfet.³³¹

Però no tot eren flors i violes, la premsa també repartia males crítiques de tant en tant. Així ho podem apreciar en la ressenya que *Las Provincias* li dedicà a la tiple Isabel Hernando i a l'actor Mariano Martínez. El diari els taxava de no estar en els seus papers, cosa que ja anava succeint repetidament en totes les seues actuacions i que si l'empresa no volia veure's perjudicada en els seus interessos, devia regenerar la companyia. S'acarnissa una mica amb la jove tiple utilitzant l'expressió «¡Qué mal está esa niña!»³³²

Però la revista teatral *El comiquito*, la qual era dirigida per l'autor teatral Edmundo C. Bonet, no opinava el mateix. En referència a l'actuació de la companyia de Miró en el mes de novembre amb l'obra *D. Juan Tenorio* de José Zorrilla, escriu que van deixar el pavelló ben alt i que la senyoreta Hernando va eixir airosa en el paper de Doña Inés, on poques són les actrius que donen realç al personatge, cosa que ella ho feia sens dubte.

Su voz agradable y simpática amoldose al papel y su buen gusto en decir los versos fué causa esta apreciable artista se le tributara una ovación al terminar su relación del acto cuarto.³³³

---

330. Compañías de Zarzuela, Valencia, *El Comiquito*, Revista semanal de teatros, no. 284, València, 23 de setembre de 1899, H MV.

331. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 17 de setembre de 1899.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000309887&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

332. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 22 de setembre de 1899.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000309892&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

333. «Compañías de zarzuela, Valencia», *El comiquito*, Revista semanal de teatros, no. 290, 4 de novembre de 1899, H MV.

El dijous 5 d'octubre, s'estrenà al Teatre Russafa la sarsuela còmica en un acte *La luz verde*, i per a la qual el teatre va construir un decorat nou a càrrec del reputat pintor escenògraf Luis Muriel. Els autors, Fiacro Yraizoz i Amadeo Vives, els quals estaven convidats a l'estrena, havien arribat a València el dia d'abans per a presenciar l'assaig general de l'obra. Hi havia molta expectació al teatre, ja que tant Yraizoz com el mestre Vives eren dos autors molt coneguts del moment. L'obra havia estat estrenada quatre mesos abans, el 16 de juny concretament, al Teatre Apolo de Madrid. Allí havia obtingut molt bona acceptació, sobretot la música de Vives la qual va ser descrita com una música fresca i nova, de gènere gran per a un gènere *Chico*. A la crítica madrilenya, el llibret els va semblar senzill i simple, escrit en versos fàcils i galans, allunyat de personatges típics madrilenys del gènere dels que ja n'estaven una mica farts com eren les provocadores, els golfos, els alcaldes pedanis, i els secretaris d'ajuntament.³³⁴

La trama, farcida d'escenes entretingudes i gracioses, es desenvolupava en una aldea del Gran ducat de Weimar en Alemanya a finals del segle XVII o principis del XVIII. Allí, apareixia totes les nits en la part alta de la torre de l'església, una llum verda que servia com a senyal per a uns enamorats, però al mateix temps causava terror entre els veïns del poble que creien en una llegenda que contava *Elena*, l'enamorada, qui l'havia inventada per a no ser descoberta. L'obra era representada amb tres decorats d'envergadura realitzats pel reconegut pintor escenògraf madrileny Luis Muriel –1855-1919–, deixeble del paisatgista Carlos de Hares, catedràtic de l'Acadèmia de belles Arts de San Fernando de Madrid.

El primer decorat, representava la plaça de l'aldea on hi havia una hostatgeria a la dreta, l'església amb la seua torre a l'esquerra i al fons una agrupació de cases rústiques. El segon decorat, representava l'escala de pujada a la torre de l'església i el tercer, la terrassa de la torre, des d'on es podia veure la panoràmica de l'aldea. Aquests magnífics decorats van ser molt ovacionats pel públic. El repartiment dels personatges va estar el següent:

Elena: Sta. Hernando

Catalina: Sra. Megía

Marta: Sra. Castillo

Aldeana: Sta. Boti

---

334. Zeda, «Veladas teatrales en Apolo», *La Época*, Madrid, 17 de juny de 1899, HDBNE; R. Blasco, «La luz verde», Apolo, *La correspondencia de España*, Madrid 17 de juny de 1899, HDBNE.

Federico (capità de cavalleria de la guarda alemanya): Sr. Martínez
Christian (campaner de l'església): Sr. Miró
Cándido (fill del campaner): Sr. Soucase
Ladislao (hostaler): Sr. Piqueras
Sargento Hermann (sergent de la guarda alemanya): Sr. Hidalgo
Pedro: Sr. Rodríguez
Oficial 1º: Sr. Paesa
Oficial 2º: Sr. Ramírez
Aldeano: Sr. Boix
aldeans, aldeanes, oficials, cor en general.

En l'article publicat pel diari *Las Provincias* titulat *De telón adentro. Un rato en el ensayo*, l'articulista Nomar ens descriu l'assaig general de l'obra amb la presència dels autors. Quan Nomar va arribar al teatre, l'assaig ja era començat. El comediògraf Fiacro Yraizoz seguia l'assaig des d'un extrem de l'escenari, mentre que el mestre Vives ho feia assegut a la segona fila de butaques. A Yraizoz el descriu com un dels autors més perfectes i dels més acurats en la forma, poc amic dels jocs de paraules però d'acudits espontanis. En els seus versos sempre hi ha alguna cosa que no es troba en la majoria de les obres de gènere menut com és el sentiment, però pensa que en *La luz verde* ha comès el pecat de confiar bona part de l'èxit als decorats. De la música opinava que en conjunt era bella, d'una factura brillant, composta per un mestre d'altura amb mèrits propis. El periodista confessa que ell ja ho havia vaticinat abans que el mestre Vives estrenés l'obra *Don Lucas del Cigarral* i també li ho havia dit Guimerà el gran poeta de *Mar i Cel*, el qual havia escrit un llibret per una òpera titulada *Euda d'Uriac*³³⁵ amb l'objectiu de què Vives es fes càrrec de la música, obra de la qual estava prevista la seua estrena en la temporada vinent. També hi dedica unes paraules als empresaris del Teatre Russafa, els que descriu com simpàtics i de donar els majors plaers al públic per l'esplendidesa de les obres que allí són representades.³³⁶

En la crítica de l'estrena, podem veure que l'obra va ser ben rebuda i molt aplaudida. Els autors van eixir dues vegades a escena durant la representació i moltes més a l'acabament de l'obra. La calor del públic valencià es feia notar, no era tan sec

---

335. En l'article de premsa està escrit *Teuda d'Uriac*, però és una errata del diari, ja que l'òpera d'Àngel Guimerà amb la música d'Amadeo Vives a la que es refereix és *Euda d'Uriac* estrenada el 17 d'octubre de 1900 al Teatre Novedades de Barcelona.

336. Nomar, «De telón a dentro: Un rato en el ensayo», *Las Provincias*, 5 d'octubre de 1899. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000309905&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

com el de l'altiplà. Encara que no es va repetir cap número, la concurrència va riure, especialment al diàleg que sostenen la germana de l'hostaler i el sergent *Hermann*. La interpretació fou encertada. En el repartiment es van distingir, l'actriu Carmen

*Il·lustració 30. Miguel Miró.
Revista El comiquito 1899.
HMV.*

Megía en el paper de fadrina recalcitrant, Miró en el de campaner, Hidalgo en el de sergent i Soucase en el d'enamorat al qual el crític qualifica d'un enamorat «un tantito imbécil». Miguel Miró fou molt aplaudit en un dels seus diàlegs, així també l'actriu Hernando en el seu paper d'*Elena*. La instrumentació musical d'estil alemany va ser brillant amb un volteig de campanes en el duo que va merèixer una forta oblació per part del públic i on el mestre Senís va dirigir l'orquestra de manera magistral, per la qual cosa fou demanada la seua presència en escena en finalitzar la representació.³³⁷

Durant la temporada es van estrenar les obres: *La preciosilla*, *Los presupuestos de Villapierde*, *La feria de Sevilla*, *Cambios naturales*, *La mona de Pasqua*, *La fiesta del pueblo*, *Los garrochistas*, *El Chiquillo*, *Los payasos*, *La mona*, *La fiesta*.³³⁸

---

337. «La luz verde», Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 6 d'octubre de 1899.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000309906&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

338. Vore nota 326.

CAPÍTOL 11

LES TEMPORADES TEATRALS (II PART)

11.1. INTRODUCCIÓ

Aquesta segona part dedicada a les temporades teatrals, compren les representades des del començament del segle XX fins a 1973, any en què el Teatre Russafa va tancar les portes. Per a confeccionar-les hem comptat amb uns llibrets de registre conservats al llegat on venen anotades les programacions diàries d'algunes temporades teatrals de les primeres dècades del segle XX, i unes llibretes anuals d'anotacions setmanals on han quedat reflectits els ingressos i el nom de les companyies que van actuar durant alguns anys de les dècades dels anys 30, 40 i 50, a més d'una diversitat de programes de mà.³³⁹

Als llibrets de registre podem veure escrit el començament de la temporada, la companyia i el títol de les obres que diàriament van ser representades. Aquests llibrets corresponen a les temporades des de 1904/1905 fins a 1911/1912; 1933/1934; 1934/1935; 1935/1936. A part, en uns fulls, hem trobat informació de la temporada 1915/1916 i anotacions d'alguns espectacles representats en les temporades de 1918/1919; 1919/1920; 1920/1921; 1922/1923.

Les llibretes anuals corresponen als anys: 1935 –del 4 d'octubre al 31 de desembre; 1936 –de l'1 de gener al 13 de setembre; 1939 –del 13 d'abril al 31 de desembre; 1940; 1941; 1942; 1943; 1944; 1945; 1946; 1947; 1948 –de l'1 de gener fins al 4 d'abril; 1949 –del 4 d'abril fins al 31 de desembre; 1950; 1951; 1952; 1953 –de l'1 de gener fins al 5 d'abril; 1957 –del 22 de juliol fins al 31 de desembre; 1958 –de l'1 de gener fins al 17 d'agost. Aquestes llibretes anuals duen informació molt escassa sobre les companyies i els espectacles, per tant, l'hem ampliada amb l'ajuda dels programes de mà conservats al llegat. Per saber més sobre les actuacions, les quals hem considerat més rellevants, hem fet una recerca pels diaris i revistes de l'època, així com de l'*Almamaque de Las Provincias*, d'on hem extret les notícies sobre les temporades compreses entre els anys 1900 fins a 1904, període del que no ha quedat informació conservada al llegat.

---

339. CDEIVC. Fons Culla, caixa. D05/008-012.

Entre desembre de 1936 fins abril de 1939, al llegat no ha quedat cap informació. Sobre aquest període, el qual correspon al conflicte bèl·lic espanyol, hem fet les nostres indagacions pels diaris de *La Correspondència de València* reservats al Centre Documental de la Memòria Històrica.

A partir de l'any 1946, hem deixat d'encapçalar els períodes per temporades i les hem distribuït per anys. Aquest canvi ha estat degut al fet que és a partir d'eixe any que als llibrets del llegat deixa d'estar especificada la data del començament de la temporada teatral.

La informació sobre els i les artistes i sobre els espectacles representats durant els anys compresos entre maig de 1953 fins a juliol de 1957 i des de 1959 fins a 1973, ha estat completament extreta dels programes de mà que han quedat conservats al llegat i complimentada per les notícies recollides en la premsa. Amb relació a les obres representades, hem confeccionat un llistat que conté el nom d'autoria, el nombre de representacions en cada temporada i la seua signatura, si l'obra es troba al llegat. Aquest llistat ve adherit a l'annex.

11.2. LES TEMPORADES TEATRALS DES DE 1900 FINS AL 1973

Des de principis de segle les sarsueles i les revistes musicals havien ocupat la programació desplaçant les comèdies i els drames a un segon pla. El públic acudia als teatres a gaudir i passar una bona estona, llavors els autors i compositors van nodrir els coliseus d'una amplíssima producció. El gènere de revista anomenada d'actualitat que havia sorgit als anys seixanta del segle XIX, havia anat evolucionant cap a uns arguments de continguts més frívols i una posada en escena amb dones lleugeres de roba que cantaven de manera sensual buscant sempre el doble sentit en els diàlegs. D'aquesta evolució de la revista, Montijano distingeix dos subgrups: la revista d'espectacle, en la qual l'acció està supeditada a una sèrie de quadres que de vegades res tenen a veure uns en altres i on els números musicals són utilitzats d'unió entre ells; i la revista d'argument concret, considerada com el sàinet o els vodevils revistats, en la qual la història compta amb introducció, nus i desenllaç amb números musicals inclosos. Segons Montijano, la revista que podem veure a principis del segle XX és més del tipus revista d'espectacle, mentre que la revista de vodevil és apreciada a partir dels anys 20 i agafa auge en els anys 40 i 50. Montijano també

diferencia la revista cultivada a Madrid de la que es representava a Barcelona, ja que la ciutat comtal més cosmopolita i europea, tendeix cap a la producció d'espectacles com a París o Londres, mentre que Madrid, més castissa, preferia arguments de complicats embolics de tipus més populars i de sàinet.³⁴⁰ Així, en la primera dècada de segle podem veure programades juntament amb les sarsueles els títols de revistes com: *Certamen de bellezas*, *La gatita blanca*, obra que va causar gran impacte amb el seu cuplet del «Chocolatito», descarat i atrevit com també fou el cas el cuplet de «La regadera» de *La alegre trompeteria*. Però l'obra que va marcar un punt d'inflexió en la manera de fer i entendre la revista de finals del segle XIX al XX fou *La corte de Faraón*, amb els seus acudits i frases de doble sentit sempre en un to picaresc.

Quan en la temporada d'hivern de 1917/1918 el diari *El Pueblo* va anunciar la companyia còmica-dramàtica del primer actor i director Francisco Gómez Ferrer, assenyalava que feia almenys uns vint anys que el Teatre Russafa no obria la temporada d'hivern amb una companyia dramàtica.³⁴¹ I així era, ja que les companyies contractades per a l'obertura de temporada del Teatre Russafa durant les dues primeres dècades de segle eren de sarsuela i opereta, que passarien a denominar-se en la dècada dels anys 30 companyia de sarsuela i revistes espanyoles. Aquestes companyies oferien les obres d'autors que serien consagrats en el temps com: Arniches, Fernández Shaw, els germans Quintero, Ramos Martín, Paso, Perrín, Palacios; juntament amb els compositors, López Torregrosa, Lleó, Penella, Valverde, Serrano, Vives, Guerrero, Bretón, Luna, Rosillo, Barreda, Chapí, Calleja, Chueca. Els gustos anaven canviant i l'evolució teatral i musical els compassava amb la creació de nous ritmes, *foxtrot*, *black-botton*, *blues*, *samba*, *machicha*, i nous espectacles de varietats que duïen cançonetistes reconegudes com a figures principals: Edmond de Bries, Las Argentinas, Carmen Flores, Elvira Amaya, Miguel de Molina.

En les dues primeres dècades del segle, el cine va agafant auge, les sales a poc a poc es multipliquen a la ciutat. Les obres teatrals de més èxit comencen a ser reproduïdes en cintes cinematogràfiques i a ser comercialitzades. En 1920 el Teatre Russafa formarà part d'aquesta modernitat amb la producció cinematogràfica per

---

340. Montijano Ruiz, *Madrid frívolo*, 16-17.

341. «Inauguración», Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 26 d'octubre de 1917.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000195922&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

una casa americana editora de pel·lícules de les obres *La perfecta casada* i *Las Corsarias*, musicades pel mestre Alonso. La popularitat del cine donarà pas al declivi del teatre. Molts coliseus s'incorporen a oferir aquesta modalitat que resultava més econòmica de produir que contractar companyies teatrals. Amb l'arribada de la II República, l'alegria i la passió per la llibertat es fa palés amb l'obra de Manuel Penella *¡Viva la República!*. L'obra, escrita i musicada pel mestre Penella, havia estat escrita dies després de la proclamació republicana. La companyia de Blanquita Pozas la donà a conèixer en una gira per les principals ciutats espanyoles. Obres d'èxit d'aquesta època es deuen als comediògrafs Muñoz Román, González del Castillo, Vela, Sierra i als mestres Alonso, Rosillo, Guerrero. *Las Leandras*, *El país de los tontos*, *Mi costilla es un hueso*, amb Conchita Leonardo, La Yanky i Blanquita Suárez; *La pipa de oro*, obra que en la seua estrena a Madrid va trencar barreres en quedar-se en escena cinc actrius amb els pits nus; *Las de los ojos en Blanco*, *Las inviolables*, amb Conchita Paez i Pepita Huertas.

La Guerra Civil marcarà un tall en la frivolitat que s'havia donat en les primeres dècades del segle. La dictadura i la religió dominarà les escenes i la figura del censor serà assídua als teatres i sales d'espectacle qui, en actuacions privades, disposarà del que és o no apte d'exhibir-se. Llavors, serà fàcil veure tot seguit als anuncis de les representacions teatrals, el següent cartell d'avís: «Espectaculo culto y moral». A la cartellera cinematogràfica les protagonistes seran les pel·lícules bèl·liques i propagandistes pròpies del règim.

A partir dels anys 40 el folklore espanyol serà agafat com a senya d'identitat. Els vestits de *faralaes*, el flamenc, balls i cançons, malabarismes, comicitat, pallassos, somnambulismes, acròbates, tota una barreja de varietats artístiques formaran junts espectacles de molta diversitat musical. Artistes com Pastora Imperio, Raquel Meller, Carmela Montes, Estrellita Castro, Rafel Farina, La niña la Puebla, Lola Flores, Antonio Machin, Gustavo Re, Mirian Kleclowa. Revistes com *La corte de Faraón* o *Las Leandras* arribaran a prohibir-se per la seua lascívia, però seran reescrites i mostrades al públic sota altre títol com *La bella de Texas* (1965) i *Mami, llévame al colegio* (1964), respectivament.

A finals dels 50 i ja en els 60 apareix la coneguda revista *del destape*, la qual vindrà de la mà d'empresaris com Colsada, Lasso, Barri, Gasa i dels autors: Muñoz Román, Antonio Paso, Daniel Montorio, Antonio G. Cabrera, Giménez i Allén, Laurentis. En les falles de 1968, Colsada celebrava la seua XV temporada en el Russafa de les festes Josefines, temporada que juntament amb la de Nadal era en

la que el Teatre Russafa arribava a penjar el desitjat cartell d'entrades exhaurides. Revistes com: *¡Ay, que loca!*, *Y vas que ardes*, *Se necessita marido*, *¡Tú..tranquilo!*, *¡Ay, que viuda!*, *¡Cirilo, que estas en vilo!*, *¡Un marido, por favor!*, *¡Rojo rojísimo!*, *Si Eva fuera espanyola...*, eren representades per les vedets més exuberants i sensuals del moment, les quals mostraven els seus atributs femenins envoltades de plomes i calçades amb talons ben alts: Gracia Imperio, Marujita Díaz, Diana Darvey, Ingrid Garbo, Addy Ventura, Ethel Rojo, Tania Doris, dones que provocarien els desitjos i somnis més “prohibits” de la societat masculina del moment.

A mitjans del mes de juny de 1973 i després de l'acomiadament de la companyia valenciana de teatre que havia posat en escena la comèdia de José María Beltran *Un fill en col·laboració*, el Teatre Russafa tancava definitivament les seues portes a l'escena teatral. El diari *Levante* es feia ressò de la notícia amb un titular d'acomiadament; *Adios al Teatro Ruzafa*. El tancament del Russafa deixava a la ciutat pràcticament nua de locals teatrals, llavors ja tan sols quedaven oberts el Teatre Principal i el Teatre Alcázar, enfront de cinquanta-cinc sales de cinema.³⁴²

En un futur no molt llunyà, el lloc que durant cent anys havia ocupat un dels teatres més carismàtics de la ciutat anava a ser enderrocat per acollir uns grans magatzems.

11.3. PRIMERA DÈCADA DEL SEGLE XX

11.3.1. TEMPORADA 1900/1901

La temporada d'hivern va començar el 21 de setembre de 1900 amb la companyia de sarsuela dirigida per l'actor i director Miguel Miró, la qual havia actuat la passada temporada. Es van representar *Los cocheros*, *El cabo primero* i *La alegría de la huerta*. Al mes de gener van debutar les tiples Virginia Alverà, Prudencia Grifell i el tenor còmic Francisco Martínez. Donaren a conèixer les obres: *La balada de la luz*, *El Missisipi*, *De la China*, *La noche de la Tempestad*, *El barquillero*, *El gatito negro*, *Palabras de los Hombres*, *Lucha de clases*, *Sandias y melones*, *La última pena*.

---

342. V. Murillo de Las Heras, «Adios al Teatro Ruzafa», *Levante*, 14 de juliol de 1973, HMV.

En la temporada de Quaresma va continuar la mateixa companyia, però amb la incorporació de la tiple Pilar Martí i el tenor Rihuet. Van pujar a escena l'obra *El incògnito*.

En la temporada de Pasqua debutà una companyia dramàtica dirigida per Agapito Cuevas i en la que figuraven les actrius: Cufí, Quejada, Colom i Vedia; els actors: Martí, Colom, Vedia, Aguado, Agudin i Rando. Van debutar amb l'obra *La loca de la casa*. La companyia va estrenar el drama *¡Pobres obreros!, Electroterapia, ¿Me contrata usted?*³⁴³

Al llegat, juntament amb els programes de mà, es conserva una targeta amb data del dijous 31 de gener de 1901, en la que s'anuncia la funció de benefici del baix còmic Ramón Hidalgo. En ella es pot apreciar la fotografia amb el rostre de l'actor i les obres que es van interpretar eixa nit: *Lucha de clases, El barquillero, Sandias y melones* i *El gaitero*.

Il·lustració 31. Programa del benefici de l'actor Ramón Hidalgo, 1901. Fons Culla.

11.3.2. TEMPORADA 1901/1902

La temporada era inaugurada el dissabte 14 de setembre per una companyia de sarsuela dirigida pel primer actor Ricardo Asensio i de la que formaven part les actrius: Mejía, Ramos, Cancela, Grifell, Rosell, Lagarrida i Arrieta. Els actors: Martínez, González, Hidalgo, Martelo, Sanz, Rodríguez, Juanada i Tortajada. Eixa nit la companyia va posar en escena les sarsueles: *El cabo baqueta, Caramelo* i *Los camarones*. S'anunciava l'estrena d'una revista còmica lírica escrita expressament pel Teatre Russafa titulada *Madrid, Valencia o la feria de Babia*, dels autors José Jackson Veyan amb música de Joaquín Valverde –fill–, i per a la qual el teatre havia encomanat uns decorats nous al taller d'escenografia del pintor Amorós.³⁴⁴

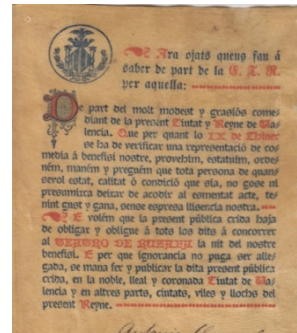
---

343. «Los teatros en Valencia, Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1902), 382. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=376&path=1017482

344. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 14 de setembre de 1901. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000308652&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

Algunes de les obres que es donaren a conèixer durant la temporada van ser: *La Tempranica*, *El capote del paseo*, *Los monigotes del chico*, *Los niños llorones*, *De todo un poco*, *Género infimo* i *El coco*, *Las venecianas*, *El jilgero Chico*, *El siglo XIX*, *Plantas y flores*, *Chispita o el barrio de maravillas* i el monòleg *Nota de día*.

Durant la temporada de Quaresma va actuar la mateixa companyia i es van estrenar les obres: *El olivar*, *Enseñanza libre*, *La buena crianza o tratado de urbanidad*, *En la vía*.³⁴⁵

Il·lustració 32. Programa del benefici de l'actor Antonio González, 1902. Fons Culla.

El 15 d'abril, el diari *Las Provincias* notificava la inauguració de la temporada de Pasqua amb una companyia d'òpera italiana dirigida pel mestre Arturo Baratta. En el seu debut representaren *La Bohème*, de Puccini.³⁴⁶ De la seua estada al teatre l'*Almanaque de las Provincias* puntualitza les següents representacions: *Carmen*, *Cavalleria Rusticana* i *Pagliacci*.

Al llegat es conserva un artístic pergamí escrit en valencià datat el 9 de gener de 1902. Aquest imita una antiga crida i anuncia la funció de benefici de l'actor còmic Antonio González. El programa era un obsequi que l'actor feia al públic assistent a la funció la qual va constar de les obres: *La lucha de clases*, *El género infimo*, *El monaguillo* i l'estrena de *Jilguero Chico*.

11.3.3. TEMPORADA 1902/1903

La temporada d'hivern va començar el 6 de setembre amb una companyia de sarsuela dirigida per l'actor Patricio León i de la que formaven part les actrius: Teresita Bordás, Lola Ramos, Concepción Fontana, Carmen Mejía, Gloria Montiel, Concha Esplugas. Els actors: Enrique Gandia, José Capsir, Ramón Hidalgo, Antonio González, Francisco Gómez Rosell i Juan Bta. Rodríguez. L'orquestra anava sota la

345. «Los teatros en Valencia, Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1903), 236-37. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=237&path=1017483

346. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 15 d'abril 1902. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000308545&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

batuta del mestre Santiago Lope. Van estrenar les sarsueles: *La mazorca roja*, *El sombrero de plumas*, *Lola Montes*, *¿Quo Vadis?*, *San Juan de Luz*, *Piquito de oro*, *Carlota*, *Mi niño*, *La caprichosa*, *Los granujas*, *El presidiario*, obra d'Escalante Feo que ja havia estat estrenada en valencià i *Alboradas*, sarsuela del mestre Giner també ja coneguda com a *Nit d'Albaes*.

Les temporades de Quaresma i Pasqua van anar a càrrec de la mateixa companyia. El 28 de febrer es va inaugurar la temporada de Quaresma amb les sarsueles: *Abanicos y Pandereta o a Sevilla en el botijo*, *Los timplaos*, *La virgen de la Luz*, *El cuñao de Rosa*.

El dissabte 11 d'abril es va inaugurar la temporada de Pasqua amb algunes modificacions en l'elenc artístic. Va ingressar en la companyia la tiple còmica, Juanita Ramón i van ser estrenades les sarsueles: *La divisa*, *La parranda*, *Los zapatos blancos*, *El Dios grande*, *Agua mansa*, *La muerte de Agripina*, *Los charros*. La temporada va finalitzar el 31 de maig de 1903.³⁴⁷

11.3.4. TEMPORADA 1903/1904

La temporada d'hivern s'inaugurà el dissabte 12 de setembre amb la companyia de sarsuela dirigida per l'actor Patricio León i sota la batuta del mestre Santiago Lope. Hi va haver alguns canvis en l'elenc artístic com l'eixida del tenor Gandia i les tiples Ramos, Fontana i Rodríguez i amb les incorporacions del tenor Alba i les tiples Ramón, Fons i Peris. Eixa nit posaren en escena *Cambios naturales*, *El mundo comedia es o El baile de Luis Alonso* i l'estrena de *El famoso Colirón*. Durant la temporada van pujar a escena: *Las grandes cortesanas*, *La venta de Don Quijote*, *El puesto de flores*, *El solo de trompa*, *Los hijos del mar*, *Colorin colorado*, *Juerga, disparo i lesiones*, *Cantarranas*, *La buena ventura*, *El pelotón de los torpes*, *La Diosa Venus*, *Al toque de Angelus*, *La cita*, *El pésame*, *La inclusera*, *La camarona*, *Los chicos de la escuela*, *El mozo Crúo*. La companyia va continuar actuant durant la temporada de Quaresma amb les estrenes de les obres: *La chica del maestro*, *Patria nueva*, *La perla negra* i *El parador de golondrinas*.

---

347. «Los teatros en Valencia, Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1904), 196-97. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=195&path=1017484

En el mes d'abril i per a la temporada de Pasqua actuà una companyia dramàtica dirigida per Francisco Fuentes en la que actuaven l'actriu, senyoreta Arévalo i l'actor còmic Sr. Colom. Posaren en escena *Al natural*, *Caridad*, *Zaragatas* i *El abuelo*, de Pérez Galdós, obra que va ser l'èxit de la temporada.³⁴⁸

11.3.5. TEMPORADA 1904/1905

El Teatre Russafa obria la temporada el dimecres 7 de setembre de 1904 amb la companyia de sarsuela dirigida pel primer actor José Talavera junt amb els mestres directors i concertadors Santiago Lope i Eduardo Senís. L'elenc artístic estava format per les actrius: Josefina Cháfer, Lola Ramos, Pilar Viñé, Pepita Peris, Carmen Mejía, Consuelo Esplugues, Carmen Sanchis, Margarita Brú, Elvira López, Isabel Luciano, Encarnación Ferrer i les xiquetes actrius, les germanes Pilar i Julia Alapont. Els actors: José Talavera, Juan Baldoví, José Capsir, Antonio Gonzalez, Ramón Hidalgo, Francisco Tomás, Juan Bta. Rodríguez, Ernesto Lorente, Clemente Martí, José María Frontera, Asensio Rodríguez i els apuntadors José Sainz i José Paredes.

La temporada d'hivern es donà per conclosa el diumenge 5 de març de 1905 donant pas a la de Quaresma el dia 11 d'eixe mateix mes i amb la mateixa companyia de sarsuela, la qual estaria en escena fins al 16 d'abril. En aquesta temporada, el mestre director d'orquestra Santiago Lope, a conseqüència d'una malaltia fou substituït pel mestre Vicent Peydró.

Entre les dues temporades, la companyia de sarsuela feu un total de 257 funcions, de les quals 217 van ser representades en sessió de nit i quaranta en sessió de vesprada. De les cinquanta-vuit obres que van ser representades, vint-i-quatre foren estrenes, dues d'elles estrena absoluta i d'autors valencians: *Temple aragonés* i *Falucho*. Aquesta última amb la música de Salvador Giner. Per a la majoria de les estrenes teatrals, l'empresa del Russafa encomanava nous escenaris i així ho feu per a l'estrena de *Temple aragonés*, que va recaure en els escenògrafs Amorós i Martínez Garí.³⁴⁹

---

348. «Los teatros en Valencia, Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1905), 211-12. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=214&path=1017485

349. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 3 d'octubre de 1904.

A més de les sarsueles, en les funcions de benefici, usualment era programat algun número operístic amb el qual, les i els artistes beneficiats tenien l'oportunitat de lluir-se. Un cas d'exemple és la *Romança* de l'òpera *Tosca* de Puccini, interpretada per la primera tiple Josefina Chafer en la funció del seu benefici el 22 de novembre, o la cançó del *Toreador* de l'òpera *Carmen* de Bizet, interpretada pel baríton José Capsir el 24 de gener de 1905 en la seua funció. També en el benefici del primer tenor Juan Baldoví, el 7 de febrer, el beneficiat va cantar junt amb Josefina Chafer el duo *Santuzza-Turiddu* de l'òpera *Caballeria Rusticana* de Pietro Mascagni, i el duo del segon quadre de la sarsuela *El duo de l'Africana*, de Miguel Echegaray amb música de Fernández Caballero. En algunes d'aquestes funcions, en certes ocasions els o les artistes del benefici declamaven un monòleg escrit *ex professo*. La tiple Lola Ramos en la funció del seu benefici el 29 de novembre, va interpretar el monòleg *Bemoles i Sostenidos* escrit pel periodista José María L. López. L'actriu característica Carmen Mejía, el 14 de desembre declamà el monòleg de l'escriptor Eusebio Blasco, *Agua va!*. El 3 d'abril Paco Torres interpretà el monòleg de Maximilià Thous *Un huelguista más*. Aquest monòleg havia estat estrenat en desembre de 1901 al Teatre Principal en una funció dedicada a la classe treballadora. En el seu treball sobre la lluita de classes, Brey ens explica que, mentre la ciutat de Barcelona acusava una vaga en el sector metal·lúrgic, València la va secundar amb el desencadenament d'unes protestes en diversos oficis.³⁵⁰

Hi va haver un total de vint-i-tres funcions de benefici. D'aquestes, disset foren dedicades als actors i actrius, una per al mestre director d'orquestra Senís, una altra per als músics de l'orquestra, una pels apuntadors, una pel taquiller, una per al cor i una altra a benefici de l'Associació d'Artistes dramàtics i lírics espanyols on va actuar el cantant de jotes i cobles Benito Álvarez.

Durant el mes de desembre, junt amb les sarsueles hi va haver un espectacle a càrrec del ventríloc Paco Sanz³⁵¹ qui va fer un total de catorze actuacions.

---

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000313542&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

350. Gerard Brey, *Lucha de clases en las tablas: el teatro de la huelga en España entre 1870 y 1923* (Zaragoza: Prensa de la Universidad de Zaragoza, 2018), 124.

351. Paco Sanz (1972-1936) va nàixer a Anna, una població situada a la comarca de la Canal de Navarrés, al País Valencià. Durant la seua trajectòria artística fou solista de guitarra, alumne de Francisco Tàrrega i tenor còmic en el repertori de sarsueles. La seua habilitat per imitar veus i el domini que posseïa sobre l'escenari el van dur a ser un dels majors intèrprets de la ventrílòquia. Fou el creador d'una companyia formada per divuit actors mecànics, fabricats per Francisco Boví i Lorenzo Mataix, qui l'acompanyaren en totes les seues gires

El 28 de desembre, dia dels innocents, les companyies teatrals tenien per costum preparar una funció de broma per al públic i en aquesta ocasió van utilitzar la fantasia lírica *Congreso feminista* per a reconvertir-la i titular-la *Congreso masculista*, on l'elenc artístic feu un intercanvi de papers. Els papers femenins van ser interpretats pels actors i els masculins per les actrius, també el ventríloc Sanz va tindre el seu imitador a càrrec de l'actor Francisco Tomás.³⁵²

En la temporada de Pasqua de 1905, el Teatre Russafa va acollir la companyia de sarsuela còmica d'Elvira Lafont, vinculada a l'empresa Torres-Lafont. L'elenc el componien les actrius: Alapont, Mixerach, Más, Grillot, Reviu, Tressols, Huarte, Bidosa, Correa, Pino, Hernández, Melchor, Zamora, Caro i els actors: Torres, Augusto, Bódalo, Vico, Rodrigo, Rufart, Plasencia, Parra, Deu. La temporada va començar el dissabte 22 d'abril i va ser clausurada el dimecres 3 de maig. Es va representar el vodevil *La boleta de alojamiento*. L'obra fou representada un total de quinze funcions, tretze de nit i dues de vesprada. La crítica del diari *Las Provincias* sobre aquest vodevil va ser censoradora. El diari conservador aconsellava que no dugueren al teatre a les seues dones, germanes ni filles per tractar-se segons ells d'una obra del gènere «descocado y procaz, del sólo para hombres y éstos de no una poca sensibilidad artística y moral».³⁵³ Continuava deixant malparats els artistes i rematava el seu escrit esplaïant-se amb crítiques al públic abonat del teatre per atorgar aplaudiments i proclamar els noms dels autors, mentre altres els tractava d'ingenus. Però el diari *El Pueblo* discernia d'aquestes opinions, donant a entendre que si bé l'estrena de l'obra havia alçat expectació per allò de «la moral en el teatro», l'obra es va interpretar sense cap incident sent ven rebuda pel públic:

---

per reparar i perfeccionar els ninots. Alguns dels autòmats assolien una mesura humana i tots ells eren d'un realisme sorprenent. Els gestos, les veus ben encaixades en els moviments dels personatges, era el realisme en un ninot de fusta dut a la màxima expressió. Els seus personatges eren: Dña. Eduvigis, Juanito, El loro, Los Torerillos, La señorita Delirio, Don Venancio, Pepito, D. Melanio, El orador de la caja armónica, El negro Panchito, Anastasia, Gedeón, Fulgencio, Lucilda, D. Liborio, Frey Volt. En 1918 junt amb Maximilià Thous, Sanz va dirigir el seu documental *Sanz y el secreto de su arte*, conservat avui en la Filmoteca Valenciana. <https://youtu.be/5sMKNJdFURI>

352. «Las inocentadas de ayer», Ruzafa, *Las Provincias*, 29 de desembre 1904. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000313628&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

353. «Estreno de la boleta de alojamiento», Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 24 d'abril 1905. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000311321&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

[...] la obra ha sido arreglada a la escena española con alguna discreción para no escandalizar a la mojigatería que tanto abunda en nuestro país por el señor Capella y Antonio Palomero.³⁵⁴

La premsa anomena a l'artista Elvira Lafont, qui va cantar amb gràcia i picardia els cuplets del segon acte, pels quals va rebre una forta ovació per part del públic. També fa ressò de les seues companyes d'escenari, les cantants Mixerach i Tressols així com dels cantants Torres, Augusto, Rodrigo i Rufart. El diari acaba augurant molt d'èxit, tant a la companyia com de taquilla per l'empresa del teatre.

11.3.6. TEMPORADA 1905/1906

La temporada d'hivern feu inici el dijous 7 de setembre de 1905 amb la companyia lírica del primer actor i director, José Àngeles junt amb els mestres directors i concertadors Vicent Peydró i Eduardo Senís. L'elenc artístic estava format per les actrius: Josefina Chàfer, Pilar Martí, Carmen Casesnoves, Carmen Mejía, Consuelo Esplugas, Pilar Viñé i Magdalena Pino. Els actors: Antonio González, José Capsir, Ramón Hidalgo, Francisco Alcántara, Francisco Tomás, Ernesto Lorente, Juan Bta. Rodríguez, José Marín, Alfredo Albiñana i els apuntadors José Sainz i José Paredes. Les obres posades en cartell el dia del debut van ser: la sarsuela en un acte *La Czarina*, la fantasia còmic-lírica en un acte *Congreso feminista* i el viatge còmic-líric en un acte *El perro chico*, presentada per primera vegada al Teatre Russafa. Durant la temporada van ser programades 175 funcions de nit i quaranta-set de tarda, de les quals seixanta-dues foren obres líriques, vuit comèdies i divuit d'elles estrenes. La gran majoria van ser sarsueles en un acte, sent la més representada *El perro chico*, amb seixanta-set representacions, seguida per *El alma del pueblo* i *Los guapos*, ambdues amb quaranta-vuit representacions. Aquestes tres sarsueles, que havien estat estrenades als millors teatres de Madrid en 1905, al Teatre Russafa ho feren per primera vegada.

La temporada va finalitzar el dilluns 26 de febrer de 1906, i com venia sent ja de costum ho feu amb una funció de benefici per a l'associació d'artistes. Eixa nit

---

354. Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 24 abril de 1905.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000183071&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

es va pujar a escena *La chustisia en les mans brutes*, *La gatita blanca* i *El iluso Cañizares*.

La xiqueta cantant Margarita Beltramo, considerada posseïdora d'una veu prodigiosa, la qual anava recorrent els teatres espanyols, va actuar el 9 de novembre al Teatre Russafa. La premsa l'anunciava com: «eminente diva de diez años que ha causado general asombro por lo extraordinario de su ejecución y lo prodigioso de su voz».³⁵⁵ La nit del seu debut, durant els intermedis, cantà el vals d'Arditi *Parla*, l'ària de l'òpera *La Traviata*, el vals de Gounot *Mirelle* i el rondó de *La Sonámbula*. Després de vuit concerts, el 14 de novembre feu la funció al seu benefici. Vist l'èxit obtingut de públic, l'empresa del Russafa tornà a contractar-la per a deu concerts més al mes de desembre. Aquesta vegada la cantant va augmentar el seu catxet i l'empresa del teatre es va veure obligada a elevar en un xicotet percentatge el preu de les entrades.³⁵⁶

Com tots els anys, els i les integrants de la companyia, prepararen una nit especial pel dia dels innocents. L'obra estrella aquesta vegada, fou *Don Juan Treneta* de Vicente Peydró, una peça humorística que havia estat estrenada al Teatre Princesa en 1899 en la mateixa funció.

Al mes de febrer de 1906, el cinematògraf tornà al Russafa durant les sessions vespertines anomenades també *Vermouth*.

Durant la temporada de Quaresma de 1906, que començà el dissabte 3 de març, va continuar actuant la mateixa companyia dirigida per José Angeles, però amb noves incorporacions. Van entrar a formar part la tiple María Roca, Consuelo Esplugas i el baríton Francisco Mariner, qui tornava d'una exitosa temporada en el Teatre Campos Elíseos de Bilbao. Van sortir de la companyia la Sra. Bellido i José Capsir. En el debut s'interpretaren les obres líriques *El iluso Cañizares*, *La gatita blanca* i *El cabo primero*.

La companyia va representar un total de cinquanta-vuit funcions, trenta-set de nit i vint-i-una de tarda. Eixa temporada van pujar a l'escenari del Russafa per primera vegada la sarsuela en un acte *Los quintos*, el sainet líric *La sobresaliente*, i el passatemp líric *El arte de ser bonita*. L'opereta *La gatita blanca* fou l'obra més

---

355. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 9 de noviembre de 1905.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000311700&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

356. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 1 de diciembre de 1905.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000311722&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

representada durant la temporada, amb quaranta funcions. D'aquesta humorada lírica de Jackson Veyan, Capella i amb la música de Giménez i Vives, cal destacar dos números musicals que sobreïxen pel seu to sicalíptic. Podem veure el tipus d'obres que componien les cartelleres d'eixa època pels cuplets de *La gatita* i el cuplet d'*El Chocolatito*.

La gatita

Un gatito muy travieso
quiso conmigo jugar
y me puso tan nerviosa
que le tuve que arañar.

Pero tan meloso
se llegó a poner,
que al fin, convencida,
yo jugué con él.
Y tuvo unos juegos
el muy picarón
que el muy sinvergüenza
me hizo a mí un chichón.

Y cuando aquel bulto
llegó a desinchar,
con unos cuantos gatitos
nos pusimos a jugar.»

El chocolatito

Moja un bizcochito
en mi pocillito
que está calentito
y te va a gustar.

Tú no hagas el tonto
que se enfria pronto
y como se enfrie
no te va a gustar.

¡Trae pa cá, trae pa cá!
En tu pocillito
mojo el bizcochito
y que rico está.

Como es especial

este chocolate
nunca sienta mal.

La gatita blanca fou estrenada al Teatre Russafa el dimarts 13 de febrer de 1906, la mateixa nit que s'estrenava al Teatre Apolo de València. A Madrid, l'obra havia tingut un èxit tronador i a València les empreses d'Apolo i Russafa entraven en competitivitat per dur a terme la millor representació. Ambdós teatres havien gastat molts diners en decoracions i vestuaris i ambdós van obtenir un ple absolut. La tiple protagonista del Teatre Apolo, Carmen Sobejano, debutava eixa nit i fou qualificada per la premsa com una dona de cara graciosa que recitava bé els cuplets i s'adaptava fàcilment a l'escenari. La tiple protagonista del Teatre Russafa era Pilar Martí qui segons la premsa va estar admirable i encantadora.

Es la alegría de la casa. Sus condiciones excepcionales de tiple còmica, le valieron anoche un nuevo éxito, y por cierto de los más ruidosos y más merecidos. Al aparecer en escena, el público la saludo con una ovación. Estaba muy gruapa y muy elegantemente vestida. Los tres trajes que luce son preciosos. Couplets de la *gatita* hubo de cantar al menos ocho, cosa que basta para hacer comprender como los diria y como los adornaria.³⁵⁷

En la foto següent podem veure el Club d'admiradors de la tiple Pilar Martí, entre els quals trobem a un jove Rafael Culla, Luis Calvo, José López, Arturo Vidal, G. Gutiérrez, E. Ferrer, J. Tena, Rafael Pérez, V. García, A. Fenollosa, A. Pérez, J. Martín, A. Suárez, E. Monje, el president Francisco Julià.

---

357. Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 14 de febrer de 1906.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000180721&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

Il·lustració 33. Club admiradors de l'actriu Pilar Martí. Fons Culla.

Entre les funcions de benefici que hi van haver, cal destacar la dedicada a l'Associació de la Premsa el dimecres 14 de març on es van representar *La sobresaliente*, *El perro chico*, *Calabazas*, la romança del *Presilari*, de la sarsuela valenciana d'Eduardo Escalante Feo amb música de Vicent Peydró interpretada pel baríton Francisco Mariner i la romança *Visi d'arte* per a tiple de l'òpera *Tosca* de Puccini, interpretada per Josefina Chàfer. El teatre estigué replet de públic i eixa nit van fer una taquilla de 1.330 ptes. que l'empresa del teatre donà íntegres a l'associació, fent-se càrrec també de les despeses ocasionades per a la funció. La decoració en flors del teatre anà a càrrec de l'Ajuntament de València.³⁵⁸

També cal destacar la funció de benefici a La Creu Roja del dilluns 2 d'abril, on la Banda Municipal de València va participar amb un xicotet programa del seu repertori. La companyia cantà les sarsueles, *El iluso Cañizares*, *Las Carceleras* i *El arte de ser bonita*. El teatre va ser decorat amb flors pels jardineros municipals.³⁵⁹

358. «Beneficio de la Asociación de la Prensa», Ruzafa, *Las Provincias*, 15 de març de 1906. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000311505&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

359 Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 3 abril de 1906. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000311524&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

A partir del 16 de març, el teatre oferí en les funcions de vermut una projecció de Cinematògraf i una representació de sarsuela. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà corresponent a la funció celebrada el 30 de març de 1906 en la que es representaren les obres: *La gatita blanca*, *El perro chico* i *El arte de ser bonita*.

11.3.7. TEMPORADA 1906/1907

La temporada d'hivern va anar a càrrec de la companyia lírica del primer actor i director Patricio León. Eren els mestres directors concertadors Vicente Peydró i Eduardo Senís i el director de cors Enrique García. El grup d'actrius estava format per: Josefina Chàfer, Pilar Martí, Pilar Viñé, Pilar Arriech, Amparo Guillen, Raquel Losada, Carmen Mejía, Isabel Tejera, Amparo Martí i les xiquetes Paquita i Julia Alapont. Els actors: Antonio González, Francisco Mariner, Ramón Hidalgo, Paco Tomás, Juan Palmer, Juan Bta. Rodríguez, Ernesto Lorente, Luís Ortiz. Els apuntadors: José Sainz i José Paredes.

El divendres 7 de setembre de 1906 començà la temporada amb el passatemp líric, *El arte de ser bonita*, el joguet còmic en un acte i quatre quadres, *El recluta*, representada per primera vegada al Teatre Russafa i la sarsuela còmica en un acte i tres quadres en vers i prosa, *Lola Montes*. Un total de cinquanta-nou obres van ser pujades a escena, cinquanta-cinc d'elles líriques. Hi va haver vint-i-quatre obres d'estrena. La humorada lírica *El guante amarillo*, fou la més representada de la temporada amb seixanta-nou funcions, seguida per *El Pollo Tejada*, amb cinquanta-quatre representacions.

Una de les funcions que cal destacar d'aquesta temporada fou la del dimarts 9 d'octubre de 1906 en benefici de la vídua del mestre Santiago Lope. El jove director de la Banda Municipal de València i de l'orquestra del Teatre Russafa, va faltar el 26 de setembre d'un càncer d'estómac amb 35 anys. El mestre Lope, havia estat al capdavant de l'orquestra del Russafa des de 1902 fins que va haver de deixar-la a causa de la seua malaltia en març de 1905. Ell mateix feu un comunicat a través d'una carta oberta al diari *El Pueblo*, on expressava la seua gratitud al públic i al mateix temps explicava els motius de la seua marxa del teatre.³⁶⁰ Al concert de

---

360. «Santiago Lope». Noticias, *El Pueblo*, 18 de març de 1905, edició de nit.

benefici per a la seua vídua, la Banda Municipal de València va interpretar el poema simfònic *El festín de Baltasar* de Salvador Giner, *Capricho simfónico* i la polca *Bebé* de Satiago Lope a més de diversos pasdobles, tots ells també composicions del mestre Lope. Eixa nit la recaptació del benefici fou de 1.715,70 ptes. La companyia, cors, orquestra i altres dependències del teatre van cedir els seus sous a la beneficiada. L'empresa del teatre es va fer càrrec de totes les despeses.³⁶¹

Una altra de les funcions que cal destacar de la temporada fou el debut de *Las Argentinas*. Olympia D'Avigny, napolitana de naixement i María Cores de Buenos Aires, formaven un duo de cupletistes que amb el seu ball de *La Machicha* van recórrer, no sense gran èxit, els escenaris espanyols. La seua primera actuació al Teatre Russafa fou el 18 de març de 1907. Van fer un total de vuit funcions de nit i quatre de vesprada. Abans d'arribar a València, havien estat al Teatro Circo de Barcelona on vist l'èxit aconseguit per la parella de cupletistes, l'empresa les va contractar per cinc funcions més.³⁶²

La temporada va finalitzar el 26 de març amb la celebració de la funció de benefici per a l'Associació d'Artistes Dramàtics i Lírics Espanyols a la qual l'empresa del Teatre Russafa pertanyia. Eixe dia es va programar les sarsueles *Les Barraques*, d'Eduardo Escalante Feo i Vicente Peydró, *El Húsar de la guardia*, la *Romanza* de l'òpera *Tosca* cantada per la tiple Josefina Cháfer i el *Vals de Cuba libre* cantat per la primera tiple Dolores Monti, qui havia estat contractada per l'empresa del teatre a mitjan temporada. Al llegat ha quedat conservat un programa del 8 de febrer de 1907 on s'anuncia l'estrena de la sarsuela *La guedeja rubia*.

---

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000183036&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

361. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 10 d'octubre de 1906.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000313732&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

362. *La Vanguardia*, 15 de febrer de 1907.
<https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1907/02/15/pagina-5/33365498/pdf.html>

Il·lustració 34. Programa de mà, 1907. Fons Culla

Durant la temporada de Pasqua de 1907, va continuar actuant la companyia de Patricio León amb alguns canvis en el seu elenc artístic. Els actors Francisco Mariner i Francisco Tomás van ser substituïts per Pascual Gregori i José Marín. El teatre va obrir les portes en sessió de vermut el dissabte 30 de març, amb l'actuació de *Las Argentinas* i la representació de la sarsuela fantàstica en un acte *Los Bárbaros del Norte*. Un total de trenta-tres obres líriques van pujar a escena, sis d'elles representades per primera vegada al teatre. Les obres més representades foren *La Chipén* i *La loba*.

A la programació del teatre es van presentar diverses novetats. Una d'elles fou el debut de la ballarina italiana de descendència grega Odette Valery, la qual era famosa per ballar danses gregues amb els peus nus. Valery, havia debutat a la Scala de Milán i al Folies Bergère de París. Un any després d'actuar a l'escenari del Russafa obtindria gran reconeixement a l'òpera de Manhattan a Nova York. Els diaris valencians comentaven la seua bellesa i l'expectació que causava en el públic, qui esperava veure unes danses que anaren més enllà de la sensualitat com era el ball de *La Machicha* de *Las Argentinas*. Pepe Rey, redactor del diari *El Pueblo*, descrivia així el debut de l'artista:

Nada de obsceno nos presenta este arte nuevo en Valencia. La Odette Valery domina admirablemente la mímica, ese arte de expresión y comprensión universales y en ella funda sus danzas, en las que no hay más llamamiento al deseo que las esculturales líneas de la artista, pero sin que en los movimientos de sus bailes se descubra un asomo de lubricidad. [...] Es un trabajo fino, delicado, de gusto exquisito de arte irreprochable [...].³⁶³

---

363. Pepe Rey, Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 17 d'abril de 1907.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000180271&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

Odette Valery, es va acomiadar del Russafa el dimecres 24 d'abril després d'un total de deu actuacions. L'artista va continuar la seua gira cap a Barcelona.

Una altra actuació rellevant va ser el de *La Palma i su mono Nathal*. Espectacle que segons vaticinava la premsa proporcionaria molta taquilla a l'empresa del teatre. L'anomenat mico era realment un simi, que feia volantins i caminava per les baranes de les llotges del teatre amb molta seguretat deixant bocabadat al públic.³⁶⁴ Van fer un total de divuit actuacions al Russafa.

El dissabte 5 de maig debutaren els artistes excèntrics *Brick y Grok's*. Aquests eren una barreja de músics, gimnastes i còmics i el seu espectacle consistia a tocar peces de concert de manera original al mateix temps que realitzaven exercicis gimnàstics provocant el riure del públic.³⁶⁵ Van realitzar un total de deu actuacions.

Uns altres artistes originals amb la seua serenata còmica van ser *Los Táfanos*, els quals van fer un total de setze actuacions.

La companyia de Patricio León es va acomiadar del públic el diumenge 2 de juny amb les sarsueles *Los Bárbaros del Norte*, *La fiesta de la campana*, *La tragedia de Pierrot* i *San Juan de Luz*.

La temporada finalitzà el dilluns 3 de juny amb una funció de benefici dedicada a la Fira de Juliol en la que es van representar les sarsueles: *Ruido de campanas*, *Lola Montes* i *Los guapos*. En el segon intermedi de la funció, la Banda Municipal de València interpretà *Escenas Napolitanas* de Jules Massenet; l'obertura *Patria* de Georges Bizet; el pasdoble *Suspiros de España* d'Antonio Álvarez Alonso; la marxa militar *El paso del regimiento*, de Robert Coverley i el pasdoble *Angelillo*, del mestre Santiago Lope.³⁶⁶

---

364. Pepe Rey, Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 26 d'abril de 1907.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000180280&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

365. Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 6 de maig de 1907.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000180289&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

366. «La feria de julio» *El Pueblo*, 5 de juny de 1907.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000180319&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

11.3.8. TEMPORADA 1907/1908

Una vegada més fou la companyia lírica del primer actor Patricio León l'encarregada de donar pas a la nova temporada teatral, juntament amb els mestres directors i concertadors Vicente Peydró i Eduardo Senís. L'elenc artístic estava format per les actrius: Julia Campos, Pilar Martí, Teresa Idel, Pilar Viñé, Eulalia Zavala, Carmen Mejía, Teresa Bellido, Amparo Martí, Isolina Viñé i les xiquetes Paquita i Julia Alapont. Els actors: Juan Palmer, Ramón Hidalgo, Ramón Alarcón, Pedro García, Ernesto Lorente, Francisco Tomás, Joaquín Posac, José Marín, Vicente Valcárcel; els apuntadors José Sainz i José Paredes.

La temporada donà principi el dissabte 14 de setembre a les 20:30 h. El teatre complia així amb la nova ordenança de que les funcions no acabaren més tard de les 00:30 h. La companyia va estrenar la sarsuela còmica en un acte i tres quadres *El estudiante*, la sarsuela *La Revoltosa* i el sàinet líric de costums madrilenyes *La Fiesta de San Antón*. Durant la temporada hi va haver trenta-dues estrenes, de les quals tres van ser absolutes. La primera fou *Tenorio feminista*, paròdia lírica faldillera en un acte i tres quadres, d'Antonio Paso, Carlos Servent i Idelfonso Valdivia amb la música de Vicente Lleó. La nit que esta s'estrenava al Teatre Russafa, el 31 d'octubre, ho feia al mateix temps als teatres: Eslava de Madrid, Nou de Barcelona, Conde Duque de Sevilla, Cómico de Cadis i Circo de Cartagena.

L'obra parodiava a *Don Juan Tenorio*. Els autors havien canviat el sexe dels protagonistes, així que en compte de ser *Don Juan* era *Doña Juana Tenorio*, paper que va ser interpretat al Russafa per l'actriu Pilar Martí. Aquesta *Juana Tenorio* anava darrere de conquerir l'amor d'un novici, paper interpretat per l'actor Vicente Valcárcel. Segons el diari *Las Provincias*, l'estrena tingué bona acceptació per part del públic que va riure i es va divertir, però el mateix diari, que era ú dels més conservadors de l'època, feia unes manifestacions una mica fortes i fora de lloc:

[...] Diríase que esta obra la han escrito maestros proxenetas. [...] Cuando las gentes necesitan regocijarse de esta manera, no hay para que quejarse si aumentan alarmantemente los homosexuales o invertidos.³⁶⁷

---

367. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 1 de noviembre de 1907.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000309810&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

La segona estrena fou la sarsuela en un acte i quatre quadres en vers i prosa *Rejas i votos*, segona part de la sarsuela *Las Carceleras* de Ricardo R. Flores amb música de Vicente Peydró estrenada el 27 de novembre, la qual va obtenir cinquanta-quatre representacions. La tercera estrena va ser el a propòsit de Vicent Fe Castell *Els fantasmes del solar o les coses de València*, estrenada en la funció dedicada al dia dels innocents, el 28 de desembre i amb un total de trenta-dues representacions dins la temporada. L'obra amb més números de representacions va ser la revista musical en un acte, cinc quadres i un intermedi *La alegre trompeteria*, d'Antonio Paso amb música de Vicente Lleó, la qual es va representar per primera vegada al Teatre Russafa el 10 de gener de 1908.

La revista teatral *El arte del teatro*, en la crònica teatral que dedicava als teatres de València, descrivia com a «éxito ruidoso» la seua estrena. Per a la posada en escena, l'empresa del teatre havia manat a fer els seus decorats als pintors Amorós i Martínez Garí, a més de la nova confecció d'un luxós vestuari i atrezzo. El públic va aplaudir la llavor dels artistes dels qui es van distingir les actrius: Martí, Zavala, Idel, Campos i Melo. I els actors: Valcárcel, Lorente, Posac, Tomás, Patricio León en el paper de *Gazapo*, a més de director d'escena.³⁶⁸ *La alegre trompeteria* tenia un cuplet que es feu molt famós titulat, *La regadera*. La lletra ens mostra com s'escriuien aquestes primeres revistes musicals de principi del segle. El llenguatge lleuger i descarat impera als diàlegs i cançons:

Tengo un jardin en mi casa
que es la mar de rebonito;
pero no hay quien me lo riegue
y lo tengo muy sequito;
y aunque no soy jardinera
y me cansa el trabajar,
por la noche, aunque no quiera,
yo lo tengo que regar.

Y al acostarme
y al levantarme,
lleno de agua
la regadera;
y con las faldas
muy recogidas
lo voy regando
de esta manera.
Ahora este macito,
luego esta ladera

---

368. Ele, «Miscelanea teatral, El teatro en provincias: Valencia», *El arte del teatro*, no. 45, (1908): 17.

https://bibliotecavirtualmadrid.comunidad.madrid/bvmadrid_publicacion/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1022262&posicion=23&presentacion=pagina&registrardownload=0

y un par de chorritos
a la enredadera.
Pero me fastidia
tener que regar,
porque acabo hecha una sopa
y me tengo que mudar.
No encuentro ni un jardinero,
y es el caso extraordinario:
entre tanto caballero,
¿no hay ninguno voluntario?
¿No...? ¿No...?
No se asuste si le invito
a que venga a trabajar,
poque como es tan chiquito
tiene poco que regar.
Y si hay alguno
que al escucharme
gustoso acepta
mi regadera,
yo le prometo
que en dos lecciones
sale regando
de esta manera.
Eche usted un chorrito
en estos jazmines,
cuidadito, pollo,
con los calcetines.
Pero me fastidia
tener que rregar,
porque acabo hecha una sopa
y me tengo que mudar.

Derivat d'aquest cuplet, els autors Antonio Casero i Alejandro Barrubiera amb música de Vicente Lleó i Luis Foglietti, escriviren un entremès en prosa anomenat també *La regadera* dedicat a Paso i Lleó, estrenat en abril de 1908 al Teatre Eslava de Madrid.

La temporada d'hivern es va enllaçar directament amb la de Quaresma, la qual duia una novetat, la implantació del teatre per seccions. A partir del 4 de març es representaren tres funcions diàries: a les 18:30 h, a les 21:30 i a les 23 h. El teatre va continuar oferint sessions de Cinematògraf i les actuacions de diversos artistes excèntrics.

Del dissabte 29 de febrer al 3 de març van actuar *Miss Lylia et Georges*, amb un total de sis actuacions. A aquests els van seguir altres actuacions com: *La Lord Dika et son Grom*, ballarins de danses argentines que feren un total de vint funcions entre el 13 i el 22 de març; el transformista *Minuto*, qui imitava a cantants de *música-hall*, mestres directors i compositors del moment. El seu debut fou el dissabte 28 de març i va finalitzar el 3 d'abril amb un total de vuit actuacions.

El dissabte 4 d'abril en la funció de benefici a l'Associació Valenciana de Caritat, el tenor picanyer Salvador Alejos «Salvaoret», va cantar el *Raconto* de Lohengrin de Wagner i la romança, *O paradiso!* de l'Africana de Meyerbeer. Tal va ser l'ovació del públic que Alejos acompanyat al piano pel professor García Sola va bisar amb *Spirto gentil* de l'òpera *La favorita* de Donizetti.³⁶⁹

En la funció anual de benefici a l'Associació d'Artistes Lírics i Dramàtics celebrada el 9 d'abril, es va posar en escena *Santos i meigas* i *El recluta*. L'orquestra i el cor van interpretar el poema simfònic de Salvador Giner *Es chopá...hasta la Moma* i l'*Ave Maria* de Gounod. Un total de catorze funcions de benefici van ser celebrades. El 19 de novembre la funció fou dedicada en benefici dels damnificats pels temporals ocorreguts en Utiel. El 18 de desembre hi va haver un benefici per a l'actor còmic Pepe Bódalo amb intenció de deslliurar-se del servei militar. El 17 de gener van celebrar el seu benefici l'actor Patricio León; el dia 24 Pilar Martí i el dia 31 J. Campos. El 7 de febrer fou el benefici de l'actriu Carmen Mejia i el dia 26 el de l'actor Paco Tomás. En el mes de març, el dia 21 el celebrà el mestre Vicente Peydró; el 2 d'abril el mestre Eduardo Senis i el dia 11 el cor. La temporada es donà per conclosa el diumenge 12 d'abril.

11.3.9. TEMPORADA 1908/1909

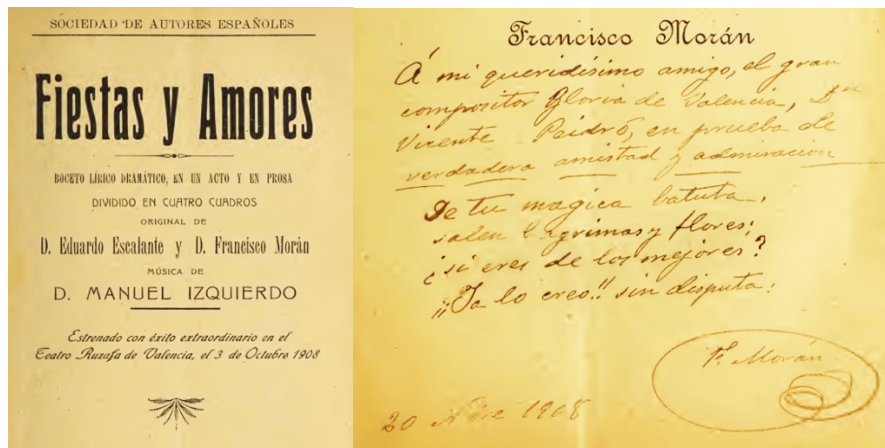
La companyia lírica de Patricio León va continuar actuant al Russafa juntament amb els mestres directors i concertadors Vicente Peydró i Eduardo Senis. L'elenc artístic estava format per les actrius: Josefina Astorga, Pilar Martí, Ana Lopetegui, Concha Gil, Clotilde Bosch, Amparo Martí, María Lopetegui, Carmen Mejía, Teresa Bellido, Emilia Martínez, Eulalia Zavala, Encarnación Ferrer i les xiquetes Julia i Pilar Alapont. Els actors: Ramón Hidalgo, Paco Tomás, Juan Palmer, Valeriano Ruiz-Paris, José Marín, Vicente Valcárcel, Alejo Cano, José Reverter. Els apuntadors José Sainz i José Paredes. La temporada va començar el dilluns 7 de setembre amb el passatemp còmic-líric en un acte, *La suerte loca*, les sarsueles en un acte *La Revoltosa* i *El barbero de Sevilla*.

---

369. Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 6 d'abril de 1908.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000180938&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

Es van representar un total de seixanta-tres obres líriques, de les que vint-i-set ho feren per primera vegada al Russafa i tres van ser estrenes absolutes d'autors valencians. *El Roder* sarsuela còmica dramàtica en un acte i tres quadres original i en vers d'Eduardo Escalante Feo amb música de Salvador Giner. *Porta-Coeli*, sarsuela fantàstica en dos actes i sis quadres d'Escalante Feo amb música de Vicente Peydró, inspirada en el poema romàntic *La sílfide del acueducto* de Juan Arolas, per a la que el teatre va encarregar cinc decorats nous a l'escenògraf Ricardo Alós. I l'esbós líric dramàtic en un acte i quatre quadres en prosa *Fiestas i amores*, d'Escalante Feo i Francisco Morán amb música de Manuel Izquierdo.³⁷⁰

En la col·lecció de la University of Illinois Urbana-Champaign es conserva un exemplar d'aquesta peça, amb una dedicatòria de Francisco Morán dirigida al compositor, llavors director de l'orquestra del Teatre Russafa, Vicente Peydró.³⁷¹

Il·lustració 35. "Fiestas y amores", 1908. Llibret. Fons archive.org.

També foren estrenades les peces del comediògraf valencià Juan Colom, *El tío Cañales* i *Una consulta*, i l'entremès *Cariñito ciego*, escrit per la tiple Lola Ramos que fou dedicat a l'actor Ramón Hidalgo pel seu benefici. L'obra amb més números de representacions fou *La balsa de aceite* amb setanta-tres representacions, seguida de la humorada lírica *La carne flaca* amb seixanta-una.

370. Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 20 de noviembre de 1908.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000180124&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

371. Eduardo Escalante, Francisco Morán i Manuel Izquierdo, *Fiestas y amores*, en la Col·lecció de la University of Illinois Urbana Champaign. Archive.org.
<https://archive.org/details/fiestasyamoresbo00esca>

A partir del 2 de novembre el teatre tornà a oferir les funcions per seccions. La primera secció començava a les 18:45 h, anomenada senzilla, ja que constava sols d'una obra. La segona començava a les 20:30 h i era doble amb dues obres; la tercera secció d'horari nocturn a les 23:15 h, era senzilla amb una sola obra. Llevat d'açò, el teatre solia donar funcions senceres sobretot els dissabtes i diumenges, vesprada i nit com hem pogut observar en el llibret de registre de la temporada. Un exemple és la funció de benefici pels autors Escalante i Peydró celebrada amb motiu de la 50a representació de la sarsuela *Porta-Coeli*. Eixa nit, el divendres 5 de febrer, la funció començà a les 20:30 i fou sencera completant el programa la sarsuela *Les Barraques* i l'esbós líric dramàtic *Fiestas y amores*.

El 31 d'octubre, aprofitant que el mestre compositor Vicente Lleó estava en la ciutat, el teatre va disposar una funció al seu honor en la que es van representar dues peces que duïen la seua música: el sàinet líric *Mayo florido* d'Antonio Paso i Joaquín Abati, i la humorada lírica *La carne flaca*.

La nit del divendres 15 de gener de 1909, el Teatre Russafa va dedicar una funció en benefici a les víctimes dels terratrèmols d'Itàlia. Durant els últims dies del mes de desembre, les ciutats de Messina i Reggio van patir una catàstrofe de gran magnitud. Eixa nit, la sala i el prosceni del teatre foren adornats amb flors. Una bandera italiana cobria el coverol del consuetat sobre la que hi van posar una corona recoberta de crespons negres. Entre el públic hi havia persones que pertanyien a la colònia italiana en València. La companyia va representar les sarsueles *Porta-Coeli*, *El talismán prodigioso* i *La balsa de aceite*.³⁷²

El dijous 18 de febrer es va representar la funció anual en benefici de la premsa. El programa estava compost per un concert de la Banda Municipal de València, a més de la representació de les sarsueles *La balsa de aceite*, *La bella Lucerito* i la fantasia lírica *Si las mujeres mandasen*, de Manuel Fernández de la Puente i Luis Pascual amb música de Vicente Lleó i Luis Foglietti, la qual havia estat estrenada al Russafa unes setmanes abans amb gran èxit tal com va ocórrer el dia de la seua estrena al Teatre Eslava de Madrid. També va tindre una gran acceptació al Teatre Russafa, ja que per a l'ocasió la modista del teatre, la vídua de Peris, va confeccionar un luxós vestuari i l'escenògraf Alós, un nou decorat. Es va presentar una banda de cornetes formada per dones com en la seua estrena a la capital de la

---

372. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 16 de gener de 1909.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000314135&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

cort.³⁷³ La Banda Municipal de València, dirigida pel director Emilio Vega, feu la seua primera interpretació de la *Simfonia n° 1 op. 26* de Karl Goldmark i l'obertura solemne *1812* de Tchaikowsky. A petició del públic els professors de la Banda Municipal van fer sonar els pasdobles *L'entrà la murta* de Salvador Giner; *Dauder* i *Gallito* del mestre Lope.³⁷⁴

La companyia de sarsuela feu l'acomiadament de la temporada el diumenge 21 de febrer amb dues funcions senceres. Una funció de vesprada amb *Fiestas y amores*, *El tio cañales*, *Ruido de campanas*, *Si las mujeres mandasen*; i una altra a la nit amb *La venta de D. Quijote*, *La carne flaca*, *La fiesta de San Antón* i *Si las mujeres mandasen*.

El dilluns 22 de febrer fou celebrada la funció de benefici, que com cada any les companyies teatrals donaven a favor de l'Associació d'Artistes Dramàtics i Lírics espanyols. Eixe any, els reconeguts actors valencians, Manuel Llorens i Juan Colom, van participar en la vetlada amb dos monòlegs: *Los melones*, interpretat per Colom i *Chuanet*, interpretat per Llorens. Formaven part del programa: *El tio Cañales*, *El Barquillero* i *Si las mujeres mandasen*.

En la temporada de Quaresma de 1909, va actuar la companyia còmica-dramàtica de l'empresari Ricardo Estrada. El seu primer actor i director era Luis Echaide, la primera actriu Lía J. Emo i el primer actor còmic Delfín Jerez. El seu debut fou el dissabte 27 de febrer amb una sessió de vesprada o *vermouth*, en la que es va representar el drama en tres actes de José Echegaray *Amor Salvaje*. En la sessió de nit s'estrenà el melodrama *Las dos golfas*, original de Pierre Decoucell i traduïda al castellà per Ricardo Estrada. Eixa nit, el teatre estigué al complet. El públic va gaudir des de les primeres escenes donant grans aplaudiments als artistes dels què destacaren les actrius Emo, Marzal i Guerra i els actors Echaide, Sanjuan i Jerez. L'obra fou molt ben presentada amb l'estrena d'attrezzo, vestuari i vuit decoracions de l'escenògraf Brunet.³⁷⁵

---

373. Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 5 de febrer de 1909.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000196542&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

374. Teatros, Ruzafa, *Las Provincia*, 18 de febrer de 1909.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000314168&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

375. Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 28 de febrer de 1909.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000196565&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

La companyia posà en escena, a més dels ja esmentats, els drames *Juan José*; els melodrames *Los dos pilletes* i *Los misterios de San Petersburgo*; les comèdies *El ladrón*, *El octavo no mentir*, *Los Hugonotes*, *El noveno mandamiento* i *Los hijos artificiales*. L'empresari Estrada donà per finalitzat el seu contracte amb el teatre el diumenge 14 de març. La temporada va ser represa quatre dies després, el divendres dia 18 per la mateixa companyia sota la direcció d'Echalde. Eixe dia hi va haver dues sessions, una de tarda i una de nit. Durant la seua estada al teatre van posar en escena les comèdies *Perecito*, *Francfort*, *Entre doctores*, *El oso muerto*, *Mariquita la estanquera*; l'entremès *Los chorros del oro*; els drames *El místico*, *Tierra baja*, *El estigma*; el melodrama *El soldado de San Marcial*.

El diumenge 21 de març, l'últim dia de la companyia, sols es va representar la funció de les 15:30 h de la vesprada, ja que la sessió de la nit, on anava a representar-se el drama en cinc actes *El abuelo* de B. Pérez Galdós, va quedar suspesa per la mort de la propietària del teatre Joaquina Cortés Aliaga, vídua d'Antonio Díaz.

En la temporada de Pasqua de 1909 tornaren a escena les funcions per seccions, representant-se quatre diàries. La primera a les 19 h, la segona, la tercera i la quarta a les 21 h, 22:15 h i 23:15, respectivament. Els preus eren molt econòmics i amb l'impost del timbre inclòs. De la temporada es va fer càrrec la companyia lírica del primer actor i director Arturo Estrada junt amb els mestres directors concertadors Vicente Peydró, Eduardo Senís i Arturo Isaura. L'elenc artístic el formaven les actrius: Julia S. Campos, Amalia Isaura, María Piquer, Emilia Barceló, Mercedes Espinosa, Clotilde Bosch, Pepita Feliu, Anita Hernando, Ángeles Maraguart, Amparo Artort, Teresa Bellido, Emilia Martínez, Rosario Reverter i Concha Zafra. Els actors: Paco Tomás, Joaquín Posac, José Marín, Valeriano Ruiz-Paris, Bernardo Barberá, Tomás Alfonso, Alejo Cano, Francisco Sanz, Vicente Crespí, Francisco Civera, Francisco Raga, Luis Santamarta i Aurelio Zoyana. El dissabte 10 d'abril va començar la temporada amb una funció dedicada a la memòria del mestre de Villena, Ruperto Chapí, qui havia mort feia a penes quinze dies. Es van representar quatre de les seues reconegudes sarsueles: *Ninón*, *La Czarina*, *El puñáo de rosas* i *La Chavala*. La crítica de la premsa va ser molt positiva i qualificava a la companyia d'excel·lent.

El dissabte 24 d'abril feu el seu debut en la companyia Eulalia Zabala amb la sarsuela *La carne flaca* i el dissabte 1 de maig ho feu el tenor Leopoldo Delgado amb la sarsuela *Bohemios*. Delgado, molt conegut pel públic valencià, havia estat actuant la temporada de Quaresma al Teatre Principal.

El dimarts 4 de maig va ser l'estrena absoluta de *Cuento viejo*, sarsuela en un acte i tres quadres en vers i prosa original d'Eugenio Gullón amb música de Vicente Peydró. Segons el diari *El Pueblo*, l'obra no aportava cap novetat literària i la música de Peydró era senzilla, bonica i ben instrumentada. El públic la va acollir de bon grat demanant, com era el costum quan les músiques agradaven, la repetició dels cuplets en la veu de l'actor Ruiz-Paris i el tango del quadre tercer que també va ballar el mateix artista.³⁷⁶ *Cuento viejo* va ser representada tretze vegades durant la temporada.

La novel·la còmica *Piel de oso*, de Joaquín López Barbadillo, Ángel Custodio i el mestre Tomás Bretón, va ser estrenada al Teatre Russafa el dissabte 8 de maig. Aquesta obra estava tenint molt bona acceptació a Madrid, on havia sigut estrenada al Teatre Còmic el 27 de març d'eixe mateix any. El dia que va ser posada en escena al Teatre Russafa, al mateix temps estava sent representada a Barcelona amb la presència dels seus autors. A València estava previst que arribaren l'endemà i que el mestre Bretón dirigís l'orquestra.³⁷⁷ L'obra que va assolir gran èxit, fou la més representada de la temporada de Pasqua amb vint-i-vuit funcions. La companyia va posar vint-i-set obres en escena, nou de les quals foren representades per primera vegada al Teatre Russafa.

11.3.10. TEMPORADA 1909/1910

La companyia lírica dirigida pel primer actor Patricio León junt amb els mestres directors Vicente Peydró i Eduardo Senis, va ser l'encarregada d'obrir la temporada. L'elenc artístic estava format per les actrius: Teresa Bellido, Clotilde Bosch, Concepción Chàfer, Dolores Hernández, Leonor Garmendia, Ángela Romero, Consuelo Hidalgo, Concepción Huguet, Emilia Martínez, Carmen Mejía, Amparo Mustieles, María Piquer, Victoria Querol, Rosario Reverter, Eulalia Zavala. Els actors: Alejo Cano, Francisco Civera, Vicente Crespi, José García, Ramón

---

376. «Cuento viejo», Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 4 de maig de 1909.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000196630&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

377. Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 8 de maig de 1909.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000314246&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

Hidalgo, Juan Ibáñez, José Marín, Nicolás Nadal, José Reverter, Valeriano Ruiz-Paris, Francisco Sanz, Francisco Tomás, Vicente Tortosa, Aurelio Toyana La temporada donà principi el dissabte 18 de setembre amb les sarsueles *Bohemios*, *El estuche de monerías* i *Lola Montes*. Eixa nit, el teatre, com de costum es trobava ple de públic. La companyia de León havia contractat noves figures que substituïen a actrius molt reconegudes del Russafa com l'actriu Pilar Martí, qui eixa temporada estava treballant a Barcelona. Segons la premsa el públic anava dispostat a no tolerar cap relliscada per part dels artistes suplents. Així que va ser una nit de nervis per qui feien el seu debut com era el cas de Leonor Garmendia.³⁷⁸

Un total de cinquanta-quatre obres líriques van ser pujades a escena, de les quals divuit foren estrenes i una d'elles estrena absoluta, *El matador*, joguet còmic-líric en un acte i tres quadres en prosa d'Antonio Berruezo i Alejandro Cavia amb música dels mestres valencians Miguel Asensi i Tomás Aldás, estrenada el 3 de desembre.

Les obres amb més representacions van ser la sarsuela en un acte *El método Gorritz*, amb setanta-sis funcions; la fantasia còmica-lírica en un acte *Las mil y pico de noches* amb cinquanta-cinc funcions i el sàinet de costums madrilenyes en un acte *Las gafas negras*, amb cinquanta funcions. Hi va haver quinze funcions de benefici: el 10 de desembre per a l'actriu Leonor Garmendia; el 14 de desembre, per a l'actor Valeriano Ruiz-Paris; el 21 de desembre, per a l'actriu Concepción Huguet; el 31 de desembre per al xiquet Pepito Fernández; el 4 de gener, per a l'actor José Marín; l'11 de gener, per a l'actriu Maria Piquer; el 18 de gener, per a l'actor Ramón Hidalgo; el 20 de gener, per a la premsa; el 25 de gener, per a l'actriu Carmen Mejía; el 27 de gener, per a l'actriu Eulalia Zavala; el 29 de gener, per al tenor José García; l'1 de febrer, per a l'actor Francisco Tomás; el 4 de febrer, per al cor; el 5 de febrer per a l'orquestra; el 8 de febrer, per a l'Associació d'Artistes Lírics i Dramàtics.

En la funció del dia dels innocents, la qual va començar a les 20 h en punt, es van representar les sarsueles *Los hombres alegres*, *El club de las solteras* i *El método Gorritz*. Com tots els anys hi va haver sorpreses durant la representació, però una de les més sorprenents va ser l'espectacle de dur un bou ensinistrat al teatre. Segons anunciava la premsa, *Reverterrago*, que així s'anomenava l'animal, pertanyia a la famosa ramaderia Miura i era capaç de fer certs exercicis dirigits pel

---

378. S.A, «Inauguración de la temporada», Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 19 de setembre de 1909.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000186751&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

seu domador Baronet Leonini. A les 15 h, el brau va ser traslladat des de la plaça de bous fins al Teatre de Russafa dintre d'un caixó i seguit per una banda de música. El coliseu eixa nit estava ple de gom a gom. El públic va riure molt veient ballar al bou un *vals* i una *Machicha* amb els desplantes i gestos del domador, en aquest cas l'actor Patricio León.³⁷⁹

Com tots els anys, es va celebrar una funció en benefici de la premsa, i aquesta vegada també va comptar amb la participació de la Banda Municipal de València que va fer una xicoteta intervenció. El programa el componien: el joguet còmic líric *El matador*; l'opereta en un acte, *Abreme la puerta*; la comèdia musical en un acte *El diablo con faldas*, i l'entremès líric *Felipe Segundo*. En el segon intermedi, la Banda Municipal va fer la seua aparició amb l'obertura *Rienzi* i *Cantos populares de España*, interpretant també a petició del públic l'*Himne de l'Exposició*³⁸⁰, amb música del mestre José Serrano i lletra de Maximiliano Thous.³⁸¹

La primera tiple de la companyia, Concha Huguet, va ser contractada per a cantar a Puerto Rico. Tot i que el seu contracte amb el Russafa encara estava vigent, l'empresa del teatre la va deslliurar del compromís, ja que la companyia acabava el 8 de febrer i ella devia embarcar des del port de Barcelona el dia 2. El divendres 28 de gener el Teatre Russafa, va tenir el detall d'oferir una funció dedicada a l'acomiadament de l'artista. El programa el componien les obres on més distinció tenia la tiple: *El club de las solteras*, *Abreme la puerta*, *La fiesta de San Antón*. En l'intermedi, l'actriu va dedicar al públic valencià les jotes de *La riojanita* del mestre Fernández Caballero.³⁸²

---

379. S.A. «La inocentada», Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 29 de desembre de 1909.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000186898&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

380. L'Himne de l'Exposició va ser creat per a la inauguració de l'Exposició Regional de València de 1909. Fou estrenat en castellà i no serà fins el seu aniversari, 25 anys després, en 1934 que la lletra seria cantada en valencià. En l'any 1925 va ser declarat Himne Regional.

381. «La función de la prensa», Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*. 21 de gener de 1910.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000185314&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

382. «Beneficio de la señorita Zavala», Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 28 de gener de 1910.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000185322&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

La funció en benefici dels músics de l'orquestra del teatre i dels socis del *Circulo Musical*, era anunciada per la premsa com una de les més atractives. Eixa nit les obres eren totes d'autors valencians; *Fiestas y amores*, *Porta-Coeli* i *Les viudes de la plaseteta*. L'aplaudit tenor José García Romero interpretà la romança de l'òpera *El fantasma*, de Salvador Giner i la romança de l'últim acte de l'òpera *Mefistófeles*, d'Arrigo Boltoa. Eixa nit, un jove José Iturbi, anunciat com: «Un notable y precóz pianista, primer premio de este conservatorio»³⁸³ va interpretar *La tarantela* de Liszt i *El Albaicín* d'Albéniz amb gran ovació per part del públic.

L'orquestra del teatre, reforçada amb músics socis del *Circulo Musical* sota la direcció del compositor i aleshores concertino de l'orquestra del Russafa, José Manuel Izquierdo, interpretà l'estrena del seu poema simfònic *Un dia de Pascua en Catarroja*. «[...] Trátase de una composición festiva de caracter descriptivo, inherente a la fiesta del día, llena de sonoridades y matizada de breves diseños muy ajustados»³⁸⁴ Van ser tants els aplaudiments del públic que l'orquestra va haver de repetir la peça.

La companyia lírica de Patricio León feu el seu acomiadament el dilluns 7 de febrer, amb la representació de les obres que més èxit els havia aportat durant la temporada: *La balsa de aceite*, *Las mil y pico de noches*, *Himne a la Exposició*, *El diablo con faldas*, *La chent de tro*. Per la interpretació de l'Himne en l'intermedi del segon acte, eixa nit es van reforçar l'orquestra i cors.

Com ja venia sent de costum, la nit després de l'acomiadament de la companyia se celebrava la funció de benefici a l'Associació d'Artistes Dramàtics i Lírics Espanyols. Aquesta vegada era una funció especial, ja que reunia les tres companyies que en eixe moment estaven actuant als tres teatres més populars de la ciutat. En primer lloc, actuà la companyia del saló Eslava sota la direcció del conegut actor Juan Colom amb la interpretació de la comèdia en un acte *Como las flores*, de Luis Linares i Javier de Burgos. Seguidament, la companyia del Teatre Russafa representà *Les Barraques* i *Las mil y pico de noches*, renovant els aplaudiments rebuts durant la temporada. Per últim, la companyia del Teatre Apolo interpretà el segon acte de l'opereta *La viuda alegre* amb música de Franz Lehar.

---

383. «Beneficio de los profesores de orquesta», Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 6 de febrer de 1910.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000185339&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

384. Veure nota 382.

Ja fora de temporada, el diumenge 27 de febrer, hi va haver una funció benèfica celebrada per a la *Sociedad de Socorros Mutuos de Impresores*. En primer lloc, es va representar el drama en quatre actes *La Tosca*, de Victorien Sardu, arranjat a l'escena espanyola per Félix G. Llana i José Francos Rodríguez. Van participar el primer actor Arturo Navarro, que recentment havia tornat d'una gira per Amèrica i l'actriu Sra. Garrigós. En la segona part la Banda Municipal de València, la qual l'ajuntament va cedir donada l'ocasió, va interpretar un dels seus famosos repertoris. També la Banda de Veterans es va oferir a participar, en aquest cas per amenitzar els intermedis. El preu de les entrades va estar econòmic a l'espera d'omplir el teatre.³⁸⁵

La Sociedad de los XX, va celebrar tres funcions. Una la nit del dissabte 9 d'abril en les que posaren en escena les sarsueles: *Mala hembra*, *Dora, la viuda alegre* i *Amor ciego*. Dues el diumenge 10, una a la vesprada amb *Gente de alforja*, *Dora, la viuda alegre*, *Las gafas negras* i l'altra a la nit amb *Las gafas negras*, *El barbero de Sevilla* i *Dora la viuda alegre*. Destacaren les cantants Amparito Martí, la Sta. Manzano, el tenor còmic Paulino Cubells, Sr. Martorell, Sr. Moreno i Sr. Bonaigues.

La companyia valenciana de Manuel Llorens, va actuar el dissabte 16 d'abril amb *L'ombra del siprer*, de Rafael Martí Orbera i *Matatasiete espantaocho* d'Eduardo Escalante. El diumenge 17 hi va haver dues funcions, una a la vesprada amb *Los perros de presa* d'Antonio Paso i Joaquín Abati i *Endivina endevinalla o el tío Perico*, peça bilingüe en vers d'Escalante Mateu, la qual havia estat estrenada al Teatre Russafa en 1875. En la funció de nit, celebrada en benefici de José Andrés Ros, es van posar en escena: *Mil duros i tartaneta* d'Ecalante Feo, estrenada al Russafa en 1897 i *Fora baix!* joguet bilingüe de Manuel Hernán Cortés García, estrenat també al Teatre Russafa l'any 1896.

---

385. «Función benéfica», Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 27 de febrer de 1910.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000185388&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

11.4. ANYS 10

11.4.1. TEMPORADA 1910/1911

Al llegat s'ha conservat el programa de mà de l'obertura de la temporada d'hivern on podem trobar el nom de la companyia i els seus components.

La companyia còmica-lírica del primer actor i director Pepe Ángeles junt amb els mestres directors i concertadors Vicente Peydró i Luis Reig, fou l'encarregada d'obrir la temporada. L'elenc artístic estava format per les actrius: Virginia Alverá, Asunción Benet, Clotilde Bosch, Elodia Camarena, S. Julia Campos, Carmen Escudero. María Esteve, Anita Fernández, Carola Ferrando, Amparo Martí, Emilia Martínez, María Merenciano, Herminia Salvador i Adela Taverner. Els actors: Alfredo Bonaigues, Francisco Furió, Francisco Gallego, Rafael Gil, José Gómez Bobí, Domingo Montó, Nicolás Nadal, Valeriano Ruiz-Paris, Lino Rodríguez, Salvador Rubio, Francisco Sanz, Francisco Tomás, Aurelio Toyán. Els apuntadors: Vicente Morales i José Paredes; cinquanta professors d'orquestra, trenta-dos coristes de ambdós sexes, la Banda de Bombers en escena, el director de ball Miguel Tomás, el cap de maquinaria i pintor escenogràfic Joaquín Igual, la sastreria a càrrec de la vídua de Peris, l'encarregat dels guarda-roba i attrezzo Enrique Mínguez, la perruqueria de Vicente Lita, l'electricista José Martí, l'arxiu d'obres de la Societat d'Autors, el comptador Luis Gil, el taquiller Joaquín Mínguez i el representant de l'empresa del teatre Félix Guillen. El mateix programa de mà informava que el repertori ofert estaria compost per les obres més aplaudides en les temporades anteriors estrenades a Madrid i per futures estrenes de més èxit. Una nota a peu de programa avisava del fet que els passes de favor de temporades anteriors quedaven anul·lats i que la temporada iniciaria la segona quinzena de setembre.

Il·lustració 36. Programa de mà temporada 1910/1911. Fons Culla.

La temporada era inaugurada el divendres 16 de setembre amb les representacions de les sarsueles *El barbero de Sevilla*, *Las bribonas* i *La guedeja rubia*. El teatre eixa nit va omplir totes les localitats amb una recaptació de 1.500,45 ptes. El Russafa era l'únic teatre obert en la ciutat en eixes dates i a més hi havia gran expectació, ja que s'estrenava una reforma del recinte, nova companyia i un nou representant del teatre, Félix Guillen. La nova temporada anunciava representacions diàries de dilluns a diumenge, en horari vespertí a les 18:30 h. i nits a 20:45 h.

Durant la temporada, la companyia pujà a escena seixanta-un títols, quinze dels quals foren estrenes i dues estrenes absolutes; *El Motiló*, sainet líric de Pepe Ángeles amb la música de José María Fayos i *Rosa de la sierra*, sarsuela de costums aragoneses de José M. L. López i Pascual Martínez amb la música d'Antonio Palanca. Les obres més representades van ser: l'opereta còmica *La corte de Faraón*, amb 173 representacions i la sarsuela en un acte *Juegos malabares*, amb vuitanta.

L'opereta *La corte de Faraón*, amb el llibret de Perrín i Palacios i amb la música del valencià Vicente Lleó, havia estat estrenada al Teatre Eslava de Madrid el 21 de gener de 1910 on va gaudir d'un gran èxit. El diari *La Correspondencia*, donava detalls de com el públic havia rebut de bon grat aquesta nova opereta. Recalcava la composició musical de Lleó i els cinc decorats de l'escenografia d'Alós, ambdós artistes valencians:

[...] Que partitura tan linda y que decorado tan espléndido [...] los aplausos más entusiastas y ardientes que atronaron anoche el teatro de Eslava fueron dicho sea

con sinceridad paradisiaca, para el músico y el escenógrafo, ambos valencianos.
¡Valganos Dios lo que encierra aquella tierra! [...]»³⁸⁶

Al Teatre Russafa, *La corte de Faraón* fou estrenada el 10 de novembre de 1910 davant la presència dels seus autors qui van donar consells als artistes en diversos assajos. La nit de l'estrena, l'orquestra del teatre va estar dirigida de la mà del mestre compositor Vicente Lleó. El paper del personatge *Putifar*, fou interpretat per Paco Tomás, el del *casto José* per Ruiz-Paris i el de *Lota* per la primera actriu, Adela Taverner. El diari *El Pueblo* donava compte del grau d'expectació que l'anunciada obra havia causat al cap i casal. La seua representació a València venia amb retard, i això donava certs recels de si obtindria bona acceptació. El públic ja coneixia l'argument de l'obra, els passatges principals i la música alegre que la compassava. Així i tot, l'expectació estigué assegurada puix hi va haver una magnífica decoració, fastuosos vestits, attrezzo adequat, detalls d'estil i indumentària. La sastreria de Salvador Peris va ser l'encarregada de confeccionar el vestuari que va costar al voltant de 5.800 ptes. Sobre el seu preu es conserva un rebut emès per la tercera part del cost total amb data de 22 de novembre de 1910, i un altre amb data del 9 de gener de 1911 per l'import de 900 ptes. referent a la construcció de l'attrezzo, signat i cobrat per Vicente Lleó.³⁸⁷

Res es va ometre per a la representació de l'opereta bíblica. El públic va ovacionar a tots els artistes implicats fent alçar el teló amb els seus aplaudiments una infinitat de vegades. El diari vaticinà que aquesta obra donaria moltes entrades i moltes nits de cartell al Teatre Russafa, i així va ser.³⁸⁸ Eixa nit, el teatre feu un calaix de 1.438,95 ptes. Una quantitat elevada i que no era la normal per a un dijous. En la funció de la nit del dissabte es van recaptar 1.580,65 ptes. i en la del diumenge 1.616,45 ptes. *La corte de Faraón*, des de la nit de la seua estrena es va representar diàriament durant tota la temporada, havent-hi dies que era representada dues vegades, una en la sessió de tarda o vermut i altra en la de nit. El diumenge 20 de novembre *La corte de Faraón* es va representar en la funció de vesprada amb un

---

386. R.B. «La corte de Faraón», Los teatros, Estrenos, *La Correspondencia*, 22 de gener de 1910, 5, HDBNE.

387. CDEIVC. Fons Culla, caixa. D08/026.

388. S.A. «La corte de Faraón», Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 11 de novembre de 1910.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000182833&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

recompte de 1.625,95 ptes. i en la de nit amb 1.621,20 ptes. Sens dubte aquesta obra va fer guanyar molts diners a l'empresa del Teatre Russafa.

L'argument de l'obra es desenvolupa en l'Egipte faraònic, on els personatges principals formats pel faraó, la faraona, la jove i bella *Lota*, el general *Putifar* i l'esclau *José*, es veuen immersos en una trama de somnis, desitjos i disputes carnals amb uns diàlegs graciosos i irònics. L'obra va marcar un punt d'inflexió entre la manera de comprendre la revista musical del segle passat, on es feia un repàs dels esdeveniments d'actualitat més latents, amb les noves formes que barrejaven els acudits fàcils de doble sentit i la sicalipsi amb un llenguatge lleuger, vulgar i inclús més aviat misogin vist des de l'actualitat d'avui.³⁸⁹

El diari *Las Provincias*, d'aspecte més conservador, descrivia com una «impresión desagradable» l'efecte que li havia causat l'obra. Estaven escandalitzats de com el públic podia acceptar aquest tipus de «parodia de la historia sagrada» i «pornografia teatral».

[...] Unos autores de obras teatrales que no vacilan en escribir obscenidades; un auditorio que proporciona a estos ovaciones indescriptibles; con semejantes elementos, parece que hemos llegado a tiempos especiales en que todo se trastoca y los amantes del arte verdadero son una insignificante minoria muy risible.³⁹⁰

En l'*Almanaque de Las Provincias* de 1911, podem continuar comprovant com aquest tipus d'obres amb un vessant de picardia no eren gens del seu gust:

[...] la lista de estrenos es corta pues la sicalíptica obra *La corte de Faraón* [...] no ha dejado hueco para obras nuevas y todavia continua en cartel, a pesar de la protesta del público sensato.³⁹¹

Durant la temporada es van celebrar onze beneficis: el 16 de març, per a Pepe Ángeles, del que ha quedat conservat al llegat una targeta-programa de la funció; el 23 de març, per a la tiple Adela Taverner; el 30 de març, per a la tiple Julia Campos; el 6 d'abril, per a l'actor Ruiz-Paris; el 27 d'abril, per al baríton Lino Rodríguez; el 3 de maig, per a l'actor Paco Tomás; el 9 de maig, per als apuntadors; l'11 de maig, per al cor; el 16 de maig, per als porters i acomodadors del teatre; el

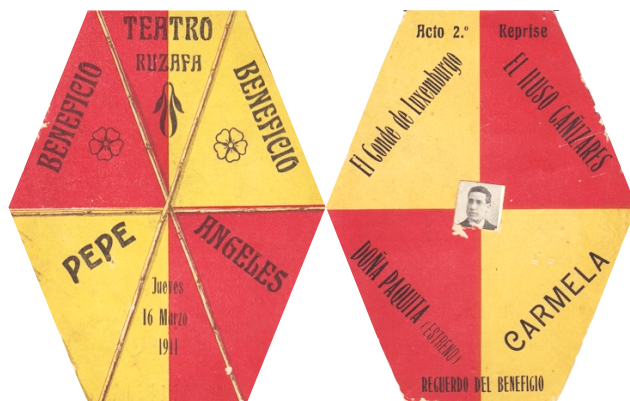
---

389. Montijano Ruiz, *Madrid frívolo*, 55.

390. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 11 de novembre de 1910.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000313398&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

391. Veure nota 111.

19 de maig per al taquiller, Joaquín Mínguez; el 21 de maig per a *Escuelas Unión Ultramarina Colonial de Dependientes*.

Il·lustració 37. Programa de mà del benefici del actor Pepe Ángeles, 1911. Fons Culla.

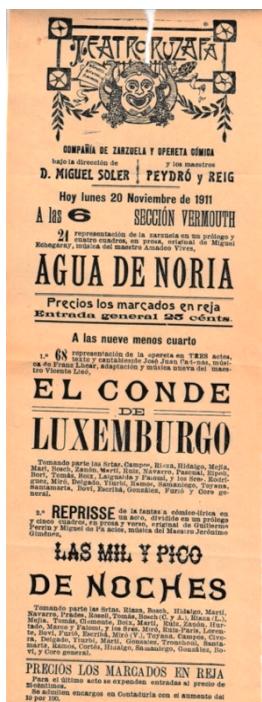
La nit del 4 de març hi va haver una funció organitzada per l'Ajuntament de València en honor a *Los marinos de la Escuadra Española*. El programa estava compost pel sainet líric *El amo de la calle*, l'acte segon de l'opereta *El conde de Luxemburgo*, la sarsuela *Juegos malabares* i un concert ofert per la Banda Municipal de València en el que van interpretar *El ocaso de los dioses*, *Marcha fúnebre* i *Thannäuser* de Richard Wagner.

Durant la temporada hi va haver sessions dobles de dilluns a diumenge. En el període de la Setmana Santa, la companyia va descansar entre el dilluns 10 i el 15 d'abril, Dissabte de Glòria. La temporada es va donar per finalitzada el diumenge 4 de juny amb l'acomiadament de la companyia. Eixe dia en la funció de vesprada van representar: *La casita blanca*, *El puñao de rosas* i *Molinos de viento*. I en la funció de nit: *El Trébol*, *Juegos malabares*, *Ábreme la puerta* i *La corte de Faraón*.

11.4.2. TEMPORADA 1911/1912

Al llegat s'han conservat tres programes de mà, un de la inauguració i presentació de temporada i els altres corresponen a les funcions dels dies 20 i 22 de novembre de 1911.

La Companyia de Sarsuela i Opereta còmica dirigida pel primer actor Miguel Soler juntament els mestres directors i concertadors Vicente Peydró i Luis

Il·lustració 38. Programa de mà 1911. Fons Culla.

Reig obriren la temporada el divendres 15 de setembre de 1911. L'elenc artístic estava format per les actrius: Clotilde Bosch, Adoración Calatayud, Julia Campos, Consuelo Hidalgo, Amparo Marí, Amparo Martí, Carmen Mejía, Paquita Navarro, Carlota Paisano, Josefa Pascual, Candelaria Riaza, Amelia Ripoll, Dolores Rosell, Vicenta Ruiz, Vicenta Zanón. Els actors: José Cortés, Leopoldo Delgado, Francisco Furió, José Gómez-Boví, Ricardo González-Urrutia, Ramón Hidalgo, Ernesto Lorente, José Martí, Miguel Miró, José Ramos, Lino Rodríguez, Valeriano Ruiz-Paris, Manuel Samaniego, Paco Tomás, Ricardo Iturbi. Els apuntadors, Vicente Morales i José Paredes; trenta-quatre coristes ambdós sexes i cinquanta professors d'orquestra. En la funció del debut van estrenar el sàinet líric en un acte i tres quadres en prosa *El chico del cafetín*, d'Antonio Asenjo i Angel Torres del Álamo,

música del mestre Rafael Calleja, a més de les representacions de les sarsueles *La carne flaca* i *Juegos malabares*.³⁹² La companyia va concloure el 7 de gener de 1912.

La temporada de Carnestoltes, va ser inaugurada el 15 de gener de 1912 per la companyia de sarsuela dirigida pels actors Paco Tomás i Manuel Velasco junt amb els mestres concertadors i directors Vicente Peydró i Luis Reig. Part de la companyia estava formada pels mateixos integrants de la temporada d'hivern, als que se sumaven, les típles valencianes Vicenta Bonastre, Pepita Alcácer i el baríton Juan Palmer. La nit del debut van interpretar amb gran èxit les sarsueles *El conde de Luxemburgo* i *La Revoltosa*.

El dilluns 5 de febrer de 1912, hi va haver un tancament general de teatres i cinematògrafs. Els empresaris es rebel·laren en contra la apujada dels tributs d'hisenda, els impostos del timbre i el de la protecció a la infància imposat per l'Ajuntament de València. A les protestes es van unir els professionals de la música i la Societat d'Autors, que va prohibir tota execució o representació pública de les

392. Espectáculos, Teatro de Ruzafa, *Las Provincias*, 15 de setembre de 1911. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000310998&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

obres dels seus associats. Es va prohibir tocar música als cafès i també a la Banda Municipal de València la interpretació d'obres dels autors referits.

Passat el 20 de març el teatre va oferir algunes representacions de sarsuela dirigides per l'actor Ruiz Paris. Després va tancar per a tornar a obrir al mes de maig i oferir sessions de cinema fins a acabar l'estiu.

11.4.3. TEMPORADA 1912/1913

La temporada d'hivern començà el 20 de setembre de 1912, amb la companyia de sarsuela dirigida per l'actor Patricio León juntament els mestres Vicente Peydró i Eduardo Senís. La temporada es va donar per conclosa a finals de gener de 1913, a partir d'ací es van projectar passes de cinema.

11.4.4. TEMPORADA 1913/1914

La temporada d'hivern va començar el 26 de setembre de 1913 amb la companyia de sarsuela de Patricio León junt amb els mestres concertadors Peydró i Senís. La primera tiple Lola Membrives va entrar a formar part de la companyia. La temporada va concloure al mes d'abril, i és a partir d'ací que el teatre va oferir passes de cinema fins a acabar l'estiu.

11.4.5. TEMPORADA 1914/1915

La temporada començà el 8 d'octubre de 1914 amb la companyia de Patricio León i els mestres Peydró i Senís.

El 4 d'abril va debutar una companyia dramàtica dirigida pel primer actor José Martí i de la que formaven part les actrius: Pla, Almiñana, Nicuesa. Els actors: Soler, Marí, Garzaran, Broseta i Muñoz. La companyia oferí un repertori d'obres policiaques: *La banda de los siete*, *El secreto de la biblioteca*, *La princesa de los*

misterios, El crimen del hotel de Roma, El ángel bueno, Los macarrones. Al mes de maig va debutar una companyia de sarsuela que va interpretar reiterades vegades la sarsuela *Las golondrinas*. En acabar la temporada el teatre projectà cine fins a principis d'octubre.

11.4.6. TEMPORADA 1915/1916

A més del llibret on es recull el cartell diari de les representacions, s'ha conservat també el programa de mà de l'obertura d'aquesta temporada on podem trobar el nom de la companyia i els seus components.

La Gran Companyia d'Opereta i Sarsuela sota la direcció del primer actor i director Patricio León junt amb els mestres concertadors, Eduardo Senis i José Gómez fou l'encarregada d'obrir la temporada d'hivern. L'elenc artístic el formaven les actrius: Caridad Álvarez, Asunción del Campo, María Domingo, Pepita Gómez, María González, Consuelo Hidalgo, Inés Martínez, Carmen Mejía, Pura Millet, Glòria Molina, Elena Morant, María Pérez, Manolita Rosales, Àfrica Samaniego, Elvira Vicente. Els actors: Vicente Ballester, Daniel Benítez, Salvador Bernet, Julio Espí, Ricardo Fuentes, Ignacio Genovés, José Martí, Nicolás Nadal, Arturo Pitarch, Julio Piquer, Antonio Ripoll, Francisco Tàrrega, Paco Tomás, Ernesto Vicente. quaranta professors d'orquestra i quaranta coristes. Els apuntadors: Vicente Morales i José Saiz; el director de ball, Miguel Tomás. La Banda de Veterans en escena, la sastreria de la vídua de Peris; la perruqueria de la vídua i fill de Vicente Lita; el guarda-roba i atrezzo d'Enrique Mínguez; el cap de maquinària, Ricardo Aparicio; els pintors escenògrafs Martínez Garí, José Castells i Francisco Pastor; l'electricista, José Martí; el taquiller: Joaquín Mínguez; el comptador: Luis Gil; l'arxiu de la Societat d'autors; el representant de l'empresa, Antonio Díaz i l'agent artístic de l'empresa, Manuel Aliaga.

El dijous 7 d'octubre va començar la temporada amb la representació de la sarsuela en dos actes *Maruxa*, el sàinet de costums madrilenys en un acte *El amigo Melquiades* i la comèdia *La casa de Quirós*. La temporada tingué una durada de noranta-dos dies. Hi va haver noranta funcions de nit, trenta-set de vesprada en dies festius, nou matinés i dues funcions suspeses pels assajos previs a l'estrena de

l'opereta en tres actes *Sybill*, original de M. Brody i F. Martos a la que va estar present el dramaturg Emilio G. del Castillo, qui la va adaptar al castellà.

Es van representar vint-i-set títols en 392 actuacions. L'obra amb més nombres de representacions fou la comèdia en dos actes *La casa de Quirós* amb quaranta funcions, seguida pel sainet líric de costums madrilenyes *El chico de las Peñuelas*, amb vint-i-sis representacions, ambdues obres de Carlos Arniches. S'estrenaren onze obres i es van celebrar tres beneficis, un dedicat al públic, un per al primer actor i director Patricio León i un per a la primera tiple, Caridad Álvarez. El 3 de novembre es va celebrar una funció en commemoració del quart aniversari de la mort del mestre compositor Salvador Giner. L'orquestra del teatre va interpretar dues de les seues obres: *Es chopá... hasta la Moma!*, i *Nit d'albaes*. La companyia lírica pujà a escena la sarsuela en un acte i quatre quadres *El carro del sol*, de Maximilià Thous i José Serrano. No seria aquest l'únic homenatge que el Teatre de Russafa dedicaria al mestre Giner.

La temporada fou donada per conclosa el dijous 6 de gener. En la funció de vesprada va ser representada la comèdia, *La casa de Quirós* i l'opereta alemanya en tres actes del llibre de Jorge Okonkowsky *La casta Susana*, amb l'adaptació espanyola de José Paz i música de Juan Gilbert. En la funció de nit es representà la sarsuela en un acte i cinc quadres *¡Si yo fuera rey!*, d'Antonio López.

El dissabte 8 de gener els diaris anunciaven la inauguració d'una temporada cinematogràfica per l'empresa *Cine Moderno*. Les sessions, les quals començaven a partir de les 16 h, tenien un preu de 10 cènt. l'entrada general i 25 cènt. la de preferència. Les funcions de cine eren intercalades amb funcions de varietats en les quals el públic va poder gaudir de l'actuació d'una reconeguda artista de l'època, *La Bilbainita*.³⁹³

El 7 de juny hi va haver una funció a benefici dels exploradors valencians, en la que l'actor i comediògraf Juan Colom va interpretar el seu monòleg escrit per a l'ocasió *Un buen hombre*. Com a fi de festa la tropa d'exploradors valencians acompanyats per la Banda de Música del Regiment d'Otumba i dirigida pel capità major Nieto, cantaren l'*Himno de los Exploradores*.³⁹⁴

---

393. «Teatros, Temporada del año 1916», *Almanaque de Las Provincias* (1917), 150.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=154&path=1017498

394. «La fiesta de los exploradores», *Las Provincias*, 8 de juny de 1916.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000316081&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

11.4.7. TEMPORADA 1916/1917

La temporada d'hivern donà principi el 5 d'octubre amb el debut de la companyia de sarsuela dirigida per Emiliano Latorre, en la que figurava com a primera actriu la coneguda actriu Blanquita Suárez. Es van estrenar les obres: *Serafín el Pinturero*, *Poca-Pena*, *La isla de los placeres*, *El protector de su Alteza*, *Miss Cañamón*, *El patio de los naranjos*, *Música, luz y alegría*, *La Gioconda*, *Matricula de honor*, *La maldición gitana*, *La escuela de Venus*, *El asombro de Damasco*, *La real gana*, *La Patria de Cervantes*.³⁹⁵

La companyia es va acomiadar el 15 de gener de 1917 donant pas a una temporada de cine fins al 13 d'abril quan entrà en escenari la companyia italiana del Sr. Caracciolo que va debutar amb l'opereta *La duquesa del Balzabarin*. La companyia italiana es va acomiadar el 22 d'abril. A partir d'aquesta data el teatre tornà a oferir projeccions cinematogràfiques.³⁹⁶

11.4.8. TEMPORADA 1917/1918

Sobre aquesta temporada s'ha conservat al llegat un programa de mà del dia de la seua inauguració.

Després d'una llarga temporada de cine, el Teatre Russafa obrí les portes el 25 d'octubre de 1917 amb la companyia còmica-dramàtica dirigida pel primer actor Francisco Gómez-Ferrer. Els papers principals requeien sobre les primeres actrius Mercedes Sanpedro i Conchita Torres i en el primer actor còmic José del Valle. La resta de l'elenc artístic el formaven les actrius: Isabel Aranda, Carmen Blázquez, Carmen Corcuera, Elena Gil-López, Amalia Grao, Carmen Lázaro, Mercedes de la Mata, Dolores Molina, María Robles, Julia Sala, Irene Sánchez, Conchita Torres, Enriqueta Zaldívar. Els actors: Rafael Acebal, Germán Cortina, Juan Díez, Francisco López Silva, Antonio Mata, Ricardo Prieto, Domingo Rivas, Pablo Rossi, Fernando Sala, Antonio Tomé. Els apuntadors Ángel Scapardini,

---

395. Veure nota 393.

396. «Teatros, Temporada año 1917», *Almanaque de Las Provincias*, (1918), 208.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=212&path=1017499

Alfonso Sanabria i Manuel Prieto. En els papers especials, les xiquetes Pilarcita i Isabelita Gómez-Ferrer. La companyia feu el seu debut amb el drama de José Echegaray, *El loco dios*. L'endemà la companyia estrenava *El rayo*, de Muñoz Seca i López Núñez. Un joguet còmic que estava sent l'èxit de la temporada al Teatre La Comèdia de Madrid i per al qual, el Russafa havia encomanat uns decorats nous a l'escenògraf Federico Igual. El mateix dia, *El rayo* era també estrenada al Teatre Apolo de València amb un decorat nou a càrrec de l'escenògraf Eduardo Amorós i on la comptadoria del teatre feia dies que tenia entrades ja venudes, així doncs l'expectació una vegada més estava servida.³⁹⁷

Il·lustració 39. Anunci de cine. Diari Las Provincias, 1917.

La companyia còmica dramàtica finalitzà el 6 de gener amb la representació del melodrama, *La alondra y el milagro* i la comèdia, *El verdugo de Sevilla*. L'empresa de cine modern que dirigia el Russafa, anunciava per a l'endemà una temporada de cine amb l'estrena de la projecció *Aventuras de Maciste*, pel·lícula d'*Italia films*. L'empresa havia contractat també la pel·lícula en sèries, *El triangulo amarillo* interpretada per Emilio Chione i editada per *Tiber Fim*, i *Resurrección* de León Tolstoi, interpretada per la gran actriu de l'època María Jacobini. Aquestes pel·lícules eren d'un cost elevat, però el teatre anunciava uns preus econòmics de 15 cènt. l'entrada general i 30 la de preferència.³⁹⁸

397. Crónica Teatral, Ruzafa, *Las Provincias*, 25 d'octubre de 1917.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000314052&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

398. «Aventuras de Maciste», Teatro Ruzafa, *Las Provincias*, 6 de gener de 1918.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000315081&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

11.4.9. TEMPORADA 1918/1919

La temporada d'hivern va iniciar el 5 d'octubre de 1918 amb la companyia de sarsuela dirigida per Pepe Fernández juntament amb el mestre director Vicente Lleó.

En una nota conservada al llegat del teatre datada el 2 de novembre de 1918, l'empresa del Russafa tenia el gust de convidar al president del comitè organitzador del monument al mestre Giner, a un concert ofert en commemoració del setè aniversari de la mort del compositor. Al mateix acte convidaven també els presidents de l'Ateneu Musical, de l'Orfeó El Micalet, de l'Orfeó Vega, i al director del Conservatori de Música.³⁹⁹ El concert es va celebrar la nit del 4 de novembre al Teatre Russafa amb la participació de la Banda Municipal de València i l'Associació de Professors d'Orquestra de València. Eixa nit, part del públic assistent eren deixebles del mestre Giner, com era el cas del mestre José Serrano, qui ocupava una de les llotges amb la seua família. Al prosceni, en un primer terme, havien col·locat un bust de l'homenatjat. En primer lloc del programa, la Banda Municipal dirigida pel seu titular Luis Ayllón, va interpretar *L'entrà de la murta*, *Sinaí*, *Invierno*, *–Las fases del campo–* i *Rapsodia española*. A continuació els professors de l'Associació d'Orquestra, sota la batuta del mestre Vicente Lleó, interpretaren *El festín de Baltasar*, *Recuerdos del sarao* i *Nit d'albaes*. Com a colofó final, la Banda Municipal juntament amb els professors d'orquestra i sota la direcció del mestre Lleó, van interpretar el conegut poema simfònic de Giner *Es chopà...hasta la Moma*.⁴⁰⁰

En la temporada de Pasqua va actuar la companyia de sarsuela i opereta de Pepe Ángeles juntament amb els mestres directors Pellicer i Tomás. En l'elenc artístic figuraven: com a primera tiple, Carmen Casesnoves i com a primera tiple còmica, la coneguda Adela Taberner. Es van estrenar les sarsueles: *Muñecos de trapo*, *El monaguillo*, *La flor del barrio*, *La mujer artificial*, *Juan de Dios*, *Perico de Aranjuez*.⁴⁰¹

---

399. CDEIVC. Fons Culla, caixa. D07/022.

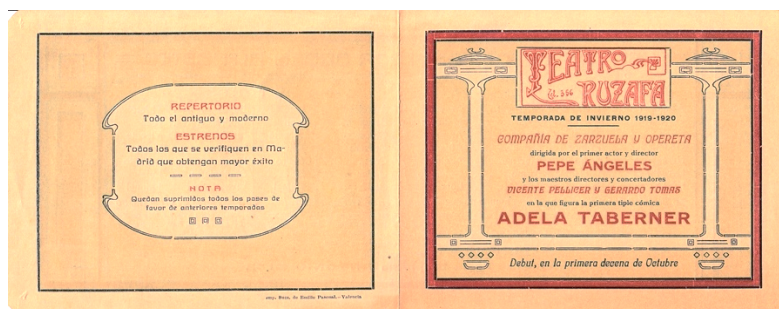
400. «En memoria del maestro Giner», Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 5 de novembre de 1918. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000191331&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

401. «Teatros, Ruzafa», *Almanaque de Las Provincias* (1920), 264. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=266&path=1017501

11.4.10. TEMPORADA 1919/1920

Al llegat del teatre ha quedat conservat un programa de mà de la inauguració de temporada.

La temporada donà principi el 4 d'octubre de 1919 i finalitzà el 6 de gener de 1920. L'encarregada fou, la companyia de sarsuela i opereta dirigida pel primer actor Pepe Àngeles i els mestres concertadors Vicente Pellicer i Gerardo Tomás i en la que figurava com a primera tiple còmica, Adela Taberner. La llista de la companyia, per ordre alfabètic, comptava amb les actrius: Pilar Aznar, Carmen Casesnoves, Candida Egea, Ramona Galindo, Anita Hernández, Consuelo Hernández, Encarna Hurtado. Els actors: Juan Banquells, Vicente Carrasco, Julio Cervera, Pedro Cruz, José Gadea, Rafael Gay, Cristóbal López, José Llobregat, Vicente Llopis, Manuel Pastor, Antonio Ripoll, Luís Santamarta, Manuel Vivas. Els apuntadors Alfonso Peris i Germán Corral, vint-i-sis coristes d'ambdós sexes i trenta professors d'orquestra.

Il·lustració 40. Programa de mà Temporada 1919/1920. Fons Culla.

La companyia, que anunciava representar les obres de més èxit verificades en Madrid, va estrenar *La flor del barrio*, sainet líric que fou representat vint-i-cinc vegades; *La mujer artificial o la receta del doctor Miró*, passatemps còmic-líric en el que l'empresa va gastar 1.750 ptes. extraordinàries en sastreria.

El 10 de desembre van representar l'estrena absoluta de la sarsuela *Juan de Dios*, escrita per l'actor i director de la companyia Pepe Àngeles i musicada pel compositor valencià Miguel Asensi, amb els decorats de l'escenògraf Joaquín Igual. El dia de reis de 1920, la companyia de Pepe Àngeles s'acomiadava amb tres funcions en les quals representaren: *La corte de Faraón*, *La chicharra*, *La niña de las planchas*, *Juan de Dios*, *La fiesta de San Antón* i *El club de las solteras*.

La temporada de Quaresma fou inaugurada el dissabte 10 de gener de 1920 amb el debut de la companyia de sarsuela dirigida pel primer actor Alberto López i els mestres concertadors Antonio Puchol i Gerardo Tomás. Figuraven com a primeres tiples, Adela Taberner i Concha García Ramírez. El programa elegit per a la funció de presentació foren les sarsueles, *La marcha de Cádiz*, *¿Quo Vadis?* i la comèdia lírica *El amor que huye*.⁴⁰²

El 2 d'abril s'estrenà *La perfecta casada*, institució lliure d'ensenyament per a la dona, dividida en un any de preparatori tres cursos i una revàlida, en prosa i vers, original d'Aurelio Varela i Francisco de Torres amb música del mestre Alonso. Aquesta obra havia estat estrenada al mes de febrer en Madrid i al Russafa va assolir les cent representacions. Les obres, *La Venus de las pieles*, *El alegre Jeremias i Música, luz y alegría*, van obtenir cinquanta representacions. Però, fou la humorada còmica-lírica *Las Corsarias*, de Paradas, Jiménez i Alonso la que va atènyer 150 funcions. *Las Corsarias*, s'havia estrenat l'octubre de 1919 al Teatre Martín de Madrid i allí va aconseguir les mil representacions. Aquesta obra, fou un dels grans èxits del mestre Alonso gràcies a la seua música «directa, retozona de impacto seguro y enormemente popular». ⁴⁰³ Un dels números musicals inclou el cèlebre pasdoble *Banderita*, que fou adoptat per les tropes de l'exèrcit espanyol en la seua marxa cap a Marroc. Tan gran va ser el seu èxit que Francisco Alonso fou condecorat amb la gran Creu d'Alfons XII.

Allá por tierra mora
allá, por tierra africana,
un soldadito español
de esta manera cantaba:

Como el vino de Jerez
y el vinillo de Rioja
son los colores que tiene
la banderita española,
la banderita española.
Cuando estoy en tierra extraña
y contemplo tus colores
[...]

---

402. Noticias teatrales, Ruzafa, *El Pueblo*, 10 gener de 1920.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000190332&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

403. Montijano Ruiz, *Madrid frívolo*, 60.

¡Banderita tu eres roja
banderita tu eres gualda!
[...]

Al Teatre Russafa, *Las Corsarias* s'estrenà la nit del dimecres 14 de gener de 1920. Els diaris vaticinaven que seria l'obra de la temporada i no anaren mal encaminats. Eixa nit es van repetir els cinc números de música enmig de tronadors aplaudiments. L'actriu Adela Taberner feia el paper d'abanderada i cantava el famós pasdoble rodejada d'un cor de soldats femenins vestides amb mantons de Manila. Al llegat del

Il·lustració 41. Programa del benefici de l'actriu Adela Taberner, 1921. Fons Culla.

teatre es conserva un programa de mà de la funció de benefici d'Adela Taberner on podem veure a l'artista vestida d'abanderada. Aquest programa pertany a gener de 1921, un any després de l'estrena de *Las Corsarias*.

Al llegat del teatre, ha quedat conservada una carta dirigida al mestre Alonso datada el 15 de febrer de 1920, que encara que no apareix signada suposem era de l'empresari Rafael Díaz. En ella, l'empresari li comunicava, que ja tenia en el seu poder la carta d'Alonso datada el dia 12, la qual havia arribat com ja li havia fet saber en un anterior telefonema amb un retard enorme, i que suposava que Alonso havia rebut la seua carta amb el paquet de programes de *Las Corsarias*. En aquesta, l'empresari convidava a l'autor a la 50 representació de *Las Corsarias*, cosa que també havia fet amb els autors Paradas i Jiménez. Al mateix temps, li notificava els pobles de les tres capitals valencianes pels quals tenia la intenció de fer una gira amb l'exitosa obra. Els pobles de València eren: Carcaixent, Catarroja, Torrent, Alfafar, Burjassot, Godella, Silla, Lliria, Vilanova de Castelló –actual Castelló, Alberic, Alginet, Carlet, Algemesí, Manises, Quart de Poblet, Xest, Ontinyent, Bunyol, Gandia, Alzira, Xàtiva, Utiel, Requena, Sagunt, Cullera, Sueca, Cabanyal, Grau, Caudete, Albaida i Benifaió. De la província de Castelló: Borriana, Vila-real, Vall d'Uixó, Vinaròs, Benicarló, Sogorb, Navaixes. De la província d'Alacant: Alcoi,

Cocentaina, Elx, Oriola, Xixona, Villena, La vila Joiosa, Novelda, Monòver, Dénia. A aquesta llista es pot llegir com l'empresari més tard va afegir els pobles de Benaguasil, Caudiel, Onda, Torrevella i Iecla.

L'empresari també preguntava al mestre Alonso, si el trobava mereixedor de poder estrenar la seua obra *La perfecta casada* al Russafa, i si així era, li demanava li fes arribar el llibret al més aviat possible per poder preparar el material. Díaz s'acomiada del mestre Alonso esperant poder abraçar als tres autors prompte.⁴⁰⁴

Paradas, Jiménez i Alonso van acceptar la invitació de Díaz i van acudir a la cinquantena representació de *Las Corsarias* en el Teatre Russafa. L'empresa del teatre va convidar als autors a una paella en Torrent, fent una despesa total entre viatge i dinar de 2.469,20 ptes. El Russafa estava guanyant diners amb *Las Corsarias*. Al poc d'obrir la taquilla les entrades s'esgotaven, els empleats més antics del teatre confessaven no recordar una cosa semblant.

El dissabte 10 d'abril, el teatre va celebrar les bodes de diamant de *Las Corsarias*, amb les 150 representacions. Per a l'ocasió l'empresa havia programat una funció de matí a les set de la vesprada a preus molt populars d'1 pta. la butaca i 30 cènt. l'entrada general. Eixa nit a les 20:30, al carrer Colón, front al teatre, hi hagué un castell de focs artificials a càrrec del pirotècnic Vicente Martínez, a més de l'amenització per part de dues bandes de música que recorregueren els carrers de la ciutat fent sonar el conegut pasdoble de la bandereta.⁴⁰⁵

Tant va ser el triomf de la revista musical, que el representant d'una casa americana editora de pel·lícules, qui havia presenciat les representacions de *Las Corsarias* i de *La perfecta casada*, va quedar tan entusiasmat que va proposar als empresaris del teatre poder rodar els quadres més representatius de les dues obres. Les cintes serien projectades al teatre abans de ser enviades a Nova York. Encara que no hem esbrinat quina casa cinematogràfica fou l'encarregada ni tampoc quan es van projectar al teatre les cintes, si que estem segurs que van ser filmades perquè al llibret de la temporada consta una despesa de 1.457,50 ptes. per l'edició de la pel·lícula de *Las Corsarias* i 1.493 ptes. per a clixés, còpies i fotogravats de *La perfecta casada*. La companyia de sarsuela d'Alberto López s'acomiadà del Teatre Russafa el 25 de maig de 1920.

---

404. Veure nota 789.

405. Noticias teatrales, Teatro Ruzafa, *Las Provincias*, 10 d'abril de 1920.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000315587&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

11.5. ANYS 20

11.5.1. TEMPORADA 1920/1921

La temporada d'hivern començà el 18 de setembre de 1920 amb el debut de la companyia de sarsuela i opereta dirigida pel primer actor Patricio León, junt amb els mestres directors i concertadors Natalio Garrido i Francisco Lozano, el mestre de ball Miguel Tomás i la primera tiple còmica Adela Taberner. L'elenc artístic el formaven les actrius: Concha García Ramírez, Vicenta Alcaraz, Pilar Aznar, Teresa Esteve, Angelita Fernández, Lola Fora, Concha Gorgé, Encarnación Hurtado, Juanita Igualda, María Mateu, Matilde Prieto, Amalia Sanchis, Carmen Sanmartín. Els actors: Ignacio León, Francisco Alba, Bernardo Barberá, Juan Banquells, Pedro Cruz, Francisco Furió, José Llobregat, Luis Morón, Enrique Pascual, Paco Tomás, Isidro Vallcanera, Francisco Villasante, Manuel Vivas. Els apuntadors Alfonso Peris, José Paredes i Francisco Tio; trenta-dos coristes d'ambdós sexes, trenta professors d'orquestra i la Banda de Bombers en escena. Eixa nit s'estrenava un nou teló de boca, obra de l'escenògraf Joaquín Igual. El programa el formaven les sarsueles: *La Revoltosa*, *El famoso Colirón* i *En Sevilla está el amor*.

406

La nit de la inauguració debutava per primera vegada la tiple lleugera María Mateu. La nova revista valenciana d'espectacles *Esport Artístico*, dedicava un article en què destacava el gran èxit assolit per la cantant valenciana la nit del seu debut al Teatre Russafa. Mateu, qui havia debutat amb l'obra de Rossini *En Sevilla está el amor*, des d'un primer moment va causar bona impressió. La seua presència a l'escenari, vestida elegant, però amb senzillesa i una veu de registre mitjà sense indecisions a l'hora de reproduir els picats i les fermates, va fer que fora afalagada pel públic. La premsa, agraïa a l'empresa del Russafa per donar l'oportunitat a cantants que com María, en un futur donarien glòria a l'art valencià.⁴⁰⁷

Al llegat ha quedat conservat el programa de mà de la inauguració de temporada, els programes d'algunes de les funcions de benefici dels actors principals

---

406. Noticias teatrales, Teatro Ruzafa, *Las Provincias*, 18 de setembre de 1920. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000315587&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

407. Arxiu J. Huguet, *Esport-Artístico*. Revista de espectáculos, *María Mateu*, 25 de setembre de 1920, no. 2.

i del benefici pels xiquets de Rio Tinto. Al mes de gener van celebrar el seu benefici els actors Patricio León, Ignacio León i l'actriu Adela Taberner. En febrer, les actrius Concha García Ramírez i María Mateu i al mes de març el baríton Bernardo Barberà. Durant la temporada van ser representades les sarsueles: *Los cadetes de la reina*, *La tragedia de Pierrot*, *La fiesta de San Antón*, *La Trapera*, *La alegría de la huerta*, *Las delicias de Capúa*, *Alma de Dios*, *Felipe Segundo*, *San Juan de Luz*, *Molinos de viento*; les revistes: *Las Corsarias*, *El país de las hadas*, *Blanco y Negro*; els sainets: *La del dos de mayo*, *¡To está pagao!*.

La revista en un acte, *Blanco i Negro*, fou pujada a escena per primera vegada al Teatre Russafa el 4 de març. Altres foren estrenes absolutes, com el joguet còmic líric en un acte *Gallardo y Calavera*, estrenada la nit del 13 de gener en el benefici d'Ignacio León; la sarsuela en un acte *El gusanillo del querer*, del dramaturg valencià Fausto Hernández Casajuana, estrenada el 25 de febrer i el 6 d'abril la revista del mateix autor amb la col·laboració de Maximilià Thous i la partitura de Miquel Asensi *M'he deixat les espardeñes*.

Aquesta revista, forma part de la tetralogia a partir dels versos d'una cançó popular valenciana. La revista que rep el nom del primer vers, *A la vora del riu mare*, va ser estrenada al Teatre Circ Regües de València el 28 d'octubre de 1919. La tercera revista amb el nom del tercer vers, *Mare no li ho diga al pare*, també fou estrenada al Regües en desembre de 1922 i la quarta amb el nom del quart vers, *Que jo tornaré a per elles*, va quedar sense concloure. Tot i que la primera revista que enceta el cicle era prou interessant i va obtenir bona crítica, la segona i la tercera no van gaudir del mateix èxit d'inspiració per part dels autors i va anar en detriment. La premsa de l'època els va dedicar crítiques prou adverses, cosa que va dur els autors a repensar-se la continuïtat del text d'aquesta última revista que completava la tetralogia.⁴⁰⁸ La temporada es va donar per conclosa el 15 de maig de 1921.

---

408. Josep Lluís i Rodolf Sirera, Introducció, edició i notes a *Teatre, Faust Hernández Casajuana*, ed. Biblioteca d'Autors Valencians, 28 (València: Alfons el Magnànim, 1993), 14.

11.5.2. TEMPORADA 1921/1922

La companyia de sarsuela i opereta sota la direcció artística d'Enrique Estela i el mestre concertador Natalio Garrido, va ser l'encarregada d'obrir la temporada d'hivern. Al llegat del teatre s'ha conservat un programa d'obertura de la temporada. En el paper de primeres tiples figuraven: Adela Taberner, Concha Michó, Sara Fenor, María Mateu i Juanita Cabrera. Els primers actors i directors eren: Alberto López i Paco Tomás i el primer tenor còmic Ignacio León. Els apuntadors: José Paredes, Alfonso Peris i Francisco Tio. Un total de vint-i-quatre actors i actrius, vuit xiques de conjunt, trenta-sis coristes d'ambdós sexes, trenta professionals d'orquestra i la Banda de Bombers en escena completaven l'elenc artístic. La companyia feu el debut de la inauguració de temporada el dijous 15 de setembre. Però, el dimecres 14 el teatre oferí una funció extraordinària en què la recaptació anava integrada pels soldats ferits i malalts de l'exèrcit, aleshores, destinat en les operacions militars a Melilla. La programació que penjava en cartell per a l'ocasió era, l'opereta en dos actes *Los Calabreses*, el conte militar *La alegría del batallón* i per a finalitzar, *La canción del soldado*, composició per a banda i cor del mestre Serrano, en la que va formar part la Banda del Regiment de Guadalajara i la Banda de Cornetes i Tambors de Capitania.⁴⁰⁹

11.5.3. TEMPORADA 1922/1923

Abans de que aquesta temporada d'hivern comencés, el teatre va oferir espectacles de varietats.

El 29 de setembre de 1922 els diaris anunciaven el debut d'Edmond de Bries,⁴¹⁰ Magda de Bries, la ballarina Jesusilla Lazcano, els malabaristes «Les

---

409. Noticias teatrales, Teatro Ruzafa, *Las Provincias*, 14 de setembre de 1921.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000318480&presentacion=pagina&posicion=4&registrardownload=0

410. Ascensio Marsal Martínez, conegut amb el de nom artístic d'Edmond de Bries, natural de Cartagena (Múrcia), fou un transformista i imitador d'artistes reconeguts de l'època com Pastora Imperio, Raquel Meller o la Chelito. Va tindre un gran èxit per les vestimentes tan sumptuoses que utilitzava en les seues actuacions i que ell mateix confeccionava, ja que havia treballat de modista. Aquest tipus d'artistes van sorgir en Espanya a finals del s. XIX a imitació d'altres ciutats com Londres, Berlín o París i van anant desapareixent a ral de la Guerra Civil

1,2,3,4,5,6, Cronay's», els acròbates i equilibristes japonesos Nanakusa-Okinsan i els artistes excèntrics Willy and Canich amb els seus números anomenats *Tourbillon humano* i *El hombre sin huesos*.

Edmond de Bries, acabava d'actuar el dia abans al Teatre Apolo de València on havia fet la presentació de la seua creació *El traje luminoso* en el cuplet *Lo más chic*. En els seus espectacles l'acompanyava la seua germana Magda de Bries, cantant i ballarina. Per la diversa presentació, elegància de vestits i mantons de Manila que es feien servir, aquest tipus d'espectacles solien ser més ben rebuts per les dones, i era a elles a qui anaven moltes vegades dedicats. Els diaris de l'època feien ressò de l'èxit de l'artista: «Éxito asombroso de Edmon de Bries i todo el colosal programa de variedades que le acompaña, lo nunca visto en lujo, chic, riqueza en trajes»⁴¹¹

Anoche se inauguró este teatro, bajo los mejores auspicios: Edmond de Bries, la mascota de los teatros. Su arte indiscutible no tiene límites y conquista los públicos con todos los atractivos de un verdadero artista. Las señoras asisten encantadas a estos espectáculos de la moda [...] su espectáculo tiene más interés que la opereta, porque nunca hasta hoy se han visto tantos alardes de lujo y riqueza como el que nos presenta Edmond.⁴¹²

Ya en toda Valencia no se habla de otra cosa que del éxito sin par que ha tenido entre nosotros el inimitable Edmon de Bries, en su imitación de Raquel Meller. [...] Esta noche se presentará como modisto y confeccionará uno de sus mejores trajes completo. El pedido de localidades para asistir a esta verdadera novedad es enorme [...] El viernes se anuncia el beneficio de Edmon de Bries, con estreno de un traje para La Maja, de Romero de Torres y la imitación de la Fornarina.⁴¹³

Espanyola. Els seus transformismes amb un maquillatge i pentinat de dona eren molt perfeccionats. L'italià Leopoldo Frégoli, fou un dels pioners d'aquest tipus d'art. A la ciutat comtal, la figura de Manuel Izquierdo, de nom artístic Derkas, va ser un dels més reconeguts dels anys xx. En general, aquests artistes no van ser massa ben considerats sent moltes vegades relacionats amb l'homosexualitat i maltractats per la societat.

411. «Inauguración de la temporada», Teatros, Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 30 de setembre de 1922.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000196766&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

412. Noticias teatrales, Ruzafa, *Las Provincias*, 30 de setembre de 1922.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000319717&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

413. Noticias teatrales, Ruzafa, *Las Provincias*, 5 d'octubre de 1922.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000319722&presentacion=pagina&posicion=6&registrardownload=0

Edmond de Bries estigué actuant al Russafa fins a l'11 d'octubre. Eixe any, fou un dels últims teatres en inaugurar la temporada d'hivern. La companyia de sarsuela dirigida pel primer actor Pepe Fernández, la va inaugurar el 14 d'octubre. L'elenc artístic estava format per les actrius: Amparo Ferrer, Mercedes Serra, Juanita Fabra, Consuelo Taberner, Rosell, Blasco, Sellés, Piquer, Serra, Espí, Navarro. Els actors: Fernández, Gimeno, Blanca, Pastor, Alegre, Cruz, Ramírez, Alós, Boví, Francès. El programa el componia l'episodi líric-dramàtic en un acte *El cantinero del tercio*, el sainet líric de costums madrilenys *La fiesta de San Antón* i l'estrena de la revista còmica-lírica en un acte, cinc quadres, dos subquadres i dues apoteosi *Que és gran Barcelona!*, de Manuel Fernández amb música de Juan A. Martínez.

La revista lírica *Que és gran Barcelona!*, estava sent representada al mateix temps en Madrid i Barcelona amb gran acceptació. Els seus autors van estar presents la nit de l'estrena en València, on també es van presentar noves escenografies creades pels artistes Castells i Colmenero. Durant aquesta temporada, la qual va ser prou curta puix va finalitzar el 20 de novembre, van ser representades vint-i-una obres, entre elles, revistes musicals i sarsueles. El sainet líric *La casa de los abuelos*, de Rafael Sepúlveda i José Manzano amb música d'Eugenio Úbeda, estava anunciat per a ser representat el 14 de novembre, però fou suspesa per ordre dels autors, no sabem la causa, però així ho indica una nota escrita en el llibret de registre de la temporada.

El 18 d'octubre fou el debut del tenor José Fanás, amb l'opereta còmica en dos actes *La generala*. La premsa alabava al tenor i comentava que estava en possessió d'una veu clara i ben timbrada, a més d'una bona posada en escena. El 31 d'octubre, la tiple Adela Taberner feia el seu debut amb la revista *El príncipe carnaval*. Adela, actriu molt reconeguda, eixa nit va obtenir grans ovacions per part del públic del Russafa, el qual va omplir el teatre.⁴¹⁴

La Banda de la Legió Estrangera, que es trobava de gira per diverses capitals espanyoles, va arribar a València el divendres 27 d'octubre a les 10 h del matí en el tren ràpid d'Alcoi. Aquesta agrupació musical, formada per seixanta músics i dirigida per Pedro Còrdova Rozas, va causar gran expectació. A la seua arribada, visitaren les autoritats valencianes a l'ajuntament de la ciutat on van interpretar al pati de l'edifici: *L'entrà la murta*, el pasdoble de la sarsuela *El gaitero*,

---

414. «El príncipe carnaval», Teatros, Russafa, *El Pueblo*, 1 de novembre de 1922.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000196793&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

Himno del Tercio i *La Madelón*. Eixe mateix dia a les 18 h, la Banda de la Legió va actuar al Teatre Russafa. El programa el componien un concert interpretat per la Banda i l'episodi líric-dramàtic *El cantinero del Tercio*, representat per la companyia del teatre. Ja en la sessió de les 21:30 h de la nit, la Banda de la Legió va oferir un altre concert seguit de la sarsuela *El bueno de Guzmán*.⁴¹⁵

Segons una anotació al llibret de registre, aquesta temporada havia estat un fracàs. Els ingressos ascendien a 48.280,55 ptes. en comparació a la de varietats, que en tretze dies havien fet un recompte de 22.441,30 ptes. La programació de la temporada de sarsuela no havia resultat atractiva en general, hi havia hagut moltes reposicions i poca novetat. El diari *El Pueblo*, ja havia fet un apunt quan l'estrena de la comèdia *Camino del destierro*, dient que l'obra no suposava un reforç pel cartell i que aquest teatre sempre tan afavorit pel públic, devia posar més gust i ànim en el referent a la programació.⁴¹⁶

En acabar la temporada de sarsuela, el teatre donava pas a una temporada de circ i varietats la qual va començar el 21 de novembre i finalitzà el 7 de gener de 1923. En sessions de vesprada i nit, foren contractades diverses companyies de varietats, les quals oferien actuacions de diferents modalitats artístiques. El programa sempre començava amb una sessió de cine o una simfonia, seguit de les varietats per a tancar l'espectacle amb l'actuació de la gran figura artística de la nit.

Després d'aquesta temporada, el Teatre Russafa canvia d'empresaris, els quals continuen oferint espectacles de varietat. A continuació detallem les companyies i el període de temps que van ser contractades al Teatre Russafa.

Del 21 al 27 de novembre de 1922. Willy Farridiani.

Va actuar la gran Companyia Eqüestre de Willy Farridiano formada per artistes gimnàstics i còmics musicals.

---

415. «La banda de música de la Legión visita Valencia», *Las Provincias*, 28 d'octubre de 1922.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000319739&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

416. «Camino del destierro», Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 21 d'octubre de 1922.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000196784&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

Del 28 de novembre al 10 de desembre de 1922. Paco Sanz.

S'anunciaren grans atraccions amb el reconegut ventríloc valencià. Junt amb l'artista, van actuar la cançonetista Isabel Aragón i la ballarina Mary Luisa.

Del 14 al 27 de desembre de 1922. Pastora Imperio.

La gran balladora gitana, era una de les figures més representatives del flamenc. L'acompanyaren a l'escenari la Rondalla Aragonesa, Los Levantinos, Pepita Martí, Lita Linda, Angelita Ferri i Lolita Fortuño. El 18 de desembre l'espectacle va quedar suspès per malaltia de la *bailaora* gitana.

Del 28 de desembre 1922 al 7 de gener de 1923. La Goya.

Aurora Purificación Mañanos Jauffret, coneguda com «La Goya».⁴¹⁷ Durant la seua estança al Teatre Russafa la van acompanyar les artistes: Maruja Sánchez, Mari Palmerita, Lita Linda, La Troupe Guerra, Isabel Aragón i l'il·lusionista Caballero S. Omir. El 29 de desembre la funció va ser suspesa per malaltia de «La Goya». El públic va poder gaudir d'actuacions amb preu popular de 2 ptes. la butaca i 50 cènt. l'entrada general.

Del 10 de gener al 14 de febrer de 1923. Companyia de Comèdies Fuentes-Vargas. Feia el seu debut amb l'estrena del sainet en tres actes, *El niño de oro*, a la que va assistir el seu autor José María Granada i la comèdia *Constantino Pla*. L'elenc artístic estava format per les actrius: Joaquina Almarche, Társila Criado, Concepción Fauste, María Fuentes, Pilar Olivar, Ángeles Pagés, Isabel Reig, María Teresa Reig, Pilar Romero i María Zamora. El actors: Pedro Abad, Juan Beringola, Ángel Blasco, Francisco Fuentes, Paco Fuentes, Luis Herrero, Tino Rodríguez, José Soler, José María Torre, Miguel Vargas, Ricardo Vargas, Alfonso Yanguas. Els apuntadors: Francisco Catalan i Jesús Pastrana. Durant la seua estança al teatre van pujar a escena vuit obres de diferent gènere; *Manolito Pamplinas*, *Mala madre*, *Los caballos negros*, *El flechazo*, *El sexo débil*, *¡Si fué D. Juan andaluz!*.

---

417. La Goya, era una artista amb un nivell cultural prou elevat a diferència d'altres artistes de l'època. Parlava tres idiomes i a més comptava amb estudis de solfeig i piano. Dissenyava el seu propi vestuari, que solia canviar en cada cançó que interpretava. Fou una cupletista molt reconeguda i imitada en el seu gènere en el que feu famosos els cuplets, *Tápame*, *Balancé*, *El tacatá*, *Ven y ven y ven*.

Del 15 al 18 de febrer 1923. Emil Saüer.

El pianista alemany Emil Saüer (1862-1942), contractat mitjançant l'empresa Barber, empresa que dirigia el Teatre Eslava, va fer tres concerts al Teatre Russafa. Saüer, fou alumne de Franz Liszt i encara que ja comptava amb certa edat, conservava la seua tècnica àgil i la interpretació neta i brillant de la joventut. A més de pianista també es va decantar per la composició, interpretant algunes de les seues obres als seus concerts. El programa estava dividit en tres parts, en les que va interpretar obres de Bach, Beethoven, Schumann, Chopin i altres pròpies. Com a bis va dedicar al públic la *Dança* de Granados en *Mi menor*. Els concerts començaven a les

Il·lustració 42. Programa del concert de Saüer al Teatre Eslava de València, 1923. Arxiu J. Huguet.

18:15 h. Saüer feu el recital amb un piano de cua Bechstein propietat de l'empresa Barber. Les butaques tenien un preu de 4,50 ptes. Els dies 18 i 21 d'abril, Saüer tenia un concert programat al Teatre Eslava de València amb el programa que podem veure ací exposat.

Del 21 al 26 de febrer de 1923. Temporada de Cine i Varietats.

S'estrenà la pel·lícula muda *Flor de España* (1921), escrita i codirigida per José María Granada amb música de Mario Bretón. L'actriu principal era la ballarina Helena Cortesina, que a més fou codirectora i productora de la cinta. L'argument tracta d'un torero que s'enamora de Paloma, una florista que acaba triomfant als escenaris amb el nom artístic de *Flor de España*. Reapareixia en València després d'una gira per Espanya, la cupletista Pepita Ramos, «La Goyita». El programa comptava amb dues parts, les quals obrien amb una simfonia, seguida una pel·lícula i l'estrena de *Flor de España*. En la segona part, fou el debut de la ballarina María Portillo, seguit de l'actuació estellar de «La Goyita». Aquest programa va estar en cartell en sessions de tarda i nit fins al 26 de febrer.

Del 27 de febrer al 25 de març de 1923. Cine.

S'inaugurava la temporada oficial de cine amb grans estrenes protagonitzades per les estrelles del moment com Douglas Fairbanks, Tom Mix, George Walsh, Lucy Deraigne, Catherine Calvet. Les sessions tenien un horari de 15:30 h a 24 h de la nit. Entremig hi va haver tres dies de cine i varietats amb les artistes Victoria Reina i

Adelina Nájera. Durant aquests dies es va projectar el film adaptat de l'obra d'Àngel Guimerà, *Tierra baja*.

Del 31 de març al 6 d'abril de 1923. Troupe Ibérica.

El teatre tornava a oferir varietats amb la Troupe Ibérica i la seua semi revista d'estil parisenc *El cabaret rojo*, acompanyat per una *Jazz-Band*.

Del 7 d'abril al 10 de juny de 1923. Companyia de Sarzuela i Opereta.

La companyia estava dirigida pel primer actor Ricardo Fuentes junt amb els directors concertadors Rafael Cabas i Natalio Garrido. L'elenc artístic estava format per les actrius: Amparito Alarcón, Pepita Alcácer, Carmen Burgos, Anita i Enriqueta Conti, Amparito Espí, Aurora Gómez, Vicenta Llario, Teresita Martí, Diadema i Séllica Pérez, Carmen Rojas, Amparo Seguí, Mercedes Serra, Adela Taberner. Els actors: Gonzalo Ambit, Matias Ferret, Ricardo Fuentes, Pedro García, Francisco Giménez, Salvador Gómez, Ramón Gutiérrez, Enrique Martínez, Pablo Melgosa, Salvador Montiel, Eugenio Peidró, Antonio Pérez, Paco Tomás. La companyia va debutar amb la sarsuela en dos actes i tres quadres *La montería*, i l'entrés líric *La niña de las planchas*. Durant la seua estança al teatre, la companyia va pujar a escena un total de dinou obres entre sarsueles i sainet lírics. Al llegat ha quedat el programa de mà del debut.

El divendres 25 de maig, el Teatre Russafa va preparar una funció homenatge al mestre José Serrano. La nit d'abans, a la plaça de la Verge de València, dins els actes organitzats en honor a la coronació de la Mare de Déu dels Desemparats, el mestre Serrano havia estrenat la seua nova composició dedicada a la Patrona de la ciutat, *¡Valencia Canta!*. La nit de l'homenatge, el Teatre Russafa es trobava ple fins al vestíbul. El programa comptava amb les composicions del mestre de Sueca; *El motete*, *La canción del olvido*, *La Reina Mora*. El mestre Serrano fou ovacionat només va aparèixer a escena a dirigir *¡Valencia Canta!*, interpretat conjuntament per la Banda Municipal de València i la Banda de Cornetes del Regiment de Mallorca, l'Orfeó de La Vega i l'Orfeó El Micalet, L'Associació coral de Lo Rat Penat i el Cor de xiquets i xiquetes asilats de la Misericòrdia i la Beneficència, la soprano solista Paloma Escamilla i el baríton Sr. Miragall. El públic, entre aplaudiments incansables, en diverses ocasions feu eixir al mestre Serrano i al seu cosí Mariano Serrano autor de la lletra, a saludar a escena. Per a tancar l'acte, la Banda Municipal interpretà l' *Himne de l'Exposició*, també de Serrano i lletra de Maximilià Thous. La funció, que havia començat a les 22 h de la nit, va acabar a les

dues de la matinada.⁴¹⁸ Eixa nit va ser la nit amb més productivitat econòmica de la temporada de sarsuela amb una recaptació de 4.012 ptes. *¡Valencia Canta!*, va ser interpretat durant deu dies seguits al Russafa i va aparèixer onze vegades en cartell. L'1 de juny es va oferir un concert a benefici dels orfeons La Vega i El Micalet. El programa comptava amb les sarsueles *La Alsaciana*, el pròleg de *Los payasos*, interpretat pel baríton Ramón Estrella, *Ecos del Turia* del mestre Giner, cantat per les veus de l'Orfeó El Micalet, *La jota aragonesa* del mestre Elvira per l'Orfeó La Vega, la marxa de *Gigantes y Cabezudos* i *¡Valencia Canta!* interpretats pels dos orfeons i el cor de la companyia.

Del 12 de juny fins al 10 de juliol de 1923. Cine.

El teatre tornà a oferir cine. Més tard la cartellera d'estiu quedaria ocupada pels espectacles de varietats.

Del 24 de juliol fins al 2 d'agost de 1923. La Chelito.

Consuelo Portela «La Chelito», era una de les cupletistes més conegudes de principis del segle. Actuà al Russafa en sessions de tarda i nit. Va crear molta expectació en el públic, ja que solia lluir vestits lleugers que deixaven a la vista el seu escultural cos.

Del 3 d'agost fins al 7 de setembre el teatre romangué tancat.

11.5.4. TEMPORADA 1923/1924

El Russafa donà per inaugurada la temporada el 7 de setembre amb espectacles de varietats de la mà de la cantant Ninón i la seua Troupe. Balls, cuplets, escenes argentines i andaluses formaven l'espectacle. El 22 de setembre els va substituir La Troupe Ibérica i la repetició del seu espectacle *El cabaret rojo*, que ja havien ofert el passat mes de març. Els artistes finalitzaren el 3 d'octubre per a donar pas a la temporada de sarsuela.

---

418. «Homenaje al maestro Serrano», Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 26 de maig de 1923.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000196784&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

El dijous 4 d'octubre la Gran Companyia de Sarsueles i Operetes d'Enrique Beut amb els mestres directors i concertadors Ricardo Sendra, Emilio Blay i Natalio Garrido inauguraven la temporada d'hivern. Formaven la companyia les primeres típles Conchita Bañuls i Herminia Velasco i un total de trenta-quatre artistes, entre actors, actrius i cantants, tres apuntadors, una parella de ball, coristes de Barcelona i València. Van debutar a les 22 h amb la sarsuela *Jugar con fuego*.

Durant la seua estada al Russafa, la companyia va posar en escena un total de trenta-set obres, de les que quatre foren estrenes absolutes: *Los greñuos*, sarsuela gitana en un acte, dos quadres i un pròleg, d'Enrique Bohorques i Julio Pérez amb música de Francisco Lozano. Fou estrenada el 13 de novembre amb l'assistència dels seus autors. En l'estrena va dirigir l'orquestra el compositor de la música i en el número de la *Zambra gitana* va actuar la ballarina Glòria España. *Los greñuos* va tindre un total de dinou funcions.

La granjera de Arlés, drama líric d'ambient provençal en dos actes i dos quadres en prosa amb llibret de Rafael Sepúlveda i José Manzano amb música d'Ernesto Rosillo, fou estrenada el 23 de novembre també amb l'assistència dels seus autors. En l'estrena va dirigir l'orquestra el mestre Rosillo, qui va ser obsequiat amb moltes ovacions. També els cantants i actrius, Conchita Bañuls, Antonia Fuentes, Blas Lledó i Enrique Beút, com els escenògrafs Sanchis i Paula artífexs de les decoracions, van tindre una gran acollida per part del públic. L'obra que havia estat premiada amb el tercer premi al concurs de sarsueles celebrat per la Societat d'Autors Espanyols en l'any 1922, va pujar trenta-tres vegades a escena durant la temporada.

El Mayorazgo, sarsuela de costums andalusos en un acte i tres quadres, fou estrenada el 7 de desembre amb la presència dels autors, Francisco Barchino i Manuel Soto Lluch, música de J. Sánchez Reglà. L'obra no va tindre massa èxit, ja que la crítica la va qualificar de poc interessant i sols va estar cinc vegades en cartell.

El principe azul, opereta bufa en un acte de Julio Torres i Rafael Robledo, amb música de Severo Muguerza, va ser estrenada el 14 de desembre amb la presència dels autors. L'obra que era la seua primera composició, plena d'acudits i música fàcil va estar ben acceptada pel públic. Hi van fer set representacions. La companyia va fer el seu acomiadament el 6 de gener de 1924. Al llegat ha quedat el programa de mà del seu debut.

Del 8 al 22 de gener de 1924. La Troupe Ibérica.

Tornava al Russafa amb *El cabaret rojo* i una selecció de varietats que incloïen els espectacles de *La gran zambra gitana*, *Entre cañaverales*, *Frivolidades*, *El pájaro de oro*, *La algria de la fragua*, *El rancho argentino*, *La carabana húngara*. *Del Boulevard a Montmartre*. El públic ja estava cansat d'aquest tipus d'espectacle i es feia notar en taquilla. Hi va haver dies que a penes passaven de 100 ptes. de guanys en una sessió, havent de suspendre alguna d'elles com fou el cas del dia 18 de gener.

Del 23 de gener al 31 de gener de 1924. Los de la Raza.

El grup presentava el seu espectacle de costums argentines que incloïen els famosos *corridos argentinos*. Al llegat del teatre es conserva una octavilla que diu així:

TEATRO RUZAFÁ

Madre España:

¡Como un girón de bandera,
la patria argentina le ofrenda en
las cuerdas de la guitarra y en el
canto de los gauchos el alma
de su raza!

LOS DE LA RAZA

miércoles 23 de Enero de 1924⁴¹⁹

De l'1 al 5 de febrer de 1924. El Doctor Adryan.

Acompanyat per la seua companyia *del misterio*, presentava un espectacle definit com *de ciencia, arte y gracia*.

Del 8 a l'11 de febrer de 1924. Companyia de Sarsuela de Pedro Barroso.

La companyia havia estat actuant al Teatre Principal de València amb *Doña Francisquita*, una sarsuela acabada d'estrenar en Madrid. La companyia de Barroso s'havia acomiadat del Principal el 6 de febrer i els empresaris del Russafa van aprofitar per contractar-la i poder així oferir quatre dies de funció amb l'exitosa sarsuela. *Doña Francisquita*, escrita per Federico Romero i Fernández Shaw i musicada pel mestre Amadeo Vives, fou estrenada al Teatre Apolo de Madrid en octubre de 1923, avui és considerada una de les obres més representatives del gènere de sarsuela.

---

419. Veure nota 37.

Del 13 al 17 de febrer de 1924. Cine.

El teatre va emetre la pel·lícula de producció espanyola en cinc actes *Santa Isabel de Ceres*, interpretada per l'actriu Aurora Redondo, que tan gran èxit havia obtingut a Madrid.

Del 23 de febrer al 13 d'abril de 1924. Companyia de Sarsuela i Opereta.

Donava entrada la temporada de Quaresma dirigida pel primer actor Patricio León junt amb els mestres directors i concertadors Ricardo Sendra i Rafael Cabas. La companyia comptava amb les actrius: Conchita Abaró, Pepita Alcácer, Amparo Aliaga, Consuelo Benítez, Carmen Ciargas, Amparo Clement, Amparo Espí, Paquita Gimeno, Emilia López, Vicenta Monterde, Cora Raga, Amparo i Luisita Wieden. Els actors: Joaquín Alcantud, Pascual Cirujeda, Ramón Estarells, Emilio García, Manolo Gorgé, Antonio Ripoll, Julio Rosell i Paco Tomás. A més dels apuntadors Vicente Gisbert i Vicente Widen, trenta-sis coristes d'ambdós sexes i trenta professors d'orquestra. La companyia va pujar a escena un total de divuit obres líriques. La més representada fou la sarsuela en dos actes *La leyenda del beso* d'Enrique Reoyo, José Silva i Antonio Paso –fill– amb música de Soutullo i Vert.

La sarsuela *La canción del Corso*, de Pascual Guillen i José Reverter amb música de Julián Menéndez i José María Martín, va ser estrenada la nit del 10 d'abril. Eixa nit els autors van estar presents i el mestre Martín va dirigir l'orquestra. Tant el mestre Martín com el mestre Menéndez, reconegut clarinetista, eren professors músics de la Banda Municipal de Madrid i aquesta era la seua primera composició del gènere. Al llegat es conserva un programa de mà de la temporada.

Del 19 al 28 d'abril de 1924. Companyia de Sarsuela.

Dirigida per Leopoldo Gil fou l'encarregada d'obrir la temporada de Pasqua. La companyia comptava amb el primer actor còmic Pepe Alba i les tiples Emilia Clement i Pepita Alcácer. El dia 24, es va oferir una funció a benefici de l'hospital de xiquets del metge D. Ramón Gómez Ferrer. La funció que constava de tres parts, incloïa un concert a càrrec del tenor Federico Bastida, qui va interpretar la *Romança de la flor* de l'òpera *Carmen* de Bizet i la *Romança* del segon acte de la sarsuela *Doña Francisquita*. Completaven el programa *La leyenda del beso* i *La rubia del Far-West*. El 26 d'abril s'estrenà la sarsuela en un acte i tres quadres, *El amor está en peligro* de Fausto Hernández Casajuana i Federico Miñana amb música de Leopoldo Magenti. L'obra d'argument romàntic, va obtenir una gran acceptació per

part del públic qui va riure a costa de l'humor que caracteritzava a Hernández Casajuana, també va apreciar la bona ploma del coautor Miñana, així com la música lleugera i fàcil d'un aleshores jove i prometedor compositor Magenti.⁴²⁰ Per diferències entre els empresaris de la companyia i l'empresa del teatre, la temporada es va donar per finalitzada el 28 d'abril

Durant el mes de maig, el teatre va oferir unes sessions soltes de sarsuela a càrrec de la companyia de Leopoldo Gil juntament amb les actrius Alarcón, Morante, Numbela i els actors Bastida, Alberto López, Tejada i Ripoll. La companyia van actuar els dies 10, 11, 12, 24 i 25 de maig, amb la sarsuela *Doña Francisquita*, *Valencia Canta*, *La real gana* i *La linda tapada*.

11.5.5. TEMPORADA 1924/1925

La revista *La Reclam Cine* del mes de setembre, avançava notícies sobre les temporades teatrals de València. Referent al Teatre Russafa, apuntava la seua inauguració sobre el 26 o 27 del present i donava els noms de les principals figures de la Companyia de Sarsuela i Opereta que anava a fer cartell. El primer actor i director era el prestigiós artista Luis Bori; altre primer actor, Lorenzo Sola; tiples cantants, Julia García, Lola Bañuls i Amparito Marco; tiples còmiques Sara Fenor, Antonia Pastor i Vicenta Àngel; característiques, Pepita Alcácer i Concha Monreal; barítons, Manuel Alba i Leopoldo Pitarch; tenors, Antonio B. de Quirós i Emilio Navarro; tenors còmics, José Gadea, Casimiro García i Rafael Cervera; característic, Guillermo Alba; actors genèrics, Juan Moyano i Domingo Montó; mestres directors i concertadors, Rafael Cabas i Natalio Garrido.⁴²¹

El diari *Las Provincias*, publicava en primera plana una foto de les actrius de la companyia juntament amb l'actor i director Luis Bori. Anunciava la inauguració de la temporada i al mateix temps feia ressò de la nova empresa que s'havia fet càrrec del teatre. Segons el diari, Culla, el nou empresari, havia encertat en contractar la companyia de Bori i la programació que proclamava per a la nova

---

420. Crónica teatral, Ruzafa, *Las Provincias*, 27 d'abril de 1924.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000318374&presentacion=pagina&posicion=7&registrardownload=0

421. Veure nota 245, 9.

temporada. Opinava que amb ella el Teatre Russafa tornaria al lloc que es mereixia, el qual havia perdut a conseqüència del mal gust en les programacions elegides pels últims empresaris. Actrius com Sara Fenor, que tornava a València després d'una gira de dos anys, o l'aplaudida Pepita Alcácer, anaven a donar una exitosa temporada al teatre.⁴²²

El teatro de Ruzafa inaugura hoy la temporada

Il·lustració 43. Companyia Lírica de Luis Bori. *Las Provincias*, 1924.

El divendres 26 de setembre començava la temporada amb la sarsuela *La Alsaciana* i l'estrena absoluta de l'opereta en dos actes i cinc quadres *Al caer la nieve*, llibret de Manuel Merino i Antonio Paso, música d'Ernesto Lecuona. Al llarg de la temporada es van representar vit-i-set obres de les quals cinc d'elles van ser estrenes absolutes. El sainet líric en un acte *Veinte años después*, d'Agudo i Pavia amb música del mestre Garrido, va ser estrenat el 22 d'octubre.

La sarsuela d'autors novells *La Napolitana*, de Guillermo Hernández i música del mestre Pigem, estrenada el 24 d'octubre va resultar acceptable, però de poc interès, cosa que va obligar a llevar-la del cartell i sols va obtenir dues representacions. La sarsuela en un acte i quatre quadres basada en la famosa novel·la de V. Blasco Ibáñez, *Cañas y Barro*, amb el llibret de Venancio Serrano Clavero i la partitura musical de Mariano Pérez, fou estrenada el 31 d'octubre amb l'assistència dels autors i la conquesta d'un èxit extraordinari. Els moments més interessants de

---

422. «Teatro de Ruzafa inaugura hoy la temporada», *Las Provincias*, 26 de setembre de 1924.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000319410&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

la novel·la van ser transportats a l'escena encertadament. Els personatges estaven ben definits i psicològicament ben adaptats. En la música destacava un descriptiu i simfònic intermedi, el qual va ser repetit a conseqüència de l'ovació del públic. El repartiment dels personatges fou el següent:

Sara Fenor	<i>Neleta</i>
Lolita Bañuls	<i>Borda</i>
Pitarch	<i>Tonet</i>
Lorenzo Sola	<i>Tio Paloma</i>
Gadea	<i>Sangonera</i>
Moyano	<i>Cañamel</i>
Montó	<i>Pare Toni</i>
Pepita Alcácer	<i>Samaruca.</i>

Els pintors escenògrafs, Sanchis i Paula van pintar noves decoracions, entre elles un quadre de l'Albufera. Tots els artistes van gaudir dels aplaudiments reiteratius del públic.⁴²³ *Cañas y Barro* fou representada un total de dinou funcions durant la temporada.

La revista valenciana en un acte i en vers *La Traca*, fou estrenada el 10 de desembre. L'autor, José Peris Celda, en el mateix llibret la defineix com «una disparell valenciana en algunes eixides, rodetes, trons i un petard final tot embolicat en paper de solfa dels mestres C. Civera i R. Murgui». Els escenògrafs Sanchis i Paula van pintar diverses decoracions que representaven el Tribunal de les Aigües, la façana de l'ajuntament de la ciutat, el mercat, i un quadre final que simbolitzava la València del futur.⁴²⁴ L'obra va resultar del grat del públic per la seua argumentació i crítica d'assumptes locals i populars de València. La revista constava d'un bon nombre de personatges els quals van haver de ser doblats i inclús triplicats per part de l'elenc artístic. Al llibret imprès, es pot llegir la següent dedicatòria dels autors a Rafael Culla, empresari del Teatre Russafa: «A la empresa del Teatro Ruzafa y en son nom

---

423. Ariño, «Cañas y Barro», Teatros, Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 1 de novembre de 1924.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000179592&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

424. «Estreno de *La Traca*», Crónica teatral, Teatro Ruzafa, *Las Provincias*, 11 de desembre de 1924.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000319474&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

a D. Rafael Culla per el interès demostrat en esta “TRACA”. Agraïdíssims. Murgui, Civera y Peris.»⁴²⁵ *La Traca* fou representada en vint-i-cinc funcions durant la temporada.

El 19 de desembre va ser estrenada l’opereta bufa en quatre actes, *El signo del zodiaco*, amb el llibret de Manglano i Pérez Alonso i la música del valencià José Manuel Izquierdo. L’opereta va tindre un èxit sonat i ben merescut. Els llibretistes van crear tipus i escenes de l’antiga Roma, procurant situacions musicals per a lluíment del compositor qui feu una partitura extensa de música fàcil i jocosa amb motius senzills ben harmonitzats en l’orquestració de danses, duos i cuplets on el públic aplaudia després de cada número. Els artistes els tornaven a repetir després de les ovacions, tant va ser així que la partitura va ser escoltada quasi al complet dues vegades.⁴²⁶ *El signo del Zodiaco* va ser pujada a escena durant la temporada un total de vuit vegades.

La gran funció del dia dels innocents va ser celebrada el dilluns 29 de desembre. Com era ja conegut, la funció d’aquest dia sempre tenia un caràcter distès on abundaven els acudits i les bromes entre els actors i actrius. Per a eixe dia el teatre va preparar una funció amb cinc números: *La Vaquerita*; *Kakau contra Ñespla*; debut dels excèntrics russos *Borikoff & Zerveroff*; debut de la sense rival artista del blanc i negre i emperadora del rifle *Borieta del Remei*; *La Traca*. Els artistes excèntrics no eren altres que els actors Luis Bori i Rafael Cervera, qui van fer unes acrobàcies que entusiasmaron al públic. El drama bufo-detectivesc en dos quadres, *Kakau contra Ñespla*, és una peça que el seu autor, José Peris Celda, la definia com un drama que imitava les creacions de l’actor Enrique Rambal. Era una paròdia que ridiculitzava amb gràcia els drames de detectius que tan en boga estaven en l’època amb els seus trucs i l’esclafit d’una bomba inclosa. L’obra, havia estat estrenada el dia dels innocents de 1918 amb notable èxit al Teatre Novedades de València per la companyia còmica-valenciana dirigida pels actors Manuel Taberner i Vicente Montesinos.

Durant la temporada, l’obra amb més nombre de representacions fou la sarsuela en dos actes i sis quadres *La Bejarana* amb cinquanta-quatre funcions. El

---

425. José Peris Celda, C. Civera i R. Murgui en la Col.lecció de la University of North Carolina at Chapel Hill. Archive.org.
<https://archive.org/details/latracadisparava442peri/mode/2up>

426. Crònica teatral, Ruzafa, *Las Provincias*, 20 de desembre de 1924.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000319482&presentacion=pagina&posicion=5&registrardownload=0

dramaturg, poeta i guionista Luis Fernández Ardavín era l'autor del llibret, Emilio Serrano i Francisco Alonso els compositors de la música. L'obra gaudia de gran èxit en tota Espanya. El Russafa havia tancat el teatre dos dies abans de la seua estrena per ocupar-los en assajos de la companyia. La nit de la seua estrena al Russafa, el popular coliseu va omplir el seu espai trobant-se entre el públic varietat d'artistes del món de la cultura: músics, pintors, escultors, literats, actors, periodistes. *La Bejarana*, ambientada en Salamanca, recull motius musicals de Castella en la seua partitura. El dramaturg ha recopilat el costum, els caràcters de la regió juntament amb els amors i desamors dels protagonistes per plasmar-los al llibret. La música va ser repetida a petició dels espectadors. Números com el de la rondalla, les cançons corejades o el conjunt del final del primer acte, van ser els preferits pels assistents. Els autors, que van estar presents, i la companyia van eixir a escena en diverses ocasions. Julia García, Sara Fenor, Lolita Bañuls, Luis Bori, l'orquestra i el seu director Garrido, tots van ser aplaudits i felicitats. En acabar la representació, els autors van dir unes paraules i Fernández Ardavín va llegir unes poesies i un cant a València que va produir un tronador aplaudiment en la sala, sobretot quan va fer menció als insignes valencians Sorolla i Blasco Ibáñez.⁴²⁷

La temporada d'hivern va ser donada per conclosa el diumenge 11 de gener de 1925 amb tres sessions: a les 15:30 h i a les 22 h amb la representació de *Los Gavilanes*; a les 18 h *El bello Don Diego* i *La alegría del batallón*.

El dissabte 17 de gener començava la temporada de Quaresma. L'empresa havia contractat al tenor Vicente Romero, l'actor còmic Gabriel Miranda i a les tiplers Angelita Paredes i Rosita Torres que s'unien a la companyia de Luis Bori. Estava anunciada l'estrena del sàinet en dos actes i cinc quadres *Don Quintín el amargao o el que siembra vientos* i la sarsuela *La Vaquerita*. Els autors del sàinet eren Carlos Arniches i Antonio Estremera i el compositor de la música Jacinto Guerrero. Estremera havia arribat uns dies abans a la ciutat per a preparar els últims assajos i presenciar l'estrena, que va ser suspesa per indisposició del primer actor Luis Bori. Eixa nit, com a substitució, la companyia va oferir l'òpera en tres actes *El gato Montés* de Manuel Penella. Ja la nit del dimarts 21 es va poder dur a terme l'estrena anunciada del sàinet *Don Quintín el amargao*. L'obra que duia ja més de cent representacions a Madrid, es pronosticava que a València anava a causar el mateix

---

427. Ariño, «La Bejarana», Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 12 d'octubre de 1924.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000179575&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

efecte. El teatre estigué ple, el públic va riure, ja que era un sainet divertit i els números musicals van ser repetits en diverses ocasions.⁴²⁸ *Don Quintin el amargao* va ser representat durant vint-i-tres dies consecutius, fent un total de 44 representacions.

Durant la temporada hi va haver dues estrenes absolutes. *La Paloma*, entremès de Montó Serrano amb música del mestre Natalio Garrido, director de l'orquestra del Russafa. La peça estava escrita expressament per a la primera tiple còmica Sara Fenor, en la celebració del seu benefici el 27 de febrer. Sara, era una actriu simpàtica, bona còmica i encantadora, gran artista que es va saber guanyar l'admiració del públic i de la premsa.⁴²⁹ L'altra estrena, va ser el sainet en un acte i quatre quadres, *El bueno de Recaredo o contra el querer si hay razones*, per a la funció del 6 de març a benefici del primer actor i autor del llibret Lorenzo Sola, qui va dedicar el sainet als seus paisans del Centre Aragonès.

En el benefici del primer actor Luis Bori, va ser anunciat en cartell la sarsuela *Les Barraques*, d'Escalante Feo amb música de Vicente Peydró, qui va dirigir l'orquestra en la representació. El públic feu un gran homenatge d'estima al mestre Peydró, qui durant anys havia estat al capdavant de l'orquestra del teatre. També es van representar dos quadres de la revista *M'he deixat les espartenyas...*, d'Hernández Casajuana i Maximilià Thous. El mestre Miquel Asensi, autor de la música que es trobava present, va agafar la batuta en aquesta ocasió per dirigir la seua composició. Els dos quadres elegits per a l'ocasió dels nou que consta la revista van ser, el *Foxtrot de les castanyes* i *La falla tràgica*.⁴³⁰ Un total de vint-i-set obres líriques van ser pujades a escena durant la temporada, la qual va finalitzar el 22 de març donant pas a dinou dies de cine.

Entre el 24 de març i el 14 d'abril, el teatre va oferir sessions contínues de cine que era anunciat com un programa quilomètric, pels 6.500 metres de cinta del

---

428. Ariño, «Don Quintin el amargao», Teatros, Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 21 de gener de 1925.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000179922&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

429. Ariño, «Beneficio de Sara Fenor», Teatros, Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 28 de febrer de 1925.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000179955&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

430. S. Ariño, «Beneficio Luis Bori», Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 12 de febrer de 1925.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000179941&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

que constava. La programació comptava amb pel·lícules d'aventures com *Phroso*, en vuit parts; còmiques, *La casa electrica* en dues parts, o grans estrenes d'òpera amb la música adaptada com *Mignon*. Les sessions començaven a les 17 h fins a les 00:30 h de la matinada. Els preus eren populars a 0,25 cènt. l'entrada general i a 0,50 cènt. la de preferència.

La Companyia de Sarsuela i Opereta dirigida per Leopoldo Gil fou l'encarregada d'obrir la temporada de Pasqua el 17 d'abril. El programa començava amb la sarsuela *La Alsaciana* on feia la seua presentació la jove tiple María Simón, seguida de *La leyenda del beso*, amb l'actuació com a protagonista l'eminent tiple Cora Raga, en el paper d'*Amapola*. L'elenc artístic de primeres figures el formaven: Pepita Alcácer, Amparito Albiach, Rafael Díaz, Blas Lledó, Vicente Martí, Antonio Ripoll i Vicente Romero. La temporada va comportar sessions de matiné a les 18:30 h anunciades a preus populars. La butaca costava 1,50 ptes. l'entrada preferent 0,75 i la general a 0,40 cènt.

En la funció celebrada el dissabte 9 de maig, van incloure una sarsuela i un concert líric per a lluïment dels solistes amb sarsueles, romances i àries d'òperes. Tan va ser l'èxit, que l'empresa hagué de programar una matiné amb el mateix format de concert pel dimarts 12 de maig. El programa del concert líric estava compost per: el *Raconto* de l'òpera *El fantasma*, del mestre Salvador Giner, cantat pel tenor Vicente Martí; la *Romanza* de l'òpera *La Wally* d' Alfredo Catalani, interpretat per la tiple María Simón; *El vals de Musseta* de l'òpera *La Bohème* de G. Puccini, per la tiple Aurora Ferrandis; *La Riojanita* del mestre Caballero, en la veu de la tiple Cora Raga i *Valencianas*, pel baríton Blas Lledó.

Un total de vint-i-dues obres van ser programades durant la temporada. Hi va haver algunes estrenes absolutes d'autors novells però sense massa repercussió. La companyia es va acomiadar el diumenge 17 de maig amb tres funcions, dues de vesprada 15:30 h i 18 h i una a les 22:15 h de la nit.

Durant la segona quinzena del mes de maig, el teatre va tornar a oferir sessions de cinema, les quals tornarien per a ocupar tot l'estiu des del 10 de juny fins al 5 de setembre.

Del 2 al 7 de juny de 1925, va actuar la companyia de comèdies dels Teatres Còmic i Rei Alfons de Madrid, dirigida per l'escriptor Francisco Gómez Hidalgo. Era habitual que en acabar la temporada de teatre, les companyies començaren una gira per províncies. La companyia de comèdies comptava amb la jove actriu María Banquer i el primer actor còmic José Morcillo. Van representar: el drama

Cancionera, dels germans Álvarez Quintero, les comèdies *Vidas rectas* i *El Pan de cada dia*, de Marcelino Domingo; el joguet còmic *La Tela*, de Muñoz Seca i Pérez Fernández; la comèdia *El entierro de Zafra*, de Joaquín Abati i José de Lucio i l'entremès de Fernández de Villar, *Punta de viuda*.

Una actuació molt curiosa i la qual va obtenir un gran èxit, fou la que hi va haver al teatre el dissabte 20 de juny. El diari *El Pueblo* anunciava per a les deu de la nit una vetlada pugilística amb l'ordre següent:

BOXEO

TEATRO RUZAFÁ

Moral-Hurtado, ligeros, a seis rounds

Americano-Alós, welter, a ocho.

Sáez-Acevedo (campeón de Valencia), welters a ocho.

Alís-Marco, medios a diez.

Todos los rounds de tres minutos; guantes de cinco y seis onzas; vendajes duros.

Arbitros: Montes, Roca y Reyes, del Valencia F.C y el profesor señor Almela.⁴³¹

11.5.6. TEMPORADA 1925/1926

Abans de la inauguració de la temporada, l'empresa del Russafa va contractar la companyia madrilenya de revistes del Teatro del Buen Retiro, on figuraven les primeres tiples Luisa de Valiery i Blanquita Asensi, vedets molt reconegudes de l'època. Dins el seu repertori teatral anaven incloses dues de les revistes musicals del moment: *Los sueños de Cri-Cri*, en dos actes de Rafael del Bosque i Ignacio Muñoz, música de Manuel Peralta i *La mujer Chic*, en dos actes i quatre quadres de Francisco García Loygorri i Ángel Hernández de Lorenzo amb la música d'Agustín Bódalo.

La companyia venia d'actuar del Teatre Cervantes d'Albacete, on havia estrenat el mateix programa. La nit del debut al Russafa, es va armar un bon

---

431. «Boxeo», Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 20 de juny de 1925.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000196502&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

rebombori. Primerament, cal dir que el local estava ple de gom a gom i el públic, en la seua majoria del gènere masculí, havia acudit amb ganes de festa. Els espectadors van estar cantant i cridant, demanant l'orella del prestidigitador que actuava en l'espectacle com si es tractés d'una plaça de bous, corejant les cançons juntament amb les vedets i ballarines. Malgrat l'escàndol, la funció va acabar prompte i sense incidents.⁴³² La companyia de revistes va actuar en sessions de vesprada i nit del 15 al 20 de setembre de 1925.

Il·lustració 44. Blanquita Asensi.
Vedet. Fons Culla.

La temporada d'hivern va ser inaugurada el 25 de setembre per la companyia de sarsuela i opereta que dirigia l'actor Pepe Ángeles juntament amb els mestres concertadors Rafael Cabas i José Gómez. L'elenc artístic que comptava amb la primera actriu Pepita Alcácer i el primer actor còmic Vicente Aparisi, estava format per les actrius: Amparo i Vicenta Ángel, Luisa Cortés, Amparo Esteller, Aurora i Marina Ferrandis, Anita Hernández, Sara López, Mercedes Melo, Concha Pinilla, Carmen Sanmartin, Carmen Signes, Marina Silla. Els actors: Andrés Fernando, Alfredo Caballero, Rafael Espí, Jerónimo Gabarri, Casimiro García, Carlos Garriga, Vicente Martí, Antonio Pereda, José L. Pujalte, Vicente Romero, Julio Rosell, Patricio Tormo. Els apuntadors Manuel Pluchau i Vicente Wieden, més trenta coristes d'ambdós sexes.

Durant la temporada la companyia va pujar a escena trenta-dos títols, dels que tres van ser estrenes absolutes: *La Portuguesaña*, sarsuela en dos actes amb el llibret de Fausto Hernández Casajuana i la música de Leopoldo Magenti, estrenada el 7 de novembre de 1925; *Rocío del Carmen*, sarsuela d'Enrique Bohorquez i Pérez del Muro amb música de Lozano Graullera, estrenada el 29 de novembre i la revista valenciana estrenada el 22 de desembre de 1925 *Ahir, Hui y Demà*, en un acte, un pròleg i vuit quadres, de José Peris Celda amb música d'Ernesto Rosillo, arranjada de la revista musical castellana titulada *Hoy*, original de José Ramos Martín.

432. «La juerga de anoche», Teatros, Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 16 de setembre de 1925. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000184779&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

La humorada lírica, *Los ojos con que me miras*, va ser representada vuitanta-nou vegades durant la temporada, sent l'obra que més vegades va pujar a escena, seguida per *Las nerviosas*, amb trenta-cinc funcions. La companyia feu el seu acomiadament el 10 de gener de 1926. Al llegat ha quedat un programa de la presentació de la temporada.

La companyia de Pepe Ángeles va continuar en les temporades següents de Quaresma i Pasqua. La temporada de Quaresma va començar el 16 de gener i durant aquest període de carnestoltes, la companyia va pujar a escena un total de vint-i-tres obres, quatre d'elles estrenades per primera vegada al teatre. Aquestes van ser: *El Valle de Josafat*, vodevil líric en un acte d'Antonio Paso i Rafael Forns amb música de José Forns; *El señor Pepe el Templo o mancha de la Mora*, sainet en dos actes i cinc quadres en prosa de Carlos Arniches i Antonio Estremera amb música de Cayo Vela; *Por los flecos del mantón*, sainet en dos actes de Pilar Millán-Astray, amb música de Jacinto Guerrero; la sarsuela *La Calesera*, en tres actes, d'Emilio González del Castillo i Luís Martínez Román amb la partitura del mestre Francisco Alonso.

Des del dia de la seua estrena al Russafa, l'11 de febrer de 1926, *La Calesera* va estar quaranta-quatre dies seguits en cartell, assolint seixanta-nou reproduccions durant la temporada. L'obra va ser muntada en tan sols deu dies. Per a la seua estrena la sastreria de Salvador Peris va confeccionar luxosos vestits i Rafael Balaguer tota una selecció de passamaneria. L'escenografia de nova construcció va anar a càrrec dels pintors Sanchis, Paula, Pastor i Rovira. Per a la seua estrena també van comptar amb el debut de la reconeguda soprano de Villamarxant, Cora Raga i Amparo Alarcón, dues artistes contractades a propòsit per l'empresa del teatre. Cora Raga, en el paper de *Maravillas*, havia estrenat l'obra al Teatre de la Sarsuela de Madrid en desembre de 1925. La premsa qualificava el seu paper molt adequat a les característiques que la triple posseïa com a actriu, cantant, artista temperamental, tota passió i tendresa.

Posteriorment, *La Calesera* s'estrenaria al Teatre Apolo de París i al Teatre de San Luis de Lisboa, així com altres teatres de diverses capitals llatinoamericanes. En la seua estrena al Russafa va obtenir un èxit apoteòsic. El públic ovacionà els artistes, l'orquestra i la presència d'un dels autors, González del Castillo.⁴³³ La temporada de Pasqua va finalitzar el 28 de març.

---

433. Ariño, «La Calesera: Éxito grandioso», Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 12 de febrer de 1926.

Il·lustració 45. Representació de "La Calesera". Fons Culla.

El 3 d'abril donà principi la temporada de Pasqua i en aquest període la companyia de Pepe Ángeles va representar un total de catorze títols, tres dels quals van ser estrenes: *La sarsuela Curro el de Lora*, el sainet *Juanilla la Perchelera* i l'òpera *Glorias del pueblo*. L'1 de maig hi va haver un matiné a preus populars de 2,50 ptes. la butaca i 0,50 la general on es va representar *La Calesera*, obra que va ser la més representada de la temporada.

En acabar la temporada de Pasqua el 3 de maig i des del 5 fins al 24 del mateix, el Teatre Russafa va contractar la companyia autòctona dirigida pel conegut actor Pepe Alba. Van pujar a escena un total de trenta títols, dels quals van ser estrena absoluta el joguet còmic, *Ara eres mare*, d'Arturo Casinos i l'entremès, *El llenguache del tabaco* de Felip Melià. Gran part del repertori que van pujar a escena eren comèdies valencianes escrites que havien estat estrenades en anterioritat al Teatre Modern de la ciutat.

Del 25 de maig al 12 de setembre de 1926, el Teatre Russafa es va dedicar a oferir funcions de cinema.

---

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000196389&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

11.5.7. TEMPORADA 1926/1927

La temporada d'hivern començà el 24 de setembre de 1926 amb la companyia de sarsuela dirigida pel primer actor Anselmo Fernández. L'elenc artístic estava format per les actrius: Pepita Alcácer, María Allustante, Luisa Andrés, María Bellver, Carmen Burgos, Elisa Ceperis, Luisa Cortés, Pepita Durán, Amparo Esteller, Anita Fernández, Rosario Mariscal, Diadema i Sélica Pérez Carpio, Concha Pinillos, Paquita Romeu, Vicenta V. Martí. Els actors: Fernando Andrés, Tomás Blasco, Alfredo Caballero, Rafael Cervera, Rafael Díaz, Rafael Ferri, Ángel Gareia, Carlos Garriga, Blas Lledó, Eliseo Penadés, Vicente Romero, Patricio Tormo, Manuel Vivas. Els apuntadors: Manuel Pluchau i Bartolomé Sellés i trenta coristes d'ambdós sexes. El programa del debut va estar compost per les sarsueles, *La Calesera*, *La marcha de Cádiz* i *Las Espigas*, aquesta última representada per primera vegada al teatre. Durant la temporada, la companyia va escenificar un total de quaranta títols. D'aquests, onze van ser representats per primera vegada al Russafa i dos van ser estrenes absolutes. L'obra que més representacions va assolir va ser la humorada en un acte *Las mujeres de Lacuesta*, d'Antonio Paso i Francisco García Loygorri amb música de Jacinto Guerrero, amb 185 funcions. Les dues obres estrenades, duïen les composicions del mestre valencià i director en aquells moments de l'Orquestra Simfònica, José Manuel Izquierdo. Una d'elles era la sarsuela en un acte *Venganza de amor*, amb el llibret de l'autor de Requena, Venancio Serrano Clavero, estrenada el 19 de novembre i l'altra la revista bilingüe en un acte *Postales valencianes*, llibret de José Nebot i Fernando Culla, estrenada el 28 de desembre.

La companyia s'acomiadà el 20 de març amb tres funcions: una de vermut, en la que va ser representada la sarsuela *La Pastorela*; altra de vesprada, amb el sàinet *Las muertas de Lopillo* i la revista *Las mujeres de Lacuesta*, representada també en la funció de nit junt amb la historieta còmica lírica, *Las Nerviosas*. A partir d'aquesta data, el Teatre Russafa va donar pas als espectacles de cine i varietats fins al 14 de juny. A continuació detallem els espectacles que van ser oferts.

Del 23 de març fins al 10 d'abril de 1927. Paco Sanz.

El famós ventríloc valencià tornà a debutar al Teatre Russafa després de molt de temps absent. Sanz, artista per qui el públic sentia gran estima, feu un repàs de l'actualitat del cap i casal a través dels seus ninots més coneguts: El lloro, El borratxí i Don Liborio. En anunciar el teatre l'actuació del ventríloc, el cartell d'entrades

exhaurides no es va fer d'esperar. Els enginyosos diàlegs de l'artista feren riure a l'auditori fins a les llàgrimes. Juntament amb Sanz va actuar la ballarina Isabel Otero.⁴³⁴

De l'11 al 12 d'abril de 1927. Banda Còmica Musical «El Empastre».

Aquesta banda còmica musical era reconeguda per tota Espanya. Oferia música i espectacle i estava formada per músics del poble valencià de Catarroja.

Un programa kilométrico, variado, pistonudo de interpretación y un alarde de los solistas, entre los que destacó el famoso saxofón, Agustín (Fabeta), interpretando el charleston por el patio de butacas, haciendo alardes de mecanismo y haciendo reír a mandíbula batiente.⁴³⁵

Del 16 al 26 d'abril de 1927. The Olyway's.

El prestidigitador, qui segons la premsa malgrat el nom no tenia res d'anglès i s'expressava amb un castellà perfecte, va presentar el seu espectacle de prestidigitació. Compartiren escenari, la jove ballarina d'esvelta figura Maribel amb el ball de moda *charleston* i la cantant Elvira de Amaya, qui oferia uns números graciosos, picarescos i amb sabor popular.⁴³⁶

Del 23 d'abril al 3 de maig de 1927. La Troupe Jualansos i Los Hermanos Reyes. Actuaren amb cançons, balls i la representaren la revista de costums frívoles, *Gumersindo I*.

Del 4 a l'11 de maig de 1927. Varietats amb «La Goyita».

Es presentaren en escena, la ballarina Lolita Granados, la cantant de cançons argentines «La Goyita», i el famós transformista Vianor, considerat el millor imitador de Pastora Imperio i de Dora la cordovesa, qui en la seua actuació va presentar nous vestits confeccionats per ell mateix.

---

434. «Despedida de Sanz: Gran éxito de El Empastre», Teatros, Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 12 d'abril de 1927.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000190750&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

435. Veure nota 434.

436. S. A, «Varietés por la Maribel y Elvira de Amaya», Los estrenos de anoche Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 17 d'abril de 1927.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000190755&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

Del 12 al 19 de maig de 1927. Amalia de Isaura.

La *maquietista* Amalia de Isaura i la ballarina Esperanza Fernández van presentar el seu espectacle de varietats.

Del 20 de maig a l'1 de juny de 1927. Carmen Flores.

L'estrela de les varietats Carmen Flores, debutà al teatre junt amb la ballarina Marujilla Lafuente i l'enciclopèdic D'Anselmi.

Del 2 al 7 de juny de 1927. Quadre andalús.

El quadre andalús compost pel guitarrista Luis Yance, el *cantaor* Bernardo «el de los Lobitos», la *bailaora* Aurora Imperio i la cupletista andalusa La Sultanita.

Del 8 al 15 de juny de 1927. Varietats.

Un espectacle de varietats ple d'art, bellesa i elegància amb les actuacions de la cantant de músiques regionals Ascensión Pastor, l'exòtica ballarina Goyesca, la cantant i ballarina Pilar, germana de la famosa *Argentinita* i el mag de la cançó argentina, Spaventa.

Ací va finalitzar la temporada de varietats que donà principi a la de cine la qual va estar tot l'estiu fins al 10 de setembre. En acabar el cine es donà pas a un espectacle de varietats amb la companyia d'Elvira de Amaya que romangué deu dies al teatre.

11.5.8. TEMPORADA 1927/1928

El divendres 23 de setembre, la companyia de sarsuela dirigida pel primer actor Pepe Ángeles junt amb els mestres concertadors Rafael Cabas i José Gómez i el mestre de ball Miguel Tomás, va obrir la temporada d'hivern. L'elenc artístic estava format per les tiples: Pepita Alcácer, María Bellver, Carmen Burgos, Julia Carbonell, Luisa Cortés, Carmen Cubero, Sara Fenor, Rosita Fontana, Rosario Mariscal, Vicenta B. Martí, Maria Mateu, Carmen Navarro, Amparo Reverter, Eulalia Sanchis. Els actors: Guillermo Alba, Manuel Alba, Gonzalo Ambit, Fernando Andrés, Alfredo Caballer, Fernando Fornés, Angel García, Carlos Garriga, Casto Gascó, Augusto Gonzalo, Ignacio León, Enrique Vila, Manuel Vivas. Les segons tiples: Elvira Albalat, Pepita Albalat, Maria Allistante, Consuelo Andrés, Vicenta Ángel, Amparo Espí, Rosa Jarque, Pura Morelló, Carmen Signes, Amparo

Vicent, Matilde Villar, Vicenta Vivó. Els apuntadors: Alfonso Peris i Bartolomé Sellés. Un cor de vint coristes d'ambdós sexes i trenta professors d'orquestra. Al llegat del teatre ha quedat conservat un programa de mà de l'obertura d'aquesta temporada. La companyia va pujar a escena un total de trenta-set obres, de les que set foren estrenes representades per primera vegada al teatre: *Sangre de reyes*, *La Prisionera*, *Las Castigadoras*, *Mimitos*, *¡Y decias que me amabas!*, *Las niñas de mis ojos*, *La del soto del parral*; I l'estrena absoluta de *Los Calaveras*.

L'obra més representada i classificada com la bomba de la temporada fou la historieta picaresca *Las Castigadoras*, de Francisco Lozano, Joaquín Mariño i Eduardo Mariño amb la música del mestre Alonso. L'obra, la qual gaudia de gran èxit a Madrid i Barcelona, va assolir al Russafa 174 funcions. L'empresa de Rafael Culla no va escatimar en despeses. Va invertir 35.000 ptes. en el muntatge, incloent-hi la confecció de 119 luxosos vestits de la sastreria de Salvador Peris, nous decorats de l'escenògraf Manuel Arnau i diversos assajos extres que incloïen la tancada de portes del teatre el dia abans de la seua estrena.

Las Castigadoras està classificada dins del teatre desimbolt i eròtic de l'època, denominat sicalíptic. La música del mestre Alonso incloïa números amb els nous ritmes de cabaret, com el *charleston*. Música fresca i enganxosa que tenia gran acollida per part del públic i que va ser ballada pel reconegut ballarí excèntric Jack Buckles, contractat per a l'ocasió. El mateix Alonso va dirigir l'orquestra la nit de la seua estrena al Russafa.⁴³⁷

L'opereta en un acte i quatre quadres *Los Calaveras*, del llibretista de Burriana José Roig Blanchadell amb música del jove de Catarroja, Miguel Gimeno Puchalt, fou estrenada el 2 de març de 1928. La nit de l'estrena se celebrava la funció a benefici de l'actor Carlos Garriga. L'obra obtingué un èxit rotund. La successió d'escenes còmiques, apassionades, frívoles i pintoresques característiques de l'opereta atraparen al públic a l'instant. La bona conjunció escènica donava facilitat a l'aportació musical alegre i descriptiva. La cançó de la tiple, interpretada per Rosa Fontana, el tango del tercer quadre cantat i ballat per Sara Fenor i Rafael Díaz, així

---

437. Ariño, «Las Castigadoras», Teatros, Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 12 d'octubre de 1927. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000189756&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

com l'intermedi, van mantenir en suspens als espectadors i les espectadores. Quasi tots els números de la partitura van ser repetits a petició. Grans ovacions va obtenir el compositor que va dirigir l'orquestra així com el seu primer violi, el mestre José Manuel Izquierdo.⁴³⁸

Il·lustració 46. Programa de mà del benefici de l'actor Carlos Garriga, 1928. Fons Culla.

Durant la temporada es van celebrar diverses funcions a benefici dels primers actors i actrius: el 30 de novembre el de Maria Mateu; en el mes de gener, el dia 9 es va celebrar el debut de l'actor Rafael Díaz i el 27 el benefici de Sara Fenor; el 3 de febrer el de Carmen Navarro. Març fou el mes que més beneficis es van celebrar: el dia 2, el de Carlos Garriga, del que al llegat s'ha conservat el programa de mà; el 9 el de Pepe Ángeles; el 23 el de l'actriu Cora Raga; el 30 el de les segons tiples i el 31 el del ballarí Jack Buckles.

El 8 de març es va oferir una funció de benefici a favor del Montepío Local de l'Associació d'Oficials i Auxiliars de la Secretaria Judicial de València. En algunes d'aquestes funcions hi va haver artistes convidats, com la Banda Còmica de Música «El Empastre» en el de Sara Fenor; l'orquestra de jazz formada per músics de color *Uncle Sam Jazz*, en el de Carmen Navarro, on la beneficiada va ballar el *Black Bottom*, ball de jazz molt de moda en eixa època i on també actuaren la parella de ball acrobàtic *Les Leadovic's*.

La temporada d'hivern es va donar per conclosa el diumenge 1 d'abril amb tres funcions, vesprada, vermut i nit. Els dies 2 i 3 d'abril el teatre va oferir una funció de cine juntament amb un espectacle de la Banda Còmica Musical «El Empastre.»

La temporada de Pasqua, començà el 7 d'abril amb la continuació de la companyia de Pepe Ángeles. La companyia va pujar a l'escenari del Russafa un total d'onze títols lírics, dels quals tres foren representats per primera vegada al teatre i una estrena absoluta. El sàinet en dos actes i cinc quadres *La chula de Pontevedra*, de Paradas i Jiménez amb música de Pablo Luna i Enrique Bru, va ser representat per primera vegada al Russafa el 7 d'abril. Eixa nit, l'actriu Sara Fenor que actuava

---

438. S. A, «Beneficio de Carlos Garriga: Estreno de Los Calaveras», Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 3 de març de 1928.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000190716&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

en el paper principal de *Rosiña*, va obtenir un gran èxit havent d'eixir repetidament a saludar reclamada pels reiterats aplaudiments del públic.⁴³⁹ *La chula de Pontevedra* va ser representada vint-i-sis vegades. Fou l'obra amb major nombre de representacions durant la temporada de Pasqua.

Dos dels títols que estaven obtenint gran èxit en Madrid i que van ser representats al Russafa eixa temporada foren: *El espejo de las doncellas* i *El gran Bajá*. Aquestes obres pel seu caràcter frívol i alegre queden classificades dintre les revistes sicalíptiques de l'època.

L'estrena de la revista valenciana en un acte *Rusafa, Bolseria i Mataero*, d'Alfredo Sendín i José Gómez amb la composició musical de Francisco Rodríguez, va captar l'atenció del públic des del primer quadre. Escenes còmiques i pintoresques reflectien diverses situacions d'actualitat local que tant agradaven al públic assidu al Russafa. Sara Fenor, actriu de llengua castellana, va fer un gran esforç en recitar els versos en valencià, cosa que feu amb tanta seguretat que l'ovació que li va dedicar el públic va ser de gran estrèpit. L'orquestra estava dirigida pel compositor de la partitura la qual contenia números de ball com la *zambra gitana*, un *chotis* i altres balls molt en moda de l'època com el *charlestón* i el *fox-trot*.⁴⁴⁰ La temporada va finalitzar el 13 de maig. Del 16 de maig fins al 19 d'agost el Teatre Russafa oferí una temporada de cine.

11.5.9. TEMPORADA 1928/1929

El 14 de setembre, abans de donar pas a la temporada de sarsuela, el Teatre Russafa obrí les portes amb la Companyia de Varietats d'Elvira de Amaya. L'argentina, estimada pel públic del Russafa, sobretot per les senyores, tornava a València a presentar el seu nou vestuari i repertori de cançons. Hores abans de donar pas a l'espectacle ja no quedaven localitats. La sala del teatre va esclatar en ovacions

---

439. Ariño, «La temporada teatral de primavera», Ruzafa, *El Pueblo*, 8 d'abril de 1928. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000191081&presentacion=pagina&posicion=1&registrardownload=0

440. S.A, «Rusafa, Bolseria, Mataero», Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 4 de maig de 1928. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000191102&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

en veure aparèixer l'artista a escena. Elvira de Amaya era qualificada per la premsa com: «[...] linda, graciosa, señorial y picaresca con tino singular para rimar gesto, actitud e indumentaria[...]

⁴⁴¹.

L'espectacle començava amb una sessió de cine seguida per l'actuació de les ballarines i cantants, germanes *Claveles*. A continuació els germans *Leopoldo i Américo Marbel*, mostraven els seus dots d'endevinadors del pensament. Eixa nit se'ls va sotmetre a proves difícils de les quals van eixir de totes airosos.⁴⁴²

La temporada d'hivern va ser inaugurada el 27 de setembre amb la companyia de sarsuela de Pepe Ángeles. L'empresari del teatre, Rafael Culla, tornava a confiar en Ángeles que tan bons beneficis li havia aportat en temporades anteriors. Culla, era un empresari que no escatimava en despeses a l'hora de dur a València les obres de gènere frívol més representades a Madrid i Barcelona. La premsa el qualificava d'anar molt per davant en el referent a la posada en escena d'aquest tipus de repertori. Set noves obres van ser presentades durant la temporada: *La perla del amor*, *La Parranda*, *¡Viva la cotorra!*, *Los faroles*, *El viajante en cueros*, *Las chicas del Music-Hall* i *Ris-Ras*.

La fantasia còmica-lírica en un acte i cinc quadres, *Los faroles*, de Paradas i Giménez amb la partitura musical de Jacinto Guerrero, va estar la més representada de la temporada amb 152 representacions. El dia de la seua estrena al Russafa, l'11 de novembre, la premsa ja vaticinava l'èxit i la bona aportació d'entrades que aquesta revista anava a proporcionar al teatre. *Los faroles*, s'havia estrenat al mes de març a Madrid amb gran èxit i com a conseqüència duia ja una llarga permanència en cartell. L'obra comptava amb tots els elements que estaven en voga: dones boniques, decorats i vestuari atractiu i suggeridor i un argument amb frases enginyoses i pujades de to.⁴⁴³

El mateix va ocórrer amb la representació de *Ris-Ras* el 21 de febrer, de Torres i Paso amb la partitura de Penella i Luna. La nit de l'estrena al Russafa, el teatre es trobava replet. Com era el més habitual amb la companyia que dirigia

---

441. S.A, «Elvira de Amaya», Teatros, Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 15 de setembre de 1928. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000188465&presentacion=pagina&posicion=4&registrardownload=0

442. Veure nota 441.

443. Ariño, «Los Faroles», Teatros, Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 14 de novembre de 1928. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000188085&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

Ángeles i el director d'orquestra José Gómez, les obres sempre estaven ben assajades i preparades. Tant era així que els autors de *Ris-Ras*, els quals acudiren a l'assaig general, no van trobar cap objecció en l'actuació, ben el contrari, van estar complaguts del repartiment de papers i de la gràcia en la interpretació per part de l'elenc. Els decorats per aquestes dues revistes havien estat realitzats per l'escenògraf Juan Morales de Barcelona, i la sastreria, composta per originals vestits de precioses i brillants tonalitats, foren encomanats a la reconeguda modista catalana Manolita Capistrós. El pes de l'obra requeia en l'actriu Sara Fenor, i en els actors Carlos Garriga i Ignacio León. La premsa apuntava que aquesta posada en escena res havia d'envejar a les de Madrid o Barcelona, més aviat les superava i que l'empresari del Russafa havia posat en joc pel muntatge de *Los faroles* entre 8 i 9.000 mil duros. El mestre Manuel Penella coautor en la partitura musical de *Ris-Ras*, en dirigir-se al públic al final de la funció en senyal d'agraïment, es va excusar per cultivar un gènere, que si no d'altura, llavors era el que donava aguiletes.⁴⁴⁴

Hi va haver també una estrena absoluta de la ploma de tres valencians. El sàinet amb detalls de revista *Las chicas del Music-Hall*, llibret dels periodistes José Fernández, conegut com a «Caireles» i Fernando Miranda conegut com a «El duque de El», amb la partitura de Leopoldo Magenti. L'obra va fer trenta-dues funcions. Al llegat del teatre es conserva un programa de mà que conté els cantables de la revista: *Pasodoble madrileña bonita*, *Bombones de vigor (Black-Bottón)*, *Schotis madrileño*, *La rumba del vaiven*. La cançó de *Bombones de vigor* era cantada i ballada amb l'estil de moda, *Black-Bottón*, per una tiple. La cançó de lletra múrria i de doble intenció deia així:

---

444. S.A, «Ris-Ras», Teatros, Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 22 de febrer de 1929.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000195532&presentacion=pagina&posicion=4&registrardownload=0

Vengo a ofrecerles aquí
unos bombones
que son un invento feliz
de los mejores.
Sirven para hacer crecer
en las personas.
lo que no alcance a tener
el tamaño que corresponda.
El que note que es muy corto en
algo que tome un bombón
por que todo lo alarga enseguida.
En gran proporción.
El probar un bombón
Un bombón...
Yo le ofrezco señor este bombón
sin que tenga usted que decir aquí
en donde necesita el estirón.
Es bombón especial
Garantizado
quien pruebe pronto verá
¡Que resultado da!
Y si es muy corto en amor
quien lo ha tomado
pronto en amores será
un Sultán encalabrinado.

Il·lustració 47. Programa de mà, 1929. Fons Culla.

Il·lustració 48. Lolita Buendia. Fons Culla.

Les actrius Sara Fenor, Lolita Buendia i l'actor Ignacio León, celebraren les seues funcions de benefici durant el mes de març. També el Montepio Local d'Oficials i Auxiliars de Secretaris Judicials, van organitzar una funció al seu benefici on es regalaren ramillets de flors a les dones a l'entrada. Completaren aquestes funcions de benefici les actuacions de la ballarina Katia Popuhina en la funció de Lolita Buendia i la cupletista argentina Tani Zerja, en la de León i en la dels funcionaris de jutjats.

La temporada d'hivern va finalitzar el diumenge 24 de març amb tres funcions: vermut, vesprada i nit. El 25 i 26 de març fou projectada una sessió de cine seguida per l'actuació de la Banda Còmica Musical «El Empastre».

El dissabte 30 de març s'obrí la temporada de Pasqua de 1929 amb la continuïtat de la companyia de sarsuela de Pepe Ángeles. En els vint-i-quatre dies que va durar la temporada, es representaren catorze obres, una d'elles per primera vegada al Russafa, el joguet còmic *Entrar por uvas*, de Francisco de Torres i Manuel Penella, aquest últim també autor de la partitura, que havia estat estrenada en 1927 a Madrid. L'obra s'estrenà en la funció a benefici de l'actor Carlos Garriga. En la mateixa funció es representaren *Ris-Ras* i *Amor ciego*, ambdues obres amb la partitura del mestre Penella, qui com a regal al beneficiat li va cedir els drets d'autor de les tres obres.⁴⁴⁵ Hi va haver tres beneficis més; el de la ballarina argentina Tani Zerja, el de les segons tiples i el del director de la companyia Pepe Ángeles.

Pepe Ángeles, actor valencià professional des de 1895 i reconegut per tots els teatres espanyols, era volgut i admirat pel públic del Russafa. La nit del seu benefici va pujar a escena dues obres pròpies: el joguet còmic *El padre justo* i el sainet *El motiló*, en les que interpretà el paper de protagonista. L'actor, va rebre grans ovacions per part dels seus admiradors. El 21 d'abril la companyia s'acomiadà del teatre i el 22 hi va haver funció de cine i espectacle amb l'actuació de La Banda Còmica «El Empastre».

Del 23 d'abril al 12 de maig de 1929. Companyia de Comèdies Còmiques Loreto-Chicote.

Era la companyia resident del Teatre de La Comèdia de Madrid i estava dirigida conjuntament per l'actriu Loreto Prado i l'actor Enrique Chicote des de 1898. Al

---

445. «Beneficio de Carlos Garriga», Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 6 d'abril de 1929. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000195738&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

Teatre Russafa van dur les estrenes més exitoses del seu repertori, el qual havien representat en la capital madrilenya. Durant la seua estada hi va haver funcions diàries en horari de vesprada i nit. La companyia la componien les actrius: Maria Luisa Romero, Carmen L. Solis, Paula Martín, Julia Melero, Carmen Clavijo. Els actors: Julio de Castro, Julio Costa, Lorenzo Sola, Carlos García Estévez, Recover, Francisco Melgares, Augusto R. Arias i José Sampetro. La seua presentació a València va ser amb l'estrena del joguet còmic en tres actes *El sofá, la radio, el peque y la hija de Palomeque*, de Pedro Muñoz Seca i Pedro Pérez Fernández, de la que es feren dotze representacions i a la que van seguir nou títols més: *La atropellaplatos*, *Los lagarteranos*, *Juan de Madrid (La vida de un "pollo bien")*, *La casa de los pingüinos*, *Los mozos bien*, *¡13! ¡Lagarto!*, *¡Lagarto!*, *El pilluelo de Paris*, *Tu serás mio*, *El hombre que todo lo enreda*.

La funció de matiné de les 18 h del divendres 10 de maig, fou dedicada en benefici de l'Associació de la Premsa Valenciana. Eixe dia s'estrenà la farsa còmica en tres actes *Tu serás mio*, d'Antonio Paso i Antonio Estremera, obra de gran èxit per part de Loreto i Chicote en la seua estrena a la capital espanyola. Tot seguit hi va haver un concert a càrrec del tenor Pepe Escolano i la prometedora tiple la jove Pilarín Martínez Casello, acompanyats al piano pel mestre Lozado. En acabar, la companyia del Teatre Principal de València encapçalats pels actors valencians, Pedro Sepúlveda i Salvador Mora representaren el primer acte de la comèdia de Pedro Muñoz Seca, *Los trucos*. Ja per a finalitzar, la companyia de Loreto-Chicote pujaren a escena *Los mozos bien*, comèdia en tres actes dels fills del reconegut llibretista Ramos Carrión, Antonio i José Ramos Martín.

La companyia de comèdies es va acomiadar del Russafa, després d'un gran èxit de públic i de molt bona crítica de premsa, el diumenge 12 de maig amb tres funcions, on van representar *Tu serás mio* a les 16 h i *El hombre que todo lo enreda*, a les 18:45 h i 22:45 h.

Del 15 al 19 de maig de 1929. Cine i Il·lusionisme.

La programació va continuar, i durant cinc dies a l'escenari del Russafa hi va haver una sessió de cine seguida d'un espectacle d'il·lusionisme protagonitzat per De Rocroy. Aquest artista francès per a la seua posada en escena es feia acompanyar de quatre hostesses i un ajudant, a part d'una quantitat d'artefactes, animalets, sedes, telons i cortinatges. En una hora i mitja de durada, l'il·lusionista delectà i intrigà a l'audiència amb una varietat de trucs de prestidigitació, alguns d'ells nous i originals.

Amb certa habilitat va fer desaparèixer objectes personals dels espectadors, que es quedaven anorreats per la rapidesa dels seus moviments. El moment més sorprenent va estar quan va fer aparèixer sense que ningú les veiés a tres de les seues ajudantes lleugeres de roba dintre una gran peixera amb 500 litres d'aigua, truc que feu que la concurrència esclatés en aplaudiments i sons de sorpresa.⁴⁴⁶

Del 21 de maig al 2 de juny de 1929. Companyia de Comèdia Valenciana.

La companyia de comèdia valenciana de Pepe Alba va oferir un programa d'obres valencianes en les quals figuraven diverses estrenes d'autors locals. L'elenc artístic estava format per Josefina Mateo, Emilia Clement, Pilar Tena, Carmen Casesnoves, Carmen Cortina, Trinidad Sáinz, Pedro Cruz, Juli Espí, Manuel Roig, Sr. Vilar, Sr. Grancha, i Sr. Albi. Van representar un total de dinou títols, tots ells d'escriptors valencians d'actualitat com Felip Melià. Es van estrenar: *Rics d'ocasió o uns Requerols en Madrid*, de Martí Orberà; *El Sant del treball*, d'Alberto Martín; *La millor riquea*, de Mariano Serrano i Carlos Quevedo; *Al pas de la prosesó*, de Mariano Serrano; *Ara baixaran les coques* de Pepe Reverter.

Encara que els diaris anunciaven l'estrena d'*El trigémino* i *Al pas del Nazareno* de Felip Melià durant l'estada de la companyia al Russafa, no va ser així. *Al pas del Nazareno* ja havia estat estrenada al Teatre Moderno de València el 21 de març de 1928 per la companyia de Pepe Alba. Sobre les estrenes d'aquest actor cal consultar l'article d'Oscar Pérez Silvestre.⁴⁴⁷

Durant els mesos d'estiu el teatre va romandre tancat. Van aprofitar per a dur terme unes reformes del vestíbul, instaurar calefacció i col·locar un nou entarimat a l'escenari.

---

446. «El prestidigitador De Rocroy», Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 16 de maig de 1929. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000188085&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

447. Oscar Pérez Silvestre, «Pepe Alba (1885-1951) dies i obres d'un actor d'estrena», *Braça: revista del Centre d'Estudis del camp de Morvedre*, no. 31-32, (2005). https://www.academia.edu/34943016/Pepe_Alba_1885_1951_dies_i_obres_d_un_actor_d_estrena

11.5.10. TEMPORADA 1929/1930

La companyia de sarsuela sota la direcció del primer actor Pepe Ángeles, els mestres concertadors Rafael Cabas i José Gómez, i el mestre de ball Miguel Tomás foren els encarregats d'obrir aquesta temporada d'hivern. L'elenc artístic el formaven, les primeres tiples: Cora Raga, Sara Fenor, Pepita Alcàcer, María Mateu, Vicenta B. Martí, Carmen Burgos, Isabel Carrasco, Carmen Cubero, Rosita Fontana, Rosario Mariscal, Pura Morelló, Margarita Pinter, Pilar i Teresa Talisa. Les segons tiples: Carmen Abad, Pepita Albalat, María Allustante, Lolita Casteli, Luisa Cortés, Rosita Ferran, Amparo Friñé, Angelita Morales, Eulalia Sanchis, Carmen Signes, Ketty Soler, Elvira Villar. Els actors: Ignacio León, Carlos Garriga, Guillermo i Manuel Alba, Gonzalo Ambit, Fernando Andrés, Juan Arnó, Alfredo Caballero, Fernando Fornés, Ángel García, Ernesto Lorente, Antonio Ripoll. Els apuntadors, Alfonso Peris i Bartolomé Sellés. Vint coristes d'ambdós sexes i trenta professors d'orquestra.

El debut de la companyia fou el dissabte 26 de setembre amb l'estrena de la sarsuela en tres actes *La pícaro molinera*, d'Ángel Torres i Antonio Asenjo amb música de Pablo Luna. Durant la temporada es representaren vint-i-sis títols, dels que tretze foren estrenes i un d'ells estrena absoluta, l'esbós de sainet *La estrella polar*, del periodista valencià José Fernández «Caireles», amb la partitura de Pascual Espert. Les obres estrenades foren: *La pícaro molinera*, *Coplas de ronda*, *La alegre juventud*, *Las campanas de la gloria*, *La Melitona*, *Los Verderones*, *¡Arriba i abajo!*, *Las cariñosas*, *El Romeral*, *La terraza*, *¡Por si las moscas...!*, *Cha-Ca-Cha*, *¡Caray, que nochecita!*.

La historieta picaresca en un acte *Las cariñosas*, de Francisco Lozano i Enrique Arroyo amb música de Francisco Alonso i Joaquín Belda, fou l'obra que més nombre de representacions va assolir amb 117. L'obra, de la que al llegat es conserva un programa de mà amb els seus cantables, compta amb l'immortal *chotis* de *La Lola*, obra del mestre Alonso a qui se li va ocórrer mentre viatjava amb taxi per la porta Real de Granada i el va escriure amb el llapis i paper que el taxista li va deixar en eixe moment: ⁴⁴⁸

---

448. Montijano Ruiz, *Madrid frívolo*, 73.

La Lola, dicen que no duerme sola,
 porque han visto a un mozalbete
 que la ronda por las noches
 y no ven dónde se mete
 La Lola,
 en las batas gasta cola
 y camisa de farola
 de las de tira bordá;
 la camisa de la Lola
 quién no la conocerá.

Il·lustració 49. “Las Cariñosas”,
 1929. Programa de mà. Fons Culla

Tots els números de la revista agradaven i eren repetits, però aquest *chotis* després de ser repetit entre tres i quatre vegades, el públic el cantava altres tantes en l’intermedi.⁴⁴⁹

Las cariñosas, estrenada al Russafa el 21 de desembre de 1929, és una obra picaresca, simpàtica i atrevida que com la majoria de les del seu gènere parla de la insatisfacció femenina enfront del sexe contrari. En la seua representació es mostraren set precioses decoracions, les quals oferien notes de color en concordança amb la picaresca de l’escena. Aquestes van ser pintades pels escenògrafs Juan Morales de Barcelona i pels valencians Sanchis i Paula i Salvador Peris. La confecció dels cent seixanta vestits, originals i vaporosos, anaren a càrrec de la modista barcelonina Manolita Capistrós i de Carmen Hurtado, de la Sastreria de Teatres Salvador Peris de València. Els quadres anomenats *La India*, *Las pompas de jabón* i el de l’apoteosi final eren d’un efecte sorprenent. Una vegada més, l’empresari Rafael Culla apostava alt i no escatimava en despeses econòmiques a l’hora de fer els muntatges teatrals. Els autors de la revista, que van acudir a l’estrena valenciana, no van dubtar a afirmar que la presentació de *Las cariñosas* al Teatre Russafa de València havia superat a la seua estrena en Madrid.⁴⁵⁰

449. Crónica teatral, Ruzafa, *La correspondencia de Valencia*, 24 de desembre de 1929.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000246222&presentacion=pagina&posicion=3&registrardownload=0

450. «Estreno de *Las cariñosas*», Crónica teatral, Ruzafa, *Las Provincias*, 22 de desembre de 1929.

Durant la temporada es van celebrar quatre funcions de benefici. El 14 de març pels empleats dels jutjats i les altres per a les primeres figures; el 28 de març, Cora Raga, el 4 d'abril, Sara Fenor i el 16 d'abril, per a Ignacio León.

La temporada va acabar el diumenge 13 d'abril amb tres funcions: 15:30 h, 18 h i 22 h, aquesta última amb tres representacions i amb uns preus de 4 ptes. la butaca, 1,50 ptes. la de preferència i 1 pta. l'entrada general. Al llegat es conserva un programa d'aquesta temporada d'hivern.

La temporada de Pasqua va començar el 19 d'abril amb la companyia de Pepe Ángeles. Van representar: *La estrella polar*, *Caray que nohecita*, *Cha-Ca-Cha*, *Las Corsarias*, *Las mujeres de Lacuesta*, *Los faroles*, *Mi mamá política*, *¡Por si las moscas!* i *Sanatorio del amor*. L'obra que va assolir major nombre de representacions fou *Cha-Ca-Cha*, amb 34. La temporada finalitzava l'11 de maig.

Del 14 de maig al 15 de juny de 1930. Companyia Còmica de Comèdies Loreto-Chicote.

La companyia procedent del teatre Còmic de Madrid tornava al Russafa. La nit del debut, el públic va dedicar a Loreto Prado un calorós aplaudiment quan l'actriu feu la seua aparició en escena. Durant l'actuació d'aquesta companyia les funcions se celebraren vesprada i nit a uns preus de 3 ptes. la butaca, 1,25 ptes. l'entrada de preferència i 0,75 cèntims la general. De les comèdies que van interpretar, totes estrenades per la companyia al Teatre Còmic de Madrid, algunes d'elles havien estat ja estrenades en la seua última visita al Russafa: *Seis pesetas*, *De cuarenta y más arriba*, *Los que tenemos cincuenta años*, *Charlestón*, *El cutrigémimo*, *El sofá*, *la radio*, *el peque y la hija de Palomeque*, *Los mozos bien*, *Colasín*, *el chico de la cola*.

En acabar la companyia de comèdia, el Teatre Russafa donà obertura a la programació de cine que ocuparia tot l'estiu. El 30 de juny va faltar el propietari del Teatre Russafa Rafael Díaz Torres, per la qual cosa la programació va quedar suspesa durant tres dies dedicats al dol.

11.6. ANYS 30

11.6.1. TEMPORADA 1930/1931

Abans de donar pas a la temporada d'hivern, el teatre va oferir vuit dies de varietats. La cançonetista valenciana Marina Palmero, que recentment havia tornat d'Amèrica, feu la seua presentació al teatre vestida de llauradora sobre un escenari que mostrava una al·legoria de la torre del Micalet i la Senyera. El públic va rebre a l'artista amb una salva d'aplaudiments i als crits de bravos. El seu repertori incloïa cançons americanes, tangos i seguidilles andaluses. Acompanyaven a l'artista valenciana l'humorista *Nazy* i la ballarina *Flor de Levante*. Durant la seua estada al teatre hi va haver dues funcions al dia, una de vesprada i una altra de nit. Els preus eren, 2 ptes. la butaca i 0,60 cènt. l'entrada general.

El dijous 25 de setembre, la companyia de sarsuela dirigida pel primer actor Pepe Ángeles i els mestres concertadors José Gómez i Roberto Estela donava pas a la temporada d'hivern. Figuraven com a primers actors, Ignacio León i Arturo Lledó, la resta de la companyia la formaven les actrius: Pepita Alcácer, Carmen Burgos, Rosa Carrasco, Carmen Cubero, Rosario Ferrer, Amparo Friné, Rosita Gregori, Anita Fernández, Encarnita Máñez, Rosario Mariscal, Lolita Puchol, Victoria Racionero, Amelia Tomás, Araceli Tomás. Els actors: Vicente Alemany, Fernando Andrés, Adolfo Calabuig, Matías Ferret, Fernando Fornés, Miguel García, Ernesto Lorente, Rafael Paredes, Elíseo Penadés, Patricio Tormo. Els apuntadors Alfonso Peris, Bartolomé Sellés i el mestre de ball Miguel Tomás. Dotze segons tiples, un cor de vint coristes d'ambdós sexes i trenta professors d'orquestra. L'obra d'estrena triada per al debut de la temporada fou la sarsuela en dos actes i sis quadres inspirada en una obra clàssica *La rosa del azafrán*. L'escenografia va anar a càrrec de José Olalla i el vestuari confeccionat en la sastreria de Salvador Peris. *La Rosa del azafrán* fou representada cinquanta-quatre vegades. El 29 d'octubre, en la seua cinquantesena representació, la funció va estar dedicada al mestre Guerrero autor de la partitura. El programa va incloure, a més de l'obra lírica, un acte de concert dirigit pel mateix homenatjat on es va cantar la romança de *La Alsaciana* interpretada pel baríton Vicente Alemany; la romança d' *El huésped del sevillano* interpretada per la tiple Victoria Racionero i la romança de *Los gavilanes* interpretada pel baríton Matías Ferret.

Durant la temporada la companyia va pujar a escena un total de quinze títols, dels que nou foren estrenes i dues estrenes absolutes. L'obra amb més representacions, cent-vint-i-sis, fou *El país de los tontos*, d'Enrique Paradas i Joaquín Jiménez amb música del mestre Guerrero, estrenada al Russafa al mes d'octubre de 1930. Aquesta revista musical havia estat estrenada al Teatre Martín de Madrid al mes de maig d'eixe mateix any. En l'estrena al Teatre Russafa van acudir els autors, qui van quedar sorpresos per la superioritat de representació escènica que tenia aquest teatre valencià sobre les que es duïen a terme en la capital d'Espanya. Els actors i les actrius tenien l'obra tan ben assajada que no van cometre cap titubeig. *El país de los tontos* comptava amb acudits, diàlegs de frases picants de doble sentint, música alegre i enganxosa amb els ritmes d'actualitat, pasdobles, tangos, foxtrot, i el ball de *La machicha*. Destacaven els números que van ser repetits, com el pasdoble de les carabineres, el final de les coristes amb mantellines i el dels besos. A l'espectacular escenografia, a càrrec dels barcelonins Morales i Asensi, i al vestuari de Manolita Capistrós se li sumaven llums de colors llançats a escena des d'uns potents reflectors.

Il·lustració 50. "El país de los tontos", 1930. Programa de mà. Fons Culla.

El diari exalçava la bellesa de les xiques del conjunt i la participació de la ballarina *Flor de Levante*, així com el debut de les tiples còmiques Lolita Puchol i Lina Santamaria.⁴⁵¹ Al llegat es conserva un programa de mà amb les fotografies dels números més importants: *El tanguillo del caracol*, *Schotis de los corazones*, *La calesa*, *Las carabineras*.

451. Ariño, «El país de los tontos», Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 31 d'octubre de 1930. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000183188&presentacion=pagina&posicion=7&registrardownload=0

Il·lustració 51. “El país de los tontos”, 1930. Fons Culla.

El passatemp còmic líric en dos actes *Las guapas*, fou estrenat al Teatre Russafa el 30 de gener de 1931. Aquesta revista dels llibretistes Emilio González del Castillo, José Muñoz Román amb la música del mestre Francisco Alonso i del jove compositor valencià Joaquín Belda, havia estat estrenada al Teatre Eslava de Madrid al mes de juny de 1930 amb la popular Celia Gámez com a protagonista.

En l'estrena de *Las guapas*, com ja anava sent costum, l'empresa del Russafa no va escatimar en l'escenografia, vestuari i atrezzo. Els i les artistes més destacades en escena foren: Anita Hernández, Tani Zerja, Lolita Puchol, Lolita Buendia, Flor de Levante, Pepita Alcácer, Carmen Cubero, Ignacio León, Juanito Martínez, Pepe Ángeles. En acabar la funció els autors van ser cridats a escena en diverses ocasions i González del Castillo llegí uns versos en agraïment dedicats a València, als seus grans homes de lletres i arts.⁴⁵²

Les estrenes absolutes de la temporada van ser, l'esbós de sainet *El niño del arroyo*, de José María López, amb música del mestre Leopoldo Magenti i la humorada còmica-lírica *El sostén de Mercedes*, de José G. Ibor i Carlos Pérez amb la partitura de Leo Aguirre, aquesta última estrenada en la funció a benefici de l'actor Ignacio León.

Els dies 9 i 10 de desembre el teatre va romandre tancat a causa de la vaga general de 48 hores que hi van declarar els sindicats a ral dels conflictes existents entre els obrers i els patrons del ram de la fusta.

La companyia de Pepe Ángeles s'acomiadà del Russafa el 22 de març de 1931. Al llegat es conserva el programa de mà de la inauguració de la temporada.

452. S.A, «Las Guapas», Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 31 de gener de 1931.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000180548&presentacion=pagina&posicion=6&registrardownload=0

Entre el 23 i el 29 de març el teatre va oferir sessions de cine juntament amb les funcions de varietats de les artistes Flor de Levante i Tani Zerja.

La temporada de Pasqua començà el 4 d'abril amb sis dies de projecció de cine i espectacles de varietats oferts per figures artístiques ja conegudes com, la cançonetista Magda de Bries i el ventríloc valencià Paco Sanz, als que se sumaven la ballarina América Fuentes i Los Ortiz, experts en ball de saló.

El 10 d'abril va debutar la Companyia Dramàtica de l'actor José Latorre, al que acompanyaven les actrius: Elena Montserrat, Margarita Díaz, Rosario Zapino, Concha Rubio. Els actors: Julio Cabello, Luís Ramírez, Augusto Arias. La companyia va romandre al teatre fins al 26 d'abril, desset dies en els quals van pujar a escena quinze títols d'obres dramàtiques, quasi totes elles de principi del segle XIX. Van estrenar el drama en tres actes del periodista valencià José María de la Torre, *El soto de los Zarzales*.

A la companyia dramàtica de Latorre li va continuar la Companyia de Comèdies de Loreto Prado i Enrique Chicote. Ja estava sent un costum que Loreto i Chicote visitaren el Teatre Russafa per a la temporada primaveral. Com en altres ocasions, duïen en repertori les obres més exitoses que havien estrenat al Teatre Còmic de Madrid durant la temporada d'hivern. El 29 d'abril feren el debut amb l'estrena de *Las pobrecitas mujeres*, comèdia en tres actes de Luis de Vargas. Altres títols van ser: *Doña Heródes*, *¡Me lo daba el corazón!*, *Una mujer simpática*, *Que trabaje Rita*, *La academia*, *Cada uno en su casa*.

Entre el 17 i el 31 de maig el Teatre Russafa va oferir funcions de cine seguit d'un espectacle de varietats amb la cantant d'aires regionals Ascensión Pastor, la ballarina Goyesca, l'artista còmica musical Corona, qui creava siluetes humanes i d'animals amb les mans mitjançant la projecció d'ombres en una pantalla. L'espectacle comptava amb reconeguda cupletista valenciana Conchita Piquer, qui a part del repertori de cançons va lluir un gran nombre de vestits que van ser molt ovacionats pels assistents. El 26 de maig després de la sessió de cine feu el seu debut Rosita Montanar, una estrella de la cançó mexicana-espanyola que també cantava en anglès.

Quan la temporada teatral ja havia arribat a la seua fi, el Teatre Russafa mantenia fresca l'alegria amb les revistes musicals. El 2 de juny fou presentada la Companyia de Revistes de la primera tiple còmica Blanquita Pozas, en la que actuava de primer actor còmic Julio Castro «Castrito» i un elenc de primeres figures com eren, Carmen Losada, Amparito Sara i Juanito Martínez. La companyia va presentar

sis obres de revistes musicals que feren les delícies del públic. Totes elles comptaven amb les composicions musicals del mestre valencià Manuel Penella: *Aqui hacen falta tres hombres*, *¡Viva la República!*, *Coiffeur pour dames*, *La Pandilla*, *Ku-Klux-Klan*, *Los Pirandones*.

L'estrena més esperada fou la de la revista republicana d'actualitat del moment *¡Viva la República!*, en la que el mestre Penella era l'artífex del llibret i de la música. La mateixa companyia de Pozas l'havia estrenat a Barcelona el 8 de maig. Ara, era el Teatre Russafa la que la duia en cartell i més tard seria el torn d'Alacant, Saragossa i Madrid. A més de la revista republicana, el dia del debut s'anunciava l'estrena de l'entremès *Aqui hacen falta tres hombres*, de Sebastián Franco Padilla amb música de Penella. Eixa nit el públic va omplir el coliseu. En acabar la representació del graciós entremès amb el qual l'audiència va riure per les butxaques, l'orquestra feu sonar els compassos de la Marsellesa i seguidament donà pas a l'Himne de Rec. En finalitzar els últims compassos, s'alçà el teló per iniciar l'estrena de la revista *¡Viva la República!*.⁴⁵³

En una entrevista al diari madrileny *Heraldo*, el mestre Penella explicava que la revista *¡Viva la República!*, l'havia escrit immediatament després d'haver-se proclamat la II República en Espanya per a ser estrenada en Barcelona, a divuit dies del gran esdeveniment. El compositor la definia com una obra vistosa i d'entreteniment, sense cap mena d'acarnissament ni faltes de respecte a cap inclinació política ni a les diferents creences religioses, per les que ell sentia un profund respecte. La creació de Penella fou una explosió d'èxit des de la primera escena fins a l'última. El llibret resultava graciós i estava acompanyat d'una música àgil que incloïa un himne republicà. A escena, es podia gaudir de bonics vestuaris i decorats, compassats per l'actuació de moltes dones belles i lleugeres de roba.⁴⁵⁴ Al Teatre Russafa, el públic, amb ganes de manifestar-se a favor de la nova República, feu vibrar la sala. Tots els números foren aplaudits i repetits. L'obra narrava la derrota electoral monàrquica, la comicitat i alegria de la victòria republicana al parlament d'un mestre d'escola en el personatge del *Senyor Cuadrado*. Un dels

---

453. Maese Reparos, «Estreno de ¡Viva la República!», *Teatralerías*, Ruzafa, *La Correspondencia de Valencia*, 3 de juny de 1931.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000180548&presentacion=pagina&posicion=6&registrardownload=0

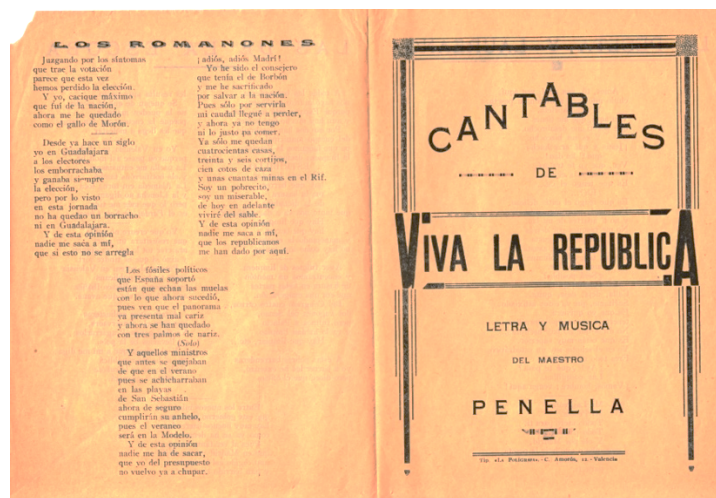
454. «Guia de espectadores: Monólogo del maestro Penella acerca de su obra ¡Viva la República! que se estrena esta noche en Maravillas», *Heraldo de Madrid*, 4 de setembre de 1931, 5, HD, BNE.

quadres amb cuplets plens d'intencionalitat burlesca que van ser repetits quatre vegades, estava dedicat als comtes de Romanones. L'obra incloïa una desfilada que personificava els vencedors, obrers, estudiants, afiliats de la F.U.E –Federació Universitària Escolar– i de l' U.G.T. També fou representat la caiguda de la pesseta i l'èxode del rei Alfons de Borbó juntament amb els seus sequaços emportant-se els caudals. Hi havia un quadre en què apareixien *las majas* republicanes i el soterrament de la *Senyora Censura* els quals van obtenir enrenou d'ovacions i bravos. Una de les escenes de la revista va arribar al sentiment dels espectadors per la seua espectacularitat. A l'escenari i des de la penombra apareixen representades la classe intel·lectual i l'obrera reflectides en les figures dels homes que van ser i en els quals en eixos moments representaven la República. Cada personalitat fou acollida amb grans aplaudiments: Pi i Margall, Pablo Iglesias, l'alcalde Agustín Trigo, Alcalà Zamora, els generals Riquelme i Franco... L'actor Moyano els anava enunciant amb frases adequades per a cada personatge. En arribar a l'últim el va proclamar com a un valencià il·lustre, moment en què es va produir una gran ovació plena d'emoció on el públic en peu va aclamar a Vicente Blasco Ibáñez, al mateix temps que apareixia el seu bust en la pantalla. En eixe moment totes les mirades es van tornar cap a la llotja del teatre que ocupava Sigfrido Blasco, fill del memorable escriptor. El quadre final de la revista culminava en una desfilada sobre una decoració tricolor de parelles de totes les regions espanyoles, l'al·legoria de la República, formada per tres belles artistes i el bust dels capitans Galán i Garcia Hernández, victorejats i aclamats pel poble en massa. Tant el mestre Penella que va dirigir l'orquestra, com tota la companyia van ser molt aplaudits i ovacionats.⁴⁵⁵

Al Teatre Russafa, *¡Viva la República!*, va fer un total de vint-i-vuit representacions, romanent en cartell tots els dies inclús en els de doble funció, on l'obra republicana es podia veure vesprada i nit. Al llegat del teatre han quedat conservats sols alguns dels cantables de la revista *¡Viva la República!*. Són els corresponents als cuplets *La peseta y Laureano*, *Las de la escoba*, *Los Romanones*. La companyia de Blanquita Pozas s'acomiadà del Russafa el 22 de juny, moment en què el teatre va donar pas a la temporada de cine que romangué durant tot l'estiu fins al 6 de setembre.

---

455. Ariño, «¡Viva la República!» Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 3 de juny de 1931. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000181343&presentacion=pagina&posicion=6&registrardownload=0

Il·lustració 52. "Viva la República", 1931. Cantables. Fons Culla.

11.6.2. TEMPORADA 1931/1932

Abans d'obrir la temporada d'hivern, el 10 de setembre feu la seua aparició al Russafa la Companyia de Comèdies d'Amalia de Isaura. La companyia comptava amb Antonio Martíáñez i José Balaguer com a primers actors i a Carolina Fernán-Gómez com a primera actriu. Aquesta última fou la mare del reconegut actor i director de teatre i cinema, dramaturg, guionista i novel·lista espanyol Fernando Fernán-Gómez. En cartell van exposar un total de deu comèdies: *El último mono o el chico de la tienda*, *Seis pesetas*, *Madame Pepita*, *El fantasma de la monarquía*, *La pluma verde*, *Rata de hotel*, *Una mujer simpática*, *A cinco meses vista*, *El reparto de mujeres*, *La de los claveles dobles*.

La temporada d'hivern començà el 30 de setembre amb la Companyia de Sarsuela i Revistes Espanyoles dirigida pel primer actor Eduardo Gómez junt amb el director artístic Leopoldo Gil i els mestres concertadors José Gómez i Roberto Estela. L'elenc artístic el formaven les actrius: Blanquita Suárez, Pepita Alcácer, Conchita García Leonardo, Vicenta B. Martí, Carmen Cubedo, Rosita Fontana, Amparo Friné, Maruja Hidalgo, Paquita Izquierdo, Amparo Miguel, Lolita Morant i Araceli Tomás. Els actors: Ignacio León, Pedro Cruz, Manuel Alós, Fernando Andrés, Fernando Fornés, Ángel García, Vicente Gómez, Julio Nadal, Pascual Tamarit, Vicente Tierra i Patricio Tormo. La ballarina sobrenomenada «Negra de las

Pampas», un cor de vint segons tiples, el mestre de ball Miguel Tomás i els apuntadors Alfonso Peris i Bartolomé Sellés. La companyia va pujar a escena un total de vint títols, entre els quals trobem reposicions de sarsueles conegudes com: *Los granujas*, *Las bribonas*, *Agua*, *azucarillos* i *aguardiente*. I les revistes de recent estrena en l'escena madrilenya com: *Campanas a vuelo*, *La niña de la Mancha*, *Las Pavas* o *Las Leandras*. Al Teatre Russafa van estrenar onze d'aquestes obres, entre les quals hi va haver una estrena absoluta de mà del periodista valencià i dramaturg José Fernández «Caireles» titulada *Las peliculeras* i a la que havien posat música els mestres Pascual Espert i Fernando Obradors.

Las peliculeras va estar reposada un total de vint-i-quatre funcions. Però les obres més representades durant la temporada van ser les revistes *La niña de la Mancha* amb quaranta-quatre reposicions, *Las Pavas* amb setanta i *Las Leandras* amb vuitanta-nou.

El passatemp còmic-líric en dos actes d'Emilio González del Castillo i José Muñoz Román amb música del mestre Francisco Alonso, *Las Leandras*, fou estrenat al Russafa el 22 de gener de 1932. El teatre anunciava l'assistència dels autors per a eixe dia i el debut en l'obra de la ballarina «La Yankee».

La revista ja havia estat estrenada al mes de novembre de 1931 en Madrid i protagonitzada per la primera vedet Celia Gámez. L'obra que va obtenir un gran èxit a la capital de l'estat sense precedent, va romandre en cartell quasi tres anys assolint més de mil representacions.

Il·lustració 53. Reyes Castizo. «La Yankee»
Mundo Gráfico 1927. BNE

A València, el Teatre Russafa no va escatimar en despeses com ja estava sent habitual. Els diaris es feien ressò de l'esdeveniment i ressaltaven els decorats, el fastuós vestuari i sobretot la quantitat de dones guapes que apareixien en escena. El gènere sicalíptic estava triomfant i el públic passava una bona estona al teatre. *Las Leandras* comptava amb un llibret divertit, situacions d'embolics, ple de paraules amb frases de doble sentit i acudits que el públic feia retronar la sala amb rialles i crits en cada declamació. La música del mestre Alonso, aïrosa i enganxosa amb el seu famós xotis

del *Pichi*, fou interpretat per la primera tiple Blanquita Suárez, qui va ballar, cantar i actuar amb espectacular gràcia. Quasi tota la partitura va ser repetida per insistència dels assistents. En acabar la funció, els autors van eixir diverses vegades a saludar a petició del públic, així com tota la companyia.⁴⁵⁶ La temporada d'hivern es va donar per finalitzada el 23 de març de 1932. Al llegat del teatre ha quedat conservat un programa de mà de la presentació de la temporada.

La temporada de Pasqua va començar el 26 de març amb la continuació de la companyia del primer actor Eduardo Gómez. Durant aquesta temporada, van reposar en escena les últimes quatre revistes que havien estrenat al mes de gener, corresponent a la temporada d'hivern: *La guita*, *Las Leandras*, *El timo del portuguès* i *Se necesita una mecanógrafa...fea*, totes elles amb la partitura musical del mestre Alonso. També es van celebrar les funcions de benefici de Blanquita Suárez, Ignacio León, Conchita Leonardo i la ballarina Anny Fey. La revista *Las Leandras* estigué en cartell i va assolir un total de cinquanta funcions. La temporada de Pasqua va finalitzar el 25 d'abril.

Il·lustració 54. "Las Leandras", 1932 Teatre Russafa. Arxiu J. Huguet.

---

456. S.A, «Las Leandras», Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 23 de gener de 1932.
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000180618&presentacion=pagina&posicion=4&registrardownload=0

Del 25 d'abril al 23 de maig de 1932. Companyia de Comèdies d'Amalia de Isaura. La companyia comptava amb els primers actors Antonio Martíáñez i José Balaguer. Cinc, foren les comèdies actuals que duïen al seu repertori: *Los caballeros*, *Una mujer simpática*, *Anacleto se divorcia*, *¡Viva Alcorcón, que es mi pueblo!* i *Hombre de presa*.

Del 24 de maig al 6 de juny de 1932. Paco Sanz.

El reconegut ventríloc feia el seu debut junt amb la ballarina Rosa de Levante, la cançonetista Soledad Díaz i la parella de ball formada per Conchita Reyes i Vicente Talón. El 30 de maig debutaren la ballarina Encarnita Sansano i la cançonetista Paquita Linares. En la primera part i abans de l'espectacle, el teatre sempre ofería una sessió de cine.

Del 7 al 14 de juny de 1932. Bertini.

L'imitador d'estrelles de la cançó Bertini, feu el seu debut al Russafa juntament amb les figures de les varietats com la cançonetista i ballarina Aurorita Esteve; el Trio Castilla compost per Flor de Castilla, Paquita Romero i Antonio Valero, Zepol; Enrique Lerma i les germanes Lugo.

Del 17 al 27 de juny de 1932. Gran Companyia d'Art Mexicà i Internacional de Lupe Rivas Cacho.

És contractada per l'empresa del Teatre Russafa amb l'afany d'afegir nous espectacles al seu escenari catalogat i conegut ja com el palau de la revista. Lupe Rivas, figura principal de la companyia d'atraccions i revistes mexicanes, era considerada com l'ambaixadora del folklore asteca. La companyia de la República del Rio Bravo, havia recorregut els principals països de parla espanyola interpretant teatre vernacle mexicà: República de Guatemala, San Salvador, Hondures, Nicaragua, Colòmbia, Panamà, Costa Rica, etc. La companyia va posar en escena revistes mexicanes formades per una successió d'escenes típiques: *Zarapes, castores y rebozos* d'Angel Varona, *A través de América* de Nepomuceno Cabrera, *La tierra de Lupe* i *El desnudo impera*. Al llegat del teatre s'ha conservat un programa de mà d'aquest espectacle.

Del 28 de juny al 28 d'agost de 1932. Temporada de cine d'estiu.

Del 2 al 15 de setembre de 1932. Companya Lírca de Sarsueles, Sainets i Revistes Teatro Cubano.

Feu el seu debut amb l'estrena de la comèdia lírica en tres actes *La virgen Morena*, d'Aurelio Riancho amb música d'Eliseo Grenet i la participació d'Eduardo Brito i Conchita Banuls. L'espectacle *Habana-New York* amb les vedets Elsie Bayron i Elena Brito junt amb l'Orquestra Cubana.

Del 16 al 27 de setembre de 1932. Elvira de Amaya.

L'eminent artista aragonesa Elvira de Amaya, després de tres anys de gira per Amèrica, tornà al Russafa amb el seu nou repertori. En primer lloc, el teatre va oferir una sessió de cine d'entreteniment, seguit d'un espectacle de varietats amb números de cant i ball en els que debutaren el Trio Duncan i l'artista Tito i per a colofó final l'actuació d'Elvira de Amaya. El teatre eixa nit es trobava ple amb gran afluència de senyores, les seues més fervoroses admiradores.

11.6.3. TEMPORADA 1932/1933

La temporada fou inaugurada per la Companyia de Sarsuela i Revistes Espanyoles dirigida per Leopoldo Gil sota la batuta dels mestres concertadors José Gómez i Roberto Estela. Feu el seu debut l'1 d'octubre amb la reposició de la revista de gran èxit *Las Leandras*. La companyia comptava amb els primers actors còmics Ignacio León i Paco Gómez Rosell, la resta de l'elenc artístic el formaven les actrius: Blanquita Suárez, Conchita G. Leonardo, Pepita Alcácer, Maruja Hidalgo, Pepita Albalat, Isabel Cano, María Casanova, Carmen Cubero, Amparo Friné, Lolita Morant, Vicenta Moreno, Vicenta Ruiz, Araceli Tomás i Blanquín D. Suárez –xiqueta actriu filla de Blanca Suárez que participava

Il·lustració 55. Blanquita Suárez i Blanquín.
Fons Culla.

en la revista *Las Leandras*. Els actors eren: Manuel Alós, Fernando Andrés, Ángel Corcuera, Pedro Cruz, Fernando Fornés, Ángel García, Vicente Gómez, Isidro Más,

Il·lustració 56. Conchita Leonardo. Programa de mà del seu benefici, 1933. Arxiu. J. Huguet.

Leopoldo Suárez i Patricio Tormo. Un conjunt de vint segones tiples, la ballarina Anny Fey, els apuntadors Alfonso Peris i Bartolomé Sellés i el mestre de ball Miguel Tomás. El públic va gaudir de la revista *Las Leandras*, ja centenària en aquest coliseu i que seria reposada durant la temporada d'hivern un total de cinquanta-cinc funcions més. La companyia va dur noves estrenes de gènere sicalíptic que estaven triomfant als escenaris madrilenys i que comptaven amb la música del compositor Francisco Alonso, qui era considerat com el mestre del gènere de la revista: *¡Canta, Gayarre!*, *¿Qué pasa en Cádiz?*, *Mi costilla es un hueso*.

L'obra *¿Qué pasa en Cádiz?*, va estar estrenada al Russafa el 4 de novembre i reposada cinquanta-vuit vegades durant la temporada. L'aforament del teatre s'omplia totes les nits, tots els números de la revista eren ovacionats i repetits, *Las*

de jazz, *Marmitones*, *Estrellas de Hollywood*, *Chulas futuristas*, *Escocesas*, *Gitanas de Albaicín*. Cent cinquanta luxosos vestits plens de colorit omplien l'escenari, deu decorats, acudits, situacions d'emboïc, tot un cúmul de situacions gracioses que feien l'atracció dels espectadors.

El mateix resultat va obtenir l'estrena de la revista *Mi costilla es un hueso*. Malgrat les inclemències climatològiques, el 17 de desembre el teatre va penjar el desitjat cartell d'entrades exhaurides. Van ser exhibits dos-cents vestits de la sastreria Capistros i Hurtado, quinze decorats, obra dels escenògrafs Asensi i Morales, ràfegues de llum i un nombre considerable d'atractives vedets ompliren l'escena. La revista va estar en cartell durant setanta-tres funcions.

Un altre èxit aclaparador es va donar el 3 de febrer amb l'estrena de la revista lírica d'aventures a manera de pel·lícula sonora, *La pipa de oro*. Una vegada més, el conegut coliseu que dirigia l'empresari Rafael Culla penjava el cartell de «No quedan localidades ni entradas». L'empresa del Russafa era ja coneguda per les seues arriscades, però encertades inversions monetàries en les representacions.

Aquesta vegada, tot i que estava avançada la temporada, Culla va fer una bona despesa amb la confecció dels dos-cents vestits i dels deu quadres escènics per a l'ocasió. D'aquests quadres, els més aplaudits foren, *Las guardabarreras*, *El gansopón*, *El chotis Ali-hihuí*, *Las pistoleras*. La revista era conclosa amb una desfilada pel pati de butaques i l'apoteosi final adornada amb vuit dones esculturals bastant lleugeres de roba. En la seua estrena al Teatre Romea de Madrid, la revista havia destacat en si, perquè en l'apoteosi final cinc de les segons tiples havien mostrat al públic els pits, un fet prou impactant per a l'època.

En el número sis de la revista *Guión*, dedicada a l'espectacle, es publicava el guió gràfic i els cantables de *La pipa de oro* a més de les fotografies de les artistes que havien participat en l'estrena de l'obra a Madrid. A la pàgina central de la revista es pot apreciar la figura coreogràfica formada per sis coristes, cinc d'elles amb els pits nus. La crònica de la revista sobre *La pipa de oro* era subtitulada com: «Nuevos tiempos. Sobre el escenario del Romea, cinco "girls" con los senos en libertad». El cronista qualificava aquest fet insòlit i molt més important que la discussió de l'Estatut de Catalunya que llavors estava d'actualitat.

En definitiva, los diez senos en libertad de estas cinco muchahitas del Romea son algo, bastante, mucho más que diez senos, como diez medias manzanas. Son diez senos desafiando valientemente todo un pasado lleno de tradiciones y de triples enaguas; son diez puntitos breves pinchando en la panza hueca de una moral convencional y son diez senos, diez, en lucha abierta contra la hipocresía, contra los sostenes y contra la belleza con truco. Son también diez senos como diez banderas de 1932 y como diez altavoces de la civilización real y republicana de la España de hoy.⁴⁵⁷

Al Russafa, l'actriu Blanquita Suárez, una vegada més va demostrar les grans qualitats que posseïa com a artista en representar vuit papers de repartiment i saber donar a cadascun d'ells la seua interpretació i to corresponent. Tant els autors, qui van estar presents, com tota la companyia van eixir diverses vegades a saludar a petició del públic. Durant la temporada, la revista feu un total de vuitanta-cinc reposicions. Ja cap a final de la temporada es celebraren tres funcions a benefici de les actrius Blanquita Suárez, Conchita G. Leonardo i per a l'actor Ignacio León. La companyia es va acomiadar el 4 d'abril amb la representació una vegada més de *La pipa de oro*. Al llegat del teatre s'ha conservat un programa de mà de la presentació de la temporada i altre que correspon a l'estrena de *La pipa de oro*.

---

457. CDEIVC. Fons Culla. Arxiu fotogràfic, caixa 1.

Il·lustració 57. "La pipa de oro". Revista Guión, 1932. Fons Culla.

Del 5 a l'11 d'abril de 1933. Varietats.

Espectacle a càrrec de la ballarina i cançonetista Conchita del Mar, juntament amb els acròbates Trio Goretti, la ballarina Tanagra Romero, Egochoaga i els seus gossos ensinistrats, la cantant Solita Sanahuja, el ventríloc Ojivale i Goyita Herrero, acompanyada a la guitarra per Manuel Bonet.

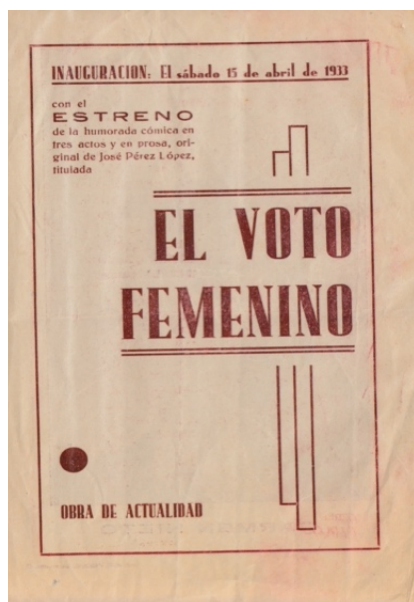

Il·lustració 58. Goyita Herrero. Fons Culla.

La temporada de Primavera començava el 15 d'abril de 1933 amb la Companyia de Comèdies de la primera actriu Carmen Nieto i el primer actor i director Manolo Rodrigo. L'elenc artístic el formaven les actrius: Cruz Almiñana, Milagros Baeza, Consuelo Balaguer, Teresita Ballester, Lola Company, Carmen Corro, Elena Gómez, Luisa Rodríguez, Leonor Urcola. Els actors: Manuel Domínguez, Carlos Díaz, Gracián García, Eugenio Navarro, Enrique Rodrigo, Enrique Pascual, José Pechuán, Julián Ruiz, Amalio Vives. Els apuntadors Rafael Jarque i Luis Tena. La nit del debut la companyia va posar tres obres en escena: la humorada còmica d'actualitat en tres actes, *El voto femenino*; la comèdia grotesca en tres actes, *Un señor de horca y cuchillo* i l'estrena absoluta de *Guiñapos*, comèdia popular en tres actes en prosa del valencià Felipe Melià. La temporada va finalitzar el 5 de maig. Al llegat s'ha conservat un programa de mà del dia del seu debut.

Il·lustració 59. Carmen Nieto. Arxiu, J. Huguet.

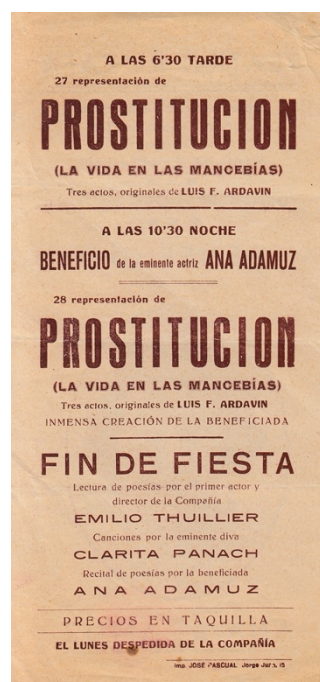
Il·lustració 60. "El voto femenino", 1933. Programa de mà. Fons Culla.

Del 5 al 30 de maig de 1933. Companyia Dramàtica Ana Adamuz.

Debut de la companyia de la primera actriu Ana Adamuz juntament amb Emilio Thuiller com a primer actor i director. L'elenc artístic el formaven les actrius: Carlota Alonso, Carolina Castrillón, Ana R. Leyva, Consuelo Muñoz, Mª Angela del Olmo, Paz Robles, Natividad R. Casanova, María Sánchez, Concha Vázquez. Els actors: Luis Martínez de Tovar, Luís Cuesta, Manuel Dejuan, Joaquín G. García, José G. Luengo, Francisco G. Muñoz, Alejandro Navarro, Pedro Yañez, Antonio Woves. Els apuntadors: Leopoldo Mejorada i Gumersindo Rodríguez i el maquinista Francisco Zandero. La companyia va presentar dues obres: *La Lola se va a los puertos*, en tres actes i en vers escrita per Manuel i Antonio Machado i *Prostitución*, una obra en vers de Luis Fernández Aldavín. Aquesta obra gaudia de un gran èxit a Madrid i en ser anunciada al Teatre Russafa, el cartell d'entrades exhaurides no es feu d'esperar. Al llegat s'ha conservat un programa de mà de la funció a benefici d'Ana Adamuz del divendres 19 de maig de 1933.

Il·lustració 61. "Prostitución", 1933. Programa de mà. Fons Culla.

Del 3 de juny al 27 d'agost de 1933. Cine Sonor.

El Teatre Russafa estrenava el cine sonor amb la pel·lícula titulada *Mercado de mujeres*, un film de temàtica social interpretat per Dita Parlo i Harry Frank. La cinta era distribuïda per la casa Atlántic Films situada al carrer Sorní 4, de València. Es van oferir tres funcions diàries: 15:45 h, 18:15 h, 22:15 h. Es completava així la programació d'estiu.

Del 20 de setembre al 10 d'octubre de 1933. Companyia Lírica Espanyola.

Abans d'obrir la temporada d'hivern, el teatre oferí un repertori de sarsuela. Aquesta companyia comptava amb la direcció artística del mestre valencià Leopoldo Magenti

i del director concertador Natalio Garrido. L'elenc artístic el formaven les primeres figures de veus femenines: la soprano lírica Amalia Pardo, la soprano dramàtica Carmina Alonso, la contralt Pilar Bascaran, la tiple còmica Jacinta de la Vega, la tiple còmica Maria T. Linan, les tiples característiques Crisanta Blasco i Pura Morella. En les veus masculines comptaven amb: el primer actor i director Jesús Navarro, el primer actor còmic Joaquin Valle, el tenor Demetrio Blanca, els barítons Pedro Sánchez Terol, Dimas T. Alonso i Jesús Freire. Els apuntadors Anselmo Jordan i Francisco Delgado.

Durant la seua estada al teatre la companyia va posar en cartell set sarsueles, de les que cinc van ser reposicions: *El pobre Valbuena*, *Molinos de viento*, *La rubia del Far-West*, *El niño del arroyo* i *Katiuska*. Altres dos foren estrenes, musicades pel mestre Magenti: *La Labradora* i *Barbiana*.

La sarsuela en un acte i tres quadres *La Labradora*, llibret original de Federico Romero i Guillermo Fernández Shaw i amb la música del mestre Magenti, havia estat estrenada al Teatre de la Sarsuela de Madrid al mes de maig d'eixe mateix any. El llibret, situava l'argument i els seus personatges en un ambient típic valencià. En la seua edició es pot apreciar la dedicatòria dels autors que diu així: «Al Excmo. Ayuntamiento de Valencia en quien vemos representada a la ciudad. Al Tribunal de las Aguas, personificación de la huerta»⁴⁵⁸

La funció de la nit del dissabte 7 d'octubre, va ser en homenatge d'acomiadament al mestre Magenti. El teatre anunciava un programa monstre amb la seua música: *La Barbiana*, cantada pel baríton Pedro S. Terol, la *Rapsodia Valenciana*, *El Ruiseñor de la Huerta* i *La Labradora*.

11.6.4. TEMPORADA 1933/1934

Ja anava anunciant-se als diaris que la Gran Companyia de Sarsuela i Revistes, titular del Teatre Russafa anava a fer el seu debut l'11 d'octubre amb l'exitosa revista *Las Leandras*. La companyia estava dirigida pel primer actor Leopoldo Gil i els mestres concertadors José Gómez i Roberto Estela junt amb el

---

458. F. Romero, G. Fernández i L. Magenti, *La labradora*, en la Col.lecció de la University of Illinois Urbana Champaign. Archive.org.
<https://archive.org/details/lalabradorazarzu00mage/page/n5/mode/2up>

mestre de ball Miguel Tomás. Com a primera vedet figurava l'actriu Blanquita Suárez i com a primers actors còmics Ignacio León i Paco Gómez Rosell. La resta de l'elenc artístic el formaven les actrius: Pepita Alcácer, Pepita Benavent, Julita Bilbao, María Casanova, Maruja Hidalgo, Mary Petisco, Vicenta Ruiz, Amelia Tomás, Araceli Tomás, Julia Verdiales. Els actors: Paco Bernal, Vicente G. Bur, Pedro Cruz, Fernando Fornes, Paco Gómez Rosell, Leopoldo Gil, Luis Romero, Leopoldo Suárez; un cor de vint segons tiples completat amb quatre veus masculines; una parella de ball formada per Anny Fey i Francis T. Murillo; els apuntadors Alfonso Peris i Bartolomé Sellés.

La companyia va pujar a escena deu títols, dels que quatre eren estrenes de revistes musicals d'èxit del moment: *Las faldas* (1932), *Las de Villadiego* (1933), *Las mujeres bonitas* (1933), *¡Con el pelo suelto!* (1933). El passatemp còmic líric en dos actes, *Las faldas*, de González del Castillo i Muñoz Román amb música el mestre Rosillo, havia estat estrenat al Teatre Eslava de Madrid en novembre de 1932. La seua estrena al Teatre Russafa, la qual va ser molt anunciada, estava programada pel mes d'octubre. *Las faldas* es va classificar com l'estrena de l'any, ja que va assolir durant la temporada un total de noranta-set representacions.

Com ja era tradició, per l'empresa de Rafael Culla, les posades en escena de les estrenes eren d'un gust exquisit i depurat. La qualitat quedava latent en la presentació dels vestits, decorats, llums, attrezzo. En *Las faldas* van ser dos-cents cinquanta els vestits confeccionats per la famosa barcelonina Manolita Capistrós. Els quinze preciosos decorats van estar pintats pels escenògrafs Asensi i Morales. La nit de l'estrena l'orquestra va estar dirigida pel mestre Rosillo, com era costum si els autors estaven presents. La temporada d'hivern es va donar per finalitzada el 26 de març. Al llegat del teatre es conserva un programa de mà del debut de la temporada.

Il·lustració 62. Companyia Titular de Sarsuela i Revistes del Teatre Russafa, 1933. Fons Culla

La Temporada de Pasqua va començar el 31 de març, amb l'actuació de la companyia de revistes titular del teatre i amb la reposició de la sarsuela *La banda de trompetas*, i la revista *¡Con el pelo suelto!*.

Durant els quatre dies que el teatre havia romàs tancat, entre una temporada i altra, la companyia havia estat assajant l'obra que anava a ser estrenada el divendres 6 d'abril durant la funció a benefici de la primera actriu Blanquita Suárez. L'obra era *La gruta de los suspiros*, humorada lírica fantàstica en dos actes, amb el llibret de José Peris Celda i José Reverter, la partitura dels mestres Francisco Alonso i Enrique Estela. L'obra, de gènere frívol, comptava amb un argument format per una successió de situacions desbaratades, acudits i frases de doble sentit. De la partitura es feren notoris la cançó dels besos i el ball de la *machicha*, que van ser repetits tres vegades a petició del públic. La temporada de Pasqua va acabar el 16 d'abril i es van reposar un total de sis títols entre sarsueles i revistes.

Del 18 d'abril al 6 de maig de 1934. Companyia de Grans Espectacles Rambal.

Va actuar per primera vegada al Teatre Russafa. Enrique Rambal García (1895-1956) fou un actor valencià nascut a Utiel, reconegut pels seus muntatges d'obres melodramàtiques i per les seues transformacions camaleòniques a través del maquillatge i disfresses. Als anys 20, viatjà a Amèrica d'on retorna amb beneficis i noves idees teatrals. Als anys 30 les gires per Espanya i nord d'Àfrica el duen a ser molt conegut. Les seues innovacions escenogràfiques com el tractament de la

Il·lustració 63. Enrique Rambal. Fons Culla.

il·luminació, els trucs amb aigua, les caigudes sobre terra, les batalles navals, la descàrrega de canons, crits, incendis, etc. el van fer assolir grans èxits.⁴⁵⁹

Les obres que representava eren, la gran majoria, adaptacions de novel·les o obres teatrals. Alguns dels autors que van fer de col·laboradors literaris i algunes de les seues adaptacions foren: *La muñeca trágica* amb Carlos Allen; amb Félix González *El soldado de San Marcián*, *Los Miserables* de Victor Hugo; *Los Mohicanos de París* amb Gonzalo Jover; *Los dos pilletes* i *El jorobado*, amb Luis Suñer; amb Tomás Álvarez, *El suplicio de Max Vert* (*Aventuras de Sherlock Holmes*); amb Fausto Hernández Casajuana, *Las mil y una noches*, *Casanova, el galante aventurero*, *El manuscrito de una*

madre, *El cura de la aldea*, *La mujer adúltera*, *Al Capone*; amb Luis Linares, *Los cuatro jinetes del Apocalipsis* de Blasco Ibáñez.

Al Russafa, Rambal va dur els muntatges de les obres: *El verdugo de la reina*, *Genoveva de Brabante*, *El médico de las locas*, *Magdalena o mujer adúltera*, *El jorobado*, *El carnet del diablo*, *Claustro y Mundo*, *El hombre de las figuras*, *Don César el aventurero*.

El Teatre Russafa va tancar les portes des del 23 d'abril fins al 2 de maig, a causa de la vaga general que va patir la ciutat. Durant el mes d'abril, València estigué immersa en un conflicte que venia ocasionat pels treballadors eventuais de l'empresa hidroelèctrica. Els obrers havien estat acomiadats i en protesta s'havien efectuat unes parades laborals que es van veure agreujades quan es va sumar a ells

---

459. Francisca Ferrer Gimeno, «Enrique Rambal y el melodrama de la primera mitad del siglo xx», (Tesi doctoral, Departament de Filología Espanyola, Universitat de València, 2008).
<https://www.tesisenred.net/handle/10803/9824;jsessionid=9F555E279379F0D8BEE3D6C7A56AF148>

la solidaritat dels companys de les fàbriques de gas, electricitat i aigua. El conflicte va arribar a vaga general i l'activitat de la ciutat es va veure aturada durant nou dies. Durant aquest període, hi va haver actes de sabotatge, no s'editaren diaris, els espectacles quedaren suspesos, sols hi havia serveis mínims de tramvies i algunes tendes i cafeteries obertes les quals eren ateses pels mateixos propietaris.

El 2 de maig la companyia d' Enrique Rambal reprèn les seues actuacions al Russafa fins al dia 6 que s'acomiada del teatre.

Del 8 al 13 de maig de 1934. Paco Sanz.

Fa la seua reaparició al teatre el conegut ventríloc valencià i els seus ninots autòmats en sessions de tarda i nit. Abans de l'actuació de Sanz, era projectada una pel·lícula sonora. A continuació, l'artista d'Anna i la seua companyia d'actors mecànics interpretaren el joguet còmic en un acte i dos quadres *Los muñecos comediantes*, amb il·lustracions musicals original de Goyano, en la que formaven part els seus autòmats més apreciats pel públic, Don Liborio i Juanito.

Del 16 al 25 de maig de 1934. Cine Sonor.

En sessions de tarda i nit i un matí, el Russafa va oferir entre altres, una estrena cinematogràfica projectada per primera vegada a València. Es tractava d'una pel·lícula sonora en espanyol titulada *El misterio de los sexos*. La cinta que no era apta per a menors de 20 anys s'anunciava com:

Una atrevidísima visión de los bajos fondos sociales, con las más obscuras y trágicas anomalías de la sexualidad y de todas perversiones del sexo. Colaboraron en este film las más ilustres eminencias de la ciencia médico-sexual, tales como Voronoff, Pecham, Ibellhaber, Clavacci y otros ilustres profesores de las Universidades europeas.⁴⁶⁰

Del 26 al 31 de maig de 1934. Varietats.

Hi va haver nous espectacles de varietats amb la *Compañia Selección*, formada per vint-i-quatre artistes internacionals. Entre ells destacaven: la genial estrella excèntrica coreogràfica i vedet «La Yankee»; L' Orquestra Lecuona; Jaspe, creador de caricatures; Ines Peña, cantant criolla; Rulito, patinador excèntric i acròbata; Trio

---

460. Teatro Ruzafa, *Las Provincias*, 16 de maig de 1934
https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000316897&presentacion=pagina&posicion=4&registrardownload=0

Las Heras, estilistes sud-americans; Sullivan; Delly Llauren, vedet; Angel, concertista de guitarra; Anita Sevilla, estrella de la cançó.

Del 7 de juny al 29 de juliol de 1934. Companyia de Sarsuela i Òpera Espanyola. Els cinc primers dies de juny hi va haver projeccions de cine i ja el dia 7 va debutar la companyia de sarsuela dirigida pel primer actor Leopoldo Gil juntament amb els mestres Natalio Garrido i Roberto Estela. En ella figuraven: Clarita Panach, Emilio Vendrell i Luis Gimeno i com a primer actor Juanito Martínez. La companyia va pujar a escena una reposició de les sarsueles més conegudes pel públic: *Katiuska*, *La Dolorosa*, *Luisa Fernanda*, *Doña Francisquita*, *La viejecita*, *Los claveles*, *La del soto del parral*, *Los gavilanes*, *La canción del pirata*, *El duo de la Africana*, *La trapera*, *Molinos de viento*, *El cantar del armero*, *La verbena de la paloma*, *El Conde de Luxemburgo*, *El gato Montés*, *El santo de la Isidra*, *El maestro Campanone*, *Al dorarse las espigas*, *Maruxa*, *Marina*. Els preus que anunciaven eren populars: butaca 2 ptes. preferència 1,25 ptes. i general 0,60 ptes.

El 14 de juliol, la companyia estrenava en València, amb l'assistència dels seus autors, el drama líric en tres actes i sis quadres *El hermano lobo*, de Federico Oliver i partitura del mestre Manuel Penella. L'obra que havia estat estrenada a Barcelona l'any anterior, estava inspirada en una poesia de Rubèn Darío i prenia com a escenari la serra catalana de Prades.

Quan es va acomiadar la companyia, el teatre donà pas a les projeccions cinematogràfiques. Aquesta vegada va ser presentat el poema, *La tragèdia de un torero (Vida y muerte de Joselito)*, pel·lícula que havia constituït l'èxit més gran de la temporada a Madrid. La temporada d'estiu va concloure el 16 de setembre.

Abans de la temporada d'hivern, com era ja habitual, el teatre va oferir espectacles de varietats i sessions de cine.

Del 17 al 23 de setembre de 1934. Espectacle d'il·lusionisme.

L'il·lusionista «Comitre» presentava el seu espectacle.

Del 27 al 30 de setembre de 1934. Raquel Meller.

Després de tres dies de cine, feu la seua aparició la diva de la cançó, Raquel Meller junt amb Doris Miles i el Trio Gómez. Els preus eren a 3,50 ptes. la butaca, 1,75 ptes. preferència i 0,60 entrada general. La companyia de Raquel Meller tornà a

actuar dos dies abans de la inauguració de la temporada d'hivern amb uns preus més populars, la butaca a 2,50 ptes. i l'entrada general a 0,60 cènt.

Del 2 al 8 d'octubre de 1934. Varietats.

Se presentava l'espectacle de varietats *Fantasio*, amb l'orquestra *Bel Symprone Boys* i la vedet moderna Trini Moren.

11.6.5. TEMPORADA 1934/1935

La temporada d'hivern començava l'11 d'octubre amb la companyia de Grans Espectacles Rambal, qui feia el seu debut amb l'obra *París, Lyon, Mediterraneo*. Durant la seua estança al teatre, que va durar fins al 10 de març, Enrique Rambal va presentar un total de 33 obres: *Claustro y Mundo*, *Los niños del hospicio*, *Don César el aventurero*, *La estafa de los 600 millones*, *Miguel Strogoff*, *El conde de Montecristo*, *El caballero del traje blanco*, *Las mil y una noches*, *El jorobado*, *Don Juan Tenorio*, *Sin novedad en el frente*, *Secreto de confesión*, *Magdalena, la mujer adúltera*, *María Antonieta*, *El médico de las locas*, *Los dos huerfanos de París*, *Los Miserables*, *El verdugo de la reina*, *Los amantes de Teruel*, *El hombre de las figuras de cera*, *El tren de la muerte*, *Lázaro el mudo*, *El carnet del diablo*, *Alcapone*, *El cardenal*, *Genoveva de Babante*, *La vuelta al mundo*, *El misterio de María Celeste*, *El manuscrito de una madre*, *El mártir del calvario*, *El cura de la aldea*, *Buridán o la corte de Margarita de Borgoña*.

La temporada de Quaresma va començar la nit del divendres 15 de març amb la Gran Companyia de Revistes, encara que el debut estava anunciat pel dijous 14 de març, i així ho certifica el programa de mà. La companyia era dirigida per l'actor Arturo Lledó i els mestres concertadors José Gómez i Rigoberto Ventura. Les primeres figures eren: Pepita Huertas, primera tiple còmica; les vedets Elena Brito i Conchita Páez; les ballarines Pfarry Sisters; el primer actor Manuel Pradas; l'actor còmic Marcelino Ornat; el primer tenor còmic, Manuel Alares.

El debut comptava amb l'estrena del passatemps còmic líric en dos actes *Las de los ojos en blanco*, llibret d'Emilio González del Castillo i José Muñoz Román amb música del mestre Francisco Alonso. Eixa nit els autors van estar

presents i com era costum en les estrenes, el compositor de la música el mestre Alonso, va dirigir l'orquestra. El teatre, una vegada més, va penjar el desitjat cartell d'entrades exhaurides.

Il·lustració 64. “Las de los ojos en blanco”, 1935. Programa de mà. Fons Culla.

L’empresa del Russafa va fer un muntatge a tot luxe, nou i confeccionat expressament per a l’obra. Els acords eren del taller d’Alberto García, els mobles de tub de metall de la fàbrica d’Enrique Moliner i l’escenografia dels pintors Asensi, Morales i Díaz-Peris. El llibret de la revista era d’un diàleg espurnejant, fàcil, amb una sèrie interminable de situacions còmiques que mantenien amb hilaritat als espectadors. De la partitura del mestre Alonso va destacar el número *La melodia del amor*, pel seu valor tècnic i per la gràcia i ambient el de *Horchatera valenciana*, que va ser repetit quatre vegades. Altres números que van ser molt aplaudits van ser, *A orillas del Panay* i *El baile del real*. En acabar la funció, el mestre Alonso va dirigir unes paraules d’agraïment al públic de València, a la que considerava com la seua terra, raó per la qual en homenatge a ella havia escrit el número de les orxateres valencianes.⁴⁶¹

En la següent estrofa podem apreciar la lletra de la tornada del famós pasdoble *Horchatera valenciana*:

461. F. «Las de los ojos en blanco», Teatros, Ruzafa, *El Pueblo*, 16 de març de 1935. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=110&path=1021654&presentacion=pagina&registrardownload=0

Il·lustració 65. Programa de mà del benefici de Pepita Huertas, 1935. Fons Culla.

Horchatera valenciana
de ojos de noche serena
con tu boca color grana
¡ay, morena
das la pena
sin querer!

Horchatera valenciana
tú embujaste la bebida;
que al principio da la vida
y en seguida
da más ganas de beber.

Y todos me suplican
No me hagas más penar,
Que un dia tu garrafa
Te tengo que robar.
¡Yo me defiendo

Però acabo por dejarles
Su sed calmar!...

¡Y al beber aún suelen todos sospirar!

Il·lustració 66. Conchita Paez. Fons Culla.

Il·lustració 67. “Las de los ojos en blanco”, 1935. Teatre Russafa. Fons Culla.

Durant la temporada es van representar les obres: *Las Leandras*, *Las de Villadiego* i *La Chicharra*. La companyia es va acomiadar el 17 d’abril. Al llegat del teatre s’han conservat, un programa de mà del debut de la companyia, tres programes amb els números *Los detectives*, que exposen la foto de l’actriu Conchita Paez, *Horchateras valencianas* amb la foto de Pepita Huertas vestida de llauradora valenciana i *A orillas del Panay* amb la cançó de *La filipina y el indio de Joló*.

Del 20 al 28 d’abril de 1935. Companyia de Revistes y Grans Espectacles titular del Teatre Còmic de Barcelona.

Debutava al Russafa amb *Los maridos de Lidia*, aventura interplanetària de dos marits enganyats en tres actes i setze quadres amb apoteosi final, llibret de José Silva Aramburu i música de José Padilla. Eixa nit, tres-cents vestits de gran expectació de Manolita Capistrós i Antonio López ompliren l’escenari. El 9 de maig es va estrenar el joguet còmic revistat en dos actes *Mucho cuidado con Lola*, de Simón Aramburu i Tomás Borràs amb la partitura del mestre Padilla. La companyia catalana va tornar al Russafa al mes d’octubre de 1935, i és d’eixa data el programa de mà amb el llistat dels components de la companyia que ha quedat conservat al llegat del teatre.

Del 29 de maig al 5 de juny de 1935. Cine.

S’anunciava un grandió programa de cine sonor en dues sessions de vesprada i nit amb les projeccions de les pel·lícules: *Actualidades*, *Alrededor del mundo*, *El rey de*

los Alpes, *Mixing en Méjico*, *Dibujo en tecnicolor*. A més, l'estrena de la sensacional pel·lícula *Elysia (el paraíso de los desnudistas)* «Una visión de la vida y costumbres de las colonias nudistas». A l'anunci del diari de la pel·lícula, venia afegida una nota on es prohibia rigorosament l'entrada als menors d'edat i on avisaven del fet que no era apta per a senyorettes. La pel·lícula era distribuïda pel «noticario español de Madrid»⁴⁶²

Il·lustració 68. Anunci de cine Teatre Russafa. *El Pueblo*, 1935.

Del 7 al 16 de juny de 1935. Varietats.

Espectacle de varietats *Fantasio*, en el que figuraven la bellíssima vedet Carmelita Aubert; la primera ballarina clàssica espanyola Inés Montoya; els ballarins de claqué Manolo y Roberto; la cançonetista i ballarina excèntrica Mercedes Vargas; l'excèntric musical Roberto López; la parella internacional de ball Montany and Mark; les belles Adriana i Mercé; la parella de ball i cant Addie and Mark; l'humorista i *speaker* de l'espectacle *The Fantasio Boy* i la formidable orquestra americana *Bel Simphonic Boys* composta per tretze professors valencians.

Il·lustració 69. Carmelita Aubert. Arxiu J. Huguet.

462. Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 29 de maig de 1935. https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=176&path=1021658&presentacion=pagina&registrardownload=0

La informació que resta al llegat sobre la programació en aquest mes acaba ací. Pels diaris hem sabut que el teatre continuà fent sessions de cine fins al divendres 28 de juny quan la companyia de comèdia de Rosario Coscolla feu el seu debut amb *Sor Angélica*, escenificació de la pel·lícula de Francisco Gargallo en un pròleg, tres actes i onze quadres que havien estat pintats per l'escenògraf Francisco Pastor.⁴⁶³

11.6.6. TEMPORADA 1935/1936

El divendres 4 d'octubre s'inaugurava la temporada d'hivern amb la Companyia de Revistes i Grans Espectacles del Teatre Còmic de Barcelona, sota la direcció escènica de Carlos Garriga, la direcció musical de José Gómez i Roberto Estela i la direcció coreogràfica de Rafael Pagán. En els principals papers figuraven la primera tiple còmica Pepita Huerta i la primera vedet Conchita Páez. La companyia feu el seu debut amb l'estrena en València del passatemp líric en dos actes *Las vampiresas* (1934), original d'Emilio González del Castillo i José Muñoz Román, amb música del mestre Ernesto Rosillo. Es conserva al llegat un programa amb les lletres de les cançons dels números: *Los Gauchos*, *Rápteme usted*, *La mujer fatal*, *Las vampiresas*, *La Mari-Pepa*.

Il·lustració 70. "Las inviolables", 1935. Programa de mà. Fons Culla.

El divendres 25 d'octubre la companyia estrenava *Las inviolables*, humorada bufa amb anacronismes de revista moderna en dos actes, vuit quadres i apoteosi final, original i en vers de José Silva Aramburu amb música del mestre José Padilla. La nit del divendres 22 de novembre estrenaven la revista de gran espectacle *Las de armas tomar*, en dos actes, un pròleg i dotze quadres d'Antonio Paso i Francisco Loygorri, música del mestre Francisco Alonso. Al llegat es conserva un programa de mà del dia de cadascuna d'aquestes dues estrenes.

463. Teatro Ruzafa, *El Pueblo*, 28 de juny de 1935.
https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=192&path=1021660&presentacion=pagina&registrardownload=0

Durant el mes de gener van celebrar la funció al seu benefici les actrius Pepita Huertas, Conchita Páez i els actors Carlos Garriga i Antonio Murillo. La companyia s'acomiadà del teatre el 2 de febrer de 1936.

Del 4 al 10 de febrer de 1936. Cine Sonor.

Amb la projecció de la pel·lícula *Los que nacen*.

De l'11 al 21 de febrer de 1936. Miguel de Molina.

Apareix en escena l'estrella del moment, Miguel de Molina. Componien el seu espectacle musical l'elenc artístic: Fina Toben, Troupe Bárcenas, Hella et Edie, Mister Louis, Vera Orlova, Carmelita del Rio, l'orquestra Dernier Jazz Orchestre.

En l'exposició «Arte y Provocación» realitzada per la Fundació Miguel de Molina en juliol de 2019 a Almagro, vam poder apreciar el cartell del Teatre Russafa del debut d'aquest espectacle.

*Il·lustració 71. Miguel de Molina.
Arxiu J. Huguet.*

Il·lustració 72. Cartell del Teatre Russafa amb Miguel de Molina 1936. Fundació Miguel de Molina. Exposició "Arte y Provocación". Almagro, juliol 2019.

Del 22 al 27 de febrer de 1936. Espectacles Ramper.

Ramón Álvarez Escudero, «Ramper», va actuar amb el seu Gran Espectacle Internacional. Ramper, fou el pallasso més reconegut del país. Contava acudits, feia acrobàcies mentre parodiava a les figures polítiques del moment. Juntament amb l'artista col·laboraren: Lenin y el guarda torero, The 10 Iris Serenaders boys, amb el seu cèlebre animador Billy Wells, Ofelia Moré, The 8 Golden Ballet i el seu primer ballarí Martin's, Raimundo Lanás, el rossinyol Navarro, Mart et Baby, Lucie, Berta Silhanowa, Moura and Carrys.

Del 28 al 4 de maig de 1936. Carmen Flores.

La cupletista extremeña Carmen Flores, presentava la seua companyia d'atraccions juntament amb l'elenc artístic: Baron Rinaldo, Castex, Glòria Granada, Marcelino del Llano i Telma del Sol.

Del 7 al 22 de març de 1936. Gran Companyia Brasileira de Revistes Modernes de Jardel Jercolis.

La companyia va estrenar tres revistes: *Alo!...Alo!...Rios?*, *Ondas cortas* i *Carioca*.

Del 23 al 29 de març de 1936. Cine.

En finalitzar la companyia de revistes, el teatre tornà a oferir sessions de cine. Aquesta vegada amb la projecció de la pel·lícula científica *El origen del hombre y de la naturaleza*, explicada en espanyol i produïda pel departament cultural de la UFF, segons els arguments del doctor Nicolas Kaufmann. Completaven la programació el documental *Guardianes marinos* i el llargmetratge *El collar de esmeraldas*.

Del 30 al 5 d'abril de 1936. Es projectaren les pel·lícules *Amantes fugitivos* protagonitzada per Robert Montgomery i Magda Evans; *¿Porqué trabajar?* amb els famosos actors Stan Laurel i Oliver Hardy —el gras i el flac; *La indómita*, amb Jean Harlow i William Powell.

Del 6 al 8 d'abril de 1936. Hi va haver l'estrena del film de producció espanyola *20.000 duros*, protagonitzada per Charito Leones, Pierre Clarol, José Baviera i Pedro Barreto. Completaven la sessió una pel·lícula cultural *Aves del norte* i una de dibuixos *¿Vaya digestivo?*. Els preus de les entrades eren 0,60 ptes. la de preferència i 0,30 la general.

De l'11 d'abril al 16 de juny de 1936. Temporada de Primavera.

La companyia valenciana de teatre vernacle formada pel matrimoni d'artistes valencians Pepe Alba i Emilia Clement, foren els encarregats d'obrir la temporada de primavera amb una funció a benefici de l'Associació Valenciana de la Caritat. La companyia feia poc que havia tornat de gira, la qual els havia obligat a absentar-se durant uns mesos de la ciutat. No tenim constància de tot el repertori que Alba i Clement van representar en aquesta temporada al Russafa, però sí del llistat de les estrenes. La nit del debut s'estrenà *Cap i Cua*, al que van seguir, *La bella dona*, *Les chiques de hui*, *Els Papirusos*, *El vehinat*, *Pobres millonaris*, *Este és el que mana!*, *Dos paraules no més*, *José María de la O* i el sainet *Gavina de port*, en el que van comptar amb la participació del cantador de flamenc Angelillo el Vega i el guitarrista Hio. El 15 de juny es va celebrar la funció de benefici de Pepe Alba.

Del 17 al 29 de juny de 1936. Varietats.

Tornava l'espectacle de varietats *Fantasio*, en el que formaven part els Player's Sinfonies boys, la ballarina Palomita Montesan, el duo argentí Rawson, el guitarrista Pepe Hurtado, la parella de ball internacional Hermanos Montesan, el cantant modern Xalma, la ballarina Inés Montoya, l'estrela de la cançó Julita Suárez, els germans còmics Lewis i l'emperadora de l'art flamenc Lola Cabello.

Il·lustració 73. Lola Cabello i Julita Suárez. Fons Culla.

El 30 de juny començà la temporada de cine sonor, la qual va omplir tota la programació de l'estiu. Els preus eren 0,50 ptes. per a l'entrada de preferència i 0,25 per a la general. Els títols cinematogràfics que es van projectar abans del conflicte bèl·lic del 18 de juliol van ser: *Las mujeres del mundo* –revista–, *Cuerpo a cuerpo* –dibuixos–, *Busco un millonario*, *El héroe público número 1*, *Cuando el diablo asoma*, *Nido de águilas*, *Sifón Simfónico* –dibuixos–, *El refugio*, *¡Viva Villa!*, *Curso para adelgazar*.

11.6.7. PERÍODE BÈL·LIC

A partir del 19 de juliol va començar una vaga general revolucionària a la ciutat a causa de la Guerra Civil Espanyola. El teatre va tancar fins al 5 d'agost, dia que en obrir portes es va continuar emetent la programació de cine fins al 13 de setembre. Els títols dels quals tenim constància van ser: *Todo por el aire*, *Trio fantástico*, *Habia una vez dos héroes*, *Hombres en blanco*, *No más mujeres*, *Crisis mundial*, *Camino de la felicidad*, *La isla del tesoro*, *El misterioso señor X*, *Sabios que engañan*, *Cabalgata*, *Ganaderos del amor*, *Bajo el cielo de Cuba*.

Des d'aquesta última data i fins al mes d'abril de 1939 al llegat no s'ha conservat més informació sobre les programacions del teatre. Malgrat això, hem pogut constatar a través dels números editats pel diari *La Correspondencia de Valencia*, en la secció dedicada a la cartellera d'espectacles, que el Teatre Russafa va estar oferint dues representacions diàries durant el període bèl·lic.⁴⁶⁴

Entre desembre de 1936 i agost de 1937 van ser reposades les revistes: *Las faldas* (1932), *Las Leandras* (1931), *El país de los tontos* (1930), *Aquí hace falta tres hombres* (1930), *Las Pavas* (1931), *Las de Villadiego* (1932).

El 20 d'agost de 1937 la Companyia de Revistes dirigida per Juanito Martínez va debutar amb *Las faldas*, obra que es mantindria en cartell fins octubre, quan seria reposada la revista *Las de los ojos en blanco* (1934).

---

464. Centro Documental de la Memoria Histórica, Kiosco Digital de la Guerra Civil Española, *La correspondencia de Valencia*, 1936-1939.
<https://www.culturaydeporte.gob.es/cultura/areas/archivos/mc/archivos/cdmh/biblioteca/guiasdelectura/kioscoguerracivil.html>

L'Orquestra Simfònica de València, la qual estava dirigida pel mestre José Manuel Izquierdo, va oferir el 12 de setembre el seu concert núm. 298 a les 11 h al Teatre Russafa. El programa estava compost per: *La romeria de los cornudos* de G. Pittaluga; *Leonora* de Beethoven; *Sinfonia en sol menor núm. 40* de Mozart; *Danza macabra* de Saint-Saëns i *Capricho espanyol* de Rimsky Korsakov.

Il·lustració 74. Programa.
Arxiu J. Huguet.

L'1 de desembre de 1937, la Companyia de Revistes dirigida pel primer actor Eduardo Gómez i en la que actuava la coneguda actriu valenciana Pepita Huerta debutà amb *Los faroles* (1928). La companyia de Gómez va pujar a escena el passatemps líric *Multiplicar por dos* i les revistes *Las de Villadiego* i *Las tocas* (1936), aquesta última es va mantenir en cartell des de març fins a desembre de 1938.

El 31 de març de 1938, a les 17 h es va celebrar una funció en benefici a l'actor vell. El programa estava compost per la representació de *Las tocas; Romances de la guerra*, per Blanco Fontalba i les actuacions de la maquetista Amalia de Isaura i el gran artista Miguel de Molina.

El 20 de desembre de 1938 va ser el debut de la Companyia de Revistes dirigida pel primer actor Arturo Lledó. La companyia pujà a escena les revistes: *Las de Villadiego* i *Las de los ojos en blanco*.

Aquesta informació del diari *La Correspondencia de València* és fins al 22 de març de 1939, data de l'últim número conservat al Centre Documental de la Memòria Històrica.

11.6.8. D'ABRIL A DESEMBRE DE 1939

Del 13 al 17 d'abril de 1939. Varietats. L'espectacle de varietats *Galas de España*, era presentat per Antonio Vives. Participaren figures artístiques com Lola Torres i Mario Gabarrón. La funció de la nit del divendres 14, va estar dedicada en honor a les organitzacions juvenils de F.E.T i de les J.O.N.S. La sala va estar adornada amb banderes i plantes. Un retrat del general Franco sobre un cavallet amb

el fons de la bandera espanyola presidia la sala. Hi va haver assistència d'autoritats militars i civils. El diari feia ressò de l'acte: «Del elenco de *Galas de España*, cabe destacar [...] Lola Torres, verdadero tipo de mujer española que hace unas verdaderas estampas de arte hispano»⁴⁶⁵

Del 21 al 24 d'abril de 1939. El Professor Alba.

Un espectacle de deu atraccions d'hipnosi i espiritisme amb el metal·lista més famós del seu temps.

Del 29 d'abril al 3 de maig de 1939. Circ.

Un espectacle d'atraccions internacional de circ.

Del 5 de maig al 25 de juny de 1939. Companyia de Grans Espectacles Rambal.

La companyia feia la seua aparició amb el debut del drama en quatre actes *El cardenal*. Durant la seua estada al Russafa, Rambal va posar en escena: *El jorobado*, *El corredor de la muerte*, *El médico de las locas*, *Raffles*, *Miguel Strogoff*, *El crimen de la calle 40*, *El conde de Montecristo*, *El mártir del calvario*, *El silbido fatal o la banda moteada* –cèlebres aventures de Sherlock Holmes–, *El hombre de las figuras de cera*, *Los mohicanos de Paris*, *Buridan*, *Las dos huérfanas de Paris*, *Enrique IV*, *Genoveva de Brabante*.

Del 30 de juny al 4 de juliol de 1939. Companyia Còmica Lírica.

La companyia era dirigida pel primer actor Vicente Mauri. Formaven l'elenc artístic: Clarita Panach, José Fontana –qui recentment havia estat cantant en Itàlia i que en 1935 amb el nom de José Z. Beltran havia guanyat el concurs d'Unió Radio–, Angelita Navaldón, Dimas Alonso, Amparo Wielden, Daniel Benítez i Enrique Pascual. El debut estava anunciat pel dimecres 28, però es va ajornar al divendres 30 per indisposició del tenor Fontana. Van debutar amb l'estrena de la comèdia lírica *Palemón*, dels germans E. i L. Panach, música del mestre Panach. També van pujar a escena *Sangre gorda*.

Del 8 al 23 de juliol de 1939. Cine.

Cintes de la casa U.F.A. Hi va haver dues sessions diàries, 17:30 h i 22. La programació consistia en un documental U.F.A, seguit de dues pel·lícules en

---

465. «Galas de España», Ruzafa, *Las Provincias*, 16 d'abril de 1939, 5. HMV.

espanyol. Les projeccions van ser: *Ilusiones de gran moda*, *Un amor en España*, *I.F.I. no contesta*, *El amor gitano*, *Barcarola*, *La princesa de la Czarda*, *Santa Juana de Arco*, *Idilio en el Cairo*, *El diablo embotellado*, *Una hora contigo*, *Entre la espada y la pared*.

Del 24 al 30 de juliol 1939. Cine i Varietats.

El teatre oferia dues grans sessions diàries, una a les 18:30 h i altra a les 22 h. Projectaren la pel·lícula *El sabor de la gloria*, seguit d'una gran fi de festa d'espectacle de varietats amb les actuacions de Titina Vela, cançonetista; Rosita Català, coneguda com la Shirley Temple valenciana; Rima et Grey, ballarins internacionals; Trio Guimerà, artistes musicals. Els preus anunciats eren populars: butaca 2,50 ptes., impostos inclosos.

Del 18 d'agost al 10 de setembre 1939. Cine.

En sessió continua de 16:15 h a 00:30 h de la nit. Es van emetre cintes de la casa Paramount: *Cocktal musical*, *La muerte de vacaciones*, *Suena el clarín*. *Via Láctea*, *Viaje de placer*, *Unidos en la venganza*, *Legión blanca*, *La nave de satán*, *La reina del barrio*, *Caravana*, *¿Qué vale el dinero?*, *Rumba*, *Noche tras noche*, *El marido de mi novia*.

De l'11 al 17 de setembre de 1939. Cine.

Les cintes eren de la Metro Golvin. Es projectaren les pel·lícules: *Un lio en la familia*, *La isla del tesoro*.

Del 18 de setembre a l'1 d'octubre de 1939. Cine.

Les pel·lícules eren de la Fox. Es projectaren: *Rebelde*, *Prisionero del odio*, *Un loco de verano*, *No me dejes*, *Artistas asociados*.

Del 2 d'octubre al 10 de desembre de 1939. Cine.

Les cintes cinematogràfiques eren de la firma alemanya de Berlin U.F.A. Es projectaren: *Rosas negras*, *La gran llamada*, *La novena simfonia*, *La golondrina cautiva*, *Caballeria ligera*, *Canción de mar*, *Gasparone*, *Bajo palabra de honor*, *Aves sin rumbo*, *Capricho*, *Crisis mundial*, *La Dolorosa*, *Boccacio*, *La dama gris*, *Los claveles*.

De l'11 al 17 de desembre de 1939. Cine.

Les cintes cinematogràfiques eren de l'espanyola Cardil. Es projectaren: *El negro que tenia el alma blanca* i *Las tres gracias*.

El 20 de novembre l'estat espanyol va decretar un dia de dol nacional i el Teatre Russafa no va obrir les seues portes. Aquest dol es produïa pel trasllat de les restes mortals del falangista J. A. Primo de Rivera des d'Alacant fins a l'Escorial.

11.6.9. TEMPORADA 1939/1940

Del divendres 22 de desembre de 1939 al 19 de març de 1940. Gran Companyia d'Opereta Espanyola i Espectacles Moderns. La companyia va reestrenar una nova versió reformada de la revista *Las tocas* (1936). També posaren en escena: *Mujeres de fuego*, *Las de los ojos en blanco*, i l'estrena *¡Que se diga por la radio!* (1939) d'Emilio González del Castillo i José Muñoz Román amb música del mestre Alonso. L'estrena d'aquesta obra que estava anunciada pel divendres 2 de febrer amb l'assistència dels seus autors, va ser ajornada pel dissabte 3, ja que desgraciadament l'autor González del Castillo va ser soterrat el dia d'abans. La companyia comptava amb el primer actor i director Arturo Lledó i un elenc artístic del qual formaven part: Conchita Paez, Nelly del Plata, Encarnita Mañez, Conchita Ballesta, Vicenta Ruiz, Dolly, Obregón, Jack Boy, Sevilla, Videgain, Bárcenas, la parella de ball Leonor Oliete i Francis Thomas, Los Lewis, artistes excèntrics internacionals i l'Orquestra Fémina Espanyola.

Del 23 al 27 de març de 1940. Varietats Montserrat.

Presentaven un espectacle de folklore espanyol amb estampes escenificades del *Camino del Rocio*. Les figures artístiques principals eren: Custodia Romero, el ballarí Rafael Ortega, el *cantaor* Niño Caracol, el guitarrista Esteban de Sanlúcar i l'Orquestra Dolz.

Il·lustració 75. Representació de "Mujeres de fuego".
Conchita Paez, Carlos Garriga i Antonio Murillo. Fons Culla

Del 28 de març al 2 d'abril de 1940. Varietats Campos.

Presentaren el seu espectacle *Flores de España*. L'elenc artístic el formaven: Mirto, Ciriaco, Josepus y Macart, Ling-Fu, Trio Fridiani, Hermanas Celini, Teresa Vargas, Concha Triana, Rosicart, Valkis Raga, Finita de la Rosa. L'espectacle era anunciat com: «Grandioso espectáculo culto y moral».⁴⁶⁶

Del 3 al 7 d'abril de 1940. Varietats.

Fantasio 1940, un nou espectacle presentat i animat per Xalma, i secundat per les actuacions de Rosita Fontanar, Mercedes Dalmau, Hermanas Puchol, Los Nitos, Narci, la Troupe àrab de saltimbanquis Timeon, Soro i les seues xiques Simfòniques.

Del 9 al 14 d'abril de 1940. Cine.

Grans sessions de cine amb la projecció d'una pel·lícula seguida d'una fi de festa amb les actuacions del Trio Cantor and Pakay, músics internacionals de *Jazz* i de música espanyola, procedents dels teatres d'Amèrica i Europa. Les pel·lícules

---

466. Teatro Ruzafa, *Las Provincias*, 28 de març de 1940. HMV.

projectades van ser: *Cinco cunitas* i *El rey del Bataclan*. Hi va haver dues sessions diàries: 18:30 h i 22:30 h.

Del dissabte 20 al diumenge 21 d'abril de 1940. Circuits Levante.

C. Giménez i Cepol, presentaven un espectacle de varietats amb les actuacions de l'Orquestra Dolz, Maruja Romero, Pepe Maravillas, Mary Luz, Conchita Álvarez, Germans Boluda, Luisita Vélez, Jack i Díaz, Patakin, Titina Vela, Trio Alonso.

Del 22 al 28 d'abril de 1940. Cine.

Durant aquesta setmana, el Teatre Russafa va emetre per primera vegada, en sessió continua de 16 fins a 00:30 h de la nit, un programa doble amb la projecció de les pel·lícules de més èxit de la temporada: *El tigre de Esnapur -2a part-* i *La tumba de la India*, una superproducció de la casa Hispania Tobis. Els preus que regien en reixa eren: Butaca 1,50 ptes., preferència 1 pta. i general 0,50 cèntims.

De l'1 de maig al 30 de juny de 1940. Companyia de Grans Espectacles Rambal. Tornà al teatre amb els seus trucs escènics i aquesta vegada pujà a escena les obres: *Isabel la Católica*, *Fabiola*, *El jorobado*, *El conde de Montecristo*, *Las dos huerfanas de Paris*, *Raffles*, *Miguel Strogoff*, *El hombre que asesinó*, *Claustro y Mundo*, *Magdalena*, *La mujer adúltera*, *Gúzman el bueno*, *Hyde*, *El monstruo invisible*, *El soldado de San Marcial*, *La campana de la torre de Londres*, *La muñeca trágica*. Els preus eren populars: butaca 3 ptes. general 0,75 cènt.

De l'1 al 21 de juliol de 1940. Cine.

S'emeteren sessions de cine amb les pel·lícules de la distribuïdora Hispania Tobis: *El tunel Submarino*, *La voz seductora*, *Frente de Madrid*, *18 de julio y la batalla del Ebro*, *Cinco millones*, *La campaña de Polonia*, *El tigre de Esnapur*, *La tumba India*.

Del 24 de juliol al 5 d'agost de 1940. Varietats Campos.

Espectacle de varietats amb les figures de Carmen Flores i Bertini i l'elenc artístic: Niágara, Teresita Vargas, Germans Rubira, Teresita Martín, Enrique Molina, Mary Tere Ramón, Juan Peiró, Rafala i Campis.

Del 9 al 12 d'agost de 1940. Varietats L.e.y Merenciano.

Espectacle de varietats amb l'elenc artístic: La Goyita. Selica i Florences, Quartet Tropical, Rosita Català, Germanes Alonso, Ojivale, Sonia Bray, Araceli Venus.

Del 15 al 18, 24 i 25, 31 d'agost; 1 i 7 de setembre 1940. Companyia Lírica Espanyola.

Dirigida per Juanito Martínez i Natalio Garrido la companyia va representar les sarsueles: *La reina mora*, *Luisa Fernanda*, *La Dolorosa*, *Los Claveles*, *Doña Francisquita*, *El barquillero*, *La canción del olvido*, *La del manojo de rosas*, *Los de Aragón*, *Las musas Latinas*, *Alma de Dios*, *La marcha de Cádiz*. I les actuacions de Paloma Escamilla, Amparo Alarcón, Salvador Castelló, Manolo Alba, Victor del Val.

A partir del 18 d'agost, sols hi va haver actuacions de sarsuela els dissabtes i diumenges, la resta de la setmana el teatre romangué tancat.

Del 14 al 16 de setembre de 1940. Varietats.

Espectacle de varietats amb l'estrella del *varieté* Ninón i les figures del cant flamenc Juanito Valencia i Juan Barea.

11.7. ANYS 40

11.7.1. TEMPORADA 1940/1941

Del 27 de setembre de 1940 al 7 d'abril de 1941. Gran Companya de Comèdies Musicals. La companyia, dirigida pel primer actor Eduardo Gómez i pels mestres concertadors José Gómez i Santiago Arrieta, feu el seu debut d'inauguració de temporada el 27 de setembre amb la representació de la comèdia musical *Las lloronas* de Joaquín Vela i J. Campúa, música del mestre Francisco Alonso.

L'elenc artístic en les primeres figures estava format per la supervedet Isabelita Nájera, l'estrella Nelly del Plata, la tiple còmica Vicentita Ruiz i l'actriu còmica Sara Fenor. Els principals papers masculins corrien a càrrec del primer actor còmic Federico Esquefa i el tenor còmic Julio Espí. Durant la temporada van estrenar la comèdia musical *Vampiresas 1940*, de Muñoz Román, amb música dels mestres

Il·lustració 76. Nelly del Plata. Fons Culla

Rosillo i Montorio i la revista musical *Cuidado con las señoras*, d'Ernesto Polo i García Loygorri amb música del mestre José Padilla. Van reposar obres com: *La gente seria*, *El país de los tontos*, *Las mujeres de Lacuesta*, *Los faroles*. La companyia es va acomiadar el 6 de gener de 1941, per a reaparèixer en l'escenari del Russafa el dia 11 del mateix amb el debut de la reconeguda artista Pepita Huertas i la reposició de les revistes musicals: *Cuidado con las señoras*, *Las tocas*, *Las Leandras*, *Las faldas*, *Las de Villadiego*.

El Teatre Russafa, va organitzar alguna sessió matinal de diumenge a preus populars dedicada als més menuts. Es representaren: *Los chicos de la escuela*, *Los granujas*. I una selecció de números musicals, com el duet còmic de *La del soto de Parral* i *València*, cantada per tota la companyia. Al mes de febrer, la companyia va estrenar *La flor de Loto*, revista musical d'Antonio Paso amb la partitura del mestre Francisco Alonso. Al llegat es conserva un programa de mà de la presentació de la temporada.

Del 12 d'abril al 20 de juliol de 1941. Temporada de Cine.

Van ser projectades pel·lícules de la distribuïdora Hispania Tobis. Per primera vegada en València, fou estrenada la pel·lícula d'èxit *La vida es un tango*. Completaren el programa pel·lícules propagandistes del règim com: *Desfile victoria Madrid 1941*, *Hierro en Vizcaya*, *Definiciones*, *España en marcha*, *Letreros típicos*, –de Jardiel Ponceda. Altres títols: *Casados a la fuerza*, *Así es la vida*, *Emisora secreta L. B 17*, *Muchahas que estudian*, pel·lícula dedicada a les dones que era definida com: «Alegre deliciosamente femenina un canto al amor»; *Port Arthur* – episodi de la guerra Ruso-Japonesa per Adolfo Wohlbruch–, *El cuarto no viene*, *Margarita*, *Fernando y su padre* –de Jardiel Ponceda–, *Boda en Castilla*, *La modelo y la estrella*, *Divorcio en Montevideo*, *El tigre de Esnapur*, *La tumba India*, *Truxa*, *La estrella del rio*, *Cleopatra*, *La rubia del camino*, *El hombre León*, *Mary Burns fugitiva*, *El caballero misterio*.

Del 25 al 27 de juliol de 1941. Companyia de Comèdies Musicals.

En la que figuraven l'actor còmic Eduardo Gómez «Gometes» i Pepita Huertas. Representaren *Las Tocas i Las de Villadiego*.

Del 9 d'agost al 7 de setembre de 1941. Companyia de Comèdia Còmica Antonio Murillo.

La companyia feu el seu debut amb el sainet en tres actes *El último mono o el chico de la tienda* (1926), de Carlos Arniches. L'elenc artístic estava format per: Pilar Tena, Amèlia Ninón, Josefina Díaz, Pilar Murillo, Carlota Ibáñez, Fifi Fernández, Pardo, Antonio Murillo, Antonio Angulo i Robles. Durant la seua estada al teatre van estrenar les comèdies: *Su desconsolada esposa*, *¡Que no lo sepa mi tia!*, *Anacleto se divorcia*, *El niño ya anda solito*, *¡Que hombre tan simpático!*, *La frescura de la fuente*, *¡Duro con el...!*, *¡Déjeme usted que me ria!*.

Il·lustració 77. Antonio Murillo.
Fons Culla.

De l'11 de setembre al 7 d'octubre de 1941. Companyia de Comèdies Mary Delgado i Rafael Nieto.

La companyia feu la seua presentació amb la comèdia en tres actes *Un marido a precio fijo*, de Luisa María Linares. La companyia comptava amb el primer actor Pedro Porcel. Durant la seua estada van estrenar les comèdies: *Cancionera*, *En poder de Barba Azul* i *Los papaitos*. Al llegat s'ha conservat un programa de mà amb data del 22 de setembre de 1941.

11.7.2. TEMPORADA 1941/1942

Del 10 d'octubre de 1941 al 6 de gener de 1942. Companyia de Comèdies Còmiques. Dirigida artísticament pel primer actor còmic Eduardo Gómez «Gometes» i pel director escenogràfic, l'actor Julio Sanjuan. L'elenc artístic estava format per les actrius: Amparo Boví, Palmira Castaño, Pilar Giménez, Carmen López, Encarna Mañez, Amparo Merlo, Amparo Revert, Amelia Rodríguez,

Francisca Salvador i María Trejo. Els actors: Joaquín Alcantud, Francisco Bellver, Pedro Cruz, Salvador Sierra, Victor Merás, Manuel Muñoz, Federico Rodríguez, Luis P. Vilar. Els apuntadors Alfonso Peris i Bartolomé Sellés.

Il·lustració 78. Programa de mà, 1941. Fons Culla.

La nit del seu debut posaren en escena la comèdia còmica en tres actes *¡Caramba con la marquesa!* (1934) de Jacinto Capella i José de Lucio. La companyia va estrenar també les comèdies: *¿Qué tienes en la mirada?*, *La Conga*, *El Oteló de Zamora*, *Canción de primavera*, *El difunto es un vivo*, *¡Que viene mi marido!*, *Que le ahorquen a usted*, *¡Y vas que ardes...!*. Per a l'estrena de *La Conga*, es van pintar uns decorats a càrrec de l'escenògraf Manuel Arnau i van comptar amb la reparació de Fernando Boluda.

Del 8 al 13 de gener de 1942. Varietats Lacomba.

L'espectacle de varietats duia la selecció d'estrelles 1942, amb el Trio Vocal Arveu i les seues melodies de *Jazz*; Los Lewis, artistes excèntrics; Salvador Font i Nita, campions del món de ball modern; Martín Vargas, *cantaor* gitano; Fredo Rivera, pianista.

Del 17 de gener a l'1 de febrer de 1942. Companyia de Comèdia Còmica Antonio Murillo.

Tornava al Teatre Russafa la companyia de comèdia amb les obres: *Los ladrones somos gente honrada* (1941), comèdia d'Enrique Jardiel Poncela i *¡Qué suerte tienen los granujas!*.

Del 3 de febrer al 8 de març de 1942. Companyia de Comèdies Ricardo Alpuente. Debutaren amb l'estrena de l'obra en tres actes *Paréntesis*, de Ricardo Alpuente, Altres obres que van pujar a escena foren: *Ave sin rumbo*, *Tambor y cascabel*, *El conflicto de Mercedes*, *Todo para ellas*, *El último Bravo*, *María Fernández*, *Jacinta Beltran*.

Del 9 a l'11 de març de 1942. Companyia de varietats Paca Romero.

L'empresa de Conrado Giménez presentava a l'estrella d'art espanyol i el seu espectacle *Lluvia de estrellas*.

Del 13 de març al 31 de maig de 1942. Companyia de Sarsueles Modernes i Operetes. Dirigida per José Muñoz Román, el primer actor Eladio Cuevas i els mestres directors concertadors David Montorio i José Gómez. La companyia comptava amb la súper estrela Raquel Rodrigo, la primera tiple còmica Rosita Cadenas, el galà cantant Emilio Goya i el tenor còmic José Caballero. La nit del debut estrenaren l'opereta en dos actes *Doña Mariquita de mi corazón*, de Muñoz Román amb música del mestre Alonso. Els vestuaris eren confeccionats per Humberto Cornejo, els decorats anaren a càrrec dels pintors escenògrafs Asensi i Morales de Barcelona i la vídua de López Muñoz i Vargas de Madrid. Eixa nit s'esperava l'assistència dels autors i que el mestre Alonso es posés al capdavant de l'orquestra. L'obra, que havia triomfat a Madrid, al Russafa va assolir un centenar de representacions. Els números musicals que més destacaven van ser, el *foxtrot* lent *Divina mujer*, *Corrido mexicano* i el *Pasacalle de Jueves Santo madrileño*. Al llegat es conserva un programa de mà del dia del debut.

Il·lustració 79. Programa de mà, 1942. Fons Culla.

Del 3 al 16 de juny de 1942. Companyia d'Operetes Pepita Benavent.

Formaven l'elenc artístic les figures principals, Pepita Benavent, Jaime Miret, Vicenta Serrano, A. Font Viñas. El seu repertori inclogué les operetes: *La viuda alegre* i *El desfile del amor*, *La del manajo de rosas*, *El asombro de Damasco*, *La duquesa del Tabarín*, *La casta Susana*, *La princesa de la Czarda*,

Del 17 al 25 de juny de 1942. El teatre va romandre tancat per descans.

Del 26 al 30 de juny de 1942. Circuits Levante. Espectacle de varietats en el que figuraven les actuacions de: Centeno, Guerrita, El i Ella, Beltran Gastromonte, Consuelito Zamora, Gloria Cruz. Isabel Millán, Carmen Vivo.

De l'1 al 6 de juliol de 1942. Varietats. Espectacle de varietats en el que figuraven els ballarins clàssics Minerva i Luis Escudero.

De l'11 al 13 de juliol de 1942. Varietats.

Espectacle en el que figuraven Carmen Pastor, Trio Rima, R. Boluda.

Del 18 al 20 de juliol; 8 i 9; del 21 al 24; del 27 al 31 d'agost de 1942. Varietats Talón.

Presentava un espectacle amb el cantant modern Paco Boluda i l'Orquestra Bolero, el *cantaor* gitano Paquito Insa, Orquestra Radio Club i Orquestra Benet –8 i 9 d'agost–, Juan Torregrosa, Lia Delby, Carmina Dorado, Nora Pellicer, Trio Alonso, Pilar García –21 al 24 d'agost–, Trio Alonso Jack i Díaz –27 al 31 d'agost.

Del 23 de juliol al 2 d'agost de 1942. Companyia d' Operetes Dorita Libert. Procedent del Teatre Principal Palau de Barcelona, la companyia estava dirigida pel primer actor Rafael Catalán i els mestres concertadors Pascual Godes i José María Torrén. L'elenc artístic en les primeres figures estava format per: la primera tiple Dorita Libert; la primera tiple còmica Teresa Klein; les tiples cantants, Mercedes Llimonat i Ofelia Zapico; el primer tenor, Salvador Balcells; el baríton, Reyes Millán; el tenor còmic, Pepe Vidal; el primer actor de caràcter, José Parera; l'actor genèric, Joaquín de la Vega. Estrenaren l'opereta en tres actes *La princesa Blanca Nieves*, de Cecilio A. Manlua i Amancio Estefanía, música del mestre Torrén.

Del 14 al 17 d'agost de 1942. Companyia de Ballet Luisa Helios.

Del 2 al 8 de setembre de 1942. Varietats Internacionals Madrid-Pekin.

Un espectacle d'onze actuacions que s'anunciava com «¡Altamente Moral!». L'elenc artístic el formaven: l'estrella coreogràfica Pilar Shang, catalogada com l'única xinesa del món ballarina d'art espanyol, l'estrela de la cançó andalusa Gloria de Madrid, la Troupe xinesa See-Hee, la parella de ball Sanabre i Mary, les germanes Duncan, l'humorista Surin, Jarpel, F. Soto, Mr. Pifar, Lolita Aguilar, Shanhay. Malabaristes, equilibristes, exercicis acrobàtics sorprenents i perillosos. Magnífics decorats i vestuaris de gran valor. Al llegat s'ha conservat un programa de mà de la seua presentació.

Del 10 al 13 de setembre de 1942. Companyia de Varietats Pastora Imperio. Companyia d'art espanyol on actuava com a primer ballarí Rafael Ortega.

Del 16 de setembre al 19 d'octubre de 1942. Companyia de Sarsueles Modernes de Gran Espectacle.

Titular del Teatre Olimpia de Barcelona, la companyia era dirigida pel primer actor Carlos Garriga i pels mestres concertadors Jaime Mestres i Antonio Cabrera. L'elenc artístic principal estava format per la primera figura, Pepita Huertas; primera tiple, Leonor Torrecilla; primera ballarina, Elva Roy; primer tenor, Juan Sanarau; primer tenor còmic, Carlos Latorre. Altres artistes eren: Manolo Pradas, Luis Zanón, Trini Alonso, Carmen Llanos, la parella de ball Moren-Gracy. La nit del debut s'estrenà *¡Allá películas!*, una sarsuela en tres actes dividida en dinou quadres de J. Ávila i música de Jaime Mestres i Antonio Cabrera. La companyia va lluir quatre-cents

vestits propietat de l'empresa, basats en figurins del conegut pintor Julio Torres. El 5 d'octubre estrenaren la revista *Multicolor* (1942) de José Andrés de Prada amb música de José Padilla. Al llegat s'ha conservat un programa de mà d'aquesta companyia del 17 de setembre de 1942.

11.7.3. TEMPORADA 1942/1943

Del 21 d'octubre de 1942 al 6 de gener de 1943. Companyia de Comèdies Musicals del Mestre Guerrero.

La companyia comptava amb primeres figures com la valenciana Conchita Leonardo, Ignacio León, Alady, Amparito Sara, Eduardo Hernández i les atraccions de Juanita Barceló, Elsie i Waldo, Johnson. Dirigia l'orquestra el mestre Jacinto Guerrero. Estrenaren les revistes: *La calle 43*, *El mago cosquillas*, *La media de cristal* (1943), sarsuela còmica moderna de Vela i Sierra amb música del mestre Guerrero, *Déjate querer*, comèdia musical en tres actes de José Juan Cadenas i Antonio Paso amb música del mestre Jacinto Guerrero.

Del 8 al 19 de gener de 1943. Companyia Italiana de Grans Espectacles Pier Busseti. La companyia estava dirigida per Alberto Alberti i l'orquestra del Teatre Russafa per Ugo Filippini. Formaven part de la companyia l'artista mundial Spadaro i Miriam Kleckowa. La nit del debut van estrenar la comèdia musical de gran espectacle en dos actes i vint-i-vuit quadres en castellà de Pier Busseti, *¡Ellas...siempre ellas!*. Al llegat s'ha conservat un programa de mà d'aquesta actuació.

Il·lustració 80. Programa de mà, 1943. Fons Culla.

Del 20 al 24 de gener de 1943. Raquel Meller.

L'artista presentava un espectacle de varietats acompanyada de Lolita Benavente i Manolo Bulerias a la guitarra, Castex, Trio Frediani, Karey, Germans Wernoff, Germans Fredian, Teresita Vargas.

Del 27 de gener a l'1 de febrer de 1943. Pastora Imperio.

La reconeguda artista presentà el seu conjunt de varietats.

Del 2 al 8 de febrer de 1943. Espectacles Barnum.

Juntament amb la seua exòtica ajudant Zulayna, presentaren *Radio Ilusión*. Dues hores d'espectacle d'il·lusionisme, transformacions, prestidigitació i faquirisme. Trucs de decapitació, el canó humà, setze assistents i 6.000 kg d'equipatge van ser exposats a escena.

Del 9 al 14 de febrer de 1943. Companyia Espanyola de Balls i Cançons amb Lola Flores.

La companyia presentava el seu espectacle *Cabalgata*, compost per una selecció de quadres folklòrics en què l'artista principal era la gran artista gitana Lola Flores acompanyada a la guitarra per Victor Rojas i al ball per Manolo Romero.

Completaven el conjunt artístic, Mercedes Begoña, Carmela Montes, Lolita Gallego, Angeles Somavilla, Emilio Goya, Paco Gallego, Arsenio Becerra, Felipe de Triana.

Del 15 al 21 de febrer de 1943. Rafael Medina.

L'ídol radiofònic de la cançó del moment presentava les seues cançons.

Del 25 de febrer a l'11 de març de 1943. Companyia de Comèdia Rosita Hernan.

Il·lustració 81. Carmela Montes. Fons Culla.

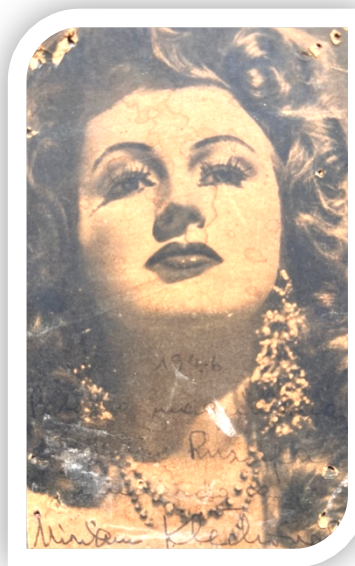
L'estrella cinematogràfica coneguda per les seues interpretacions en les pel·lícules: *La tonta del bote*, *Muñequita*, *El 13.000*, i *La niña esta loca*, feu la seua aparició al Teatre Russafa amb la comèdia en tres actes, *Ángela María*, i el sainet en tres actes *La chica del gato*, dues obres de Carlos Arniches, *La tonta del bote* de Pilar Millán Astrall i *Tambor y Cascabel*.

Del 12 al 28 de març de 1943. Companyia d'Operetes i Comèdies Musicals del Teatre Tivoli de Barcelona.

La direcció artística de la companyia anava a càrrec del primer actor Ángel de León, juntament amb els mestres concertadors José Gómez i Luis Navarro i la direcció coreogràfica de Sacha-Pitcher. L'elenc artístic, en les primeres figures estava format per la primera tiple còmica, Charito Leonis; la tiple, María F. Rimbau; el primer actor còmic, Amadeo Llauro i Baby Álvarez en els papers especials. La nit del seu debut, la companyia va posar en cartell l'estrena de l'opereta en tres actes i dos quadres *Aventuras en París*, amb el text i els cantables de Carballo i H. Shlegel, música de Millöcker i Mackeben amb l'adaptació musical de E. Bayer. Fou interpretada per les primeres figures María Teresa Moreno i el baríton Andrés García Martí. El vestuari estava confeccionat en els tallers madrilenys d'Humberto Cornejo i els quadres pintats pels escenògrafs Morales i Asensi, Casares i Asensi –fill. Al llegat s'han conservat dos programes, un de la presentació de la companyia i altre del seu debut.

Del 30 de març al 5 d'abril de 1943. Companyia Italiana de Revistes Kleckowa-Testa-Re.

L'empresa d'espectacles Barnum de Barcelona, presentava aquesta companyia que va debutar amb la revista de gran espectacle en dos actes i vint-i-vuit quadres, *La sonrisa de las mujeres*, lletra de Dionigi Chiappo i Martínez Fontela, música original i arranjaments de A. Cabrera i D. Chiappo. La direcció artística anava a càrrec d'Eugenio Testa. Les primeres figures eren: Miriam Kleckowa, Luisa Frigerio, Wilma Szentepetery, Gustavo Re. Els decorats de vellut i seda havien estat fets a Milà i eren propietat de la companyia, així com la sastreria. Al llegat es conserva un programa de mà de la seua presentació.

Il·lustració 82. Miriam Kleckowa.
Fons Culla.

Del 6 al 15 d'abril de 1943. Companyia de Gran Comèdia Lina Santamaría-Juan Beringola.

Debutaren amb l'obra *La Lllamarada*, comèdia dramàtica en tres actes original d'Enrique Kistemackers amb l'adaptació espanyola de Federico Reparaz. La companyia va posar en escena les obres: *La enemiga*, *Una noche en Estambul*, *De mala raza*, *Siete mujeres*, *De muy buena familia*, *La enemiga*, *Más fuerte que el amor* i *La mala ley*. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà del dia del debut.

Del 17 al 20 d'abril de 1943. Espectacles Colsada.

Presentava a Negro Rafael i la seua orquestra cubana de ritmes frenètics amb l'actuació de l'estrella de la cançó, Nina Mary.

Els dies 21, 22 i 23 d'abril en coincidir en els dies principals de la Setmana Santa, el teatre romangué tancat.

Del 24 d'abril al 23 de maig de 1943. Companyia de Comèdies del Mestre Padilla. Estrenaren la revista *Nené*, original de José Andrés de Prada i Ricardo González del

Toro, música dels mestres Padilla i Ferri. Interpretada per les primeres figures: la vedet Raquel Rodríguez, Antonio Murillo, Maria Teresa Klein i Trini Fenoy. També estrenaren la comèdia musical dividida en vint-i-quatre quadres i apoteosi, *¡Oh!... ¡Tiro-Liro!* (1943), original de J. Silva Aramburu, música dels mestres Padilla i Ferri.

Del 25 al 30 de maig de 1943. Mary Paz.

L'estrela del ball espanyol presentava el seu espectacle titulat *Arte Español*. L'elenc artístic en la part principal el formaven: el cantant Mario Gabarrón; el primer ballarí Juan Obrador; la cançonetista Mari Begoña «La Bilbainita»; els ballarins gitanos. Juan i Miguel Heredia i Faico; els guitarristes, R. Nogales i M. González. Els arguments i els cantables de l'espectacle eren originals d'Antonio Quintero i Rafael de León, acompanyats per la música del mestre Quiroga. L'espectacle constava de dues parts. En la primera eren representats deu números i dotze en la segona. Els números consistien en una obertura, a càrrec de l'orquestra, seguit de la presentació de l'espectacle per a continuar amb els números de ball, cant, estampes, romancers, etc. Al llegat s'han conservat dos programes de mà de la seua presentació.

De l'1 al 28 de juny de 1943. Companyia de Comèdies Musicals.

En la que figuraven les estrelles cinematogràfiques, Maruja Tomás i Antonio Casal. Dirigida pel primer actor Eladio Cuevas, van estrenar la revista *Una semana de amor* (1943), de F. Loygorri i R. Rica, música del mestre Moraleda. Durant la seua estada van reposar la revista, *Las tocas*.

Del 2 al 12 de juliol de 1943. Companyia de Comèdies Líriques José Casín.

La companyia va estrenar la comèdia lírica en tres actes *El 13.000*, adaptació de la pel·lícula del mateix nom per José Casín, música dels mestres Braña i Godes. Formaven part de la companyia Elvira Vendrell i Antonio Miras. Durant la seua estada també van interpretar la sarsuela *La Dolorosa*.

Del 18 al 20 de juliol de 1943. Companyia Lírica de Sarsuela.

L'empresa Lladró presentava a Encarnita Mañez, Dimas Alonso, Luisa Castellanos, Amparo Wieden, Víctor del Val i Gonzalo Ambit. Es van representar les sarsueles: *La Revoltosa*, *La del manojo de rosas*.

Del 22 al 25 de juliol de 1943. Organitzacions Estremera.

Presentava un espectacle de varietats en el que feia la seua reaparició l'actriu còmica Blanquita Suárez. Formaven l'elenc artístic: Ninfu, les germanes Martizan, Julio Genero, Roma Taeni, Conchita Chevalier, Aguilera, Ciriaco, Rosario «La Cartujana».

31 de juliol, 1, 7, 8 d'agost de 1943. Espectacle Líric.

La reaparició del tenor, Emilio Vendrell i l'elenc artístic format per: Emilia Caerols, Encarnita Mañez, Carmen Corro, Pilar Navarro, Guillermo Palomar, José Luengas, Gonzalo Ambit, Julio Espí, Emilo Marco. La companyia va representar les conegudes sarsueles: *La Leyenda del beso*, *La Dolorosa*, *Los Claveles*, *Luisa Fernanda*, *Alma de Dios*, *La Tabernera del puerto*.

Del 13 al 16 d'agost de 1943. Varietats.

Espectacle de varietats en el que figurava el conegut artista Bertini i les atraccions de Los Walkyrias, Balkiss-Raga, Teresita Vargas, El Porteño, Germanes Brasil, Pili Carbonell, Margarita de León, Enrique Molina, El gran Alberty.

Del 20 al 22 d'agost de 1943. Varietats Talón.

Presentava l'espectacle *Ritmos de España* i l'elenc artístic format per: Hernández el Gitanillo, Conjunt Camahuey, Pepe Alaba, Pilarín Dorado, Mari Valencia.

Del 28 al 30 d'agost de 1943. Circuits Levante.

Presentava al divo de la cançó flamenca, Juanito Varela amb l'Orquestra Estrellitas Blancas i les actuacions de Titina Vela, Juanito Peiró, Trio Bany-Aloha, Balkys-Raga, Pili Carbonell.

Dissabte 4 i diumenge 5 de setembre de 1943. Companyia Lírica de Luisa Castellano.

La companyia estava formada en les primeres parts per: Antonio Galán, José Luengas, Daniel Benítez, Estrella Prado, Nieves Alba, Vicente Ferri. Van pujar a escena la reposició de l'òpera *El gato Montés* i *Los claveles*.

Del 8 al 13 de setembre de 1943. Varietats Muntané.

Presentava l'espectacle *Destellos de Arte*, amb la participació dels germans Trio Alonso, Paco Flores, Sarce-Aldaja, Isern-Yolanda, Eddie Bruwn, María del Carmen, Gedeón, Lita Dubarry, Luisita Causaras, Germanes Esther, Carmelita Pastor.

11.7.4. TEMPORADA 1943/1944

Del 17 de setembre al 19 de desembre de 1943. Companyia de Revistes del Teatre Olimpia de Barcelona.

La companyia debutà amb l'estrena de la revista *Rumbo al Ruzafa*. Els principals intèrprets eren: Carlos Garriga, Miriam Kleckova, Rina Celi, Gustavo Re, Maruja Gómez. Durant la seua estada al teatre estrenaren les obres, *Combinado de melodias*, *La violetera*, *Las bellezas de Hollywood*.

Il·lustració 83. Programa de mà, 1943. Fons Culla.

Del 23 de desembre de 1943 al 9 de gener de 1944. Companyia d'Espectacles de Court Doorlay.

Presentaren el seu gran espectacle *El relámpago*, una comèdia musical de Doorlay en noranta quadres. La companyia comptava amb les artistes: Trudi Bora, Tita García, Carmen Morell, Els d'Orleans. a més d'il·lusionistes, acròbates, campions de ball, quaranta ballarines de clàssica i jazz. Al llegat es conserva un programa de mà del debut.

Diumenge 10 de gener de 1944. Representació de Belém.

En dues sessions, 18:15 h i 22:15 h de la nit, es dugué a escena el drama sacre *Salvator*, en el qual formaven part 130 personatges.

De l'11 al 20 de gener de 1944. Gran Companyia d'Espectacles Dinàmics i Humorístics.

El primer actor i director Alady, presentava un espectacle original de Paradas, E. de Ulierte i Muñoa, en el que figurava la primera actriu Luisita Estesó i el primer actor Luis San Martín.

Del 21 al 27 de gener de 1944. Gracia de Triana.

Una de les màximes figures de la cançó flamenca feia el seu debut a València. Acompanyada a la guitarra per Esteban de Sanlúcar i amb la participació de les ballarines Pfarry Sisters, el recitador Escudero; els *bailaors* i les *bailaores* gitanes, Juan Heredia i Rosario Cortés, José Arroyo, Encarna García.

Del 29 de gener al 6 de febrer de 1944. Lola Flores i Manolo Caracol.

La famosa artista gitana feia la seua reaparició a l'escenari del Russafa. Aquesta vegada anava acompanyada per la companyia del cantador flamenc Manolo Caracol. Completaven l'espectacle les actuacions dels artistes moderns Elsie Bayron i Mary Begoña.

Del 12 de febrer al 2 d'abril de 1944. Companyia d'Operetes i Comèdies Musicals del mestre Francisco Alonso.

La companyia, sota la direcció del mestre Alonso, feia el seu debut amb l'obra, ja centenària en representacions, *Doña Mariquita de mi corazón*. Estrenaren les obres: *Luna de miel en el Cairo*, llibret de José Muñoz Román i *Llévame donde tu quieras*

d'Antonio Paso i Manuel Paso –fill–, dues obres amb música del mestre Alonso. L'elenc artístic en les primeres figures estava format per: Pepita Huertas, Pepita Benavent, Emilio Goya, Ignacio León, Fernando Vallejo, Sofia Taberner i María Zaldívar.

Del 3 al 7 d'abril de 1944. Des de dilluns a divendres, el teatre va tancar les seues portes per la festivitat de Setmana Santa.

Del 8 d'abril a l'1 de maig de 1944. Companyia Lírica del mestre Sorozábal.

La companyia debutà amb l'estrena del sainet líric en dos actes i cinc quadres, *Don Manolito* (1943), de Luis Fernández de Sevilla i Anselmo Cuadrado, música de Pablo Sorozábal. L'obra havia assolit les 200 representacions tant a Madrid com a Barcelona. L'elenc artístic, en les primeres figures el formaven: Marianela Barandalla, María Francisca Rimbau, Carmen Valor, José Carril, Salvador Castelló, Manuel Alead.

Il·lustració 84. Salvador Castelló i Marianela Barandalla. Fons Culla

Del 2 al 10 de maig de 1944. Gran Companyia Lírica Espanyola Emilio Vendrell. Componien la companyia en les primeres figures: Luisa Castellano, Lolita Durá, Manuel Otero, Victor del Val. Debutaren amb *Los gavilanes* i *La Tabernera del*

puerto. Estrenaren la sarsuela *Veronica*, i reposaren l'opereta de Franz Lehar *El conde de Luxemburg*, a més de *La reina Mora*, *Alma de Dios*, *La del soto del parral*. Al llegat es conserva un programa de mà del benefici del tenor Emilio Vendrell.

Il·lustració 85. Programa de mà, 1944. Fons Culla.

Del 12 al 22 de maig de 1944. Companyia Italiana de Revistes Silvia de Bettini. Estrella del Metropol de Berlín, la ballarina i cantant es presentava amb l'Orquestra Eduardo Bianco i les seues creacions argentines. L'elenc artístic dirigit per Eugenio Testa estava format per la ballarina clàssica, Renata d'Alba; la tiple còmica, Trini Alonso; els acròbates, Brook and Doll; els ballarins, Prats i l'actor genèric Cody Rodríguez. Estrenaren la revista de vint-i-sis quadres, *Cuidado con las mujeres*.

Del 27 al 29 de maig de 1944. Varietats.

Es representava *Cinelandia 1944*, un espectacle artístic que comptava amb l'artista argentina Inesita Pena, l'Orquestra Palermo, Tony Romero i les seues vuit ballarines, Sepepe, Rosa Alonso, Wamba.

De l'1 de juny al 9 de juliol; del 22 al 25 i del 29 al 31 de juliol de 1944. Gran Companyia Lírica Espanyola Emilio Vendrell.

Després de l'èxit obtingut anteriorment, la companyia de Vendrell tornava al Russafa. Dirigida pels primers actors Juanito Martínez i Manuel Pradas junt amb els mestres concertadors Natalio Garrido i Enrique Belenguer Estela. L'elenc artístic, en les primeres figures el formaven: Pepita Huertas, Luisa Castellano, Emilio

Vendrell, Manuel Otero. Comptava també amb la participació de la Gran Orquestra del Sindicat Musical de València. La companyia va oferir el següent repertori: *Los guapos, La del soto del parral, La Calesera, Maravilla, La generala, Los claveles, La leyenda del beso, La viejecita, Molinos de viento, La del manojito de rosas, La Dolorosa, La reja de la Dolores, Gigantes y Cabezudos, La reina mora, El conde de Luxemburgo, La canción del olvido, La Tabernera del puerto, La fiesta de San Antón, Los de Aragón, La rosa del azafrán, El rey que rabió, Bohemios, En Sevilla está el amor, El señor Joaquín, La princesa del dólar, Los gavilanes, Alma de Dios.*

De l'11 al 16 de juliol de 1944. Espectacles Arco iris.

Presentaven per primera vegada en València a l'actor cinematogràfic, Michel, creador de la cançó *Tirol*, acompanyat d'un conjunt de trenta artistes en selectes varietats revistades amb els *Ritmes de Hollywood*.

Dissabte 5 i diumenge 6 d'agost de 1944. Varietats.

Presentació de l'aclamada artista Benamor.

Del 12 al 15 i del 19 al 21 d'agost de 1944. Varietats Talón. Espectacle de varietats amb els artistes Hernández el Gitanillo, Walkis, Raga, Luisita Calle, Carmelita Pastor, Mari Senabre, entre altres.

De l'1 al 3 de setembre de 1944. Varietats Lacomba.

Presentació de l'estrella nord-americana, La Yankee i les artistes de varietats Martín Vargas, Nora-Pellicer, Los Guialon's, entre altres.

Del 8 al 10 de setembre de 1944. Espectacles Campos Rialto.

Presentava el gran espectacle d'estampes escenificades amb l'artista Bertini.

11.7.5. TEMPORADA 1944/1945

Del 15 de setembre al 15 d'octubre de 1944. Gran Companyia Lírica Espanyola.

La temporada d'hivern era inaugurada amb la companyia lírica que dirigia el primer actor Eladio Cuevas i els mestres directors i concertadors Natalio Garrido i Enrique

Belenguer Estela. Estrenaren el sainet líric en dos actes *Golondrina de Madrid*, obra pòstuma del mestre José Serrano, llibret original de Luis Fernández de Sevilla. El mestre Serrano havia deixat escrita la música amb totes les indicacions sobre la instrumentació, tasca que va desenvolupar el mestre José Manuel Izquierdo, qui eixa nit va dirigir l'orquestra del Russafa. La música composta per Serrano era de melodia clara i de varietat rítmica. El decorat fou construït en el taller de la vídua de Francisco Pastor i per l'escenògraf Salvador Peris. Durant la seua estada al teatre, la companyia va pujar a escena les conegudes sarsueles: *La alegría de la huerta*, *La reina mora*, *La tabernera del puerto*, *Los claveles*, *El amigo Melquiades*, *La del manajo de rosas*, *La verbena de la paloma*. Al llegat es conserva un programa de mà de la nit del debut.

Il·lustració 86. Programa de mà, 1944. Fons Culla.

Diumenge 15 d'octubre de 1944. Organitzacions Candilejas.

Durant una funció matinal, fou presentada la producció musical núm. 1, *Ritmo en Jazz*. Un espectacle musical on participaren orquestres i cantants dels ritmes de moda. Al llegat es conserva un programa.

Del 18 al 22 d'octubre de 1944. Circ Iris.

Karens, presentava la seua companyia de circ juntament amb les atraccions dels acròbates, Los 3 Enríquez; els pallassos, Los 5 Méndez; el contorsionista, Liamsaco; els malabaristes, Germans Pujibert i l'experta equilibrista del filferro, Carmelita Torres.

Del 24 d'octubre de 1944 al 7 de gener de 1945. Companyia d'Operetes i Comèdies Musicals del Teatre Olimpia de Barcelona.

La companyia del Teatre Olimpia tornava al Russafa amb l'estrena de l'opereta còmica *¡Cinco minutos nada menos!* (1944), de José Muñoz Román amb la partitura del mestre Jacinto Guerrero qui va dirigir l'orquestra. L'elenc artístic en les primeres figures estava format per l'estrella valenciana Conchita Leonardo, el primer actor còmic Carlos Garriga i la primera tiple còmica Pepita Huertas; els mestres directors i concertadors, Antonio Cabrera i Antonio Català. Els decorats van ser obra dels escenògrafs Asensi i Morales i el vestuari de Modes Capistros. L'obra es va mantenir en cartell fins a assolir les 104 representacions. Van estrenar també *Lluvia de besos*. Al llegat es conserva un programa de mà de la nit del debut.

Dilluns 8 i dimarts 9 de gener de 1945. Varietats Talón.

L'espectacle de varietats *Ritmes en escena*, amb l'actuació de Boluda i la seua orquestra, Antonio Murillo, Germanes Dreyer, Angelita Bastons, America Fuentes, Gonzalbo i Aderlinda, entre altres.

Del 10 al 25 de gener i de l'1 al 18 de febrer de 1945. Companyia lírica de Sarsuela i Sainet del Coliseum de Madrid.

Dirigida pel mestre Guerrero juntament amb el primer actor Ramón Peña i la participació dels divos Embil i Medio, estrenaren la sarsuela en tres actes *Loza Lozana*, original de Federico Romero i Guillermo Fernández Shaw. Representaren les obres: *Don Quintín el amargao*, *La rosa del azafrán*, *Los gavilanes*, *La Monteria*. I estrenaren: *Tiene razón Don Sebastian*, sainet líric en tres actes de Rafael Fernández Shaw i la sarsuela en tres actes i set quadres en prosa i vers *La canción del Ebro*, llibret d'Enrique Calonge i Enrique Reoyo, ambdues obres amb la partitura del mestre Guerrero.

Del 27 al 30 de gener de 1945. Companyia de Lola Flores i Manolo Caracol.

La parella flamenca presentava l'espectacle d'art líric folklòric *Zambra 1945*. Juntament amb la diva gitana i el *cantaor* flamenc actuaren, Minerva i trenta artistes més.

Del 20 al 27 de febrer de 1945. Companyia de Grans Espectacles del Teatre Romea de Barcelona.

La companyia va estrenar la fantasia lírica en vit-i-vuit quadres *Melodias para ti*, de L. Andrés de Prada, música de Padilla i Ferri.

Del 28 de febrer al 5 de març de 1945. Espectacles Daniel Córdoba.

Presentaren l'espectacle *Cabalgata*, de gran èxit als Teatres Lara i La Comèdia de Madrid, on havien fet 380 representacions. Els artistes eren: María del Pilar Carme, La Montes, Isabel de la Vega, Tino Moro, El Malagueño i el gran guitarrista Niño Ricardo.

Del 6 al 8 de març de 1945. Varietats Talón.

Presentava l'espectacle *Ritmos en escena*, amb els artistes Gitanillo de Bronce, Nora Pellicer, Pepe Alava, Germanes Montón, Esperanza Ribas, entre altres.

Del 9 a l'11 de març de 1945. Companyia de Trudi Bora.

L'artista internacional Trudi Bora presentava el seu espectacle *Timtschenko*.

Del 15 de març al 10 maig de 1945. Companyia d'Operetes del Teatre Maravillas de Madrid.

Sota la direcció artística d'Antonio Paso i en la que figuraven Raquel Rodrigo i Eduardo Gómez «Gometes», debutaren amb l'opereta *Buscando un millonario*. La companyia va estrenar les obres: *¡Una mujer imposible!*, i *El hombre que las enloquece*, d'Antonio Paso i el mestre Montorio. Aquesta última fou estrena absoluta en la funció dedicada a la premsa. Van reposar les obres: *Tabú* i *Una rubia peligrosa*.

De l'11 al 20 de maig de 1945. Gran Companyia d'Òpera i Sainet de Galvo de Rojas i Emilio Salanova.

Sota la direcció de Juanito Martínez i els mestres directors i concertadors Julio Torcal i Pablo Luna la companyia va debutar amb la sarsuela *El anillo de hierro*. Posaren

en escena les sarsueles: *Doña Francisquita*, *Los granujas*, *Agua, azucarillos y aguardiente*, *Marina*, *La tabernera del puerto*, *Jugar con fuego*, *La del manojo de rosas*, *Los claveles*, *La fiesta de San Antón*, *La tempestad*, *Doña Francisquita*, *Bohemios*, *Molinos de viento*, *La Bruja*. Al llegat s'han conservat cinc programes de les actuacions corresponents entre el 13 i el 17 de maig de 1945.

Del 25 al 27 de maig de 1945. Varietats Blas Wilson.

Presentava junt amb la seua orquestra l'espectacle *Exprés de melodias*.

Del 30 de maig al 3 de juny de 1945. Varietats Elsie i Waldo.

Els dansarins còmics, Elsie i Waldo, protagonistes de les pel·lícules *Tres maletas y un lio*, *Arriba el telón* i *Muñeco de trapo*, presentaven el seu espectacle *Rafagas Internacionales*. Participaren una diversitat d'artistes com Castex, Lolita Vázquez, Carmen Mesto, Juan Pinto i la mexicana Ina Monterene, entre altres.

Dissabtes 9 i 16 i diumenges 10 i 17 de juny de 1945. Gran Companyia Lírica. Dirigida pel primer actor Manolo Pradas i pel mestre concertador Natalio Garrido. En la que figuraven: Luisa Castellano, Pepita Huerta, Guillermo Palomar, Ignacio Vidal, Daniel Benítez i Julio Espí. Van interpretar un programa amb les sarsueles: *La leyenda del beso*, *La del manojo de rosas*, *Los gavilanes*, *La Revoltosa*, *Los claveles*. Al llegat es conserva un programa de mà del 17 de juny de 1945.

Del 21 al 24 i del 29 de juny a l'1 de juliol de 1945. Companyia Lírica.

Companyia del baríton José María Aguilar, en la que figuraven Conchita Panadès, Estrella Prado, Encarnita Mánhez, José Luengas, Pilar Navarro, Jerónimo Meseguer, José Andújar. Representaren les sarsueles: *El cantar del arriero*, *Los gavilanes*, *La tabernera del puerto*, *La del soto del parral*, *El señor Joaquín*, *La Dolorosa*, *Los claveles*, *La Revoltosa*, *La canción del olvido*, *Luisa Fernanda*.

Del 5 al 8 de juliol de 1945. Varietats Lacomba.

Presentació de l'espectacle internacional *Sevilla-Nueva York*, format per estampes folklòriques i varietats, en el qual figuraven artistes com; La Yankee, Martín Vargas, Germanes Dreyer, Ballesteros-Ballesteros, Nit Ucles i Guavino, entre altres.

Del 13 al 16 de juliol de 1945. Circuits Levante.

Presentaven l'espectacle de varietats *Ritmos, Atracciones y Melodias*, amb la participació de l'anunciada com l'única orquestra de color, *Estrellas del Sur*, l'artista revelació de la temporada Pepita Velázquez, Miguel Heredia, Las 6 Azucenas Levantinas, Enrique Molina, entre altres.

Del 18 al 23 de juliol de 1945. Varietats Cases.

Presentava un espectacle de varietats selectes amb Carlos Vianor, Trio Sol de Cuba, Adelita Vianor, Enriqueta Reyes, Manolita Lacuevas, Maruja Reverte, Lolita Valladares.

Del 28 al 31 juliol, 4 i 5 d'agost de 1945. Espectacles Barry.

Presentava *Vaya, vea y oiga*, un espectacle de revista, varietats, comèdia musical i òpera flamenca.

De l'11 al 19 d'agost de 1945. Gran Companyia Lírica.

Tornava al Teatre Russafa la companyia lírica dirigida pel primer actor Manolo Pradas i pel mestre concertador Natalio Garrido, en la que figuraven: Luisa Castellano, Pepita Huerta, Manolo Otero, Victor del Val, Rafael Paredes i Julio Espí. Representaren les sarsueles: *La del manojo de rosas*, *La Alsaciana*, *El puñao de rosas*, *El contrabando*, *Los claveles*, *Los gavilanes*, *La revoltosa*, *La tabernera del puerto*. Al llegat es conserva un programa corresponent a l'actuació del 19 d'agost de 1945.

Del 23 al 27 d'agost de 1945. Companyia d'Art Folklòric.

Presentaren el seu espectacle *Estampas y Ráfagas*, en el que figuraven Isa Maluzen, Mari Rosa López, Charito Lerma, Paco el Americano i Sepepe, entre altres.

De l'1 al 6 de setembre de 1945. Varietats Campos.

Presentava l'espectacle *Lluvia de Estrellas*, amb Bertini, Ciriaco, Margot & Chiwerto, Conchita Chevalier, Gloria Zarzo, Paddi, i dotze atraccions més.

Del 8 al 20 de setembre 1945. Espectacles Court Doorlay.

Presentava el seu espectacle hispà-brasilera *De Sevilla a Rio de Janeiro*. Una cavalcada folklòrica en un pròleg i dos actes dividit en cinquanta-quatre quadres,

amb música dels compositors Isaac Albéniz, Manuel de Falla, Enrique Granados, Teixas da Silva, Pablo Sarasate. Cada part constava de vint-i-vuit quadres d'estampes, cançons i balls. La primera estava dedicada a la música espanyola i la segona a la música Brasileira. L'elenc artístic el formaven: l'estrella de la cançó brasilera Laura Miranda; la tiple excèntrica Tita Gracia; l'estrella de la cançó espanyola Niña de Castro; el ballarí gitano El Pelao, i un conjunt de *cantaors* flamencs, guitarristes, ballarines i ballarins brasilers. Al llegat es conserva un programa corresponent al seu debut del 8 de setembre de 1945.

Del 22 al 24 de setembre de 1945. Circuits Levante.

Presentava l'espectacle *Destellos de Arte*, en el que figuraven el Trio Alonso, Walkis-Raga, Lolita Soler, Fredy i Miss Rosi Diffret, Amparito Lluch, David Sorivella, Trini Morales.

Dimarts 25 de setembre de 1945. Funció Homenatge a Vicente Peydró.

Es va celebrar una funció homenatge al mestre compositor Vicente Peydró, en la que es representaren les seues sarsueles *Las Carceleras* (1901), llibret de Ricardo R. Flores i *Les Barraques* (1899), llibret d'Eduardo Escalante Feo. En la representació van participar Estrella Prado, Dimas Alonso, Ferri i Ambit, José Reverter, Broseta, Paredes, Pascual. Dirigí l'orquestra el mestre Natalio Garrido.

Del 27 de setembre al 2 d'octubre de 1945. Varietats Campos.

Tornà al Teatre Russafa la representació de l'espectacle de varietats *Lluvia de Estrellas*, en el que figuraven Bertini, Paddy, Margot, Chiwerto, Niño de la Rivera, Elena Ovejero.

Il·lustració 87. Paddy. Fons Culla.

Del 3 al 8 d'octubre de 1945. Paquita Rico.

L'anomenada «La trianera de bronce», presentava el seu espectacle *Revelación 1946*. Junt amb l'artista actuaren: Juanito Varea, Eloísa Albéniz, Walkis-Raga i Paddy.

9 i 10 d'octubre de 1945. Espectacle de Màgia.

L'il·lusionista Julianelly i la seua hostessa Marisa, presentaven l'espectacle de màgia de dues hores i mitja de durada entre aparicions i desaparicions emocionants. Els títols de les parts eren: *Sueño japonés*, *La esclava perforada*, *El barril de los espíritus*, *La guillotina*, *El correo chino*, entre altres. Julianelly, era també un excel·lent ventríloc d'autòmats amb els quals demostrava les seues aptituds de varietats fonètiques. La seua ajudant col·laborava posant acompanyament musical de xilòfon a certes parts de l'espectacle.

De l'11 al 22 d'octubre de 1945. Companyia d'Alta Comèdia de Lina Yegros.

En aquesta època ja no era freqüent veure al Teatre Russafa actuar a una companyia de comèdia. Lina Yegros era actriu de cine i teatre, i en la seua companyia comptava amb el primer actor Felix Dafaue, el jove actor valencià Vicente Vega, Lolita Vilar, Mercedes Aguirre, Carmen Porcel, Carmen Robles, Carmen Ruiz, Arturo Armada, Fortunato García, Francisco Serrano, Tomás Lorente, Miguel Cueto, Roberto Zaragoza. La nit del debut ho van fer amb l'obra de Benavente, *La mariposa que voló sobre el mar*. Durant la seua estada van representar el poema escenificat en vers original de E. Cases Lamoye i E. Bayarri, *La gente dice que dicen...*, *La condesa Maria* i *Sor Angélica*. Al llegat es conserva un programa de mà corresponent al 12 d'octubre de 1945.

Del 23 al 28 d'octubre de 1945. Gracia de Triana.

La màxima figura de la cançó flamenca presentava el seu espectacle de folklore espanyol que constava de dues parts i disset quadres entre balls i cançons, amb música d'Albéniz, Monreal, Quiroga, Soriano, Gil Serrano, Del Toro, Landeyra i Fandiño. Al piano figurava el mestre Enrique Cases. Al llegat es conserva un programa corresponent al debut del 23 d'octubre de 1945.

Diumenge 28 d'octubre de 1945. Espectacles M.A.R.I.N.O.

El locutor Curro Paredes presentava el primer espectacle matinal de música moderna *Hot-Swing* i varietats. Formaven part de l'espectacle: Bertini, Margot & Chiverto, Orquestra Iris, Orquestra Paladium, Trio Marfil i les seues melodies tropicals; Adelita Valero, en melodies modernes; Elisín Gonzalez, maquetista; la cançonetista Española; Alcaina-Tamarit-Fores, en fantasia *Hot*; Medina-Palmero, en fantasia *Swing*; Amparín Gómez, en cant i ball; Germans Rubiera, danses i cançons; Niña de Salinas, *cantaora*; Manolo Díaz, guitarrista.

Del 30 d'octubre al 19 novembre de 1945. Companyia de Revistes del Teatre Olimpia de Barcelona.

Van estrenar l'opereta còmica en dos actes *¡Cinco minutos nada menos!* (1944), de José Muñoz Román amb música del mestre Jacinto Guerrero. L'obra s'havia estrenat el 21 de gener al Teatre Martin de Madrid, on va romandre en cartell ininterrompudament fins a març de 1948, penjant en múltiples ocasions el desitjat cartell d'entrades exhaurides. Els principals intèrprets eren: Carlos Garriga, Trudi Bora, Pepita Huerta, Manuel Otero, Ramón Cebriá, Manuel Hernández, Manuel Pradas, Araceli Castro i Marta Zaldívar.

Diumenge 4 de novembre de 1945. Gran Matinal de Varietats i Música Moderna.

A les 11 h del matí, el teatre va obrir les portes per a celebrar una matinal en homenatge a l'artista Rosita Català. Van participar el locutor Curro Paredes, l'Orquestra de Ball A, B, C, Aguado i Estellés, juntament amb quaranta artistes convidats entre els quals es trobaven els coneguts Pilar García, Bertini, Trio Alonso, Nora Pellicer, Elena Ovejero, Centeno, Miguel Heredia, Lolita Soler, Elisín González, Rafael, Pepita Walkiria.

Del 20 de novembre al 2 de desembre de 1945. Companyia Fernando Freyre de Andrade.

L'actor cinematogràfic Freyre, en la seua faceta d'autor i director, presentava l'espectacle folklòric *¿Usted gusta?*. Junt amb l'elenc artístic de Charito Leonis, Delia Rubens, Alfonso Guerra, Marietina, Antonio de los Reyes. L'espectacle estava creat pels autors Fernando Freyre, Francisco de Prada i Federico Vázquez Ochando amb música del mestre Moreno Torroba.

Diumenge 25 de novembre de 1945. Espectacles M.A.R.I.N.O.

La segona matinal de música moderna amb ritmes *Hot Swing* era presentada per Curro Paredes. Participaven artistes com: Bertini, América Fuentes, Conchita Monteagudo, Orquestra Paladium, entre altres.

Diumenge 2 de desembre de 1945. Espectacles M.A.R.I.N.O.

A les 11 del matí el teatre tornava amb una matinal a ritme de *Jazz*. L'espectacle titulat *Fantasia en Jazz*, estava amenitzat per l'orquestra Dolz. Comptaren amb la participació de la parella de ball Nora-Pellicer, Lia Delby, Germans Monrroy, Paky-Mar, Els Asteques i les seues cançons mexicanes, entre altres.

Del 3 al 9 de desembre de 1945. Companyia de Revistes del Teatre Olimpia de Barcelona.

Tornava la companyia de revistes en la que figuraven com a primeres figures l'actor Carlos Garriga i l'actriu Pepita Huerta en la reproducció de l'obra d'èxit *¡Cinco minutos nada menos!*.

Del 13 de desembre de 1945 al 23 de gener de 1946. Companyia Eulogio Velasco. La companyia es presentava amb l'estrena de la revista *Embrujo de amor*, d'Emilio Lamany i Ángel Zapata, música de Julián Benlloch i Manuel Arquelladas.

En els papers principals estaven la supervedet Milagros Pérez de León, la gran vedet Aurelia Ballesta i la primera tiple Carmen Marín. Reposaren la revista *Las maravillosas*, de Tomás Borrás i Antonio Paso amb música de Soutillo i Vert. La companyia que en un principi estava contractada fins al 15 de gener van allargar la seua estada al teatre a causa de l'èxit aconseguït.

Diumenge 16 desembre de 1945. Espectacles M.A.R.I.N.O.

A les 11:45 h es presentava la quinta matinal de varietats selectes amb el locutor Curro Paredes i la participació de l'Orquestra Olympia, Paddy, Rosa de Valencia, Elisín González, Carmelita Abril, entre altres. Butaca 6 ptes., preferència 4 i general 2 ptes.

11.7.6. ANY 1946

24 i 29 de gener de 1946. Espectacle Oriental Suggestió.

Un original espectacle de suggestió mental dirigit per l'enigmàtic artista, Daja-Tarto, i pel conegut com a príncep dels faquirs, el telèpata doctor Romelino. Daja-Tarto es donava a conèixer com a membre de l'institut de Ciències Psíquiques de París, i en el seu espectacle comptava amb la col·laboració de miss Thery, la persona amb qui abordava els exemples de les tècniques mentals. L'espectacle constava de dues parts, en les quals el locutor Donafeur feia una xarrada explicativa abans de començar amb la pràctica de les tècniques misterioses. Al llegat s'ha conservat un programa d'aquesta actuació.

Del 25 al 28 de gener de 1946. Espectacles M.A.R.I.N.O.

El popular locutor Curro Paredes, presentava l'espectacle *Colores de Variedades*. Participaven la Gran Orquestra Simfònica de Jazz, la melodista internacional Lilian D. Nagy, Tomás Antequera, Victoria Pifers, Leo Montes, la parella de ball Celia-Simonet, la maquetista Lisa Violeta, la ballarina clàssica de ball espanyol Pepita de Inurria, tots ells anaven acompanyats per l'orquestra A. B. C.

Del 2 al 10 de Febrer de 1946. Atraccions Ruiberriz.

Presentava l'espectacle espanyol *Filigranas*, obra de Perelló i Monreal, en el que participaven Antoñita Moreno, Manolo Hernández, Tona Radely, Carmina Dorado, els *cantaors* flamencs Guerrita i Niño de León.

Il·lustració 88. Tona Radely. Fons Culla.

Del 12 al 24 de febrer de 1946. Companyia de Comèdies d'El Pastor Poeta.

La companyia es presentava amb dues obres de creació pròpia, *El tigre de plata* i *Los niños del Jazminero*. En la part de cançó espanyola intervien: la cantant i ballarina Mari Begoña, el cantant Isidro Clavel, Los Suroestes i el seu acordió flamenc acompanyats a la guitarra per Paquito Simón.

Del 26 de febrer al 4 de març de 1946. Companyia Lírica d'Art Líric Espanyol Juanito Valderrama.

Sota la direcció artística del cantant andalús i del director concertador José Sol, la companyia presentava per primera vegada en València l'espectacle *De París a Cádiz o la España de monsieur Dumas*. Un viatge romàntic en dues parts i dotze quadres original d'Ochaita i Valerio amb música del mestre Solano. L'elenc artístic en les primeres figures estava format per la *bailaora* de ball espanyol Pacita Tomás; el guitarrista Niño Ricardo; els *bailaors* gitanos Luis Heredia i Faico Heredia; la cançonetista espanyola Amparito Garrido i la ballarina clàssica Marisa Mendoza. Van presentar també la fantasia lírica *Romancero*. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà del debut.

Del 8 al 10 de març de 1946. Companyia Lírica.

Companyia en la qual figuraven Pepita Huerta, Manuel Pradas, Pilar Navarro, Dimas Alonso. Van pujar a escena: *Les Barraques*, *Les Viudes de la placeta*, *La Verbena de la paloma*, *La Revoltosa*.

Del 14 de març al 15 d'abril de 1946. Companyia de Revistes.

La companyia actuava sota la direcció de l'actor Carlos Garriga. Van estrenar la revista *Tres dias para quererte*, de Francisco Lozano amb música del mestre Francisco Alonso. Com a figura principal i per primera vegada en València feu la seua presentació la súper vedet peruana, Carmen Olmedo.

Il·lustració 89. Carmen Olmedo.
Fons Culla.

Del 16 al 19 d'abril de 1946. El teatre va tancar les portes durant la celebració de la Setmana Santa.

Del 20 d'abril al 12 de maig 1946. Companyia de Revistes.

Estrenaren la revista còmica-lírica-ballable en dos actes, un pròleg i quaranta quadres *De la Tierra a Venus*, original de J. Valls Romá, música del mestre Auli. Formaven la companyia: la valenciana Pepita Benavent, Carmen de Floristán, Pilar Carlo, Elva Roy, Teresa Sánchez i Antonio Cintado, Latorre, Arnaldo i Aparici. El preu de la butaca estava fixat en 10 ptes.

Del 14 al 19 de maig de 1946. Gracia de Triana.

La figura de la cançó flamenca presentava el seu espectacle *Tablao*, dividit en dues parts i vuit quadres, de Ramón Perelló amb música del mestre Monreal. L'elenc artístic estava format per l'actor còmic Sepepe; el primer actor Santiago Escudero; la parella de ball espanyol Mercedes León i Albano de Zúñiga; els ballarins còmics Jack Boy i Lisa; la *bailaora* flamenca, Fernanda Romero; el *bailaor* flamenc, Antonio Moreno; el *cantaor* flamenc, Paco el de la Magdalena i el guitarrista Justo de Badajoz. Al llegat s'ha conservat un programa de mà del dia del debut.

Il·lustració 90. Programa de mà, 1946. Fons Culla.

Del 21 al 30 de maig de 1946. Antoñita Moreno.

Una de les primeres figures de la cançó andalusa presentava el seu espectacle *Filigranas*, una fantasia creació de Perelló i Monreal.

Del 31 de maig al 2 de juny de 1946. Varietats.

Espectacle en el qual formaven part Bertini, Nora i Pellicer, Luisita Vélez, Araque, Centeno, entre altres.

Del 6 de juny al 7 de juliol de 1946. Companyia Lírica Valenciana de Vicente Lladró. Dirigida pel primer actor Manolo Pradas i pels mestres concertadors Natalio Garrido i Joaquín Belda. L'elenc artístic estava format per la primera figura Pepita Huerta, Lolita Valdés, Rosario Blesa, Pepita Paredes, Mary Bay, Carmen Corro, Roberto Bartual, Pepe Campos, Juan Banquells, Rafael Ferri, Paco Terol, Fernando Domingo, Tomás Blasco, Amparín S. Ocheda, Federiquín Esquefa, la parella de ball Josefina Balkis i Enrique Molina. La companyia feu la seua presentació amb la reposició de la revista en dos actes i dotze quadres *A la vora del riu mare*, de Fausto Hernández Casajuana i Maximilià Thous amb la partitura de Miguel Asensi. El dimecres 12 de juny, es va dedicar una funció homenatge al dramaturg Jacinto Benavente on es va representar el seu monòleg *Cuento Inmoral*. El dimecres 26 juny, la companyia dedicà un homenatge a Maximilià Thous en celebració de les seues nocces d'or com autor teatral. El programa fou el següent: *A la vora del riu mare*; El duo de *Moros i Cristianos*, per Estrella Prado i el tenor Rafael Ferri; la romança d'*El carro del sol*, per Luisa Castellano; ofrena de poesies recitades per Casajuana, Soler Peris, Calvo Acacio, Peris Celda, Luis Martí, Ramón A. Cabrelles, i l'actor Rafael Rivelles qui va honrar a Thous amb unes paraules d'estima recordant l'amistat que unia a l'homenatjat amb els seus pares; l'*Himne Regional*, cantat pel tenor Enrique Corell, el Cor El Micalet i tota la companyia. L'orquestra va estar dirigida pel mestre José Manuel Izquierdo. El dijous 4 de juliol, hi va haver una funció homenatge dedicada als autors per la seixantena representació de la revista *A la vora del riu mare*. La representació era conclosa amb una gran fi de festa i la participació de Bertini, Maribel Caballero, Mosen i Rossi, Enrique Molina, Maruja Pedret. Durant la seua estança al teatre la companyia va representar també: *Ama, hi ha foc...?*, *La Revoltosa*, *Los Claveles*, *la del manojó de rosas*. Al llegat es conserven dos programes corresponents als dies 6 i 26 de juny de 1946.

Il·lustració 91. Programa de mà, 1946. Fons Culla.

Dissabte 13 i diumenge 14 de juliol de 1946. Gran Companyia de Sarsuela.

La companyia lírica, en les primeres figures comptava amb la participació de Luisa Castellano, Pepita Huerta, Manolo Ros, Rafael Ferri. Van representar les sarsueles: *La del manajo de rosas, Los Claveles, La leyenda del beso.*

Dissabte 27 i diumenge 28 de juliol de 1946. Organitzacions La-Ta-Lla.

Presentaven l'espectacle *España canta y baila*, amb les figures de l'art folklòric Mari Carmen Montes, Moreno Rossi, Paco Alcañiz, Maribel Caballero. El diumenge 28 la funció va estar dedicada a la *Fiesta de la jota aragonesa*, en la qual van participar els campions aragonesos de cant Pilar Abad i Lucio Cárcer, els balladors Conchín Zapata, Angel Estesó, Felicidad Escues i Robert Estesó.

Dissabte 3 i diumenge 4 d'agost de 1946. Organitzacions Montserrat.

Presentava un espectacle de varietats i òpera flamenca titulat *Radio Televisión Andaluza*.

Dissabte 10 i diumenge 11 d'agost de 1946. Circuits Levante.

Varietats amb l'artista Linder i Miguel Heredia.

Del 14 d'agost a l'11 de setembre de 1946. Gran Companyia Lirica Valenciana del Mestre Magenti.

Dirigida pel primer actor Juanito Martínez i els mestres concertadors Leopoldo Magenti i Roberto Estela. En els primers papers figuraven: l'actriu vedet, Encarnita Mañez; els actors Daniel Benítez i Eduardo Momplet i la parella de ball Amparín Gadea i Francis Tomás. Van representar *La cotorra del mercat*, llibret de Paco Barchino amb música del mestre Magenti, de la que el 23 d'agost van celebrar la funció homenatge per la representació número 300.

El 30 d'agost es va rendir homenatge a l'actor Juanito Martínez en celebració de les seues

*Il·lustració 92. Programa de mà, 1946.
Fons Culla.*

bodes de plata com a actor de teatre. Al llegat es conserven alguns programes de mà corresponents al 30 d'agost i altre sense data. També ha quedat conservat un llibret amb l'argument i cançons de *La cotorra del mercat*, el qual conté una dedicatòria signada pel mestre Magenti dirigida a Pepe Cruz, maquinista del Teatre Russafa, la dedicatòria du data del 15 d'octubre de 1946.

Del 12 al 13 de setembre de 1946. Antonio Machín.

Exclusives Lladró presentava al cantant cubà Antonio Machín i el seu espectacle *Ebano y Marfil*, en el qual formava part la intèrpret de cançó espanyola Pepita Molina, acompanyats per l'orquestra Levante. Altres artistes que participaven en l'espectacle eren: els ballarins Rossend and Mary, la ballarina exòtica Mooren Rosy, Hernández el gitano, Rosita del Prado i l'humorista Tony Gamar. Al llegat s'ha conservat un programa de mà.

Del 14 al 22 de setembre de 1946. Gran Companyia d'Operetes i Revistes Antonio Paso.

L'elenc artístic de la companyia estava format en les primeres figures, pel conegut actor Eduardo Gómez «Gometes», la primera vedet Lina Rosales, la segona vedet Raquel Daina, Angelita Alonso, Ignacio León, Andrés Astel, Alberto García Romero. La companyia feu la seua presentació amb la farsa còmica-musical en tres

actes i desset quadres, *El hombre que las enloquece*, original d'Antonio i Manuel Paso amb música del mestre Montorio. També es va reposar l'opereta *Una mujer imposible*. Al llegat s'ha conservat un programa de mà del debut.

Del 23 al 30 de setembre de 1946. Espectacles Miriam Kleckova i Gustavo Re.

La parella formada per la cantant, ballarina i parodiadora artista austríaca Kleckova i el còmic italià Gustavo Re, presentaven l'espectacle de gran varietat en dues parts i vint-i-quatre quadres *Burlescas*, de Pahissa Queralt. L'espectacle constava d'una continuïtat de quadres, telons i cortines formant sketchs on s'exhibien varietats selectes de balls, cançons, ventrílocs, acudits, etc. Dirigia la companyia el mestre concertador Joaquin Escolies. L'elenc artístic estava format per: Miriam Klekova, Guatavo Re, José Aspas, Lis Rogi, José Esquembre, Marta del Carmen Segarra, Maruja Navarrete, La Mara i Larrier, Lolita Torres, Pepe Ballesteros.

1 d'octubre de 1946. Varietats Lladró.

En un únic dia d'actuació, l'empresa Lladró presentava una selecció de varietats amb la participació de l'elenc artístic format per: Amelia de Faura, Thomson, Carmelita Pastor, Arguelles Aloha, Los Harri's, Araceli Alonso, Alforian i Merceditas Guzmán.

Del 3 d'octubre al 16 desembre de 1946. Gran Companyia Valenciana del mestre Magenti.

Després d'una gira per les ciutats valencianes de Castelló, Alcoi, Gandia i Xàtiva, la companyia valenciana tornava al Teatre Russafa en la representació núm. 383 de l'obra de Barchino i Magenti, *La cotorra del mercat*. Els autors havien afegit novetats a la revista, la qual constava d'un total de trenta-dos quadres i vint-i-cinc números musicals. S'havia reforçat l'elenc amb vint cantants de conjunt. També en els actes de l'obra s'havien fet canvis, així el final del segon acte passava al final del primer, millorant aquest en una nova coreografia de situacions i diàlegs. Per a conclusió de la revista s'havia muntat un quadre titulat *Glories valencianes*, en el qual figuraven cinc telons amb magnífiques al·legories a València, destacant la torre del Micalet i els fills il·lustres de la ciutat, Sorolla i Serrano. Tot quedava emmarcat per una escalinata per la qual desfilava tota la companyia.⁴⁶⁷ El 27 de novembre

---

467. «Mañana vuelve *La cotorra del mercat* en su 383 representación», Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 2 d'octubre de 1946, 7. HMV.

l'obra arribava a la seua 500 representació amb un teatre ple de gom a gom. El 16 de desembre la companyia s'acomiadava del Russafa en la seua 541 representació de *La cotorra del mercat*, per a tornar en la primera quinzena de gener.

Del 17 de desembre de 1946 al 9 de gener de 1947. Companyia de Revistes i Comèdies Musicals «Olimpia».

La companyia del primer actor Joaquín Gasa presentava la comèdia musical *Las viudas de alivio*, de González del Castillo i Muñoz Román, sota la direcció del mestre Alonso i amb els principals intèrprets Carlos Garriga, Maruja Boldoba, José Alfonso Goda, Angelita Navalón, Luis Barbero. El dissabte 4 de gener, el primer actor Carlos Garriga celebrava les seues bodes de plata com a actor. Català de naixement, fou en València on Garriga es va consagrar en la seua professió sota la direcció del reconegut actor Pepe Ángeles i precisament va ser en l'escenari del Teatre Russafa, on agafà reconeixement i fama.⁴⁶⁸ El dia 7 d'eixe mateix mes, en la funció homenatge a la primera vedet Maruja Boldoba i al primer galà José Alfonso Goda, es representà l'opereta del mestre Alonso, *Tres días para quererte*. Al llegat ha quedat un programa de mà del dia del debut.

11.7.7. ANY 1947

Del 10 al 20 de gener de 1947. Companyia de Revistes Folklòriques del Mestre Azagra.

Sota la direcció artística del mestre Azagra, el mestre concertador, Enrique Cases i la coreografia d'Arsenio Becerra, la companyia presentava la revista folklòrica en dos actes i disset quadres, *Alegrías de España*, d'Antonio Paso –fill– amb música del mestre José R. de Azagra. La companyia comptava amb l'artista de la cançó Antoñita Moreno. L'elenc artístic estava format per: Vicente Aparici, Nelly del Plata, Manuel Guerrita, Sepepe, Patricornio Hernández, Pepín León, Fernando Rabay, José Roman.

---

468. «Carlos Garriga en sus bodas de plata con el teatro», Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 4 de gener de 1947, 5. HMV.

Del 21 al 30 de gener de 1947. Espectacle Internacional de Court Doorlay. Presentava el seu nou espectacle *De Sevilla a Picadilly*, amb la participació de: Martón, l'home de les cent cares; l'equilibrista holandès, Piet Van Bretchts; The Korita; l'estrella de color, Josette Baker; Maru Orvas; la ballarina argentina, Consuelo Osuna; la saxona, Marjorie Roberts, Torpin, Little Ruz i Alady.

Del 31 de gener al 10 de març de 1947. Gran Companyia Valenciana del Mestre Magenti.

Tornà al Teatre Russafa la centenària obra del mestre Magenti, *La cotorra del mercat*, amb nous quadres, com l'apoteòsic de *La locura del bugui*, estrenat la nit del 6 de febrer en el qual els autors havien incorporat el ball de moda. L'elenc artístic

Il·lustració 93. Francis Tomás, Coreògraf. Fons Culla.

en les primeres figures estava format per: Encarnita Máñez, María Francisca Caballer, Amparín Gadea, Vicentita Espí, Juanito Martínez, Momplet, Francis Tomás, Patakin. En aquesta dècada dels anys 40 el Teatre Russafa, sovint i per aquestes dates, va començar a ser llogat per algunes comissions falleres per a realitzar les seues presentacions. Trobem com en la nit del divendres 14 de febrer, després de la representació d'un pròleg de l'obra de Barchino i Magenti, fou exaltada la fallera

major de la Falla Jesús-Sosa-Pérez Galdós i adjacents, la xiqueta Pilarín Pastor Hervás. El divendres 21, va ser el torn de l'exaltació de la fallera major Pilarín Boix, de la Falla Juan Aguiló i adjacents. La nit del dimarts 25 de febrer hi va haver una funció extraordinària organitzada per la comissió de la Falla Doctor Sumsi-Pedro III el Gran en homenatge a les seues falleres majors i cort d'honor en la que es va representar la revista *La cotorra del mercat*.

13 i 14 de març de 1947. Varietats.

Paco Alcañiz presentava *Galas de Arte*, un espectacle d'altres varietats on es mesclava la cançó andalusa, les creacions sud-americanes, el nou ball de moda *Bugui-Bugui*, folklore com les jotes, etc. Tot recreat amb la participació de l'orquestra Levante i les artistes Amelia de Faura, Martinet i Romerito, Segura i Chelo, Los Rex, entre altres.

Del 15 al 30 de març de 1947. Gran Companyia de Revistes i Comèdies Musicals «Olimpia».

Tornava l'actor Joaquín Gasa al Russafa i aquesta vegada ho feia amb la revista *3 Dias para quererte*, sota la direcció del mestre Alonso. En els principals papers estaven: Carlos Garriga, Maruja Boldova, José Alfonso Goda, Luis Barbero, i Angelita Navalón. El 19 de març, dia de Sant Josep, se celebrà una matinal de varietats amb l'Orquestra Dolz i una selecció d'atraccions musicals.

31 març i 1 d'abril de 1947. Organitzacions Lladró.

Presentava l'espectacle *Melodias Hispano-Mejicanas*, en la qual figuraven Gozalvo i Ederlinda amb la seua orquestra de sis *charros* mexicans i les atraccions de Paddy, Mariblanca, Jack i Díaz entre altres.

Del 2 al 4 d'abril de 1947. El teatre va tancar per les festes de Setmana Santa.

Del 5 al 14 d'abril de 1947. Companyia Morell-Blanco.

La companyia de Carmen Morell i Pepe Blanco presentava la revista folklòrica en dos actes i divuit quadres *Melodias de España*, de Ramón Perelló amb música del mestre Monreal, sota la direcció del mestre Enrique Reñones. L'elenc artístic estava format pel primer actor i director Antonio Estévez; la primera ballarina, Rosario Escudero; actriu característica, Carmen Poncel; la dama jove, Nati Martelo; l'actor Luis Villar; el tenor còmic, Luis Cuenca; els ballaors, Pablo de Cádiz, Moncho Heredia i Manolo de Triana; el guitarrista Paco de la Isla.⁴⁶⁹ Al llegat es conserva un programa d'aquesta actuació.

Del 15 al 21 d'abril de 1947. Companyia de Comèdies Còmiques Ricardo Valor. Silvia del Soto i Antonio Prieto, estrenaren la comèdia còmica en tres actes *Fruta del tiempo* de l'autor valencià Enrique Beltrán.

---

469. Ruzafa, *Las Provincias*, 30 de març de 1947, 5. HMV.

Il·lustració 94. Programa de mà, 1947. Fons Culla.

Del 22 abril a l'1 de juny de 1947. Companyia de Grans Espectacles Rambal. S'estrenava l'obra *Chu-Chin-Chow*, en la que s'anunciava haver invertit més de mig milió de ptes. en el seu muntatge. La companyia va reposar les obres: *Las cuatro plumas*, *Rebeca*, *¡Soberbia!* i el 21 de maig va estrenar *Guerreras rojas*.

Del 4 al 8 de juny de 1947. Màgia Oriental.

El xinès mandarí Li-Chang, presentava el seu espectacle de màgia i funambulisme *El embrujo de Asia*, en dues parts i vint-i-nou quadres.

De l'11 al 16 de juny de 1947. Varietats Campos.

Presentava el nou i original espectacle de varietats *Luces de España n° 3* amb la participació de les primeres figures Bertini, Blanquita Suárez i Carmelita Pastor.

Del 19 de juny al 6 de juliol de 1947. Gran Companyia Lírica Valenciana del Mestre Magenti.

El duo compost per Paco Barchino i Leopoldo Magenti estrenaven la seua nova producció *La cria de la cotorra*, que constava de 30 quadres per als quals s'havien confeccionat vint-i-quatre decorats i cent-vuitanta vestits.⁴⁷⁰

Del 12 juliol al 21 de setembre de 1947. Organitzacions Lladró.

El 12 de juliol presentava el seu espectacle de varietats *Mosaico Español n° 1*, en el que figuraven Mari Carmen Montes, Arguelles, Aloha, Josefina Balkis, Enrique Moina, Trio Doris Carreres, Maribel Rody, Bertini, Fina de Granada, Fernando Oliver, Miguel Heredia, Pepita Velázquez, entre altres. Durant la resta d'estiu es va continuar oferint l'espectacle *Mosaico Español* en diferents versions i amb una selecció d'artistes: del 18 al 20 de juliol el *Mosaico Español n° 2*; el 26 i 27 el *Mosaico Espanyol n° 3*; del 31 juliol al 3 d'agost, *Mosaico Espanyol n° 4*; el 9 i 10 d'agost, *Mosaico Español n° 5*; del 15 al 17 d'agost, *Mosaico Español n° 6*; el 23 i 24 d'agost *Mosaico Español n° 7*; el 30 i 31 d'agost, *Mosaico Español n° 8*; el 6 i 7 de setembre, *Mosaico Español n° 9*; del 19 al 21 de setembre, *Mosaic Espanyol n° 10*.

Del 12 al 15 i del 22 al 24 de setembre de 1947. Antonio Machín.

Tornava el conegut divo de les melodies modernes de la mà de l'empresa d'espectacles Lladró. El cantant cubà venia acompanyat per l'Orquestra Dolz junt amb un elenc artístic format per: Elvira Copelia, Jack and Díaz, Purita Fontalva, Lucy Gómez, Tony Gamar, entre altres.⁴⁷¹

Del 25 de setembre al 5 d'octubre de 1947. El Principe Gitano.

Es presentava en València, l'artista revelació de l'any en cant flamenc «El principe gitano» amb el seu espectacle *Pinceladas*, de García Padilla i Palomar amb música dels mestres Quiroga, Wagener, i Segovia.⁴⁷²

---

470. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 18 de juny de 1947, 7. HMV.

471. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 4 de setembre de 1947, 7. HMV.

472. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 26 de setembre de 1947, 6.HMV.

Del 7 al 12 d'octubre de 1947. Companyia de Paquita Rico i Roberto Rey. Presentaren la fantasia lírica espanyola *Pasodoble 1947*, de Quintero León i Quiroga. L'elenc artístic estava format, en els papers principals per la diva de la cançó, Paquita Rico i el conegut actor cinematogràfic i teatral, Roberto Rey. Els acompanyaven: Tina Serrano, Adolfo Morán, la cançonetista Juanita Azores, la ballarina Eulalia Pino, entre altres.⁴⁷³

Del 15 al 20 d'octubre de 1947. Estrellita Castro.

Considerada la màxima estrella de la cançó i del cinema de l'època, Estrellita Castro presentava el seu espectacle *Multicolor 1947*, amb quinze atraccions de varietats. L'elenc artístic el formaven: el primer ballarí Ángel Pericet; el Gran Kiki; la cançonetista i ballarina Estrellita López Castro; l'actor còmic Pepín León; el *cantaor* flamenc Angelillo de la Fuente; el guitarrista Eugenio González, entre altres.⁴⁷⁴ Al llegat es conserva un programa del dia del debut.

Il·lustració 95. Estrellita Castro i Ángel Pericet. Fons Culla.

Del 21 al 27 d'octubre de 1947. Ballet Internacional Sacha Goudine.

El director coreogràfic Sacha Goudine i el seu ballet internacional, presentaven l'espectacle *Galas de arte*, compost per una selecció de les millors composicions

---

473. «Hoy se presenta la compañía de Paquita Rico y Roberto Rey con Pasodoble 1947», Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 7 d'octubre de 1947, 7.HMV.

474. «Hoy presentación de Estrellita Castro», Teatros, Ruzafa, 15 d'octubre de 1947, 6. HMV.

musicals. L'elenc artístic estava format per deu primeres ballarines, la soprano lleugera María de los Ángeles Álvarez, la ballarina espanyola Luisita Vélez, l'humorista Fernán Blasco, el recitador Enrique Romero, i el conjunt musical Dirius.⁴⁷⁵

Del 29 d'octubre al 3 de novembre de 1947. Antonio Machín.

El divo de la cançó moderna del moment, tornava al Russafa amb la famosa Orquestra Dolz i acompanyat pels artistes Eddie Vitch, Maruja Montesinos i la parella de ball Nora-Pellicer.⁴⁷⁶

Del 7 de novembre de 1947 al 6 gener de 1948. Gran Companyia d'Operetes i Revistes d'Antonio Paso.

La companyia titular del Teatre Albéniz de Madrid tornava al Russafa i aquesta vegada ho feia amb l'estrena en València de la revista de gran espectacle *¡Róbame esta noche!*, d'Antonio i Manuel Paso, música dels mestres Alonso i Montorio amb la presència dels autors. La revista duia 350 exitoses representacions en Madrid i no s'esperava menys de la seua estrena en la capital del Túria. L'elenc artístic en els papers principals el formaven l'actor i director Eduardo Gómez «Gometes» junt amb l'escultura i bella vedet Mary Begoña. Acompanyats per Lina Rosales, Mari Luz Ortíz, Pilar Jiménez, Luisita Cernuda, Maruja Paso, Ignacio León, Andrés Astel. Els mestres directors concertadors Daniel Montorio i José Mollá. El concertista de guitarra Paquito Simón.⁴⁷⁷ El divendres 12 desembre amb motiu de la vuitantena representació de la temporada, el Teatre Russafa organitzà una funció d'homenatge als autors. En la funció del dimarts 16 de desembre s'estrenà el nou quadre, *La caverna de los bandidos*.

---

475. «Sacha Goudine presentará esta noche su balet internacional», Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 21 d'octubre de 1947, 7. HMV.

476. Teatro Ruzafa, *Las Provincias*, 28 d'octubre de 1947, 7. HMV.

477. «El viernes presentación de la compañía de revistas de Antonio Paso con “Gometes” y Mary Begoña», Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 5 de novembre de 1947, 7. HMV.

11.7.8. ANY 1948

Del 9 a l'11 de gener de 1948. Organitzacions Lladró.

Presentava un espectacle de varietats selectes amb la reaparició de la diva de la cançó moderna Maribel Rody, Nita Manri i el trio vocal Veracruz.⁴⁷⁸

Del 14 al 20 de gener de 1948. Carmen Estrella.

Juan José Amann presentava a Carmen Estrella i Pacita Tomás amb l'estrena de la fantasia en tecnicolor *Sucedió una noche*, de Manuel M. Remis, música dels mestres Díaz i Urrengochea.

Del 22 al 25 de gener de 1948. Organitzacions Lladró.

Presentava una selecció de varietats en el que figurava la superestrella del ballet clàssic espanyol Carmen Cebrián junt amb la reaparició de Nita Manri i el seu *mariachi* R. Ciana, J. González i A. D'Orssi, entre altres.

Del 28 de gener al 4 de febrer de 1948. Companyia de Comèdies Manuel Dicenta.

Representaren en escena el drama *Juan José* de Joaquín Dicenta, interpretada per Manuel Dicenta, Pilar Muñoz, Luisa Cano, Emilia Salvador, José Guerra, Tomás Martín, Alfonso Jorge i Varralde.⁴⁷⁹

Del 5 al 12 de febrer de 1948. Gran Companyia de Revistes Còmiques.

Sota la denominació de «Bellezas de España», el primer actor i director Pedrín Fernández presentava la companyia de revistes per a l'estrena de *Me casaré en España*, una revista d'Antonio González amb la partitura musical del mestre Blanco. Formaven part de la companyia, Conchita de Vicente, Maria Portillo, Rubens García, José Marqués.⁴⁸⁰

---

478. Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 9 de gener de 1948, 7. HMV.

479. Teatros, Ruzafa, «Juan José: por Manolo Dicenta», *Las Provincias*, 29 de gener de 1948, 7. HMV.

480. «Presentación de la compañía con la revista *Me casaré en España*», Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 6 de febrer de 1948, 7. HMV.

Del 13 de febrer al 23 de març de 1948. Gran Companyia de Revistes i Comèdies Musicals «Olimpia».

Tornava la gran companyia de revistes sota la direcció artística del mestre Alonso. Aquesta vegada ho feia amb la comèdia musical en dos actes *¡24 Horas mintiendo!*, de F. Ramos de Castro i Joaquín Gasa, música del mestre Alonso. La revista gaudia d'un gran èxit al Teatre Albéniz de Madrid. La companyia comptava amb l'actor Carlos Garriga i la primera vedet Maruja Boldova, Angelita Navalón, Alfonso Goda, Luis Barbero, Araceli Castro, Juan Pascual, María Valentín, Carmen de León, Aurora Martínez, María Fuster i la parella de ball Maribel-Cernuda, entre altres.⁴⁸¹ Al llegat es conserva un programa de mà del dia del debut.

Diumenge 21 de març de 1948. Esdeveniment Artístic.

En una funció matinal, a les 12 h del migdia, el crític taurí de ràdio nacional en Barcelona Julio Gallego, donava la xerrada *Personalidad y Epilogo de Manolete*, dedicada al famós torero de l'època.

Al llegat ha quedat conservat un programa de mà d'aquest esdeveniment.

Del 27 de març al 5 d'abril de 1948. Lola Conde i Roberto Font.

Presentaven l'espectacle folklòric *Bronce y seda*, de Murillo i Naranjo, música del mestre Naranjo. L'elenc artístic estava format per Lola Conde, Roberto Font, Tona Rodaly, i Luis Rueda. Al llegat es conserva un programa del dia 5 d'abril, funció homenatge a Lola Conde i acomiadament de la companyia.

Des d'aquesta última data fins a abril de 1949 hi ha un tall en les llibretes de compte. Però tenim programes de mà dels quals hem extret la informació sobre les actuacions que venen a continuació.

Del 6 al 12 d'abril de 1948. Antonio Amaya.

Presentava l'espectacle folklòric en dos actes i dotze quadres *Albaicín*, de Fernando R. Clemente, música del mestre Miguel R. Algarra. L'elenc de la companyia en les primeres figures el formaven: Antonio Amaya, Consuelo del Amo, Carbonerillo de Jerez, Paquita Durán, Lolita Baldó, Carmelita Palacios, Azahara, Paquita Reyes,

---

481. «La compañía Olimpia se presentará mañana con el estreno de *¡24 horas mintiendo!* del maestro Alonso», Teatros, Ruzafa, *Las Provincias*, 12 de febrer de 1948, 7. H.M.V.

Carmen Cruz, Mercedes Mira, Milagros Vila. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

28 d'abril de 1948. Espectacles Fafonny.

Presentava l'estrena del llibret d'estampes en dues parts *Cadena de Oro*, de B. García Cabello i F. Fontecha Nieto, música del mestre José Mª Legaza. L'elenc artístic en les primeres figures el formaven: l'estrella de la cançó andalusa Antoñita Moreno i la *bailaora* Pacita Tomás; l'estrella de la cançó espanyola Lucy Morales; el caricaturista Paco Flores; el poeta gitano Agustín Rivero i el *bailaor* José Luis Fernán. Al llegat es conserva un programa de mà del dia del debut, altre del 7 de maig corresponent a la funció d'homenatge a Antoñita Moreno i un altre de l'actuació del 27 d'octubre de 1948, on van representar la revista folklòrica en dues parts i quinze quadres *Cantares*, de Cabello i Legaza.

Dimecres 12 de maig de 1948. Circuits Levante.

Presentava *Cocktail de Estrellas*, un espectacle d'atraccions amb la cupletista andalusa Ana María, la ballarina de ball clàssic espanyol Celina Easo, el concertista de guitarra Paco Giménez i l'humorista Gran Kyky, entre altres. Al llegat es conserva un programa de mà.

Del 20 al 23 de maig de 1948. Antonio Machín.

El divo de la melodia moderna de l'època Antonio Machín, tornava al Russafa amb *Ebano y Marfil n'3*. Un espectacle de varietats presentat per la locutora María del Pilar i del que formaven part el malabarista dels peus Stutzbarth, la cançonetista Charito Lerma, la ballarina exòtica Mooren Rossy, els còmics Trio Billy Wells, Ballet Monra, la parella de ball Yaroka- Betsi, l'humorista Tolo, l'Orquestra Chova, entre altres artistes. Al llegat s'ha conservat un programa de mà.

Il·lustració 96. Programa de mà, 1948. Fons Culla.

Dimarts 25 de maig de 1948. Gran Companyia de Comèdies Mary Delgado. L'estrella de cine Mary Delgado, proclamada dos anys seguits 1946 i 1947 la millor actriu d'Espanya pel cicle d'escriptors i artistes, era també la primera actriu dels Teatres Fontalba, Maravillas, Lara, Sarsuela i Infanta Beatriz de Madrid. Es presentava amb companyia pròpia i un elenc artístic format per les actrius: Josefina Tapias, Abi Delgado, Conchita Criado, Lolita Coral, María Teresa Ranal, Luisa Hernández. Els actors: Manolo Andrada, José Montijano, Gregorio Alonso, Fernando Casado, German Algora, Carlos Carlos, Jorge Moreno, Antonio Cintado. Els apuntadors: Vicente Mauri i Emilio Moreno. La companyia representà la comèdia dramàtica *La ley de los hijos*, de Jacinto Benavente. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Dimecres 2 de juny de 1948. Circuits Levante.

L'empresa artística feia la presentació de *Nuevo Cocktail de Estrellas*, un espectacle de selectes varietats amb la cantant Elenita Quesada; les ballarines germanes Paiz; la ventríloqua Rozy, presentada com la més jove del món; el caricaturista flamenc Ger-Man; la nova revelació del cuplet espanyol Encarnita Roy; l'acròbata Mariame Ravso, entre altres. Al llegat s'ha conservat un programa de mà.

De l'11 al 13 de juny de 1948. Organitzacions Lladró.

Presentava el ja famós espectacle de varietats selectes *Mosaico Español n°13*, en el qual reapareixia el conegut cançoner espanyol Bertini, conegut també com el gitano blanc. Formaven part de l'espectacle la parella de ball acrobàtic internacional Celia i Simoney, la ballarina clàssica Ilsybill Von Stanffen, el Duo Tukumán, l'humorista Pepe Alava, la cantant i balladora espanyola Maruja Pedret, la cantant moderna Maruchi Bermán, entre altres. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Dissabte 19 i diumenge 20 de juny de 1948. Circuits Levante.

Presentava el seu *Cocktail de Estrellas*. Un espectacle de varietats amb la jove estrella del cuplet espanyol Adoración de los Reyes i la intèrpret de la cançó andalusa Ana María. Al llegat es conserva un programa de mà.

Del 26 al 29 de juny de 1948. Organitzacions Lladró

Presentava el seu espectacle de varietats selectes *Mosaico Español n°14*, amb l'estrella de la cançó espanyola Margarita Sánchez, qui actuava per primera vegada en València. L'elenc artístic el formaven la parella de ball Balkis-Molina, els acordionistes Los Fuelles Armónicos de Durmann, les cantants Purita Fontalba, Maruja Pedret, l'il·lusionista Castañer, entre altres. Al llegat es conserva un programa de mà.

3 i 10 de juliol; 4 i 21 de setembre de 1948. Companyia de Sarsuela «Los Astros Líricos»

Presentada per Lorenzo López, en la que figurava el notable baríton Anton Navarro i el primer actor Rafael Paredes, sota la direcció artística d'Antonio Ripoll i dels mestres concertadors Enrique Belenguer i Miguel Guillen. La companyia representà les sarsueles del mestre Serrano *La Dolorosa*, amb el llibret de Juan José Lorente i *Las Hilanderas*, llibret de Federico Oliver, les creacions musicals del mestre Pablo Sorozábal, el sàinet líric *La del manojo de rosas*, llibret de Ramos de Castro i Carreño, i la sarsuela *Katiuska* de González del Castillo.

Al mes de setembre la companyia va representar, a més de les sarsueles esmentades, l'opereta *Molinos de viento* del mestre Luna. El dia 4 va estar una funció dedicada al mestre Serrano amb les sarsueles *La Reina Mora*, llibret dels germans Quintero i *Moros i Cristianos* de Maximilià Thous i Elies Cerdà. Al llegat s'ha conservat un programa de mà de cada actuació.

Il·lustració 97. Programa de mà, 1948. Fons Culla.

Divendres 24 de setembre de 1948. Exclusives Cariteu

Presentava l'espectacle *Mexico Lindo* amb la mexicana Irma Vila, coneguda en Espanya com «La malagueña». La cantant asteca registrava el seu treball amb la discogràfica *Victor*, *La voz de su amo*.

Dijous 30 de setembre de 1948. Chavalillos de España

Pepe Cabo presentava els «Chavalillos de España» amb la revista folklòrica en divuit quadres *Juventud y Alegria*, de José María Legaza, sota la direcció artística de José García. Al llegat es conserva un programa de mà.

Divendres 8 d'octubre de 1948. Companyia Trudi Bora

Anunciats per a deu únics dies, la primera vedet Trudi Bora i el primer actor i fantasista Gustavo Re, presentaven l'anomenada revista de «Las Gildas», *¡Puede que si, puede que no!*, en dos actes i vint-i-tres quadres, llibret de Mirian Kleckowa i Juan de Segovia, música de Jorge Strabeau i Fernando Arquelladas.

L'elenc artístic estava format per les vedets Mary Martín, Lis Rochi, Edi Pioldi, Charley Ernst, Antoñita Arias, Mirelle Larsen, els parodistes internacionals Brani-Valenti, el primer ballarí Piero Faraboni, entre altres. Sota la direcció dels mestres Fernando Arquelladas i José R. Castellano. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Dimarts 19 d'octubre de 1948. Companyia Folklòrica i d'Estampes Espanyoles

Les primeres figures Antoñita Moreno i Pacita Tomás junt amb Lucy Morales presentaven l'espectacle folklòric *Jaquemate*, en dos actes i divuit quadres de S. Cantabrana y Sicília, música dels mestres José María Lagaza i José G. Liñan. L'elenc

artístic estava format en les primeres figures pel primer actor i director Ricardo G. Urrutia, l'actor còmic Tony Gamar, el guitarrista Bernabé de Morón, el poeta gitano Agustín Rivero, la primera ballarina Pilarín Pastor, l'actriu característica Elvira Moya. Al llegat es conserva un programa de mà.

Dimecres 17 de novembre de 1948. Companyia Espanyola de Revistes Joaquín Gasa, presentava la seua companyia amb l'estrena de la mil·lenària revista espanyola *¡Taxi... al cómico!* d'A. de Prado i Joaquín Gasa amb la partitura musical dels mestres Alonso i Cabrera. La companyia estava sota la direcció artística de Gasa i els mestres concertadors Antonio G. Cabrera i César A. Vendrell. En les primeres figures comptaven amb la vedet Carmen Olmedo, Maruja Tamayo, Araceli Castro, Mignon i les seues xicones, Irene Kosmowska, Trini Alonso, Alady, Juan Tena, Enrique Aycart, Juan Codeso, German Montenegro, José Gracia, Gregorio López i Salvador Peiró. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà de la nit del debut.

Il·lustració 98. Programa de mà, 1948. Fons Culla.

11.7.9. ANY 1949

Divendres 7 de gener de 1949. Companyia de Revistes Espanyoles Joaquín Gasa Era la celebració de l'homenatge de la vedet Maruja Tamayo i l'actor còmic Alady. Representaren *Gran Cliper*, de Francisco Ramos de Castro i Joaquín Gasa, música del mestre Alonso. Al llegat s'ha conservat un programa de mà d'aquest dia i altre de la presentació de la companyia.

Dimecres 12 de gener de 1949. Conchita C. Gallar i Paco Ortega

Presentaven *Luz a la bateria n° 2*, un espectacle de varietats format per balls i cançons espanyoles. L'elenc artístic el formaven Conchita Gallar, Paco Ortega, Elva Roy and Lewis, Mercedes Castillo, Antonio Artiguez, Rafael de Granada i Juseppe.

Dissabte 15 de gener de 1949. Companyia de Grans Espectacles Rambal

La companyia presentava en València l'estrena del grandios espectacle en tres parts i tretze quadres *Ben-Hur*. Era una versió teatralitzada per Amalio Gari i Enrique Rambal, de la famosa novel·la del mateix títol de Lewis Wallace.

La companyia d'Enrique Rambal García comptava amb el seu fill, Enrique Rambal Sacia com a primer actor i la seua filla Enriqueta Rambal, com a primera actriu. Altres títols que van pujar a escena i dels quals han quedat conservats els seus programes de mà van ser: *Buridan o los misterios de la Corte de Margarita de Borgoña*, dividida en tretze quadres per Emilio Gómez de Miguel i Enrique Rambal; *Chu-Chin-Chow*, opereta en dues parts i divuit quadres original d'Oscar Asche amb la música de Frederic Norton, adaptada per Manuel Soriano, José J. Pérez i Enrique Rambal; la novel·la cavalleresca en quatre actes i deu quadres *El Jorobado o el caballero Enrique de Lagardero*, de Linares Becerra i Rambal; *El Mártir del Calvario*, espectacle religiós que contava la vida, passió i mort de Jesucrist, en un pròleg, cinc actes i vint-i-dos quadres, de Gómez de Miguel i Grajales; *Isabel la Católica*, de Rafael Martí Orberá.

Il·lustració 99. Rambal, 1949. Programa de mà. Fons Culla.

Del 8 de febrer a l'11 d'abril de 1949. Gran Companyia d'Operetes i Revistes Antonio Paso

La companyia de revistes titular del Teatre Albéniz de Madrid, no podia faltar a la seua cita anual al Teatre Russafa. L'elenc artístic, en les principals figures comptava amb Eduardo Gómez «Gometes», la supervedet Mary Begoña i la primera vedet Lina Rosales, sota la direcció de Daniel Montorio i Amadeo Riera. Reposaren la revista *¡Róbame esta noche!*, i estrenaren les exitoses revistes *A la Habana me voy*, en tres actes i vint-i-tres quadres i el conflicte còmic-conjugal en tres actes *Mis dos maridos*, originals d'Antonio i Manuel Paso, música dels mestres Alonso i Montorio. Al llegat es conserven uns llibrets de la presentació de la companyia i un programa de mà de les revistes *¡Róbame esta noche !* i *¡A la Habana me voy!*. El llibret du una dedicatòria al maquinista del Teatre Russafa pels mestres Montoro i Paso. També ha quedat un programa de l'estrena amb data del 29 de març i de la reestrena del 8 de novembre i altre de la presentació de la revista *Mis dos maridos*.

Del 16 d'abril al 29 de maig de 1949. Companyia Espanyola de Revistes Tornava Joaquín Gasa al Teatre Russafa amb la revista *¡Taxi... al cómico!*, llibret de A. de Prada i Joaquín Gasa, música dels mestres Alonso i Cabrera.

Del 3 al 5 de juny de 1949. Organitzacions Lladró Presentava l'espectacle *Mosaico Hispano-Mexicano* i l'actuació per primera vegada en València de Paquita de Ronda, protagonista de la pel·lícula *Una gitana en Mexico* i de l'actor de cine i cantant mexicà, Juan José Martínez Casado. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Dissabte 11 i diumenge 12 de juny de 1949. Organitzacions Lladró Presentava el seu segon gran espectacle d'altres varietats denominat *Ebano y Marfil*, amb l'estrella cinematogràfica cubana Elsie Bayron. Al llegat s'ha conservat un programa de mà.

Del 15 al 19 de juny de 1949. Organitzacions Lladró Presentava el seu espectacle de varietat *Mosaico Español*, amb l'estrella de la cançó andalusa Fina de Granada. Al llegat s'ha conservat un programa de mà.

Del 22 al 26 de juny de 1949. Companyia de Grans Espectacles «Ritmos y Melodias»

L'empresa Bruín presentava la companyia que duia al capdavant de l'espectacle a la supervedet Pepita Benavent, sota la direcció del primer actor Fernando Vallejo. Representaren *Fantasia bajo el cielo*, una comèdia de gran espectacle, llibret de José Bruín i música del mestre Laselva. Al llegat s'ha conservat un programa de mà datat el 21 de juny, però el debut de la companyia fou el 22.

Dissabte 2 i diumenge 3 de juliol de 1949. Circuits Levante

Presentava el seu espectacle *Fantasia*, amb la reaparició de la coneguda estrella de la cançó còmica Blanquita Suárez, qui tornava al Teatre Russafa on tants èxits havia obtingut.

Il·lustració 100. "Fantasia", 1949. Programa de mà. Fons Culla.

Dissabte 9 i diumenge 10 de juliol de 1949. Organitzacions Lladró

Presentava un espectacle de varietats en el qual figuraven Mary Carmen Montes en cançó andalusa i Maribel Caballero en ball clàssic espanyol i internacional.

Del 16 al 18; del 23 al 25; del 29 al 31 de juliol i 1 d'agost de 1949. Companyia de Sarsuela «Los Astros Líricos»

Presentada per L. López Lobato sota la direcció del primer actor Juanito Martínez i els mestres concertadors Francisco Lozano i Enrique Belenguer. La companyia va reposar conegudes sarsueles i operetes com *Bohemios*, *Los guapos*, *El Santo de la Isidra*, *El conde de Luxemburgo*, *Los Claveles*, *La Dolorosa*, *Los Gavilanes*, *La Viejecita*, *El niño Judío*, *La Tabernera del Puerto*, etc.

El dilluns 1 d'agost, a les 23 h, la companyia donà una funció en memòria del mestre José Serrano on va interpretar dues de les seues obres líriques; el sainet en un acte *Los Claveles*, de Carreño i Sevilla i la sarsuela en un acte *La Dolorosa*, de Lorente. Al llegat han quedat conservats els programes de mà del 16 i 31 de juliol i l'1 d'agost.

Dimecres 20 de juliol de 1949. Presentació de la Falla Salamanca-Conde Altea

6 i 7; del 13 al 15; 27 i 28 d'agost 1949. Organitzacions Lladró

El dissabte 6 i el diumenge 7, presentaven l'espectacle de varietats *Mosaico Espanyol n°6* amb Olimpia i Raga, Maribel Royo, Sabina Romero, Llumás. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Dissabte 20 i diumenge 21 d'agost de 1949. Organitzacions Lladró

Presentava el seu espectacle de varietats *Mosaico Espanyol*, aquesta vegada amb el debut en València del cançoner espanyol Rafael Heredia, acompanyat per les estrelles del ball i la cançó andalusa Consuelito Borrás, Fernán Blasco, Marujita Pedret, Lucientes i Colomer, Mary Jiménez, el patinador còmic musical Navas, la ballarina clàssica Isabelita Martín. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

De l'1 al 6 de setembre de 1949. Espectacle Li-Chang

La companyia de grans atraccions presentava el seu espectacle *El sueño de una noche en China*, en dues parts i quaranta quadres. El mag Li-Chang, es feia acompanyar per un elenc de ballarins i acrobates inspirats en l'orient: Miss Fao Ling, Lita Dubarry, Roxana, Ferran's. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 8 al 19 de setembre de 1949. Gran Companyia «Ases de Revista»

Luis Ramírez presentava la seua companyia amb l'estrena de *La Blanca y la Negra*, una fantasia de revista folklòrica original de José María Beltrán amb música del

mestre Pascual Asencio. L'elenc artístic comptava amb Maruja Boldoba, Nelly del Plata, Alfonso Goda, Milagros Ferri, Julio Espí, Mirella i Tomás de Murillo i Eduardo Hernández. Al llegat han quedat conservats dos programes de mà.

Del 23 al 28 de setembre de 1949. Gloria Romero

Presentava el seu espectacle *Sol de España 1949*, original de Martínez Remis i musicada pel mestre Monreal, sota la direcció del primer actor Luis San Martín amb la participació del cantant Rafael Nieto i la primera ballarina Eloísa Rey. Al llegat es conserva un programa de mà de la presentació i altre de la funció homenatge a Gloria Romero i acomiadament de la companyia.

Del 29 de setembre al 18 d'octubre de 1949. Companyia Lírica d'Antón Navarro

La companyia lírica procedent del Teatre Madrid de Madrid, sota la direcció musical del mestre Francisco Palos, el primer actor José Pello i els mestres concertadors Palos i Riera, posaren en cartell les sarsueles més conegudes del panorama musical. Feren la seua presentació amb el sàinet líric en dos actes *La del manajo de rosas* de Ramos de Castro i A. Carreño, música de Pablo Sorozábal. El dimecres 5 d'octubre interpretaren *La Rosa del Azafran* i *La Calesera*. El dijous 6 d'octubre es va celebrar una funció dedicada a la memòria del mestre Francisco Alonso, en la que Antón Navarro va interpretar *La Calesera*; el divendres 7 fou representada *La Parranda*; la funció del dilluns 17 fou en record pel setanta-sisè aniversari del naixement del mestre José Serrano en la qual van ser interpretades les seues sarsueles, *La Dolorosa* i *Los Claveles*; el dilluns 10 d'octubre s'interpretaren *La Revoltosa* i *La verbena de la Paloma*. Al llegat es conserva un programa de cadascuna d'aquestes funcions.

Del 19 d'octubre al 7 de novembre de 1949. Companyia Mariano Madrid

Es presentava la companyia titular del Teatre La Latina de Madrid, sota la direcció escènica de Mariano Madrid i la direcció musical d' Antonio G. Serrano i Celestino Roig. L'elenc artístic en les primeres figures el formaven: Pilarín Bravo, Irene Daina, Carmen Martín, Elvira López, Gloria Lanchares, Teresa del Puelo, el reconegut trio de primers actors còmics format per Zori-Santos-Codeso, Juan Navarro, Olegario Vidal, Pepín León, Juan Díaz, Francisco Villena, Carlos Trajano.

La nit del debut va ser estrenada la fantasia en un pròleg i dos actes dividits en trenta-quatre quadres *El año pasado sin agua*, original de Lerena i Llabre amb la partitura del mestre Ernesto Pérez Rosillo. El 28 d'octubre estrenaren la revista en dos actes

Los Babilonios, llibret de José Fernández Díez amb música del mestre Pérez Rosillo. El 3 de novembre es va celebrar un homenatge als autors i el 7 a la primera actriu Irene Daina. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà del debut.

Del 8 de novembre de 1949 al 15 de gener de 1950. Gran Companyia d'Operetes i Revistes d'Antonio Paso

Tornava al Teatre Russafa la companyia titular del Teatre Albéniz de Madrid amb la reposició de les revistes *¡A la Havana me voy!* i *¡Róbame esta noche!*. El 24 de desembre es va estrenar la fantasia còmica-lírica en tres actes i vint-i-cinc quadres *¡Eres un sol!*, d'Antonio i Manuel Paso, música del mestre Montorio. Per a preparar els assajos de l'estrena, el teatre va romandre tancat del 20 al 23 de desembre. L'esdeveniment de l'estrena duia una nova incorporació a la companyia, l'estrella internacional Monique Thibaut. L'elenc artístic comptava amb Mercedes Obiol, Angelita Alonso, Oilar Jiménez, Pepe Bárcenas, Venancio Moreno, Rubens Garcia. Al llegat han quedat conservats tres programes diferents anunciant l'estrena de la revista *¡Eres un sol!*.

Diumenge 18 de desembre de 1949. Organitzacions Lladró

A les 11.30 h del matí se celebrà una gran matinal de música moderna de melodies, boleros, cançons i ritmes amb Vicente Palop i la seua orquestra, presentat per Curro Paredes. L'elenc artístic estava format per la ballarina francesa Lise Continsouza, la parella de ball Elizabeth et Dann, el recitador Pepe Luna, les cantants i ballarines Paqui i Conchi, la ballarina exòtica Nati del Rio, l'il·lusionista Jiménez, la cantant i ballarina Mary del Turia. Al llegat es conserva un programa de mà.

11.8. ANYS 50

11.8.1. ANY 1950

Del 20 al 30 de gener de 1950. Gloria Romero.

La diva de la cançó espanyola tornava al Russafa amb el seu espectacle *Sol de Espanya*. Feia la seua presentació juntament amb el primer actor Luis San Martín, la primera ballarina Mercedes del Castillo, l'atracció musical internacional Gasper Sister i la d'Emilio «El Moro». Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 2 al 5 de febrer de 1950. Organitzacions Lladró.

Presentava el seu programa d'altres varietats *Mosaico Espanyol*, en el qual figurava Isabelita Sánchez en cançó espanyola i les atraccions de Fran i Joa i el conjunt Sbat, l'humorista Tony Castel, el Professor Feliu i els gossos matemàtics, entre altres. Al llegat es conserva un programa de mà.

Del 9 al 12 de febrer de 1950. Organitzacions Lladró.

Presentava *Mosaico Español*, un segon espectacle de selectes varietats. En ell figuraven la finíssima estrella de la cançó Pilar Duran i les atraccions de la parella de ball acrobàtic Tony and Nina, l'humorista Rendueles, la parella de cant espanyol Marimon i Gadea, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 16 al 19 de febrer de 1950. Organitzacions Lladró.

Presentava el seu tercer espectacle de selectes varietats *Mosaico Español*, en el qual participava com a primera figura Consuelito Borrás i una jove estrella de la cançó andalusa acompanyada per Gitano Blanco i Maruja Rey. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 23 al 26 de febrer; del 2 al 5 de març de 1950. Gran Companyia de Sarsuela. «Astros Líricos»

Presentada per Lorenzo López i en la que figurava el baríton Juan Gual i la tiple Ana María León. Eren els mestres directors concertadors Natalio Garrido i Belenguer Estela. Representaren un repertori de sarsueles reconegudes com: *Maruxa*, *La*

Dolorosa, Los Claveles, La Alsaciana, Los de Aragón, La Tabernera del Puerto, Bohemios, El cantar del Arriero, etc.

En la funció del dissabte 4 de març feu la seua presentació el baríton Alberto de la Rosa, guanyador del concurs *Fiesta en el aire*, organitzat per Ràdio Nacional en 1949. Al llegat es conserva el programa de mà dels dies 2, 3, 4 i 5 de març.

El 24 de febrer amb motiu de la presentació de la fallera major de la falla Ribera, Calvo Sotelo i adjacents, senyoreta María Amparo Soler i la seua cort d'honor, la companyia va oferir una funció especial amb la sarsuela *Luisa Fernanda*, seguida d'una gran fi de festa que incloïa: *La dansa del foc* de Falla, interpretada per la ballarina clàssica Dalmidia Rocaberti; El pasdoble d'*Horchateras Valencianas* de la revista *La de los ojos en blanco*, cantat per la primeríssima triple còmica Pepita Huerta; el Duo de *La Tabernera del Puerto*, interpretat per Elena Martí i Miguel Rojals i una escenificació de dues escenes de *Maruxa*, per Ana Mª León i Juan Gual, qui eixa nit va ser nomenat faller d'honor. Al llegat ha quedat conservat el programa de mà.

7 de març de 1950. Presentació de la Falla Plaça Pintor Pinazo.

Del 8 de març al 4 d'abril de 1950. Gran Companyia de Revistes i Operetes Mariano Madrid.

Sota la direcció escènica de Mariano Madrid i la direcció musical d'Antonio G. Serrano i Gerardo Malton, la companyia es presentava amb la reposició de la humorada còmica-lírica en tres actes *Los Babilonios*. L'elenc artístic en els papers principals estava format per les germanes vedets Raquel i Irene Daina, els primers actors còmics Antonio Garisa i Alfonso del Real. Al llegat es conserva un programa de mà del dia del debut.

Il·lustració 101. "Los Babilonios" 1950. Programa de mà. Fons Culla.

Del 8 d'abril al 2 de maig de 1950. Companyia Tranquilino.

La companyia del còmic argenti Tranquilino, presentava la seua revista *Duros a 4 pesetas*, en dues parts i trenta-quatre quadres, música del mestre Algueró, junt amb l'estrella americana Esmeralda Pastor i les vedets Maite de Betancor, Jeanne Essex, María Cristina Alcázar. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 3 al 14 de maig de 1950. Companyia d'Operetes i Revistes d'Antonio Paso.

Tornava al Russafa la companyia d'Antonio Paso, en la que figurava com a primeríssima artista la vedet internacional Monique Thibaut. La presentació es feu amb la reestrena de la fantasia còmica-lírica *Eres un sol*, d'Antonio i Manuel Paso, música del mestre Montorio. Formaven part de l'elenc artístic: Pepe Bárcenas, Mercedes Obiol, Angelita Alonso, Pilar Jiménez, Rubéns García, Martín Gracia.

Del 16 de maig a l'11 de juny de 1950. Gran Companyia Espanyola de Revistes Joaquín Gasa.

Estrenaven la revista de gran espectacle en dos actes i vint-i-sis quadres *Esta noche no me acuesto*, original de José Andrés de Prada i Joaquín Gasa, música del mestre Cabrera. L'elenc artístic el formaven Maty Mont, Carmen de Lirio, Alady, Dick i

Biondi, Tita Gracia, Trini Alonso. Al llegat s'ha conservat un programa de mà del dia del debut.

Del 17 al 25 de juny de 1950. Organització Fernando Collado.

Presentava l'espectacle *Melodia Tropical (Venezuela canta y Mejico baila)*, de Luis Muñoz Lorente i Federico Galindo. L'estrella principal era Rafael Deyon, conegut com el cantant de banús, juntament amb Gloria Luz, Jorge i Ricardo, Emilio «El Moro», Elena Duval, Lita Garrido i dotze belleses tropicals. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 6 al 9 de juliol de 1950. Organitzacions Orba.

Presentaven a Isabelita Sánchez i Jesús Collado «El labrador», en la fantasia còmica-lírica revistada en dos actes i catorze quadres *España de mis amores*, original de F. Castillejo Osuna i Marcelo del Cid, música del mestre Gil Serrano. Dirigida pel primer actor Enrique Povedano, junt amb la ballarina Milagros Menéndez i l'actor Ricardo Fábregues. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Domingo 16 de juliol de 1950. Decida Usd.

En una funció de tarda i altra de nit, els famosos triomfadors del concurs *Decida Usd*, eren presentats al públic del Russafa. Els concursants eren: el conjunt music coral Trio Capaiz; el rapsode Francisco Vila; la cançonetista Ángela Peñaranda; el *cantaor* de jotes Bernardo Sifre, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Dissabte 22 i diumenge 23 de juliol de 1950. Organitzacions Lladró.

Presentava l'espectacle d'altres varietats *Mosaico Español*, en el que debutava per primera vegada en València l'estrella de la cançó espanyola Niña de las Palmas. L'elenc estava format pel duo Olimpia i Raga, Les Germanes Arroyo, Lagardere, Juanita Cabello, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 28 al 30 de juliol; del 3 al 6 i del 12 al 15 d'agost de 1950. Companyia Lírica Antón Navarro.

La companyia lírica d'Antón Navarro tornava al Teatre Russafa amb un repertori de conegudes sarsueles: *La del Soto del Parral*, *La Revoltosa*, *La canción del olvido*, *Los Claveles*, *La Dolores*, *Los Gavilanes*, *Molinos de viento*, *Bohemios*, *La leyenda*

del beso, La del manojo de rosas, La Rosa del Azafrán, El asombro de Damasco, La Alsaciana, El duo de la Africana, La Monteria, Agua, Azucarillos y aguardiente, La verbena de la Paloma. Al llegat han quedat conservats els programes de mà del dijous 3, dissabte 12 i dilluns 14.

Dissabte 19 i diumenge 20 d'agost de 1950. Organitzacions Lladró.

Presentava un dels seus espectacles d'altres varietats sota la denominació de *Mosaico Español*. Aquesta vegada les estrelles de la funció eren, Gozalbo i Ederlinda i el seu espectacle internacional de cant i ball amb acompanyament de guitarra i acordió. La parella havia gravat el seu treball amb la casa Regal i Odeon. Formaven també part de l'espectacle, els malabaristes Muñisok i Viana, la balladora clàssica Carmelita Pastor, el *cantaor* Niño Alegria, l'humorista Bartolín, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 25 al 27 d'agost de 1950. Organitzacions Campos.

Presentava l'espectacle *Selecciones 1950*. Un espectacle modern d'estampes espanyoles procedent del Teatre de la Gran Via de Madrid. L'elenc artístic estava format per les primeres figures Juanita del Carmen, Santiago Escudero, Delia de Torres, Asunción Robles, Pepe Marcos. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Dilluns 28 d'agost de 1950. Empresa Alcapor.

Reapareixia l'espectacle *Fiesta de Fiestas*, amb els guardonats en la popular competició radiofònica *Fiesta en el aire*, de Madrid. L'elenc artístic estava format per: Conchita Acuesta, cançó moderna; José Luis Lobo, veu d'or-gènere líric; Antonio Paniagua, veu de plata-cançó moderna; Pepita Franco, veu de plata-cançó popular; Paquita Portillo, tercer premi cançó moderna; Pepe Córdoba, veu d'or triomfador cant flamenc; Juanito Martínez, tercer premi de cançó regional; Anita Flores, premi cançó popular; Maruja Torres, creadora de jotes; El Negro, primer premi caricaturista; José Ruiz, «el labrador extremeño», segon premi cançó popular; Aquilino de la Rosa, el triomfador de la guitarra. Tots acompanyats per la Gran Orquestra dirigida pel mestre Ángel Ripoll i presentats pel locutor Portolés. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Dissabte 2 i diumenge 3 de setembre de 1950. Organitzacions Lladró.

Lladró presentava a l'escenari del Russafa un dels seus habituals espectacles d'estiu que tan bona acollida tenia sempre per part del públic. Aquesta vegada comptava amb Maribel Rody, Mooren Rossy, la parella Gozalbo-Ederlinda, Muñisok i Viana, el Trio Fontalba, entre altres.

Del 8 al 10 de setembre de 1950. Circuits Levante.

Presentava el seu espectacle d'altres varietats folklòriques *Fantasia en color*, amb la primera estrella de la cançó Amparito Alba i les joves folklòriques Emi Bonilla i Maribel Llorens. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 14 al 17 de setembre de 1950. Organitzacions Lladró.

Presentava la figura de la temporada dins del seu espectacle *Mosaico Español*, el famós pallaso Ramper. Altres figures que participaven en l'espectacle eren la *cantaora* Rosa Maria, la ballarina clàssica Maribel Caballero, el *cantaor* flamenc Niño de las Carolinas, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Il·lustració 102. Ramper, 1950.
Programa de mà. Fons Culla.

Del 21 al 24 de setembre de 1950. Circuits Levante.

Presentava la seua nova producció de varietats *Fantasia en Color n° 2*, amb la cantant cubana Olga Rivero i la ballarina Nikole Sametzky, el cançoner Miguel Heredia, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 28 setembre al 5 d'octubre de 1950. Companyia Juvenil «Muchachos de España»
Estrenaven la fantasia lírica revistada *¡¡Paso a la Juventud!!*, en vint-i-dos quadres de Puchol i Moreno, música del mestre Legaza. Un espectacle líric que barrejava el cant fondo, el sainet, la sarsuela, la comèdia i el ballet. L'elenc en les primeres figures el formaven, Teresita Sánchez, Conchita Romero, Ricardo Moscatell, José

Luis Massa, Juanjo Murillo i el seu ballet espanyol. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Del 6 al 12 d'octubre de 1950. Antonio Machín.

Presentava el seu espectacle internacional de varietats revistades compost per humor, ballarines exòtiques i cançó espanyola. L'elenc que l'acompanyava estava format per: Julieta Viñas, Dos Rum-Kit, Cantín, Chico Chic, entre altres.

Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 13 al 19 d'octubre de 1950. Companyia Lírica d'El Príncipe Gitano.

El famós *cantaor* presentava el seu espectacle *¡De España al Cielo!*. Una fantasia d'art espanyol en dues parts i apoteosi final d'Ochaita, Valerio i Solano. L'elenc artístic el formaven en les figures principals: el primer actor i director José Miguel Rupert; la *cantaora* Lolita Ochoa; els *bailaors* Los Cuatro Vargas; la primera actriu Adela Villagrasa i el director concertador Amalio Abanades. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Il·lustració 103. «El Príncipe Gitano». Fons Culla.

Del 20 d'octubre al 29 de novembre de 1950. Companyia d'Operetes Còmiques de Muñoz Román.

La companyia titular del Teatre Martín de Madrid, sota la direcció artística del dramaturg José Muñoz Román, junt amb la primera vedet Raquel Daina i el primer actor i director Antonio Garisa, estrenaven l'exitós sainet de revista *Moreno tiene que ser*, llibret de Muñoz Román i música del mestre Alonso. Van reestrenar també les obres de Muñoz Román, *¡Yo soy casado, señorita!*, música del mestre Guerrero i *Doña Mariquita de mi corazón*, música d'Alonso.

Del 30 de novembre al 10 de desembre 1950. Ana María González.

L'estrella mexicana es presentava com a primera figura amb la revista de music-hall en dos actes i disset quadres *Don Amor con faldas*, de Lerena i Llabres, música del

mestre Monreal. L'elenc de les primeres figures el formaven: el primer actor i director Pedrín Fernández, la tiple còmica i vedet Angelita Navalón, la vedet Syra Blanco, la vedet Susana Dupré. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 13 al 18 de desembre de 1950. Companyia Lírica d'El Príncipe Gitano.

El reconegut artista tornava amb la reposició de l'espectacle *¡De España al Cielo!*.

Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 19 de desembre de 1950 al 15 de gener de 1951. Gran Companyia de Revistes del Teatre Còmic de Barcelona Joaquín Gasa.

Estrenaven la revista de gran espectacle *Te espero en el Ruzafa*, original de José Andrés de Prada i Joaquín Gasa, música del mestre Antonio Cabrera, amb les primeres figures Carmen de Lirio, Alady, Carlitos Pous, i la col·laboració extraordinària de la gran actriu còmica Mary Santpere, juntament amb el ballarí Antonio Amaya. Al llegat ha quedat conservat un programa del debut.

11.8.2. ANY 1951

Del 16 al 24 de gener de 1951. Companyia Lírica Francisco Bosch

Debutava amb la reposició de la sarsuela en dos actes *El pájaro azul*, d'Antonio López Monís, música del mestre Rafael Millán, sota les directrius del primer actor i director escènic Arturo Suárez i la direcció musical de Natalio Garrido. L'elenc artístic en les primeres figures el formaven: el baríton Francisco Bosch, la tiple còmica Milagros Ferris i Amparo Romo. Al llegat ha quedat conservat un programa del debut.

Del 25 al 29 de gener de 1951. Circuits Levante

Presentava una atracció de varietats internacional amenitzades per l'Orquestra Iris sota el títol de *Cuba-Italia-Alemania-Espanya*. L'elenc estava format per la cubana Aurora Lincheta qui interpretava la seua creació *Canela*, de ritme *bongosero*; les supervedets italianes Dorley-Sloer; les patinadores alemanyes Lady Rolling's; la *bailaora* del Sacromonte Alicia Imperio acompanyada a la guitarra per Pepe el Vallecana; Finita Rufette, Bertini i l'humorista Ráfala.

Del 31 de gener al 6 de febrer de 1951. Empresa Montero

Presentava el sainet de revista *A Dos colores*, de S. Guerrero, música del mestre Algarra. Com a primera figura de l'espectacle comptava amb la superestrella de la cançó Pastora Quintero, el cantant Alfonso Guerra, la vedet Délia Rubens, el primer actor còmic i director Félix Briones i Juan Taberner. Al llegat ha quedat un programa del dia del debut.

Dimecres 7 i dijous 8 de febrer de 1951. Circuits Levante

Eren presentades dues manifestacions artístiques diferents, circ i varietats. El gènere circense era representat per l'il·lusionista Derici; els acròbates i equilibristes Los dos Marvers; el professor Romero i els seus gossos ensinistrats i els famosos pallassos-parodistes musicals els Germans Riquelme. L'espectacle de varietats era amenitzat per la cantant Mari Carmen Montes; els dansaires clàssics Guzmán i Marín; l'estilista de la cançó Rafael Romero; Los Chavalillos Valencianos i el Trio Mendoza. L'espectacle era ofert en dues funcions, vesprada i nit. En la nit del dimecres va tindre lloc la presentació de la fallera major i la seua cort d'honor de la Falla Pelayo i Matemàtic Marzal, la senyoreta Maruja Mejias Blaco. El dijous 8 hi va haver tres funcions a les 16:30 h, dedicada als xiquets; a les 18:30 h, la funció de moda i a les 22:30 h l'acomiadament de la companyia amb una funció doble.

Del 9 al 19 de febrer de 1951. Companyia Lírica de Juanito Valderrama

L'artista flamenc debutava amb la fantasia lírica en dos actes i disset quadres, *Pena y Oro*, original d'Antonio Quintero, Rafael de León i Manuel L. Quiroga. Completaven l'elenc artístic, la ballarina Tona Radely, la cançonetista Juanita Azores, Gran Kiki, el guitarrista Niño Ricardo, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa del debut.

Del 21 de febrer al 8 d'abril de 1951. Companyia d'Operetes i Revistes Colsada

La nit del seu debut representaren l'aventura còmica-lírica en dos actes i vint quadres, *Las mujeres caprichosas*, d'Antonio Paso amb música del mestre Lleó. Formaven la companyia l'actor i director Carlos Garriga, la primera vedet Maruja Tomàs, els mestres concertadors i directors Estela i Navarro, la vedet Syra Blanco i els primers actors Félix Casas i José Sazatornil. Al llegat s'ha conservat un programa del dia del debut.

Del 10 d'abril al 29 de maig de 1951. Companyia Titular d'Operetes i Revistes del Teatre La Latina de Madrid

Es presentaren amb l'estrena de *3 Gotas nada más*, humorada revistada en tres actes que duia més de 500 representacions en Madrid, original de Paradas amb música del mestre Jacinto Guerrero. L'elenc artístic en les primeres figures estava format per Mary Campos i el trio dels primers actors còmics, Zori, Santos i Codeso, comptaven també amb la famosa i reconeguda actriu còmica Sara Fenor. Durant la seua estada al teatre van pujar a escena *La Blanca doble*, i l'estrena de *Los Países bajos*, una fantasia còmica-lírica en tres actes original de Paradas i Jiménez amb música del mestre Guerrero. Al llegat han quedat conservats el programa del debut, el del dia 27 d'abril i altre del 9 de maig.

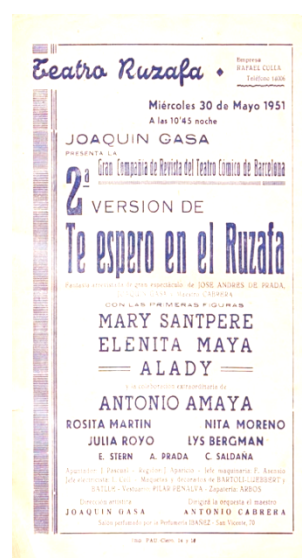
Il·lustració 104. "3 gotas nada más", 1951. Programa de mà. Fons Culla.

Del 30 de maig al 10 de juny de 1951. Gran Companyia de Revista del Teatre Còmic de Barcelona Joaquín Gasa

Presentava la segona versió de la revista de gran espectacle *Te espero en el Ruzafa*, de José Andrés de Prada i Joaquín Gasa amb música del mestre Antonio Cabrera. Les primeres figures eren l'actriu còmica Mary Santpere, Elenita Maya, Alady i el ballarí Antonio Maya. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà del debut.

Il·lustració 105. Mary Santpere i Joaquín Gasa a la porta del Teatre Russafa. Fons Culla.

Il·lustració 106. "Te espero e el Ruzafa", 1951. Programa de mà. Fons Culla.

Del 12 al 24 de juny de 1951. Organitzacions Lladró

Presentava dos famoses revistes que havien assolit més de 600 representacions al Teatre Còmic de Barcelona, *Escuela de Estrellas i Escuela de Vampiresas*, de Damasco i López Marín. Comptaven amb les primeres vedets Paquita Omar, Fina Conesa, l'actor còmic Faus, l'atracció de Tevar, el flautí humà, entre altres. Al llegat han quedat conservats un programa del debut i altre del 21 de juny.

Del 29 de juny a l'1 de juliol de 1951. Circuits Levante

Presentava la nova producció *Ráfaga de Arte Español*, amb la reparició dels germans folklòrics Trio Alonso, Los 4 de Triana, Gely Losilla, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà,

Dissabte 7 i diumenge 8 de juliol de 1951. Circuits Levante

Presentava una nova producció de varietats en cançó espanyola amb Mari Carmen Montes; l'atracció del contorsionista home-granota The Shafar's; els artistes valencians de cant gitano Germans Núñez; la *cantaora* de Sacromonte, Elisín González i Carmen Córdoba, entre altres.

Del 14 al 15 de juliol de 1951. Organitzacions Lladró

Presentava el seu espectacle de varietats selectes *Mosaico Español* amb el trio vocal veneçolà, Tres de Santa Cruz; l'estrella de la cançó espanyola Lolita Caballero; la cantant melòdica Susana Morley; el duo acrobàtic Balkis-Molina, entre altres.

Dissabte 21 i diumenge 22 de juliol de 1951. Organitzacions Calatrava

Presentava *¡Los platillos volantes atacan!*, un espectacle de música i fantasia original de Marí i Asencio, llibret de Bernal i Samuel. Amb l'actuació de la primeríssima vedet procedent del Teatre Martín de Madrid, Delia Rubens, el primer actor Ismael Barry i l'humorista Daniel Benítez. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Dissabte 28 i diumenge 29 de juliol de 1951. Organitzacions Lladró

Presentava l'espectacle de varietats *Mosaico Espanyol*, i com a figura principal a l'artista de fama mundial el còmic Ramper. L'elenc el formaven Balkis-Molina, Lolita Caballero, Juanito el Mejorano «el soldado», Salvador Luna, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Diumenge 5 d'agost de 1951. Ismael Barry

Presentava *Azul y Grana*, un espectacle d'atraccions i varietats amb Antonio Bustamante, Les Germanes Teruel, Mari Rosa i Gitanillo, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Dissabte 11 i diumenge 12 d'agost de 1951. Circuits Levante

Presentava l'espectacle *Fantasias Folklóricas* amb l'estrella de la cançó còmica Charito Moreno, el trio vocal Los Copaiz, guanyadors del concurs «Decida usd», la ballarina i contorsionista Pilar Méride, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Dimecres 15 d'agost de 1951. Circuits Levante

Presentava una programa d'humor, *Chistes a 50 pesetas*, amb les actuacions d'Antoñita Carmona, l'Orquestra Valls, Raffael, Lolita Fayos, Pepote, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Dissabte 18 i diumenge 19 d'agost de 1951. Circuits Levante

Un entretingut espectacle de varietats amb les actuacions de Dibelmont and Nyoka i el gorila humà; la cançonetista Mari Carmen Durman, Cristina Quiroga, Lola Montes Rosina Riety; la parella de ball espanyol Myrella-Murillo; els pallassos Doby i Toby

Dissabte 25 i diumenge 26 d'agost de 1951. Organitzacions Lladró

En sessions de vesprada i nit, es presentava l'espectacle *Mosaico Español*. Actuaren el Trio Brasil, Lolita Caballero, Paddy, el professor Fantomas i la mèdiu Eva, entre altres.

Dissabte 1 i diumenge 2 de setembre de 1951. Jorge Sepúlveda

El famós cantant valencià, Luís Sancho Monleón, de nom artístic Jorge Sepúlveda, molt conegut en la ràdio per les seues gravacions melòdiques de boleros i pasdobles; *Tres veces guapa, Campanitas de la aldea, Santa Cruz, Santander, Mi casita de papel...* Es presentava acompanyat de l'Orquestra Luminosa Sbat i un elenc de varietats, cant, ball, humor, etc. Al llegat han quedat conservats dos programes de mà.

Dissabte 8 i diumenge 9 de setembre de 1951. Circuits Levante

Presentava la nova producció *Soberania Andaluza*, amb la cupletista Adoración de los Reyes, coneguda com «La gitana de bronce», junt amb un elenc de vuit atraccions de cant i ball en el qual participaven Los Aztecas, Encarnita Flores i Antonio Martí, Choni Montes, Mary Ferry, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 14 de setembre al 7 d'octubre de 1951. Companyia de Revistes José Grau Suñol

El Teatre Russafa inaugurava la seua temporada amb la companyia de revistes procedent del Teatre Espanyol de Barcelona. Van estrenar la revista *Si Eva fuera coqueta*, del productor americà Sergio Orts. La companyia estava formada per

reconegudes figures artístiques: Blanquita Montenegro, Carlos Pons, Araceli Castro, Maruja Blanco, Pilar Rey, Ramón Araque, entre altres.

Dilluns 8 i dimarts 9 d'octubre de 1951. Organitzacions Lladró

Presentava el seu espectacle de varietats *Mosaico Espanyol*, amb tres figures de cant flamenc, Pepe Córdoba, Juanito el Mejorano «el soldado» i Fernando d'Albalat. Completaven l'espectacle amb atraccions de ball, cant i humor. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 10 al 23 d'octubre de 1951. Antonio Machín

Tornava al Russafa l'artista cubà i la seua orquestra. Aquesta vegada presentava l'espectacle revistat *Cancionero cubano*, original de M. Parera, A. Machín i Casas Augé. Formaven part de l'espectacle sota la direcció del mestre Casas Augé: Roy and Lewis, The Rethy Brothers; la maquetista Araceli; la tiple còmica Choni Rodríguez; el ballari Jerónimo Díaz; el ballet Lidia; l'humorista Aspas.

Del 24 octubre al 22 de novembre de 1951. Companyia d'Operetes i Revistes

Colsada

La nit del debut presentaren la revista còmica de conflicte conjugal, *Mis dos maridos*, en tres actes, original d'Antonio i Manuel Paso, música dels mestres Pablo Luna i Montorio. L'elenc artístic en els papers principals el formaven: la bellíssima supervedet Maruja Tomás, el primer actor i director Carlos Garriga i el primer actor José Sazatornil, els mestres directors i concertadors Roberto Estela i Enrique Navarro. Durant la seua estança al teatre van estrenar la humorada còmica revistada en tres actes, *¡Me gustan todas!*, d'Antonio Paso, música dels mestres Alonso i Montorio. Al llegat han quedat conservats el programa de mà del debut i el de l'acomiadament.

Del 23 al 29 de novembre de 1951. Companyia Lírica d'El Príncipe Gitano

La nit del debut, l'artista flamenc estrenava el romanç líric andalús en dues parts i vint-i-un quadres *¡Ronda ya tiene torero!*, original d'Ochaíta, Valerio i Solano. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà de la nit del debut.

Del 30 de novembre al 10 de desembre de 1951. Companyia Lírica de Juanito Valderrama

L'artista flamenc tornava al Russafa amb la fantasia lírica *Pena y Oro*, en dos actes i disset quadres, original d'Antonio Quintero, Rafael de León i Manuel L. Quiroga. Al llegat ha quedat conservat un programa del debut.

Del 14 de desembre al 5 de març de 1952. Gran Companyia Espanyola de Revistes Joaquín Gasa

La companyia debutà amb l'estrena de la fantasia còmica *¡Usted dirá,,!,* text i cantables de José Andrés de Prada i Joaquín Gasa, música del mestre Cabrera, amb números del mestre José María Torrens i el repertori *Música del Sur*. La companyia comptava amb la col·laboració especial de la gran artista Mary Santpere i del reconegut cantant i ballarí Antonio Amaya.

El dilluns 7 de gener representaren l'obra *Don Juan tenorio Sonoro a la Americana*, llibre de José Zorrilla, música del mestre José María Torrens. El dilluns 21 de gener estrenaren la revista de gran espectacle en dos actes i trenta quadres, *No te quedas en la puerta*, original de Ochaíta i Garsau, música dels mestres Torrens i Solano. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà de cada una d'aquestes dues últimes revistes.

..... Il·lustració 107. Mary Santpere i Elenita Maya. Teatre Russafa. Fons Culla.

11.8.3. ANY 1952

Del 9 de març al 27 d'abril de 1952. Gran Companyia de Revistes R.Y.M

El director artístic Benito López Ruano va formar aquesta companyia de revistes expressament per a estrenar en València la revista *Una noche fuera de casa*. La revista d'Adolfo Torrado amb música del mestre Rosillo havia batut rècords de taquilla a Madrid i Barcelona. L'elenc el formaven, el primer actor i director Eduardo Gómez «Gometes», les supervedets Ruth Moly i Pilarín Bravo, Carmen Esbrí, Agueda Ruiz, Elsa del Campo i Rafael Zarra. El 12 d'abril estrenaren l'opereta revistada *Los 3 maridos de Eva*, en dos actes, dotze quadres i apoteosi de Daniel España i Pedro Llabrés, música del mestre Montoro. El dia 18 del mateix mes la companyia celebrava la funció homenatge a la supervedet Pilarín Bravo i el 25 el de Ruth Moly. Al llegat s'han conservat uns programes de mà corresponents al dia del debut i dels dies 12 i 18 d'abril.

Del 29 d'abril a l'1 de maig de 1952. Organitzacions Lladró

Presentava l'espectacle de varietats selectes *Mosaico Español*, amb les actuacions de la jove estrella de la cançó espanyola Lolita Caballero. Compartien escenari, l'humorista Gran Kiki, Juanito el Mejorano, Salvador Luna, Mari and Drake, entre altres. Al llegat s'ha conservat un programa de mà.

Del 2 al 12 de maig de 1952. Companyia d'Art Líric Andalus Pepe Pinto

La figura de l'escena espanyola del cant Pepe Pinto, junt amb Tona Radely i Los Gaditanos, presentava l'espectacle *Del Corazón a los labios*, de Molina Moles i José Alfonso amb la música del mestre Naranjo.

Al llegat s'han conservat els programes de mà corresponents al debut, la funció de l'homenatge de Pinto i de l'acomiadament de la companyia.

Il·lustració 108. Pepe Pinto. Fons Culla.

Del 14 al 30 de maig de 1952. Richiardi Jr.

L'il·lusionista Richiardi presentava *Cabalgata mágica*, una fantasia musical en dues parts i vint-i-dos quadres, lletra i efectes de María de los Llanos, música dels mestres Demon i Subira. Al llegat s'ha conservat un programa de mà del debut.

Del 31 de maig al 4 de juny de 1952. La Niña de la Puebla

Circuits Levante presentava una de les intèrprets més reconegudes de l'art flamenc, i ho feia al capdavant d'un espectacle de varietats titulat *Noche de coplas*, en el qual participava també la seua filla, Adelfa Soto. Formaven part de l'espectacle: Lucy Morales en cançó espanyola; el poeta gitano Agustín Rivero; Luquitas de Marchena en *cantiñas*; Reyes del Caimono en cançó mexicana; les atraccions de Nicole Sametzky, entre altres.

Del 5 al 9 de juny de 1952. Organitzacions Lladró

Presentava les varietats selectes de *Mosaico Espanyol*, amb l'estrella del cine espanyol Mercedes Vecino, junt amb les actuacions de Lolita Caballero, Tona Radely, Gran Kiki, entre altres. Al llegat han quedat conservats dos programes de mà, un del debut i altre de l'acomiadament.

Del 10 al 15 de juny de 1952. Kary Mayer-Mery Dugan

Els artistes telepàtics argentins, presentaven l'espectacle internacional revistat *Estrellas de América*, amb la col·laboració extraordinària de Candita Batista, la diva cubana de color i el *bongosero* Ruben Amat. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Del 20 al 29 de juny de 1952. Gran Companyia de Revistes Joaquín Gasa

De regrés de Portugal i de camí cap a Itàlia, la companyia de Gasa feu una parada al Teatre Russafa amb l'estrena de la fantasia *De Cuba a España*, de J. Silva Aramburu i J. Gasa amb la música del mestre Augusto Algueró. La revista comptava amb números d'èxit internacionals muntats pel realitzador de teatre i cine Henry Bell, sota la direcció del cubà Carlitos Pous. En les primeres figures comptaven amb les vedets Trudi Bora, Maruja Tamayo, Mercedes Mozart i Carmen Segarra. Al llegat ha quedat un programa del debut.

Dissabte 5 i diumenge 6 de juliol de 1952. Joe Grifoll i Orquestra

El trompetista Joe Grifoll junt amb la seua orquestra internacional presentava *Luces de Broadway*, un espectacle musical del qual era director i autor de lletra i música. Formaven part de l'elenc artístic les supervedets, Mayra Dervi i Katy Moren. Al llegat ha quedat conservat un llibret de mà.

Del 7 al 18 de juliol el teatre romangué tancat per neteja.

Del 19 al 21 de juliol de 1952. Espectacle d'Ismael Barry

Presentava *Las maravillas del Hongo*, un espectacle còmic que anunciava rialles, alegre música i dones. L'elenc en les primeres figures estava format per l'escultural vedet Julita del Valle, l'actor còmic Julio Espí, Pedro Cruz, Enriqueta Esteve, Carme García, Amparo Martí. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Dissabte 26 i diumenge 27 de juliol de 1952. Circuits Levante

Un espectacle de varietats titulat *Luz a la bateria*, amb Maribel Llorens, Antonio i José Manuel, Las tres bellezas del Mambo, Las Quatro de la Cava, entre altres.

Dissabte 2 i diumenge 3 d'agost de 1952. Circuits Levante

Presentava l'espectacle *Fantasia Internacionales*, en el qual figurava el cantant Miguel de Ronda, intèrpret en la pel·lícula *Agua turbia*, qui per primera vegada es presentava en Espanya. Acompanyaven a l'artista: Rafel de Córdoba, Joaquín Tevar, Imperio de Madrid, Niña de Castro, Princesa del Sacromonte, Antoñita Carmona, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Dissabte 9 i diumenge 10 d'agost de 1952. Circuits Levante

Els artistes folklòrics Olímpia i Raga, havien tornat d'una gira pels escenaris europeus. Al Teatre Russafa presentaren les noves creacions del seu art. Formaven l'elenc artístic: Julita Orenge, Juanita Cruz, Trio Diamantes, Alicia Imperio, Melia del Mar, Orquestra Conjunt Sbat. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 15 al 17 d'agost de 1952. Luis Escudero

L'empresa Circuits Levante, presentava a Luis Escudero i a María del Albaicín en l'espectacle de varietats *Tapices de España*.

Dissabte 23 i diumenge 24 d'agost de 1952. Circuits Levante

Presentava en sessions de tarda i nit l'espectacle de varietats *Luceros del mundo*, en el qual intervenien The Three Joannys; l'humorista i ventríloc Felé; Mary and Drake i les seues danses exòtiques; Maruja Vargas, en ball espanyol; Antonia i José Manuel; l'il·lusionista Fredy i la mèdium Rossi.

Dissabte 30 i diumenge 31 d'agost de 1952. Espectacle de Varietats

El locutor Curro Paredes presentava *Fantasias del momento*, un espectacle de varietats format per cant i ball espanyol, flamenc, fantasies tropicals, i l'actuació del prestidigitador Professor Kristhina «El radar humano», qui anunciava que anava a sortir del teatre conduint un cotxe amb els ulls embenats. Formaven l'elenc artístic: Antoñita Carmona, Pepe Rosales, Conchita del Túria, Angelines Benavent i els seus africans. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Dissabte 6 i diumenge 7 de setembre de 1952. Circuits Levante

Tornava l'espectacle de varietats *Luceros del mundo*, amb les actuacions de Lola Torres, Miguel Heredia; el malabarista Minisok i Viana; Delia del Valle; la parella de ball Alvar-Granada; el parodista Edy; Nieves Aliaga, Fany Navarro, Manolita Ros, Trio Tenango, entre altres.

Dissabte 13 i diumenge 14 de setembre de 1952. Circuits Levante

Presentava la nova producció *Melodias Internacionales*, amb el Trio Alonso, l'estrella de la cançó espanyola Maribel Llorens, la nineta del ball clàssic regional Rosita Amores, Alicia Imperio, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 16 setembre al 23 d'octubre de 1952. Gran Companyia d'Operetes i Revistes Colsada

Presentaven la revista en dos actes i disset quadres *La Blanca doble*, original de Paradas i Jiménez, música del mestre Guerrero. Formaven l'elenc artístic en les primeres figures: la primera vedet Maruja Tomás, el primer actor còmic i director Alfonso del Real, la vedet Juanita Ugena, Conchita Bañuls, Tito Medrano, Manuel Navarro, Mercedes Sal. Al llegat ha quedat conservat un programa demà del debut.

Del 24 d'octubre al 3 de novembre de 1952. Gran Companyia Lírica Juanito Valderrama

Presentava el romanç líric en dos actes i nou quadres *Alegrias de Juan Vélez*, original de Quintero, León i Quiroga. Junt amb Valderrama actuava de primera actriu Adelfa Soto, gran revelació de la temporada i filla de la cèlebre artista Niña de la Puebla. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà del debut i altre del 3 de novembre

Del 4 al 7 de novembre de 1952. Emilia Escudero

La figura de la cançó flamenca i intèrpret de pel·lícules com *Caramba, Tiempos felices, Brindis a Manolete, El amor brujo*, tornava d'Amèrica i presentava l'espectacle *Embrujo Gitano*, acompanyada per La Niña la Puebla i Lucy Morales, Manolo Corrales, Agustín Rivero «el poeta gitano». Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 8 al 12 de novembre de 1952. C.I.D.E.M i Jorge Cardoso

La Companyia Internacional d'Espectacles Musicals, feia la seua presentació junt amb l'estrella de tangos argentins Jorge Cardoso. Amenitzats per Gerardo i la seua orquestra, formaven part de l'espectacle: Encarnita Oropesa, en cant andalús; Carmina Argentina, en cançó moderna; la còmica Elisín González; Anita Sillero, Luis Moscatell, Les Rodrigar, María Gallardo, Manolita Salado i el guitarrista Niño del Chufa.

Del 14 al 26 de novembre de 1952. Companyia d'Art Espanyol d'«El Principe Gitano»

El reconegut cantant flamenc es presentava amb la seua germana Dolores Vargas, «La Terremoto», una jove revelació de setge anys. Estrenaven la fantasia folklòrica en dues parts i vint quadres, *Su Alteza el Pirata*, original de José Antonio Ochaita, Xandro Valerio i Juan Solano. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà

Del 28 de novembre al 2 de desembre de 1952. Antonio Machín

Presentava l'espectacle *Cancionero Cubano n° 2*, lletra i música de Mario Suárez i Antonio Machín amb la col·laboració de la *tonadillera* espanyola Pastora Quintero. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà del debut.

Del 3 a l'11 de desembre de 1952. Empresa Colsada

El gran empresari Colsada, en aquest cas presentava un espectacle folklòric d'Antonio Quintero i Pascual Guillén titulat *La Copla Andaluza*. Sota la direcció del primer actor Ramón Cebriá, Colsada havia reunit un elenc de primeres figures del cant andalús com: Rafael Farina, Rafael de Jerez, Manolita de Jerez. També eren primeres figures les que formaven l'elenc de ball: María Amaya «La Pillina», José Lobatón «El Gallo», i Miguel Amaya. Al llegat han quedat dos programes de mà del debut.

Del 12 al 14 de desembre de 1952. Circuits Levante

Presentava la nova producció de varietats selectes *Fantasia de Atracciones* i la *Zambra Gitana* amb el Trio Alonso, els quals s'acomiadaven del públic abans d'eixir de gira cap a Argentina. Compartien escenari la *tonadillera* Consuelo Borrás, Trio Hispano, Linarín i Flori, Nieves Aliaga, la *bailaora* Florita Ayes, Mary del Túria, la vedet Maria Dolores, entre altres. Al llegat ha quedat un programa de mà, encara que aquest anuncia quatre dies d'actuacions, sols van estar tres.

Del 16 de desembre de 1952 al 26 de gener de 1953. Gran Companyia d'Operetes i Revistes Colsada

Tornava a debutar la companyia de revistes del gran empresari Colsada amb la reposició de la revista *La Blanca doble*, amb l'actuació de la primeríssima vedet del moment Maruja Tomás i el primer actor i director, el còmic Alfonso del Real. El dimarts 23 estrenaren el sàinet revistat en dues parts i catorze quadres *¡Espábleme usted al chico!*, lletra de Paradas, Jiménez i Torres, música dels mestres Guerrero i Parada. Al llegat ha quedat un programa de mà del dia del debut, i altre del dimarts 23.

11.8.4. ANY 1953

Del 27 de gener a l'1 de febrer de 1953. Antonio Molina

L'artista flamenc i la *bailaora* Tona Radely, presentaven la nova fantasia folklòrica revistada *Así es mi cante*, original de Puchol i Almagro, música del mestre Legaza. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà del debut.

Il·lustració 109. Antonio Molina, 1953. Programa de mà.
Fons Culla.

Del 2 al 4 de febrer de 1953. Circuits Levante

Presentava la nova producció de varietats *Poutpurri de Arte 1953*, amb la tonadillera Maribel Llorens, com a primera figura. Completaven l'elenc artístic la ballarina internacional Marianela Rabasco, els pallassos Raúl-Cuky-Salva, els acròbates Los Tres Rayers, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 6 de febrer al 29 de març de 1953. Companyia de Revistes Muñoz Román

El divendres 6 de març la Falla del Mercat organitzava una funció al Teatre Russafa amb motiu del nomenament de la seua fallera major la senyoreta Mari Carmen Beltran. Es va representar la revista *A vivir del cuento*, seguida d'una gran fi de festa. En la mateixa funció la falla va rendir homenatge a la primeríssima vedet valenciana Queta Claver a qui va col·locar la banda de fallera d'honor. Al llegat ha quedat un programa de mà d'aquest dia.

Il·lustració 110. "A vivir del cuento", 1953. Programa de mà. Fons Culla.

Del 4 al 9 d'abril de 1953. Irma Vila

La cantant i actriu mexicana coneguda pel seu extraordinari falset es presentava amb l'espectacle de ranxeres *Estampas de Mexico*. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Il·lustració 111. Irma Vila, 1953. Programa de mà. Fons Culla.

A partir d'aquesta data i fins a juliol de 1957, la informació sobre els espectacles que oferia el Teatre Russafa ha estat extreta dels programes de mà.

Divendres 10 d'abril de 1953. Companyia d'Art Espanyol d'«El Principe Gitano»
L'estrella del cant flamenc tornava al Russafa amb la reposició de la fantasia folklòrica en dues parts i disset quadres *Su alteza el Pirata*, d'Ochaita, Valerio i Solano. Al llegat ha quedat un programa d'aquest dia.

Del 17 al 19 d'abril de 1953. Circuits Levante

Presentava la nova producció de varietats selectes *Atracciones 1953*, la reaparició de l'atracció internacional Olímpia i Raga i Celina Easo, la gran intèrpret de dansa clàssica. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Dimarts 21 d'abril de 1953. Companyia Internacional de Revista Joaquín Gasa

Presentava a la supervedet cubana de fama mundial Blanquita Amaro, en *¡Llegó el ciclón...!*, diàlegs i cantables de J. Silva Aramburu, Joaquín Gasa, música del mestre Augusto Alguero. L'elenc estava format per primeres figures molt conegudes del panorama teatral com: Mary Santpere, Maruja Tamayo, Mercedes Mozart, Carmen Segarra, Carlitos Pous, Lalo Maura, Ramón Araque, Bonny Sister. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Divendres 15 de maig de 1953. Companyia de Revistes «Perbo»

Reposaren la revista *Los Países bajos*, original de Paradas i Jiménez, música del mestre Guerrero. Formaven l'elenc: la supervedet Mary Yilix; el primer actor i director Eduardo Hernández; els actors Luis San Martín, Tito Medrano; la segona vedet Maiqui Bel i la tercera vedet Mary Carmen Peramato. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Dissabte 27 de maig de 1953. Gran Companyia Lírica del mestre Pablo Sorozábal

La companyia posava en escena les sarsueles del mestre Sorozábal. El dia del debut en horari de vesprada reposava *Katuska* de Fernández del Castillo i Martí Alonso i en horari de nit *Don Manolito*, de Fernández de Sevilla i Anselmo C. Carreño. El divendres 5 de juny reposava la sarsuela en tres actes *Los burladores*, dels germans Álvarez Quintero i el dissabte 6 estrenaren el sainet en dos actes *Entre Sevilla y Triana*, llibre de Luís Fernández de Sevilla i Luís Tejedor. L'elenc el formaven Antón Navarro, Pedro Terol, Josefina Canales amb la presentació especial d'Enriqueta Serrano. Al llegat han quedat dos programes de mà.

Del 10 al 14 de juny de 1953. Companyia de Revistes Izelrry

Presentaren la revista *Lo que piensan las mujeres*, original d'Ismael Barry amb la música del mestre Miguel Benet. L'elenc el formaven la supervedet Pilar Yagüe; la primera vedet Carmelita España; Carmencita Gaitán; l'actor Francisco Beltrán; el primer actor còmic Rafael Barry i el primer tenor còmic Toni Jadell. Al llegat s'ha conservat un programa de mà.

Del 27 al 29 de juny de 1953. Circuits Levante

Presentava les variacions selectes *Fantasias Internacionales*, amb la vedet Mari Carmen Montes. Formaven l'elenc artístic: el patinador malabarista Georges Gregos, el cançoner i ballarí Pedrito Rico, entre altres. Al llegat s'ha conservat un programa de mà.

Dimecres 16 de setembre de 1953. Gran Companyia de Revistes Colsada

Tornava la companyia de revistes sota la direcció de l'actor còmic Alfonso del Real junt amb la primera supervedet internacional Trudi Bora.

Reposaren la revista *¡Espábleme usted al chico!*, van estrenar *¡Ki-Ki-Ri-Ki!*, sainet revistat en tres actes de Paradas, Jiménez i Torres amb la música del mestre Manuel Parada. Al llegat han quedat conservats dos programes de mà.

Dimecres 12 d'agost de 1953. Niño Orihuela

Presentava el seu espectacle folklòric *Una canción en la noche*, de Molina Moles i José Alfonso amb la música del mestre Naranjo. L'elenc artístic estava format pel divo andalús Luis Rueda, Lola Carmona, Angelita Font, María Remedios, els guitarristes Manolo Carmona i Paco Leal, entre altres. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Divendres 23 d'octubre de 1953. Nova Companyia de Revistes Muñoz Román

Al Teatre Russafa es presentava una gran temporada de revistes i el primer torn era per a la companyia de Muñoz Roman amb la supervedet Virginia De Matos, el primer actor i director Roberto Camardiel, la primera vedet Mary Yilix, el primer actor còmic Eduardo Hernández i Ramón Cebrián. La nit del debut van estrenar *¡Salut y Pesetas!*, passatemp còmic líric original de José Muñoz Román amb la música dels mestres Alonso i Guerrero. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Dimecres 9 de desembre de 1953. Companyia d'Art Espanyol El Principe Gitano
L'artista flamenc es presentava amb la seua germana Dolores Vargas «La Terremoto», i l'estrena de la fantasia lírica en dues parts i vint quadres *Cariño de Legionario*, original d'Ochaíta i Valerio, música del mestre Solano. El dimarts 15 celebraren la funció homenatge a Dolores Vargas. Al llegat han quedat conservats dos programes de mà.

Dimarts 22 de desembre de 1953. Gran Companyia de Revistes Joaquín Gasa
Presentava a l'artista còmic de ràdio i teatre americà Pepe Iglesias «El Zorro», amb la revista *¡Paso al zorro!*, de José Iglesias i Joaquín Gasa, música d'Augusto Algueró, sota la direcció del coreògraf americà Henry Bell. L'elenc artístic estava format per les primeres figures: Paquita Omar, Conchita de Lirio, Font y Nita, Michele Richard, Carmen Valor, Manuel de Mozos. Al llegat ha quedat un programa de mà.

11.8.5. ANY 1954

Dijous 7 de gener de 1954. Companyia de Revistes Bonavia Mestres
Es presentava la companyia de revistes titular del Teatre Apolo de Barcelona, en la qual figuraven la supervedet Maty Mont i el primer actor i director, el còmic José Sazatornil «Saza». La nit del debut estrenaren la divertida comèdia musical *¡Una esposa, por favor!*, en tres actes i disset quadres, de Salvador Bonavia, música del mestre Jaime Mestres. Revista que anunciaven com: «Un torbellino de carcajadas, un magnifico desfile de hermosas mujeres» Dels mateixos autors el dijous dia 14 estrenaren, *Tres suspiros a las seis*, una farsa musical revistada de gran espectacle en tres actes i divuit quadres. El dilluns 18 presentaren *Lo que el tiempo se llevo*. Al llegat ha quedat conservat un programa del debut.

Dijous 21 de gener de 1954. Gran Companyia d'Art Espanyol Antoñita Moreno
Debutaven amb la fantasia lírica *Dolores la Macarena*, en dos actes i tretze quadres en prosa i vers, d'Antonio Quintero i Rafael de León, música de Manuel L. Quiroga. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 27 al 29 de gener de 1954. Circuits Saavedra

Presentava a la cantant de ràdio i televisió Niña de Antequera, amb la col·laboració especial de Pepe de Córdoba, en l'espectacle *Noche de coplas*. Al·llegat ha quedat un programa de mà.

Dissabte 30 de gener de 1954. Gran Companyia Lírica Juanito Valderrama

Tornava l'artista flamenc al Teatre Russafa acompanyat per la figura de la cançó, Adelfa Soto. Reposaren el romanç líric en dos actes i nou quadres *Alegrías de Juan Vélez*, de Quintero, León i Quiroga. Al·llegat ha quedat un programa de mà.

Dimarts 9 de febrer de 1954. Organitzacions Alcañiz

Presentava un espectacle de varietats que duia com a protagonista la Banda Còmica «El Empastre» i el seu espectacle *No-Do Teatral*, junt amb la col·laboració especial de l'estrella de la cançó espanyola Fina de Granada, l'escultural vedet Nita del Carmen i el ballarí modern Sharry, entre altres. Al·llegat ha quedat conservat un programa de mà.

*Il·lustració 112. Nita del Carmen.
Fons Culla.*

Dimecres 17 de febrer de 1954. Sensacional Estrena

S'estrenava la fantasia lírica de gran espectacle *Diviertase conmigo*, original de Carlos Saldaña «Alady», Juanito Valls i Fernando Clemente, música del mestre Quirós amb el trio d'artistes Bella Dorita, Antonio Amaya i Alady. Totes les cançons que va cantar Amaya havien estat enregistrades en discos Odeón. Al·llegat ha quedat un programa de mà.

Il·lustració 113. Companyia de l'espectacle "Diviertase conmigo", 1954. Fons Culla.

Dilluns 15 de març de 1954. Gran Companyia de Revistes Colsada
 Feia la seua reaparició amb l'estrena de la revista *¡Cirilo, que estás en vilo!*, de Paradas i Jiménez, música d'Ernesto Rosillo. Amb l'actuació de la famosa supervedet Mari Begoña, sota la direcció del primer actor còmic Alfonso del Real. El dimecres 7 d'abril van reposar la revista *¡Espabileme usted al chico!*, amb la supervedet Trudi Bora. El mateix programa, més una fi de festa, fou repetit el divendres dia 9 en una funció homenatge al Llevant U. D per la seua admirable labor esportiva. Al llegat han quedat tres programes de mà.

Dissabte 17 d'abril de 1954. Companyia titular del Teatre La Latina de Madrid
 Luís Díez presentava la companyia del Teatre La Latina, amb l'estrena de la còmica revista en dos actes *La Bomba B*, original de V. Soriano de Andía, L. Díez, música del mestre Cabrera. Formaven la companyia en les primeres figures la supervedet Manolita Ruiz, el primer actor i director Luis Cuenca, la primera vedet Lita Norman, la primera ballarina Esperanza Roy, els actors Manuel Codeso, Toni Gamar, Juan Balaguer. El dimecres 5 de maig estrenaren *¡Aqui te espero!*, una revista còmica en dos actes de Federico Galindo, José i Luis Díez amb la música del mestre Parada. Al llegat han quedat dos programes de mà.

Divendres 21 de maig de 1954. Estrellita Castro

La cantant tornava d'una gira per Amèrica i presentava el seu espectacle folklòric *Romeria*. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Dimarts 1 de juny de 1954. Gran Companyia de Revistes Joaquín Gasa

Presentava en València l'estrena de la revista *¡Todos al Ruzafa!*, guió i realització de Joaquín Gasa, música dels mestres Augusto Algueró i A. Algueró –fill.

Durant la seua estança van presentar la divertida revista *¡Delirio en el Ruzafa!*, segona versió de *Llegó el ciclón*. Eren les primeres figures Carmen de Lirio, Maruja Tamayo, comptaven amb la col·laboració especial de la còmica Mary Santpere. Al llegat han quedat dos programes de mà.

Del 26 al 29 de juny de 1954. Organitzacions Lladró

Presentava el seu espectacle de varietats *Mosaico Español*, amb les vedets de la ràdio i televisió Aida i Elena Maya i l'estrella andalusa Antoñita Carmona. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Divendres 13 d'agost de 1954. Companyia de Fantasies Líriques mestre Magenti

La companyia del mestre Magenti tornava a reposar la mil·lenària producció musical *La Cotorra del Mercat*. L'elenc estava format per la supervedet Pilarín Broch, la primera actriu Emilia Clement; els actors còmics Daniel Benítez i Julio Espí; la tiple lleugera Josefina Jordà; la tiple còmica Pilarín Roig; la parella de ball Menchu Sáez-Francis Tomás; el galà cantant José Marín; el Ballet Montenegro. Sota la direcció del mestre Magenti i els directors concertadors Belenguer i Pulido.

Dimarts 5 d'octubre de 1954. Companyia de Revistes mestre Cabrera

En la funció de nit organitzada per la Falla del Mercat, la companyia va representar *¡Vamos tirando!*, per acabar amb una fi de festa. Eixa nit la comissió fallera va homenatjar al mestre Cabrera nomenant-lo faller d'honor. Cabrera els va dedicar el pasdoble *Tiene mi València*, cantable de la revista *¡Vamos tirando!*. Al llegat es conserva un programa de mà.

Divendres 8 d'octubre de 1954. Companyia d'Art Espanyol Antonio Molina

L'artista flamenc junt amb Tona Radely i el seu ballet, presentava la fantasia lírica en dos actes i vint-i-quatre quadres *Hechizo*, original de Ramón Perelló, música dels mestres Montorio i Luis Gómez.

Divendres 22 d'Octubre de 1954. Companyia de Revistes Antonio Casal-Ángel de Andrés

La companyia de revistes que encapçalava la parella de màxima comicitat Casal-Andrés i en la que figurava com a primera vedet Maruja Boldoba, debutava amb l'estrena de la revista *¡A lo loco, a lo loco!*, de Leandro Navarro i Francisco Prada, música del mestre Padilla. Formaven part de l'elenc artístic, sota la direcció dels mestres concertadors Roberto Estela i Jaime Mestres, la segona vedet Marisa de Landa; la primera actriu Carmina Merlo; la ballarina Angelines Mínguez; els actors Ángel López Somoza, Juan Ramón Tello i José L. Gracia Noval; les actrius triples Maruja Barea, Carmen Salcedo, Anita Mínguez, Mimí de Bronce, Maribel García i Pilar Bronchalo. més un conjunt de vice-triples.

Divendres 26 de novembre de 1954. Gran Companyia de Comèdies Musicals i Operetes Celia Gámez

La gran artista reposava l'opereta de gran espectacle *Yola*, en dos actes i en la versió renovada de 1954 de José Luis Saenz de Heredia, Vázquez Ochando, música dels mestres Quintero i Irueste. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Dimarts 30 de novembre de 1954. Gran Companyia d'Espectacles Joaquín Gasa

Tornava Gasa al Teatre Russafa i ho feia amb l'estrena de l'espectacle del qual era guionista i productor *Tutti Frutti*, amb música del mestre Algueró. L'elenc artístic el formaven Irene D'Astrea, Maruja Tamayo, Gustavo Re, Carmen Segarra, amb l'actuació especial de Manolito Díaz i Mary Santpere. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Dimarts 14 de desembre de 1954. Companyia d'Art Espanyol d'«El Príncipe Gitano» i Dolores Vargas

Els artistes flamencs presentaven el nou espectacle *Brindis de Coplas*, d'Ochaita, Valerio i Solano. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Dijous 23 de desembre de 1954. Produccions Lasso

José María Lasso presentava l'estrena de la fantasia *Viudos de verano*, d'Alady, Juanito Valls i Fernando Clemente, música del mestre J. de Prada. L'elenc artístic en les primeres figures estava format per Antonio Amaya, Alady, Mari Carmen Hurtado i Josefina Canales. Al llegat ha quedat un programa de mà.

11.8.6. ANY 1955

Dimecres 3 de febrer de 1955. Companyia titular del Teatre La Latina de Madrid

La companyia renovada de Luis Díez duia actuant al Teatre Russafa des del mes de gener, amb la supervedet Mary Rubi, el primer actor i director Eladio Cuevas, els primers actors Eduardo Hernández, Tony Gamar i la col·laboració especial de Pilarín Broch.

En la darrera setmana de la seua actuació, van reposar la revista en dos actes *¡Aqui te espero!*, de José i Luis Díez i F. Galindo, música del mestre Parada. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà sense data de l'actuació amb la revista *¡A qui te espero!*.

Dimecres 9 de febrer de 1955. Companyia de Revistes

La companyia comptava amb la bellesa de la supervedet Mary Begoña i la gràcia de l'actor Antonio Garisa. Debutava amb l'estrena de la fantasia lírica en dues parts *Los lios de Elias*, d'Adolfo Torrado i Márquez, música dels mestres Quiroga i Segovia. La revista havia estat escrita exclusivament per a aquesta companyia. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Dimarts 1 de març de 1955. Companyia de Comèdies Musicals Joaquín Gasa

Presentava a la diva còmica Mary Santpere junt amb el primer actor i director Carlos Garriga i el galà còmic Manolito Díaz, en l'estrena de *¡Ay, Angelina!*, versió musical de la farsa d'Enrique Jardiel Podeda, adaptació d'Alfonso Paso, música d'Augusto Algueró. El 25 de març representaren la comèdia musical *Historia de dos mujeres*, de Muñoz Román, música dels mestres Rosillo i Montorio. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà d'aquestes dues funcions.

Dissabte 9 d'abril de 1955. Companyia de Revistes del mestre Cabrera

La companyia feia el seu debut amb la reposició de la mil·lenària revista *Una mentira nada más*, de J. Prada, J. Gasa, música del mestre Cabrera. Anunciaven també l'estrena de la fantasia lírica en dos actes *¡Mejores no hay!*, de Francisco Prada i Pedro Llabres, amb números de García-Torres, música del mestre Cabrera. Formaven l'elenc artístic el primer actor i director Juanito Navarro, la supervedet Carmen Jareño, les vedets Carmen Esbrí, Lucy Santamaria i l'actor Blas de Almenara. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Dissabte 30 d'abril de 1955. Gran Companyia de Revistes Manuel Paso

Estrenaven la revista *¡Tute de Reyes!*, d'Antonio i Manuel Paso, música dels mestres Algueró, Azagra, Cofiner i Romo. El 25 de maig van reposar la comèdia musical en un pròleg i disset quadres *¡Tentación!* i el 20 de maig *¡Mujeres de papel!*, fantasia còmica-lírica en dues parts i vint-i-sis quadres. Ambdues obres eren originals d'Antonio i Manuel Paso, amb la música del mestre Daniel Montorio. L'elenc estava format pel primer actor i director Pepe Orjas, les primeres vedets Amparo de Lerma i Elena Maya i l'actriu còmica Séllica Pérez. Al llegat es conserva un programa de mà de cada una d'aquestes actuacions.

Dissabte 28 de maig de 1955. Organitzacions Lladró

Presentava el seu espectacle *Noche de Estrellas*, amb el cantant Juan Manuel com a figura principal. L'elenc estava format per la parella còmica Nick i Plans, el trio musical Montejo, el ballarí Manolo León, el concertista de guitarra Ernesto Fenollosa i la flamenca Maruja de Córdoba, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Divendres 3 de juny de 1955. Organitzacions Lladró

Presentava l'espectacle de varietats selectes *Mosaico Espanyol*, amb la cantant andalusa Gracia Montes com a figura principal. L'elenc el formaven Maruja Pedret, Javier Armet, Charito Alfaro, entre altres. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Del 10 al 12 de juny de 1955. Organitzacions Lladró

Presentava a l'artista mexicana Ana María González, coneguda com «la voz luminosa de América» amb el seu gran èxit del bolero *Espinita*, de Nico Jiménez.

Compartien escenari un elenc de varietats de cant, ball i humor. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Dilluns 20 de juny de 1955. Produccions Kaps Joham

Presentaven la nova versió d'*El Carrusel Vienés*, un espectacle líric dramàtic d'Arthur Kaps i Franz Joham, musicat pels mestres Augusto Algueró i Carlo Pezzi. L'elenc el formaven Fran Joham, Gustavo Re, Rafaele Defeo, Irene D'Astrea, Angelita Codesal, entre altres. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Del 13 al 15 d'agost de 1955. Circuits Levante

Presentava *Reflejos de Arte*, una producció de selectes varietats amb la supervedet Mari Carmen Montes com a primera estrella i el *cantaor* flamenc Juanito Campos. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Dissabte 20 i diumenge 21 d'agost de 1955. Circuits Levante

Presentava *Maravillas de Arte*, amb el Trio Germans Alonso, junt amb un elenc folklòric format per Conchita Villanueva, Jesús Romero, Maruja Montes, entre altres. Al llegat ha quedat conservat un programa de mà.

Del 25 al 28 d'agost de 1955. Organitzacions Hispania

Presentaven el coreògraf americà Henry Bell, en l'espectacle *Rapsodia Musical*, amb el Trio Los Cuba-Mambos i les seues atraccions de color, reis del mambo, la samba i la *guaracha*. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Del 8 a l'11 de setembre de 1955. Organitzacions Lladró

Presentava el seu espectacle de varietats *Ebano y Marfil*, amb l'estrella de color Elsie Bayron i les seues creacions rítmiques de mambos, sambes i boleros. L'elenc estava format per Pablo del Rio en cançó andalusa, la *tonadillera* Mari Milagros i Fanny and Drake en cançó moderna, entre altres. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Del 16 al 18 de setembre de 1955. Organitzacions Lladró

Presentava a la *tonadillera*, Antoñita Andalucía com a figura principal de l'espectacle folklòric de varietats *Maravillas Artísticas*, junt amb un elenc de còmics, vedets, balls i cançons espanyoles. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Divendres 23 de setembre de 1955. Gran Companyia de Revistes Muñoz Román, titular del Teatre Martín de Madrid

La companyia es presentava amb la representació d'una de les revistes més famoses del moment, *Ana María*, llibret original de Muñoz Román i música del mestre Padilla. Els principals intèrprets eren Queta Claver, Angelita Tamayo, Pepe Orjas, Luis Barbero, Mercedes Obiol, Lepe i Heredia. La companyia comptava també amb l'actriu de caràcter Enriqueta Delás, mare de Queta Claver.

Il·lustració 114. Queta Claver, José Muñoz Román i Rafael Culla López a l'aeroport de València.

Fons Culla

Dimecres 19 d'octubre de 1955. Gran Companyia de Revistes Antonio Casal-Ángel de Andrés

Es presentaven amb l'estrena de la comèdia musical en dos actes, *De Pillo a Pillo*, original d'Adolfo Torrado, música del mestre Daniel Montorio. El divendres 18 de novembre reposaren la revista en dos actes *¡A lo loco, a lo loco!*, de Leandro Navarro i Francisco Prada, música del mestre Padilla. L'elenc artístic estava format per les vedets Maruja Boldoba, Matilde de Múgica i Olga Alcón; els actors: Pablo Muñiz, José María Granja, Ángel López. Sota la direcció dels mestres concertadors Roberto Estela i Antonio López Asenjo. Al llegat ha quedat un programa de mà.

Nadal 1955/56. Gran Companyia de Revistes Colsada

El gran empresari Colsada havia fitxat en la seua companyia a l'espectacular supervedet Gracia Imperio qui debutava per primera vegada en València i ho feia al Teatre Russafa formant duo amb l'actor còmic Luis Cuenca. Representaren la divertida revista *¡Ay que trio!*, de Serrano de Andía i Torres del Álamo, música del mestre Rosillo. El Teatre Russafa anunciava sessions diàries de tarda i nit. L'elenc artístic el componien Pedro Peña, Ana María Bañuls, Manuel Navarro, Lucy Santamaría. Al llegat ha quedat un programa de mà.

11.8.7. ANY 1956

Divendres 6 de febrer de 1956. Gran Companyia de Revistes Muñoz Román

La companyia titular del Teatre Martín de Madrid tornava d'una gira pels escenaris de Llatinoamèrica, en la que havien gaudit d'una molt bona acollida. Es presentaven al Russafa amb l'estrena del passatemp còmic líric en dos actes original de José Muñoz Román *¡A vivir del cuento!*, amb música dels mestres Manuel Faixà i Fernando Moraleda. Entre les primeres figures trobem a Queta Claver, qui començava a despuntar com una gran artista dalt l'escena en tots els camps de la interpretació, cant, ball. Com a primer actor i director figurava Perdrín Fernández, la primera vedet Amelia Aparicio, primer actor còmic Roberto Camardiel, amb la col·laboració de Manolito Díaz.

Dimarts 21 de febrer de 1956. Gran Companyia de Revistes Colsada

Després de l'èxit aconseguit en la temporada de Nadal, la companyia de Colsada tornava amb la revista *¡Ay que trio!*, interpretada per l'escultural vedet Gracia Imperio. Aquesta vegada la companyia romandria al Russafa fins al 26 de març, completant així la temporada de les festes falleres en què la revista va assolir les dues-centes representacions.

Il·lustració 115. Gracia Imperio, 1956. Programa de mà. Fons Culla.

Diumenge 1 d'abril de 1956. Antonio Ricard

Presentava el seu espectacle revistat *Fantasia*, amb la col·laboració especial de Lorenzo González i la seua orquestra internacional. Formaven l'elenc artístic la cantant Lucy Morales, Agustín Rivero «El poeta gitano», el còmic Khamis, la vedet Marga Alegre i el guitarrista Pepe Tovar.

De l'11 al 17 d'abril de 1956. Fumanchu

El famós mag Fumanchu presentava l'espectacle *Hechizos de Fumanchu*, una fantasia màgica en dos actes i 28 quadres de David T. Bamberg, música del mestre Federico Martínez Tudó. Formaven l'elenc artístic la reina de la màgia negra Khelmis, el primer actor Roden, el còmic Alejo del Peral i la ballarina Margarita Calatayud.

Divendres 20 d'abril de 1956. Gran Companyia de Revistes Muñoz Román

Tornava al Russafa amb la reposició de la popular revista *Ana María*, amb la primera estrella Queta Claver, primer actor i director Manolo Gómez Bur, segona vedet Carmen Esbrí, actor galà Eugenio Boxi i els còmics Lepe i Heredia.

El dilluns 7 de maig, el president de l'Associació Valenciana de Caritat, Luis Martí va organitzar una funció benèfica amb col·laboració de Muñoz Román i l'empresa

del Teatre Russafa per a la recaptació de fons. La companyia en última representació i acomiadament va posar en escena la revista *Maridos odiosos*, original de Muñoz Roman, música dels mestres Rosillo i Moraleda. Al llegat ha quedat un programa de mà del divendres 20 d'abril.

Dimarts 8 de maig de 1956. Gran Companyia de Revistes

Com a nova producció de Colsada i sota la direcció del primer actor Carlos Garriga, la companyia presentava per primera vegada en València a la supervedet Finita Rufette en l'estrena de la revista *¡Mi padre!, ¡Tu padre!, ¡Su padre!*, original d'Antonio i E. Paso i Jiménez, música del mestre Magenti qui dirigí l'orquestra eixa nit. El divendres 1 de juny van estrenar la revista *¡Todo para la mujer!*, original de Francisco de Prada i Chavarri Mena, música dels mestres Gasca i Dorado.

Dissabte 23 i diumenge 24 de juny de 1956. Circuits Levante i Organitzacions Lladró Presentaven l'espectacle de varietats *Seguda Ráfaga de Arte*, amb Maruja Lozano, el ballet d'Antoñita Ponce i el Trio Los Aztecas, entre altres.

Del 29 de juny a l'1 de juliol de 1956. Espectacles Paco Alcañiz

Presentava l'espectacle d'altres varietats *¡Alegria en Verano!*, amb la flamenca Gloria Romero i la vedet moderna Mary Montel. Compartien escenari l'actor i director Paquito de Lucio, la ballarina clàssica Paquita Delgado, l'estrella calé Maruja Pedret, la cantant Rosita Amores, entre altres.

Dissabte 1 i diumenge 2 de setembre de 1956. Circuits Levante i Organitzacions Lladró

Presentava la *13ª Rafaga de Arte*, amb el nou astre del cuplet Pablo del Río. Formaven l'elenc artístic, Dakottas Sioux, Germans Ballester, Carmen de España, entre altres.

Del 8 a l'11 de setembre de 1956. Circuits Levante i Organitzacions Lladró

Presentava la *14ª Ráfaga de Arte*, amb Pepe Alonso i el seu ballet Noches de España, del que formaven part les primeres ballarines Alicia Muñoz i Vicenta Alonso.

Dijous 13 de setembre de 1956. Produccions Ballesteros «Petit»

Presentava a la primera figura Mary Montel en l'estrena de l'espectacle radiofònic *Mujeres en onda corta*, d'Ignacio Ballesteros, música del mestre Cofiner. Sota la direcció dels mestres directors concertadors Manuel Girona i Enrique Escude.

Il·lustració 116. "Mujeres en Onda corta", 1956. Programa de mà. Fons Culla.

Dijous 4 d'octubre de 1956. Gran Companyia de Revistes titular del Teatre La Latina de Madrid

Luis Díez presentava la seua companyia amb l'estrena del passatemps revistat *Sofia y Loren...*, de Leandro Navarro, música del mestre Moraleda. Eren les principals figures la vedet Mari Begoña i l'actor Antonio Garisa. El dijous 18 van reposar amb caràcter d'estrena la humorada lírica en dos actes *¡Que sí, que sí!*, original de José i Luis F. Díez, música del mestre Montorio.

Dimarts 4 de desembre de 1956. Produccions José María Lasso

Presentava a Lourdes Roquiel, Antonio Amaya, Alady i la primera ballarina Mercedes Mozart, en la fantasia revistada en dos actes i vint-i-cinc quadres *Musica y Mujeres*, de Carlos Saldaña i Juan Valls, música de Juan de la Prada i Augusto Algueró.

Dijous 20 de desembre de 1956. Gran Companyia de Revistes Colsada

Tornava la companyia de Colsada a omplir la campanya nadalenca amb la supervedet Gracia Imperio i l'actor còmic Luis Cuenca. Estrenaven la divertida revista en dos actes *¡Ay que loca!*, original de Giménez i Pedro Ayén, música del mestre Laurentis.

11.8.8. ANY 1957

Divendres 15 de març de 1957. Gran Companyia de Revistes Colsada

Continuava la gran companyia de revistes de Colsada i la centenària revista *¡Ay, que loca!*. El divendres 22 de març estrenaven *¡Que señora!*, de Soriano, Andía i Giménez, música del mestre Laurentis. L'artista Miguel de Molina va estar invitat a actuar al final de cada part de la revista.⁴⁸²

Diumenge 21 d'abril de 1957. Varietats Selectes

Debutaven la supervedet Finita Rufett i la vedet brasilera de color Mona Lisa, en l'espectacle multidisciplinari de varietats selectes titulat *¿Me conoces?*. Acompanyades per un elenc d'artistes com el cantant Juanito España, les Germanes Cordobés, el trio vocal Los tres Chispitas, entre altres. El dilluns 13 de maig es va presentar la segona versió de l'espectacle *¿Me conoces?*.

Il·lustració 117. Mona Lisa. Fons Culla.

---

482. Ruzafa, *Las Provincias*, 22 de març de 1957, 15. HMV.

De l'1 al 6 de maig de 1957. Organitzacions Lladró

Presentava la nova producció de varietats *Desfile de Atracciones*, amb la jove estrella de la cançó espanyola Estrellita de Palma. Juntament amb l'artista actuaren els acordionistes Germans Ballester, i la col·laboració especial de Candida Batista «la negra afrocubana i su bongosero», entre altres.

Dimarts 7 de maig de 1957. Pepe Mairena

Es presentava per primera vegada en València el cantant galà cinematogràfic creador dels famosos discos *La perrita pequesa*, *Pajaritos volanderos*, i *Ole la Jaca Torera*, en el superespectacle de varietats *Voces Conocidas*, junt amb les germanes Alcaide creadores de *Cubanito Sandunguero*, *Yes Gibraltar* i *A la oliva negra* i el *cantaor* flamenc Manolo Castellano, com a primeres figures.

Del 18 al 21 de maig de 1957. Organitzacions Lladró

Tornava l'espectacle *Desfile de Atracciones*, amb Estrellita de Palma, l'artista de la cançó espanyola qui va compartir escenari amb Els Germans Ballester i els cantants melòdics Los Aztecas, entre altres.

Dijous 23 de maig de 1957. Gran Companyia de Revistes Blasga

Presentava la comèdia musical revistada *Cha-Cha-Cha*, de Pedro Llabrés i Elías González, música del mestre Daniel Montorio. L'elenc artístic en les primeres figures i sota la direcció del primer actor Venancio Moreno el formaven: la primera estrella Eugenia Roca, l'actor còmic Blas de Almenar, l'actriu còmica Vicentita Ruiz i la col·laboració especial de Salomé de Marcos.

Dissabte 15 i diumenge 16 de juny de 1957. Circuits Levante

Presentava una temporada popular de selectes varietats per als caps de setmana i en aquesta primera actuació d'atraccions la primera figura era la cantant Maribel Rody. Participaven en l'espectacle la jove estrella de la cançó espanyola Trini del Túria, el mag Pogar, el vocalista Baello Baldoví, la *cantaora* andalusa Alicia Imperio, entre altres.

Dimecres 19 de juny de 1957. Organitzacions Lladró

Presentava a l'artista de les emissores de ràdio Pepe Córdoba, en l'espectacle *Entre coplas y risas*. Balls, humor i cançons en gràcia i picardia. Participaven en

l'espectacle Mary de la Trinidad, Pilar Martín, Lolita de Madrid, un jove Rafael Conde, que prompte seria més conegut com «El Titi», entre altres.

Del 28 al 30 de juny de 1957. Organitzacions Campos

Espectacle de varietats que presentava l'estrella de la cançó espanyola Lolita del Barrio i la *tonadillera* Consuelito Marín. Participaven en l'espectacle la parella còmica Aretina i Gelmy, Els Armònics, Candida Pérez, guanyadora de la cançó andalusa 1956, entre altres.

Dissabte 6 de juliol de 1957. Estrellita Castro

La coneguda diva de la cançó presentava l'espectacle d'art espanyol *Estrella de España*. En l'espectacle participaven la ballarina María Magdalena, el còmic Manolito Rodríguez, els cantants moderns Los Payadores, amenitzat per l'Orquestra Martell, entre altres.

Dimecres 10 de juliol de 1957. Gran Companyia de Comèdies Musicals Manuel Paso Presentava *¡Lo verás... y lo catarás!*, un espectacle còmic líric en dues parts i vint-i-dos quadres, original d'Antonio i Enrique Paso, música del mestre Lehemberg i del primer actor i director Tony Leblanc. Juntament amb el conegut actor formaven l'elenc les primeres vedets Elenita Maya i Pilarín Broch, la vedet còmica Lolita Jurado i el primer actor Martín Cao.

Il·lustració 118. Companyia de Revistes de Manuel Paso, 1957. Fons Culla.

Dissabte 20 i diumenge 21 de juliol de 1957. River Club

Presentava l'espectacle d'altres varietats *La pista en escena*, amb la fantasista italiana procedent del Saló Bellvedere Rosa de Roma, Lill Larsson. Compartien escenari, l'atracció internacional dels il·lusionistes telepàtics Zaid and Mary, la cançonetista Tina Montenegro, i els balladors regionals Trio Mairena, entre altres.

Dissabte 27 i diumenge 28 de juliol de 1957. Organitzacions Paco Alcañiz

Presentava *Alegria en Verano*, un espectacle d'altres varietats que comptava amb la figura de la cançó espanyola Maruja Lozano, Adela Martín, Reme de España i Rogelio Rey, entre altres.

Dissabte 3 i diumenge 4 d'agost de 1957. Organitzacions Paco Alcañiz

Presentava *Caravana de Arte*, amb Maruja Lozano, Milagros Romero, Mary i Guarda, Pilarín Roig, entre altres.

Dissabte 10 i diumenge 11 d'agost de 1957. Organitzacions Paco Alcañiz

Presentava *Cantares de España*, amb Candida Pérez, guanyadora del programa *El último cuplé*.

Del 14 al 18 d'agost de 1957. Organitzacions Paco Alcañiz

Presentava *Arriba Telón*, un espectacle de varietats amb la presentació per primera vegada en València de la vedet colombiana Sther Zulema.

Dissabte 31 d'agost i diumenge 1 de setembre de 1957. Organitzacions Paco Alcañiz

Presentava *Galas Artísticas*, un espectacle de varietats selectes amb la reaparició de la *cantaora* flamenca Maruja Lozano i la parella de ball Lolita i Emilio.

Dimarts 3 de setembre de 1957. Companyia de Grans Espectacles ¡Que Mujeres!, de Colsada

El teatre anunciava la inauguració de la temporada de tardor amb la presentació de dues grans revistes juntes en un sòl espectacle: *Mujeres o Diosas* i *Beldades i Mentiras*, amb la participació de la supervedet Lill Larson i una jove vedet Lina Morgan. Les artistes estaven acompanyades pel primer actor i director Adrian Ortega i el primer actor còmic Quique Camoiras. La companyia de revistes representava *Mujeres o Diosas*, una fantasia còmica lírica original de M. Filos, música dels

mestres Dotras Vila, Dolz, Molas, i Roca. L'elenc artístic el formaven el primer actor i director, el tenor Emilio Vendrell, la supervedet Gypsi Panek, la primera vedet Mary Sol Clemens

Divendres 27 de setembre de 1957. Los Vieneses, Kaps i Joham

Presentaven la seua nova superproducció *Campanas de Viena*. Un espectacle líric dramàtic d'Arthur Kaps i Franz Joham, música de Carlo Pezzi, Kaps i Augusto Algueró, amb la música clàssica de Strauss i Offenbach. L'elenc artístic estava format per Franz Joham, Irene D'Astrea, Gustavo Re, entre altres.

Dissabte 16 de novembre de 1957. Organitzacions Lladró

Presentava la fantasia de selectes varietats, *Campanera*, que duia com a primera artista a la *tonadillera*, Estrellita de Palma. L'espectacle estava presentat per la locutora María del Pilar i comptava amb les atraccions del cantant d'Algemés Joaquín Castell, en cançó popular i flamenca, els olímpics plàstics Raúl i Nina, els acordionistes germans Marcos, entre altres.

Dilluns 18 de novembre de 1957. Companyia titular del Teatre Romea de Barcelona
Feren el seu debut amb la representació de la comèdia en dues parts, *El alma del cuplé*, il·lustrada amb cançons del passat per Salvador Bonavia. La companyia estava formada en les primeres figures per: Bella Dorita, Rosita Ferrer, Mercedes Bernal, Celia Martí, Visita López, Francisco Vall, Ricardo Valor, Ángel Calero, Francisco Sanz, José Campos.

Dimecres 27 de novembre de 1957. Companyia de Revistes

S'estrenava la revista *Fuentes de Amor*, de Carmen Sala-Sanchis, música del mestre J. M. Torrens amb la gran artista Mary Santpere i la primera vedet Gene de Marco, la col·laboració especial de la gran vedet Trudi Bora, la primera ballarina Pepita San Salvador, l'atracció internacional Gill Crocco i l'espectacle aquàtic internacional The Dancing Waters.

11.8.9. ANY 1958

Divendres 10 de gener de 1958. Gran Companyia de Revistes Colsada
La companyia feia la seua presentació amb l'estrena de la revista en dos actes *¡Castígame!*, de Blanca Flores i Giménez amb la música del mestre Montorio, qui va dirigir l'orquestra, ja que els autors estigueren presents. L'estrella principal era l'exuberant vedet Gracia Imperio, acompanyada pels actors còmics Luis Cuenca, Pedrito Peña i «Las alegres chicas de Colsada». El dijous 27 de febrer, fou la funció en homenatge als autors per la centena representació de la revista, a la qual va seguir una fi de festa amb actuacions individuals per part dels artistes de la companyia. Com ja anava sent costum, l'empresari Colsada seria l'encarregat d'omplir el cartell del Teatre Russafa en la setmana fallera. Aquest any representaren *¡Castígame!*, en funcions de tarda i nit. El divendres 28 de març es va celebrar la funció homenatge de Gracia Imperio i la representació número 1.000 de la revista *¡Ay, que loca!*, un dels majors èxits de la vedet.

...y después del fútbol

TODOS AL TEATRO RUSAZA

6'45 tarde y
10'45 noche

A REIR A CARCAJADAS
con la
CENTENARIA revista

¡AY, QUE LOCA!

(LA LÓCURA DE LAS REVISTAS)

Creación excepcional de la super-vedette de los ojos musulmanes

GRACIA IMPERIO
y el cómico de la
gracia supersónica **LUIS CUENCA**

Autorizada para mayores de 18 años

REVISTAS
COLSADA

IMP. PAEL - C/Pro. 14 y 16

Il·lustració 119. "¡Ay, que loca!", 1958. Programa de mà. Fons Culla.

Del 6 d'abril al 25 de maig de 1958. Companyia de Revistes Jaime Mestres, titular del Teatre Apolo de Barcelona

Debutaren amb l'estrena de la fantasia còmica lírica en dos actes i divuit quadres *Mi mujer no es mi mujer*, de Francisco Prada amb la música de Jaime Mestres. L'elenc en les primeres figures el formaven: l'actor i director Paquito de Osca; la primera vedet Rosita Tomás; la segona vedet Eva Rik; el galà cantant Emilio Vendrell; la coreògrafa Lolita Piquer; la vedet cantant Fina Gessa i Herminia Díaz i la parella de ball Moren and Gracy. El 23 d'abril estrenaren la revista còmica en dos actes i disset quadres *Mi viudito se quiere casar*, de Francisco Prada, música del mestre Jaime Mestres.

Del 27 de maig al 8 de juny de 1958. Companyia Jaime Mestres

Presentava al jove promotor, autor i coreògraf Ballesteros «Petit» i a la supervedet Mary Rubi en el gran espectacle internacional *Mujeres en Onda Corta*, de I. Ballesteros, música del mestre Escude. Formaven part de la companyia: la primera vedet Merche Navarro; el primer actor i director Zalde; la vedet flamenca Lina Rosado, Pepito Ródenas i Marta Estelrich, entre altres.

Dissabte 5 i diumenge 6 de juliol de 1958. Organitzacions Paco Alcañiz

Presentava el seu primer programa de *Galas del Varieté*, amb la primera figura, la cançonera flamenca Pastora de Córdoba, la ballarina Dorita Moscardó, la cantant melòdica Pepita Zamorano, el trio vocal Los Hawaianos, l'humorista Tommy Castel's, entre altres.

Dissabte 12 i diumenge 13 de juliol de 1958. Organitzacions Paco Alcañiz

Presentava *Galas del Varieté n° 2*, un espectacle folklòric amb la participació de diversos artistes com el *cantaor* andalús Enrique el Sevillano, la parella de ball Luchy and Drake, els cançoners mexicans Trio Tenango, entre altres.

19, 20 de juliol; 2, 3, 9, 10, 23, 24 d'agost de 1958. Gran Companyia d'Art Líric Nacional

L'empresari Paco Alcañiz presentava una companyia lírica la qual duia en repertori les sarsueles més conegudes: *La del manojo de rosas*, *La Dolorosa*, *Los Claveles*, *La Reina Mora*, *El cantar del arriero*, *Marina*, *El señor Joaquín*, *La canción del olvido*, *Luisa Fernanada*, *La rosa del azafrán*, *La Tempestad*, *Bohemios*.

La companyia actuava sota la direcció del primer actor Miguel Torres i del director concertador Alfonso Lozano. Formaven l'elenc artístic, la tiple còmica Pilarín Roig, el tenor José Ciscar, el baríton Juan Cerdá, el primer actor Paco Campos «Campitos», la tiple Maruja Górriz, el tenor còmic Pascual Morela, acompanyats per un cor d'ambdós sexes.

Dimecres 3 de setembre de 1958. Espectacle Folklòric

El director artístic Pepe Cabo presentava a «Los Chavalillos de España», juntament amb els còmics de radio i televisió Kim i Kiko en l'espectacle folklòric *Forja de Estrellas*, de Tenorio i San Julián, música de Ricardo Freire.

Dissabte 20 i diumenge 21 de setembre. Companyia Laboral d'Art Líric

La companyia de sarsuela dirigida per Enrique Martí comptava amb les figures: Elisa Miralles, Lacárcel de Palomares, Maruja Górriz, José Ciscar, Milagros Ferrís, Miguel Rojals, Carmen Corro, Felipe G. Millán, Pedro Cruz, Manuel Muñoz. Representaren en funció de tarda i nit les sarsueles: *La Reina Mora*, *Los Claveles*, *Los de Aragón*, *La Dolorosa*, *La del manojito de rosas*.

Del 23 setembre al 19 d'octubre de 1958. Gran Companyia de Revistes del mestre Cabrera i Ángel de Andrés

S'anunciava la inauguració oficial de la temporada amb l'estrena de la comèdia musical en dos actes d'Adolfo Torrado, música del mestre Cabrera, *Una mujer explosiva*, amb l'actuació de la primera figura Carmen de Lirio. Completaven l'elenc artístic el primer actor Tito Medrano, les vedets Maruja Fraguas i Maruja Escobar, la ballarina Chiti Juárez, el primer ballarí Antón Douwromsky, el conjunt de ballarines i boys i el ballet alemany Las Blonden-Andersen.

Il·lustració 120. "Una mujer explosiva", 1958. Programa de mà. Fons Culla.

Del 20 al 30 d'octubre de 1958. Companyia Lírica Artistes Units

Es presentava la companyia lírica procedent del Teatre de la Sarsuela de Madrid en la qual figuraven Marianela Barandalla, Luisa de Córdoba, Tomás Álvarez i Alfonso Goda. Representaren les sarsueles *Molinos de viento*, *Agua*, *Azucarillos y Aguardiente*.

Del 31 d'octubre al 2 de novembre de 1958. Gran Companyia d'Art Espanyol Adelfa Soto i Pepe Córdoba

Presentaven l'espectacle *Entre coplas y risas*, amb la col·laboració especial dels seus pares, la coneguda *cantaora* Niña de la Puebla i el *cantaor* Luquitas de Marchena, creador de «cantiñas» modernes.

Del 3 al 6 de novembre de 1958. Companyia de Revistes Manuel Paso

Presentava a l'estrella internacional la vedet Isabelle, protagonista en la revista *El tren de la felicidad*, de Manuel Paso, música del mestre Augusto Algueró. L'elenc artístic comptava amb una jove Lina Morgan i el ballet Las Doris Girls.

Divendres 7 de novembre de 1958. Companyia de Revistes Zori-Santos-Codeso

Els tres actors còmics juntament amb la primera figura Amparo de Lerma, es presentaven al Russafa amb l'estrena del joguet còmic en dos actes *Lo que quiera mi papa*, de Manuel Baz, música de Fernando García Morcillo.

Il·lustració 121. Zori-Santos-Codeso, 1958. Programa de mà. Fons Culla.

Dijous 4 de desembre de 1958. Rafael Farina

El conegut com «El rey gitano», presentava el seu espectacle flamenc *La novia ya tiene rey*, junt amb Marisol Reyes i José Toledano.

Diumenge 7 de desembre de 1958. Gran Companyia de Teatre Educatiu per a criatures Llegendes i Contes

L'empresari Paco Alcañiz, presentava un espectacle en horari de tarda per als més menuts amb la representació de l'exitós conte *Corazón de León*, de Domingo Salguero Peris. L'espectacle duia inclòs un sorteig de joguets obsequi de la casa Dinmbier.

Dilluns 8 de desembre de 1958. Orquestra Simfònica de València

L'Orquestra Simfònica de València, sota la direcció del mestre José María Machancoses oferí un concert patrocinat per l'Excel·lentíssima Diputació de València. El programa presentava obres d'Humperdinck, Dvorák, Guridi, A. Pérez Aleixandre, J. Usandizaga, J. Rodrigo i J. Turina. Era la seua actuació núm. 583.

Del 12 de desembre de 1958 fins al 19 de gener de 1959. Primera Gran Companyia de Revistes Colsada

En la seua dècima temporada en València, la companyia de revistes Colsada donava pas a la campanya de Nadal del Teatre Russafa, amb l'esperada reaparició de la suggestiva vedet Gracia Imperio acompanyada pels actors còmics Luis Cuenca i Pedrito Peña i la vedet Mary Santander. Estrenaren la revista *¡Bésame!*, de Jiménez i Pedro Allen, música del mestre Laurentis.

11.8.10. ANY 1959

Dissabte 24 i diumenge 25 de gener de 1959. Gila

L'empresari José María Lasso presentava al gran humorista Gila, en l'espectacle *Carrusel de Estrellas*. Juntament amb el còmic actuaren, Estrellita de Palma, Rosita Ferrer, Quartet Espanyol, Juan Lucena, Trio Guadalajara, entre altres.

Del 27 al 29 de gener de 1959. Gran Companyia Lírica Anton Navarro

El baríton Anton Navarro, premi nacional «Amadeo Vives», tornava al Russafa amb la seua companyia, en la qual figuraven la tiple lleugera Mary Carmen Solves, la tiple lírica Pilarín Álvarez, la tiple dramàtica Ana María León, els tenors Octavio Álvarez i José Ciscar i el baix Carlos Morris. Sota la direcció escènica de Juan Sánchez, la direcció musical d'Amadeo Riera i el mestre concertador Alfonso Lozano. Van representar el repertori de les sarsueles més reconegudes com: *Los gavilanes*, *El cantar del Arriero*, *La Revoltosa*, *Agua*, *Azucarillos y Aguardiente*, *La verbena de la paloma*, *Los de Aragón*, *Los Claveles*, *La Dolorosa*, *La canción del olvido*, *Molinos de viento*.

Del 4 de febrer al 5 de març de 1959. Gran Companyia de Revistes del Teatre Apolo de Barcelona

Colsada presentava una nova companyia procedent del Teatre Apolo de Barcelona en la qual actuava la supervedet internacional Lill Larsson, sobrenomenada la «venus rubia escandinava». L'artista es feia acompanyar per l'actor còmic Paquito de Osca i la vedet Mary Santander. Estrenaren la revista *Caprichosa*, de Giménez i Allen, música del mestre Laurentis. Completaven l'elenc artístic, l'actriu còmica Mary

Villaseca; l'actor còmic José Peñalver; els actors Miguel Mateo i Francisco Sanz; el galà còmic German Blasco; les vedets Paquita Martínez, Mercedes Partagás; Mari Carmen Ochoa; Katy Alonso i un conjunt de models i tiples segons. La coreografia era obra de Lolita Piquer, la direcció musical anava a càrrec de Laurentis i del director concertador José R. Castellanos.

Il·lustració 122. Façana del Teatre Russafa, 1959. Fons Culla.

Divendres 6 al 10 de març de 1959. Gran Festival del Cuplet

L'empresa Lasso, presentava a tres veus populars en Espanya, Lilian de Celis, Antonio Amaya, i Ana María González, en l'espectacle *Trio de Ases*, autoritzat per a majors de setze anys.

Diumenge 29 de març 1959. Companyia de Revistes titular del Teatre La Latina de Madrid

Ignacio F. Iquino, presentava la seua companyia que comptava amb la vedet Mary Begoña i els actors Antonio Garisa i Paquito Cano. Representaren la revista d'èxit de temporada amb ritmes de jazz, *¡Bésame con Música!*, original de Prada i Iquino amb la música del mestre Casas Auge. El dimarts 14 d'abril estrenaren la revista *¡Más Mujeres!*, original de Prada i Iquino, música del mestre Jaime Mestres.

Del 22 d'abril al 3 de maig de 1959. Companyia de Fantasies Líriques Folklòriques Estrella de Palma

Presentaven *El Lirio de los deseos*, una llegenda lírica folklòrica en dos actes original d'Antonio i Marcos Manuel Quintero i León amb la música de Manuel L. Quiroga

Dimarts 5 de maig de 1959. Gran Companyia de Revistes del mestre Cabrera

Es presentaren amb l'estrena de la revista *¡Y son... de Aupa!*, en dos actes i vint-i-sis quadres, original de Pedro Llabrés i Antonio García Torre, música del mestre Cabrera. L'elenc artístic estava format per la supervedet Eva Riet, el primer actor i director Venancio Moreno, l'actor còmic Luis Barbero i la primera vedet Maruja Escobar.

Dimarts 26 de maig de 1959. Vicente Raga

Presentava el gran espectacle internacional de varietats *Melodias Famosas*, amb la participació de la polifacètica estrella Trudi Bora, Savy and Charles, Helena Omar, entre altres.

Dijous 4 de juny de 1959. Organitzacions Paco Alcañiz

Presentava *Arcoiris*, un espectacle de varietats selectes amb la vedet Elenita Maya com a primera figura, la primera ballarina Adela Martí, l'humorista Edy, el *cantaor* flamenc Pepe Luis Almenar, l'orquestra internacional Los Piquer's Boys.

Dissabte 13 de juny de 1959. Antonio Machín

El cantant cubà presentava el seu espectacle *Cuba y España*, amenitzat per l'Orquestra Cha,Cha,Cha. Formaven elenc artístic, Manolo «El Malagueño», Rocio Aragón, Rosita Ferrer, Paco Flores, entre altres.

Del 3 al 6 de juliol de 1959. Organitzacions Lladró

Presentava la companyia de comèdia de gran espectacle de Lorenzo Ramírez, amb la representació de la coneguda obra radiofònica *¡Ama Rosa!*, de Guillermo Sautier Casaseca. Formaven la companyia Amparo Ocheda, Rosita Rico, Conchita Lluesma, Ramón Hernández, José Luis Doménech, Lorenzo Ramírez, Roberto Ariño, Palmira Fabra.

Dissabte 11 i diumenge 12 de juliol de 1959. Organitzacions Lladró

Presentava la nova producció de varietats selectes *Desfile de Atracciones*, amb Angelita Olivares, Pepe Marqués, les acordionistes Las Josephines, el còmic Paco Vila, entre altres.

Dissabte 1 d'agost de 1959. Gran Companyia de Revistes «Enrigay»

Estrenaren la revista en dos actes *El visón de Lulú*, de M. Pozón i San Julián, música del mestre Ricardo Freire. Formaven part de la companyia la supervedet còmica Eugenia Roca, el primer actor i director Rafael Cervera, la primera actriu còmica Encarnita Abad, el tenor còmic Luis Moscatelli, el primer actor Francisco Taure, les vedets Olimpia Torrero i Pilarín Cano.

Del 14 al 16 d'agost de 1959. Circuits Levante

Presentava un espectacle de circ i varietats, *Caravana de Arte Internacional*. Com a primeres figures actuaren La Família Pajares, famosos pallassos còmics parodistes musicals que tornaven d'una gira internacional. Completaven l'elenc artístic, la cupletista Mari Rosa de la Cruz, Du Maza Gan, Julita Cañadas, Maruchi Valero, entre altres.

Dissabte 22 i diumenge 23 d'agost de 1959. Circuits Levante

Presentava la 2^a *Caravana de Arte*, un espectacle de varietats amb la reaparició en València de la polifacètica La Riojanita.

Dissabte 29 d'agost de 1959. Companyia de Revistes Joaquín Gasa

El notable productor i realitzador de revistes Joaquín Gasa, presentava l'espectacle de gran èxit *¡Ritmos de Broadway...!*, una fantasia lírica en dos actes, de Gasa, Marcos Bronenberg i Gisa Geert, música original i adaptacions de números internacionals del mestre Augusto Algueró. La companyia comptava amb la primeríssima vedet italiana Pinuccia Nava i la vedet argentina Ethel Rojo acompanyada de Carlitos Pous i del ballet Stars Girls de Londres.

Divendres 18 de setembre de 1959. Carmen Morell i Pepe Blanco

L'empresa Lasso presentava a la parella artística Morell-Blanco en l'espectacle *Canciones, Risas y ...Olé*. Formaven l'elenc artístic Noppi, Rosa and Pipper, Enrique Montoya, l'Orquestra Lacumba, entre altres. El divendres 25 reaparegué en

l'escenari del Russafa l'artista Antonio Amaya que tornava de la seua gira per Argentina. Amaya substituï a Blanco qui havia sigut baixa en la companyia a causa d'una malaltia.

Dimecres 14 d'octubre de 1959. Companyia de Revistes Còmiques Manuel Paso
La companyia va estrenar les seues dues revistes còmiques *¡No seas celoso, Donoso!* i *Me casé con tu mujer*, originals de M. Paso i F. Latorre, música del mestre Bernalt. Formaven la companyia Carmen Esbrí, Rubens García, Juan Balaguer, Adelina Lara, la supervedet Mercedes Llofríu.

Dijous 29 d'octubre de 1959. Espectacles Lasso
José María Lasso presentava el superespectacle *Ayer y Hoy*, amb Lilian de Celis i Antonio Amaya, amb la col·laboració especial de Lina Morgan, Harry Poll i el ballet alemany Hiller Girls.

Dijous 5 de novembre de 1959. Organitzacions Lladró
Presentava el nou espectacle de selectes varietats *Carrusel Mágico del Varieté*. Comptava amb la primera figura i estrella cinematogràfica Lolita Sevilla, actriu de pel·lícules com *Bienvenido Mister Marshall*, *Tres citas con el destino*, *Aventuras del barbero de Sevilla*.

Divendres 13 de novembre de 1959. Segon Gran Companyia de Revistes Colsada
L'empresari Colsada presentava una de les seues companyies i aquesta vegada ho feia amb l'aparició per primera vegada en València de la vedet internacional Josette, procedent del Teatre Folies Bérgere de Paris. Estrenaren la revista *Y vas que ardes*, de Blanca Flores i Jiménez, música dels mestres Montorio i Laurentis. Formaven companyia el primer actor còmic Paquito de Osca, Quique Camoiras i la primera vedet Anita Luna. El 17 de desembre estrenaren la revista *¡A medianoche!*, de Giménez i Allen, música del mestre Laurentis.

Il·lustració 123. "Y vas que ardes", 1959. Programa de mà. Fons Culla.

Divendres 14 de desembre de 1959. Antonio Molina

El cantant flamenc presentava el seu espectacle *Sabor Andaluz*, amb la participació de la ballarina Maruja Baena, el guitarrista Niño Ricardo, l'humorista Chanini, el ballaor Lolo de Cádiz, entre altres.

Il·lustració 124. "Sabor andaluz", 1959. Programa de mà. Fons Culla.

11.9. ANYS 60

11.9.1. ANY 1960

Divendres 8 de gener de 1960. Companyia de Revistes Joaquín Gasa

Presentava la seua última producció *¡Arrivederci, Roma!*, amb la sensacional actriu còmica Mary Santpere, qui gaudia d'un gran èxit en Madrid i Barcelona. Compartien escenari amb l'artista catalana la ballarina Mercedes Mozart, les cantants italianes Galiotti i Traversi i el conegut Alady, entre altres. Al llegat s'han conservat reculls de diari de les crítiques de l'estrena de la revista.

Dimecres 17 de febrer de 1960. Primera Gran Companyia de Revistes Colsada

L'empresari teatral presentava la seua companyia principal amb l'estrena de la graciosa revista *Noches de Cabaret*, de Giménez i P. Allen, música del mestre Laurentis. En aquesta companyia l'estrella principal era l'exuberant supervedet «de los ojos musulmanes» Gracia Imperio, a qui acompanyaven els actors còmics Luis Cuenca i Pedrito Peña.

Divendres 1 d'abril de 1960. Espectacles Colsada

L'empresari Colsada presentava *¡Esto es Harlem!*, un espectacle americà definit com a «ultra-moderno de color» per la participació d'artistes de raça negra. L'espectacle compost per ritmes i fantasies procedents de Nova York, era realitzat i produït per Jean Adhavia i havia triomfat en Barcelona i Madrid. L'estrella principal era el ballarí Bob Destiny i el seu conjunt de ball.

Il·lustració 125. Façana del Teatre Russafa, 1960. Fons Culla.

Del 6 al 10 d'abril de 1960. Companyia «El Príncipe Gitano»

Enrique Vargas, conegut com «El Príncipe Gitano», tornava a l'escenari del Russafa després d'una gira per Europa. El seu espectacle folklòric de ball i cant comptava amb les actuacions de Pepita de Cádiz, Mayte Galán, Marina Montes, Romero, Los 4 Vargas, entre altres.

Dimarts 10 de maig de 1960. Companyia de Revistes Colsada

Colsada presentava una de les seues companyies de revista i a la supervedet Dorita Imperio, acompanyada pel director i actor principal Alfonso del Real. Presentaren l'estrena de la divertida revista *Una boda con movimiento*, de Manuel Paso i Giménez, música de Laurentis.

Del 5 al 10 de juliol de 1960. Varietats

L'empresari i artista Ismael Barry, presentava un espectacle revistat amb el seu ballet *Las Bellezas de Barry*.

Il·lustració 126. Façana del Teatre Russafa, 1960. Fons Culla.

30 i 31 de juliol; 6 i 7 d'agost de 1960. Gran Companyia d'Art Líric Espanyol
Espectacles Paco Alcañiz, presentava la companyia lírica formada pel baríton Alfredo Espert; la tiple lleugera Mari Carmen Solves; la contralt Ana María León;

el tenor Octavio Álvarez; el baix David Lluch; la tiple còmica Manolita Palau; el primer actor i director Pedro Cruz; el tenor còmic Pascual Mora; l'actriu característica Elena Morant i el mestre director i concertador Alfonso Lozano. Interpretaren conegudes sarsueles de repertori: *Luisa Fernanda*, *La Reina Mora*, *La Dolorosa*, *El cantar del Arriero*, *Bohemios*, *La alegría de la huerta*, *Los Claveles*, *Los de Aragón*, *Molinos de viento*, *La Parranda*, *La del soto del Parral*.

Del 12 al 15 d'agost de 1960. Professor Alba

L'hipnotitzador professor Alba, tornava al Russafa abans de començar una gira per Argentina. Presentava el seu espectacle apte per a tots els públics *Hipnotismo Colectivo*. L'espectacle constava de dues parts i catorze números, en els quals el professor mostrava les seues aptituds de suggestió, transmissions de pensament, catalèpsia, càlcul mental, vidència, etc.

Divendres 19 d'agost de 1960. Varietats

Ismael Barry i José Royo, presentaven una desfilada d'atraccions de ball, cançons, música i humor.

Del 10 al 12 de setembre de 1960. Organitzacions Rodríguez

Presentava al galà cantant Pepe Córdoba i el seu espectacle de varietats *Arte y Alegria*. Formaven part la ballarina i cançonetista Mari de la Trinidad, la ballarina acrobàtica Lolita de Madrid, el cantant Pepe Ortiz, entre altres.

Divendres 16 de setembre de 1960. Espectacle Internacional Colsada

L'empresari teatral feia la inauguració de la temporada amb l'espectacle internacional *Carnaval en Blanco y Negro*. Eren les estrelles principals l'humorista Cassen i el ballarí Bob Destiny, amb la participació del Calypso Ballet, la vedet de color Petit Growells, i les vedets África Grajales, Purita Humbria i Margarita Sevillano.

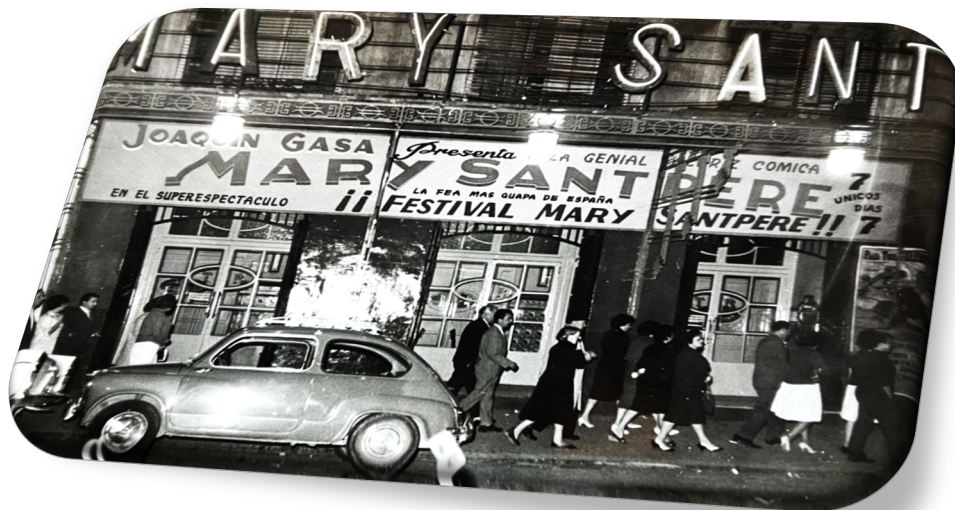
Dilluns 3 d'octubre de 1960. Companyia de Revistes Marujita Díaz

José María Lasso presentava a l'estrella de cine i teatre espanyola Marujita Díaz, qui feia la seua reaparició amb l'opereta en dos actes *La princesa alegría*, original de Llabrés i Perelló, música del mestre Montorio. Formaven la companyia el primer actor i director Antonio Riquelme, la primera vedet Mari Carme Casas, la vedet Gisella. La reconeguda

artista tornaria a l'escenari del Russafa el dijous 10 de novembre, amb la representació del mateix espectacle.

Il·lustració 127. Sara Montiel, Joaquin Gasa i Mary Santpere. Teatre Russafa, 1960. Fons Culla.

Il·lustració 128. Façana del Teatre Russafa, 1960. Fons Culla.

Dilluns 10 d'octubre de 1960. Espectacle d'Altes Varietats Mary Santpere
Joaquín Gasa, representant de la gran còmica catalana, presentava *Festival Mary Santpere*, un espectacle còmic d'altres varietats en el que participaven, a més de la Santpere, Patrizia, Lalo Maura, Jerome Jhonson i Wendy Robinson, Clemen Zorzi, entre altres.

Dimecres 19 d'octubre de 1960. Antoñita Moreno

La cantant sevillana presentava el seu espectacle *Candilejas 1960*, en el qual participaven el transformista internacional Teresiya, la parella còmica Laura i Duclos, el guitarrista García Alonso, entre altres.

Il·lustració 129. Façana del Teatre Russafa, 1960. Fons Culla

Divendres 28 d'octubre de 1960. Companyia de Revistes

José María Lasso presentava una companyia de revistes en la que havia agrupat a les màximes figures de la revista espanyola, les vedets Lícia Calderón i Ethel Rojo juntament amb els actors Antonio Casal i Manolito Díaz. Estrenaren la revista *¡Un lio de faldas!*, de Prada i Iquino, música del mestre Enrique Escobar.

Il·lustració 130. "¡Un lio de faldas!", 1960. Façana del Teatre Russafa. Fons Culla.

Del 23 al 27 de novembre de 1960. Organitzacions Lladró
 Presentava el seu espectacle *Carrusel Mágico del Varieté*, amb la reaparició de l'artista de la cançó espanyola Antonio Amaya, la veu flamenca de Niña de Huelva, el guitarrista Antonio M. de la Espada, els humoristes Los Dandy, les veus melòdiques de Les Germanes Galindo, Eli Soler, entre altres.

Il·lustració 131. Antonio Amaya, 1960. Façana del Teatre Russafa. Fons Culla.

Del 12 al 14 de desembre de 1960. Companyia de Revistes Colsada

L'empresari teatral presentava una de les seues companyies amb la vedet Dorita Imperio, acompanyada per l'actor còmic Noppy i la vedet Mari Francia. Pujaren a escena la revista *¡Ay mamá ... que nohecita!*, de Manuel Paso i Jiménez, música del mestre Laurentis.

Divendres 16 de desembre de 1960. Primera Companyia de Revistes Colsada

L'empresari teatral tornava al Russafa per a obrir la campanya de Nadal amb la seua primera companyia representada per la supervedet Gracia Imperio. La dona dels ulls musulmans es feia acompanyar pels actors còmics Luis Cuenca i Pedro Peña, junt amb les alegres xiques de Colsada. Estrenaren la revista d'humor *¡Llévame contigo!*, de Giménez i Allén, música dels mestres Laurentis i Monreal.

11.9.2. ANY 1961

Dissabte 28 de gener de 1961. Nova Gran Companyia Colsada

L'empresari presentava una nova companyia de revistes, en ella formaven part com a primeres figures, l'actor còmic de cine i teatre Ángel de Andrés junt amb la ja coneguda supervedet escandinava, Lill Larsson. Estrenaren la revista *Las Celosas*, de Giménez i Allen, música del mestre Laurentis. L'elenc artístic comptava amb l'actor Quique Camoiras i la vedet África Grajales.

Dimecres 15 de febrer de 1961. Gran Orquestra Levante de Jazz

Se celebrava un concert extraordinari amb una orquestra formada per professors músics solistes, dirigida per Octavio Ferrer i la participació de la parella de ball a ritme de rock, The Moreno Junior's.

Del 16 al 28 de febrer de 1961. Espectacle Internacional

Sota la direcció escènica i artística de Manuel Paso era presentada la revista *Chao-Chao, mi amor*, en la que participaven els ídols de la cançó italiana del moment com Torrebruno, Nella Colombo i la supervedet italiana Patrizia.

Diumenge 26 de febrer de 1961. Comissió Falla Sant Josep de la Muntanya-Terol
La Comissió de la Falla Sant Josep de la Muntanya-Terol, feia la presentació de les seues falleres majors i cort d'honor. Hi va haver una actuació a càrrec de les primeres figures del Festival de San Remo, Nella Colombo, Torrebruno, l'Orquestra de Jazz Zambra Club i de Rafael Conde «El Titi», entre altres artistes.

Dissabte 11 de març de 1961. Gran Companyia de Revistes Colsada

La companyia principal de revistes Colsada, es presentava amb la supervedet Carmen de Lirio acompanyada per l'actor còmic Luis Cuenca, Pedrito Peña i les alegres xiques de Colsada. Van estrenar la revista *El negocio de Salomé*, de Giménez i Allen, música del mestre Laurenti

Dimecres 1 de març de 1961. Varietats

L'empresari José María Lasso, presentava *Festival de Éxitos*, un espectacle que comptava amb les màximes figures del cine, ràdio i televisió com Lilian de Celis, Antonio Amaya, Estrellita de Palma, Alady.

Diumenge 2 d'abril de 1961. Espectacles Barry

Ismael Barry presentava *Ritmos de Color*, un espectacle de varietats amb els ritmes afro-cubans de la mà de l'artista cubana de color Gina Baró. L'elenc artístic el

formaven, l'atracció musical de Los Sol de Cuba, la cantant Conchita Argüelles, un duo de còmiques valencianes format per Angelita Sanfeliu i Paquita Velázquez anomenat Las Harlem's, la parella còmica Rafael Barry i Toni Jadell «Uno y medio», entre altres.

Il·lustració 132. "Ritmos de color", 1961.
Façana del Teatre Russafa.

Dissabte 29 d'abril de 1961. Espectacles Lasso

José María Lasso presentava les màximes figures de la revista, Lícia Calderón, Antonio Casal i la supervedet Gogó Rojo, en la divertida revista *Las Moninas de Velázquez*, de L. Navarra, Toni Leblanc, música del mestre Montoro.

Dilluns 15 de maig de 1961. Espectacles Lasso

Presentava *Carrusel de Estrellas*, amb Gina Baró, Antonio Amaya, Eugenia Roca, Alady, Los Sol de Cuba, Germanes Serrano i el ballet espanyol de Raquel Ribera.

Dimecres 14 de juny de 1961. Espectacles Barry

El teatre anunciava una temporada de preus econòmics en què poder presenciar un programa de varietats revistades amb la supervedet Eva Rik, i la mexicana Teresita Sol.

Dissabte 8 i diumenge 9 de juliol de 1961. Varietats

Continuava l'espectacle de varietats amb una llarga llista d'artistes encapçalats per la supervedet Eva Rik, Mari Milagros, Ros Mari-Maturana, Los 4 del Carmen, Conchita Argüelles, Los Moretis.

Dissabte 5 i diumenge 6 d'agost de 1961. Circuits Levante

Presentava al coreògraf Miguel de Miguel i les seues ballarines afrocubanes, l'atracció internacional d'Evelin and Mister Anthony.

Del 12 al 15 d'agost de 1961. Circuits Levante

Presentava un espectacle de varietats que comptava amb el ballarí i *cantaor* flamenc Miguel de los Reyes, com a primera figura. Acompanyat per Conchín Alonso, la ballarina clàssica Carmen Vargas, la parella de ball acrobàtic Mary and Yusse, l'humorista Cholín, entre altres.

Dissabte 19 i diumenge 20 d'agost de 1961. Circuits Levante

Presentava a la *tonadillera* valenciana Julita Díaz, el *cantaor* flamenc Juanito Molina, la parella de ball Rosa i Maturana, l'atracció musical de *rock and roll* amb Els 4 Rockels, entre altres.

Dissabte 26 i diumenge 27 d'agost de 1961. Circuits Levante

Presentava la reaparició d'un dels artistes més populars, Rafael Conde «El Titi», junt amb el cantant mexicà Pepe Marqués, la cantant Lidia Rody, els pallassos germans Poker, la cantant Mari Sol Canelles, entre altres.

Dissabte 2 i diumenge 3 de setembre de 1961. Circuits Levante

Presentava a la cantant Reme «La Malagueña», Blanquita García, el malabarista còmic Guintoff i l'atracció música vocal de «Los 4 Melódicos», entre altres.

Dissabte 9 i diumenge 10 de setembre de 1961. Circuits Levante

Presentava el sext i últim cap de setmana de l'estiu amb les estrelles del cant flamenc, Enrique «El Sevillano» i «El Mejorano». Compartien escenari la guanyadora del concurs *En Pos de la Fama*, organitzat per Ràdio València, Amparito Iglesias, el còmic de màxima actualitat del moment El Gran Pepote, Los Montejo, entre altres.

Dimecres 27 de setembre de 1961. Gran Companyia de Revistes d'Alfonso del Real
Debutaren amb l'estrena de la revista *¡Eramos poco y...!*, original d'Ángel Echenique i V. Carla, música dels mestres Montorio i Bernalt. L'elenc artístic estava format per Alfonso del Real, la vedet cinematogràfica Vicky Lagos, la primera vedet Mari Luz Real, Tony Gamar, la col·laboració de la supervedet francesa Sara Renoi, procedent del Folies Bergere de Paris, Rafael Castejón, Blanquita Lozano, Laura Ripoll, Luis Larra, Alberto Bausili. La companyia va estrenar també la revista *Ladrón a la fuerza*, original d'Alfonso Suárez, música del mestre José G. Bernalt.

Il·lustració 133. "Ladrón a la fuerza", 1961. Programa de mà. Fons Culla.

Divendres 6 al 16 d'octubre de 1961. Gran Companyia de Revistes José María Lasso presentava a Antonio Garisa i Mary Begoña, Lina Morgan, Gogó Rojo, Tito Mediano, Paquito de Osca, Martín Cao, en l'estrena de la revista *Pobrecitas Millonarias*, original de Perelló i A. Paso, música dels mestres Montorio i Bernalt. El 14 d'octubre presentaren la revista *Timoteo...¿ Qué las das?*.

Dijous 19 d'octubre de 1961. Carmen de Lirio

La supervedet Carmen de Lirio presentava l'espectacle internacional *¡Delirio...!*, amb l'actuació especial de Pepe Blanco, Trini Alonso, Carlos Miguel, Dick i Rubio, Loke Will, «Los Cuatro Barmans», l'humorista Romero, el ballet francès Roany Dancers, el primer ballarí Roberto Paratore, sota la direcció musical de Juan de la Prada.

Il·lustració 134. «Los Cuatro Barmans». Fons Culla.

Dijous 26 d'octubre de 1961. Gran Companyia de Revistes Colsada

La primera companyia de Colsada amb les primeres figures, Gracia Imperio, Luis Cuenca i Pedrito Peña, es presentava amb l'estrena de la revista *Mi esposa, la otra y yo*, de Paso i Giménez, música del mestre Laurentis.

Il·lustració 135. "Mi esposa, la otra y yo", 1961. Façana del Teatre Russafa. Fons Culla.

Dimarts 21 de novembre de 1961. Gran Companyia de Revistes

La companyia del trio còmic format pels actors Zori, Santos, Codeso, junt amb la gran actriu Queta Claver, es presentaven amb l'estrena de la revista *Tres eran tres... ¡Los novios de Elena!*, de Manuel Baz, música del mestre Fernando García Morcillo. Formaven part de la companyia Mili Pontiroly, María Luisa Arias, Enriqueta Delás, Emilio Alonso, Pepita Salguero, Manuel C. García, Mauro García, Juan Eguiluz.

Divendres 15 de desembre de 1961. Antonio Machín

El cantant internacional cubà, presentava el seu espectacle *Show 1961*. Formaven l'elenc artístic: la col·laboració del baríton Anton Navarro; el còmic Roberto Font; la ballarina Rocío Aragón; Alegría Burgos, premiada en el Festival de la cançó de Jerez de la Frontera; l'equilibrista Les Luimar; el ballet Las Cuatro Sacromontes, entre altres.

Divendres 22 de desembre de 1961. Revistes Colsada

L'empresari Colsada presentava els seus artistes exclusius, el còmic Cassen i la supervedet Katia Loritz juntament amb el ballet rus Les Kalsky Folliesen, en l'estrena de la revista *Se necesita un Marido*, original de Paso, Giménez, música de Laurentis.

11.9.3. ANY 1962

Dimarts 23 de gener de 1962. Companyia de Revistes Colsada

Colsada, presentava una nova companyia la qual duia de primera figura a la cantant Carmen Morell junt amb els actors còmics Noppi, Quique Camoiras i la vedet Mayte Zamora. Estrenaren la revista *¡Sigueme Nene!*, de Paso, Giménez i música del mestre Laurentis.

Il·lustració 136. "Sigueme nene", 1962. Façana del Teatre Russafa. Fons Culla.

Del 6 a l'11 de febrer de 1962. Circuits Levante

L'empresari Conrado Giménez, presentava la seua producció de varietats, *Ritmo, Atracción y Melodía*. Feia el seu debut en València el *cantaor* Gitanillo Rubio, creador de *Mi flor campera*, *Con el Tuqui*, *Ya vé usd*, *La dinastía*, enregistrades en

discos Regal i la *tonadillera* Mary Sánchez junt amb la reaparició del cantant mexicà Pepe Marqués.

Del 14 al 18 de febrer de 1962. Dolores Vargas «La Terremoto»

L'artista tornava d'una gira per París, Buenos Aires, Nova York, Madrid i Barcelona. Dolores Vargas i el seu quadre flamenc, presentava en València un espectacle folklòric music-hall d'estrelles titulat *Sangre morena*. Es feia acompanyar en escena per, Pepe Castellón, Germanes Reyes, Varcárcel-Valencia, Pastora Reyes, Los Cuatro Barmans. Krik i Krak.

Il·lustració 137. Dolores Vargas, 1962. Façana del Teatre Russafa. Fons Culla.

Dimarts 20 de febrer de 1962. Gran Companyia de Revistes Alfonso del Real

La companyia del conegut actor, al que acompanyaven les primeres figures, África Grajales, Tony Gamar, Rafael Castejón i les vedets Mary Luz Real i Pepita Prado, es presentava amb l'estrena de la comèdia musical en tres actes, *Los Reyes del Oeste*, de C. Morales i A. Suárez, música del mestre M. Monreal.

Dimecres 7 de març de 1962. Revistes Colsada

L'empresari presentava per primera vegada en València a la supervedet còmica, la mexicana Virma González, acompanyada del cantant i ballarí Bob Destiny en un espectacle de música i ritmes americans *Esto es América*. Compartien escenari, el primer actor i director Quique Camoiras i el duo d'humor Las Harlem's.

Dijous 15 de març de 1962. Primera Gran Companyia de Revistes Colsada

La companyia venia a cobrir la temporada fallera amb la supervedet Gracia Imperio, acompanyada pels actors còmics Luis Cuenca i Pedrito Peña, en l'estrena de la graciosa revista *¡Locas por Él!*, de Giménez, Allen, música del mestre Laurentis.

Del 3 al 9 d'abril de 1962. Antonio Molina

El conegut cantant flamenc, presentava el seu gran espectacle *Vendo Alegría*. Compartien escenari el concertista de guitarra Niño de Ricardo; el duo music-vocal Los dos Españoles; el creador de *full and rock* i del *twist*, Kurt Savoy; el mag de l'harmònica Juan Ortego; l'humorista Chanini, i la col·laboració especial de Fred Galiana, excampió d'Europa i d'Espanya de boxa, que es presentava en la seua nova modalitat com a cantant.

De l'11 al 15 d'abril de 1962. Organitzacions Lladró

Presentava *Ritmos, risas y...mujeres*, un espectacle de varietats format per cançons, balls i ritmes. L'elenc artístic estava compost per la cantant italiana Gianna Quinti, el trio d'acordions Los Galanti, el duo de ballet clàssic Mercedes i Rafael, la cantant melòdica Mari Carmen Blat, el còmic Paco Vila.

Diumenge 22 d'abril de 1962. Espectacles Barry

Ismael Barry dirigia un programa de varietats amb números de gran revista, balls i cançons melòdiques del moment, en el que intervenien gran varietat de figures com Lita Vici, Rafael Barry, Francisco Beltran, Los Locos del Rock and Roll, Rolando Pizarro, Mari Cruz Muñoz, Julita Díaz, Toni Jadell, entre altres.

Divendres 18 de maig de 1962. Funció Homenatge a Ángel Jiménez

Es va celebrar una gran funció homenatge de simpatia dedicada al crític musical Ángel Jiménez Torres, en la qual van col·laborar més de seixanta artistes: Bertini,

Bebé Palmer, Reme i Rogelio, Cándida Pérez, Pepote, Pepe Marqués, Pilarín Roig, Julita Díaz, Rafael Barry, etc.

Del 20 al 24 de juny de 1962. Espectacle Modern

Es presentava un espectacle modern titulat *Coco No-Banana Si*, en el que participaven Bebé Palmer, el flamenc Ángel Romero, el jove conjunt musical de cançons modernes Los Rockers, l'humorista Pepote, la cantant moderna Antoñita Román, entre altres.

Del 28 de juny a l'1 de juliol de 1962. Circuits Levante

El Teatre Russafa donava pas als seus ja coneguts famosos caps de setmana d'estiu, amb atraccions de varietats en les quals el públic podia gaudir de les actuacions del còmic Paco Flores, el grup musical Quinteto 32, la *tonadillera* Mary Sánchez, el Dueto Scala, Lidia Rody, el malabarista Guinottof, la parella de cant espanyol Pablo Romero i Juanita Imperio, entre altres.

Del 6 al 8 de juliol de 1962. Circuits Levante

En el seu tercer cap de setmana de varietats d'estiu, presentava a la cantant internacional Rosa Alexandra, el conjunt Los Liders, la ballarina clàssica Isa Martínez, entre altres.

Del divendres 13 al 15 de juliol de 1962. Circuits Levante

Presentava un espectacle de varietats amb l'actuació per primera vegada en València de la flamenca Rosa Morales, el cançoner àrab Ali del Cairo, el còmic germans Ortega, el flamenc Pepe Luis Almenar, entre altres.

Del 20 al 23 de juliol de 1962. Organitzacions Lladró

Tornava amb el seu espectacle titulat *Ritmos, risas, mujeres y...* Aquesta vegada la primera figura era el conegut artista establert en València Rafael Conde «El Titi». Compartien escenari l'atracció d'acordions Les Josephines, Paco Vila, Imperio del Carmen, Rosa Vargas, Chavalillo de la Sierra, entre altres.

Divendres 3 d'agost de 1962. Companyia de Teatre Dramàtic

Emilio Lamany presentava *El milagro de Ana Sullivan*, en dues parts i original de William Jibson, en versió espanyola de José López Rubio i adaptada al cine pel

director Arthur Penn en 1962. Sota la direcció d'Amparo Ferraz i Paco Terol, formaven la llista de la companyia els actors i actrius Enrique Albi, María Elena Gámez, Silvia Alarcón, Fina Albert, Fernando Valls, Enry Alb, Sumsi Caramés, María Gloria Cabanes, Marisa Fernández, Esther Ferré i María Isabel Solera.

Del 10 al 12 d'agost de 1962. Circuits Levante

Presentava el quart cap de setmana de varietats, i ho feia amb la reaparició de la parella de cant i ball espanyol Olimpia i Raga, el Trio Tenango, José Palanca, Berta Castan, entre altres.

Del 24 al 26 d'agost de 1962. Paquito Jerez

Presentava el seu espectacle de varietats *Mi cante a ritmo*, sota la direcció del mestre Escolies i la participació de l'orquestra Los Ritmicos, Yolanda Rey, Mercy Peña i Los Espuma.

Del 31 d'agost al 2 de setembre de 1962. Circuits Levante

Presentava el sext cap de setmana d'estiu amb la reaparició de la parella Olimpia i Raga, el Trio Tenango, les gracioses vedets valencianes Angelita Sanfeliu i Paquita Velázquez com Las Harlem's, Araceli Quiles, Mary Selma i Lolita Cano.

Del 6 al 9 de setembre de 1962. Organitzacions Talía

Presentava un espectacle de varietats amb l'artista flamenc Pepe Córdoba i la *cantaora* andalusa Mary de la Trinidad junt amb un elenc d'artistes com l'humorista Paco Flores, la cantant Viky Santel, la parella de ball Gloria i Rafael, entre altres.

Del 13 al 16 de setembre de 1962. Circuits Levante

Presentava la nova producció de varietats titulada *Fin de temporada*. Debutava com a primera figura la *bailaora* flamenca Teresa i la seua guitarra, junt amb el cantant Pepe Marqués, Els Rockers, entre altres.

Divendres 21 setembre de 1962. Antonio Machín

Presentava el seu espectacle internacional de varietats *Show 1962*, junt amb la polifacètica Antoñita Andalucía, la ballarina Rocío Aragón, l'humorista Kito, Los 4 Sacromontes, entre altres.

Dilluns 8 d'octubre de 1962. Operació Barcelona

L'empresa del Teatre Russafa, juntament amb el Sindicat Provincial de l'Espectacle, Sales de Festa, Llar del Músic, Sector del Circ i Varietats, Agrupació Sindical d'Agents Artístics i la participació de més de cinquanta artistes que aleshores es trobaven treballant en teatres de la ciutat, van oferir al públic un festival benèfic pels damnificats de les inundacions de Barcelona. Un espectacle de tres hores ininterrompudes sota el títol *Para Barcelona y por Barcelona*, que els artistes oferien desinteressadament i que els espectadors per 35 ptes. la butaca podien gaudir i ajudar a la ciutat comtal. Es van recaptar un total de 28.538,10 ptes.⁴⁸³

Del 10 al 16 d'octubre de 1962. Dolores Vargas
«La Terremoto»

La cantant presentava el seu espectacle de varietats *A tu vera*, acompanyada pel guitarrista José Castellón, la vedet Maruja Ordovas, les còmiques valencianes Las Harlem's, el *cantaor* Juanito Osuna, el *bailaor* Josele, entre altres.

Il·lustració 138. Maruja Ordovas. Fons Culla.

Del 22 al 28 d'octubre de 1962. Companyia de Revistes Carmen Esbri

L'estrella cinematogràfica i supervedet Carmen Esbri, presentava la seua companyia amb la representació de la revista *La media naranja*, de Fernández de Sevilla, música del mestre Moreno Torroba. Formaven llista de la companyia els primers actors Martín Cao i Luis Oar, les primeres vedets Diana Dalvin i Ivonne Laos, les actrius Manena Algora i Mari Paz Campos, els actors Ramón del Val, Francisco Bonmati, Fabián Conde, la ballarina Lita Yen, amb la direcció musical de García Cano.

---

483. «Festival en Ruzafa a beneficio de los damnificados de Barcelona», *Levante*, 9 d'octubre 1962. HMV.

Dimarts 30 d'octubre de 1962. Mary Santpere

Joaquin Gasa, presentava la seua nova producció de *Gran Música-Hall Hallo Hallo...Variety*; amb la gran còmica catalana Mary Santpere. Formaven part de l'espectacle *Lucky Latinos*, Georg Koné, Aladi. Sota la direcció musical d'Augusto Algueró, la direcció coreogràfica d'Alberto Portillo i la direcció artística de Joaquín Gasa.

Il·lustració 139. "¡Hallo, Hallo...variety!", 1962. Façana del Teatre Russafa. Fons Culla.

Del 13 al 19 de novembre de 1962. Paquito Jerez

Creador d'un nou estil, es presentava amb *Mi cante a ritmo*, un espectacle internacional que comptava amb la cantant americana Yolanda Dey, Blandy Blend, la *bailaora* flamenca Imperio de España, Emilita Blanco, la parella de ball Conchita i Luis, entre altres.

Dimarts 20 de novembre de 1962. Gran Companyia de Revistes Zori-Santos

Es presentaven amb l'estrena del sàinet còmic en dos actes *¡Antón Pirulero!*, de Manuel Baz, música del mestre García Morcillo. Formaven la companyia Amparo de Lerma, Rafael Somoza, Lolita Rivero, Keti de la Cámara, Mary Sol Cano,

Francisco Mateo, Antonio Cuadrado, Mauro García, mestres concertadors i directors
Roberto Estela i Pablo Luna.

Del 14 al 16 de desembre de 1962. Espectacles Alcañiz
Presentava *Galas Modernas*, un espectacle de varietats amb la vedet Maruja Fraguas
i la col·laboració especial de Pastora de Córdoba. Compartien escenari Las Harlem's,
els còmics Tin i Tina, Antonio Tornero, Carmen Guillen, entre altres.

Dimarts 18 de desembre de 1962. Nova Companyia de Revistes Colsada
La nova companyia de Colsada comptava amb la gran actriu i supervedet Queta
Claver, acompanyada de l'actor còmic Codeso, en l'estrena de la revista *¡Hijas de
mi vida!*, de Giménez i Allen, música del mestre Laurentis. Formaven l'elenc artístic
la primera vedet Mily Pontiroly, Félix Casas, Luis Oar, Ivet Venus, Manena Algora,
les alegres xiques de Colsada i el ballet Bataclan Dancer's.

11.9.4. ANY 1963

Divendres 11 de gener de 1963. Gran Companyia de Revistes Colsada
Dos dels exclusius artistes de Colsada feien la seua reaparició al Teatre Russafa, la
supervedet Gracia Imperio i aquesta vegada ho feia acompanyada de l'humorista
Cassen. Estrenaren la revista *Año nuevo...viuda nueva*, de Giménez i Allen, música
del mestre Laurentis.

Dimecres 27 de febrer de 1963. Gran Companyia de Revistes mestre Cabrera
Presentava a la suggestiva supervedet Licia Calderón, la primera vedet Mary Francia
i el primer actor Venancio Moreno, en l'estrena de la revista còmica *¡Boda
sin...Noche !*, de Blanca Flores i J. Valls, música del mestre Cabrera.

Del 6 al 13 de març de 1963. Antonio Molina
El reconegut cantant flamenc presentava el seu espectacle d'altres varietats *Vendo
Alegria*. En l'elenc artístic participaven La Greca, Niño de Ricardo, els premiats en
la cançó andalusa 1962 els Germans Arjona, la parella Elena i Antonio Martín, els
guitarristes Juan Rivas i Juan Espada, entre altres.

Dijous 14 de març de 1963. Gran Companyia de Revistes Colsada

La companyia comptava amb la superestrella cinematogràfica Katia Loritz, acompanyada per Luis Cuenca i Pedro Peña. Estrenaren la revista *Espérame en la Luna*, de Giménez i Allen, música del mestre Laurentis.

Diumenge 14 d'abril de 1963. Organitzacions Lladró

Presentava un espectacle de varietats encapçalat per la primera figura de Rafael Conde «El Titi», la cantant italiana Nella Colombo, Fernando Estesó, Vicky Santel, Amparín Mínguez, Joe Correira, Bel Rossy.

Del 24 d'abril a l'1 de maig de 1963. Espectacles Lasso

José María Lasso presentava *Festival*, un espectacle que comptava amb primeres figures de les varietats, revista, ràdio i televisió: Antonio Amaya, Bebé Palmer, Estrellita de Palma, Germanes Serrano, Ballet de Arte Espanyol, Baby i la col·laboració especial de Maruja Fraguas.

Del 3 al 20 de maig de 1963. Companyia Titular del Teatre Martín de Madrid

Sota la direcció artística de José Muñoz Román, la companyia estrenava la revista *El Conde de Manzanares*, del mateix Muñoz Román, música del mestre Montorio i Méndez Vigo. Formaven l'elenc artístic Mari Luz Real, Pepe Bárcenas, María Mayer, Rubens García, Rafael Cervera, Aurelia Ballesta, Soledad Cano, Tony Martín, Blas Almenara.

Dimecres 22 de maig de 1963. Organitzacions Lladró i Espectacles Lasso

Presentaven conjuntament l'espectacle de varietats *Frente a Frente*, amb Antonio Amaya i Rafael Conde «El Titi», junt amb Nella Colombo, Rocío Aragón, Paco Vila, Les Josephines, entre altres.

Il·lustració 140. Antonio Amaya, Rafael Culla, Nella Colombo i Rafael Conde «El Titi». Fons Culla.

Del 20 al 23 de juny de 1963. Espectacles Paco Alcañiz

Presentava un espectacle d'altres varietats titulat *Dos voces y un Desafío*, en el que ajuntava la parella de divos de la cançó flamenca, Niño Orihuela i Juanito Campos. Formaven part de l'elenc Mari Carmen Ruiz i els seus *Huapangos*, Maribel Arrue, Los Juncos, entre altres.

Del 27 al 30 de juny de 1963. Organitzacions Lladró

Presentava una nova producció de varietats titulada *Canciones de Ayer y Ritmos de Hoy*, amb Esmeralda Mistral, Pepe Marqués, Guzmán i Marín, Maruja Pedret, Paco Vila, Finita Blasco, entre altres.

Dissabte 6 i diumenge 7 de juliol de 1963. Organitzacions Lladró

Presentava el seu nou espectacle de varietats titulat *¡Diviértase...!*, amb Fina de Granada i Pepe Marqués, Germans Pajares, Germanes Díaz, Los Ducals, Loly and Puchi, Niño de Lucena, Juanito Segura, Puri and Loren i Randel.

Dissabte 13 i diumenge 14 de juliol de 1963. Organitzacions Lladró

Presentava el seu nou espectacle de varietats *¡Diviértase...! n° 2*, amb Fina Granada, Germans Pajares, Katy del Plata, Les Sirenes del Caribe, entre altres.

Dissabte 3 i diumenge 4 d'agost de 1963. Organitzacions Lladró

Presentava la nova producció de varietats *¡Diviértase...! n° 3*, amb Mari Carmen Montes, Fina Granada, entre altres.

Del 9 a l'11 d'agost de 1963. Organitzacions Lladró

Presentava *¡Diviértase...! n° 4*, amb Victoria de la Torre, Amparín Mínguez, entre altres.

Del 14 al 18 d'agost de 1963. Organitzacions Lladró

Presentava el nou espectacle de varietats *Canciones de Ayer y Ritmos de Hoy*, en el que debutava la reconeguda artista Estrellita Castro, junt amb Fernando Esteso i Rocío Aragón entre altres.

Dissabte 24 i diumenge 25 d'agost de 1963. Organitzacions Lladró

Presentava *¡Diviértase...! n° 5*, amb La Sultana de Jerez, Carmen Sala, Rafael de los Reyes, entre altres.

Dissabte 31 d'agost i diumenge 1 de setembre de 1963. Organitzacions Lladró

Presentava *Canciones de Ayer y Ritmos de Hoy*, amb Bertini, Rosa Vargas, Pepe León, entre altres.

Del 5 al 8 de setembre de 1963. Gala Radiofònica

El director teatral Juan J. de Lara, promotor d'espectacles presentava als joves guardonats en els concursos radiofònics de cançons i imitacions dels artistes de diferents estils musicals més coneguts del moment.

Divendres 20 de setembre de 1963. Antonio Machín

L'artista cubà tornava amb el seu espectacle de varietats *Show 1963*, en el que participaven la Gran Orquestra Atracció, Antoñita Andalucía, Merchy i Troya, Henry, Trio Pavón, Maite Galán, Foncho, Geny and Reynet.

Del 9 al 14 d'octubre de 1963. Organitzacions Lladró i Espectacles Lassó

Presentaven al Duo Dinámico, els cantants de moda del moment en un superespectacle musical titulat *Dinámico Show*, amb la participació de la veu mexicana Ana Mª González, El Gran Fele, Marianela i Jaime, Paddy i Cia, Duarty, Gloria and Zarco, les Germanes Serrano.

Il·lustració 141. El dúo Dinámico, 1963. Programa de mà. Fons Culla.

Dimarts 15 d'octubre de 1963. Gran Companyia de Revistes Ethel Rojo

S'inaugurava la temporada de grans revistes amb la supervedet internacional Ethel Rojo. Presentava *¡2 piernas 20 millones!*, un espectacle musical original de Garinei i Giovannini, música de Kramer, adaptació de C. Murillo. L'espectacle duia més de 800 representacions als teatres madrilenys Martín i Calderón. Formaven l'elenc artístic, Ethel Rojo, Gogó Robins, José Sazatornil «Saza», Juan Riquelme, Tito Medrano, Ballet Colins, direcció artística Fernando Granada.

Il·lustració 142. Ethel Rojo i Gogó Robins, 1963. Programa de mà. Fons Culla.

Divendres 8 de novembre de 1963. Juanito Valderrama

L'artista flamenc presentava *Gran Parada Flamenca*, amb la participació d'Adelfa Soto, Gracia de Triana, Enrique Montoya, Lolita Torres Valderrama, Gloria Romero, Los Gaditanos, Angelita i Funez amb el ballet Macarenas, els guitarristes Ramón de Algeciras i Manolo Carmona.

Dimarts 19 de novembre de 1963. Espectacles Lasso

Presentava *Cara a Cara*, amb Antonio Amaya i Rafael Conde «El Titi» i la participació de Julita Díaz, Rocio Aragón, Kito, entre altres.

Dimecres 11 de desembre de 1963. La Greca

Presentava l'espectacle *Baile de Fuego*, junt amb Kurt Savoy, Ballet Los Lucena, Los Levantinos, Los Moloys, Rafaela de Córdoba, Juan Espada, Juanito Osuna, Juan Espada, Romero.

Dijous 19 de desembre de 1963. Gran Companyia de Revistes Colsada

La companyia en la qual figurava la supervedet Gracia Imperio, acompanyada pels actors còmics Codeso i Paquito de Osca i la primera vedet Mily Ponty, tornaven al Teatre Russafa per a la campanya de Nadal.

Estrenaren la revista *¡Ay que Ladrona!*, de Giménez i Allen, música del mestre Laurentis.

Il·lustració 143. Gracia Imperio. Fons Culla.

11.9.5. ANY 1964

Dijous 9 de gener de 1964. Gran Companyia de Revistes Colsada

Continuava la companyia de Colsada i la suggestiva supervedet Gracia Imperio com a artista principal. Acompanyada de Manolito Codeso, Mily Ponty, Bataclan Dancer's i les alegres xiques de Colsada. da Estrenaren *Véndame su marido*, una revista original de Giménez i Allen, música del mestre Laurentis. La companyia es va acomiadar el 20 de gener.

Dimecres 29 de gener de 1964. Organitzacions Lladró

Presentava a la cupletista Maruja Lozano en *La Canción viste de Gala*, un espectacle de varietats en el qual participaven, Luisita Tenor en cançó melòdica, Parra's en humor, María Teresa Carbonell en ball, entre altres.

Dimecres 5 de febrer de 1964. Espectacles Gonzarini

Presentava a l'actor Pepe Blanco i la supervedet Mary Francia en l'espectacle de revista *Mujeres a la carta*. Formaven la companyia Kay Dallen, Esperanza Reyes, Ángela Beoni, Ballet Albéniz.

Dijous 13 de febrer de 1964. Espectacles Lasso

Presentava a Antonio Amaya i Rafael Conde «El Titi», en l'espectacle de varietats

Vamos al Ruzafa, amb la participació d'Estrellita de Palma, Rocío Aragón, Kito i el Ballet Sacromonte.

Il·lustració 144. Rafael Conde
"El Titi", 1964. Fons Culla.

Dijous 21 de febrer de 1964. Organitzacions Martín

Presentava a l'estrella del cuplet Mari Fé de Triana amb l'espectacle *La Maestra Giraldilla*, original de Molina Moles, A. Marcos i Marcos Manuel, música del mestre Manuel Quiroga. Formaven l'elenc artístic el conjunt vocal Los Chimberos; el rapsode José Calvo; el còmic Luis Moscatelli; el flamenc Rafael Heredia; i la *bailaora* Carolina de los Reyes.

Del 4 al 8 de març de 1964. Organitzacions Lladró

Presentava l'espectacle *Show Internacional*, amb la supervedet Gracia Imperio, Victoria de la Torre, el ballet Los de la Cava, el trio vocal Los Iberian's, l'humorista Gran Fele.

Dimarts 10 de març de 1964. Primera Gran Companyia de Revistes Colsada

L'empresari Colsada un any més tornava a acaparar la temporada fallera al Teatre Russafa. Presentava a la supervedet Finita Ruffet, acompanyada dels actors còmics Luis Cuenca i Pedro Peña. Estrenaren la revista còmica *Pepe, ... ¡ Que las das !*, original de Giménez, Allen i García, música del mestre Laurentis.

Del 8 al 13 d'abril de 1964. Rosita Ferrer

L'estrella de la cançó Rosita Ferrer i el divo del cant flamenc Manolo «El Malagueño», presentaven l'espectacle de varietats *Música y Globos*.

Il·lustració 145. “¡Tú...tranquilo!,
1964. Façana Teatre Russafa.
Fons Culla.

Dimarts 14 d'abril de 1964. Gran Companyia de Revistes Mestre Cabrera

La companyia de revistes es presentava amb l'escultural supervedet Angela Beonni, l'actor Quique Camoiras, la primera vedet Kay Dallen, el galà còmic Félix Casas i la col·laboració especial de l'actor còmic Eduardo Hernández. Estrenaren la revista còmica *¡Tú...tranquilo !*, de C. Murillo i J. Valls, música del mestre Cabrera. El dimarts 28 d'abril estrenaren la revista *Boda...sin noche*, de Blanca Flores i J. Vall, música del mestre Cabrera.

Dimarts 5 de maig de 1964. Rafael Conde «El Titi»

L'artista presentava l'espectacle de varietats *El Titi vuelve*, amb la participació de Margarita Sánchez, Pablo Palos «Palitos», Nello, Carmen i El Guerra, Graciela.

Dijous 21 de maig de 1964. Rafael Farina

El conegut com a «El rey gitano», presentava *Guitarra y Canela*, un espectacle flamenc amb Tona Radely i el Ballet Racial, Angelita Font, Merci Peña, entre altres.

Del 30 de maig a l'1 de juny de 1964. Espectacles Alcañiz

Presentava l'espectacle de varietats *Romeria Moderna*, en el que participaven Titina Vela i Angelillo de Valladolid, Mari Carmen Arcos, entre altres.

Divendres 5 de juny de 1964. Estrelles de la Ràdio 1964

Juan J. de Lara, presentava un espectacle amb les actuacions dels més destacats guardonats en els diversos concursos radiofònics de cançons de l'època.

Del 27 al 29 de juny de 1964. Espectacles Alcañiz

Presentava a la reconeguda parella d'art espanyol Olimpia i Raga en l'espectacle de varietats *Variete Show*. Formaven elenc artístic Los Trebol i Luisa Romero, Mari Carmen Salas, Estrellita del Mar, entre altres.

Dissabte 4 i diumenge 5 de juliol de 1964. Espectacles Alcañiz

Presentava a Manolo «El Extremeño» i Amalia Paniagua en l'espectacle *¡¡¡Taxi... al Ruzafa!!!*, juntament amb una desfilada d'artistes de tots els gèneres.

Dissabte 1 i diumenge 2 d'agost de 1964. Espectacles Alcañiz

Presentava a la supervedet Tere Sol en l'espectacle de varietats *Canciones, Ritmos y Alegria*.

Divendres 7 d'agost de 1964. Espectacles Barry

Presentava *Las bellezas de Barry*, un espectacle de varietats amb Mari Cruz Muñoz i Magda Castelló.

Dissabte 12 i diumenge 13 de setembre de 1964. Espectacles Alcañiz

Presentava l'espectacle de varietats selectes *Arco Iris*, amb les actuacions de Chiqui Baquer, el professor May-Royer, Pepita Monfort, Los Pajares, Niño Segura, entre altres.

Divendres 18 de setembre de 1964. Antonio Machín

El famós cantant cubà celebrava les seues noces de plata d'èxits consecutius en Espanya amb l'espectacle de varietats internacionals *Bodas de Plata*.

Del 9 al 19 d'octubre de 1964. José Guardiola

El cantant de música moderna presentava el seu nou espectacle *¡Europa Hit!!*, en què participaven Lita Torelló, el grup musical Los Sirex, els Germans Calatrava, entre altres.

Dimarts 20 d'octubre de 1964. Porrina de Badajoz

Recital de cant en dues parts amb el gran *cantaor* flamenc Porrina de Badajoz, acompanyat pels guitarristes Pepe Badajoz i Juan Salazar.

Del 18 al 22 de novembre de 1964. Organitzacions Lladró

Presentava el grup de pop musical The Mosquitoes, en l'espectacle modern *Liverpool Show 1964*, en el qual participaven la cantant Rosalia, Vicky Santel, Los Champan's, entre altres.

Dimarts 24 de novembre de 1964. Rafael Conde «El Titi»

Aquesta vegada «El Titi», compartia escenari amb «Las Bellezas de Barry».

Del 4 al 9 de desembre de 1964. Exclusives Montilla i Organitzacions Lladró

Presentaven *Clarines de España*, un gran espectacle que reunia la participació d'un gran nombre d'artistes de les varietats.

Divendres 11 de desembre de 1964. Ethel Rojo

La supervedet, presentava l'espectacle internacional *¡Al rojo vivo!*, amb l'humorista argentí Orlando Marconi, l'actor còmic Codesito i l'actriu Blanca Iglesias.

Il·lustració 146. "¡Al rojo vivo!", 1964. Programa de mà. Fons Culla.

11.9.6. ANY 1965

Dimarts 5 de gener de 1965. Revistes Colsada

L'empresari Colsada, presentava a la vedet porto-riquenya Addy Ventura acompanyada de l'actor còmic Paquito de Osca en l'estrena de la revista *Bienvenida Miss Ketty*, amb el llibret de Giménez i la música del mestre Laurentis.

Dissabte 5 de febrer de 1965. Gran Companyia Titular de Revistes del mestre Cabrera

El mestre Cabrera presentava la seua companyia amb el reconegut actor pamplonès Pedro Osinaga i l'actriu vedet Esperanza Roy. Estrenaren la revista *¡Oh...la dulce vita!*, en dos actes i vint-i-vuit quadres original de Leandro Navarro –fill–, música

dels mestres Antonio Cabrera i Daniel Montorio. Compartien escenari, Bebe Palmer, Quique Camoiras, Juan Balaguer, Manuel Castro, The Madison Ballet.

Dimarts 23 de febrer de 1965. Gran Companyia de Revistes Còmiques

Es presentava Adrián Ortega, Beatriz Savon, Rubens García i Diana Davey, amb l'estrena de la revista en dues parts *Las 7 niñas de Ecija*, original de Pedro Llabrés i Juan de Azaila, música del mestre José García Bernalt.

Del 5 al 10 de març de 1965. Antonio Molina

Presentava *Pregón de Coplas*, un espectacle que unia les atraccions més sensacionals del *music-hall* amb Kurt Savoy i Mercedes Caro.

Divendres 12 de març de 1965. Gran Companyia de Revistes Colsada

La primera companyia de l'empresari Colsada, presentava a la supervedet internacional Katia Loritz acompanyada dels actors còmics Luis Cuenca i Pedro Peña. Estrenaren la revista còmica fantàstica *Mujeres Artificiales*, de Giménez, Allen i García, música del mestre Laurentis.

Diumenge 18 d'abril de 1965. Espectacles Barry

Ismael Barry, inaugurava la temporada de primavera amb l'espectacle de varietats *Como en París*, amb Gina Baró, Bob Destiny i Carmen Apolo.

Dimarts 25 de maig de 1965. Espectacles Lasso

José María Lasso presentava a Antonio Amaya, Gracia Imperio i Rafael Conde «El Titi», en *Desafío*, un espectacle de varietats amb música i humor. El Teatre Russafa va haver de penjar el cartell d'entrades exhaurides, tant a la funció de tarda com per a la de nit.

Del 26 al 29 de juny de 1965. Festival de Varietats

Grandiós programa en homenatge a les varietats amb un espectacle titulat *Carrusel Femenino del Varietés*. Un espectacle que es componia de cançons, balls, flamenc, música moderna, *twist*, danses, etc. on les protagonistes eren totes dones artistes.

De l'1 al 5 de juliol de 1965. Paquito Jerez

El cantant creador d'un nou estil es presentava amb l'espectacle *Billetes verdes 1965*. Un espectacle de varietats amb les actuacions de Nina and Piper, Trio Majona, Germans Egea, Diana Lois, La Cordobesita, entre altres.

Dissabte 31 de juliol i diumenge 1 d'agost de 1965. Espectacles Alcañiz

Presentava *Los Formidables*, un espectacle d'altres varietats amb una desfilada d'artistes amb diversitat de gèneres com Las Charles, Sueco Herrera i Los Escorpiones, Adela Durban.

Il·lustració 147. «Las Charles». Fons Culla.

Dissabte 7 i diumenge 8 d'agost de 1965. Espectacles Alcañiz

Presentava *Varietades Selectas*, amb Mari Cruz Muñoz, Rola and Rola, Carmen Baró, Bell Rosso, entre altres.

Dissabte 14 i diumenge 15 d'agost de 1965. Espectacles Alcañiz

Presentava *Maravillas de Arte*, un espectacle d'altres varietats amb el conegut Bertini com a primera estrella i la parella de ball Reina i Jose, José Rivelles, Emma Vera, entre altres.

Dissabte 21 i diumenge 22 d'agost de 1965. Espectacles Alcañiz

Presentava *Galas Modernas*, un espectacle d'altres varietats amb la primera figura Carmen de España, Estrellita del Mar, Los Cuatro Rayers, Roberto, entre altres.

Del 24 al 26 d'agost de 1965. Espectacle de Màgia

Un espectacle de màgia i suggestió amb el fantasista brasiler «El gran Orlando», qui presentava un número espectacular titulat *Entre la vida y la muerte*. Compartia escenari amb el professor Landil i el seu número *Adivinación hora de relojes* i la suggestió a distancia.

Divendres 27 d'agost de 1965. Espectacles Lasso

José María Lasso presentava a Gracia Imperio, Rafael Conde «El Titi» i Julita Díaz en *Colorines*. Formaven part d l'espectacle: Las Charles, Maby Pajares, Trio Majoma, Danilo, Lolita Arévalo.

Il·lustració 148. "Colorines", 1965. Programa de mà. Fons Culla.

Divendres 10 de setembre de 1965. Espectacles Vibar-Andogar

Presentava a Juanito Maravilla i Las Paquiras, en l'espectacle de varietats *Rosas de España*. Un espectacle en el qual participava Juanito Peña, Chiquito de Cádiz, Sara Sansova i l'humorista Kelo.

Divendres 17 de setembre de 1965. Antonio Machín

Presentava el seu nou espectacle *La vida empieza a las 7*, amb Macarena del Río, Los dos Españoles, Ruby, Mercedes i Rafael, The Donald Brothers, Ciro Rimac, Soledad, «El Guerra», entre altres.

Dimecres 6 d'octubre de 1965. Espectacles Lasso

José María Lasso presentava el famós *showman* argentí Luis Aguilé, en l'espectacle internacional *Cita de Estrellas*, amb els presentadors i humoristes Franz Joham i Gustavo Re amb la participació de l'actor Manuel Codeso i el cantant valencià Bruno Lomas.

Dimarts 19 d'octubre de 1965. Pedrito Rico

El cantant d'Elda que havia triomfat en tota Llatina-Amèrica, presentava *De América a España*, un espectacle que rendia homenatge als artistes que com ell havien emigrat a Amèrica per trobar fama i reconeixement artístic.

Del 3 al 9 de novembre de 1965. José Guardiola

El cantant i la seua orquestra presentava el *Show J. G. 65*, amb l'atracció còmica dels germans Calatrava, entre altres artistes.

Il·lustració 149. José Guardiola, 1965. Programa de mà. Fons Culla.

Dimecres 10 de novembre de 1965. Gran Companyia de Revistes «IRIS»

Sota la direcció de Manuel Paso la companyia presentava la primera estrella Esmeralda Mistral, el primer actor còmic Venancio Moreno, la primera vedet Pepita

Ródenas i el primer actor Luis Barbero. Estrenaren la revista *Una mujer despechada*, original de M. Paso, música dels mestres Montorio i Cofiner.

Del 9 al 13 de desembre de 1965. Isa Torres

La *tonadillera* presentava *Cabalgata de Estrellas*, un espectacle de varietats sota la direcció artística i escènica de Los Champan, la participació de la supervedet Joanny, el ballet Argenti, Ana Bristol, entre altres.

Dimarts 14 de desembre de 1965. Revistes Colsada

Presentava a la vedet porto-riquenya Addy Ventura, en l'estrena de la revista còmica i de vodevil *Las fascinadoras*, de Giménez, música del mestre Laurentis. Compartien escenari, Ruben García, Eugenia Roca, Noppy, Bataclan Dancer's i les alegres xiques de Colsada.

11.9.7. ANY 1966

Divendres 14 de gener de 1966. Gran Companyia de Revistes de Queta Claver

L'actriu i vedet Queta Claver tornava al Russafa acompanyada de l'actor José Sazatornil «Saza» i el còmic televisiu Luis Sánchez Polack «Tip», en l'estrena de la revista *¡No lo cuente, por favor!*, de Camilo Murillo Sanmartín i Medina, música del mestre Federico Moreno Torroba.

Il·lustració 150. "¡No lo cuente por favor!", 1966. Programa de mà. Fons Culla.

Dimecres 2 de febrer de 1966. El Titi i Julita Díaz

Rafael Conde «El Titi» acompanyat per la cantant Julita Díaz, presentaven l'espectacle de varietats *¡Estamos en el Ruzafa...!*.

Dijous 25 de febrer de 1966. Primera Gran Companyia de Revistes Colsada

La companyia titular del Teatre Apolo de Barcelona es presentava amb l'estrella cinematogràfica internacional Ingrid Garbo, protagonista de les pel·lícules *El hombre y el mono*, *Viva Acapulco*, *Retorno a las minas del rey Salomón*. La vedet era acompanyada pels actors còmics Luis Cuenca i Pedro Peña. Estrenaren la revista còmica *Las noches de Herodes*, de Giménez, Allen i García, música del mestre Laurentis.

Diumenge 10 d'abril de 1966. Gran Companyia de Revistes Manuel Paso

Presentava a la supervedet Finita Rufett, acompanyada dels actors còmics Roberto Samsó i Juan Balaguer, les actrius Mercedes Llofrú i la segon vedet Nita Ortega. Representaren els quadres musicals: *Tres hombres para mi*, *Que bonito es el amor*, *El volcan*, *Presidaria*, *En la selva*, *¡Ay, los hombres!*, *La ingenua*, *Vaya usted con Dios*, *¡Que tios!*, *Bandoleros Calabreses*, *Cara sucia*, *Apoteosis*.

Diumenge 17 d'abril de 1966. Extraordinària Matinal

A les 11 h, el teatre obrí les portes a una matinal que donava cita als millors cantants novells de les terres valencianes amb l'espectacle titulat *Valencia, Tierra de Artistas*, i l'actuació especial de Bruno Lomas i el seu nou conjunt.

Il·lustració 151. Bruno Lomas. Fons Culla.

Del 29 d'abril a l'1 de maig de 1966. Espectacles Lasso

José María Lasso presentava Franz Joham i Gustavo Re en el superespectacle *Europa Musical 1966*, amb la participació de Yllana i el *show* Op-Art, Johnny el creador del ball de la *yenka* i l'actuació especial de Bruno Lomas.

Diumenge 1 de maig de 1966. Matinal

Tornava la matinal *Valencia, Tierra de Artistas 1966*, en la que participaven els millors cantants novells i amb l'actuació especial del conjunt musical valencià Los Protones.

Divendres 6 de maig de 1966. Antonio Amaya

L'artista presentava el seu espectacle de varietats *¡Canciones, risas y ...Olé!*, amb la participació de Parra's, les germanes Serrano, Pepe Marqués, entre altres.

Il·lustració 152. Antonio Amaya. Fons Culla.

Dijous 12 de maig de 1966. Companyia de Revistes Colsada Titular del Teatre La Latina de Madrid

L'empresari Colsada presentava a la genial artista coneguda en teatre i televisió Lina Morgan, acompanyada per l'actor còmic no menys conegut Juanito Navarro. Representaren el conflicte conjugal en vodevil *Dos maridos para mi*, d'Arana i Giménez. música del mestre Laurentis. Formaven part de la companyia, la vedet

italiana Ángela; l'actor Tito Medrano; la primera actriu Manena Algora; el ballet anglès The London Can-Can.

De l'1 al 9 de juny de 1966. Gran Companyia de Revistes Celia Gámez

La gran artista argentina Celia Gámez, es presentava al Teatre Russafa com a protagonista de l'estrena de la revista *Mami, llévame al colegio*, una versió moderna de la famosa revista *Las Leandras*, de José Muñoz Román amb la música del mestre Francisco Alonso. Acompanyaven a la veterana vedet els actors Pepe Bárcenas i Manolito Díaz.

Il·lustració 153. "Mami, llevame al colegio", 1966. Programa de mà. Fons Culla.

Del divendres 24 al diumenge 26 de juny de 1966. Espectacles Alcañiz

Presentava l'espectacle de varietats *Alegría en Verano*, amb la flamenca María Reyes i la participació d'artistes de diversos gèneres.

Del 27 al 29 de juny de 1966. Juanito «El Mejorano»

Presentava el seu espectacle internacional de flamenc, modern i d'humor, *Mujeres 007*.

De l'1 al 3 de juliol de 1966. Espectacles Alcañiz

Presentava l'espectacle de varietats *A Todo Color*, amb la musa del cant flamenc Maria Reyes, la ballarina Sara Sansova i una desfilada d'artistes més.

Del 8 al 10 de juliol de 1966. Espectacles Alcañiz.

Presentava l'espectacle de varietats *Que lo pasen bien*, amb Tona Radely, Gloria and Ralph, Linda Chery, El Gran Gurrea i una desfilada d'artistes de tots els gèneres.

Del 30 de juliol a l'1 d'agost de 1966. Espectacles Alcañiz

Presentava l'espectacle de varietats *Fin de Feria*, amb la *tonadillera* Isa Torres, Ángel de la Mancha, Las Albertis, Germanes Garcés, Fernando Esteso, entre altres.

Del divendres 5 al diumenge 7 d'agost 1966. Espectacles Alcañiz

Presentava l'espectacle de varietats *¡Aló...Aló..España!*, amb la supervedet americana Liz Dior i la jove *tonadillera* murciana, establida en Torrent, Antoñita Peñuela, entre altres.

Del 12 al 15 d'agost de 1966. Espectacles Alcañiz

Presentava *¡Diviertase Usted!*, un gran espectacle de varietats amb la participació de les millors atraccions de la temporada que comptava amb la primera figura de la cançó espanyola i moderna Carmen Espanya.

Del divendres 19 al diumenge 21 d'agost de 1966. Espectacles Alcañiz

Presentava *Solera Andaluza*, un espectacle de varietats amb la flamenca Gloria Romero, Chavalillo de la Sierra, Anamar, entre altres artistes de diversos gèneres.

Del divendres 26 al diumenge 28 d'agost de 1966. Espectacles Alcañiz

Presentava l'espectacle de varietats *Así Canta España*, amb María Reyes, Antoñita Peñuela, i l'humorista Fernando Esteso.

Del 2 al 4 de setembre de 1966. Espectacles Alcañiz

Presentava el *Festival de Varieté*, en homenatge als triomfadors de fi de temporada d'estiu amb una desfilada d'artistes de tots els gèneres.

Dimarts 6 de setembre de 1966. Nova Companyia de Revistes Colsada

S'inaugurava la temporada amb la companyia de revistes Colsada, la vedet Queta Claver i el primer actor i director Quique Camoiras. Estrenaren la graciosa revista *¡Ay que viuda!* d'Arana i Giménez, música dels mestres Laurentis i Dolz.

Divendres 23 de setembre de 1966. Antonio Machín

Presentava *Melodias Inolvidables, de ayer, hoy y siempre*, junt amb la seua orquestra i la participació d'artistes com Maite Galán, Chanini, Merche y Troya, Donald Brothers, Las Charles.

Dijous 6 d'octubre de 1966. Luis Aguilé

El conegut artista argentí tornava al Russafa amb un espectacle que reunia artistes com la vedet África Prats, Richardine, Codesito, Juanita Banana, Chanini, Biarritz Ballet, Roberto Samsó, Alexandra.

Dilluns 17 d'octubre de 1966. Companyia de Revistes Colsada titular del Teatre La Latina de Madrid

Tornava al palau de la revista valencià, la companyia que encapçalava la reconeguda còmica de teatre, cine i televisió Lina Morgan, acompanyada pel primer actor còmic Juanito Navarro. Estrenaren la revista còmica *¡Quiero ser mamá!*, d'Arana i Giménez, música dels mestres Laurentis i Dolz.

Dilluns 14 al 29 de novembre de 1966. Gran Companyia de Revistes Colsada

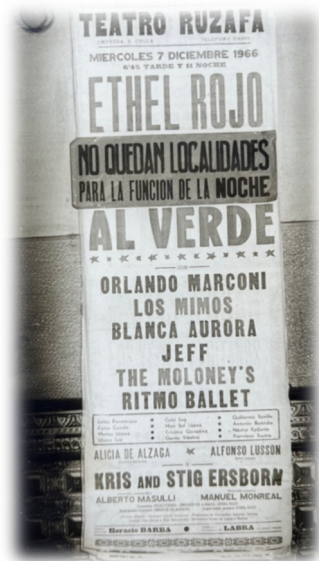
L'empresari Colsada presentava a la supervedet Ingrid Garbo, junt amb el primer actor còmic Venencio Moreno en l'estrena de la revista *Me las llevo de calle*, de Giménez, Allen i García, música dels mestres Laurentis i Dolz. Compartien escenari, la primera vedet Anita Luna, l'actor còmic Joe Correira, l'actriu còmica Eugenia Roca, el ballet anglès Kalsky-Bartell.

Dimecres 30 de novembre de 1966. Espectacles Lasso

Presentava al conegut humorista Cassen, en el superespectacle *A reir tocan*, en el qual participaven Los Ye-Yes Gaditanos, la cantant moderna Lícia, els internacionals Les Salvini, Los Brunos, Chark and Bertý, Basilio i les seues danses d'Espanya.

Dimecres 7 de desembre de 1966. Ethel Rojo

La supervedet presentava el seu espectacle de *music-hall* titulat *Del Rojo al Verde*, amb Orlando Marconi, Los Mimos, Blanca Aurora, Jeff, The Molonell's, Ritmo Ballet, Alicia de Alzaga, Alfonso Lusson i Rossy Baron, direcció coreogràfica d'Alberto Masulli.

Il·lustració 154. Cartell d'entrades exhaurides, 1966. Fons Culla.

Dimarts 20 de desembre de 1966. Gran Companyia de Revistes Colsada

El gran empresari de les revistes tornava per a obrir la temporada de Nadal amb la supervedet porto-riquenya Addy Ventura, acompanyada pel primer actor i director Adrián Ortega, el primer actor còmic Rubén García i la primera vedet Mary Francia. Estrenaren la revista còmica fantàstica *Las Intocables*, de Giménez, musicada pels mestres Laurentis i Dolz.

11.9.8. ANY 1967

Dimarts 10 de gener de 1967. Rafael Conde «El Titi» i Salomé

L'artista de la copla apareixia acompanyat de Salomé, cantant guardonada al Festival de la Cançó del Mediterrani i que en un futur –1969– representaria Espanya al Festival d'Eurovisió amb la cançó *Vivo cantando*. Van debutar amb l'espectacle de varietats *¡Ya estoy aquí...!*.

Il·lustració 155. Rafael Conde i Salomé, 1967. Programa de mà. Fons Culla.

Dimarts 24 de gener de 1967. Companyia de Revistes Joaquín Gasa
Tornava al Russafa la gran còmica catalana Mary Santpere amb l'espectacle *¡¡El fabulosos Music-Hall...!!*, en el que participaren artistes diversos com Joaquín Gasa Jr., Igea Brothers, Liz Dior, entre altres.

Divendres 17 de febrer de 1967. Primera Gran Companyia Titular de Revistes Colsada
Presentava a la supervedet internacional Diana Darvey acompanyada del gran actor còmic Luis Cuenca i de Pedro Peña. Estrenaren la revista *¡Moisés, como te ves!*, de Giménez, Allén i García, música dels mestres Laurentis i Dolz.

Diumenge 26 de febrer de 1967. Presentació fallera major Falla Cuba-Puerto Rico
El diumenge, a les 11 h del matí, al Teatre Russafa es va fer la presentació de la fallera major de la Falla Cuba-Puerto Rico, la senyoreta Isabel Elena de Mandaluniz i Castelo. Hi va haver una actuació d'artistes de varietats com Rosita Amores, Joe Correia, Las Charles, entre altres i una representació del sàinet faller *Desfici i...endavant*, de Francisco Larrea a càrrec del grup de teatre faller.

Diumenge 26 de març de 1967. Nova Companyia de Revistes Colsada
S'inaugurava la temporada de primavera amb la companyia de revistes encapçalada per l'actriu i vedet Queta Claver, acompanyada de l'actor i director Quique Camoiras. Estrenaren la revista còmica *Se traspasa señora*, d'E. Arana i Giménez, música dels mestres Laurentis i Dolz.

Divendres 21 d'abril de 1967. Gran Companyia de Revista Valenciana
 Es presentava amb l'estrena de la revista valenciana en dos actes i vint-i-dos quadres *All i Pebre i Ensalá*, d'Alfredo Sendín Galiana, música dels mestres Ramón Puig i Enrique Clérigues. Els diaris comentaven que des de l'èxit de *La cotorra del mercat*, els escenaris de la ciutat no havien tornat a representar altra revista d'humor valencià. L'elenc artístic estava format per: Linda Cheri, José Marín, Maruja Villanueva, Rafaela Rodrigo, José Javier Fuster, Pepe Gil, Mercedes Maña, José Mora, amb la col·laboració estel·lar de Julita Díaz i del famós coreògraf Juanjo i el seu ballet internacional. La direcció musical estava sota la batuta del mestre Belenguer Estela i la direcció artística anava de part del mestre José Marín. El vestuari anava a càrrec de la sastreria Mejías. El dijous 8 de juny, van celebrar la funció número cent d'aquesta revista amb la inclusió de nous quadres per a reforçar l'espectacle.

Il·lustració 156. "All i pebre i ensalá", Julita Díaz, 1967. Programa de mà. Fons Culla.

Divendres 23 de juny de 1967. Gran Companyia de Revista Valenciana
 Es celebrava l'homenatge del popular actor Daniel Benítez, per les seues bodes d'or dalt de l'escenari amb la 130 representació de la revista valenciana *All i Pebre i Ensalá*. El programa constava de dues parts: en la primera, es va representar la revista valenciana de Sendín Galiana i en la segona part titulada *Exaltació del teatre valencià*, es van representar fragments de textos corresponents a les obres

valencianes: *Les viudes de la plaseta*, *Danza valenciana*, *La cotorra del mercat*, *Arròs en fesols i naps*, *A la vora del riu mare* i *Les Barraques*.

Del divendres 7 al diumenge 9 de juliol de 1967. Espectacles Alcañiz
Presentava l'espectacle de varietats *Canciones*, *Coplas* y *Alegría*, amb l'actuació d'Isa Torres, Linda Cherry, entre altres artistes.

Dissabte 5 i diumenge 6 d'agost de 1967. Espectacles Alcañiz
Presentava l'espectacle de varietats *Gran Festival*, amb Antonio Vargas, Las Charles, María Amparo, Kelo, entre altres.

Del 12 al 15 d'Agost de 1967. Espectacles Alcañiz
Presentava l'espectacle de varietats *Solera Andaluza*, amb la reaparició de l'artista Antonio Vargas, Isa Torres, entre altres.

Dissabte 19 i diumenge 20 d'agost de 1967. Espectacles Alcañiz
Presentava l'espectacle de varietats *Galas de Verano*, amb l'actuació d'Isa Torres, Las Charles, Ángel Zapata, entre altres.

Dissabte 26 i diumenge 27 d'agost de 1967. Espectacles Alcañiz
Presentava l'espectacle de varietats *Ronda Flamenca*, amb l'actuació de la *cantaora* flamenca Antoñita Peñuela i una selecta desfilada d'atraccions amb Carmelina, Gloria, Las Paqueras, Nino, Salvador Cabrera, entre altres.

Dissabte 16 i diumenge 17 de setembre de 1967.
Espectacles Alcañiz
Presentava l'espectacle de varietats *Ronda de Coplas*, amb Antoñita Peñuela, Las Charles, Rosita Amores, entre altres.

Il·lustració 157. Antoñita Peñuela, 1967. Programa de mà. Fons Culla

Dissabte 2 de setembre de 1967. Gran Companyia de Revistes Colsada
 Tornava al Russafa la Gran Companyia de revistes amb la supervedet Ingrid Garbo, coneguda com «la venus rubia venezolana» –encara que era alemanya de naixement s’havia criat al país llatí americà. A la coneguda artista l’acompanyaven, el primer actor còmic Manolito Díaz i l’actor Pedro Porcel. Estrenaren la revista còmica *¡Me tienes loca, Manolo!* (un cordobés de ida y vuelta), d’ambient torero turístic en vodevil, d’Arana i Giménez, música dels mestres Laurentis i Dolz.

Il·lustració 158. Ingrid Garbo, 1967. Programa de mà. Fons Culla.

Del 3 al 8 d’octubre de 1967. Antoñita Moreno

L’artista presentava *Ronda de España*, de Ruiz de Luna, R. Carpio i J. Llopis, un espectacle de cant i ball que feia un recorregut per la geografia espanyola, amb la participació de l’actriu còmica Margarita Calahorra, la primera ballarina Ana López el primer ballarí Juanjo Linares, la tiple Rosaura de Andrea, el *cantaor* Pepe Cordobés, els primers actors Antonio Ramallo i Ramón Cebriá, el primer guitarrista Luis Pastor.

Dimarts 10 d’octubre de 1967. Gran Companyia de Revistes Belmonte

Presentava a les supervedets Lolita Cano i Lourdes Otero, el primer actor i director Venancio Moreno i el galà cinematogràfic Julio Riscal. Estrenaren la revista *¡Matrimonio a la inglesa!*, de José Manuel Yglesias i Roque Belmonte, música del mestre Fernando G. Morcillo.

Dijous 19 d'octubre de 1967. Companyia de Revistes Colsada titular del Teatre La Latina de Madrid

Tornava la companyia en la qual figurava la gran artista còmica Lina Morgan i l'actor còmic i director Juanito Navarro junt amb la vedet francesa Regine Gobin i l'actor còmic Tito Medrano. Estrenaren la revista *¡Y parecía tonta!*, d'Arana i Giménez, música dels mestres Laurentis i Dolz.

Il·lustració 159. “¡Y parecía tonta!”, 1967. Programa de mà. Fons Culla.

Divendres 1 de desembre de 1967. Exclusives Ferrer

Presentava l'espectacle de varietats *Candilejas*, amb Antoñita Peñuela, Sarita Vázquez, Gran Pepote, Maruja and Roans, Rosita Amores, entre altres.

Dimecres 6 de desembre de 1967. Antonio Machín

El cantant cubà presentava el seu espectacle de *music-hall* titulat *Hoy como Ayer*, amb la participació d'una diversitat d'artistes com Mercedes Ruiz, Kurt Savoy, Fina Ortega, Tino Bernal, Silvia Nelson, Geni i Reinet, Merche i Troya, Clarita Montes, Gitanillo Rubio.

Dimecres 20 de desembre de 1967. Gran Companyia de Revistes Colsada

En la temporada de Nadal i reis 1967/1968, Colsada presentava a la vedet americana Vera Sander's, acompanyada pel primer actor i director Quique Camoiras i la col·laboració especial de l'actriu còmica Eugenia Roca. Estrenaren la revista còmica d'Arana i Giménez *Las Sospechosas (o maridos con novias)*, música del mestre Dolz.

11.9.9. ANY 1968

Divendres 19 de gener de 1968. Gran Companyia de Revista Valenciana

Tornava la companyia de revista valenciana amb la cantant Julita Díaz, la supervedet Conchín Almeida, el primer actor i director José Marín i el mestre musical Enrique Belenguer Estela, els actors còmics Daniel Benítez i José Campos «Campitos», l'actriu Rafaela Rodrigo, Maruja Villanueva, la parella de ball Pepita i Ricardo. Estrenaren la revista valenciana en dos actes i vint-i-set quadres, *Si en vols més...para el cabàs!*, d'Alfredo Sendín Galiana amb la música del mestre Enrique Clérigues, decorats de Pastor i Peris, vestuari de F. Mejías.

Dimecres 7 de febrer de 1968. Ethel Rojo

La vedet Ethel Rojo presentava el seu espectacle musical titulat *Ro...Ro...Rojísimo*, sota la direcció d'Horacio Barba i la coreografia d'Ángel Eleta. Acompanyada per Alfonso Lusson, Alicia de Alzaga, Marina, Codesito, Red Star Ballet, Picasso, The Moloney's, The Rikel's..

XV Temporada de Falles 1968. Primera Companyia de Revistes Colsada titular del Teatre Apolo de Barcelona

L'empresari Colsada celebrava quinze temporades cobrint les falles al Teatre Russafa. La companyia comptava amb la supervedet anglesa Diana Darvey, actriu que en un futur la trobaríem actuant als programes televisius del *showman* anglès Benny Hill. L'artista anava acompanyada dels actors còmics Luis Cuenca i Pedro Peña. Estrenaren la revista *Valeriano tiene eso*, de Giménez, Allen i García, música del mestre Dolz.

Il·lustració 160. Luis Cuenca i Diana Darvey, 1968. Programa de mà. Fons Culla.

Dimarts 26 de març de 1968. Rocío Jurado

La diva de la cançó presentava el seu espectacle *Rosa y Aire*, amb la col·laboració del ballet espanyol d'Ángel Pericet i l'actuació de diversos artistes.

Il·lustració 161. Rocío Jurado i Ángel Pericet, 1968. Programa de mà. Fons Culla.

Del 5 al 7 d'abril de 1968. Gran Companyia de Sarsuela

La companyia lírica formada per les típles Mari Carmen Solves i Ana María León, el tenor Octavio Álvarez, el baríton Lacárcel de Palomares, sota la direcció d'

Alfonso Lozano i José Marín presentaren un repertori de les sarsueles més conegudes: *La Tabernera del Puerto*, *La Rosa del Azafrán*, *Katiuska*, *Bohemios*, *Molinos de viento*, *Gigantes y Cabezudos*, *La Parranda*.

Divendres 26 d'abril de 1968. Companyia de Revista Valenciana

Estrenaren la revista valenciana en dos actes *Bomba Va!*, de Fausto Hernández Casajuana, música del mestre Leopoldo Magenti, sota la direcció artística de José Marín i la direcció musical d'Enrique Belenguer Estela. L'elenc artístic estava format per Conchín Almeida, José Marín, Daniel Benítez, José L. Campos «Campitos», Marujita Villanueva, Rafaela Rodrigo, Ana Mari Mascarós, Antonio Morán, Amparo Dorado, José Gil, amb la col·laboració d'Amparín Gómez.

Dissabte 8 de juny de 1968. Gran Companyia de Sarsuela

Tornava la companyia lírica sota la direcció de José Marín a representar un programa amb les sarsueles més conegudes: *Marina*, *Los Claveles*, *La Reina Mora*, *La Dolorosa*. *El Cantar del Arriero*.

Del 20 al 25 de juny de 1968. Tony Halrhom

L'artista del mim, presentava *Capricho 68*, un espectacle de varietats amb la participació de Pastora de Córdoba, Maruja Pedret, Hurtado España, entre altres.

Dissabte 3 i diumenge 4 d'agost de 1968. Exclusives Ferrer

Presentava l'espectacle de varietats *Fantasia 1968*, amb les cantants flamenques Las Paqueras, Marujita Villanueva, la còmica Angelita Sanfeliu.

Del 14 al 18 d'agost de 1968. Circuits Levante

Presentava a Rafael Conde «El Titi», en l'espectacle *El Titi, Verano y Olé*, amb Rosita Amores, Pepe Marqués, el grup musical Los Clavos i Los Duendes, entre altres.

Dissabte 24 i diumenge 25 d'agost de 1968. Circuits Levante

Presentava l'espectacle de varietats *Frivolidad*, amb les vedets Mari Carmen Arcos, Fernando Esteso, Rosita Amores i l'actuació d'artistes de diferents gèneres.

Dissabte 31 d'agost i diumenge 1 de setembre de 1968. Espectacles Alcañiz
Presentava a l'atractiva supervedet d'ulls musulmans Gracia Imperio, en l'espectacle d'altres varietats *Arco Iris*.

Dissabte 7 i diumenge 8 de setembre de 1968. Espectacles Alcañiz
Presentava un dels seus esdeveniments de varietats de cap de setmana, amb les actuacions de la supervedet Carmen Valenzzy, la cantant melòdica Mari Carmen Riera, els còmics Moreno i Esmeralda i el galà cantant Pepe Marqués, entre altres.

Dimecres 11 de setembre de 1968. Gran Companyia de Revistes Colsada
La companyia inaugurava la temporada teatral amb l'estrena de la revista còmica *Curvas Peligrosas*, de Giménez i Ortega, música del mestre Laurentis. Formaven l'elenc artístic, la gran estrella porto-riquenya la supervedet Addy Ventura, el primer actor i director Paquito de Osca amb la col·laboració especial de l'actriu còmica Amparín Gómez.

Dijous 19 de setembre de 1968. Circuits Levante
Es representava *Tontilandia*, un superespectacle d'humor en què feia la seua presència per primera vegada en Espanya la supervedet Yvette Rene, acompanyada per Rafael Conde «El Titi» i Toni Landa, entre altres.

Dimarts 8 d'octubre de 1968. Companyia de Comèdies Musicals
Es presentava l'estrella Lolita Sevilla i el polifacètic artista del teatre, cine i televisió Ángel de Andrés amb l'estrena en València de la comèdia musical *¡Ay, Molinera!*, basada en la novel·la de Pedro Alarcón *El sombrero de tres picos*, en dos actes i sis quadres de Juan Ignacio Luca de Tena, música del mestre Fernando Moraleda.

Il·lustració 162. "¡Ay, molinera!", 1968. Programa de mà. Fons Culla.

Dijous 24 d'octubre de 1968. Companyia de Revistes Colsada titular del Teatre La Latina de Madrid

La companyia que encapçalava la gran artista còmica Lina Morgan i l'actor i director Juanito Navarro es presentaven amb l'estrena de la revista còmica *La Rompeplatos*, d'Arana i Giménez, música del mestre Dolz. Formaven part de l'elenc, la primera vedet Lolita Cano, l'actor còmic Tito Medrano, el quartet Monaco i les alegres xiques de Colsada.

Dimarts 3 de desembre de 1968. Gran Companyia de Revistes Colsada

La nova gran companyia de Colsada en la que figurava la supervedet Addy Ventura i el primer actor i director Ángel de Andrés, estrenaren la revista còmica *3 Mujeres para mi*, en dos actes i vint-i-un quadres, original de Luis Fernández Sevilla i Luis Tejedor, música del mestre Dolz. Formaven part de l'elenc artístic, els primers actors còmic Rafael Barry i Tony Jadel.

Dimecres 18 de desembre de 1968. Companyia de Revistes Colsada titular de Teatre Martín de Madrid

Presentava a la supervedet Mariam, junt amb els primers actors Manolito Díaz i Rubén García i la col·laboració especial de l'actriu còmica Eugenia Roca. Estrenaren la revista còmica *Trasplante de matrimonios*, d'E. Arana i Giménez, música del mestre Dolz.

11.9.10. ANY 1969

Dimarts 14 de gener de 1969. Nova Companyia de Revistes Colsada
Presentava a la supervedet Viky Lusson com a la Venus de foc, acompanyada pel graciós actor i director Quique Camoiras. Estrenaren la revista de conflicte còmic conjugal *Un marido provisional*, de F. Prada i Giménez, música del mestre Mestres.

Dilluns 3 de febrer de 1969. Companyia de Revistes Marujita Díaz
La coneguda artista Marujita Diaz, acompanyada per l'actor Paquito de Osca, dirigia i presentava el superespectacle musical *Si Eva fuera Española*, d'A. Quintero, R. de León i J. M. De Arozamena, música del mestre Gregorio García Segura.

Il·lustració 163. Marujita Díaz, 1969. Programa de mà. Fons Culla.

Divendres 14 de febrer de 1969. Gran Companyia de Revistes Colsada titular del Teatre Apolo de Barcelona

La companyia comptava amb la supervedet Diana Darvey coneguda com la Venus anglesa, acompanyada pels actors còmics Luis Cuenca i Pedro Peña. Estrenaren la revista *¡Esta Noche...Si!*, de Giménez, Allen i García, música del mestre Dolz.

Del 6 al 8 d'abril de 1969. Exclusives Ferrer

Presentava *Mujeres en Orbita*, un espectacle de varietats amb Emilita Blanco, Lolita Torres, Alicia Charles, Angelita Sanfeliu, Gran Pepote, entre altres.

De l'11 al 14 d'abril de 1969. Espectacles Alcañiz

Presentava l'espectacle de varietats *A Dos Colores*, amb l'actuació per primera vegada en València d'Edith Salcedo, disc d'or en Veneçuela i el *hit* del moment. Compartiren escenari, Carmina i Antony, la còmica Amparín Gómez, Luis «El Gaditano», entre altres.

Divendres 18 d'abril de 1969. Produccions A. Roldan

Presentava el superespectacle de grans atraccions *Vivimos Cantando*, amb la participació del trio Los Tres Sudamericanos.

Dimecres 30 d'abril de 1969. Varietats

Es presentava l'espectacle de varietats *Musicolor*, (*canciones, mujeres y skets*), amb les artistes valencianes Julita Díaz i Angelita Sanfeliu, el Gran Pepote, Gelina, Angelines del Prez i la col·laboració especial de Joaquín Gasa Jr.

Il·lustració 164. "Musicolor", 1969. Programa de mà. Fons Culla.

Dissabte 10 i diumenge 11 de maig de 1969. Exclusives Ferrer

Presentava el superespectacle *Festival de Canciones*, amb el cançoner espanyol Vicente Raga, Lolita de Málaga, Chanini, entre altres.

Dissabte 24 i diumenge 25 de maig de 1969. Exclusives Ferrer

Presentava l'espectacle de varietats *Cantamos para Usted*, amb el *showman* Alfredo Reyes, la cantant melòdica Mari Carmen Riera, la supervedet Mari Cruz, entre altres.

Divendres 30 de maig de 1969. Espectacles Navarro

L'artista Antonio Amaya presentava l'espectacle de varietats *¡Estamos Aquí!*, amb la supervedet Gogó Rojo, el cantant Pepe Blanco, el cantant pop José Luis Galo, entre altres.

Divendres 13 de juny de 1969. Companyia de Comèdies Còmiques Valencianes

Reposaren la comèdia còmica en dos actes *Pare vosté la burra, amic!*, de Felipe Melià i van estrenar el viatge còmic, en un acte pròleg i apoteosi *Hasta mai!*, de J. López Català. Formaven l'elenc artístic en els primers papers, el primer actor i director Juanito López, la primera actriu Ana María Bañuls i Amparito Cervera.

Dissabte 21 i diumenge 22 de juny de 1969. Primer Gran Torneig Artístic

Presentat i dirigit per Paco Vila, el concurs artístic del territori valencià *En busca del Triunfo*, feia la primera eliminatòria amb la presència de la figura de la cançó flamenca Pastora de Córdoba. Els premis eren: primer premi, una copa de plata, la gravació d'un disc en la discogràfica *La voz de su Amo*, 10.000 ptes. en metàl·lic i la presentació en una primera companyia; segon i tercer premi, una copa de plata, 2.500 ptes. en metàl·lic i un magnetòfon casset Radiola –obsequi de Radio Castilla. Tots els finalistes obtenien una copa de plata per la seua participació. Els guardons eren entregats per la *Miss Espanya* la senyoreta Amparo Rodrigo. Era el mestre pianista Luis Valls i el representant Curro Paredes.

Dissabte 28 i diumenge 29 de juny de 1969. Primer Gran Torneig Artístic

Presentat i dirigit per Paco Vila, el concurs de veus del territori valencià *En busca del Triunfo*, feia la segona eliminatòria amb la presència del cantant convidat Vicente Raga.

Dissabte 5 i diumenge 6 de juliol de 1969. Primer Gran Torneig Artístic

Presentat i dirigit per Paco Vila, el concurs de veus del territori valencià *En busca del Triunfo*, celebrava la gran final amb la presència dels artistes convidats els intèrprets de la cançó flamenca, Los Paquiros.

Dimecres 9 de juliol de 1969. Primer Gran Torneig Artístic

El concurs de veus *En busca del triunfo*, havia arribat a la fi i els guardonats van ser: Los Ruisñores del Alba, pioners del cant; Manolo Suárez, el Mario Lanza del Grao

i Mari Carmen, la Concha Piquer de l'avinguda de Castella. Es va celebrar un festival d'entrega de premis en què van participar els artistes que havien competit en les eliminatòries i amb l'actuació especial dels artistes convidats Vicente Raga, Pastora de Córdoba i Los Paquiros.

Dijous 17 de juliol de 1969. Ethel Rojo

La supervedet presentava el seu espectacle de *music-hall* titulat, *Rojomania*, de H. Barba, M. Monreal i V. Capblanguet, amb la participació d'Alfonso Lusson, Nina Braccio, Codesito i el Golden Ballet.

Il·lustració 165. "Rojomania", 1969. Programa de mà. Fons Culla.

Dissabte 13 i diumenge 14 de setembre de 1969. Espectacles Alcañiz

Presentava l'espectacle de varietats *Ruleta del Varieté*, amb la vedet Mari Carmen Arcos, el cantant del Cabanyal Nàcher, Carmina i Paquín, Los Paquiros, entre altres.

Divendres 19 de setembre de 1969. Circuits Levante

Presentava l'espectacle *Sexirama*, amb la participació d'artistes de primera línia com Rafael Conde «El Titi», la supervedet valenciana Bebe Palmer, Abertina Cortés, Antoñita Montes, entre altres.

Dijous 2 d'octubre de 1969. Companyia de Revistes Colsada Titular del Teatre Apolo de Barcelona

S'inaugurava la temporada de revista i era presentada amb la supervedet Diana Darvey i el primer actor Adrián Ortega, l'actriu còmica Eugenia Roca, l'humorista Nuppy i la vedet Mary Francia. Estrenaren la revista còmica *Mi Marido es un Tormento*, d'A. Ortega i Giménez, música del mestre Dolz.

Divendres 24 d'octubre de 1969. Primera Companyia Titular de Revistes Colsada Els coneguts artistes del teatre i la televisió Lina Morgan i Juanito Navarro es presentaven amb l'estrena de la revista *La Chica del barrio*, d'Arana i Giménez, música del mestre Dolz. Formaven part, la primera vedet Mara Mincha, el primer actor Tito Medrano, la primera actriu Manena Algora, el ballet Masulli Danz de T.V.E, el quartet Mónaco i les alegres xiques de Colsada.

Il·lustració 166. "La chica del barrio", 1969. Programa de mà. Fons Culla.

Divendres 28 de novembre de 1969. Estrellita Castro

La gran *tonadillera* Estrellita Castro, era l'estrella principal de l'espectacle d'altres varietats revistades *Tropical Expres*, amb la participació de la supervedet Pola Cunard, Ángel Ponceda, Diana Lis, Tonika, Vicente i Carmeli, entre altres.

Divendres 12 de desembre de 1969. Companyia de Revistes Colsada Titular del Teatre La Latina de Madrid

Presentava a la supervedet Vicky Lusson i l'actor i director Quique Camoiras, en l'estrena de la nova versió de la revista de tots els temps *Las Corsarias*, renovada per Luis Tejedor i Giménez amb la immortal música del mestre Alonso. Aquesta nova versió coincidia en el cinquantè aniversari de l'estrena de la revista original.

11.10. ANYS 70

11.10.1. ANY 1970

Del 14 al 18 de gener de 1970. Organitzacions Lladró

Presentava a l'artista de la cançó andalusa Pastora de Córdoba, en la producció escènica *¡Otra vez estoy aquí!*. Compartien escenari, la vedet moderna Angelita Sanfeliu, Maria Jesús i el seu acordió, Amparín Dorado, Gran Pepote, entre altres.

Dimecres 21 de gener de 1970. Nova Companyia de Revistes Colsada

Tornava al Russafa la companyia de revistes encapçalada per la supervedet Diana Darvey, coneguda com la venus anglesa, i el primer actor còmic Manolito Díaz. Estrenaren la revista *Estoy que se me rifan*, d'Arana i Giménez, música del mestre Dolz. Compartien escenari, la vedet còmica Mercedes Llofriu i la primera vedet Lourdes Otero amb la col·laboració de l'actor còmic Venancio Muro.

Divendres 6 de febrer de 1970. Luis Lucena

Presentava *Más Mujeres i Yo*, un *music-hall* que comptava amb la participació de Mercedes Imperio, Hidalgo, Iamina, Las Gacelas, entre altres.

Dimecres 25 de febrer de 1970. Primera Gran Companyia de Revistes Colsada
 La companyia tornava al Russafa en la que era la seua quinzena temporada de falles seguida des de 1956. Aquesta temporada es presentava amb el nou descobriment de l'empresari Colsada, la jove valenciana supervedet Tania Doris acompanyada pels actors còmics Luis Cuenca i Pedro Peña. Estrenaren la revista *Mimosa*, de Giménez, Allen i García, música del mestre Dolz.

— Il·lustració 167. Tania Doris, Luis Cuenca i Pedro Peña, 1969. Programa de mà. Fons Culla.

Divendres 8 de maig de 1970. Companyia Titular de Revistes del Teatre Russafa
 Presentava a la supervedet Carmen Valenzzy junt amb el primer actor i director Pedrín Fernández, en l'estrena de la revista *!Cirilo, que estas en vilo!*, versió actualitzada de la famosa revista *La pipa de oro*

Dijous 4 de juny de 1970. Companyia d'Alejandro Ulloa
 Amb l'actriu Queta Claver i la col·laboració de Carmen Pradillo, representaren la comèdia *Las Chicas*, original de Jean Marsan, adaptació de Jesús M. de Arozamena i sota la direcció de Rafael Richart

De l'11 al 14 de juny de 1970. Varietats

Presentava al cantant Vicente Raga en *¡A ritmo de Festival!*, amb la participació de la cantant Mari Carmen Riera, Maria Jesús i el seu acordió, les vedets Marisa López i Lita Díaz, entre altres.

Del 18 al 21 de juny de 1970. S. Rovira

Presentava el seu espectacle *Música y Mujeres*, amb la primera figura de ràdio i TV Lidia Morena i la participació de Bautista de España, Ana Dolores, Mariye, Lita Lara, Mayaka, Diana Rofer, José Algaba, La Gaditana, Nita and Pimper.

Dissabte 22 i diumenge 23 d'agost 1970. Espectacles Alcañiz

Presentava *Alegria en verano*, amb la supervedet Anamar, la parella de ball Los Caleteros, els còmics Luchi and Nina, Maruja Pedret, entre altres.

Divendres 28 d'agost de 1970. Espectacles Ismael Barry

Presentava la inauguració de la temporada amb Carmen Morell i Isabelita Garcés en *Fiesta 1970*, els còmics Rafa i Tony, les vedets Mary Alex i Alicia Charles, entre altres.

Dilluns 7 de setembre de 1970. Paquita Rico

Es presentava a l'estrella del cine, ràdio i TV, en el superespectacle *Una estrella para todos*, amb la participació de José Montes, Nello, Jesús Montilla, Mariam, Esther Brow, Anik David, Emmanuel Suares, The High Society Show.

Divendres 25 de setembre de 1970. Companyia de Comèdies Còmiques Manuel Collado

Presentava a les artistes de teatre i cinematogràfiques Florinda Chico i Rafaela Aparicio en la comèdia *Acelgas con Champany*, de Roberto Romero dirigida per Rafael Beltran. Formaven part de la companyia Ana María Simón, José Morales, Pepe Lara i Lola Tejela.

Il·lustració 168. "Acelgas con champagne", 1970. Programa de mà. Fons Culla.

Dijous 15 d'octubre de 1970. Salomé

Una de les quatre guardonades en el Festival d'Eurovisió 1969, Salomé, presentava el seu espectacle *Esta noche con....*. Un superespectacle de *music-hall* amb la participació d'artistes com Henry Wilson del Molin Rouge de París, les vedets Carmen Valenzy i Lli Mart, Rosi Baron, Eddy, Raul Ibarra, George Campo.

Dilluns 26 d'octubre de 1970. Nova Companyia de Revistes Colsada Titular del Teatre Martín de Madrid

La nova companyia de Colsada inaugurava la temporada de revista i ho feia amb la supervedet Diana Darvey i l'actor còmic Manolito Díaz. Estrenaren la revista *¡Las Satánicas!*, de F. Arana i Giménez, música del mestre Dolz. Formaven l'elenc Mercedes Llofriu, Lourdes Otero, Venancio Muro i les alegres xiques de Colsada.

Il·lustració 169. "Las Satánicas", 1970. Programa de mà. Fons Culla.

Dimecres 4 de novembre de 1970. Primera Gran Companyia de Revistes Colsada
Titular del Teatre La Latina de Madrid

Tornaven les estrelles del teatre, cine i TV. Lina Morgan i Juanito Navarro amb l'estrena de la revista còmica *La chica del sortidor*, d'E. Arana i Giménez, música del mestre Dolz. Compartien escenari amb Linda Ross, Tito Medrano, Manena Algora, Sonia Silos, el Ballet Maxim's 70 i les alegres xiques de Colsada.

Dijous 10 de desembre de 1970. Companyia Ricardo Hurtado

Estrenaven la comèdia còmica en dos actes d'Alfonso Paso *¡¡Anda Idiota, Casate!!*. Formaven la companyia Julia Tejela, Pastora Mejías Peña, l'actor i director Ricardo Hurtado, Paloma Paso Jardiel, Ángel Velasco, Amalia Sánchez Ariño.

Il·lustració 170. "¡¡Anda idiota, cásate!!", 1970. Programa de mà. Fons Culla.

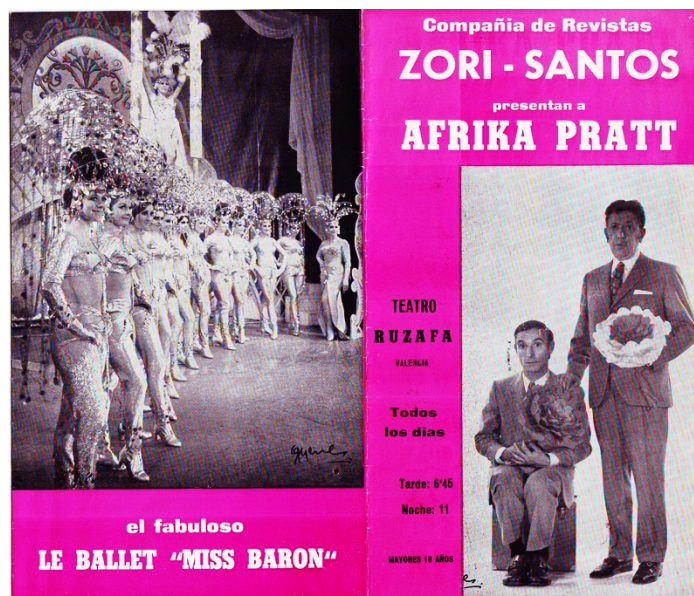
Dijous 17 de desembre de 1970. Companyia de Revistes Colsada

La companyia amb la vedet Viky Lusson «La Venus de Fuego» i l'actor i director Quique Camoiras, estrenaven l'actualització de Luis Tejedor de la revista de vodevil *Las Castigadoras*, de Lozano i Merino, música del mestre Alonso.

11.10.2. ANY 1971

Del 8 al 30 de gener de 1971. Companyia de Revistes Zori-Santos

La companyia dels actors còmics Zori-Santos, presentaven a la supervedet África Pratt en l'estrena de la revista *Todo el monte es oregano*, de Manuel Baz, música de Fernando Morcillo, amb l'actuació de Anne Marie Rosier, Luisa Fernanda Gaona, Roberto Cobo i el sensacional Le Ballet Miss Baron.

Il·lustració 171. "Todo el monte es orégano", 1971. Programa de mà. Fons Culla.

Dimecres 3 de febrer de 1971. Marifé de Triana

L'estrella de la copla presentava la fantasia *Maria Maletilla*, en dos actes, original dels germans Marco amb la música de J. Solan, en la que participaven el primer actor i director Francisco Ruiz; l'actor còmic Luis Calderón; l'actriu de caràcter, Yiyi Fernández; la dama jove, Lolita Romero; l'actor genèric, Ramón de Otaiza; el galà cantant, Jhon Valentino; el guitarrista, Bernabé de Morón i el *bailaor*, Tomás.

Dimecres 17 de febrer de 1971. Gran Companyia de Comèdies Còmiques Antonio Garisa

El reconegut actor es presentava amb l'estrena d'*El Refugio*, una comèdia en tres actes original de Pedro Muñoz Seca. Formaven l'elenc artístic Kety de la Cámara, Gregorio Díaz, Ricardo Espinosa, Charo Sánchez, Carmen Luján, Manuel Luque, Jaime Redondo, Alicia Sainz, Asunción Aranda, Emilio Alonso, Estela Alvarado, Fernando Ransanz, J. Antonio Barru, Luis Cuesta, i la col·laboració especial de la vedet Mary Begoña.

Del 3 al 9 de març de 1971. Companyia Paquito de Osca

L'actor Paquito de Osca juntament amb Pastora Peña presentaren *Secuestro de un Fontanero*, un disbarat vodevilesc amb tocs de sàinet de Hugo Chiriamonte i M.

Ponzón. Formaven l'elenc artístic Emilio D. Beut, J. Antonio Frigols, Maite Morales, Luisita Quiroga, M^a del Carmen Cremades.

Dijous 11 de març de 1971. Primera Companyia de Revistes Colsada Titular del Teatre Apolo de Barcelona

Reapareixia al Russafa la supervedet Tania Doris, acompanyada dels actors còmics Luis Cuenca i Pedro Peña. Estrenaren la revista de gran espectacle *Llévame a París*, de Giménez, Allen i García, música del mestre Dolz.

Dimecres 12 de maig de 1971. Companyia Ricardo Hurtado

La companyia es va presentar amb la comèdia en un acte *Antonio...y sus alegres noches*, original d'Alfonso Paso. Formaven la companyia l'actor i director Ricardo Hurtado, Patricia Borràs, Luis Ocaña, Amalia Sánchez, Alida Foster, Ángel Velasco i Olimpia Torrero.

Del 9 al 13 de juny de 1971. Varietats

Paco Vila presentava i dirigia el superespectacle *Selección de Variedades 1971*, en la representació de *Ruleta Mágica del Varieté*, amb Félix Ruiz, Rosita Amores i l'actuació especial de Mari Carmen Montenegro.

Dissabte 19 i diumenge 20 de juny 1971. Varietats

Reapareixia la jove *tonadillera* Carmen Montenegro, en el superespectacle *Selección de Variedades 1971*, aquesta vegada en *Sonrisas y Coplas*, acompanyada pel cantant José Ruano, Pepe Roderó, Carmelina, Marisa López, entre altres.

Del 26 al 29 de juny de 1971. Espectacles Benavent

Presentava a l'estrella de la ràdio, cine i TV. Niña de Antequera, junt amb Vicente Raga, en l'espectacle *Parada de Famosos*, amb la participació de Las Paquiras, África Vázquez, Linda Chery, Chaninni, entre altres.

Dissabte 7 i diumenge 8 d'agost de 1971. Espectacles Alcañiz

Presentava l'espectacle *Selección de Variedades 71 a 2 Colores*, amb una desfilada d'artistes de tots els gèneres com Alfredo Reyes, la supervedet Carmen Apolo, la còmica Amparín Gómez, Nanet, entre altres.

Dissabte 14 i diumenge 15 d'agost de 1971. Espectacles Alcañiz

Tornava amb l'espectacle *Selección de variedades 71*, amb la supervedet Carmen Apolo, Amparín Gómez, la vedet Maty Merlo, entre altres.

De l'11 al 30 de setembre de 1971. Varietats

Giménez Roldan presentava l'espectacle de varietats *Sexylandia*, amb les actuacions de Rafael Conde «El Titi», Antonio Amaya, Fernando Estesó, Mari Carmen Arcos i el ballet Marilyn Dancers, entre altres.

Dijous 7 d'octubre de 1971. Companyia de Comèdies

Per primera vegada junts en l'escenari teatral, es presentaven els famosos actors Manolo Gómez Bur i Juanjo Menéndez en la comèdia *La idea fija*, en dos actes i cinc quadres d'Alfonso Millán. L'obra duia més de cinc-cents representacions al Teatre Infanta Isabel de Madrid. Formaven el repartiment Charo Moreno, Marisa Porcel i Ana Mª Simón.

Il·lustració 172. "La idea fija", 1971. Programa de mà. Fons Culla.

Dimecres 27 d'octubre de 1971. Gran Companyia de Revistes Colsada

Tornava la gran Lina Morgan acompanyada del conegut actor còmic Juanito Navarro. Presentaren la nova versió de la revista còmica en dos actes *La chica del*

sortidor, d'Aranda i Giménez, música del mestre Dolz. Amb la participació de la primera vedet Lynda Ross, i el primer actor còmic Tito Medrano.

Dimarts 16 de novembre de 1971. Nova Companyia de Revistes Colsada
Reapareixia la supervedet Addy Ventura, juntament amb el primer actor i director Antonio Casal i la vedet còmica Mercedes Llofriu, en l'estrena de la revista còmica *¡Un Marido, Por Favor!*, d'E. Arana i Giménez, música del mestre Dolz.

Dijous 25 de novembre de 1971. Companyia Còmica Carlos Arniches
Sota la direcció de l'actor Adrián Ortega representaren la comèdia *Julieta tiene un desliz*, en dos actes, original de Julio Mathias. Repartiment: Lili Murati, Pedro Valentín, Marta Puig, Maria Teresa Cortés.

Dijous 9 de desembre de 1971. Marifé de Triana
La coneguda cantant presentava *Cabalgata 71*, un espectacle líric folklòric amb les actuacions de Los Serranos, José Mª Calvo, Lolita Romero, Tony Martín, Els Ballets Goyescas del Teatre Chatelet de Paris.

Dijous 16 de desembre de 1971. Varietats
Tornava l'espectacle de varietats revistades *Sexylandia n° 2*, amb la supervedet Carmen Valenzzy, el còmic de cine i televisió José Luis Carbonell «KiKo» i el ballet internacional México 71, procedent de Las Vegas.

Dimecres 22 de desembre de 1971. Companyia de Revistes Colsada
Presentava a la suggestiva supervedet Viky Lusson, acompanyada de l'actor còmic i director Quique Camoiras en l'estrena del joguet còmic *Blas ¿Qué las das?*, de Giménez, Allen i García música del mestre Dolz.

11.10.3. ANY 1972

Dissabte 8 de gener de 1972. Companyia de Revistes Zori- Santos i Celia Gámez
La gran artista Celia Gámez i el duo d'actors còmics Zori-Santos presentaren *El último de Filipinas*, de Manuel F. Baz, música de Fernando G. Morcillo. L'elenc

artístic el formaven: Diana Darvey, Mary Bell, Nino Martín, José Santamaría, Siras Lasso, Roberto Cobo, Monika Kopek, José Diaz i el ballet Miss Baron.

De l'1 al 7 de febrer de 1972. Companyia de Ricardo Hurtado

Tornava l'actor Ricardo Hurtado i aquesta vegada ho feia acompanyat per l'actriu i vedet Irene Daina. Representaren el drama de Jaime Salóm *La casa de las Chivas*, escenificació d'un fet real. Repartiment: Irene Daina, R. Hurtado, Sergio Santos, Ángel Rodal, Miguel A. Martín, Ramón Dicenta, Ángel Velasco, Emilio D. Beut, direcció José María Loperena.

Dimecres 9 de febrer de 1972. Lilian de Celis i Jorge Sepulveda

Presentaren l'espectacle de varietats *¡Aquellos tiempos del cuplé!*, amb la participació d'Enrique Montoya, Lowe, l'humorista Santi Sans, el ballet internacional Mani Castan Show.

Divendres 18 de febrer de 1972. Revistes Colsada

El famós empresari Colsada presentava a l'estrella cinematogràfica Perla Cristal, acompanyada pel còmic de teatre, cine i televisió. Ángel de Andrés. Estrenaren l'espectacle musical *¡Ay, tapame, tapame!*, de Luis Tejedor i Jiménez. Formaren part de l'elenc artístic: Nita Ortega, Lili Lujan, Ramón Oteyza, José Luis Cembreros, Yiyi Fernández, Amalia Rossy, Pepita López i el conjunt musical Grupo Bataclan.

Del 29 de febrer al 8 de març de 1972. Companyia de Vodevil Hispà-Americà de Miguel de Grandy II

L'actor Miguel de Grandy, Julita Muñoz i Alida Foster, presentaven l'estrena del vodevil *¡¡Salga de mi alcoba señora!!*, original d'Ugo Chiaramonte i M. Pozón. L'obra duia més de 20.000 representacions en Buenos Aires, Veneçuela i tot Sud Amèrica.

Temporada de Falles 1972. Gran Companyia de Revistes Colsada

Una temporada més tornava la companyia de revistes Colsada amb la supervedet Tania Doris i els actors Luis Cuenca i Pedro Peña. Representaren la revista còmica fantàstica *Venus de Fuego*, de Giménez, Allen i García, música del mestre Dolz. Formaven part de l'elenc artístic les vedets Lily Luján, Maribel, els actors Ricardo Moscatelly i Luis Oar.

Diumenge 2 d'abril de 1972. Companyia d'Arturo Fernández

El reconegut actor Arturo Fernández i les actrius Concha Cuetos, Maite Toledo i l'actor Guillermo Hidalgo, presentaren la comèdia en dos actes *Todo empezó por una manzana*, de Rafael Richart, amb cançons de Ricardo Ceratto.

Dimecres 10 de maig de 1972. Gran Companyia de Revistes Addy Ventura

La supervedet porto-riquenya Addy Ventura, es presentava junt amb l'actor Paquito de Osca i l'estrena de la revista *¿Y esta noche...qué?*, original de Paso, música del mestre Montorio.

Dimarts 23 de maig de 1972. Companyia Pilar de Molina

L'autora i directora teatral presentava la seua comèdia en dos actes *De signo: Sagitario*. L'obra havia estat estrenada en Madrid al Teatre Valle Inclán de la mà del conegut actor de teatre i televisió Jesús Puente, on havia romàs dos mesos en cartell. Repartiment: Sonia Montes, Fernan Tejela, Araceli Méndez, Antonio Delgado.

Il·lustració 173. "De signo: sagitario", 1972. Programa de mà. Fons Culla.

Del 12 al 15; 26 i 27 d'agost de 1972. Companyia Lírica Espanyola

La companyia lírica estava formada per Mari Carmen Solves, Octavio Álvarez, Mª Dolores Molla, José Barrachina, David Lluch, Pepe Campos «Campitos», Daniel Benítez, Vicen Martínez, Antonio Morant, Elena Morant, José Benet, Francisco Pròsper, José Reus. Van representar les sarsueles més reconegudes: *Luisa Fernanda*,

La Reina mora, Los Claveles, La Dolorosa, El cantar del Arriero, La del soto del parral, Katuska, La del manojo de rosas, La Calesera, Los Gavilanes, Bohemios, Molinos de viento. Sota la direcció musical d'Enrique Belenguer Estela i José Marín.

Dimarts 26 de setembre de 1972. Companyia de Vodevil Luis Nonell

La companyia es presentava amb la comèdia en dos actes *Las mujeres de mi marido*, original d'Armando Matías Guiu. Formaven la companyia: Montse Miralles, Nuria Gili, Pilar Montoya, Luis Nonell, Elisenda Ribas, l'apuntador Ramón Aguado, sota la direcció de Ricardo Reguant.

De l'11 al 15 d'octubre de 1972. Produccions Goya

Presentava un espectacle de varietats revistades *Sexy-Show*, amb la supervedet procedent del Folies Bergère de París May Avril, i el *showman* del moment Chicho Gordillo. Participaren en l'espectacle Alberto Graciano, Ondina, Félix Ruiz, el ballet anglès Martin Dancer's, sota la direcció de Luís Valls.

Del 17 d'octubre l'11 de desembre de 1972. Companyia de Comèdies Antonio Ozores i Lili Murati

Van posar en escena la comèdia en tres actes *Una noche en su casa...señora*, de Jean de Letraz, adaptació d'A. Ruiz Funes. L'obra feia tres temporades que estava penjada al cartell del Teatre Figaro de Madrid. La companyia estava formada per Antonio Ozores, Lili Murati, Antonio Rosa, Dolores Pons, Jaime Redondo, Estela Alvarado, Olga Álvarez, l'apuntadora Carmen Vidal i el director Gustavo Pérez Puig. La companyia estava contractada fins el 12 de novembre, però vist l'èxit de públic va continuar fins l'11 de desembre.

Il·lustració 174 i Il·lustració 175. Companyia de comèdies Antonio Ozores i Lili Murati, 1972. Fons Culla.

12 al 17 de desembre de 1972. Companyia Elisa Ramírez

L'actriu valenciana Elisa Ramírez (Alzira 1943), va triomfar sobre els escenaris espanyols i també en sèries de cine i televisió, com *Curro Jiménez* (1977) *Triteza de amor* (1986). Es presentava amb la representació de l'obra dramàtica *Requiem por una... vampiresa*, original de Fernando Martínez Beltran. L'obra era en homenatge a l'actriu nord-americana Marilyn Monroe en el dècim aniversari de la seua mort. Formaven part del repartiment: Elisa Ramírez, Diego Serrano, Carmen Riera, Jaime Toja, Maravilla Romero, Jorge Serra, Maribel Rey, director Diego Serrano.

Del 22 de desembre de 1972 al 28 de gener de 1973. Companyia de Revistes Zori-Santos i Lina Morgan

El duo d'actors còmics Tomás Zori i Fernando Santos juntament amb l'artista del moment Lina Morgan, es presentaren amb l'estrena de la revista còmica en dos actes *Un, dos, tres...cásate otra vez*, de M i F. Baz i T. Delgado, música de Fernando G. Morcillo. Formaven l'elenc artístic Diana Darvey, Alfredo de Inocencio, Amelia Aparicio, José Díaz, Mónica Kolpek, Luis Cuesta i Tere Concha. En una entrevista pel diari *Levante*, l'actriu còmica confessava que tenia moltes ganes de treballar amb «los chicos» com se'ls coneixia als actors Zori-Santos. Era la primera vegada que la Morgan compartia escenari amb els còmics, ocasió que ja anys enrere anaven buscant, però que aquesta encara no hi havia arribat a causa de compromisos professionals. Manolo Baz havia escrit l'obra expressament per a l'artista explotant al màxim les seues qualitats i possibilitats en escena. Lina Morgan assegurava que aquest era el treball més important que havia realitzat fins al moment i que volien que aquesta obra fora estrenada en València per l'alta estima que el públic valencià sempre els havia tingut.⁴⁸⁴

11.10.4. ANY 1973

Dimarts 30 de gener de 1973. Companyia de Teatre Queta Claver

La gran artista Queta Claver –premi nacional d'interpretació 1972– era la protagonista de l'obra *La noche de los cien pájaros*, de Jaime Salom. L'obra havia gaudit de nou mesos d'èxit al Teatre Marquina de Madrid. Formaven l'elenc artístic sota la direcció de José María Loperena: Ignacio de Paul, Pascual Martín, Antonio Pineda, Aurora Cervera, Julia Tejela, José Pagan, Beatriz Savon, l'apuntadora Mercedes Menéndez.

---

484. «Lina Morgan, sincera y agradecida», *Levante*, 4 de gener de 1973, HMV.

Il·lustració 176. "La noche de los cien pájaros, 1973. Progra de mà. Fons Culla.

Del 13 de març a l'1 d'abril de 1973. Nova Companyia de Revistes Colsada Titular del Teatre La Latina de Madrid

Per a la temporada de Falles 1973, reapareixia la supervedet Ingrid Garbo acompanyada del primer actor còmic i director Quique Camoiras. Estrenaren la revista còmica *¡Pío, tú serás mio!*, d'Arana, Giménez, música del mestre Dolz.

Il·lustració 177. "¡Pío tú serás mio!", 1973. Programa de mà. Fons Culla.

Del 10 al 15 d'abril de 1973. Lolita Sevilla

L'artista presentava *Cantamos para Valencia*, un espectacle exclusiu per a la ciutat de València amb les millors atraccions del moment en les quals participaren Los Indios, Manuel de la Vega, Germans Farina, Germans Salazar, Lita Díaz, i el Gran Chanini.

Dissabte 21 d'abril de 1973. Companyia de Teatre Díaz-Estébanez

Presentaven el vodevil *Mis queridas amantes* de R. Lamoureux, versió de L. Tejedor. Formaven part de la companyia sota la direcció d'A. Vaquerizo: Mª José Valiente, Antonio Vaquerizo, Tino Díaz, Montserrat Laguna, Gonzalo Durán, Lola Santoyo.

Dimarts 8 de maig de 1973. Companyia Internacional de Vodevil Ricardo Espinosa

Estrenaren el vodevil *Esta noche...no se duerme*, original d'Hugo Chiriamonte. L'obra que feia més de cinc mil representacions en Cuba, Veneçuela i Puerto Rico, tractava sobre un embolic de llits, sorolls i moviments que no deixaven dormir. Formaven l'elenc artístic sota la direcció de Vicente Soler: Ricardo Espinosa, Elisa Barbieri, Mª José Alvar, Carlos de Osma, Mari Tere Luz, Vicente Soler, Dominique, Juan Carlos Puppo.

Il·lustració 178. "Esta noche...no se duerme", 1973. Programa de mà. Fons Culla.

Dimarts 29 de maig de 1973. Companyia de Comèdies Valencianes

S'iniciava una temporada popular de teatre valencià amb l'estrena de la farsa en dos actes *Un fill en col·laboració*, original de José María Beltran Pérez. Formaven l'elenc artístic, Fina Albert, Alberto Aparisi, Ana María Bañuls, María Teresa Brotons, Araceli Quiles, José Visent, Ricardo Torres, Juan José Mompó. La companyia va romandre en cartell fins el 10 de juny.

Dimarts 19 de juny de 1973. Recital de Dansa

Les alumnes de l'escola de dansa de Mercedes Abois, van celebrar el seu recital de fi de curs al Teatre Russafa amb un programa en dues parts que reunia obres de Berlioz, Baguena i Soler, Haydn, Brinley, Waldteufel, Tchaikovsky, Schubert, Straus. Pianista: Pascual Asencio, coreografia de: Mercedes Abois.

11.11. CONCLUSIONS

Els capítols de les temporades teatrals, com hem vist, són els més extensos d'aquest treball. En ells hem intentat abordar tota la programació possible que durant cent anys fou l'oferta cultural del Teatre Russafa. Analitzant aquesta programació podem conèixer les preferències de la nostra societat a l'hora de fer ús del seu oci en cadascuna de les èpoques per les quals hem anat passant.

En les temporades compreses entre els anys 1878 i 1900, les companyies contractades eren de declamació i de sarsuela. Les seues programacions oferien drames i comèdies d'un, dos, tres i més actes. No comentarem ací molt més, ja que en el punt 10.4 hem parlat del tipus d'espectacles que oferia el Russafa durant el segle XIX, així com sobre el teatre valencià i del cinematògraf en els capítols 7 i 8 d'aquest treball. Les temporades que abasten el segle XX són més extenses i amb més diversitat d'espectacles. Puix, en aquests setanta-tres anys que les componen, el Russafa va passar per tres èpoques polítiques diferents i una guerra civil. Per comprendre millor els gustos de la nostra societat durant aquests anys, hem confeccionat uns gràfics on deixem reflectides per dècades les companyies de sarsuela o lírica, de comèdia o declamació, valencianes, de revista, els espectacles de varietats i el cine, que actuaren al Teatre Russafa.

En el gràfic 4 podem observar com en les dues primeres dècades, les companyies de sarsuela eren les més contractades. Aquestes companyies en el seu repertori, duïen les obres d'actualitat, sarsueles i operetes amb els seus cuplets picants eren les protagonistes. Sarsueles com: *La alegría de la huerta*, *El barbero de Sevilla*, *Las Carceleras*, *Bohemios*, etc. I operetes com: *La gatita blanca*, i els seus cuplets de *La gatita* i *El chocolatito*; *La alegre trompeteria*, de Paso i el mestre Lleó i el seu cuplet de *La regadera*, cantat per l'actriu Pilar Martí; *La corte de Faraon* de Perrín, Palacios i Lleó amb l'actriu Adela Taberner en el paper de *Lota*. Entre les dècades dels anys 20 i els 30, les companyies líriques van perdent notorietat. Ja no s'escriuen sarsueles noves, per la qual cosa el repertori líric resulta repetitiu. Apareixen les companyies de revista que es dediquen sols a aquest gènere. Les revistes duen una música fresca i enganxosa amb lletres picants de doble sentit i la incorporació dels nous ritmes de moda. Revistes d'èxit com *Las Corsarias*, de Paradas, Giménez i el mestre Alonso, amb el seu conegut pasdoble de *Banderita* amb Adela Taberner; *Las Catigadoras* amb Pepita Alcàcer i Sara Fenor; *Las Leandras* de Muñoz Román, González del Castillo i el mestre Alonso, amb el conegut xotis del

Pichi cantat per Blanquita Suárez; *Las de los ojos en blanco* dels mateixos autors i el seu famós pasdoble *Horchatera valenciana* amb Pepita Huertas i Conchita Páez. A partir d'ací les companyies de revista aniran augmentant i seran les protagonistes de la cartellera. Al Russafa van fent la seua entrada les companyies titulars dels teatres més importants com l'Olympia, Apolo, Tivoli de Barcelona i el Martín, o La Latina de Madrid les quals eren dirigides pels mateixos empresaris i autors teatrals: Muñoz Román, Paso, Gasa, Colsada. Oferien les revistes més actuals amb els i les artistes més demandades. *¡5 minutos nada menos!* De Muñoz Román i el mestre Jacinto Guerrero amb l'actriu Conchita Leonardo i Carlos Garriga; *Ana María* amb Queta Claver; *¡Te espero en el Ruzafa!* d'Andrés de Prada, Gasa i el mestre Cabrera, amb la còmica Mary Santpere i Alady; *¡Ay que loca!*, amb Gracia Imperio, Luis Cuenca i Pedro Peña. Ja en els anys 60 apareix la parella còmica de moda formada per Lina Morgan i Juanito Navarro amb revistes com *Y parecía tonta*, *La chica del sortidor*. El Russafa exhibirà les vedets més demandades com Ethel Rojo, Diana Darwell, Lill Larson, Tania Doris, etc.

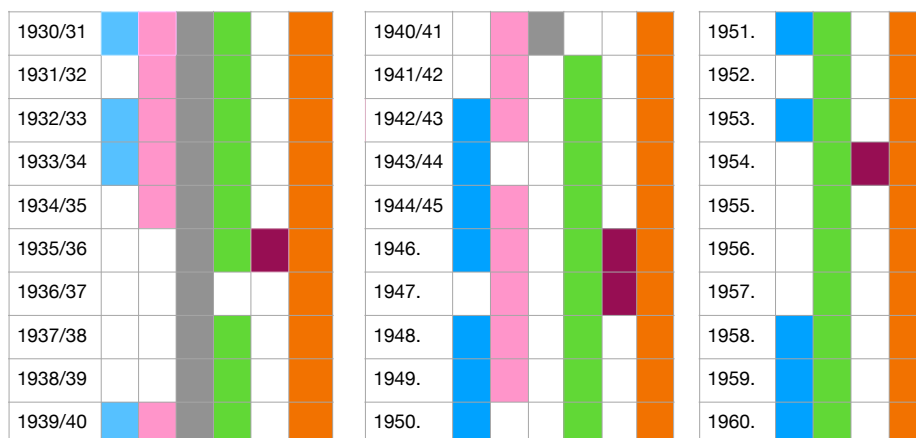
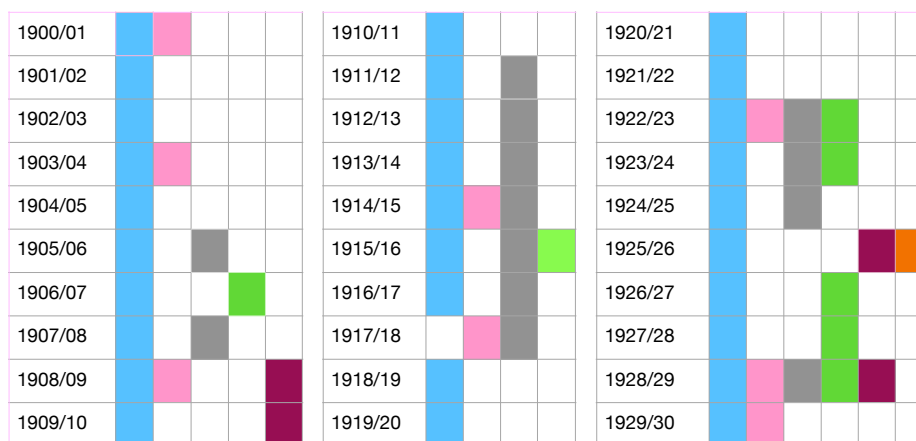
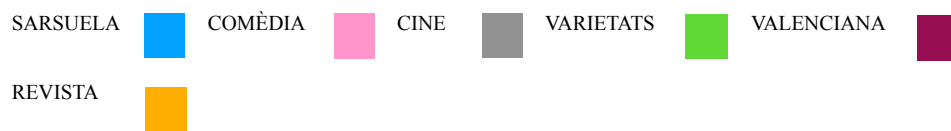
En els anys 10 hi ha una proliferació de passes de cinema, molts d'ells intercalats amb les funcions de varietats. En 1932 el Russafa estrenava el cine sonor amb la pel·lícula *Mercado de mujeres*, de temàtica social. El cine serà protagonista en els anys que precediran el conflicte bèl·lic com a ferramenta propagandista. Amb l'obertura de noves sales de cine en la ciutat, aquest espectacle anirà desapareixent dels teatres a principi dels 40.

Els espectacles de varietat van agafant força. Ja en els anys 50 els trobem competint juntament amb les companyies de revista omplint les cartelleres. Aquest es componen de l'actuació d'artistes reconeguts i la intercalació de cançons i balls de moda, flamenc, folklore, màgia, acudits, etc. Miguel de Molina, Antonio Machín, Antoñita Peñuela, El principe Gitano, La Terremoto, El Duo Dinámico, Salomé...

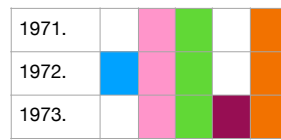
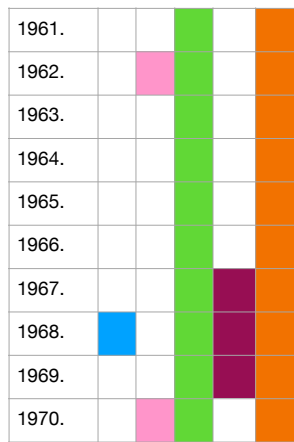
Les companyies de comèdia després de patir una caiguda van mostrant-se tímidament a partir dels anys 30 amb companyies encapçalades per dones com la companyia de Carmen Nieto o Ana Ademúz.

Les companyies valencianes s'han mostrat ja en molt poques ocasions. En 1946 trobem a la companyia lírica valenciana del mestre Magenti amb l'obra *La cotorra del mercat*, de Paco Barchino. A finals dels anys 60 es presenta la companyia valenciana de revistes amb l'obra de Sendin Galiana *All i pebre i ensalà* i l'estrena de l'obra d'Hernández Casajuana i el mestre Magenti, *Bomba va!*.

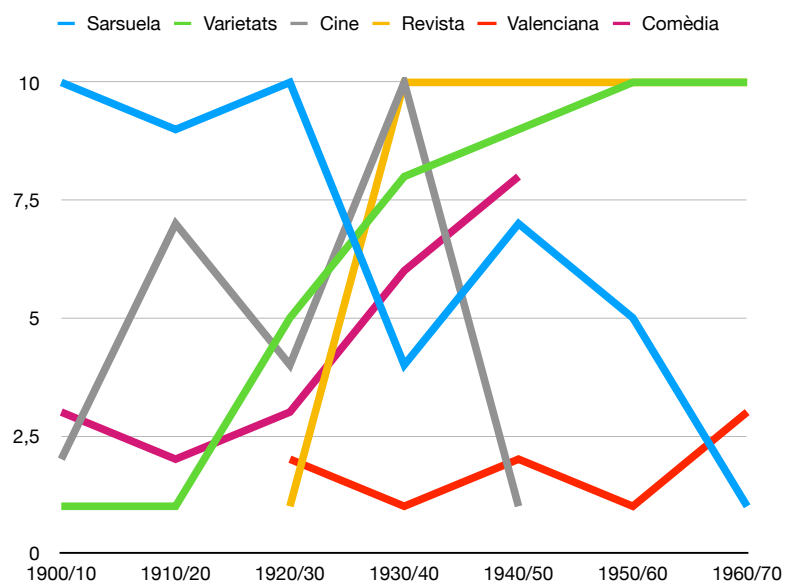
Gràfic 3

Gràfic 4

CAPÍTOL 12

LA MEMÒRIA VIVA

12.1. XARRADA AMB ANGELITA SANFELIU

Data: 4 de desembre de 2018

Angelita Sanfeliu Albeldo (1942) és una ballarina, vedet i actriu còmica nascuda en la sina d'una família d'artistes en la que ja de molt xicoteta es varen adonar que Angelita tenia el do dels escenaris. El seu avi fou criat pels conserges del Teatre Princesa de València, allí va agafar afició al teatre i es feu actor. Va debutar juntament amb Vicente Rivelles, pare de la gran actriu Amparo Rivelles. La seua àvia Paquita i María, germana d'aquesta, formaven un duo còmic de ball conegut com «Las valencianitas». Solien actuar al Teatre Museo, situat al barri del Carme de València. En aquest mateix teatre, segons li contava l' àvia, Concha Piquer va treballar durant els seus inicis. També li deia que quan Pastora Imperio va tornar de la seua gira per Llatinoamèrica debutà al teatre Romea de Múrcia i aleshores, «Las valencianitas» compartiren escenari amb ella. El seu avi va caure malalt i l'avia havia de treure endavant tota sola la casa més les tres criatures del matrimoni. Eren temps durs, no era fàcil viure del teatre així que, quan li eixia una actuació per ballar, l'avia Paquita desempenyorava el vestit i les espadenyes de valenciana per a poder treballar, tornant a donar-los en penyora una vegada acabada la funció. «Las valencianitas» debutaven amb sainets dels llibretistes andalusos, els germans Serafin i Joaquín Álvarez Quintero. Feien esquetxos còmics, ball espanyol, ball francès «Java», l'apatxe, gallejades, etc. Solien fer diferents números entre els intermedis i al final de les funcions del cine mut. Sa mare, Paquita Albeldo, va nàixer l'any 1912 i també es va dedicar al teatre. Ballava i cantava com l'avia. Angelita recorda com sa mare li contava que durant l'any 1936, durant la contesa militar, la UGT i la CNT portaven als artistes en camions per a treballar, tal i com va quedar reflectit en la pel·lícula dirigida per Carlos Saura, *Ay, Carmela*. La seua tia, Amparo Gómez, germana menuda de sa mare, fou també actriu de teatre i cinema. Va fer pel·lícules juntament amb Fernando Fernán Gómez i Andrés Pajares. En Madrid la coneixien com «La Cleopatra».

Angelita Sanfeliu va aprendre a ballar, a l'edat de 6 anys, en l'acadèmia del ballarí Ramón Porta. Prompte començà a treballar recorrent ciutats i pobles anunciada com «La muñeca del baile» i «El Bombón». Formà el duo de comicitat «Las Harlem's» juntament amb Paquita Velázquez i el trio «Las Murcielagos» en l'època dels Beatles, al que s'adhereix sa tia Amparo. Junes debutaren al Teatre Russafa, de la mà d'empresaris de varietats com Circuits Levante o Espectacles Barry, En les seues actuacions contaven acudits, ballaven, cantaven, feien de boges, de nenes petites, etc. A principis dels anys seixanta, en acabar l'actuació al Teatre Russafa, sobre l'una de la matinada, continuaven treballant a la sala de festes Zambra, situada sota el cine Capitol. Angelita conta que no els agradava massa actuar en aquest cabaret, ja que elles contaven acudits i feien una actuació de comicitat i allí baix hi havia molt de soroll. Els assistents a aquest tipus de sales de festes anaven a beure i acabaven cridant i no prestant massa atenció als seus esquetxos. Però tot açò quedava compensat amb les mil pessetes que cobraven per cada actuació, que solia durar entre deu i quinze minuts i llavors eren diners. Recorda un parell d'anècdotes relacionades amb la figura del censor i que van ocórrer al Teatre Russafa en una de les seues actuacions, mentre contava el següent acudit:

*Va una señorita por la calle llevando un perro al brazo,
y un señor pasa y le dice: –Quien fuera perro para ir donde él va.
A lo que contesta la señorita: –Pues voy a que le corten el rabito, si quiere usd
venir.*

Per aquest acudit, va rebre una multa de 300 ptes., quan ella cobrava 350 per actuar. En altra ocasió també va rebre una altra multa de la mateixa quantitat per contar un acudit semblant:

*Va una mamá con su hija por la calle y se paran frente el escaparate de una
pasteleria donde se pueden ver dos figuritas de chocolate simulando un nene y una
nena. La hija le pide insistentemente a su mama que le compre el nene: –Mamá
comprame el nene, comprame el nene. Su madre le pregunta: –pero ¿porqué
quieres el nene y no la nena?. La niña le responde : –porque el nene tiene un
trocito más de chocolate.*

L'empresari Ismael Barry li deia a Angelita que no patira i que contés els acudits perquè el públic reia i que ja pagaria ell la multa.

Elsensors del franquisme anaven passant pels teatres vigilants la vestimenta de les vedets i els textos dels còmics. En moltes ocasions es tancava la porta del teatre i es feia una actuació privada per a ells. Amb l'excusa de mostrar quan de tros devien allargar els serrells dels vestits, el censor aprofitava per apropar les mans al cos de les xicones i així refregar-li-les. De vegades l'empresari de la companyia feia passar els vestits davant del censor amb la vedet més prima i menys voluptuosa, per evitar problemes, ja que més d'una vegada el franquista solia dir d'algunes de les vedets, que eren molt provocatives i que tan sols en veure-les incitaven a altre tipus de pensament. Pensaments que per suposat eren fruit de la seua ment. Si la companyia no era de la simpatia del censor, aquest feia mala premsa d'ella. Angelita recorda que, estant a Madrid treballant amb els espectacles Barry, un censor anomenat Marqueria, va donar molt mala crítica de la companyia i després de passar-se uns quinze dies sense quasi públic van tindre que plegar i marxar cap a casa.

«Las Harlem's» també sortiren de gira amb els teatres circ ambulants com Cirujeda, Chino, Lido. Les gires, que solien durar uns nou mesos, normalment les feien viatjant amb furgoneta o autobús durant tota la nit. Uns vehicles que no tenien les comoditats dels d'avui en dia, on es passava molt fred o molta calor, segons l'època de l'any. Tampoc les carreteres eren les mateixes. Arribaven a la ciutat de província i s'instal·laven en pensions, les quals utilitzaven com a campament base per poder moure's des d'eixe punt als diferents pobles de la rodalia. Les funcions començaven a les 16:30 h de la vesprada, en sessions continues, fins les 4:30 de la matinada, de dilluns a diumenge. A partir dels dijous, tots els dies després de la funció, començaven a assajar l'espectacle nou que seria estrenat el dimarts.

Una altra anècdota que Angelita recorda amb estima fou quan van debutar en la inauguració de la plaça de bous d'Andorra. Aquella vegada, com la gran majoria de públic assistent era francès, en compte de fer els seus números de comicitat van fer ball espanyol. Conta Angelita que les van apujar a un cotxe descapotat i les van passejar vestides de faralaes per tots els càmpings de la zona repartint propaganda de l'actuació perquè els estrangers s'animaren anar a la plaça. S'havia de fer de tot per treballar.

Durant els anys del franquisme les dones estaven obligades a fer un servei social femení, una prestació obligatòria establida entre 1937 i 1976. Un servei

discriminatori per a dones fadrines entre 17 i 35 anys que volgueren accedir a un treball remunerat, títol acadèmic o oficial o simplement accedir al carnet de conduir. Les artistes com Angelita estaven exemptes ja que no podien fer-lo perquè estaven molts mesos absentades per les gires, aleshores les obligaven a treballar debades en hospitals i altres llocs públics. Quan Angelita va contraure matrimoni amb un dels propietaris d'espectacles Germans Marí, ja deixà d'actuar per a fer de locutora i presentadora en la companyia de varietats familiar.

Angelita Sanfeliu fou el rostre en 1958 del calendari de la cervesa «El Túria», va compartir escenari amb les grans figures de les varietats i de la revista com Rafael Conde «El Titi», Gracia Imperio, Vicente Raga, Quique Camoiras, José Sepúlveda, Mary Sampere. Va participar en les pel·lícules *Tranvia a la Malvarrosa* i *La noche que murió Gracia Imperio*.

Il·lustració 179. Angelita Sanfeliu, 1946. Arxiu A. Sanfeliu.

Il·lustració 180. «Las Harlem's» Arxiu A. Sanfeliu.

12.2. XARRADA AMB RAFAEL BRINES

Data: 10 d'octubre 2022

Rafael Brines Lorente (1936) és un periodista i escriptor valencià que ha conegut molt bé el món dels teatres. Ha entrevistat els autors, actors i actrius més famoses de la seua època. Durant els anys 1958 i 1959 va realitzar el programa de ràdio «Tértulia de artistas» al saló de té situat al baix de la cafeteria «Hungria» de València. Allí cada dilluns entrevistava els i les artistes que actuaven als teatres valencians. Pel seu micròfon van passar figures com Renato Carosone, Luis Mariano, Celia Gámez, Rafael Farina, Gracia Imperio, Luis Cuenca, Lola Flores, Antonio Garisa, Mary Begoña, Nicole Blanchery, José María Lasso de la Vega, Zori-Santos-Codeso, Ángel de Andrés, Antonio Casal, Juanito Navarro, Lina Morgan, Lilián de Celis, Cassen. Va entaular una gran amistat amb José Sepúlveda, Lina Morgan, Gila, Concha Piquer, a qui escrigué una entrevista per a la revista «Clima» en tres capítols, *Vida, aventura i triunfo de Concha Piquer*, Carmen Morell, Adrián Ortega, Rafael Conde «El Titi», sobre qui va escriure el llibre *Rafael Conde "El Titi" un valenciano de adopción*. Ha estat convidat a les estrenes més importants dels teatres de Madrid, Barcelona i València, sobre tot al Teatre Russafa amb el que l'unia una estreta amistat.

Brines es va aficionar al teatre quan era un xaval i solia acudir a veure representacions teatrals tots els caps de setmana a la Casa dels Obrers, avui Teatre Talia. Llavors, les representacions anaven a càrrec de companyies de teatre amateurs que representaven obres de Muñoz Seca, els germans Álvarez Quintero, Antonio Paso, José María Pemán, etc. La família Brines comptava amb l'abonament d'una llotja que era ocupada els caps de setmana pels pares i els cinc germans. És en aquestes companyies d'aficionats en les que començaren figures que serien estrelles del teatre com Queta Claver, Adrián Ortega, Lola Cardona, José Codoñer.

Mantenim una bona xarrada en casa de Rafael Brines qui guarda un bon record de la família Culla, empresaris del Teatre Russafa. Compta que eren uns empresaris amb un bon ull pel negoci perquè sabien molt bé el què agradava al públic. Tingueren molta cura de l'escenografia, el vestuari i la publicitat, al mateix temps que saberen com treballar-se la censura. Brines recorda com en una ocasió el Teatre Russafa va presentar uns cartells anunciadors amb la figura de la primera vedet Gracia Imperio lluint unes minúscules bragues. Els censors els va dir que no era correcte i que això s'havia de tapar, llavors, l'empresari del teatre va tindre

l'ingeni d'ocultar les bragues de la vedet col·locant un cartell a sobra que posava «Éxito».

Des dels anys 40 fins la seua desaparició, el Russafa fou un dels vuit teatres amb els que comptava la ciutat, –Principal, Apolo, Russafa, Serrano, Eslava, Alcázar, Casa de los Obreros, Patronato. Funcionava pràcticament els 365 dies de l'any en funcions de vesprada i nit i ocasionalment diumenges vesprada amb sessió infantil. Al carrer de Russafa hi havien tres teatres: el Russafa dedicat a la revista i a les varietats, l'Eslava a la comèdia i el Serrano, que feia una mica de tot. Brines recorda que el Teatre Russafa no tenia competència, les cues que es formaven en la finestreta de la taquilla rodaven la cantonada i continuaven pel carrer Colón. Ens comenta també que al Teatre Alcázar a finals de 1957 s'estava representant l'obra *Eixa dona és ton pare*, sense massa èxit i la qual van tindre que suspendre, llavors Ismael Barry amb qui va mantenir una gran amistat, va muntar un espectacle de varietats amb tant d'èxit que des d'eixe moment l'empresa de l'Alcázar va decidir dedicar-se a contractar varietats musicals.

Rafael Brines va coquetejar una mica també amb l'escriptura escènica i es va decidir a escriure una revista musical *Pili se va a la mili* (1970) junt amb Giménez (pseudònim que utilitzava l'empresari Matías Colsada) amb música del mestre valencià José Dolz. La revista va ser representada als teatres, Apolo de Barcelona i Infanta Beatriz de Madrid amb la vedet Addy Ventura i l'actor Ángel de Andrés i al Teatre Martín de Madrid amb la vedet Mara Lasso i Ángel de Andrés. Brines defineix a Colsada com un *granuja*, ja que es quedava els drets d'autor de la revista sense haver escrit res del text. Tenia amistat amb ell i estant en el Teatre Apolo de Barcelona que era de l'empresari, aquest li demanà que busqués un nom artístic per a una jove vedet a la que volia dur a Barcelona, Lolita Crespo. Brines amb l'ingeni que el caracteritza la va batejar amb el nom de Tania Doris, Tania per ser nom d'Orient i Doris per ser un cognom americà. Brines també li posà lletra a una cançó amb música del mestre Ibáñez Vilarrasa dedicada a la Regina Sofia i gravada pel *cantaor* «El príncipe Gitano».

Rafael Brines recorda quan la família Culla el va contactar per a fer una exposició sobre el Teatre Russafa en memòria de Rafael Culla Muñoz i Rafael Culla López. L'exposició, que comptava amb programes de mà, fotografies, telons, i cartells, es va exhibir del 13 al 28 de febrer de 1986 en la sala d'exposicions del Centre Cultural de la Caixa d'Estalvis de València, a la plaça Tetuan. El pròleg del programa titulat *Tierna nostàlgia del Ruzafa*, va anar a càrrec de Fernando Vizcaíno

Casas. Artistes que van actuar al Russafa van dedicar paraules de gran estima al teatre i als seus empresaris. Com Lina Morgan, qui manifestava que ella s'havia forjat al Russafa i recordava amb molt d'afecte les temporades que allí havia estrenat. La còmica encara guardava un clauer que Culla li havia regalat amb commemoració de l'estrena de *La Rompeplatos* amb la data del 28 de novembre de 1967 gravada. Altres artistes també van dedicar paraules plenes de gratitud i admiració com Ángel de Andrés, Zori-Santos, Alfonso del Real, Raquel Rodrigo, Adrián Ortega, Pepita Huerta, l'artista valenciana protagonista de *La de los ojos en blanco*, *Las tocas*, *Las Leandras* i tantes obres més qui deia que el Russafa havia estat la seua segona casa, ja que allí passava la majoria d'hores entre assajos i representacions. Tots i totes guardaven un grat record del Teatre Russafa i dels empresaris Culla.

Il·lustració 181. Rafael Brines (primer per la dreta) i Jorge Culla (centre) en la inauguració sobre el Teatre Russafa en el Centre Cultural de la Caixa d'Estalvis de València en 1986. Fons Culla.

12.3. XARRADA AMB JORGE CULLA

Data: 3 de maig de 2019

Jorge Culla Bayarri, és gestor cultural i actualment el director general del Palau de les Arts de València. La seua vida ha estat envoltada pel teatre i la música. És nét de Rafael Culla Muñoz i fill de Rafael Culla López, empresaris teatrals vinculats als Teatres Russafa i Apolo, a companyies de sarsuela, revista i comèdia valenciana. Recorda com des de molt menut li agradava anar totes les vesprades al Teatre Russafa a ajudar els maquinistes d'escenari. Quan començava la representació, es colava en una de les llotges de prosceni, allí quedava ocult als ulls dels espectadors i així burlava la censura, després quan venia el cavi d'escenari corria amb els maquinistes a tirar-los una maneta.

Jorge rememora la història que el seu pare li contava de com la família començà amb la gerència del Teatre Russafa. En els anys vint del segle XX, el seu avi Rafael comptava amb un grup d'amics, tots ells aficionats al teatre, la «Peña El Éxito». La colla solia reunir-se en casa d'*El Capellà*, una taverna situada on avui es troba el Passatge Doctor Serra de València. *El Capellà*, que era regentat pel seu besavi, era el lloc de reunió de gent del teatre i aficionats taurins. Un dia Antonio Díaz, propietari del Russafa li preguntà a Rafael Culla si volia fer-se càrrec del teatre. Culla es va reunir amb els seus amics i entre tots decideixen que sí, que se'l queden, clar que sí. Quan Culla li ho diu a Díaz, aquest molt seriós li fa saber que ell sols li firma el contracte d'arrendament a ell, a Rafael Culla, que dels altres no vol saber res. Eixa primera temporada fou la de 1924/1925 i van perdre molts diners, però, la colla d'amics es van divertir barbaritats. Així i tot, Rafael Culla decideix que ell continua avant amb el Teatre Russafa. A la següent temporada tampoc va anar massa bollant i van tindre també perdudes, però és ja al tercer any quan la cosa canvia i el Russafa comença a ser rentable amb les representacions de les revistes del mestre Alonso. Culla viatjava a Madrid a veure les estrenes i els èxits de la temporada, quan tornava a València componia una companyia amb les figures locals i muntava la representació. Durant els anys quaranta va participar com a coproductor junt amb el mestre Alonso en algunes companyies de revista.

A casa de la família Culla es conserven quadres d'un pintor reconegut. Jorge de molt menut li preguntava a sa mare a qui pertanyien eixos quadres, qui els ha pintat? Sa mare li contava que en la part de d'alt, la qual donava a l'escenari del Teatre Russafa hi havia un quartet menut on deixaven a un jove Federico Montañana

pintar i aquest els regalava els quadres com agraïment. Més tard, Montañana marxà a estudiar a París on va ser escenògraf i es convertí en un pintor de renom.

Des de 1924, la família de Jorge Culla es feu càrrec de la gestió del Teatre Russafa. A la mort de l'avi en 1954 va continuar la gerència el seu pare. No sempre llogaters i arrendadors han estat d'acord. La família Díaz propietaris del Russafa des dels anys quaranta començaren a posar problemes en l'arrendament amb advocats i judici pel mig. Els Díaz van estar durant temps volent vendre l'edifici i que els arrendats se'n anaren, al remat l'edifici es va vendre amb inquilins dintre. Jorge recorda com son pare li contava que en arribar els anys setanta el teatre estava necessitat de certes reformes, els serveis no estaven ja decents entre altres desperfectes i la propietat no li deixava reparar res. Son anys en que ja queden poques companyies de revista, el Russafa es dedica a fer comèdia però manté l'orquestra de quinze o divuit músics que té en nòmina. Les coses es compliquen i les perdudes augmenten. Al remat Culla va prendre la decisió de indemnitzar a tots els músics i treballadors que quedaven en nòmina i va deixar el Russafa. L'edifici del teatre fou rebut a Gil Terrón, propietari de l'empresa València Urbana per a ser enderrocats i substituït per uns grans magatzems. Una vertadera llàstima.

12.4. XARRADA AMB JULITA DÍAZ

Data: 5 de juny de 2023

Julia Goig Díaz, coneguda artísticament com a Julita Díaz, és una cantant de copla nascuda en el poble valencià d'Algemesí, situat a la comarca de la Ribera Alta. Des de molt xicoteta, Julita va mostrar grans qualitats per a la cançó, puix estava dotada d'una bonica i tonada veu. Quan comptava uns 7 anys, una de les monges de Santa Anna on ella estudiava, la va sentir cantar i va quedar molt sorpresa per la bonica veu que posseïa la xiqueta, a la que havia confós amb una ràdio.

Julita va quedar òrfena de mare sent molt xicoteta, per la qual cosa va haver d'abandonar l'escola i posar-se a treballar al servici en una casa del poble. Però ella no va deixar mai de cantar, així que es presentava a tots els concursos radiofònics de l'època. Recorda que una de les seues primeres actuacions fou al Teatre Espanyol, avui Teatre Municipal d'Algemesí, on amb 14 anys va guanyar el concurs de «Radio Juventud», *Hacia la fama*. Més tard vindrien altres concursos com *Cabalgata fin de*

semana de «Radio Madrid» que llavors era presentat per Bobby Deglané i el de «Radio Intercontinental». Conserva en la seua memòria, com anava vestida en una de les ocasions que va eixir a cantar. Lluïa una brusa blanca d'encaix i una falda negra de tafetà amb un volant. Va interpretar *La Ruiseñora*, una cançó molt coneguda composta pels mestres Antonio Quintero, Rafael de León i Manuel Quiroga.

En 1963 va aconseguir el carnet d'artista per a poder professionalitzar-se i treballar als teatres. Escenaris importants com el Teatre Olímpia de París, Teatre Apolo de Barcelona, Teatre La Latina, Teatre Price, Teatre Calderón de Madrid, han estat testimonis del seu art. I per descomptat, com no podia ser d'altra manera, el Teatre Russafa de València on Julita Díaz va compartir escenari en tantíssimes ocasions amb el seu estimat i ben recordat amic Rafael Conde «El Titi». Els podem veure junts en cartell en novembre de 1963, en l'espectacle *Cara a cara* protagonitzat per «El Titi» i Antonio Amaya, amb l'actuació estel·lar de Julita Díaz; en agost de 1965, amb l'espectacle *Colorines* juntament amb Gracia Imperio; en febrer de 1966 amb l'espectacle modern de varietats *¡Estamos en el Ruzafa..!*, que comptava amb la col·laboració especial de la cantant italiana Nella Colombo; en abril de 1969, Julita protagonitza l'espectacle *Musicolor*, en el que comparteix cartell amb la vedet còmica Angelita Sanfeliu.

El 21 d'abril de 1967 s'estrenava al Teatre Russafa la revista valenciana *All i pebre i ensalà*, d'Alfredo Sendín Galiana amb la música dels mestres Ramón Puig i Enrique Clérigues. Julita Díaz formava part de la companyia com a estrella de la cançó. En la representació número 100 de la revista, els compositors van incorporar un nou quadre musical dedicat a la cançonetista valenciana Concha Piquer, al que van compondre una cançó en la línia clàssica de la *tonadillera* que fou interpretat per Julita Díaz. L'actuació de Julita va resultar d'una expressivitat tan emotiva i va cantar tan meravellosament que el públic va aplaudir fins a suscitar el bis a l'artista. Al mes de gener de 1968 la companyia valenciana de revistes tornava amb l'estrena de la revista *Si en vols més para el cabàs*, amb la participació estel·lar de Julita Díaz.

L'artista ens conta que estan actuant al Teatre Price de Madrid amb l'espectacle *Las bellezas de Barry*, junt amb la primera figura Amalia de Granada, el teatre feia ple totes les vesprades i nits, Madrid s'havia rendit davant de Julita Díaz. L'empresari del Price, Arturo Castilla, agraït de l'èxit que Julita li estava proporcionant li va oferir 2.500 ptes. diàries, a part de les 1.500 que li pagava per contracte Barry, director de la companyia. Julita, entusiasmada li ho va contar a

Barry i aquest li demanà que, ja que estava guanyant més diners li descomptés a ell l'acordat per contracte. Al llarg de la seua carrera, Julita Díaz ha compartit escenari amb les figures més destacades del panorama musical de l'època com Marifé de Triana, Juanita Reina, Rafael Farina, El Príncipe Gitano, Paquita Rico, Marujita Díaz, Carmen Morell, Raphael, Juan Bau. Ha actuat en gran part dels teatres espanyols i sempre s'ha sentit estimada pel públic. Per a Julita sempre ha estat molt important un bon tècnic de so, a ella no li ha agradat mai cantar en *play back*, com moltes companyes i companys d'escenari que

Il·lustració 182. Julita Díaz.

no anomenarem per respecte, però que en alguna actuació han anunciat una cançó i en la música ha sonat una altra. En una actuació a Alcoi quan Julita anava a cantar la música es va parar sobtadament i ella va continuar cantant *a cappella*. Recorda i ens parla de «El Titi» amb qui l'unia una molt bona amistat. Ens diu que la cançó de *Colorines*, fou escrita perquè la interpretés Antonio Amaya, però que aquest la cantava i no passava res, però era eixir «El Titi» amb la seua gràcia i ironia i el teatre es bolcava de cop en crits i aplaudiments. I és que, Rafael Conde «El Titi» qui va aparèixer de molt jovenet al Teatre Russafa amb l'espectacle *Los chavalillos de España*, va trobar en València la seua ciutat i en el Teatre Russafa la seua llar. «El Titi» duia una cançó al seu repertori dedicada al Teatre Russafa, la qual cantava després de la desaparició del teatre, titulada *Aquel Teatro Ruzafa*.

<https://www.youtube.com/watch?v=NMsH0R0rZI4>

CAPÍTOL 13

CONCLUSIONS

Quan es compleix mig segle de la desaparició del Teatre Russafa, teatre que fou considerat el segon d'Espanya en el seu gènere després del Teatre Apolo de Madrid, presentem aquest treball que donarà a conèixer la seua existència, que si bé encara queda en el record d'algunes generacions passades, és completament desconegut per a altres més joves.

Al començament de la nostra recerca sobre el Teatre Russafa vam trobar alguns articles, que de manera molt general, comentaven l'èxit i popularitat que aquest coliseu havia assolit en la seua època, però també vam poder observar que contenien molta informació errada. El fet d'obrir el llegat del teatre i poder indagar entre els seus papers ha permès treure a la llum molta de la desconexença que hi havia sobre aquest emblemàtic teatre.

Al llarg de la nostra investigació hem fet algunes descobertes que considerem de summa importància. Una d'elles és la data d'estrena del poema simfònic *Un dia de Pasqua en Catarroja*, del mestre José Manuel Izquierdo. Obra de la qual es prenia la data de 1946 quan és publicada per la revista *Harmonia*, encara que queia la sospita que era anterior. Nosaltres hem datat la seua estrena el 5 de febrer de 1910 al Teatre Russafa, del que llavors un jove mestre Izquierdo era el concertino de l'orquestra. Hem aportat també la descoberta de sis peces del teatre valencià que romanien desaparegudes i que podem dir pràcticament amb seguretat que possiblement no existeix cap còpia més que la conservada al llegat. Aquestes obres i el seu estudi ha quedat plasmat en un article, el qual hem publicat en una revista internacional indexada i que també forma part d'un dels capítols d'aquesta Tesi. Una altra aportació ha estat el fet de treure a la llum el nom d'un dels primers propietaris del teatre, Juan Carlos de Chomón, de qui es tenia total desconexença com a tal empresari. Hem pogut a més, recuperar i classificar, amb el seu nom d'autor unes setanta obres teatrals i partitures musicals que pertanyien al llegat, les quals apareixien sense la seua autoria. Tasca que dona l'oportunitat de poder tornar a interpretar aquestes obres, i en aquelles que es dona el cas la seua interpretació conjunta de text i música.

L'elaboració, en la mesura del seu possible, que hem dut a terme de les temporades teatrals, així com els llistats de les obres interpretades en cada temporada juntament amb els noms dels seus autors i compositors musicals, ens ha mostrat els gustos que s'anaven marcant en l'evolució artística teatral i musical de la ciutat. Al mateix temps que hem pogut conèixer els comediògrafs, compositors, actors i actrius més representatius de cada època. Hem mostrat la revolució mediàtica que hi va haver en l'exhibició del cinematògraf al Russafa pel quadre *Noche de bodas*, considerada per alguns com la primera pel·lícula del cine eròtic. Hem tret a la llum que una casa de cine nord-americana va rodar en pel·lícula en el Teatre Russafa *Las Corsarias* i *La perfecta casada*, ambdues obres de gran èxit i popularitat musicades pel mestre Alonso. La importància i suport que el Russafa va donar al teatre valencià. La revolució que causaren les primeres operetes amb les intencionalitats picants dels seus cuplets. Obres que marcaren una transició com *¡Viva la República!*, de Manuel Penella, escrita immediatament després de proclamar-se la II República. I obres com *La pipa de oro* de Paradas, Jiménez, Rosillo i Martínez Mollà, que marcà un alliberament de la dona en mostrar-se per primera vegada amb els seus pits nus dalt un escenari. Hem vist com després de la Guerra Civil, la dictadura executà un segament artístic que dugué unes conseqüències de canvi en els espectacles, sempre emmarcades dintre de la seua ètica i moral particular. I com en el temps, el Teatre Russafa esdevingué en el Palau de la Revista, exhibint en el seu escenari a les figures i vedets més conegudes i representatives del panorama nacional. Indagar en la premsa, teixir notícies i informacions. Tenir l'oportunitat de llegir la correspondència privada que s'ha conservat d'autors i actors. Escoltar els testimonis de persones que van compartir la seua professió i joventut amb el Russafa. Assabentar-se de les dificultats que travessaven les companyies teatrals i les relacions que mantenien amb els empresaris. Uns empresaris que, tant els Díaz en la seua època com els Culla, foren uns visionaris que no escatimaren en inversions a l'hora d'oferir al seu públic el millor i dur les representacions cap a un èxit assegurat. Tot plegat ens ha donat de fruit saber més sobre com era aquest teatre de direcció privada per dintre, com respirava el seu ambient en cada estrena representada i èxit assaborit. I com ha pogut arribar a assolir tants èxits durant tants anys en peu. Creguem que aquest treball aportarà un valor de coneixement i de recobriment testimonial que se sumarà a la història de les nostres arts escèniques, ja que es tracta d'un patrimoni artístic i cultural que en certa època va tindre la ciutat de València.

FONTS

1. FONTS DOCUMENTALS

ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL DE L'AJUNTAMENT DE VALÈNCIA:

Sèrie: Fons de la Policia Urbana. any 1875. exp. 313. caixa. 118 (149); any 1875. exp. 319, caixa. 118 (149); any 1878. exp. 253, caixa. 126; any 1880. exp. 234, caixa. 132 (bis); any 1885. exp. 246, caixa. 152; any 1919. exp. 16352, caixa. 6; any 1920. exp. 7223, caixa. 5; any 1929. exp. 21800, caixa. 25 (26); any 1937. exp. 21911, caixa. 2.

Sèrie: Padró d'habitats. any 1880. caixa 351. foli. 22734.

ARXIU GENERAL I FOTOGRÀFIC DE LA DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA:

Signatura: E.11.1. caixa 1.

ARXIU PRIVAT DE JOSÉ HUGUET

CENTRE DOCUMENTAL DE LA MEMÒRIA HISTÒRICA. Quiosc Digital de la Guerra Civil espanyola.

<https://www.cultura.gob.es/cultura/areas/archivos/mc/archivos/cdmh/biblioteca/guia-delectura/kioscoguerracivil.html>

HEMEROTECA MUNICIPAL DE VALÈNCIA

FONS CULLA: El llegat de Rafael Culla del Teatre Russafa de València, és un fons privat que actualment es troba al Centre de Documentació Escènica de l'Institut Valencià de Cultura de la Generalitat Valenciana.

FONS FAUSTO HERNÁNDEZ CASAJUANA: El llegat de Hernández Casajuana és troba al Centre de Documentació Escènica de l'Institut Valencià de Cultura de la Generalitat Valenciana.

FONS DEL TEATRE VALENCIÀ: Universitat d'Alacant

<https://biblioteca.ua.es/es/encuentra-informacion/colecciones-especiales/fons-teatral-valencia.html>

FUNDACIÓ JUAN MARCH. Biblioteca de Música Espanyola Contemporània.

Catàleg de llibrets Espanyols del s. XIX

<https://www.march.es/es/fondo/teatro-espanol-contemporaneo>

FUNDACIÓ MIGUEL DE MOLINA

GACETA DE MADRID núm.168, Tomo II, p. 703, 17 de juny 1887

<https://www.boe.es/gazeta/dias/1887/06/17/pdfs/GMD-1887-168.pdf>

MINISTERI DE CULTURA I DEPORTS: Col·leccions en red. Col·lecció Sorolla.

Inventari: CS3405. <http://ceres.mcu.es>

RIUNET. REPOSITORI UPV:

Escola Tècnica Superior d'arquitectura. Joaquín Riera Sister.

<http://hdl.handle.net/10251/91115>

TEATROS DE VALENCIA, 1878.

https://riUNET.upv.es/bitstream/handle/10251/24013/1878_BELLAS%20ARTES_06_PDF?sequence=1&isAllowed=y

2. PUBLICACIONS I SÈRIES ESPECIALITZADES

La Época

La Correspondencia de Valencia

Diario de Valencia

El Globo

Esport-Artístico

Levante

El Mercantil Valenciano

Las Provincias

El Pueblo

La Vanguardia.

El Arte del Teatro

El Comiquito

Guión

El Mundo Cinematográfico

Nelo el Tripero, Semanari: Pórc, No; Gràfic

Mundo Gráfico

La Reclam cine

3. WEBGRAFIA

AQUEL TEATRO RUZAFÀ. Rafael Conde «El Titi»

<https://www.youtube.com/watch?v=NM5H0R0rZI4>

BIBLIOTECA DIGITAL DE CASTELLA I LLEÓ

bibliotecadigital.jcyl.es

BIBLIOTECA DIGITAL DEL PATRIMONI IBEROAMERICÀ

<http://www.iberamericadigital.net/BDPI/Inicio.do>

BIBLIOTECA NACIONAL D'ESPANYA

hemerotecadigital.bne.es

BIBLIOTECA VALENCIANA DIGITAL

bivaldi.gva.es

BIBLIOTECA UNIVERSITAT COMPLUTENSE DE MADRID

biblioteca.ucm.es

BIBLIOTECA VIRTUAL MIGUEL DE CERVANTES

cervantesvirtual.com

ESCENA DIGITAL. INSTITUT DEL TEATRE. Diputació de Barcelona. Centre de Documentació i Museu de les Arts Escèniques.

[https://escenadigital.institutdelteatre.cat/catalog?display_type=galery&f\[coverage_spatial_facet\]\[\]=Terrassa&f\[language_facet\]\[\]=Català](https://escenadigital.institutdelteatre.cat/catalog?display_type=galery&f[coverage_spatial_facet][]=Terrassa&f[language_facet][]=Català)

HATHITRUST. DIGITAL LIBRARY.

<https://www.hathitrust.org>

LAS DE LOS OJOS EN BLANCO (1934). Francisco Alonso.

Pasdoble *Horchatera valenciana*.

<https://www.youtube.com/watch?v=w9btiO0sPkM>

LE COUCHER DE LA MARIÉE

1896: <https://youtu.be/gpLbQY-aycE>

REPOSITORI DIGITAL DE LA FILMOTECA DE CATALUNYA

<https://repositori.filmoteca.cat>

SANZ Y EL SECRETO DE SU ARTE

Filmoteca Generalitat Valenciana: Francisco Sanz i Maximiliano Thous. Espanya

1918. Productor. Francisco Sanz Baldoví. Estudis i Laboratori Hispano Films

(Barna). <https://youtu.be/5sMnKJdFURI>

UNIVERSITY LIBRARY OF NORTH CAROLINA AT CHAPEL HILL

UNIVERSITY OF ILLINOIS URBANA CHAMPAIGN

archive.org

ZARZUELERIAS. Efemèrides de la Sarsuela. (blog) 2012.

<http://zarzuelerias.blogspot.com/2012/06/efemerides-de-la-zarzuela-12-de-junio.html>

4. DISCOGRAFIA

Els Clàssics Valencians de la Música per a Banda.

C.D-Rom. Música a la Llum. Música programàtica. Generalitat Valenciana. Institut Valencià de Cultura. FSMCV.

5. IL·LUSTRACIONS

IL·LUSTRACIÓ 1. SEGELL TEATRE CARRER DE RUSSAFA, 1876.....	35
IL·LUSTRACIÓ 2. PASSE PERSONAL ANYS 20. FONTS CULLA.....	42
IL·LUSTRACIÓ 3. TEATRE RUSSAFA, 1903. FONTS CULLA.....	43
IL·LUSTRACIÓ 4. RAFAEL DÍAZ AL SEU DESPAIX DEL TEATRE RUSSAFA. PRIMERA DÈCADA DEL S.XX. FONTS CULLA.....	52
IL·LUSTRACIÓ 5. "PEÑA EL ÉXITO". PROGRAMA 1921.....	57
IL·LUSTRACIÓ 6. RAFAEL CULLA MUÑOZ.....	59
IL·LUSTRACIÓ 7. GRACIOSAMENT A CAMILO BORT, 1887. FONTS CULLA.....	61
IL·LUSTRACIÓ 8. TREBALLADORS DEL TEATRE RUSSAFA, 1954. FONTS CULLA.....	73
IL·LUSTRACIÓ 9. LA SOMBRA DE CARRACUCA. PARTITURA. FONTS CULLA.....	79
IL·LUSTRACIÓ 10. LA CORTE DE TRANSMANIA. LLIBRET. FONTS CULLA.....	81
IL·LUSTRACIÓ 11. LA TRACA. PARTITURA. FONTS CULLA.....	83
IL·LUSTRACIÓ 12. SINSE TITUL. PARTITURA. FONTS CULLA.....	86
IL·LUSTRACIÓ 13. CONTRACTE N2.376.030. FONTS CULLA.....	105
IL·LUSTRACIÓ 14. CONTRACTE N2.439.001. FONTS CULLA.....	107
IL·LUSTRACIÓ 15. EDUARDO PÉREZ CACHET.....	118
IL·LUSTRACIÓ 16. CONSUMOS Y CONSUMEROS. LLIBRET. FONTS CULLA.....	122
IL·LUSTRACIÓ 17. LO QU'IMPORTA ES REL·LUIR. LLIBRET. FONTS CULLA.....	125
IL·LUSTRACIÓ 18. UN BARBER DE CONTRABANDO. LLIBRET. FONTS CULLA.....	127
IL·LUSTRACIÓ 19. UN INCRÉDUL. LLIBRET. FONTS CULLA.....	129
IL·LUSTRACIÓ 20. CACHET Y COLOM. LLIBRET. FONTS CULLA.....	131
IL·LUSTRACIÓ 21. VALENCIA. LLIBRET. FONTS CULLA.....	133
IL·LUSTRACIÓ 22. JUAN COLOM I SALES.....	135
IL·LUSTRACIÓ 23. LOUISE WILLY.....	167
IL·LUSTRACIÓ 24. APARELL CINEMATOGRÀFIC KRUPP ERNEMANN IMPERATOR.....	170
IL·LUSTRACIÓ 25. ASPECTE GENERAL DEL TALLER DE MARTÍNEZ GARÍ. MUNDO GRÁFICO, 1927.....	178
IL·LUSTRACIÓ 26. PROGRAMES DE MÀ 1875 I 1877. FONTS CULLA.....	187
IL·LUSTRACIÓ 27. ENRIQUE BORRÀS. FONTS CULLA.....	213

IL·LUSTRACIÓ 28. PROGRAMA DE MÀ 1899. FONTS CULLA.	217
IL·LUSTRACIÓ 29. PROGRAMA DE MÀ TEMPORADA 1899/1900. FONTS CULLA.	221
IL·LUSTRACIÓ 30. MIGUEL MIRÓ. REVISTA EL COMIQUITO 1899. HMV.	225
IL·LUSTRACIÓ 31. PROGRAMA DEL BENEFICI DE L'ACTOR RAMÓN HIDALGO, 1901. FONTS CULLA.	231
IL·LUSTRACIÓ 32. PROGRAMA DEL BENEFICI DE L'ACTOR ANTONIO GONZÁLEZ, 1902. FONTS CULLA.	232
IL·LUSTRACIÓ 33. CLUB ADMIRADORS DE L'ACTRIU PILAR MARTÍ. FONTS CULLA.	241
IL·LUSTRACIÓ 34. PROGRAMA DE MÀ, 1907. FONTS CULLA.	244
IL·LUSTRACIÓ 35. "FIESTAS Y AMORES", 1908. LLIBRET. FONTS ARCHIVE.ORG.	250
IL·LUSTRACIÓ 36. PROGRAMA DE MÀ TEMPORADA 1910/1911. FONTS CULLA.	260
IL·LUSTRACIÓ 37. PROGRAMA DE MÀ DEL BENEFICI DEL ACTOR PEPE ÁNGELES, 1911. FONTS CULLA.	263
IL·LUSTRACIÓ 38. PROGRAMA DE MÀ 1911. FONTS CULLA.	264
IL·LUSTRACIÓ 39. ANUNCI DE CINE. DIARI LAS PROVINCIAS, 1917.	269
IL·LUSTRACIÓ 40. PROGRAMA DE MÀ TEMPORADA 1919/1920. FONTS CULLA.	271
IL·LUSTRACIÓ 41. PROGRAMA DEL BENEFICI DE L'ACTRIU ADELA TABERNER, 1921. FONTS CULLA.	273
IL·LUSTRACIÓ 42. PROGRAMA DEL CONCERT DE SAÜER AL TEATRE ESLAVA DE VALÈNCIA, 1923. ARXIU J. HUGUET.	282
IL·LUSTRACIÓ 43. COMPANYIA LÍRICA DE LUIS BORI. LAS PROVINCIAS, 1924.	289
IL·LUSTRACIÓ 44. BLANQUITA ASENSI. VEDET. FONTS CULLA.	296
IL·LUSTRACIÓ 45. REPRESENTACIÓ DE "LA CALESERA". FONTS CULLA.	298
IL·LUSTRACIÓ 46. PROGRAMA DE MÀ DEL BENEFICI DE L'ACTOR CARLOS GARRIGA, 1928. FONTS CULLA.	303
IL·LUSTRACIÓ 47. PROGRAMA DE MÀ, 1929. FONTS CULLA.	307
IL·LUSTRACIÓ 48. LOLITA BUENDIA. FONTS CULLA.	307
IL·LUSTRACIÓ 49. "LAS CARIÑOSAS", 1929. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.	312
IL·LUSTRACIÓ 50. "EL PAÍS DE LOS TONTOS", 1930. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.	315
IL·LUSTRACIÓ 51. "EL PAÍS DE LOS TONTOS", 1930. FONTS CULLA.	316
IL·LUSTRACIÓ 52. "VIVA LA REPÚBLICA", 1931. CANTABLES. FONTS CULLA.	320
IL·LUSTRACIÓ 53. REYES CASTIZO. «LA YANKÉE» MUNDO GRÁFICO 1927. BNE.	321
IL·LUSTRACIÓ 54. "LAS LEANDRAS", 1932 TEATRE RUSSAFA. ARXIU J. HUGUET.	322
IL·LUSTRACIÓ 55. BLANQUITA SUÁREZ I BLANQUÍN. FONTS CULLA.	324
IL·LUSTRACIÓ 56. CONCHITA LEONARDO. PROGRAMA DE MÀ DEL SEU BENEFICI, 1933. ARXIU J. HUGUET.	325
IL·LUSTRACIÓ 57. "LA PIPA DE ORO". REVISTA GUIÓN, 1932. FONTS CULLA.	327
IL·LUSTRACIÓ 58. GOYITA HERRERO. FONTS CULLA.	327
IL·LUSTRACIÓ 59. CARMEN NIETO. ARXIU J. HUGUET.	328
IL·LUSTRACIÓ 60. "EL VOTO FEMENINO", 1933. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.	328
IL·LUSTRACIÓ 61. "PROSTITUCIÓN", 1933. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.	329
IL·LUSTRACIÓ 62. COMPANYIA TITULAR DE SARSUELA I REVISTES DEL TEATRE RUSSAFA, 1933. FONTS CULLA.	332
IL·LUSTRACIÓ 63. ENRIQUE RAMBAL. FONTS CULLA.	333
IL·LUSTRACIÓ 64. "LAS DE LOS OJOS EN BLANCO", 1935. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.	337
IL·LUSTRACIÓ 65. PROGRAMA DE MÀ DEL BENEFICI DE PEPITA HUERTAS, 1935. FONTS CULLA.	338
IL·LUSTRACIÓ 66. CONCHITA PAEZ. FONTS CULLA.	338
IL·LUSTRACIÓ 67. "LAS DE LOS OJOS EN BLANCO", 1935. TEATRE RUSSAFA. FONTS CULLA.	339
IL·LUSTRACIÓ 68. ANUNCI DE CINE TEATRE RUSSAFA. EL PUEBLO, 1935.	340
IL·LUSTRACIÓ 69. CARMELITA AUBERT. ARXIU J. HUGUET.	340
IL·LUSTRACIÓ 70. "LAS INVOLABLES", 1935. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.	341
IL·LUSTRACIÓ 71. MIGUEL DE MOLINA. ARXIU J. HUGUET.	342
IL·LUSTRACIÓ 72. CARTELL DEL TEATRE RUSSAFA AMB MIGUEL DE MOLINA 1936. FUNDACIÓ MIGUEL DE MOLINA. EXPOSICIÓ "ARTE Y PROVOCACIÓN". ALMAGRO, JULIOL 2019.	342
IL·LUSTRACIÓ 73. LOLA CABELLO I JULITA SUÁREZ. FONTS CULLA.	344
IL·LUSTRACIÓ 74. PROGRAMA. ARXIU J. HUGUET.	346

IL·LUSTRACIÓ 75. REPRESENTACIÓ DE “MUJERES DE FUEGO”. CONCHITA PAEZ, CARLOS GARRIGA I ANTONIO MURILLO. FONTS CULLA.....	350
IL·LUSTRACIÓ 76. NELLY DEL PLATA. FONTS CULLA	353
IL·LUSTRACIÓ 77. ANTONIO MURILLO. FONTS CULLA.	354
IL·LUSTRACIÓ 78. PROGRAMA DE MÀ, 1941. FONTS CULLA.	355
IL·LUSTRACIÓ 79. PROGRAMA DE MÀ, 1942. FONTS CULLA.	357
IL·LUSTRACIÓ 80. PROGRAMA DE MÀ, 1943. FONTS CULLA.	360
IL·LUSTRACIÓ 81. CARMELA MONTES. FONTS CULLA.....	361
IL·LUSTRACIÓ 82. MIRIAM KLECKOWA. FONTS CULLA.....	362
IL·LUSTRACIÓ 83. PROGRAMA DE MÀ, 1943. FONTS CULLA.	365
IL·LUSTRACIÓ 84. SALVADOR CASTELLÓ I MARIANELA BARANDALLA. FONTS CULLA	367
IL·LUSTRACIÓ 85. PROGRAMA DE MÀ, 1944. FONTS CULLA.	368
IL·LUSTRACIÓ 86. PROGRAMA DE MÀ, 1944. FONTS CULLA.	370
IL·LUSTRACIÓ 87. PADDY. FONTS CULLA.	375
IL·LUSTRACIÓ 88. TONA RADELY. FONTS CULLA.....	379
IL·LUSTRACIÓ 89. CARMEN OLMEDO. FONTS CULLA.	380
IL·LUSTRACIÓ 90. PROGRAMA DE MÀ, 1946. FONTS CULLA.	381
IL·LUSTRACIÓ 91. PROGRAMA DE MÀ, 1946. FONTS CULLA.	383
IL·LUSTRACIÓ 92. PROGRAMA DE MÀ, 1946. FONTS CULLA.	384
IL·LUSTRACIÓ 93. FRANCIS TOMÁS, COREÒGRAF. FONTS CULLA.	387
IL·LUSTRACIÓ 94. PROGRAMA DE MÀ, 1947. FONTS CULLA.	389
IL·LUSTRACIÓ 95. ESTRELLITA CASTRO I ÀNGEL PERICET. FONTS CULLA.....	391
IL·LUSTRACIÓ 96. PROGRAMA DE MÀ, 1948. FONTS CULLA.	396
IL·LUSTRACIÓ 97. PROGRAMA DE MÀ, 1948. FONTS CULLA.	398
IL·LUSTRACIÓ 98. PROGRAMA DE MÀ, 1948. FONTS CULLA.	399
IL·LUSTRACIÓ 99. RAMBAL, 1949. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.	400
IL·LUSTRACIÓ 100. "FANTASIAS", 1949. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.	402
IL·LUSTRACIÓ 101. "LOS BABILONIOS" 1950. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	408
IL·LUSTRACIÓ 102. RAMPER, 1950. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	411
IL·LUSTRACIÓ 103. «EL PRINCIPE GITANO». FONTS CULLA.	412
IL·LUSTRACIÓ 104. “3 GOTAS NADA MÁS”, 1951. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	415
IL·LUSTRACIÓ 105. MARY SANTPERE I JOAQUÍN GASA A LA PORTA DEL TEATRE RUSSAFA. FONTS CULLA.....	416
IL·LUSTRACIÓ 106. “TE ESPERO E EL RUZAFA”, 1951. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA. ..	416
..... IL·LUSTRACIÓ 107. MARY SANTPERE I ELENITA MAYA. TEATRE RUSSAFA. FONTS CULLA.....	420
IL·LUSTRACIÓ 108. PEPE PINTO. FONTS CULLA.	421
IL·LUSTRACIÓ 109. ANTONIO MOLINA, 1953. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.	427
IL·LUSTRACIÓ 110. “A VIVIR DEL CUENTO”, 1953. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.	428
IL·LUSTRACIÓ 111. IRMA VILA, 1953. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	428
IL·LUSTRACIÓ 112. NITA DEL CARMEN. FONTS CULLA.	432
IL·LUSTRACIÓ 113. COMPANYIA DE L'ESPECTACLE "DIVIERTASE CONMIGO", 1954. FONTS CULLA.	433
IL·LUSTRACIÓ 114. QUETA CLAVER, JOSÉ MUÑOZ ROMÁN I RAFAEL CULLA LÓPEZ A L'AEROPORT DE VALÈNCIA.	439
IL·LUSTRACIÓ 115. GRACIA IMPERIO, 1956. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.	441
IL·LUSTRACIÓ 116. “MUJERES EN ONDA CORTA”, 1956. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	443
IL·LUSTRACIÓ 117. MONA LISA. FONTS CULLA.	444
IL·LUSTRACIÓ 118. COMPANYIA DE REVISTES DE MANUEL PASO, 1957. FONTS CULLA.	446
IL·LUSTRACIÓ 119. “¡AY, QUE LOCA!” 1958. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.	449
IL·LUSTRACIÓ 120. “UNA MUJER EXPLOSIVA”, 1958. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	452
IL·LUSTRACIÓ 121. ZORI-SANTOS-CODESO, 1958. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	453
IL·LUSTRACIÓ 122. FAÇANA DEL TEATRE RUSSAFA, 1959. FONTS CULLA.....	455
IL·LUSTRACIÓ 123. "I VAS QUE ARDES", 1959. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	459
IL·LUSTRACIÓ 124. “SABOR ANDALUZ”, 1959. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.	459
IL·LUSTRACIÓ 125. FAÇANA DEL TEATRE RUSSAFA, 1960. FONTS CULLA.....	460
IL·LUSTRACIÓ 126. FAÇANA DEL TEATRE RUSSAFA, 1960. FONTS CULLA.....	461

IL·LUSTRACIÓ 127. SARA MONTIEL, JOAQUÍN GASA I MARY SANTPERE. TEATRE RUSSAFA, 1960. FONTS CULLA.....	463
IL·LUSTRACIÓ 128. FAÇANA DEL TEATRE RUSSAFA, 1960. FONTS CULLA.....	463
IL·LUSTRACIÓ 129. FAÇANA DEL TEATRE RUSSAFA, 1960. FONTS CULLA.....	464
IL·LUSTRACIÓ 130. "¡UN LIO DE FALDAS!", 1960. FAÇANA DEL TEATRE RUSSAFA. FONTS CULLA.....	465
IL·LUSTRACIÓ 131. ANTONIO AMAYA, 1960. FAÇANA DEL TEATRE RUSSAFA. FONTS CULLA.....	465
IL·LUSTRACIÓ 132. "RITMOS DE COLOR", 1961. FAÇANA DEL TEATRE RUSSAFA.....	467
IL·LUSTRACIÓ 133. "LADRÓN A LA FUERZA", 1961. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	470
IL·LUSTRACIÓ 134. «LOS CUATRO BARMANS». FONTS CULLA.....	470
IL·LUSTRACIÓ 135. "MI ESPOSA, LA OTRA Y YO", 1961. FAÇANA DEL TEATRE RUSSAFA. FONTS CULLA.....	471
IL·LUSTRACIÓ 136. "SIGUEME NENE", 1962. FAÇANA DEL TEATRE RUSSAFA. FONTS CULLA.....	472
IL·LUSTRACIÓ 137. DOLORES VARGAS, 1962. FAÇANA DEL TEATRE RUSSAFA. FONTS CULLA.....	473
IL·LUSTRACIÓ 138. MARUJA ORDOVAS. FONTS CULLA.....	477
IL·LUSTRACIÓ 139. "¡HALLO, HALLO...VARIETY!", 1962. FAÇANA DEL TEATRE RUSSAFA. FONTS CULLA.....	478
IL·LUSTRACIÓ 140. ANTONIO AMAYA, RAFAEL CULLA, NELLA COLOMBO I RAFAEL CONDE «EL TITI». FONTS CULLA.....	481
IL·LUSTRACIÓ 141. EL DÚO DINÁMICO, 1963. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	483
IL·LUSTRACIÓ 142. ETHEL ROJO I GOGÓ ROBINS, 1963. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	483
IL·LUSTRACIÓ 143. GRACIA IMPERIO. FONTS CULLA.....	484
IL·LUSTRACIÓ 144. RAFAEL CONDE "EL TITI", 1964. FONTS CULLA.....	485
IL·LUSTRACIÓ 145. "¡TÚ...TRANQUILO!", 1964. FAÇANA DEL TEATRE RUSSAFA. FONTS CULLA.....	486
IL·LUSTRACIÓ 146. "¡AL ROJO VIVO!", 1964. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	489
IL·LUSTRACIÓ 147. «LAS CHARLES». FONTS CULLA.....	491
IL·LUSTRACIÓ 148. "COLORINES", 1965. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	492
IL·LUSTRACIÓ 149. JOSÉ GUARDIOLA, 1965. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	493
IL·LUSTRACIÓ 150. "¡NO LO CUENTE POR FAVOR!", 1966. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	494
IL·LUSTRACIÓ 151. BRUNO LOMAS. FONTS CULLA.....	495
IL·LUSTRACIÓ 152. ANTONIO AMAYA. FONTS CULLA.....	496
IL·LUSTRACIÓ 153. "MAMI, LLEVAME AL COLEGIO", 1966. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	497
IL·LUSTRACIÓ 154. CARTELL D'ENTRADES EXHAURIDES, 1966. FONTS CULLA.....	500
IL·LUSTRACIÓ 155. RAFAEL CONDE I SALOMÉ, 1967. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	501
IL·LUSTRACIÓ 156. "ALL I PEBRE I ENSALÁ", JULITA DÍAZ, 1967. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	502
IL·LUSTRACIÓ 157. ANTOÑITA PEÑUELA, 1967. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	503
IL·LUSTRACIÓ 158. INGRID GARBO, 1967. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	504
IL·LUSTRACIÓ 159. "¡Y PARECIA TONTA!", 1967. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	505
IL·LUSTRACIÓ 160. LUIS CUENCA I DIANA DARVEY, 1968. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	507
IL·LUSTRACIÓ 161. ROCÍO JURADO I ÁNGEL PERICET, 1968. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	507
IL·LUSTRACIÓ 162. "¡AY, MOLINERA!", 1968. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	510
IL·LUSTRACIÓ 163. MARUJITA DÍAZ, 1969. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	511
IL·LUSTRACIÓ 164. "MUSICOLOR", 1969. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	512
IL·LUSTRACIÓ 165. "ROJOMANIA", 1969. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	514
IL·LUSTRACIÓ 166. "LA CHICA DEL BARRIO", 1969. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	515
IL·LUSTRACIÓ 167. TANIA DORIS, LUIS CUENCA I PEDRO PEÑA, 1969. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	517
IL·LUSTRACIÓ 168. "ACELGAS CON CHAMPAGNE", 1970. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	519
IL·LUSTRACIÓ 169. "LAS SATÁNICAS", 1970. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	520
IL·LUSTRACIÓ 170. "¡¡ANDA IDIOTA, CÁDATE!!", 1970. PROGRAMA DE MÀ. FONTS CULLA.....	521

IL·LUSTRACIÓ 171. "TODO EL MONTE ES ORÉGANO", 1971. PROGRAMA DE MÀ. FONS CULLA.....	522
IL·LUSTRACIÓ 172. "LA IDEA FIJA", 1971. PROGRAMA DE MÀ. FONS CULLA.....	524
IL·LUSTRACIÓ 173. "DE SIGNO: SAGITARIO", 1972. PROGRAMA DE MÀ. FONS CULLA.....	527
IL·LUSTRACIÓ 174 I IL·LUSTRACIÓ 175. COMPANYIA DE COMÈDIES ANTONIO OZORES I LILI MURATI, 1972. FONS CULLA.....	529
IL·LUSTRACIÓ 176. "LA NOCHE DE LOS CIEN PÁJAROS, 1973. PROGRA DE MÀ. FONS CULLA.....	531
IL·LUSTRACIÓ 177. "¡PIO TÚ SERÁS MIO!", 1973. PROGRAMA DE MÀ. FONS CULLA.	531
IL·LUSTRACIÓ 178. "ESTA NOCHE...NO SE DUERME", 1973. PROGRAMA DE MÀ. FONS CULLA.....	532
IL·LUSTRACIÓ 179. ANGELITA SANFELIU, 1946. ARXIU A. SANFELIU.....	541
IL·LUSTRACIÓ 180. «LAS HARLEM'S» ARXIU A. SANFELIU.....	541
IL·LUSTRACIÓ 181. RAFAEL BRINES (PRIMER PER LA DRETA) I JORGE CULLA (CENTRE) EN LA INAUGURACIÓ SOBRE EL TEATRE RUSSAFA EN EL CENTRE CULTURAL DE LA CAIXA D'ESTALVIS DE VALÈNCIA EN 1986. FONS CULLA.....	544
IL·LUSTRACIÓ 182. JULITA DÍAZ.....	548

BIBLIOGRAFIA

ARCHILÉS I CARDONA, FERRAN. «La Renaixença al País Valencià i la construcció de la identitat regional». *Anuari Verdaguer*, no. 15 (2007): 483-519, [https://www.raco.cat\(index.php/AnuariVerdaguer/article/view/120434\)](https://www.raco.cat/index.php/AnuariVerdaguer/article/view/120434).

ASTRUELLS MORENO, SALVADOR. *La Banda Municipal de Valencia y su aportación a la historia de la música valenciana*. València: Ajuntament de València, 2004.

AVIÑOXA XOSÉ. Direc. I Coord. *Història de la Música Catalana, Valenciana i Balear*. Diccionari I-Z. Vol. X. Barcelona:Edicions 62, 2003.

BLASCO LAGUNA, RICARD. *Estudis sobre literatura del País Valencià (1859-1936)*. L'Alcúdia: Ajuntament de L'Alcúdia, Institut de Filologia Valenciana de la Universitat de València, 1984.

BLASCO MAGRANER, JOSÉ S. i FCO. CARLOS BUENO CAMEJO. «Vicente Lleó Balbastre y el género sicalíptico». *Archivo de Arte Valenciano*, no. 97 (2016): 349-364, <https://roderic.uv.es/handle/10550/74293?show=full>

BLASCO MAGRANER, JOSÉ SALVADOR. *Vicente Peydró Díez y las primeras zarzuelas en el cine español. Vida y obra de un músico valenciano*. La Laguna. Tenerife: Sociedad Latina de Comunicación Social, 2013.

BLOT-WELLENS, CAMILE. *El cinematógrafo Joly-Normandin (1896-1897). Dos colecciones: Joao Anacleto Rodrigues y Antonio Sagarmínaga*. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, I.C.A.A. Filmoteca Española, Secretaria Educación y Cultura. (s.d). <https://www.calameo.com/read/00007533591cd2141932c>.

BREY, GERARD. *Lucha de clases en las tablas: el teatro de la huelga en España entre 1870 y 1923*. Zaragoza. Prensa de la Universidad de Zaragoza, 2018.

BRINES LORENTE, RAFAEL. *Medio siglo a cuestas (La valencia de los años 40,50 y los maravillosos 60)*. València: Federico Domènech S.L, 1990.

CABALLERO ESPERICUETA, MARIANO. «Editores, compositores y libretistas líricos en el Archivo Histórico de Protocolos Notariales de Madrid». *Historia Digital* 18, no. 31 (2018): 85-115.

<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6238132>

CASARES RODICIO, EMILIO. *Diccionario de la Música en la Comunidad Valenciana*. Madrid: Iberautor promociones culturales. Institut Valencià de la Música, 2006.

CASARES RODICIO, EMILIO et al. *Diccionario de la Zarzuela. España e Hispanoamérica*. Vol. I, II. Madrid: Instituto Complutense de Ciencias Musicales, 2002.

CASTILLA, ALBERTO. «Cómo surgieron los cafés-teatro de Madrid. El teatro en la Revolución de setiembre». *Tiempo de historia*, no. 34 (1 setembre 1977): 60-71.

<http://hdl.handle.net/10366/25173>

ELE. «Miscelanea teatral, El teatro en provincias: Valencia», *El arte del teatro*, no.45 (1908)

ESCALANTE MATEU, EDUARDO. *Colección completa de las Obras Dramáticas de Eduardo Escalante*. Editat per Federico Domènech. Vol. I, II, III. Valencia, 1894.

<https://bivaldi.gva.es/va/consulta/registro.do?id=200>.

ESPÍN TEMPLADO, MARÍA PILAR. «El sainete del último tercio del siglo XIX. Culminación de un género dramático en el teatro español.» *Epos: Revista de filología*, no. 3 (1987): 97-122. <https://doi.org/10.5944/epos.3.1987.9486>

FERRER GIMENO, FRANCISCA. «Enrique Rambal y el melodrama de la primera mitad del siglo XX». Tesi doctoral. Departament de Filologia Espanyola. Universitat de València, 2008.

<https://www.tesisenred.net/handle/10803/9824;jsessionid=9F555E279379F0D8BE E3D6C7A56AF148>

FERRER LLUECA, ROBERT. *Rigoberto Cortina Gallego (1843-1920) vida y obra a la luz de las fuentes documentales*. València: Institució Alfons el Magnànim. Diputació de València, 2015.

FERRÍZ, JOSÉ. *Sesenta años de vida musical. Memorias*. València: Institut Valencià de la Música. Generalitat Valenciana, 2004.

FUSTER, JOAN. *Nosaltres els valencians*. Ed.11^a. Barcelona:, Edicions 62, 1962.

GARCÍA FRASQUET, GABRIEL. «El teatre procedent del Principat representat a València (1833-1936)». *Caplletra, Revista internacional de filologia*, no. 3 (1988):127-38. <https://ojs.uv.es/index.php/caplletra/article/view/7623/7219>

GODA, MANUEL. «Literatura: El teatro valenciano». *Las Provincias*, 21 de setembre de 1899.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000309891&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

GONZÁLEZ PEÑA, M^A LUZ. «El genio de Chapi y el ingenio de Sinesio o la feliz conjunción para la liberación de los autores españoles». *Cuadernos de música Iberoamericana*, vol. 18, (2009): 63-120.

<https://docplayer.es/117182259-El-genio-de-chapi-y-el-ingenio-de-sinesio-o-la-feliz-conjuncion-para-la-liberacion-de-los-autores-espanoles.html>

GÓMEZ PALLÁS, JOSÉ M. «Ejecutoria de nobleza de nobleza del Sr. D. Juan de Chomón y Marquina. Cirujano mayor del Hospital Civil de Valencia», *Boletín de la Academia Valenciana de Genealogía y Heráldica*, vol. 5 (2004) <https://avghcv.com>

GUASTAVINO, SEVERÍ i GUILLEM GUASTAVINO. «Un siglo de teatro valenciano. Materiales para su estudio.» *Revista de archivos, bibliotecas y museos*, (1974): 150-326.

<https://hemerotecadigital.bne.es/hd/viewer?oid=0000163178>

GUERRA, ÁNGEL. «Els vells: drama en 3 actes de Ignacio Iglesias». Los teatros: Comèdia. *El Globo*, 29 de maig de 1904.

<http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0001251269&search=&lang=en>

GUILLEM ALAPONT, RAMÓN. «El compositor Manuel Izquierdo Romeu». *Torrens: Estudis i Investigacions de Torrent i Comarca*, no. 5, 1(1986-1987): 233-52.

IGLESIAS DE SOUZA, LUIS. *El teatro lírico español*. A Coruña: Diputació Provincial de A Coruña, 1991.

LLOMBART, CONSTANTÍ. *Lo Rat-Penat: calendari llemosí corresponent al present any 1875*. València: Pascual Aguilar, 1874.

https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1014142

LLOMBART, CONSTANTÍ. *Lo Rat-Penat: calendari llemosí corresponent al present any 1879*. València: Pascual Aguilar, 1878.

https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1014150

LLOMBART, CONSTANTÍ. *Lo Rat-Penat: calendari llemosí corresponent al present any 1880*. València: Pascual Aguilar, 1879.

https://bivaldi.gva.es/va/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1014152

LLOMBART, CONSTANTÍ. *Los fills de la morta-viva : apunts bio-bibliogrífichs per la historia del Renaiximent literari*. València: Emili Pascual, 1879.

<https://bivaldi.gva.es/es/consulta/registro.cmd?id=269>.

MÁS I VIVES, JOAN. *Diccionari del Teatre a les Illes Balears*. Vol. II, P-Z. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.

MEJIAS GARCÍA, ENRIQUE. «Las raíces isabelinas del teatro por horas y su primer repertorio: en torno a los orígenes del género chico». *Cuadernos de música Iberoamericana*, 30 (2017): 87-109.

<https://doi.org/10.5209/CMIB.58564>.

MOLTÓ, JOAQUÍN. «Crónicas de nuestro corresponsal en Valencia». *El Mundo Cinematográfico*, no. 102. Filmoteca de Catalunya, 25 d'agost de 1916. <http://hdl.handle.net/11091/9792>.

MOLTÓ, JOAQUÍN. «Crónicas de nuestro corresponsal en Valencia». *El Mundo Cinematográfico*, no. 106. Filmoteca de Catalunya, 25 d'octubre de 1916. <http://hdl.handle.net/11091/9795>

MONTERO ALONSO, JOSÉ. «Cómo se hacen las decoraciones de teatro» *Mundo Gráfico*, no. 831. 5 d'octubre de 1927, 4. <https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/viewer?id=21b7f3d7-95e7-47ef-a353-0d07637c7bb6&page=4>

MONTIJANO RUIZ, JUAN JOSÉ. *Madrid Frívolo. Breve Historia de la revista musical madrileña y los teatros que la albergaron*. Madrid: La Librería, 2013.

MONTIJANO RUIZ, JUAN JOSÉ. *Queta Claver "...y no te olvides nunca de Ana María..."*. Ed. Circulo Rojo, 2014.

NOMAR. «De telón a dentro». *Las Provincias*, 7 de setembre de 1899. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000309877&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

NOMAR. «De telón a dentro: Un rato en el ensayo». *Las Provincias*, 5 d'octubre de 1899. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000309905&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

PÉREZ SILVESTRE, ÒSCAR. «Pepe Alba (1885-1951): dies i obres d'un actor d'estrena». *Braçal: revista del Centre d'Estudis del Camp de Morvedre*, no. 31-32 (2005): 235-60. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3114135>

PI DE CABANYES, ORIOL. *La Renaixença*. Barcelona: Dopesa 2, 1979.

PUIG TORRALVA, JOSÉ MARÍA. «Literatura: El teatro valenciano». *Las Provincias*, 14 de setembre de 1899. https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000309884&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

REUS BOYD-SWAN, F. i B. BAS SEGARRA. *Fons de Teatre Valencià de la Biblioteca Bas Carbonell*. València: Ajuntament de València, 1994.

ROCA RICART, RAFAEL. *Teodor Llorente i la Renaixença valenciana*. València: Institució Alfons el Magnànim, 2007.

SALES BAVIERA, JOANA. «Les vetlades valencianes al Teatre Russafa de València. L'intent de crear un teatre valencià a la Renaixença». *Culturas. Revista de Gestión Cultural*. Vol. 7, no. 2 (2020): 90-109. <https://doi.org/10.4995/cs.2020.14416>

SANCHIS GUARNER, MANUEL. *Els inicis del teatre valencià modern 1845-1874*. València: Institut de Filologia Valenciana. Universitat de València. Monografies i Assaig, 1980.

SANMARTÍN AGUIRRE, JOSEP E. «Eduardo Escalante» *Las Provincias*, 14 de setembre de 1895.

https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?posicion=54&path=1022117&presentacion=pagina&registrardownload=0

SANSANO G. i J. CASTAÑO. *Sainets Il·licitans de la Restauració (1874-1896). Una història del teatre a Elx al llarg del segle XIX*. Alacant: Diputació Provincial d'Alacant. Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1997.

SIMBOR, VICENT. «La Renaixença al País Valencià». *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, no. 4 (Primavera 1988).

<https://ojs.uv.es/index.php/caplletra/article/view/7694/7304>.

SIMBOR, VICENT. «La Renaixença i la normalització literària». En *Escalante i el teatre del segle XIX*. Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i Publicacions de l'abadia de Montserrat, 1997.

SIRERA, JOSEP LLUÍS. *Passat, present i futur del teatre valencià*. València: Institució Alfons el Magnànim, 1981.

SIRERA, JOSEP LLUÍS. «Del sainet valencià i els seus límits». *Aiguadolç, L'*, no. 19 (11 gener 1994): 35-42.

<https://www.raco.cat/index.php/Aiguadolc/article/view/65199>.

SIRERA, JOSEP LLUÍS. «Valencians i forasters: un enfrontament bàsic dins l'obra d'Escalante». En *Escalante i el teatre del segle XIX*, editat per l'Institut interuniversitari de Filologia valenciana. València/Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

SIRERA, JOSEP LLUÍS i RODOLF SIRERA. Introducció, edició i notes a *Teatre*, de Faust Hernández Casajuana. Biblioteca d'Autors Valencians, 28. València: Edicions Alfons el Magnànim, 1993.

SOLÀ I PALERM, CATERINA. *El teatre valencià durant la dictadura (1920-1930)*. Barcelona: Edicions 62, 1976.

SOTILLO, ANTONIO. «Literatura: El teatro valenciano». *Las Provincias*, 17 de setembre de 1899.

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1000309887&presentacion=pagina&posicion=2&registrardownload=0

TEJEDOR, MIGUEL. *El libro de los cines de Valencia (1896-2014)*. València: Carena, 2013.

TUÑÓN DE LARA, MANUEL. *El movimiento obrero en la historia de España (II)*. Madrid: Sarpe, 1985.

VÁZQUEZ ESTÉVEZ, ANNA, *Fons de Teatre Valencià a les Biblioteques de Barcelona*. Barcelona: Institut del Teatre, Diputació de Barcelona, 1987.

VILA SANJUAN, PABLO. *Memorias de Enrique Borrás*. Barcelona: Primera A.H.R, 1956.

ZEDA. «Enrique Borrás». Crónicas breves. *La Época*, 27 de maig de 1904.
<http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0000702361&search=&lang=es>

ANNEX

1. LLISTAT OBRES GALERIES DRAMÀTIQUES 1891/1894

2. LLISTAT OBRES TEMPORADES TEATRALS 1868/1973

3. LLISTAT OBRES I PARTITURES SENSE NOM D'AUTORS AL LLEGAT CULLA

**4. LLISTAT OBRES I PARTITURES DE LA PROPIETAT D'ANTONIO DÍAZ TROBADES AL
FONS FAUSTO HERNÁNDEZ CASAJUANA**

5. LLISTAT OBRES PER ORDRE D'APARICIÓ AL TEXT

(*) Estrena; obra interpretada per primera vegada al Teatre Russafa.
 (**) Estrena absoluta.

1. LLISTAT OBRES GALERIES DRAMÀTIQUES 1891/1894

TEMPORADA D'HIVERN 1891/1892. OCTUBRE I NOVEMBRE 1891

OBRES COMÈDIA en 1 act.	AUTOR/S/A/ES	MÚSICA	SIGNATURA
<i>Buenas noches señores-</i> (1883) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.3	Miguel Casañ		050/1095
<i>Cuatro còmics d'ocasió-</i> (1874) Peça bilingüe, 1 act. vers. RT.4	Juan Colom Sales		018/0409
<i>El novio de doña Inés-</i> (1886) Fi de festa en 1 act. RT.4	Javier de Burgos		083/1967
<i>El sant de l'àngielo-</i> (1881) Peça en 1 act. vers. RT.5	Juan Colom Sales		091/2112
<i>Faena fuig!</i> - Joguet en 1 act. RT.3	Juan Colom Sales		
<i>Golondrina-</i> RT.2			
<i>La mano derecha-</i> (1886) Joguet còmic, 1 act. en vers. RT.3	Miguel Echegaray		085/1994
<i>La mosquita muerta-</i> (1857) Comèdia original, 1 act. RT.1	Enrique Pérez Escrich		081/1904
<i>La mujer de mi suegro-</i> (1891) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.2	Pascual Montagut i Edmundo de C. Bonet		084/1972
<i>Las niñas desenvueltas-</i> (1889) Joguet líric, 1 act. en vers. RT.8	Enrique Arango y Alarcón	Gerónimo Giménez	Ll: 106/2452 P: 24/101
<i>Tres abelles de colmena-</i> (1882) Comèdia bilingüe de costums valencianes, 1 act. en vers. RT.1	Antonio Roig i Civera		091/2108
<i>¡Valiente socorro!</i> - (1889) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.3	Ramón de Marsal		

COMÈDIA en 3 act

<i>El difunto Toupinel-</i> Comèdia, 3 act. en prosa. RT.1	Alexandre Bisson/ trad. del francès Julián Romea		075/1702
<i>El señor cura-</i> (1890) Comèdia, 3 act. en prosa. RT.3	Vital Aza		049/1071

DRAMA en 1 act.

<i>Caridad para Consuegra-</i> (1891) Quadre dramàtic, 1 act. en vers. RT.2	Fabián Bisbal González		031/0699
<i>Deuda de sangre-</i> (1874) Quadre dramàtic. RT.1	José Velázquez Sánchez		019/0426

DRAMA en 2 act.

<i>Don Juan Tenorio-</i> (1849) Drama religiós fantàstic, 2 act. RT.1	José Zorrilla		112/2660
---	---------------	--	----------

DRAMA en 3 act. o més

<i>Consuegra!</i> - (1891) Drama, 3 act. RT.3	Jesús López Gómez		101/2326
<i>El zapatero y el rey-</i> (1849) Drama, 4 act. RT.1	José Zorrilla		047/1033
<i>Hija y madre-</i> (1855) Drama, 3 act. en prosa. RT.3	Manuel Tamayo Baus		096/2236
<i>Margarita de Borgoña-</i> (1849) Drama 5 act. en prosa. RT.1	Alejandro Dumas		005/0103
<i>Maria Menotti o La loca de los Alpes-</i> Melodrama, 5 act. i 1 pròl. RT.4	Alfredo Moreno Gil		061/1407
<i>Trata de blancos-</i> (1887) Drama, 3 act. en vers. R.1	Leopoldo Cano y Masas		013/0286
<i>Un drama nuevo-</i> (1867) Drama, 3 act. RT.3	Joaquín Estébanez		100/2306

TEMPORADA D'HIVERN 1892/1893. GENER, FEBRER I MARÇ DE 1893

COMÈDIA en 1 act.

<i>Azucena-</i> (1892) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.5	Joaquín Abati		078/1787
<i>Cabo de guardia-</i> (1894) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.6	Eduardo Perlà Torán		033/0752
<i>Caerse de un nido-</i> (1893) Comèdia, 1 act. en vers. RT.2	Miguel Echegaray		030/0670
<i>Como el pez en el agua-</i> (1864) Escenes de la vida íntima. RT.1	José María García (trad. del francés)		016/0366
<i>Correos y telégrafos-</i> (1893) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.3	Mariano Pina Domínguez		031/0698
<i>Don Juanito-</i> (1891) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.3	Ramiro Blanco i Modesto Aria		081/1898
<i>Don Sabino-</i> (1882) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.4	Eduardo Jackson Cortés		080/1883
<i>El art y el amor o Nelet el d'Alborai-</i> (1892) Joguet còmic bilingüe, 1 act. en vers. (07-12-1892**) RT.2	Miguel Portolés		019/0416
<i>El femater de la casa-</i> (1890) Comèdia, bilingüe, 1 act. en vers. RT.2	José García Capilla		091/2116
<i>El frac nuevo-</i> (1876) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.3	Manuel Matoses		053/1162
<i>El primer trompa-</i> (1885) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.2	Pedro de Górriz		
<i>El ratoncito Pérez-</i> (1885) Joguet còmic, 1 act. en prosa, RT.1	Ricardo Blasco		061/1416
<i>El sueño dorado-</i> (1890) Comèdia, 1 act. en prosa. RT.1	Vital Aza		
<i>El ventanillo-</i> (1885) Sainet, 1 act. en vers. RT.8	José Estremera		014/0311
<i>La cáscara amarga-</i> (1888) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.1	José Estremera		079/1817

<i>La Chala-</i> (1871) Joguet còmic, 1 act. en vers. RT.3	Eduardo Escalante		
<i>La desamparada-</i> Quadre còmic, 1act. en vers. RT.1	Fabián Bisbal		009/0196
<i>La escaleta del dimoni-</i> (1874) Peça bilingüe en vers. RT.2	Eduardo Escalante		
<i>La escandalosa-</i> (1889) Joguet còmic, 1 act. en vers. RT.6	José Estremera		
<i>La leyenda del monje-</i> (1890) Sarsuela còmica en prosa. RT.1	Carlos Arniches i Gonzalo Cantó	Ruperto Chapí	
<i>La mano del Almírez-</i> (1893) Joguet còmic. (20-01-1893**) RT. 3	Edmundo de C. Bonet i Pascual Montagut		
<i>La sultana de Marruecos-</i> Joguet còmic-líric, 1 act. en prosa. RT.2	Enrique López Marín i Luís Gabaldón	Joaquín Viaña	
<i>Les eleccions de un poblet-</i> (1859) Peça bilingüe, 1 act. en vers. RT.2	Rafael María Liern		099/2286
<i>Los cohetes-</i> (1891) Joguet còmic en 1 act. RT.2	Mariano Pina Domínguez		079/1833
<i>Los corridos-</i> (1886) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.1	Ramón de Marsal		079/1814
<i>Los tocayos-</i> (1886) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.2	Vital Aza		062/1439
<i>Los pantalones-</i> (1884) Conte, 1 act. en prosa. RT.2	Mariano Arranco		025/0555
<i>Mil duros y mi mujer-</i> (1890) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.3	Mariano Pina Domínguez		076/1746
<i>¿Quién es el muerto?-</i> Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.1	José Épila		010/0218
<i>Retratos al viu-</i> (1884) Joguet bilingüe, 1 act. en vers. RT.1	Manuel Millas		007/0142
<i>Safo-</i> (1890) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.2	José Estremera		026/0564
<i>Sin comerlo ni beberlo-</i> (1879) Comèdia, 1 act. en prosa. RT.2	Ildefonso Antonio Bermejo		026/0587

<i>Sin embargo-</i> (1889) Joguet còmic, 1 act. RT.3	Mariano Pina Domínguez		
<i>Soirée-</i> (1893) Monòleg escrit per al benefici d'una actriu.	Juan Alcántara		
<i>Toni Manena y Chuan de la son-</i> (1872) Joguet, bilingüe 1 act. en vers. RT.2	Francisco Palanca Roca		039/0886
<i>Un cuarto desalquilado-</i> (1872) Joguet còmic, 1 act. i en prosa. RT.1	Miguel Ramos Carrión		045/1003

COMÈDIA en 2 act.

<i>El crimen de la calle Leganitos-</i> (1891) Comèdia, 2 act. en prosa. RT.1	Mariano Pina Domínguez		030/0669
<i>El padrón municipal-</i> (1889) Joguet còmic, 2 act. en prosa. RT.1	Vital Aza i Ramos Carrión		Ll: 048/1065 P: 13/057
<i>El señor gobernador-</i> (1888) Comèdia, 2 act. en prosa. RT.1	Vital Aza i Miguel Ramos Carrión		083/1959
<i>La ducha-</i> (1888) Joguet còmic, 2 act. RT.2	Mariano Pina Domínguez		069/1611
<i>La ministra-</i> (1892) Joguet còmic en prosa. RT.1	Constantino Gil		
<i>Las obscuras golondrinas-</i> (1892) Comèdia, 2 act. en vers. RT.2	Felipe Pérez González		032/0717
<i>Llovido del cielo-</i> (1879) Comèdia, 2 act. en vers. RT.1	Vital Aza		050/1096
<i>Los Hugonotes-</i> (1889) Comèdia, 2 act. en vers. RT.3	Miguel Echegaray		045/1001
<i>Matrimonio civil-</i> (1892) Comèdia, 2 act. en prosa. RT.12	Mariano Pina Domínguez		068/1604
<i>Perecito-</i> (1886) Joguet còmic, 2 act. en prosa. RT.2	Vital Aza		

COMÈDIA en 3 act. o més

<i>A casa con mi papá-</i> (1886) Comèdia en 3 act. RT.1	Mariano Pina Domínguez		079/1819
--	------------------------	--	----------

<i>Campanone-</i> Rondó de la Sarsuela en 3 act. RT.1	Fontoura / Rivera	Di Franco	
<i>El chiquitín de la casa-</i> (1878) Comèdia, 3 act. en prosa.	Mariano Pina Domínguez		087/2011
<i>El noveno mandamiento-</i> (1879) Comèdia, 3 act. en prosa. RT.1	Miguel Ramos Carrión		038/0866
<i>El octavo no mentir-</i> (1879) Comèdia, 3 act. en vers. RT.1	Miguel Echegaray		066/1512
<i>El señor cura-</i> (1890) Comèdia, 3 act. en prosa. RT.2	Vital Aza		049/1071
<i>El sombrero de copa-</i> (1887) Comèdia, 3 act- en prosa. RT.1	Vital Aza		059/1367
<i>Los bombones-</i> (1891) Joguet còmic, 3 act. en prosa, inspirat en un conte francès. RT.1	Mariano Pina Domínguez		084/1971
<i>Militares y paisanos-</i> (1889) Comèdia, 5 act. en prosa.	Emilio Mario (fill)		058/1347
<i>Un crítico incipiente-</i> (1891) Caprici còmic, 3 act. en prosa. RT.1	José Echegaray		044/0998

DRAMA en 1 act.

<i>El arcediano de San Gil-</i> (1873) Episodi dramàtic històric, 1 act. en vers. RT.1	Pedro Marquina		067/1579
<i>La cabaña de Tom o La esclavitud de los negros-</i> (1853) Drama espectacle, 6 quadr. RT.3	Ramón Valladares Saavedra		112/2680
<i>Magdalena-</i> Assaig dramàtic en prosa. RT. 2	Enrique Peris Salcedo		081/1908

DRAMA en 2 act.

<i>La carcajada-</i> (1849) Drama, 3 act. en prosa. RT.1	Isidoro Gil		068/1605
--	-------------	--	----------

DRAMA en 3 act.

<i>Hija y madre-</i> (1855) Drama, 3 act. en prosa. RT.1	Manuel Tamayo Baus		096/2236
--	--------------------	--	----------

<i>La campana de la Almudaina-</i> (1859) Drama, 3 act. en vers. RT.1	Juan Palou Coll.		037/0843
<i>La muerte en los labios-</i> (1880) Drama, 3 act. en prosa. RT.1	Miguel Echegaray		
<i>La oración de la tarde-</i> (1858) Drama, 3 act. en vers. RT.1	Luis Mariano de Larra		068/1600
<i>La pasionaria-</i> (1883) Drama, 3 act. en vers. RT.1	Leopoldo Cano Masas		051/1116
<i>Mar sin orillas-</i> (1879) Drama, 3 act. en vers. RT.1	José Echegaray		050/1103
<i>Sancho García-</i> (1842) Tragèdia, 3 act. en vers. RT.1	José Zorrilla		064/1470
<i>Traidor, inconfeso y mártir-</i> Drama històric, 3 act. en vers. RT.2	José Zorrilla		005/0107
<i>Vida alegre y muerte triste-</i> (1885) Drama, 3 act. en vers. RT.1	Miguel Echegaray		

DRAMA en 4 act. o més

<i>Carlos II el hechizado-</i> (1857) Drama, 5 act en vers. RT.2	Antonio Gil de Zárate.		009/0197
<i>Don Álvaro o La fuerza del sino-</i> (1891) Drama, 5 act. en prosa i vers. RT.3	Ángel de Saavedra Rivas (Duc de Rivas)		011/0242
<i>El jorobado-</i> (1863) Drama, 4 act. i 10 quadr. RT.3	Juan Belza		089/2073
<i>El registro de la policía-</i> (1881) Drama, 8 act. en prosa. RT.5	Eduardo Vidal Valenciano		069/1613
<i>El rey y el aventurero-</i> (1849) Drama, 5 act. RT.2	Isidoro Gil		065/1488
<i>El soldado San Marcian-</i> (1885) Melodrama, 5 act. en prosa. RT.4	Valentin Gómez i Felix G.		057/1317
<i>El zapatero y el rey-</i> (1849) Drama, 4 act. RT.1	José Zorrilla		047/1033

<i>Guzmán el Bueno-</i> (1849) Drama, 4 act. en vers. RT.5	Antonio Gil de Zárate		053/1141
<i>La fuerza de la conciencia-</i> (1871) Drama 4 act. en prosa. RT.1	Joaquín García Parreño.		111/2658
<i>Lázaro o el pastor de Florencia-</i> (1850) Drama, 5 act. en prosa. RT.4	Isidoro Gil de Zárate		001/0021
<i>Los amantes de Teruel-</i> (1849) Drama, 4 act. en vers i prosa. RT.1	Juan Eugenio Hartzenbusch		036/0826
<i>Los pobres de Madrid-</i> (1880) Drama, 6 quadr. 1 pròl. RT.1	Manuel Ortiz de Pinedo		013/0303
<i>Margarita de Borgoña-</i> (1842) Drama, 5 act. en prosa. RT.1	Alejandro Dumas		005/0103
<i>Maria Menotti o La loca de los Alpes-</i> Melodrama, 5 act. 1 pròl. RT.4	Alfredo Moreno Gil		061/11407
<i>Maria o la hija de un jornalero-</i> (1893) Melodrama, 4 act. RT.1	Wenceslao Aiguals de Izco		050/1104
<i>Otelo el moro de Venecia-</i> (1882) Drama tràgic, 4 act. en vers. RT.3	Sakespeare/ Francisco Luis de Retes.		038/0857
<i>Pasión y muerte de Jesús-</i> (1886) Drama històric, 8 quadr. en vers. RT.5	E. Zumel	Rigoberto Cortina	Ll: 051/1114 P: 41/170
<i>Roger Laroque o Màrtir del honor-</i> (1891) Melodrama, 4 act. 8 quadr. RT.2	Salvador María Granés		062/1442

TEMPORADA D'HIVERN 1893/1894. DEL 30 DE SETEMBRE DE 1893 AL 30 D'ABRIL 1894

COMÈDIA en 1 act.

<i>A cartas vistas-</i> Comèdia, 1 act. RT.1	Francisco Flores García		078/1804
<i>A primera sangre-</i> (1878) Joguet còmic, 1 act. RT.4	Manuel Matoses		003/0059

<i>Alto el fuego-</i> (1886) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.1	Eduardo Jackson Cortes		078/1786
<i>Cabo de guardia-</i> (1894) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.4	Eduardo Perlà Torán		033/0752
<i>Carreras de velocípedos-</i> Joguet còmic. RT.1	Jacobo Magallón i Jaime Rivelles		
<i>Chateau Margaux-</i> (1887) Joguet còmic-líric, 1 act. en vers. RT.3	José Jackson.	Manuel Fernández Caballero	Ll: 103/2352 P: 04/017
<i>De confianza-</i> (1882) Joguet còmic, 1 act. en vers. RT.1	José Estremera		079/1832
<i>Don Juanito-</i> (1891) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.7	Ramiro Blanco i Modesto Aria		081/1898
<i>Don Sabino-</i> (1882) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.2	Eduardo Jackson Cortes		080/1883
<i>El art y el amor o Nelet el d'Alborai-</i> (1892) Joguet còmic bilingüe, 1 act. en vers. RT.1	Miguel Portolés		019/0416
<i>El cascabel al gato-</i> (1892) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.3	Fiacro Irayzoz		078/1766
<i>El femater de la casa-</i> (1890) Comèdia bilingüe, 1 act. en vers. RT.1	José García Capilla		091/2116
<i>El mochuelo-</i> (1893) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.10	Félix Limendoux i Mariano de Rojas		050/1105
<i>El novio de Doña Inés-</i> (1886) Fi de festa en 1 act. RT.5	Javier de Burgos		083/1967
<i>El señor de Bobadilla-</i> (1886) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.4	Juan Redondo Menduïña		059/1356
<i>El sueño dorado-</i> (1890) Comèdia en 1 act. en prosa. RT.1	Vital Aza		
<i>El teniente cura-</i> (1888) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.5	Constantino Gil i Julián Romea		088/2044
<i>El trovador en un porche-</i> (1870) Peça bilingüe en 1 act. RT.4	Eduardo Escalante		111/2656
<i>Endivina endivinalla o El Tio Perico-</i> (1875) Peça bilingüe en vers. RT.1	Eduardo Escalante		021/0475

<i>Entre doctores-</i> (1892) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.1	Joaquín Abati Díaz		021/0459
<i>Hay entresuelo-</i> (1877) Joguet, 1 act. en prosa. RT.2	José Estremera		045/1009
<i>Hija única-</i> (1879) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.5	Calixto Navarro i Joaquín Escudero		046/1021
<i>La cáscara amarga-</i> (1888) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.1	José Estremera		079/1817
<i>La Chala-</i> (1871) Joguet, 1 act. en vers. RT.3	Eduardo Escalante		
<i>La de la portería-</i> (1893) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.2	Edmundo de C. Bonet		080/1863
<i>La del capotín o Con las manos en la masa-</i> (1894) Humorada, 1 act. en vers. RT.2	G. Merino	D'Arnedo	071/1629
<i>La escaleta del dimoni-</i> (1874) Peça bilingüe en vers. RT.2	Eduardo Escalante		
<i>La escandalosa-</i> (1889) Joguet còmic, 1 act. en vers. RT.2	José Estremera		
<i>La herencia del rey Bonet-</i> (1880) Peça bilingüe, 1 act. en vers. RT.2	Eduardo Escalante		
<i>La mano derecha-</i> (1886) Joguet còmic, 1 act. en vers. RT.2	Miguel Echegaray		085/1994
<i>La Moma-</i> (1874) Peça bilingüe en vers. RT.14	Eduardo Escalante		034/0780
<i>Las cuatro esquinas-</i> (1866) Comèdia, 1 act. en vers. RT.3	Mariano Pina Domínguez		085/1995
<i>Libre y sin costas-</i> (1881) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.4	Mariano Pina Domínguez		085/1984
<i>Los baturros-</i> (1888) Joguet còmic-líric, 1 act. en vers. RT.2	Jackson Cortes/ Veyán	Manuel Nieto	L1: 005/0097 P: 22/087
<i>Los corridos-</i> (1886) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.3	Ramón de Marsal		079/1814
<i>Los demonios en el cuerpo-</i> (1887) Comèdia, 1 act. en vers. RT.2	Miguel Echegaray		079/1845

<i>Los martes de las de Gómez-</i> (1885) Comèdia, 1 act. en prosa. RT.3	Mariano Barranco		081/1905
<i>Los tres sombreros-</i> (1890) Joguet còmic, 1 act. RT.1	Mariano Pina Domínguez		
<i>Los valientes-</i> (1886) Sainet, 1 act. i 2 quadr. en vers. RT.1	Javier de Burgos		015/0350
<i>Mal de ojo-</i> (1856) Comèdia, 1 act. RT.3	Rafael Maiquez		112/2665
<i>Mi misma cara-</i> (1888) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.5	Mariano Pina Domínguez		
<i>Moros en l horta o El rifeño Cheroni-</i> (1893) Apropòsit bilingüe, 1 act. 2 quadr. en vers. (30-11-1893**) RT.10	Luis Bernat Ferrer		007/0147
<i>Niña Pancha-</i> (1893) Joguet còmic- líric 1 act. en vers. RT.1	C. Gil	Romea/Valverde	Ll: 104/2398 P: 12/048
<i>Pronóstico reservado-</i> (1893) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.5	Francisco Roig Bataller		052/1124
<i>Quien quita la ocasión-</i> (1873) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.4	Salvador Lastra		006/0136
<i>Redención o La dama de las camelias-</i> (1853) Sarsuela, 1 act. en vers. RT.2	José García de Solís		066/1537
<i>Retratos al viu-</i> (1884) Joguet bilingüe, 1 act. en vers. RT.6	Manuel Millas		007/0142
<i>Safo-</i> (1890) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.2	José Estremera		026/0564
<i>Toni Manena y Chuan de la son-</i> (1886) Joguet bilingüe en vers. RT.1	Francisco Palanca Roca		039/0886
<i>Tres...y repique-</i> (1893) Joguet còmic, 1 act. en prosa. (30-11-1893**) RT.7	Edmundo de C. Bonet i Pascual Montagud		090/2086
<i>Un torero d'estopa-</i> (1872) Peça bilingüe, 1 act. en vers. RT.3	Eduardo Escalante		063/1459
<i>Una paella-</i> (1862) Joguet bilingüe, 1 act. en vers. RT.6	Rafael María Liern		025/0557

<i>Viva mi niña-</i> (1889) Joguet còmic-líric, 1 act. en vers i prosa. RT.2	E. Jackson	Ángel Rubio	
--	------------	-------------	--

COMÈDIA en 2 act.

<i>El padrón municipal-</i> (1887) Joguet còmic, 2 act. en prosa. RT.1	Miguel Ramos Carrión i Vital Aza		048/1065
<i>El señor gobernador-</i> (1888) Comèdia, 2 act. en prosa. RT.4	Miguel Ramos Carrión i Vital Aza		083/1959
<i>En Bàbia-</i> (1882) Joguet còmic, 2 act. en prosa. RT.1	Calisto Navarro i Eduardo Sánchez		083/1966
<i>González y González-</i> (1893) Comèdia, 2 act. en prosa. RT.34	Mariano Pina Domínguez		051/1109
<i>La careta verde-</i> (1888) Comèdia de graciós, 2 act. en prosa. RT.5	Miguel Ramos Carrión		068/1599
<i>La casa de baños-</i> Comèdia, 2 act. en prosa. RT.16	Enrique Gaspar		085/1997
<i>La de Málaga-</i> (1894) Joguet còmic, 2 act. en prosa. RT.8	Ramiro Blanco		018/0391
<i>Los Hugonotes-</i> (1889) Comèdia, 2 act. en vers. RT.7	Miguel Echegaray		045/1001
<i>Los pavos reales-</i> (1875) Comèdia, 2 act. RT. 2	José Núñez de Lara i Tavira		014/0324
<i>Odieme usted caballero-</i> (1879) Joguet còmic, 2 act. RT.2	Mariano Pina Domínguez		038/0858

COMÈDIA en 3 act.

<i>Consuelo-</i> (1891) Comèdia, 3 act. en vers. RT. 2	Adelardo López de Ayala		027/0592
<i>Divorciémonos-</i> Comèdia, 3 act. en prosa. RT.2	Pedro Riutort		016/0375
<i>El boticario de Navalcarnero-</i> (1893) Joguet còmic, 3 act. RT.2	Salvador Granés i M. Pina Domínguez		032/0723

<i>El percal y la seda-</i> (1873) Joguet còmic, 3 actes en vers. RT.2	Rafael García Santiesteban		
<i>El señor cura-</i> (1890) Comèdia, 3 act. en prosa. RT.5	Vital Aza		049/1071
<i>El sombrero de copa-</i> (1887) Comèdia, 3 act. en prosa. RT.2	Vital Aza		059/1367
<i>El tanto por ciento-</i> (1878) Comèdia, 3 act. en vers. RT. 3	Adelardo López de Ayala		088/2055
<i>La ducha-</i> (1888) Joguet còmic, 3 act. RT.2	Mariano Pina Domínguez		066/1611
<i>La huelga de Hijos-</i> (1893) Comèdia, 3 act. en prosa. RT.3	Enrique Gaspar		087/2020
<i>Los dominós blancos-</i> (1880) Comèdia, 3 act. en prosa. RT.2	Ramón Navarrete i M. Pina Domínguez		076/1728

COMÈDIA en 4 act. o més

<i>Felipe Derblay-</i> (1887) Comèdia, 4 act. i 5 quadr. RT.4	Georges Ohnet		080/1893
<i>Fernanda-</i> (1885) Comèdia, 4 act. en prosa. RT.11	Victoriano Sardou/arranj. Félix G. Llana i T. Touero		110/2642
<i>Las travesuras de Juana-</i> (1849) Comèdia, 4 act. RT.2	Carlos García Doncel i Luis Villares		017/0383
<i>María Menotti o La loca de los Alpes-</i> Comèdia, 5 act. RT.3	Alfredo Moreno Gil		061/1407
<i>Militares y paisanos-</i> (1889) Comèdia, 5 act. en prosa. RT.9	Emilio Mario (fill)		058/1347
<i>Serafina la devota-</i> (1889) Comèdia, 4 act. en prosa. RT.2	Enrique Gaspar		

DRAMA en 1 act.

<i>Deuda de sangre-</i> (1874) Quadre dramàtic. RT.2	José Velázquez Sánchez		019/0426
<i>Doña Blanca de Albornoz-</i> (1893) Dama tràgic, 1 act. en vers. RT.5	José María de la Torre		016/0369

<i>El arcediano de San Gil-</i> (1876) Episodi dramàtic, 1 act. en vers. RT.2	Pedro Marquina		067/1579
<i>El conde Lotario-</i> (1887) Drama, 1 act. RT.2	José Echegaray		003/0048
<i>El prólogo de un drama-</i> (1890) Drama, 1 act. en vers. RT.1	José Echegaray		049/1072
<i>Honra y vida-</i> (1891) Llegendra dramàtica, 1 act. en vers. RT.2	Joaquín Dicenta		098/2259
<i>Jaime el Soberbio-</i> Llegendra, 8 quadr. RT.4	Samuel Aguado		034/0779

DRAMA en 2 act.

<i>Don Juan Tenorio-</i> (1849) Drama religiós fantàstic, 2 act. RT.8	José Zorrilla		112/2660
<i>La carcajada-</i> (1873) Drama. 2 act. RT.1	Isidoro Gil		068/1605

DRAMA en 3 act.

<i>Blancos y negros-</i> (1893) Drama, 3 act. en prosa. RT.4	José Francos i Félix González		047/1037
<i>Como empieza y como acaba-</i> (1876) Drama tràgic, 3 act. en vers. RT.2	José Echegaray		019/0422
<i>De mala raza-</i> (1886) Drama, 3 act. en prosa. RT.1	José Echegaray		029/0632
<i>El sitio de Gerona-</i> (1886) Drama històric-patriòtic en 3 act. i 1 pròl. RT.2	José O. Molgosa Valls		050/1100
<i>Espinas de una flor-</i> (1874) Drama, 3 act. 1 epíl. en vers. RT.2	Francisco Campodrón		074/1699
<i>Flor de un día-</i> (1860) Drama, 3 act. 1 pròl. RT.3	Francisco Campodrón		111/2648
<i>Isabel la Católica-</i> (1855) Drama històric, 3 act. 6 quadr. en vers. RT.2	Tomás Rodríguez Rubí		

<i>L hereu-</i> (1878) Drama, 3 act. en vers. RT.2	Fco. Ruiz de Retes i F. Pérez Echevarria		042/0940
<i>La bofetada-</i> (1890) Drama, 3 act. en prosa. RT.4	Pedro de Novo Colsón		033/0736
<i>La Dolores-</i> (1892) Drama, 3 act. en vers. RT.10	José Feliu Codina		079/1840
<i>La Pasionaria-</i> (1886) Drama, 3 act. en vers. RT.4	Leopoldo Cano Masas		051/1116
<i>La peste de Otranto-</i> (1884) Drama, 3 act. en vers. RT.2	José Echegaray		018/0404
<i>Lo sublime en lo vulgar-</i> (1888) Drama, 3 act. en vers. RT.1	José Echegaray		007/0143
<i>Mar sin orillas-</i> (1879) Drama, 3 act. en vers. RT.1	José Echegaray		050/1103
<i>Mar y cielo-</i> (1891) Tragèdia en 3 act. RT.2	Ángel Guimerà/trad. Enrique Gaspar		007/0156
<i>Mariana-</i> (1893) Drama, 3 act. i 1 epíl. RT.4	José Echegaray		011/0252
<i>Mártires o delincuentes-</i> (1884) Drama, 3 act. en vers. RT.2	Francisco Pleguezuelo		
<i>Treinta años o La vida de un jugador-</i> (1851) Drama tràgic, 3 act. RT.5	J. Ulanga Algocín		029/0640
<i>Un alma débil-</i> (1893) Drama, 3 act. en prosa. RT.1	José María de la Torre		046/1025
<i>Vida alegre y muerte triste-</i> (1885) Drama, 3 act. en vers. RT.2	José Echegaray		

DRAMA en 4 act. o més.

<i>Carlos II el hechizado-</i> (1872) Drama, 5 act. en vers. RT.1	Antonio Gil de Zarate		009/0197
<i>Don Álvaro o La fuerza del sino-</i> (1835) Drama, 5 act. en prosa i vers. RT.7	Ángel de Saavedra (Duc de Rivas)		017/0380
<i>Don Juan de Serrallonga-</i> (1859) Drama, 4 act. 1 pròl. RT.2	Víctor Balaguer		025/0544

<i>El conde de Montecristo</i> - Drama, 5 act. RT.1	Alejandro Dumas/arranj. Enrique Jauregui		094/2189
<i>El jorobado</i> - (1863) Drama, 4 act. 10 quadr. RT.4	Juan Belza		089/2073
<i>El nuevo Tenorio</i> - (1886) Llegendra dramàtica. 7 act. en prosa i vers. RT.4	Gil Pantoja		030/0674
<i>El salto del torrente</i> - (1889) Melodrama, 6 act. 10 quadr. RT.2	A. Moreno Gil		059/1355
<i>El suicidio de Werther</i> - (1887) Drama, 4 act. en vers. RT.2	Joaquín Dicenta		083/1962
<i>El zapatero y el rey</i> - (1850) Drama, 4 act. RT.2	José Zorrilla		047/1033
<i>La abadía de Castro</i> - (1857) Drama, 5 act. en prosa. RT4	Isidoro Gil. trad. del francès		011/0244
<i>La fuerza de la conciencia</i> - (1871) Drama, 4 act. en prosa. RT.7	Joaquín García Parreño		111/2658
<i>Los amantes de Teruel</i> - (1849) Drama, 4 act. en vers i prosa. RT.2	Eugenio Hartzenbuch		036/0826
<i>Los jueces francos o Los invisibles</i> - (1853) Melodrama històric, 4 act. RT.2	Ramón de Valladares i Saavedra		072/1652
<i>Los perros del monte de San Bernardo</i> - (1879) Drama, 5 act. RT.2	Ventura de la Vega		011/0241
<i>Redención</i> - (1854) Drama, 4 act. en vers. RT.1	José María Díaz		063/1454

TEMPORADA DE PASQUA 1894. COMPANYIA DE SARSUELA

SARSUELA en 1 act.

<i>Al agua Patos</i> - (1888) Joguet còmic-líric, marítim, 1 act. 2 quadr. RT.8	José Jackson Veyán	A. Rubio	Ll: 042/0946 P: 06/025
<i>Certamen Nacional</i> - (1888). Projecte còmic, líric, 1 act. 5 quadr. RT.5	G. Perrin i M. Palacios	Manuel Nieto	Ll: 102/2335 P: 02/007

<i>El año pasado por agua-</i> (1894) Revista, 1 act. 4 quadr. RT.6	R. de la Vega	J. Valverde i F. Chueca	
<i>El duo de la africana-</i> (1893) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en vers. RT.24	M. Echegaray	Fernández Caballero	079/1843
<i>El marquesito-</i> (1891) Sarsuela, 1 act. en vers. RT.6	Felipe Pérez González	Juan García i Ángel Rubio	P: 56/244
<i>El monaguillo-</i> (1891) Sarsuela còmica, 1 act. 2 quadr. RT.8	Emilio Sánchez	P. Miguel Marqués	
<i>El plato del dia-</i> (1889) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. RT.6	A. Ruesga/ S. Lastra/ E. Prieto	P. Miguel Marqués	Ll: 106/2442 P: 17/071
<i>El trovador de Belchite-</i> (1884) Apropòsit líric, 1 act. en vers. RT.9	Juan Colom i Sales	R. Ruiz de Velasco	
<i>La boda de Serafín alias el zapaterin-</i> (1893) Sainet líric, 1 act. RT.2	Constantino Gil	Joaquín Valverde	
<i>La czarina-</i> (1892) Sarsuela, 1 act. en prosa. RT.3	José Estremera	Ruperto Chapí	
<i>La diva-</i> (1885) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. RT.4	M. Pina Domínguez	Offenbach/ arranj. A. Nieto	Ll: 103/2359 P: 07/030
<i>La fuente de los milagros-</i> (1891) Sarsuela còmica, 1 act. en prosa. RT.5	Enrique Sánchez	Joaquín Valverde	
<i>La leyenda del monje-</i> (1890) Sarsuela còmica, 1 act. en prosa. RT.1	C. Arniches i G. Cantó	Ruperto Chapí	
<i>La madre del cordero-</i> (1892) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. en vers. RT.5	Fiacro Yrayzoz	Jerónimo Jiménez	
<i>La mascarita-</i> (1891) Joguet còmic líric, 1 act. en prosa. RT.9	E. Prieto i A. Ruesga	R. Estellés	
<i>Las campanadas-</i> (1892) Sarsuela còmica, 1 act. en prosa. RT.3	C. Arniches i G. Cantó	Ruperto Chapí	Ll: 105/2427 P: 22/092
<i>Las tentaciones de San Antonio-</i> (1890) Sarsuela, 1 act. en prosa. RT.6	E. Prieto i A. Ruesga	Ruperto Chapí	

<i>Los aparecidos</i> - (1892) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.6	C. Arniches i C. Lucio	Fernández Caballero	112/2686
<i>Los descamisados</i> - (1893) Sainet líric, 1 act. en prosa. RT.7	Carlos Arniches i José López Silva	Federico Chueca	

SARSUELA en 2 act.

<i>Cádiz</i> - (1887) Sarsuela, 2 act. 9 quadr. RT.6	Javier de Burgos	F. Chueca i J. Valverde	Ll:074/1696 P: 59/262
<i>Marina</i> - (1855) Sarsuela, 2 act. en vers. RT.6	Francisco Campodrón	Emilio Arrieta	Ll: 108/2511 P: 35/141

SARSUELA en 3 act.

<i>El rey que rabió</i> - (1891) Sarsuela, 3 act. RT.3	Miguel Ramos Carrión i Vital Aza	Ruperto Chapí	Ll: 107/2471 P: 57/255
<i>La mascota</i> - (1884) Òpera còmica, 3 act. RT.2	A. Durut i E. Chivot	Edmundo Audrán	Ll: 109/2539 P: 42/174

2. LLISTAT OBRES TEMPORADES TEATRALS 1868/1973

OBRA	AUTOR/A/S/RES	MÚSICA	SIGNATURA
TEMPORADA 1868/1869			
<i>El joven Telémaco-</i> (1866) Passatge mitològic-líric burlesc, 2 act. vers.	Eusebio Blasco	José Rogel	043/971
<i>El padre de la criatura-</i> (1866) Comèdia, 1 act. vers.	Juan Catalina		
<i>El primo y el relicario-</i> (1843) Comèdia, 3 act.	Luis de Olona		051/1112
<i>El sol de Ruzafa-</i> (1861) Sarsuela, 1 act. vers.	Francisco Palanca i Roca	Juan García Català	P: 13/056
<i>El último mono-</i> Sainet filosòfic, 1 act.	Narciso Serra	Cristóbal Oudrid	LI: 105/2405 P: 12/053
<i>Jugar con fuego-</i> (1854) Sarsuela, 3 act.	Ventura de la Vega	Francisco Asenjo Barbieri	
<i>La pasión y muerte de nuestro Señor Jesucristo-</i> (1869) Drama sacre-bíblic religiós, 8 quadr. vers.	Antonio Campoamor		
<i>La procesó per ma casa-</i> (1868) Joguet bilingüe, 1 act. vers.	Eduardo Escalante Mateu (1834-1895)		
<i>Les eleccions d'un poblet-</i> (1859) Peça, 1 act. vers.	Rafael María Liern		099/2286
<i>Los lazos de la familia-</i> (1859) Drama, 3 act. vers.	Luis Mariano de Larra		002/42
<i>Los palos deseados-</i> (1819) Sainet còmic.	Juan Ignacio González del Castillo		
<i>Luz y sombra-</i> (1867) Ballada lírica-dramàtica, 2 act. vers.	Narciso Serra	Manuel Fernández Caballero	
<i>Mal de ojo-</i> (1853) Comèdia, 1 act.	Rafael Maiquez		112/2665
<i>Un asunto de familia-</i> (1862) Quadre de costums, 1 act. vers.	Salvador Estellés Rams		019/0428

<i>Un casament en Picaña-</i> (1859) Sarsuela de costums valencianes, 1 act. vers.	Francisco Palanca i Roca	Juan García Català	Ll: 109/2523 P: 40/166
<i>Un tigre de bengala-</i> (1852) Peça còmica, 1 act.	Ramón de Valldares y Saavedra		002/0033
<i>Una vieja-</i> (1860) Sarsuela, 1 act.	Francisco Campodrón	Joaquín Gaztambide	
<i>Valentín el guarda-costas-</i> (1855) Drama, 4 act.	Isidoro Gil Baus i Eduardo Rosales/ arranj. del francès		008/0160

TEMPORADA 1872/1873

<i>Barraca en lo Cabañal-</i> (1872) Peça bilingüe en vers.	Eduardo Escalante Mateu		
<i>El Tio Cavila o A divertir-se a un poblet-</i> (1873) Comèdia bilingüe, 2 act. en vers.	Eduardo Escalante Mateu		027/0594
<i>En una horchateria valensiana-</i> (1869) Joguet bilingüe, 1 act. en vers.	Eduardo Escalante Mateu		006/0134
<i>Cheroni i Riteta-</i> (1872) Peça bilingüe en vers. (22-10-1872**)	Eduardo Escalante Mateu		092/2154

TEMPORADA 1873/1874

<i>Les beseroles del amor-</i> (1874) Joguet còmic bilingüe, 1 act. en vers. (7-3-1874**)	Joaquín Balader Sanchís		
--	-------------------------	--	--

TEMPORADA 1874/1875

<i>Els besons de Sedavi-</i> (1875) Comèdia bilingüe, 2 act. en vers. En el benefici de l'actor Leandro Torromé. (6-3-1875**)	Joaquín Balader i Jacobo Sales		026/0577
---	--------------------------------	--	----------

TEMPORADA 1875/1876

<i>Barba Azul-</i> (1869) Òpera bufa, 4 act.	Henry Meilhac i Ludovic Halevy/ arranj. al castellà Antonio Hurtado i Fco. Luís de Reyes	Offembach	037/0836
<i>Carracuca-</i> (1873) Joguet còmic bilingüe, 1 act. en vers.	Rafael María Liern	Benito de Monfort	Ll: 026/0586 P: 58/257

<i>El amante espíritu-</i> (1873) Sessió d'espíritisme, 1 act. en vers.	Mariano Chacel		008/0170
<i>El busto de Elisa-</i> (1871) Drama, 3 act. en vers.	Antonio Hurtado		
<i>El hombre es débil-</i> (1875) Sarsuela, 1 act. en vers.	Mariano Pina Domínguez	Francisco Asenjo Barbieri	Ll: 109/2520 P: 35/143
<i>El juicio final-</i> (1862) Sarsuela, 1 act. en prosa.	Rafael García Santisteban	Miguel Albelda	Ll/: 109/2543 P: 44/186
<i>El pollastre Don Tadeo-</i> (1875) Sarsuela bilingüe, 1 act. en vers. (16-10-1875**)	Juan Bueno Salazar	Rigoberto Cortina Gallego	Ll: 109/2525 P: 43/180
<i>El sutil tramposo-</i> Sainet.	S/N		057/1316
<i>Endivina endivinalla o El tio Perico-</i> (1875) Peça bilingüe, 1 act. en vers. (10-12-1875**)	Eduardo Escalante Mateu		021/0475
<i>El vizconde-</i> (1855) Sarsuela, 1 act. en vers.	Francisco Campodrón	Francisco Asenjo Barbieri	Ll: 006/0120 P: 48/201
<i>Flores y perlas-</i> (1860) Drama, 3 act. en vers.	Luis Mariano de Larra		113/2717
<i>Juan de las Viñas-</i> (1844) Comèdia, 2 act. en prosa.	Juan Eugenio Hartzenbuch		044/0985
<i>La capa no sempre tapa-</i> (1875) Comèdia bilingüe, 2 act. en vers, escrita per a l'actor Ascensio Mora. (11-12-1875**).	Joaquín Balader		093/2164
<i>La Moma-</i> (1874) Peça bilingüe en vers.	Eduardo Escalante Mateu		034/0780
<i>La sombra de Carracuca-</i> (1876) Joguet còmic líric bilingüe, 1 act. en vers. Segon part de <i>Carracuca</i> . (20-01-1876**)	Luis Cebrián Mezquita i Constantí Llobart	Rigoberto Cortina Gallego	Ll: 109/2524 P: 39/161
<i>Las escuelas en España-</i> (1874) Comèdia, 1 act. en vers.	Francesc Palanca i Roca		076/1745
<i>Levanta muertos-</i> (1874) Comèdia, 2 act, en prosa.	Eusebio Blasco i Miguel Ramos Carrión		072/1647
<i>Lluvia de oro-</i> (1868) Comèdia, 1 act. en vers.	Mariano Pina Domínguez		001/0022

<i>Una broma de sabó-</i> (1866) Apropòsit bilingüe, 1 act. en vers.	Rafael María Liern		
<i>Una sogra de castaño-</i> (1975) Comèdia bilingüe, 2 act. en vers. En el benefici de l'actor còmic Ascensio Mora. (30-01-1874**)	Eduardo Escalante Mateu		020/0429

TEMPORADA 1876/1877

<i>Los dominós blancos-</i> (1876) Comèdia, 3 act. en prosa.	Ramón de Navarrete i Mariano Pina Domínguez		076/1728
<i>Marinos en tierra-</i> Peça, 1 act. en vers.	José Sanz Pérez		050/1101
<i>Prueba pràctica-</i> (1869) Comèdia, 1 act.	Enrique Zumel		

TEMPORADA 1877/1878

<i>El beso-</i> (1870) Comèdia, 1 act. en prosa.	Santiago Infante de Palacios		078/1800
<i>El bort-</i> (1878) Drama de costums, 3 act. en vers. (10-01-1878**)	Juan Bautista Burguet Codoñer		065/1505
<i>La comedianta Rufina-</i> (1874) Sarsuela, 1 act. en vers.	Rafael María Liern	Benito de Monfort	Ll: 107/ 2460 P: 19/079
<i>La voz del corazón-</i> (1867) Drama, 1 act. en vers.	Antonio Hurtado		008/0162

TEMPORADA 1878/1879 COMPANYIA CATALANA dir. GERVASIO ROCA

<i>El general Bum Bum-</i> Caprix còmic líric bufo, 1 act.	Ricardo Puente Brañas	Jaques Offenbach	Ll: 103/2338 P: 04/014
<i>L'ase de n' Mora-</i> Comèdia, 1 act. en vers.	Eduard Vidal Valenciano		026/0572
<i>La Dida-</i> (1872) Drama, 3 act. en vers.	Frederic Soler Hubert (1839-1895) àlies Serafi Pitarra		027/0602
<i>La pubilla del Vallés-</i> Quadre de costums catalanes, 2 act.	Josep María Arnau (1832-1913)		025/0542
<i>Las cerezas-</i> Joguet, 3 act. en vers.	Mariano Pina Domínguez		

<i>Lo diari ho porta-</i> (1870) Joguina, 1 act. en vers	Eduard Aulés (1839-1913)		
<i>Lo ferrer de tall-</i> (1874) Drama, 1 act. en vers.	Frederic Soler Hubert (1839-1895) àlies Serafí Pitarra		028/0620
<i>Lo full de paper-</i> (1878) Drama, 3 act. en vers.	Pere Antoni Torres		023/0498
<i>Los dos sordos-</i> (1867) Peça, 1 act.	Narciso de la Escosura		074/1691

TEMPORADA 1879/1880 COMPANYIA DE DECLAMACIÓ dir. FRANCISCO TROYANO

<i>A las doce de la noche-</i> (1879) Revista. (**)	Rafael Torromé Ros (1861-1925)		004/0070
<i>Ahón està el lladre?</i> - (1880) Trencaclosques bilingüe, 1 act. en vers. En el benefici de l'actor Eduardo Barreda. (08-01-1880**)	Juan Bautista Burguet Codoñer (1833-1904)		023/0511
<i>Barres de ferro i de sang-</i> Drama en vers. (**)	Rafael Torromé Ros (1861-1925)		037/0837
<i>Consequéncias del vicio-</i> Drama, 3 act. en vers.	P. B		025/0547
<i>Corruixetes-</i> (1880) Joguet bilingüe en vers. (19-01-1880**)	Eduardo Escalante Mateu		024/0534
<i>El bastón y el sombrero-</i> (1878) Comèdia, 3 act. en vers.	Eusebio Blasco Soler (1844-1903)		
<i>El caballo blanco-</i> (1879) Joguet còmic, 2 act. prosa.	Mariano Pina Domínguez		031/0697
<i>El libro verde-</i> Revista còmica lírica, ballable fantàstica, 1 act i 4 quadr. en prosa i vers.	Eduardo Navarro	Manuel Sabater	Ll: 107/2463 P: 24/106
<i>El octavo no mentir-</i> (1879) Comèdia, 3 act. en vers.	Miguel Echegaray Eizaguirre (1848-1927)		066/1512
<i>El sitio de Gerona-</i> (1878) Drama patriòtic, 3 act. 1 pròleg.	Josep Oriol Molgosa Valls (1844-1909)		050/1100
<i>Justicia y no por mi casa-</i> (1866) Comèdia, 1 act. en vers.	Francisco Luis de Retes		
<i>La muerte de Cisneros-</i> (1875) Drama, 3 act. 4 quadr.	Alfonso García Tejero ???		
<i>Las niñas del entresuelo-</i> (1878) Comèdia, 2 act. en vers.	Eusebio Blasco Soler (1844-1903)		

<i>Llovido del cielo-</i> (1879) Comèdia, 2 act. en vers.	Vital Aza (1851-1912)		006/0138
<i>Madrid por dentro-</i> (1857) Drama, 6 quadr.	Luís Rivera		
<i>Pare i cavaller-</i> Comèdia en vers.	Josep Mamano Piquer (1827-1881) àlies Josep Ovara		
<i>Por toros y por toreros-</i> (1880) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Francisco Macarro		
<i>Saldo de cuentas-</i> (1879) Comèdia, 3 act. vers.	Francisco Pérez Echevarria i Arturo Gil de Santivañes		
<i>Siguiendo la pista-</i> (1879) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Eduardo Navarro Gonzalvo i Joaquín Escudero		068/1602
<i>Sin comerlo ni beberlo-</i> (1879) Comèdia, 1 act. en prosa.	Idelfonso Antonio Bermejo (1820-1892)		026/0587
<i>Un padre de familia-</i> (1875) Comèdia, 1 act. en vers.	Pedro Marquina Dutú (1834-1886)		
<i>La virtud en el trabajo-</i>			
<i>Soledad</i>			

TEMPORADA 1880/1881 COMPANYIA DE DECLAMACIÓ dir. JOSÉ IZQUIERDO

<i>Carlos IX y los Hugonotes-</i> (1856) Drama Històric, 5 act. en vers.	José María Díaz (1800-1888)		110/2643
<i>Carrera de obstáculos-</i> (1880) Comèdia, 3 act. en vers.	Ceferino Palencia Álvarez (1859-1928)		027/0593
<i>Cátedra de flamenco-</i>	S/N		079/1854
<i>Don Jaime en la glorieta-</i> Peça bilingüe en vers.	Rafael Bolumar Font (1847-?)		
<i>El millor escut-</i> (1880) Sainet en vers. (1-12-1880**)	Juan Colom Sales (1852-1917)		065/1492
<i>Els novios de ma cuñá-</i> (1879) Peça bilingüe, 1 act. en vers.	Eduardo Escalante Mateu		024/0526
<i>Fer les cartes-</i> Comèdia bilingüe en vers. (**)	José María Frambuena Ramírez (1847-1909)		021/2109

<i>Garrotà de sego</i> - Sainet, joguet còmic líric, 1 act. en vers.	José Mamano Piquer, àlies José Ovara	Carmelo Grajales	022/0488
<i>La carrera de la dona</i> - (1881) Quadre de costums valencianes, 1 act. en vers. En benefici dels orfes de l'actor José Izquierdo. (22-2-1881**)	Juan Bautista Burguet Codoñer		023/0500
<i>La conquista del Papá</i> - (entre 1851 i 1881) Teatre, 2 act. en prosa.	S/N		
<i>La daga de Alfonso XI</i> - (1879) Drama històric, 2 act. en vers.	Francisco Macarro (1850-1899)		079/1839
<i>La esposa màrtir</i> - Drama.	Enrique Pérez Escrig (1829-1897)		
<i>La estatua de carne</i> - (1873) Drama, 3 act. 1 pròl. trad. de la reduc. italiana de Pietro Casali amb música d'Eugenio Marchió.	Ricardo Cester i José María Puig Torralva		070/1618
<i>La fuerza de un niño</i> - (1880) Comèdia, 3 act. en vers.	Miguel Echegaray Eizaguirre (1848-1927)		114/2729
<i>La mayor riqueza</i> - (1868) Comèdia, 3 act. en prosa.	Manuel Godino		
<i>La novia d'Albal</i> - (1880) Sainet en vers. (1-11-1880**)	José Mamano Piquer, àlies José Ovara		
<i>La República Francesa o la Revolución del 93</i> - (1880) Drama històric, 6 act. en prosa. (19-11-1880**)	José Oriol Molgosa Valls		
<i>Lo que no puede decirse</i> - (1877) Drama, 3 act. en prosa.	José Echegaray		
<i>Los trapos de Cristianar</i> - (1879) Joguet còmic, 3 act. en prosa.	José Campo Arana (1847-1885) i José Estremera (1852-1895)		062/1435
<i>Memorias de Juan García</i> - (1848) Comèdia, 3 act. en vers.	Manuel de Bretón de los Herreros (1796-1873)		
<i>Parents de la dona</i> - (1880) Sainet, 2 act. en vers. (**)	José Barreda Pascual		024/0533
<i>Perles del cor</i> - (1880) Comèdia, 3 act. en vers. (22-10-1880**)	Francisco Campos Bellido (1832-?) i Francisco de Paula Huertas		027/0617

<i>Por la tremenda-</i> Joguet còmic líric, 1 act. en vers.	Granes Prieto i Àngel Rubio		LI: 043/0955 P: 28/122
<i>Si no vols caldo, tres tases-</i> Sainet, 2 act. vers.	Juan Colom Sales (1852-1917)		002/0028
<i>Un viaje en ferrocarril-</i> Disbarat còmic líric, 1 act. en prosa.	S/N		LI: 104/2375 P: 10/041
<i>!Ladrones, ladrones!-</i> (1876) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Carlos Calvacho		

1881 TEMPORADA DE PASQUA COMPANYIA DECLAMACIÓ dir. MANUEL GAMIR

<i>El registro de la policía-</i> (1881) Drama, 8 act. en prosa.	Eduardo Vidal Valenciano		069/1613
<i>El talismán de Sagras-</i> (1878) Melodrama de màgia, 4 act. en vers.	Enrique Zúmel	Manuel Sabater	LI: 110/2553 P: 47/197
<i>Galeotito-</i> (1881) Joguet còmic, 1 act. 2 quadr. 2 paraules en particular en vers, paròdia del <i>Gran Galeoto</i> .	Francisco Flores García		053/1150
<i>El hermanico-</i> Sainet, 2 act. en vers.	José María Frambuena Ramírez (1847-1909)		
<i>La República Francesa o la Revolución del 93-</i> (1880) Drama històric, 6 act. en prosa.	José Oriol Molgosa Valls		
<i>Fray Domingo o los mohicanos de París-</i> Drama, 5 act. 1 pròl.	S/N		062/1441
<i>Un corazón sin raíces</i>			

TEMPORADA 1881/1882 COMPANYIA DE DECLAMACIÓ dir. SR. GUERRA

<i>Adiós Madrid-</i> (1880) Esbós de costums madrilenys, 3 act. 9 quadr. en prosa i vers.	Miguel Ramos Carrión (1848-1915) Vital Aza (1851- 1912)		003/0064
<i>Armas al hombro-</i> (1881) Joguet còmic líric, 1 act.	Mariano Pina Domínguez (1840-1895)	Àngel Rubio	LI: 030/0661 P: 51/215
<i>Basta de suegros-</i> (1875) Comèdia, 1 act. en prosa.	Eduardo Lustono (1849-1906)		068/1593
<i>Beatriz-</i> (1882) Drama històric, 5 act. 6 quadr.	Ricardo Mateo García		047/1038

<i>Bou Amena-</i> (1881) Sainet, 1 act. en vers. (1-12-1881**)	José Fambuena Ramírez (1842-1909)		043/0961
<i>Católicos y Hugonotes-</i> (1879) Drama, 1 act. en vers.	Guillermo Perrin (1857-1923)		112/2674
<i>Con buen fin-</i> (1879) Joguet còmic, 2 act. en vers.	Pero Górriz Moreda (1846-1887) i Calixto Navarro (1847-1900)		021/0462
<i>De confianza-</i> (1882) Joguet còmic, 1 act. en vers.	José Estremera		079/1832
<i>Despertar en la sombra-</i> (1881) Drama, 3 act. en vers.	Juan Antonio Cabestany (1861-1924)		011/0246
<i>Don Lino Guerrero Madrid-</i> (1878) Joguet còmic, 2 act. en prosa.	Julián Sánchez		
<i>Dos horas de angustia-</i> (1879) Joguet còmic, 2 act. en vers.	Eduardo Navarro Gonzalvo (1846-1902)		075/1708
<i>Dos tenorios del dia-</i> Joguet còmic líric, 1 act. en prosa.	Rafael Bolumar	Ángel Rubio	P: 19/078
<i>El arco iris-</i> (1881) Passadís còmic-líric, 1 act. vers i prosa.	C. Arniches, C. Lucio i E. García Álvarez	Valverde i Torregrosa	048/1053
<i>El benefisi de Mora-</i> (1881) Apropòsit bilingüe, 1 act. en vers. En benefici de l'actor Asensio Mora.(15-12-1881**)	Juan Colom i Sales	Rigoberto Cortina	016/0365
<i>El centenario de Apolo-</i> Revista dramàtica, còmica, satírica, bufa.	J. de Alba		111/2650
<i>El Chiquitín de la casa-</i> (1877) Comèdia, 3 act. en prosa.	Mariano Pina Domínguez (1840-1895)		087/2011
<i>El corazón de un Avaro-</i> Drama, 3 act. en prosa.	Ricardo Mateo García		057/1302
<i>El esclavo de Valencia-</i> Drama, 2 act. proleg.	Ricardo Mateos García		093/2183
<i>El padre Gallifa o un suspiro de la patria-</i> (1862) Drama històric, 5 quadr. 1 pròl. en prosa i vers.	Modesto Llorens Torres (1835-?) Joaquín Asensio de Alcántara (1832-1879)		049/1068
<i>El sant del agüelo-</i> (1881) Peça, 1 act. en vers. En benefici del primer actor i director Ricardo Guerra. (17-11-1881**)	Juan Colom i Sales		091/2112

<i>El tio de fora-</i> Joguet, 1 act en vers.	Juan Colom i Sales		
<i>El tio Serol-</i> (1882) Joguet, 1 act. en vers. (26-01-1882**)	Josep Mamano Piquer àlies José Ovara		065/1504
<i>El tio Sinagües-</i> (1881) Comèdia, 1 act. en vers. En benefici de l'actor Asensio Mora. (15 -12-18881**)	Juan Bautista Burguet Codoñer		063/1457
<i>El yerno del señor Manzano-</i> (1878) Comèdia, 3 act. en prosa.	Emilie Augien/ arranj. a l'escena española Eugenio Carbou Ferrer (1839-1886) i José Martín Santiago (?)		086/2001
<i>En dimarts de carnestoltes-</i> (1882) Joguet, 1 act. en vers. (**)	S/N		
<i>En el viaducto-</i> (1881) Sarsuela, 1 act. en prosa.	Luis Cocat	Tomás Reig (?-1891)	Ll: 105/2408 P: 13/058
<i>Gajes del ofici-</i> (1881) Sainet, 2 act. en vers. (**)	Josep Mamano Piquer àlies José Ovara		067/1588
<i>Haroldo el Normando-</i> (1881) Llegenda tràgica, 3 act. en vers.	José Echegaray Eizaguirre (1832-1916)		093/2180
<i>Jacub o el califa del Turundak-</i> Drama, 3 act. en vers i pròl.	Ricardo Mateo García		054/1192
<i>La expiación de un crimen-</i> Drama, 3 act. 1 pròl. en vers.	Serafín Mata Oneca		070/1621
<i>La institutriz-</i> (1881) Drama, 3 act. en vers, arranj. a l'escena española.	Eduardo Navarro Gonzalvo (1846-1902)		
<i>Las ranas pidiendo rey-</i> (1881) Fabula, 2 act. en vers.	Luis Mariano de Larra (1830-1901)		087/2017
<i>Las tres jaquecas-</i> (1881) Comèdia, 3 act. en prosa.	Mariano Pina Domínguez (1840-1895)		087/2018
<i>No tot el que mira veu-</i> (1881) Sainet, 1 act. en vers. (1-11-1881**)	Francesc Palanca i Roca (1834-1897)		
<i>Parientes lejanos-</i> (1881) Joguet còmic, 2 act. en vers.	Vital Aza		

<i>Savegren el bandido o Un matrimonio para el otro mundo-</i> (1882) Drama, 6 quadr.	Venancio Magín		070/1615
<i>Todo lo vence el amor o La pata de cabra-</i> (1841) Melo-mimo-drama mitològica burlesca de màgia i gran espectacle, 3 act.	Juan de Grimaldi (1796-1872)		041/0937
<i>Tres abelles de colmena-</i> (1882) Comèdia bilingüe de costums, en vers.	Antoni Roig i Civera (1844-1898)		091/2108
<i>Un par de lilas-</i> (1881) Sarsuela, 1 act.	Rafael María Liern	Carlos Mangiagalli	Ll: 105/2401 P: 19/077
<i>Una alma de hielo-</i> (1881) Comèdia, 3 act. en vers.	Valentín Gómez Gómez (1843-1907)		
<i>Una vieja verde-</i> (1882) Joguet còmic, 1 act.	Ricardo Mateo García		035/0805
<i>Vaoro-</i> Sainet, 2 act. en vers.	Juan Colom i Sales		
<i>Zarandaja-</i> (1880) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Calisto Navarro		090/2102
<i>El Chato-</i>			
<i>La justicia del Ocaso-</i>			

TEMPORADA 1882/1883 COMPANYIA DE DECLAMACIÓ dir. MANUEL CALVO

<i>¡Ay que tio!-</i> (1880) Comèdia, 2 act. en vers.	Juan A. Cabestany (1861-1924) i Pantaleón Moreno		
<i>Acertar errant-</i> (1883) Quadre valencià, 1 act. en vers. (7-3-1883**)	Joaquin Balader Sanchís		
<i>Cachupin de Catarroja-</i> (1882) Sainet líric bilingüe, 1 act. prosa i vers. Escrita i dedicada per a l'actor Ascensio Mora. (01-11-1882**)	Rafael María Liern	Eduardo Ximénez	
<i>Cante hondo-</i> (1882) Joguet còmic-líric, 1 act. en prosa.	Pedro de Górriz (1846-1887)	Rafael Taboada 81832-1914)	

<i>Conflicto entre dos deberes-</i> (1882) Drama, 3 act. en vers.	José Echegaray (1832-1916)		042/0952
<i>Don Carlos de Austria-</i> Assaig dramàtic, 3 quadr. i varietat de metres.	B. C		073/1673
<i>De mal en pichor-</i> (1881) Sainet, 1 act. en vers. (**)	Juan Colom i Sales		033/0760
<i>Don Juan Tenorio</i> (1849) Drama religiós fantàstic en 2 parts.	José Zorrilla		112/2660
<i>El canario gris-</i> Joguet còmic, 1 act. prosa.	E. Martínez		Ll: 107/2464 P: 21/086
<i>El celoso de sí mismo-</i> (1882) Drama tràgic. 3 act. en vers.	Valentín Gómez Gómez (1843-1907)		037/0850
<i>El inspector del distrito-</i> (1881) Comèdia, 2 act. en vers.	Emilio Álvarez		
<i>La bruixa y el duende-</i> Sainet, 1 act. vers. (Possible estrena al T. Russafa)	J. O		023/0508
<i>La maquinera de gancho-</i> Sarsuela, 1 act.	S/N	S/N	P: 24/105
<i>Las codornices-</i> (1882) Joguet còmic, 1 act. en prosa.	Vital Aza		087/2022
<i>Las consecuencias-</i> (1873) Drama, 3 act. en vers.	Joaquín Guillermo de Lima (1824-1895)		114/2730
<i>Lo que no castiga el código-</i> (1882) Drama, 3 act. en vers.	Narciso Díaz de Escobar (1860-1935)		001/0002
<i>Los alfilerazos-</i> (1875) Joguet còmic, 2 act. en prosa.	Salvador María Granés 81838-1911)		008/0177
<i>Odio de raza-</i> (1882) Disbarat còmic líric, 1 act. en vers i prosa.	Manuel Rodríguez Saavedra (¿?-1891)	Tomás Reig (¿?-1883)	Ll:042/0941 P: 28/120
<i>Robo en despoblado-</i> (1882) Comèdia, 2 act. en prosa.	Miguel Ramos Carrión (1848-1915) i Vital Aza (1851-1912)		064/1476
<i>Sensiet-</i> (1882) Sainet, 1 act. en vers. (**)	Juan Colom i Sales		
<i>Si yo tuviera dinero-</i> (1879) Comèdia, 3 act. en prosa.	Eusebio Blasco Soler (1844- 1903)		

<i>Sin familia-</i> (1882) Comèdia, 3 act. en vers.	Miguel Echegaray (1848-1927)		016/0359
<i>Torear por lo fino-</i> (1881) Sarsuela, 1 act.	Francisco Macarró	Isidoro Hernández	Ll: 108/2482 P: 31/131
<i>Un capità de cartó-</i> (1882) Joguet còmic líric bilingüe, 1 act. en vers. En benefici de l'autor. (14-12-1882**)	Rafael Bolumar Font (1847-¿?)	Rigoberto Cortina	Ll: 018/0407 P: 36/145
<i>Un reñidero de gallos-</i> Sainet còmic líric, 1 act. vers.	Rafael Bolumar Font	S/N	067/1584
<i>Urganda la desconocida-</i> (1864) Comèdia de fantasia. original, 5 act. en prosa.	Francisco Sánchez del Arco (1816-1860)		Ll: 107/2455 P: 27/115
<i>Exposición nacional-</i>			
<i>Mania por lo andaluz-</i>			
<i>Nuestra señora de Atocha o la conversión de un judío-</i>			
<i>Para dudar la fé-</i>			

TEMPORADA 1883/1884 COMPANYIA DRAMÀTICA-LÍRICA

<i>Buenas noches señores-</i> (1883) Joguet còmic, 1 act. en prosa.	Miguel Casañ		050/1095
<i>El marido y la mujer-</i> (1878) Joguet còmic, 1 act. en prosa.	Camila Calderón (1852-¿?) àlies de Purificació Llobet.		006/0121
<i>El primer galán-</i> (1879) Comèdia, 2 act. en prosa.	Eusebio Blasco Soler		048/1064
<i>El secreto-</i> (1882) Comèdia, 3 act. en vers.	Eusebio Blasco Soler		058/1341
<i>En la nit de San Chuan-</i> (1884) Joguet valencià, 1 act. en vers. (10-01-1884**)	Antonio Roig i Civera (1844-1898)		063/1443
<i>Flamencomanía-</i> (1883) Joguet còmic-líric, 1 act.	Eduardo Sánchez de Castilla i Calixto Navarro	Ángel Rubio Láinez (1846-1906)	Ll: 107/2461 P: 61/267
<i>La carrera del suplicio o La Diosa Razón-</i> Melodrama de gran espectacle en 1 quadr.	J.D.A		085/1996

<i>La culpa la tenen les dones-</i> (1884) Joguet, 1 act. en vers. (5-01-1884**)	Rafael Bolumar		092/2157
<i>La evidència-</i> (1877) Comèdia, 3 act. en prosa.	Francisco Pérez Echevarria		073/1666
<i>La gatita del cura-</i> (1884) Joguet còmic-líric, 1 act. en vers. (3-01-1884**)	Rafael Bolumar	Rigoberto Cortina	Ll: 042/0942 P: 12/050
<i>La lengua-</i> (1882) Comèdia, 3 act. en prosa.	Enrique Gaspar Rimbau		035/0808
<i>La llave del paraíso-</i> (1875) Joguet, 2 act. en prosa.	Constantino Gil Luengo		
<i>La nada entre dos platos-</i> (1874) Joguet còmic, 3 act. en prosa.	Antonio Malli de Brignnole/ traduc. Joaquín Cuello		036/0822
<i>La sonámbula o Los espectros de cera-</i> Melodrama, 8 act.	S/N		059/1358
<i>La tierra prometida-</i>	Rafael Bolumar		070/1623
<i>Las hijas sin madre-</i> (1855) Drama d'espectacle, 4 act. en prosa i 1 pròl. trad. del francès.	Ramón Valladares Saavedra (1824-1901)		097/2247
<i>Lealtad aragonesa-</i> (1883) Assaig dramàtic, 1 act. en vers.	Emilio Alfaro Malumbres		039/0880
<i>Lo darrer agermanat-</i> (1882) Drama històric, 1 act. en vers.	Constantí Llombart (1848-1893)		092/2159
<i>Lo furor de la vengansa-</i> (1884) Drama, 3 act. en vers. (16-02-1884**)	J. Giner Balaguer		023/0512
<i>Lo que no castiga el código-</i> (1882) Drama, 3 act. en vers.	Narciso Díaz de Escobar		001/0002
<i>Lo que no ve la justicia-</i> (1881) Drama, 3 act. en prosa.	José Fernández Bremón (1839-1910)		050/1097
<i>Los compañeros de Picio-</i> (1884) Joguet còmic-líric, 1 act. prosa i vers. (28-01-1884**)	Rafael María Liern	Rigoberto Cortina	Ll: 106/2438 P: 21/085

<i>Mister Puff-</i> (1884) Sarsuela, 1 act. en vers. En el benefici de l'actriu Amparo Pardinillas i l'actor Manolo Taberner. (10-01-1884**)	Josep María Frambuena Ramírez	Rigoberto Cortina	Ll: 104/2363 P: 07/031
<i>Música del porvenir-</i> (1883) Disbarat còmic-líric flamenc, 1 act.	José Jackson Veyán (1852-1935)	Manuel Nieto Matañ (1844-1915)	Ll: 107/2478 P: 28/119
<i>Pobre Glòria-</i> (1883) Joguet còmic-líric, 1 act. en prosa.	Eusebio Sierra	Manuel Nieto Matañ	Ll: 110/2571 P: 50/209
<i>Reina absoluta-</i> (1883) Comèdia, 3 act. 1 epíleg.	Joaquín Riera Beltran		059/1375
<i>Rondó final-</i> (1883) Joguet còmic-líric, 1 act. en vers.	Rafael García Santisteban (1829-1893)	Julián Romea (1843-1903)	Ll: 041/0932 P: 17/072
<i>Suegro o difunto-</i> (1884) Joguet còmic-líric, 1 act. en vers i prosa.	J.M.C	Rigoberto Cortina	Ll: 103/2348 P: 05/020
<i>Tenera, 7 tercero-</i> (1878) Joguet còmic-líric, 1 act. en vers.	Calixto Navarro i Manuel Cuartero	Isidoro Hernández	Ll: 088/2054 P: 40/165
<i>Tres ruinas artísticas-</i> (1876) Joguet líric, 1 act. en prosa.	Salvador Lastra	Federico Chueca	Ll: 106/2444 P: 18/075
<i>Un ensayo del Tenorio-</i> (1884) Joguet còmic costumista, 1 act. en vers. (18-01-1884**)	Ricardo Escorihuela		063/1452
<i>Venganza y fueros-</i> (1876) Drama, 3 act. en vers.	Antonio Novoa		008/0167

1884 TEMPORADA DE PASQUA. COMPANYIA DE DECLAMACIÓ

<i>Honradez y perfidia-</i> Drama, 3 act. en prosa.	Francisco Badenas i Dalmau		082/1947
<i>Parientes lejanos-</i> (1881) Joguet còmic, 2 act. en vers.	Vital Aza		
<i>Solitos-</i> (1881) Joguet, 2 act. en vers.	José Estremera		025/0562
<i>Un padre de familia-</i> (1875) Comèdia, 1 act. en vers.	Pedro Marquina		
<i>Por recoger una herencia-</i>			

TEMPORADA 1884/1885 COMPANYIA DE DECLAMACIÓ

<i>Agencia de matrimonios-</i> (1885) Joguet líric, 1 act. Publicada al fulletó periòdic satíric “La Traca”. (**)	Vicente Peydró Díez	Vicente Peydró Díez	
<i>Amar después de la muerte-</i> (1852) Comèdia, 3 act.	Pedro Calderón de la Barca (1600-1681) arranj. per Eduardo Asquerino (1826-1881)		
<i>Cabeza de chorlito-</i> Comèdia, 3 act. prosa.	M.M.T. Barriere, arranj. al castellà Eusebio Blasco Soler		017/0378
<i>¿Cual de los dos?-</i> Monòleg	S/N		
<i>Currito-</i> (1883) Joguet líric, 1 act.	Francisco Macarro	Federico Liñan	Ll: 104/2374 P: 11/042
<i>Curriya-</i> (1883) Sarsuela, 1 act. vers.	Julián Andrade	Manuel Fernández Caballero (1835-1906)	P: 64/273
<i>Don Sabino-</i> (1882) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Eduardo Jackson Cortés		080/1883
<i>El amigo Fritz-</i> (1884) Comèdia, 3 act. prosa.	Ereckmann-Chatran (1822-1899) trad. Luis Valdés		088/2050
<i>El novio de Doña Inés-</i> (1884) Fi de festa, 1 act.	Javier de Burgos (1842-1902)	Diversos autors desconeguts/ arranj. per A.R.S	083/1967
<i>El otro-</i> (1882) Comèdia, 3 act, vers.	Miguel Echegaray Eizaguirre (1848-1927)		064/1467
<i>El terremoto de Alhambra-</i> (1885) Episodi, 1 act, 2 mutacions.	Francisco de Huertas		086/2003
<i>El trovaor-</i> (1878) Joguet còmic, 1 act. vers.	Juan Colom Sales	Rigoberto Cortina Gallego	Ll: 108/2496 P: 51/223
<i>Els microbios-</i> (1884) Joguet còmic, 1 act. vers, col·lec.“El cuento del dumenge”, núm. 228. (04-10-1884**)	Manuel Millàs Casanoves (1845-1919)		029/0636
<i>En Babia-</i> (1882) Joguet còmic, 2 act. prosa, traduc. del francès.	Calixto Navarro (1847-1900) i Eduardo Sánchez de Castilla (¿?)-1899)		083/1966

<i>Entre el deber y el derecho-</i> (1873) Drama, 3 act. vers.	Antonio Hurtado (1825-1878)		082/1931
<i>Flamencos y peteneras-</i> (1885) Joguet còmic bilingüe, 1 act. vers. (23-01-1885**)	Vicente Peydró Díez	Vicente Peydró Díez	Ll: 029/0638 P: 37/151
<i>Huyendo del micróbio-</i> (1885) Pas còmic líric, 1 act. 5 quadr. vers. (16-01-1885**)	Rafael Bolumar	Rigoberto Cortina Gallego (1843-1920)	Ll: 107/2466 P: 51/224
<i>La diva-</i> (1885) Sarsuela, 1 act. 2 quadr.	H. Meilhac/ arran. al castellà Mariano Pina Domínguez	J. Offenbach. / Manuel Nieto	Ll: 103/2359 P: 07/030
<i>La ducha-</i> (1884) Joguet còmic, 3 act.	Mariano Pina Domínguez (1840-1895)		069/1611
<i>La madeja se enreda-</i> (1884) Joguet còmic líric, 1 act. prosa.	Salvador Lastra	Tomás Reig	Ll:109/2522 P: 58/261
<i>La padrina-</i> (1885) Joguet de costums valencianes, 1 act. (**)	Ricardo Escorihuela Delgado		022/0491
<i>La pantera del desierto-</i> Drama, 3 act. vers.	S/N		012/0273
<i>La superficie del mar-</i> (1881) Comèdia, 3 act, vers.	Juan José Herbanz (1839-1912)		058/1340
<i>La traca-</i> (1885) Joguet líric, 1 act. (16-01-1885**)	Rafael Bolumar	Vicente Peydró Díez (1861-1938)	P:44/185
<i>Las grandes figuras-</i> (1885) Crònica manxega còmic lírica, 1 act. 3 quadr. según part de <i>Los bandos de Villafrita</i> .	Eduardo Navarro Gonzalvo (1846-1902)	Manuel Fernández Caballero (1835-1906)	Ll: 102/2331 P: 01/002
<i>Los tiranos-</i> (1882) Comèdia, 1 act. prosa.	José Estremera (1852-1895)		060/1379
<i>Mártires de la libertad-</i> (1885) Melodrama, 4 act. 5 quadr.	Ángel Povedano Vidal		081/1903
<i>Mascarada nacional-</i> (1885) Revista, 2 act. (02-07-1885**)	Rafael Bolumar	Vicente Peydró Díez	P: 47/198
<i>Mi tío paga-</i> (1884) Joguet còmic líric, 1 act. (06-12-1884**)	Antonio Cereceda Ballesteros i José María de la Torre	Rigoberto Cortina Gallego (1843-1920)	Ll: 107/2462 P: 24/102
<i>Ni la paciència de Job-</i> (1879) Comèdia 3 act, vers.	Miguel Echegaray Eizaguirre (1848-1927)		032/0715
<i>Ploramiques-</i> (1885) Joguet còmic-bilingüe, 1 act. vers. (08-01-1885**)	Francisco Soriano		095/2217

<i>Por asalto-</i> (1884) Sarsuela còmica, 1 act. prosa.	Ramón Marsal	Manuel Nieto (1844-1915)	Ll: 110/2622 P: 60/263
<i>Trabajar con fruto-</i> (1881) Joguet líric, 1 act. vers. Escrita per a l'actriu Matilde Rodríguez.	José Olier Sendra 1840-1908)	Rafael Taboada Mantilla (1838-1914)	Ll: 108/2501 P: 45/188
<i>Un flamenco d'Alboraia-</i> (1885) Sarsuela bilingüe, 1 act. vers. En benefici de l'actor còmic Juan Aparicio. Fons Bas Carbonell ref.9626. (06-02-1885**)	José Campos Martí	Rigoberto Cortina Gallego	Ll: 042/0943 P: 41/168
<i>Un par de bribones-</i> Joguet còmic, 1 act.	D. J. G de la E		002/0038
<i>Un profesor de música-</i> Joguet còmic, 1 act.	Enrique Rambal		002/0035
<i>Une petite soirée-</i> (1873) Quadre líric, vers.	Enrique Prieto	Isidoro Hernández	Ll: 110/2617 P: 53/231
<i>Los mojigatos</i>			

TEMPORADA 1885/1886 COMPANYIA DE SARSUELA dir. RIGOBERTO CORTINA - LUIS REIG

<i>A tiempo y con arte-</i> (1886) Joguet còmic líric, 1 act. vers i prosa. (01-02-1886**)	Francisco Alfonso	Rigoberto Cortina Gallego	Ll: 102/2337 P: 04/013
<i>Don Benito Pantoja-</i> (1885) Sarsuela, 2 act. prosa.	Carlos Olona Di Franco	Manuel Nieto (1844-1915)	P: 41/172
<i>Las mil y una noches-</i> (1882) Conte fantàstic, 3 act. 18 quadr.	Mariano Pina Domínguez	Caballero i Ángel Rubio	Ll: 106/2434 P: 13/061
<i>Los dos esclavos-</i> (1886) Sarsuela, 3 act. vers i prosa. Dedicada a J. Bautista Perales, historiador i dramaturg. (08-01-1886**)	Antonio Roig Civera (1844-1898)	Amanacio Amorós (1854-?)	Ll: 017/0390 P: 30/126
<i>¡Muchacho!-</i> (1885) Sainet còmic líric.	Andrés Corsino López	Boccacio/ arranj. Carlos Mangiagalli Vitali	
<i>Revista teatral-</i> Joguet còmic líric, 1 act. vers.	Carlos Camer Ceballos	J. M. Lorente	Ll: 060/1385 P: 51/221

TEMPORADA 1886/1887 COMPANYIA DE SARSUELA dir. JOSÉ MARÍA LORENTE

<i>Curarse en salud</i> - (1882) Proverbi, 2 act. prosa.	Mariano Pina Domínguez		111/2653
<i>El amor de Aniceto</i> - (1887) Sarsuela, 1 act.	Remedios Díaz	José María Lorente	Ll:012/0274 P: 35/142
<i>El estudiantillo</i> - (1886) Opereta còmica, 3 act. 4 quadr.	Luís Mariano de Larra (1830-1901) Trad. de l'alemany	Carl Millöcker	
<i>Milord Quico</i> - (1887) Joguet còmic bilingüe. En benefici de l'actor Manolo Taberner. Col·lec. "Nostre Teatro" n°38/Fons Bas-Carbonell ref.6941. (20-01-1887**)	José Campos Martí	Vicente Peydró	Ll: 109/2528 P: 44/182
<i>Pepa la frescachona o el colegial desenvuelto</i> - (1886) Sainet, 1 act. prosa.	Ricardo de la Vega		
<i>Trompa, petenero y màrtir</i> - (1887) Joguet líric, 1 act. En benefici del baix còmic Manolo Taberner. (20-01-1887**)	José Campos Martí	Rigoberto Cortina Gallego	Ll: 066/1522 P: 49/204
<i>Un granerer en casaca</i> - (1887) Joguet bilingüe, 1 act. vers. En benefici del tenor Luís Navarro. Fons Bas-Carbonell ref.9632. (08-02-1887**)	José Campos Martí	Rigoberto Cortina Gallego	Ll: 028/0626 P: 22/091

1887 TEMPORADA DE PASQUA. COMPANYIA DE DECLAMACIÓ

<i>¿Quiere usd comer con nosotros?</i> - (1886) Joguet, 1 act. vers.	Mariano Barranco (1850-?)		010/0219 028/0625
<i>A casa con mi papá</i> - (1886) Comèdia, 3 act. escrita sobre el pensament d'una obra francesa.	Mariano Pina Domínguez		079/1819 074/1685
<i>Clara Sol</i> - Comèdia, 3 act. prosa.	Edmon Godinet, Victor Bernard, Isaure Barriere. arran. Javier Santero		016/0374
<i>Dos cataclismos</i> - (1887) Paròdia del drama de J. Echegaray <i>Dos fanatismos</i> , 1 act. 2 quadr.	Salvador María Granés (1838-1911)		022/0478
<i>El niño de López</i> - (1887) Joguet còmic, 1 act. prosa.	José María de la Torre		086/2008
<i>La encubridora</i> - (1887) Drama, 3 act. vers.	Antonio Rodríguez García (1862-1887) i José Francos Rodríguez (1862-1931)		075/1705

<i>La fiebre del dia-</i> (1887) Comèdia dramàtica, 3 act. vers.	Rafael Torromé Ros (1861-1925)		102/2328
--	--------------------------------	--	----------

TEMPORADA 1887/1888 COMPANYIA DE SARSUELA dir. JOSÉ MARÍA LORENTE

<i>Bola 30-</i> (1887) Pas còmic líric, 1 act. vers.	José Jackson Veyan	Manuel Nieto	P:62/269
<i>Coralito-</i> (1887) Apropòsit líric, 1 act. En benefici de l'actriu còmica Concepción Cubas. (24-11-1887**)	José Campos Martí	Rigoberto Cortina Gallego	Ll: 030/0672 P: 31/127
<i>Dos almas en pena-</i> Sarsuela, 1 act. vers.	José Campos Martí i José María Lorente	Vicent Peydró	Ll:110/2557 P: 50/212
<i>Efectos de la Gran Via-</i> (1887) Apropòsit, 1 act. 4 quadr. prosa i vers. Dedicada als autors de <i>La Gran Via</i> , F. Perez, F. Chueca i J. Valverde.	Rafael María Liern	Isidoro Fernández	Ll: 042/0948 P: 33/135
<i>El chuí final-</i> (1887) Joguet còmic líric, 1 act. vers. Fons-Bas Carbonell ref.8862. (15-10-1887**)	José Campos Martí	Vicent Peydró	Ll: 002/0025 P: 66/277
<i>El fill de la marquesa-</i> Sainet còmic bilingüe.	José Campos Martí	José María Lorente	Ll: 108/2514 P: 37/152
<i>El salonet de les flors-</i> (1887) Joguet líric bilingüe, 1 act. vers. En el benefici de l'actor Manolo Taberner. Fons Bas-Carbonell ref. 9421. (15-12-1887**)	José Campos Martí	José María Lorente	Ll:110/2587 P: 29/124
<i>El talismán de mi suerte-</i> (1887) Sainet líric, 1 act. prosa, vers.	José María González	Luís Leandro Mariani	Ll:104/2397 P: 11/046
<i>Enseñar los dientes-</i> (1887) Joguet líric, 1 act. 3 quadr. vers.	José María Fambuena	Eduardo Ximénez	Ll: 104/2384 P: 12/049
<i>La boda de Valentín-</i> (1888) Sarsuela, 3 act. vers.	José Campos Martí	José María Lorente	Ll: 104/2393 P: 16/070
<i>La caja de Pandora-</i> Revista bilingüe còmic lírica mitològica i local, 1 act. vers.	Francisco Troyano	Francisco Blasco	Ll: 103/2357 P: 06/024
<i>La fiesta de la Gran Via-</i> (1887) Revista còmica-lírica teatral.	Mariano Pina Domínguez	Manuel Nieto	Ll:109/2532 P: 61/266

<i>La gente de bronce-</i> (1887) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. vers.	Francisco Flores García	Tomás Reig	076/1726
<i>La jaula abierta-</i> (1886) Joguet còmic, 1 act. vers.	José Jackson Veyán		089/2060
<i>La serenata-</i> (1840) Comèdia francesa.	Jean-François Regnard/ trad. Ramón Ruiz Egnilaz		
<i>La velada de Benito-</i> (1887) Sarsuela, esbós còmic líric, 1 act, prosa.	Luís Cocat i Heliodoro Criado Baca	Luís Reig	014/0341
<i>Las criadas-</i> (1887) Sainet líric, 1 act. 3 quadr.	Ricardo Monasterio	Isidoro Hernández i Mariano Blázquez	Ll: 042/0953 P: 15/066
<i>Músico y juez-</i> (1887) Joguet còmic-líric, 1 act. 2 quadr. en prosa.	Juan Redondo	Tomás Reig	
<i>Nelo Testets-</i> (1887) Apropòsit líric, 1 act. vers. En benefici del baix còmic Manolo Taberner. Fons Bas-Carbonell ref.9224. (15-12-1887**)	José Campos Martí	Rigoberto Cortina Gallego	Ll: 101/2324 P: 52/226

1888 TEMPORADA DE PASQUA. COMPANYIA DE DECLAMACIÓ

<i>Cada ú en sa casa-</i> (1888) Peça bilingüe, 1 act. vers. (**)	José Revest Castillo		043/0980
<i>Consumos y consumidores-</i> (1888) Peça bilingüe, vers. (04-05-1888**)	Eduardo Escalante Feo		043/0981
<i>En casa particular-</i> Joguet còmic, 1 act. prosa.	Julio Bueso Lloris		094/2188
<i>La esclava de su deber-</i> (1851) Drama, 3 act. vers.	Juan de la Rosa González		072/1653
<i>Recuerdos de un drama-</i> Drama, 2 act. vers.	José Semper Miralles		067/1585
<i>Un sabater filósofich-</i> (1888) Joguet valencià, 1 act. vers, prosa. (13-05-1888**)	Eduardo Perlà Torán		026/0566
<i>Una estrella como hay muchas-</i> (1888) Comèdia, 1 act. prosa. Dedicada al primer actor còmic Salvador Soler. (23-05-1888**)	Ricardo Bayarri Pascual		044/0995

<i>Tomás el ferreret-</i>			
---------------------------	--	--	--

TEMPORADA 1888/1889 COMPANYIA DE SARSUELA

<i>!Al agua patos!-</i> Pasillo còmic líric marítim, 1 act. 2 quadr.	José Jackson Veyan	Ángel Rubio	Ll: 042/0946 P: 06/025
<i>Certamen nacional-</i> (1888) Projecte còmic líric, 1 act. 5 quadr.	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Manuel Nieto	Ll: 102/2335 P: 02/007
<i>De Valensia al Grao-</i> (1888) Passeig còmic líric bilingüe. Fons Bas-Carbonell ref.16.715. (24-10-1888**)	Francesc Barber Bas	Vicente Lleó	
<i>El apóstol curandero-</i> (1888) Peça bilingüe, 1 act. vers. (**?)	Cipriano Iranzo Salas		019/0413
<i>El gorro frigio-</i> (1888) Sainet líric, 1 act. prosa.	Félix Limendux i Celso Lucio	Manuel Nieto	Ll: 104/2386 P: 10/039
<i>El reloj de Lucerna-</i> (1884) Obertura orquestral de la sarsuela, 3 act. 5 quadr. vers.	Marcos Zapata	Pedro Miguel Marqués	P: 56/253
<i>El sí natural-</i> Joguet còmic líric, 1 act. vers.	Eduardo Navarro Gonzalvo	Francisco Javier Blasco	Ll: 057/1313 P: 53/230
<i>Fuegos artificiales-</i> (1887) Joguet còmic líric, 1 act. prosa.	Vicente García Valero	Carlos Mangiagalli	Ll: 106/2451 P: 26/111
<i>La verdad desnuda-</i> (1888) Sàtira social còmic lírica, 1 act. 5 quadr. vers i prosa.	Carlos Arniches Barrera i Gonzalo Cantó	Apolinar Brull	Ll: 102/2334 P: 02/006
<i>!Me he lucido!-</i> (1889) Joguet còmic líric, 1 act. (25-01-1889**)	J. M. Lorente i Francisco Alfonso	Vicente Peydró	038/0867
<i>Quintos y reganchaors-</i> (1888) Sarsuela bilingüe, 3 act. vers. Fons Bas-Carbonell ref.7493/17003. (21-12-1888**)	Eduardo Escalante Feo	Vicente Peydró	095/2209
<i>Tio...yo no he sido!-</i> (1888) Joguet còmic líric, 1 act. prosa.	Felipe Pérez González	Ángel Rubio	Ll: 109/2527 P: 44/181
<i>El anticuario-</i>			
<i>Lucifer-</i>			

1889 TEMPORADA DE PASQUA. COMPANYIA LIRICA-DRAMÀTICA dir. JUAN COLOM

<i>El Censo-</i> (1888) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Ricardo Monasterio		
<i>El enemigo-</i> (1888) Comèdia, 3 act. vers.	Miguel Echegaray		083/1958
<i>El niño Jesus-</i> (1885) Comèdia, 1 act. en vers. escrita sobre el pensament d'una obra francesa.	Felipe Pérez González		
<i>El señor de Bobadilla-</i> (1888) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Juan Redondo Mendiña		059/1356
<i>La iridectomía-</i> (1888) Comèdia, 2 act. prosa. (**?)	Juan Colom Sales		084/1973
<i>La señora de Matute-</i> (1885) Comèdia, 2 act. prosa.	Eduardo Navarro Gonzalvo i Pedro de Gorriz		084/1975
<i>Las hormigas-</i> (1883) Comèdia, 1 act. prosa.	Mariano Barranco/ arranj. del francès		
<i>Los tocayos-</i> (1886) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Vital Aza		062/1439
<i>Manzanilla y dinamita-</i> (1888) Comèdia, 1 act. vers.	Miguel Echegaray		
<i>Nina-</i> (1888) Joguet còmic líric, 1 act. prosa.	Luis Cocat i Heliodoro Criado	Ángel Rubio	Ll: 106/2450 P: 23/097
<i>El niño mimado-</i>			
<i>Galería artística-</i>			
<i>La Conspiración-</i>			

TEMPORADA 1889/1890 COMPANYIA DE DECLAMACIÓ dir. PERE RIUTORT

<i>Celos que matan-</i> (1890) Comèdia, 2 act. prosa.	Miguen Casañ		017/0377
<i>El nuevo Tenorio-</i> (1886) Llegenda dramàtica, 7 act. vers i prosa.	Joaquín María Bartrina i Rosendo Arús Arderiu		034/0769
<i>El trancazo-</i> (1890) Joguet apropòsit, 1 act. vers.	L. Berneat Ferrer i E. Guillar Clarí		095/2205

<i>La mujer de mi padrino-</i> (1889) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Eduardo Navarro Gonzalvo		050/1086
<i>Pedro el bastardo-</i> (1888) Drama, 3 act. vers.	Juan Antonio Cabestany i José Velarte		
<i>Una mala costumbre-</i> (1873) Comèdia, 1 act. prosa.	Alejandro Mata		038/0868

1890 TEMPORADA DE QUARESMA I PASQUA. COMPANYIA DRAMÀTICA-CÒMICA VALENCIANA

<i>A las puertas del cielo-</i> Comèdia, 1 act. vers.	José Jackson Veyán		080/1869
<i>Cada ú de son temple-</i> (1890) Comèdia bilingüe, 3 act. vers. col·lec. "El cuento del dumenche" núm. 172. (27-03-1890**)	Eduardo Escalante Feo		019/0411
<i>El femater de la casa-</i> (1890) Comèdia bilingüe, 1 act. vers. (16-04-1890**)	José García Capilla		091/2116
<i>El punt de gantxo-</i> (1890) Joguet valencià, 1 act. (24-04-1890**)	Eduardo Perlà Torán		063/1448
<i>La portera de la fàbrica-</i> (1885) Melodrama, 7 act.	Alfredo Moreno Gil		084/1977
<i>Los canallas de levita-</i> (1882) Melodrama, 10 quadr.	José Marín Rincón		084/1980
<i>Madrid por dentro-</i> (1857) Drama, 6 quadr.	Luís Rivera		
<i>Por una cita-</i> (1890) Joguet còmic líric, 1 act. prosa dedicada a E. Escalante Feo.	Salvador Soler i Peregrín Serrano		
<i>Un inglés de bona pasta-</i> Joguet còmic valencià, 1 act. vers.	Vicente Royo de León		063/1449
<i>¡Viva Cuba española!-</i> (1876) Drama, 3 act. vers. Dedicada als habitants de Cuba i Puerto Rico.	Pedro Marquina i José Oliver		
<i>Cambio radical-</i>			

TEMPORADA 1890/1891 COMPANYIA DE DECLAMACIÓ dir. EDUARDO PÉREZ CACHET

<i>¡Amén! o el ilustre enfermo-</i> (1890) Sainet, 1 act. prosa.	Tomás Luceño Becerra		004/0068
--	----------------------	--	----------

<i>Bous de cartó</i> - Quadre de costums, 1 act. vers. col·lec. “El cuento del dumenche” núm. 3.	Manuel Millás Casanoves (1845-1914)		020/0452
<i>Cachet y Colom</i> - (1891) Apropòsit bilingüe, 1 act. prosa. Escrita expressament per a l'actor Eduardo Pérez Cachet. (30-01-1891**)	Juan Colom Sales		044/0982
<i>El canari</i> - (1890) Comèdia bilingüe, 1 act. vers. col·lec. “El teatro”. (30-09-1890**)	José García Capilla		027/0599
<i>El ciclón</i> - (1887) Joguet còmic, 1 act. prosa.	José María de la Torre	Vicente Lleó	087/2036
<i>El ciclón</i> - (1891) Sainet, 1 act. 2 quadr. En el benefici del comptador del teatre. (09-03-1891**)	Emilio Sánchez Pastor (1853-1935)		087/2028
<i>El gallo de Morón</i> - (1891) Joguet còmic, 1 act. prosa.	José García Capilla		076/1735
<i>El que mencha de baldraga</i> - (1891) Joguet bilingüe, 1 act. vers. (27-01-1891**)	Francisco Barber Bas (1864-1897)		065/1494
<i>El rey bufón</i> - Drama històric, 4 act. prosa.	Ricardo Mateo García		060/1377
<i>El tesoro de la sultana</i> - (1890) Apropòsit líric valencià.	José Campos Marté	Ramón Gorjé	L1: 042/0945 P: 45/187
<i>Entre parientes</i> - (1889) Comèdia, 1 act. vers.	Miguel Echegaray		083/1956
<i>Faena fuig</i> - (1891) Joguet, 1 act. vers. (**)	Juan Colom Sales		
<i>Fuchint de l'anguila</i> - (1891) Comèdia bilingüe, 2 act. vers, col·lec. “El cuento del diumenche” núm. 202. (27-01-1891**)	Eduardo Escalante Feo (1854-1921)		
<i>La camisa de color</i> - (1890) Joguet, 1 act. prosa.	José Campos Marté		084/1976
<i>La cruz blanca</i> - (1888) Sarsuela de gran espectacle, 1 act. 5 quadr. prosa i vers.	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Apolinar Brull	P: 42/175
<i>La cruz blanca</i> - (1890) Apropòsit, 1 act. vers.	Constantí Llobart i Andrés Cabrelles Ramón		017/0386
<i>La gran comèdia</i> - (1884) Comèdia, 3 act. prosa.	Enrique Gaspar		088/2051

<i>La torre del infierno</i> - (1881) Drama, 3 act. vers.	Francisco de P. Huertas		060/1384
<i>Ladrona de niños</i> - Melodrama, 7 act. 1 pròleg.	G. A		0001/0018
<i>Las gemelas</i> - (1891) Peça en 2 act. En el benefici de la xiqueta actriu Amparito Montalt. (03-02-1891**)	Juan Colom i Sales		
<i>Las inquilinas</i> - (1890) Sainet, 1 act. prosa.	Emilio Sánchez Pastor		084/1974
<i>Lo qu ì importa es relluir</i> - (1890) Esbós bilingüe, 1 act. vers. (27-11-1890**)	José Campos Martí		095/2226
<i>Los tios</i> - (1889) Joguet còmic líric, 1 act. prosa.	Juan Pérez Zuñiga i José Díaz Quijano	Julio Ruiz	
<i>Mademoiselle</i> - (1890) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Eduardo Saenz Hermua i Antonio Liminiana		068/1603
<i>Mil duros y mi mujer</i> - (1890) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Mariano Pina Domínguez		076/1746
<i>Rigoletto</i> - (1886) Drama, 4 act. adap. del drama <i>Le Roi s'amuse</i> .	Victor Hugo /adap. Mariano Vallejo		060/1383
<i>¡Romeu!</i> - (1890) Drama històric, 3 act. vers.	Antonio Roig Civera (1844-1898)		040/0904
<i>Salir del paso</i> - (1890) Joguet còmic, 1 act. prosa. (31-01-1890**)	Miguel Portolés		016/0360
<i>Sento Pega</i> - (1891) Comèdia bilingüe, 1 act. vers. En el benefici de Salvador Soler. (27-01-1891**)	José Alcañiz Floria		092/2158
<i>Sixtet o les creïlles</i> - (1891) Sainet, 1 act. (**)	Autor desconegut		
<i>Su excelència</i> - (1890) Comèdia, 1 act. prosa.	Vital Aza		016/0361
<i>Tot per Quiquet</i> - (1891) (**)	Autor desconegut		
<i>Un barber de contrabando</i> - (1890) Sainet bilingüe, 1 act. (29-12-1890**)	José Campos Martí		063/1451
<i>Un incrèdul</i> - (1890) Joguet, 1 act. vers. En el benefici de l'actriu Josefa Mari de Soler. (12-12-1890**)	Estanislao Mañez Vidal		063/1450

<i>Valencia-</i> (1891) Revista bilingüe, 1 act. 3 quadr. En el benefici del comptador del teatre. (9-3-1891**)	Juan Colom Sales		025/0561
---	------------------	--	----------

TEMPORADA 1891/1892 COMPANYIA DE DECLAMACIÓ dir. EDUARDO PÉREZ CACHET

<i>A las puertas de la muerte-</i> (1892) Drama, 3 act. vers.	José Samper Miralles		030/0666
<i>Caridad para Consuegra-</i> (1891) Quadre dramàtic, 1 act. vers.	Fabian Bisbal Gonsalves		031/0699
<i>¡¡¡Consuegra!!!-</i> (1891) Drama, 3 act. 5 quadr. prosa.	Jesús López Gómez		101/2326
<i>El abanico-</i> (1891) Joguet còmic, 1 act. prosa. (23-11-1891**)	José María de la Torre i Francisco Roig Bataller		011/0243
<i>El chaqué-</i> (1892) Joguet còmic, 1 act. prosa. (28-01-1892**)	Edmundo de C. Bonet i Pascual Montagut		024/0522
<i>El criminal de San Terencio-</i> Drama, 3 act. vers.	Julio Bueso Lloris		075/1721
<i>El gran secret de la saria-</i> (1891) Comèdia bilingüe, 1 act. vers. (03-12-1891**)	José García Capilla		026/0568
<i>El nudo gordiano-</i> (1878) Drama, 3 act. vers.	Eugenio Sellés		036/0816
<i>El salto del torrente-</i> (1887) Melodrama, 6 act. 10 quadr.	Alfredo Moreno Gil		059/1355
<i>En la boca del lobo-</i> (1881) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Ramón de Marsal		079/1813
<i>Justicia y germania-</i> Drama, 3 act. vers. (Manuscrit BDH)	Eduardo Sojo (1849-1908)		
<i>La boda de mi criada-</i> (1886) Quadre de costums, 1 act. vers.	Enrique Segovia Rocaberti (?- 1890)		085/1992
<i>La mano derecha-</i> (1886) Joguet còmic, 1 act. vers.	Miguel Echegaray		085/1994
<i>La serpiente de los mares-</i> (1857) Drama, 7 quadr.	Juan Belza (1819-1888)/ arran. del francès		059/1371
<i>Las hormigas-</i> (1883) Comèdia, 1 act. prosa.	Mariano Barroso Caro		

<i>Los diamantes-</i> (1879) Assaig dramàtic, 3 act.	José María Manrique 81846-1907)		
<i>Mártires de la libertad-</i> (1885) Melodrama, 4 act. 5 quadr.	Ángel Povedano Vidal (1822-?)		081/1903
<i>Pecar de ligero-</i> Joguet còmic, 1 act. prosa.	L. Bernat Ferrer i E. Peris Salcedo		053/1147
<i>Un rato abans del batech-</i> (1892) Joguet, 1 act. vers.	Ricardo Escorihuela Delgado		038/0876
<i>Una comèdia y un drama-</i> (1879) Comèdia, 2 act. vers.	Miguel Echegaray (1848-1927)		045/1000
<i>La última cerilla-</i>			

TEMPORADA 1892/1893 COMPANYIA DE DECLAMACIÓ dir. PERE RIUTORT

<i>Azucena-</i> (1892) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Joaquín Abati		078/1787
<i>Cabo de guardia-</i> (ed.1894) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Eduardo Perlà Torán		033/0752
<i>El art i el amor o Nelet el d'Alborai-</i> (1893) Joguet còmic bilingüe, 1 act. vers. (07-12-1892**)	Miguel Portolés (1870-1930)		019/0416
<i>El cascabel al gato-</i> (1892) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Fiacro Yráyzoz		078/1766
<i>El señor conde-</i> (1891) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Luis Ansorena (?-1904)		049/1076
<i>La mano del almirante-</i> (1893) Joguet còmic. (20-01-1893**)	Edmundo de G. Bonet i Pascual Monteagud		
<i>La ministra-</i> (1892) Joguet còmic, 2 act. vers.	Constantino Gil Luengo (1843-1934)		
<i>Las obscuras golondrinas-</i> (1892) Comèdia, 2 act. vers.	Felipe Pérez González (1854-1910)		032/0717
<i>Las recomendaciones-</i> (1892) Sainet, 1 act. 2 quadr. vers i prosa.	Tomás Luceño (1844-1931)		061/1417
<i>Los cohetes-</i> (1891) Joguet còmic, 1 act.	Mariano Pina Domínguez		079/1833
<i>Los misterios de Trinidad-</i> (1892) Joguet còmic, 1 act. prosa. Fons. BHMV. (08-11-1892**)	Edmundo de G. Bonet i Pascual Monteagud		

<i>Magdalena-</i> (1892) Assaig dramàtic, 1 act. prosa.	Enrique Peris Salcedo		081/1908
<i>Matrimonio civil-</i> (1892) Comèdia, 2 act. prosa.	Mariano Pina Domínguez		068/1604
<i>Quien al cielo escupe-</i> (1891) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Ricardo Revenga Alzamoro i Fernando Piñana Barzanallana		013/0287
<i>¿Quién es el muerto?-</i> (1893) Joguet còmic, 1 act. prosa.	José Épila		010/218
<i>Religión o fanatismo-</i> (1886) Drama, 3 act. prosa	J. R. A		
<i>Safo-</i> (1890) Joguet còmic, 1 act. prosa.	José Estremera		026/0564
<i>Virgen y mártir-</i> (1891) Viatge perillós, 1 act. vers. sig. MSS/14393/11.BDH.	Jacobo Sales Reig		
<i>El portamonedas-</i>			

TEMPORADA 1893/1894 COMPANYIA DE DECLAMACIÓ dir. PERE RIUTORT

<i>Carrera de velocipedos-</i> Joguet còmic.			
<i>El tanto por ciento-</i> (1861) Comèdia, 3 act. vers.	Adelardo López de Ayala		088/2055
<i>González y González-</i> (1893) Comèdia, 2 act. prosa.	Mariano Pina Domínguez		051/1109
<i>Honra y vida-</i> (1891) Llegendra dramàtica, 1 act. vers.	Joaquín Dicenta		098/2259
<i>Jaime el soberbio-</i> Llegendra, 8 quadr.	Samuel Aguado		034/0779
<i>La casa de baños-</i> (1893) Comèdia, 2 act. prosa.	Enrique Gaspar		085/1997
<i>La de la porteria-</i> (1893) Joguet còmic, 1 act. prosa. (**)	Edmundo de C. Bonet		080/1863
<i>La del capotín o con las manos en la masa-</i> (1894) Humorada, 1 act. vers.	Gabriel Merino	Arnedo	071/1629

TEMPORADA 1894/1895 COMPANYIA DE SARSUELA dir. ANTONIO MATA

<i>El duo con la sultana-</i> (1894) Bufonada, 1 act. 4 quadr.	Bruno Güell i José María de la Torre	Vicente Lleó	
--	--------------------------------------	--------------	--

<i>El hijo del mar-</i> (1895) Drama líric, 3 act. 5 quadr. vers.	José Zaldívar	Juan García Català	
<i>El reclamo-</i> (1893) Sarsuela còmica, 1 act. 4 quadr. prosa.	Carlos Arniches Barrera (1866-1943) i Celso Lucio López (1865-1915)	Ruperto Chapí (1851-1909)	
<i>Los diamantes de la corona-</i> (1854) Sarsuela, 3 act. vers. original d'E. Scribe (1791-1861)	Francisco Campodrón	Francisco A. Barbieri	043/0978
<i>Un drama nuevo-</i> (1886) Drama, 3 act.	Joaquín Estébanez		100/2306
<i>Un casament del dimoni-</i> (1894) Joguet còmic bilingüe, 1 act. vers. (13-11-1894**)	José Campos Martí	Vicente Lleó	Ll: 014/0313 P: 66/276
<i>Amapolas-</i>			

TEMPORADA 1895/1896 COMPANYIA DE DECLAMACIÓ dir. PAULINO DELGADO i MANUEL LLORENS

<i>¡¡De Carcaixent...y dolses!!-</i> (1896) Apropòsit, 1 act. vers. (05-06-1896**)	Maximiliano Thous	José García Solà i Eduardo Senís	Ll: 027/0595 P: 37/149
<i>El diputado-</i> (1895) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Edmundo de G. Bonet i Àngel Coello de Torres		079/1844
<i>Fora baix-</i> (1896) Joguet bilingüe, 1 act. 2 quadr. prosa. Estrena 08-02-1896 al T. Russafa	Manuel Hernán Cortés García		095/2212
<i>Juan José-</i> (1895) Drama, 3 act.	Joaquín Dicenta		890/2072/2130
<i>Las primeras diligencias-</i> (1895) Joguet còmic, 1 act. prosa.	José Épila		014/0321
<i>Los duelos con pan-</i> (1895) Joguet còmic, 1 act. prosa. En benefici de la primera actriu Elisa Parejo de Vigo. Fons Martí Grajales núm. 495. BHMV. (12-12-1895**)	Edmundo de G. Bonet i Àngel Coello de Torres		079/1850
<i>María Rosa-</i> (1894) Drama social i amorós, 3 act.	Àngel Guimerà		

<i>Molí de vent-</i> (1896) Joguet valencià, 1 act. vers.	José Ovara (obra pòstuma)/ aranj. José Ferrando		029/0633
<i>Noche de prueba-</i> (1895) Monòleg en vers.	Aurelio Yanguas		041/0922
<i>Primera medalla-</i> (1895) Comèdia, 1 act. vers.	José Jackson Veyán		064/1465
<i>Quisquillas-</i> (1895) Comèdia, 2 act. prosa.	Francisco Flores García i Julián Romea		005/0110
<i>Sin pluma y cacareando-</i> (1895) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Miguel Portolés		016/0363
<i>Teresa-</i> (1895) Assaig dramàtic, 2 act. prosa.	Leopoldo Alas Clarín		005/0106
<i>Trapatroles-</i> (1895) Joguet còmic, 1 act. vers. (19-12-1895**)	Eduardo Escalante Mateu		
<i>Uno por otro-</i> (1896) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Mariano Altolaguirre Molini		096/2231
<i>Odio de raza-</i> (1882) Disbarat còmic líric, 1 act. vers i prosa.	Manuel Rodríguez Saavedra	Tomás Reig	L1: 042/0941 P: 28/120
<i>En el otro mundo-</i> (1883) Joguet còmic, 1 act.	José Jackson Veyán	Manuel Nieto	076/1727
<i>A lo que obligan las deudas-</i>			
<i>El motín de los carboneros-</i>			

1896 TEMPORADA DE QUARESMA. COMPANYIA DE SARSUELA dir. JOSÉ BOSCH

<i>Amor y patria-</i> (1896) Episodi líric dramàtic, 2 act. 6 quadr. posa i vers.	Ricardo Flores i Vicente Escalante	C. Chavarri i J. M. Lorente	078/1777
<i>Bodas de oro-</i> (1892) Quadre líric, 1 act. vers.	Calixto Navarro	Ángel Rubio	
<i>El organista-</i> (1893) Sarsuela còmica, 1 act. prosa.	José Estremera	Ruperto Chapí	
<i>El señor corregidor-</i> (1895) Sarsuela còmica, 1 act. 2 quadr. prosa.	Fiacro Yráyoz	Ruperto Chapí	
<i>La maja-</i> (1897) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers.	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Manuel Nieto	

<i>Las zapatillas-</i> (1895) Conte còmic líric, 1 act. 4 quadr. vers.	José Jackson Veyán	Federico Chueca	P: 56/239
<i>Ahora-</i>			
<i>De vuelta al vivero-</i>			
<i>El bajo de arriba-</i>			
<i>El motín de los carboneros-</i>			

TEMPORADA 1896/1897 COMPANYIA DRAMÀTICA dir. ENRIQUE BORRÁS i MANUEL LLORENS

<i>Agarreulo!</i> - (1897) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Manuel Hernán Cortés García		026/0580
<i>Amor salvaje-</i> (1896) Esbós dramàtic, 3 act.	José Echegaray (1832-1916)		003/0054
<i>Candidato a conseqhal-</i> (1897) Comèdia, 2 act. prosa. (12-02-1897**)	Joaquín Payà		113/2706
<i>Chiribito o la flauta prodigiosa-</i> (1897) Comèdia de màgia, 3 act. 17 quadr. (07-03-1897**)	Ricardo Flores	José García Solà i Eduardo Senís	
<i>De cap a San Gregori-</i> (1896) Joguet còmic bilingüe, 1 act. prosa. (03-12-1896**)	Antonio Asensio Castillo i Narcís de Hoyos		
<i>El dicharachero-</i> (1897) Joguet valencià, 1 act. prosa. (30-01-1897**)	José Ferrando López		093/2166
<i>El señor feudal-</i> (1896) Drama, 3 act. prosa.	Joaquín Dicenta		058/1338
<i>El trazado de una línea-</i> (1836) Drama, 2 act. prosa.	Ricardo Flores i Antonio Perrin		088/2056
<i>El último drama-</i> (1896) Comèdia, 2 act. vers.	Miguel Echegaray		071/1624
<i>La Basilia-</i> (1897) Sainet, 1 act. prosa.	Ángel Guimerà (1845-1924) i Pablo Parellada (1855-1944)		033/0750
<i>La guitarrá de Marchalenes-</i> (1897) Sainet (27-02-1897**)	Ricardo Escorihuela		
<i>La matansa del serdo-</i> (1897) Comèdia de costums valencianes, 1 act.	Manuel Aparisi de Orellana		081/1909

<i>Llegar a tiempo-</i> (1896) Joguet còmic, 1 act. prosa	Mariano Altolaguirre i E. P. R.		001/0016
<i>Los niños-</i> (1896) Comèdia, 2 act. prosa.	Francisco Flores García (1845-1917) i Joaquín Abati (1865-1936)		032/0713
<i>Mil duros y tartaneta-</i> (1897) Comèdia bilingüe, 2 act. vers. (08-01-1897**)	Eduardo Escalante Feo		038/0870
<i>Toni, Tonet y Tónica-</i> (1897) Passatemps, 1 act. vers.	Ricardo Escorihuela		026/0571
<i>Tónico!-</i> (1877). Peça bilingüe en vers.	Eduardo Escalante Mateu		039/0884
<i>Un alcalde de barrio-</i> (1896) Joguet bilingüe, 1 act. vers. (13-11-1896**)	Eduardo Escalante Feo		093/2172
<i>Valor acreditado-</i> (1897) Extravagància còmica, 1 act. en prosa. (24-03-1897**)	José Fillol Sanz		014/0331
<i>Ya están ahí!-</i> (1897) Sainet bilingüe, 1 act. 2 quadr. en prosa	Elías Cerdá		032/0731

1897 TEMPORADA DE PASQUA COMPANYIA DE SARSUELA dir. JOSÉ PALMADA

<i>A que también le perdono!-</i> Monòleg.			
<i>A Roma por todo-</i> (1889) Sainet líric, 1 act. 3 quadr.	Enrique Sánchez Seña (¿?-1892)	Manuel Fernández Caballero (1835-1906)	
<i>Camaleonte-</i> (1897) Esbós.	José Palmada		
<i>Clases especiales-</i> (1894) Joguet còmic líric, 1 act. prosa.	José Jackson Veyán	Ángel Rubio	
<i>El coche correo-</i> (1896) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. prosa.	Carlos Arniches i José López Silva	Federico Chueca	
<i>El gorrión-</i> (1897) Monòleg en vers.	José María de la Torre		07/1734
<i>El jefe del movimiento-</i> (1896) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. prosa.	Carlos Arniches i Manuel de Labra	Tomás López Torregrosa	
<i>El petrolero-</i> (1897) Joguet còmic, 2 act. prosa.	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios		
<i>La bestia humana-</i> (1897) Joguet còmic, 1 act. prosa.	José Fillol Sanz		033/0747

<i>La compañía de Jesús-</i> (1897) Despropòsit líric, 1 act. 3 quadr. prosa i vers.	Manuel Soriano i Arturo Ramos	Gaspar Espinosa	
<i>La tonta de capirote-</i> (1896) Sarsuela, 1 act.	José Jackson Veyán	Joaquín Valverde (fill) i Estellés	
<i>Los toros sueltos-</i> (1897) Sarsuela còmica, 1 act. prosa.	Gabriel Merino (1862-1903) i Diego Jiménez Prieto (¿?-1907)	Apolinar Brull (1845-1905)	
<i>Madrid de noche-</i> (1897) Silueta còmica lírica, 1 act. 9 quadr. prosa i vers.	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Joaquín Valverde (fill)	
<i>Tiple ligera-</i> (1896) Sarsuela, 1 act. prosa.	Federico Urrecha (1885-?)	Ángel Rubio	
<i>Un baró de campanetes o la festa aiguà-</i> (1897) Apropòsit líric bilingüe, 1 act. vers.	José Campos Martí	José María Lorente	Ll: 064/1482 P: 26/110
<i>Viaje de ida y vuelta-</i>			

TEMPORADA 1897/1898 COMPANYIA DRAMÀTICA dir. WENSCELAO BUENO

<i>Carambola-</i> (1898) Drama, 3 act. prosa. (15-01-1898**)	Joaquín Rajal Larre (1847-?)		
<i>La calle baja-</i> Paròdia de Tierra baja.			
<i>La loca-</i> (1898) Tragèdia, 3 act. vers. (**)	Àngel Guimerà/ trad. al castellà de Juan P. de Zulueta		
<i>Lo legal y lo justo-</i> (1897) Drama, 3 act. en prosa.	Carlos Díaz Valero		
<i>Los domadores-</i> (1897) Escenes, 1 acte en prosa.	Eugenio Sellés		
<i>Tierra baja-</i> (1896) Drama, 3 act. prosa.	Àngel Guimerà/ trad. al castellà José Echegaray		048/1045
<i>Urganda la desconocida-</i> (1876) Comèdia de màgia, 5 act. prosa i vers.	Francisco Sánchez del Arco (1816-1860)		Ll: 107/2455 P: 27/115

1898 TEMPORADA DE QUARESMA. COMPANYIA DE SARSUELA dir. JUAN APARICIO

<i>La Traviata o La dama de las camelias-</i> (1896) Sarsuela, 4 act. vers.	Joaquín María Bartrina i Gerardo Blanco	Juan Rius	067/1554
---	---	-----------	----------

<i>Los diamantes de la corona-</i> (1866) Sarsuela, 3 act. vers.	E. Scribe/ trad. a l'escena espanyola Francisco Campodrón	Francisco Asenjo Barbieri	043/0978
<i>Marina-</i> (1855) Sarsuela, 2 act. vers.	Francisco Campodrón	Emilio Arrieta (1821-1894)	Ll: 108/2511 P: 35/141

TEMPORADA 1898/1899 COMPANYIA DE SARSUELA dir. ENRIQUE LACASA

<i>El Heraldo Nacional-</i> (1898) Periòdic independent il·lustrat literari.	L. B / F. P. R	Luis Reig	046/1017
<i>El santo de la Isidra-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. prosa.	Carlos Arniches	Tomás López Torregrosa	
<i>El señor Joaquín-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act.	Julián Romea	Manuel Fernández Caballero	
<i>La buena sombra-</i> (1898) Sainet, 1 act. 3 quadr. prosa.	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	Apolinar Brull	
<i>La coartada-</i> (1898) Quadre líric dramàtic, 1 act. 3 quadr. en vers.	Calixto Navarro i Federico Castellón	Antonio Santamaría	112/2688
<i>La guàrdia amarilla-</i> (1897) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr.	Carlos Arniches i Celso Lúcio	Gerónimo Giménez	
<i>La Revoltosa-</i> (1898) Sainet líric, 1 act. 3 quadr.	José López Silva i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	
<i>Los dioses del Olimpo-</i> (1864) Sarsuela, 3 act. vers.	Mariano Pina Domínguez	Jacques Offenbach	
<i>Pepe Gallardo-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. 2 quadr. vers.	Guillermo Perrín i Miguel de Palacio	Ruperto Chapí	
<i>La chiquita de Nágera-</i>			

1899 TEMPORADA DE PASQUA. COMPANYIA DRAMÀTICA dir. JUAN ESPANTALEÓN

<i>Antes del almuerzo-</i> Comèdia, 2 act.	Goda i Ferrer		
<i>La reja-</i> (1897) Comèdia, 1 act. en prosa.	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>La verdadera tia Javiera-</i> (1898) Comèdia, 2 act. prosa.	Emilio Mario i Domingo de Santoval		014/0315

<i>Las codornices</i> - (1884) Joguet còmic, 1 act. en prosa.	Vital Aza		087/2022
<i>Las hijas de Elena</i> - (1864) Proverbi, 1 act. en vers.	Rafael García Santiesteban (1829-1893)		
<i>Los conejos</i> - (1897) Joguet còmic, 1 act. prosa.	Carlos Arniches i Celso Lucio		
<i>Los señoritos</i> - (1874) Comèdia, 2 act. prosa.	Miguel Ramos Carrión		
<i>Mimo</i> - (1898) Comèdia, 2 act. vers.	Miguel Echegaray		

TEMPORADA 1899/1900 COMPANYIA DE SARSUELA dir. MIGUEL MIRÓ

<i>Cambios naturales</i> - (1899) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. vers.	Ventura de la Vega	Ángel Rubio i Vicente Lleó	079/1851
<i>Don Juan Tenorio</i> - (1849) Drama religiós fantàstic en dos parts.	José Zorrilla		112/2660
<i>El chiquillo</i> - (1899) Entremés en prosa.	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		074/1694
<i>El marquesito</i> - (1891) Sarsuela, 1 act. vers	Felipe Pérez i Juan García Català	Ángel Rubio	P: 56/244
<i>La buena sombra</i> - (1898) Sainet, 3 quadr.	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	Apolinar Brull	
<i>La feria de Sevilla</i> - (1899) Humorada, 1 act. 3 quadr. vers i prosa.	Gabriel Merino	Ángel Rubio	113/2708
<i>La fiesta del pueblo</i> - (1899) Sarsuela. (1896**?)	Algarra i Diaz	Manuel Penella	081/1895
<i>La luz verde</i> - (1899) Sarsuela còmica, 1 act, 2 quadr. 1 intermedi. prosa.	Fiacro Yraizoz	Amadeo Vives	002/0045
<i>La mona de Pascua</i> - (1899) Sainet líric bilingüe, 1 act. vers. (09-11-1899**)	José Fillol Sanz	José García Solà i Eduardo Senís	
<i>La mona y la fiesta</i> -	Vicente Fe Castell i Juan Bta. Pont	José García Solà i Eduardo Senís	
<i>La preciosilla</i> - (1899) Sarsuela còmica, 2 act. vers.	Diego Jiménez	Amadeo Vives	113/2701

<i>Los cocineros-</i> (1897) Sarsuela còmica, 1 act. 4 quadr. prosa	Enrique García Álvarez i Antonio Paso	Luís Torregrosa i Joaquín Valverde	
<i>Los garrochistas-</i> (1899) Sarsuela, 1 act. 4 quadr.	Pedro Novo y Colsón	Salvador Viniegra i Laso de la Vega	
<i>Los payasos-</i> (1899) Joguet còmic-líric, 1 act. (19-12-1899**)	Vicente Fe Castell i Juan Bta. Pont	José García Solà i Eduardo Senís	
<i>Los presupuestos de Villapierde-</i> (1899) Revista còmica lírica financera, 1 act. 4 quadr.	Salvador María Granés (1838-1911), Enrique García Álvarez i Antonio Paso	Rafael Calleja i Vicente Lleó	

TEMPORADA 1900/1901

<i>El barquillero-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr, prosa i vers.	José López Silva i José Jackson Veyán	Ruperto Chapí	004/0082
<i>La balada de la luz-</i> (1900) Sarsuela.	Eugenio Sellés	Amadeo Vives	
<i>La noche de la tempestad-</i> (1900) Passadís líric, 1 act. 3 quadr. en prosa.	Fiacro Yrayzoz	Gerónimo Giménez	036/0814
<i>De la China-</i>			
<i>El Misisipi-</i>			

TEMPORADA 1901/1902

<i>Caramelo-</i> (1884) Joguet còmic, 1 act. 5 quadr. vers.	Javier de Burgos	Federico Chueca i Joaquín Valverde	
<i>Chispita o el barrio de Maravillas-</i> (1901) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en vers.	Jackson Veyán i Francos Rodríguez	Tomás Torregrosa i Quinito Valverde	
<i>El cabo Baqueta-</i> (1890) Sarsuela, 1 act. 5 quadr.	Ricardo Monasterio i José López Silva	Apolinar Brull i Mangiagalli	
<i>El género ínfimo-</i> (1901) Entremés.	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	Tomás Barrera i Quinito Valverde	
<i>El monaguillo-</i> (1891) Sarsuela, 1 act. 2 quadr.	Emilio S. Pastor	Miguel Marqués	

<i>El olivar-</i> (1902) Sarsuela de costums aragoneses, 1 act. i 3 quadr.	Gregorio García Arista i Atanasio Melantuche	José Serrano i Tomás Barrera	
<i>En la via-</i> Sarsuela (**)	Gaspar Thous Caspe i Antonio Sempere	Vicente Chulvi	
<i>Enseñanza libre-</i> (1901) Apropòsit còmic-líric, 1 act. 5 quadr.	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Gerónimo Giménez	
<i>Jilguero chico-</i> (1901) Sainet líric, 1 act. 6 quadr. en prosa i vers	Adolfo Luna	Vicente Lleó i Rafael Calleja	
<i>La buena crianza o tratado de urbanidad-</i> (1901) Monòleg còmic, original en prosa.	Joaquin Abati		
<i>Las venecianas-</i> (1900) Assaig còmic líric, 1 act. 3 quadr. prosa i vers.	Emilio Mario i Antonio Paso	Joaquín Abati i Enrique G. Álvarez	LI-013/0291
<i>Lucha de clases-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa.	Sinesio Delgado i Joaquín Abati	Eladio Montero	098/2265
<i>Nota del dia-</i> Monòleg.			
<i>Plantas y flores-</i> (1901) Revista còmica lírica, 1 act. 4 quadr. en prosa i vers.	Celso Lucio	Tomás Torregrosa i Quinito Valverde	
<i>El siglo XIX</i>			
<i>Los Camarones-</i>			

TEMPORADA 1902/1903

<i>La mazorca roja-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses, 1 act. 3 quadr.	Francisco Tristán Larios	José Serrano	
<i>El sombrero de plumas-</i> (1902) Sarsuela, 1 act. en vers.	Miguel Echegaray	Ruperto Chapí	
<i>Lola Montes-</i> (1902) Sarsuela, 1 act. 3 quadr.	Fiacro Iraizoz	Amadeo Vives	
<i>¿Quo Vadis?-</i> (1901) Sarsuela, 1 act.	Sinesio Delgado	Ruperto Chapí	

<i>San Juan de Luz-</i> (1902) Humorada còmica-lírica, 1 act. 3 quadr. en prosa.	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Joaquín Valverde (fill) i Tomás Torregrosa	
<i>Piquito de oro-</i> (1902) Quadre de costums andaluses, 1 act. 3 quadr. en vers i prosa.	Antonio Sáenz Sáenz	Tomás Barrera i José María Guervós	
<i>Mi niño-</i> (1902) Esbós episòdic líric, 1 act. 3 quadr. prosa i vers.	José de Arpe i Ramón Deltell	Teodoro San José	
<i>La caprichosa-</i> (1902) Sainet líric madrileny, 1 act. 3 quadr. prosa i vers.	Luís Pascual Frutos i Antonio López Monís	Amadeo Vives	
<i>Los granujas-</i> (1902) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. prosa i vers.	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Joaquín Valverde (fill) i Tomás Torregrosa	
<i>Alboradas-</i> (1903) Drama líric, 1 act. 3 quadr.	Guzman Guallar	Salvador Giner	078/1793
<i>Abanicos y panderetas o ¡A Sevilla en el botijo!</i> - (1902) Humorada satírica, 3 quadr.	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	Ruperto Chapí	
<i>Los timplaos-</i> (1901) Sarsuela, 1 act- 4 quadr. prosa i vers.	Eusebio Blasco i Carlos Fernández Shaw	Gerónimo Giménez	
<i>La Virgen de la Luz-</i> (1903) Sarsuela de costums canàries, 1 act. 3 quadr. en prosa.	Antonio Paso i Diego Jiménez	Santiago Lope	
<i>El cuñao de Rosa-</i> (1903) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. en vers. Paròdia de <i>El puñao de rosas</i> .	Gabriel Merino i Antonio Candela	Tomás López Torregrosa	
<i>Los zapatos blancos-</i> (1903) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. (01-04-1903**)	Manuel Aparicio i Juan Colom Sales	Santiago Lope i mestre Liñan	
<i>La divisa-</i> (1902) Sarsuela còmica de costums valencianes, 1 act. 3 quadr. prosa.	Carlos Arniches	Tomás López Torregrosa	
<i>Los charros-</i> (1902) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa.	Antonio Casero i Alejandro Larrubiera	Apolinar Brull	
<i>La muerte de Agripina-</i> (1902) Passatemp còmic-líric, 1 act. en prosa.	Carlos Arniches, Enrique García Álvarez i Joaquín Valverde	Tomás López Torregrosa	
<i>Agua mansa-</i> (1903) Sarsuela, dramàtica, 1 act. 9 quadr.	Eduardo Marquina	Juan Gay	

<i>El Dios grande-</i> (1903) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. prosa i vers.	Manuel Fernández de la Puente	Manuel Fernández Caballero	
---	-------------------------------	----------------------------	--

TEMPORADA 1903/1904. COMPANYIA DE SARSUELA dir. PATRICIO LEÓN

<i>El mundo comédia es o El baile de Luis Alonso-</i> (1890) Sainet, 1 act. 3 quadr. en vers.	Javier de Burgos	Gerónimo Giménez	
<i>El famoso Colirón-</i> (1903) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers.	Enrique García Álvarez i José Juan Cadenas	Rafael Calleja i Vicente Lleó	
<i>La cita-</i> Sarsuela.	Calixto Navarro		
<i>La camarona-</i> (1903) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quad. prosa.	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Gerónimo Giménez	
<i>La inclusera-</i> (1903) Sarsuela, 1 act. 5 quadr. en prosa.	Luis de Larra	Manuel Fernández Caballero i Quinito Valverde	
<i>Los chicos de la escuela-</i> (1903) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa.	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Joaquín Valverde (fill) i Tomás López Torregrosa	
<i>El mozo cruo-</i> (1903) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. prosa i vers	Diego Giménez-Prieto i Felipe Pérez	Rafael Calleja i Vicente Lleó	113/2695
<i>La chica del maestro-</i> (1903) Sainet líric, 1 act. prosa i vers.	José López Silva i José Jackson Veyán	Ruperto Chapí	
<i>Patria nueva-</i> (1904) Fantasía còmica lírica, 1 act.	Fiacro Yráyoz i Gabriel Merino	Amadeo Vives	
<i>La perla negra-</i> (1904) Joguet còmic líric, 1 act. 3 quadr. prosa i vers.	Fiacro Yráyoz	Tomás López Torregrosa	
<i>El parador de golondrinas-</i> (1903) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa.	Manuel Rovira Serra	Amadeo Vives	

TEMPORADA 1904/1905 COMPANYIA DE SARSUELA de JOSÉ TALAVERA

<i>Bohemios-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.50	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Amadeo Vives	
---	---------------------------------------	--------------	--

<i>Caramelo-</i> (1884) Joguet còmic, 1 act. 5 quadr. vers. RT.7	Javier de Burgos	Federico Chueca i Joaquín Valverde	
<i>Carmen-</i> (1875) Canción de l'òpera de 4 act. RT.2	Henri Meilhac i Ludovic Halévy	Georges Bizet	
<i>Cavalleria rusticana-</i> (1890) Duo de l'òpera. RT.2	Giovani Targioni i Guido Menasci	Pietro Mascagni	
<i>Congreso feminista-</i> (1904) Fantasia còmica-lírica, 1 act. 4 quadr. prosa i vers (20-09-1904*) RT.29	Celso Lucio, Enrique García i Manuel Palomero	Joaquín Valverde(fill)	
<i>El barbero de Sevilla-</i> (1901) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.1	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Manuel Nieto i Gerónimo Giménez	
<i>El barquillero-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.5	José López Silva i José Jackson Veyán	Ruperto Chapí	004/0082
<i>El cabo primero-</i> (1895) Sarsuela còmica, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.2	Carlos Arniches i Celso Lucio	Manuel Fernández Caballero	
<i>El ciego de Buenavista-</i> (1904) Sainet líric, 1 act. 4 quadr. vers (20-01-1905*) RT.4	Antonio Domínguez i Juan Toral	Tomàs López Torregrosa	
<i>El duo de la africana-</i> (1893) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. Vers. RT.5	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	079/1843
<i>El Húsar de la guardia-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.4.	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Amadeo Vives i Gerónimo Giménez	
<i>El monaguillo-</i> (1891) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. RT.2	Emilio S. Pastor	Miguel Marqués	
<i>El mozo cruo-</i> (1903) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.6	Diego Giménez-Prieto i Felipe Pérez	Rafael Calleja i Vicente Lleó	113/2695
<i>El pobre Valbuena-</i> (1904) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. prosa (18-10-1904*) RT.63	Carlos Arniches i Enrique García	Joaquín Valverde (fill) i Tomás López Torregrosa	
<i>El postillón de la Rioja-</i> (1856) Sarsuela, 2 act. RT.2	Luis de Olona	Cristóbal Oudrid	
<i>El puñao de Rosas-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses. RT.15	Carlos Arniches i Ramón Asensio Más	Ruperto Chapí	

<i>El rey del valor-</i> (1904) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. (04-11-1904*) RT.12	Antón Paso i Carlos Cruselles	Rafael Calleja i Vicente Lleó	
<i>El terrible Pérez-</i> (1902) Humorada tragicòmica lírica, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.6	Carlos Arniches i Enrique Álvarez	Joaquín Valverde (fill) i Tomás López Torregrosa	
<i>El túnel-</i> (1904) Sarsuela de costums muntanyencs, 1 act. 3 quadr. prosa (17-02-1905*) RT.19	Enrique Prieto i Ramón Rocabert	Arturo Saco del Valle	
<i>Entre mi mujer y el negro-</i> (1859) Sarsuela en 2 act. RT.2	Luis de Olona	Francisco Asenjo Barbieri	Ll: 105/2402 P: 40/163
<i>Falucho-</i> (1905) Sarsuela (05-01-1905**) RT.11	Salvador Rabasa	Salvador Giner i Sr. Ceballos	
<i>Flor de mayo-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers (25-11-1904*) RT.1	Diego Jiménez-Prieto i Felipe Pérez Capo	Mariano Hermoso i Manuel Fernández Caballero	
<i>Gazpacho andaluz-</i> (1902) Passadís còmic-líric, 1 act. prosa. RT.6	Carlos Arniches	Rafael Calleja i Vicente Lleó	
<i>Gigantes i cabezudos-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers. RT.5	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	P: 49/203
<i>Gloria pura-</i> (1904) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. (11-11-1904*) RT.7	Salvador Granés, Antonio Paso i Carlos Cruselles	Rafael Calleja i Vicente Lleó	
<i>Ki-Ki-Ri-KI-</i> (1890) Japone-asneria, 1 act. RT.2	J. Sermet i L. Bataille ,trad. del francès Salvador María Granés	Diversos autors	040/0897
<i>La alegría de la huerta-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.3	Enrique García Álvarez i Antonio Paso	Federico Chueca	Ll: 043/0977 P: 52/225
<i>La boda de Luis Alonso-</i> (1897) Sainet líric, 3 act. 3 quadr. RT.3	Javier de Burgos	Gerónimo Giménez	
<i>La borracha-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. (02-12-1904*) RT.33	José Jackson Veyán i J. López Silva	Federico Chueca	

<i>La buena moza-</i> (1904) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. prosa i vers (28-10-1904*) RT.5	Ramón Lobo i Luis Pascual Frutos	Luis Foglietti i Prudencio Muñoz	
<i>La cuna-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. vers. (27-09-1904*) RT.36	Guillermo Perrin	Ruperto Chapí	
<i>La czarina-</i> (1892) Sarsuela, 1 act. prosa. RT.3	José Estremera	Ruperto Chapí	
<i>La fiesta de San Antón-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.5	Carlos Arniches	Tomàs López Torregrosa	
<i>La polka de los pájaros-</i> (1904) Sainet líric, 1 act. (03-02-1905*) RT.8	Ricardo Monasterio	Ruperto Chapi	
<i>La puñalada-</i> (1904) Melodrama, 1 pròleg, 4 quadr. prosa i vers (13-01-1905*) RT.14	Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	
<i>La tempranica-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.3	Julián Romea	Gerónimo Giménez	
<i>La tragedia de Pirrot-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. vers (23-12-1904*) RT.44	Ramón Asensio Más i José J. Cadenas	Ruperto Chapi	
<i>La última copla-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 5 quadr. vers i prosa (13-09-1904*) RT.26	José Jackson Veyán i Jesús de la Plaza	Pascual Marquina	044/0987
<i>La venta de Don Quijote-</i> (1902) Comèdia lírica, 1 act. prosa i vers. RT.13	Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	006/0129
<i>La verbena de la paloma-</i> (1894) Sainet líric, 1 act. prosa. RT.2	Ricardo de la Vega	Tomás Bretón	
<i>Las campanadas-</i> (1892) Sarsuela còmica, 1 act. prosa. RT.6	Carlos Arniches i Gonzalo Cantó	Ruperto Chapí	Ll: 105/2427 P: 22/092
<i>Las Carceleras-</i> (1901) Drama líric, 1 act. 3 quadr. RT.18	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	
<i>Lola Montes-</i> (1902) Sarsuela, 1 act: 3 quadr. RT.2	Fiacro Iraizoz	Amadeo Vives	
<i>Los borrachos-</i> (1899) Sainet, 4 quadr. prosa. RT.2	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	Gerónimo Giménez	
<i>Los chicos de la escuela-</i> (1903) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.20	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Joaquín Valverde (fill) i Tomás López Torregrosa	

<i>Los granujas-</i> (1902) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. prosa. vers. RT.14	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Joaquín Valverde (fill) i Tomás López Torregrosa	
<i>Los monigotes-</i> (1893) Joguet còmic, 1 act. prosa. RT.3	Domingo Guerra i Mota		
<i>Los niños llorones-</i> (1901) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.8	Carlos Arniches, Antonio Paso i Enrique García Álvarez	Tomàs López Torregrosa i Joaquín Valverde	
<i>Los picaros celos-</i> (1904) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. prosa, vers. (04-10-1904*) RT.63	Carlos Arniches i Carlos Fernández Shaw	Gerónimo Giménez	
<i>Los zapatos de charol-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa, vers. (27-01-1905*) RT.13	José Jackson Veyán i Enrique Paradas	Juan Crespo	
<i>María de los Ángeles-</i> (1900) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.2	Carlos Arniches i Celso Lucio	Ruperto Chapí	038/0865
<i>¿Quo Vadis?-</i> (1901) Sarsuela, 1 act. RT.7	Sinesio Delgado	Ruperto Chapí	
<i>Sandias y melones-</i> (1900) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.2	Carlos Arniches	Eladio Montero	
<i>Templo aragonés-</i> (1904) Esbós líric-dramàtic, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. (10-12-1904**) RT.9	José Épila	Sr. Genovés i Sr. Pérez	
<i>Tocar el violón-</i> (1871) Sarsuela, 1 act. vers. RT.2	Ricardo Puente	Guillermo Cereceda	Ll: 042/0944 P: 51/216
<i>Tosca-</i> (1900) Romança de l'òpera. RT.3	Luigi Illica i Guiuseppe Giacosa	Giacomo Puccini	

1905 TEMPORADA DE QUARESMA. COMPANYIA DE SARSUELA de JOSÉ TALAVERA

<i>Bohemios-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.6	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Amadeo Vives	
<i>Caramelo-</i> (1884) Joguet còmic, 1 act. 5 quadr. vers. RT.2	Javier de Burgos	Federico Chueca i Joaquín Valverde	
<i>El barquillero-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.1	José López Silva i José Jackson Veyán	Ruperto Chapí	Ll: 004/0082

<i>El cisne de Lohengrin-</i> (1905) Sarsuela còmica, 1 act. 5 quadr. prosa i vers (22-03-1905*) RT.7	Miguel Echegaray	Ruperto Chapí	
<i>El cochero-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. quadr. prosa i vers (17-03-1905*) RT.10	Enrique Prieto i Ramón Rocabert	Amadeo Vives i Arturo Saco del Valle	
<i>El duo de la africana-</i> (1893) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers. RT.2	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	079/1843
<i>El Húsar de la guardia-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. (18-11-1904*) RT.3	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Amadeo Vives i Gerónimo Giménez	
<i>El mozo cruo-</i> (1903) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.1	Diego Giménez-Prieto i Felipe Pérez	Rafael Calleja i Vicente Lleó	113/2695
<i>El pobre valbuena-</i> (1904) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.4	Carlos Arniches i Enrique García	Joaquín Valverde(fill) i Tomás López Torregrosa	
<i>El puñao de Rosas-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses. RT.1	Carlos Arniches i Ramón Asensio Más	Ruperto Chapí	
<i>El Rosario de coral-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. (11-03-1905*) RT.3	José de Arpe i Bonifacio Pinedo	Agustín Pérez Soriano	
<i>El señor Joaquín-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. RT.3	Julián Romea	Manuel Fernández Caballero	
<i>El terrible Pérez-</i> (1902) Humorada tragicòmica lírica, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.1	Carlos Arniches i Enrique Álvarez	Joaquín Valverde(fill) i Tomás López Torregrosa	
<i>El túnel-</i> (1904) Sarsuela de costums muntanyencs, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.14	Enrique Prieto i Ramón Rocabert	Arturo Saco del Valle	
<i>Gazpacho andaluz-</i> (1902) Passadís còmic líric, 1 act. prosa. RT.1	Carlos Arniches	Rafael Calleja i Vicente Lleó	
<i>Gigantes y cabezudos-</i> (1898) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.1	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	P: 49/203
<i>La alegría de la huerta-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.1	Enrique García Álvarez i Antonio Paso	Federico Chueca	Ll: 043/0977 P: 52/225

<i>La borracha-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. (02-12-1904*) RT.2	José López Silva i José Jackson Veyán	Federico Chueca	
<i>La corte de Transmania-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. prosa i vers (08-04-1905**) RT.11	Antonio Sotillo i Juan B. Pont	Santiago Lope	021/0460
<i>La cuna-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. vers. RT.3	Guillermo Perrin	Ruperto Chapí	
<i>La fiesta de San Antón-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.1	Carlos Arniches	Tomás López Torregrosa	
<i>La muñeca-</i> (1903) Opereta, 4 act. aranjada del francés (31-01-1905*) RT.9	Antonio Fernández Cuesta i Eduardo G. Gereda	Edmon Audran	
<i>La polka de los pájaros-</i> (1904) Sainet líric, 1 act. RT.1	Ricardo Monasterio	Ruperto Chapí	
<i>La tragedia de Pirrot-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. vers. RT.6	Ramón Asensio Más i José J. Cadenas	Ruperto Chapí	
<i>La venta de Don Quijote-</i> (1902) Comèdia lírica, 1 act. prosa i vers. RT.1	Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	006/0129
<i>Las Carceleras-</i> (1901) Drama líric, 1 act. 3 quadr. RT.5	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	
<i>Los chicos de la escuela-</i> (1903) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.3	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Joaquín Valverde (fill) i Tomás López Torregrosa	
<i>Los granujas-</i> (1902) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. prosa, vers. RT.3	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Joaquín Valverde (fill) i Tomás López Torregrosa	
<i>Los picaros celos-</i> (1904) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.5	Carlos Arniches i Carlos Fernández Shaw	Gerónimo Giménez	
<i>¿Quo Vadis?-</i> (1901) Sarsuela, 1 act. RT.1	Sinesio Delgado	Ruperto Chapí	
<i>Sandias y melones-</i> (1900) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.2	Carlos Arniches	Eladio Montero	

1905 TEMPORADA DE PASQUA. COMPANYIA DE SARSUELA d' ELVIRA LAFONT

<i>La boleta de alojamiento-</i> (ed.1906) Vodevil, 3 act. (22-04-1905*) RT.15	Jacinto Capella Feliu i Antonio Palomero Model	Vicent Costa Nogueras	
--	--	-----------------------	--

TEMPORADA 1905/1906 COMPANYIA LÍRICA de JOSÉ ÁNGELES

<i>Aida-</i> (1871) Romança de l'òpera en 4 act. RT.2	Antonio Ghislanzoni	Giuseppe Verdi	
<i>Avans de la prososó-</i> (1901) Sainet líric, bilingüe, 1 act. prosa. RT.6	Pere Josep Àngeles i Luis	José Fayos	P: 36/148
<i>Bohemios-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.22	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Amadeo Vives	
<i>Calabazas-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. (19-10-1905*) RT.5	Miguel Ramos Martín	Ruperto Chapí	
<i>Chateau Margaux-</i> (1887) Sarsuela còmica, 1 act. RT.2	José Jackson Veyán	Manuel Fernández Caballero	Ll: 103/2352 P: 04/017
<i>Congreso feminista-</i> (1904) Fantasia còmica-lírica, 1 act. 4 quadr. prosa i vers. RT-2	Celso Lucio, Enrique García i Manuel Palomero	Joaquín Valverde (fill)	
<i>Coro de señoras-</i> (1888) Sarsuela, 1 act. RT.1	Mariano Pina Domínguez, Vital Aza, Miguel Ramos Carrión	Manuel Nieto	Ll: 108/2484 P: 32/134
<i>Don Juan Treneta-</i> (1899) Parodia de l'obra <i>El Tenorio</i> . RT.2	Vicente Peydró	Vicente Peydró	
<i>El alma del pueblo-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. vers i prosa. (27-10-1905*) RT.48	José López Silva i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	029/0648
<i>El barbero de Sevilla-</i> (1901) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.2	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Manuel Nieto i Gerónimo Giménez	
<i>El barquillero-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.4	José López Silva i José Jackson Veyán	Ruperto Chapí	004/0082
<i>El cabo primero-</i> (1895) Sarsuela còmica, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.4	Carlos Arniches i Celso Lucio	Manuel Fernández Caballero	
<i>El chiquillo-</i> (1905) Entremès. RT.1	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		074/1694

<i>El diablo en el poder-</i> (1860) Sarsuela 3 act. vers. (acte 1º) RT.2	Francisco Campodrón	Francisco Asenjo Barbieri	
<i>El dinero y el trabajo-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. (13-10-1905*) RT.5	José Jackson Veyán i Ramón Rocabert	Amadeo Vives i Arturo Saco del Valle	079/1827
<i>El duo de la africana-</i> (1893) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers. RT.7	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	079/1843
<i>El famoso colirón-</i> (1903) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.3	Enrique García. Álvarez i José Juan Cadenas	Rafael Calleja i Vicente Lleó	
<i>El flechazo-</i> (1902) Entremés. RT.2	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>El gran petardo-</i> (1892) Joguet còmic líric, vers i prosa. RT.7	Vicente Peydró	Vicente Peydró	053/1148
<i>El Húsar de la guardia-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.10	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Amadeo Vives i Gerónimo Giménez	
<i>El iluso Cañizares-</i> (1905) Humorada lírica, 1 act. 5 quadr. prosa. (19-01-1906*) RT.42	Carlos Arniches, Enrique García Álvarez i Antonio Casero	Joaquín Valverde (fill) i Rafael Calleja	
<i>El mal de amores-</i> (1905) Sainet. RT.7	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	José Serrano	
<i>El mozo cruo-</i> (1903) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. vers i prosa. RT.6	Diego Jiménez Prieto i Felipe Pérez Capo	Rafael Calleja i Vicente Lleó	113/2695
<i>El nuevo servidor-</i> (1905) Humorada. RT.3	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>El ojito derecho-</i> (1897) Entremés. RT.2	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		068/1594
<i>El perro chico-</i> (1905) Viatge còmic líric, 1 act. 7 quadr. (07-09-1905*) RT-67	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde (fill) i José Serrano	
<i>El pobre valbuena-</i> (1904) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.6	Carlos Arniches i Enrique García	Joaquín Valverde (fill) i Tomás López Torregrosa	
<i>El principe ruso-</i> (1905) Opereta, 4 quadr. prosa. (15-11-1905*) RT.15	Luciano Boada i Manuel de Castro	Amadeo Vives	

<i>El puñao de rosas-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses. RT.6	Carlos Arniches i Ramón Asensio Más	Ruperto Chapí	
<i>El Seductor-</i> (1905) Sainet, 1 act. 3 quadr. vers. (12-01-1906*) RT.9	Antonio Domínguez	Ruperto Chapí	
<i>El señor Joaquín-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. RT.3	Julián Romea	Manuel Fernández Caballero	
<i>El suicidio de Alejo-</i> (1865) Sarsuela, 1 act. vers. RT.1	Ramón Apiani (Mariano Pina)	Giuseppe Verdi	
<i>El trébol-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. RT.5	Antonio Paso i Joaquín Abati	Joaquín Valverde i José Serrano	
<i>Gaspacho andaluz-</i> (1902) Passadís còmic-líric, 1 act. prosa. RT.2	Carlos Arniches	Rafael Calleja i Vicente Lleó	
<i>Gigantes y cabezudos-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers. RT.6.	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	P: 49/203
<i>Guardia de honor-</i> (1905) Comèdia lírica, 1 act. prosa. (15-09-1905*) RT.11	Eugenio Sellés	Ruperto Chapí	
<i>Ideicas-</i> (1905) Sarsuela baturra, 1 act. 5 quadr. (09-12-1905*) RT.6	Atanasio Melantuche	Mestre Barrera	
<i>La camarona-</i> (1903) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quad. prosa. RT.5	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Gerónimo Giménez	
<i>La cara de Dios-</i> (1899) Drama de costums populars, 3 act. 11 quadr. RT.2	Carlos Arniches	Ruperto Chapí	020/0444
<i>La chavala-</i> (1898) Sarsuela, 1 act. 7 quadr. RT.7	José López Silva i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	035/0792
<i>La chustisia en les mans brutes-</i> (1902) Comèdia bilingüe, 1 act, vers. RT.1	José García Capilla		091/2111
<i>La contrata-</i> (1904) Apropòsit. (20-10-1905*) RT.9	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	Ruperto Chapí	
<i>La corte de Transmania-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. prosa i vers. RT.13	Antonio Sotillo i Juan B. Pont	Santiago Lope	021/0460

<i>La czarina-</i> (1892) Sarsuela, 1 act. prosa. RT.3	José Estremera	Ruperto Chapí	
<i>La diva-</i> (1885) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. RT.2	Mariano Pina Domínguez	J. Offenbach/ arranj. Manuel Nieto	LI: 103/2359 P: 07/030
<i>La favorita del rey-</i> (1905) Opereta còmica, 1 act. 3 quadr. (22-12-1905*) RT.7	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Amadeo Vives	
<i>La gatita blanca-</i> (1905) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. (13-02-1906*) RT.22	José Jackson Veyán i Jacinto Capella	Gerónimo Giménez i Amadeo Vives	044/0988
<i>La golfemia-</i> (1900) Paròdia de l'òpera <i>La Bohemia</i> , 1 act. 4 quadr. vers. RT.2	Salvador María Granés	Luis Arnedo	113/2702
<i>La marujilla-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. (26-09-1905*) RT.3	José Jackson Veyán, Antonio Fernández Cuevas i José Sabau	Arturo Saco del Valle i Pascual Marquina	
<i>La mazorca roja-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses, 1 act. 3 quadr. RT.14	Francisco Tristán Larios	José Serrano	
<i>La reina mora-</i> (1903) Sainet, 3 quadr. RT.6	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	José Serrano	
<i>La reja de la Dolores-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.11	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde (fill) i José Serrano	
<i>La Revoltosa-</i> (1901) Sarsuela, 1 act. RT.3	José López Silva i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	
<i>La tragedia de Pierrot-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. vers. RT.12	Ramón Asensio Más i José J. Cadenas	Ruperto Chapí	
<i>La venta de Don Quijote-</i> (1902) Comèdia lírica, 1 act. prosa i vers. RT.4	Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	006/0129
<i>Las Carceleras-</i> (1901) Drama líric, 1 act. 3 quadr. RT.23	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	
<i>Las Estrellas-</i> (1904) Sainet líric de costums. RT.28	Carlos Arniches	Joaquín Valverde (fill) i José Serrano	
<i>Les viudes de la plaseta-</i> (1900) Quadre de costums, 1 act. 3 quadr. en vers. RT.17	Vicent Fe Castells	J. García Sola i E. Genís	

<i>Los chicos de la escuela-</i> (1903) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.5	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Joaquín Valverde (fill) i Tomás López Torregrosa	
<i>Los emigrantes-</i> (1889) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. prosa. (30-01-1906*) RT.1	Luis de Larra (fill) i Mauricio Gullón	Apolinar Brull	
<i>Los guapos-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers (29-09-1905*) RT.48	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Gerónimo Giménez	
<i>Los nervios-</i> (1904) Entremés en prosa. RT.2	Luis de Larra		
<i>Los pícaros celos-</i> (1904) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.7	Carlos Arniches i Carlos Fernández Shaw	Gerónimo Giménez	
<i>Mañana de sol-</i> (1905) Passadís de comèdia. RT.4	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>Mar de fondo-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa. (24-01-1906*) RT.3.	Enrique López Marín i Francisco Morano	José Alvira	
<i>Marina-</i> (1855) Sarsuela, (tercer act.). RT.2	Francisco Campodrón	Emilio Arrieta	Ll: 108/2511 P: 35/141
<i>Pasacalle-</i> Sainet líric. (24-11-1905*) RT.4	Ramos Carrión i Ramos Martín	Joaquín Valverde	
<i>¿Quo Vadis?-</i> (1901) Sarsuela, 1 act. RT.10	Sinesio Delgado	Ruperto Chapí	
<i>Sandias y melones-</i> (1900) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.7	Carlos Arniches	Eladio Moreno	
<i>Villa-alegre-</i> (1905) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. (26-01-1906*) RT.5	Rafael Santa Ana i Juan Selva	Mestres Barrera i Ruiz de Arana	

1906 TEMPORADA DE QUARESMA. COMPANYIA LÍRICA de PEPE ÁNGELES

<i>Bohemios-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.3	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Amadeo Vives	
<i>Calabazas-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. RT. 1	Miguel Ramos Marín	Ruperto Chapí	
<i>El arte de ser bonita-</i> (1905) Passatemps líric, 1 act. 4 quadr. prosa. (17-03-1906*) RT.3	Antonio Paso i Diego Giménez Prieto	Gerónimo Giménez i Amadeo Vives	

<i>El cabo primero-</i> (1895) Sarsuela còmica, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.4	Carlos Arniches i Celso Lucio	Manuel Fernández Caballero	
<i>El iluso cañizares-</i> (1905) Humorada lírica, 1 act. 5 quadr. prosa. RT.14	Carlos Arniches, Enrique García Álvarez i Antonio Casero	Joaquín Valverde (fill) i Rafael Calleja	
<i>El perro chico-</i> (1905) Viatge còmic-líric, 1 act. 7 quadr. RT.2	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde (fill) i José Serrano	
<i>El Presilari-</i> (1901) Sarsuela valenciana, (romança per a baríton) RT.2	Eduardo Escalante Feo	Vicente Peydró	052/1125
<i>El puñao de rosas-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses. RT.1	Carlos Arniches i Ramón Asensio Más	Ruperto Chapí	
<i>Gigantes y cabezudos-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers. RT.1	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	P: 49/203
<i>La alegría de la huerta-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.4	Enrique García Álvarez i Antonio Paso	Federico Chueca	Ll: 043/0977 P: 52/225
<i>La chavala-</i> (1898) Sarsuela, 1 act. 7 quadr. RT.2	José López Silva i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	035/0792
<i>La gatita blanca-</i> (1905) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. RT.40	José Jackson Veyán i Jacinto Capella	Gerónimo Giménez i Amadeo Vives	044/0988
<i>La mazorca roja-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses, 1 act. 3 quadr. RT.3	Francisco Tristán Larios	José Serrano	
<i>La reina mora-</i> (1903) Sainet, 3 quadr. RT.1	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	José Serrano	
<i>La sobresaliente-</i> (1905) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. (13-03-1905*) RT.8	Jacinto Benavente	Ruperto Chapí	
<i>Las Carceleras-</i> (1901) Drama líric, 1 act. 3 quadr. RT.6	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	
<i>Los guapos-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.1	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Gerónimo Giménez	
<i>Los pícaros celos-</i> (1904) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.3	Carlos Arniches i Carlos Fernández Shaw	Gerónimo Giménez	

<i>Los quintos</i> - (1905) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. (09-03-1906*) RT.8	José Jackson Veyán	Guillermo Cereceda	090/2085
<i>Los zapatos blancos</i> - (1903) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. RT.4	Juan Colom i Manuel Aparicio	Santiago Lope i mestre Liñan	
<i>Tosca</i> - (1900) Romança Visi d'arte per a triple de l'òpera en 3 act. RT.2	Luigi Illica i Giuseppe Giacosa	Giacomo Puccini	

TEMPORADA 1906/1907 COMPANYIA LÍRICA de PATRICIO LEÓN

<i>A los pies de usted</i> - (1906) Entremés líric en prosa. (16-11-1906*) RT.3	Manuel Rochina i Silvio Figarelo	J. Candela Ardid	
<i>Amor gitano</i> - (1906) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. (02-11-1906*) RT.13	Antonio Fernández Arreo	Teodoro San José	
<i>Bohemios</i> - (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.18	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Amadeo Vives	
<i>Calabazas</i> - (1905) Sarsuela, 1 act. RT.6	Miguel Ramos	Ruperto Chapí	
<i>Certamen de bellezas</i> - (1903) Apropòsit còmic-líric, 1 act. 2 quadr. prosa i vers. (18-01-1907*) RT.3	Francisco de Torres i Diógenes Ferrand	Eduardo Fuentes	
<i>Cosas de chicos</i> - (1903) Entremés en vers. RT.2	Antonio Casero		
<i>Doloretas</i> - (1901) Esbós líric-dramàtic de costums alacantines, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.8	Carlos Arniches	Amadeo Vives i Manuel Quislan	
<i>El archiduque</i> - (1897) Joguet còmic-líric, 1 act. (30-01-1907*) RT.3	Vicente Paydró i Eduardo Perlà	Vicente Peydró	
<i>El arte de ser bonita</i> - (1905) Passatemp líric, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.28	Antonio Paso i Diego Giménez Prieto	Gerónimo Giménez i Amadeo Vives	
<i>El barquillero</i> - (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en prosa i vers. RT.5	José López Silva i José Jackson Veyán	Ruperto Chapí	004/0082
<i>El cabo primero</i> - (1895) Sarsuela còmica, 1 act. 4 quadr. en prosa. RT.8	Carlos Arniches i Celso Lucio	Manuel Fernández Caballero	

<i>El corral ajeno-</i> (1906) Joguet còmic-líric, 1 act. en prosa. (09-11-1906*) RT.10	Ramón López Montenegro	Álvaro de Luna	
<i>El famoso coliron-</i> (1903) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.9	Enrique García Álvarez i José Juan Cadenas	Rafael Calleja i Vicente Lleó	
<i>El galleguito-</i> (1906) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. (27-02-1907*) RT.7	José Jackson Veyán i Enrique Paradas	Tomás L. Torregrosa i Juan Crespo	
<i>El golpe de estado-</i> (1906) Opereta, 1 act. 3 quadr. (26-10-1906*) RT.7	Atanasio Melantuche i Santiago Oria	Gerónimo Giménez i Amadeo Vives	
<i>El gran petardo-</i> (1892) Joguet còmic-líric, 1 act. vers i prosa. RT.9	Vicente Peydró	Vicente Peydró	053/1148
<i>El guante amarillo-</i> (1906) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. (23-11-1906*) RT.69	José Jackson Veyán i Jacinto Capella	Amadeo Vives i Gerónimo Giménez	
<i>El húsar de la guardia-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.7	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Amadeo Vives i Gerónimo Giménez	
<i>El iluso cañizares-</i> (1905) Humorada lírica, 1 act. 5 quadr. prosa. RT.11	Carlos Arniches, Enrique García Álvarez i Antonio Casero	Joaquín Valverde (fill) i Rafael Calleja	
<i>El maldito dinero-</i> (1906) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. en prosa i vers. (28-09-1906*) RT.39	Carlos Arniches i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	
<i>El noble amigo-</i> (1906) Passatemp líric. (19-10-1906*) RT.23	José López Silva i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde (fill) i Rafael Calleja	
<i>El ojito derecho-</i> (1897) Entremés. RT.2	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		068/1594
<i>El pollo tejada-</i> (1906) Aventura còmica-lírica, 1 act. 4 quadr. prosa. (05-10-1906*) RT.54	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde (fill) i José Serrano	
<i>El presiliari-</i> (1901) Sarsuela valenciana, 1 act. 5 quadr. en vers. RT.2	Eduard Escalante Feo	Vicente Peydró	
<i>El recluta-</i> (1906) Joguet còmic-líric, 1 act. 4 quadr. (07-09-1906*) RT.40	José Jackson Veyán i Jacinto Capella	Joaquín Valverde (fill) i Tomás Torregrosa	

<i>El terrible Pérez-</i> (1902) Humorada tragicòmica lírica, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.8	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde (fill) i Tomás Torregrosa	
<i>El túnel-</i> (1905) Sarsuela de costums muntanyencs, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.4	Enrique Prieto, Ramón Rocabert.	Arturo Saco del Valle,	
<i>El vals de las sombras-</i> (1906) Joguet còmic-líric, 1 act. prosa. (14-09-1906*) RT.11	Joaquín Dicenta	Joaquín Valverde (fill)	
<i>Gigantes y cabezudos-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers. RT.6	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	P: 49/203
<i>La casa de socorro-</i> (1906) Entremés líric en prosa. (09-01-1907*) RT.11	Manuel Fernández Palomero i Julián Moyrón	Vicente Lleó	
<i>La chavala-</i> (1898) Sarsuela, 1 act. 7 quadr. RT.5	José López Silva i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	035/0792
<i>La contrata-</i> (1904) Apropòsit. RT.2	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>La corte de Transmania-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. en prosa i vers. RT.4	Antonio Sotillo i Juan Bta. Pont	Santiago Lope.	021/0460
<i>La estatua de Don Tancredo-</i> (1905) Disbarat còmic-líric, 1 act. 2 quadr. RT.7	Manuel Garrido i Ramón Reyes	Pablo Luna i Mestre Larruga	
<i>La fiesta de la campana-</i> (1906) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.7	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	
<i>La fiesta de San Antón-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.6	Carlos Arniches	Tomás L. Torregrosa	
<i>La gatita blanca-</i> (1905) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. RT.23	José Jackson Veyán i Jacinto Capella	Gerónimo Giménez i Amadeo Vives	044/0988
<i>La guedeja rubia-</i> (1906) Conte de Boccaccio, 1 act. 3 quadr. (08-02-1907*) RT.33	Fiacó Yráyzo	Vicente Lleó	
<i>La machaquito-</i> (1906) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. (30-11-1906*) RT.20	Luis de Larra i Jacinto Capella	Amadeo Vives i Gerónimo Giménez	

<i>La mazorca roja-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses, 1 act. 3 quadr. RT.7	Francisco Tristán Larios	José Serrano	
<i>La ola verde-</i> (1906) Revista satírica, 1 act. 4 quadr. 3 quadrets. i una apoteósi muscular. (21-09-1906*) RT.20	Luis de Larra i Francisco de Torres	Joaquín Valverde (fill) i Rafael Calleja	
<i>La pena negra-</i> (1906) Joguet líric, 1 act. 3 quadr. (14-12-1906*) RT.26	Carlos Arniches	Quinito Valverde i Tomás López Torregrosa	
<i>La pesadilla-</i> (1906) Opereta, 1act. (22-02-1907*) RT.6	Luciano Boada i Manuel de Castro	Ruperto Chapí	
<i>La Revoltosa-</i> (1901) Sarsuela 1 act. RT.2	José López Silva i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	
<i>La trapera-</i> (1902) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. prosa i vers. RT.5	Luis de Larra	Manuel Fernández Caballero i Mestre Hermoso.	
<i>Las Carceleras-</i> (1901) Drama líric, 1 act. 3 quadr. RT.15	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	
<i>Las estrellas-</i> (1907) Sainet líric de costums populars. RT.7	Carlos Arniches	Joaquín Valverde (fill) i José Serrano	
<i>Les Barraques-</i> (1899) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en vers. (06-03-1907*) RT.12	Eduard Escalante Feo	Vicente Peydró	Ll: 110/2548 P: 58/260
<i>Lola Montes-</i> (1902) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers i prosa. RT.20	Fiacó Yráyoz	Amadeo Vives	
<i>Los Bárbaros del Norte-</i> (1906) Sarsuela fantàstica, 1 act. 8 quadr. prosa i vers. (08-03-1907*) RT.25	Sinesio Delgado	Joaquín Valverde (fill) i Ruperto Chapí	
<i>Los campos Eliseos-</i> (1906) Passatemps còmic-líric, 1 act. 6 quadr. prosa. (04-01-1907*) RT.20	Enrique López Marín i Mariano Pérez	Manuel Nieto i J. Alvira	
<i>Los contrahechos-</i> (1906) Argument de la Sarsuela, 1 act. 4 quadr. (30-01-1907*) RT.8	Antonio M. Viergol	Ruperto Chapí	
<i>Los guapos-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.7	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Gerónimo Giménez	

<i>Los quintos</i> - (1905) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.5	José Jackson Veyán	Guillermo Cereceda	090/2085
<i>¡Plus Ultra!</i> - (1902) Segona part de la sarsuela de màgia i disbarat <i>¿Quo Vadis?</i> , 1 act. 6 quadr. prosa. RT.5	Sinesio Delgado	Ruperto Chapí	
<i>¿Quo Vadis?</i> - (1901) Sarsuela 1 act. RT.6	Sinesio Delgado	Ruperto Chapí	
<i>Ruido de campanas</i> - (1907) Comèdia lírica, 1 act. en prosa. (01-02-1907*) RT.51	Antonio M. Viergol	Vicente Lleó	
<i>San Juan de Luz</i> - (1902) Humorada còmica-lírica, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.15	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Joaquín Valverde (fill) i Tomás Torregrosa	
<i>Tosca</i> - (1900) Romança Visi d'arte per a tiple de l'òpera en 3 act. RT.1	Luigi Illica i Giuseppe Giacosa	Giacomo Puccini	

1907 TEMPORADA DE PASQUA. COMPANYIA LÍRICA de PATRICIO LEÓN

<i>Aida</i> - (1871) Aria de la òpera, 4 act. RT.1	Antonio Ghislanzoni	Giuseppe Verdi	
<i>Bohemios</i> - (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.2	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Amadeo Vives	
<i>El arte de ser bonita</i> - (1905) Passatemps líric, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.1	Antonio Paso i Diego Giménez Prieto	Gerónimo Giménez i Amadeo Vives	
<i>El barbero de Sevilla</i> - (1901) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.5	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Manuel Nieto i Gerónimo Giménez	
<i>El barquillero</i> - (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en prosa i vers. RT.6	José López Silva i José Jackson Veyán	Ruperto Chapí	004/0082
<i>El cabo primero</i> - (1895) Sarsuela còmica, 1 act. 4 quadr. en prosa. RT.1	Carlos Arniches i Celso Lucio	Manuel Fernández Caballero	
<i>El chico de la portera</i> - (1901) Joguet còmic líric, 1 act. vers i prosa (08-05-1907*) RT.5	Ángel Caamaño	Ángel Rubio i Josep Masllovet	
<i>El guante amarillo</i> - (1906) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. RT.4	José Jackson Veyán i Jacinto Capella	Amadeo Vives i Gerónimo Giménez	

<i>El pollo Tejada-</i> (1906) Aventura còmica-lírica ,1 act. 4 quadr. en prosa. RT.8	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde (fill) i José Serrano	
<i>El recluta-</i> (1906) Joguet còmic-líric, 1 act. 4 quadr. RT.11	José Jackson Veyán i Jacinto Capella	Joaquín Valverde (fill) i Tomás Torregrosa	
<i>El señor Joaquín-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. RT.1	Julián Romea	Manuel Fernández Caballero	
<i>El terrible Pérez-</i> (1902) Humorada tragicòmica lírica, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.4	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde (fill) i Tomás Torregrosa	
<i>Gigantes y cabezudos-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers. RT.1	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	P: 49/203
<i>Idilio-</i> (1907) Comèdia lírica, 1 act. en prosa (*22-05-1907) RT.4	Felipe Pérez Capo	José María Carbonell	091/2137
<i>La chipén-</i> (1907) Humorada còmica-lírica, 1 act. 2 quadr. en prosa i vers (05-04-1907*) RT.40	Ricardo Monasterio i Félix Limendoux	Amadeo Vives	
<i>La copa encantada-</i> (1907) Sarsuela, 1 acte (16-05-1907*) RT.5	Jacinto Benavente	Vicente Lleó	
<i>La corte de Transmania-</i> (1905) Vals de la sarsuela en 1 act. 4 quadr. en prosa i vers. RT.1	Antonio Sotillo i Juan Bta. Pont	Santiago Lope	021/0460
<i>La Divisa-</i> (1902) Sarsuela còmica de costums valencianes, 1 act. 3 quadr. RT.3	Carlos Arniches	Tomás L. Torregrosa	
<i>La fiesta de la campana-</i> (1906) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.8	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	
<i>La gatita blanca-</i> (1905) Humorada lírica,1 act. 3 quadr. RT.2	José Jackson Veyán i Jacinto Capella	Gerónimo Giménez i Amadeo Vives	044/0988
<i>La guedeja rubia-</i> (1906) Conte de Boccacio, 1 act. 3 quadr. RT.27	Fiacco Yráyzo	Vicente Lleó	
<i>La loba-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. (24-04-1907*) RT.40	Antonio Paso i Ramón Rocabert	Vicente Lleó	

<i>La manta zamorana-</i> (1902) Sarsuela, 1 act. en prosa. (03-05-1907*) RT.3	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Manuel Fernández Caballero	
<i>La ola verde-</i> (1906) Revista satírica, 1 act. 4 quadr. 3 quadrets. i una apoteòsi muscular. RT.9	Luis de Larra i Francisco de Torres	Joaquín Valverde (fill) i Rafael Calleja	
<i>La señora capitana-</i> (1900) Joguet còmic-líric, 1 act. en vers. RT.1	José Jackson Veyán	Joaquín Valverde (fill) i Tomás Barrera	
<i>La tragedia de Pierrot-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. vers. RT.11	Ramón Asensio Más i José J. Cadenas	Ruperto Chapí	
<i>Las Carceleras-</i> (1901) Drama líric, 1 act. 3 quadr. RT.2	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	
<i>Las estrellas-</i> (1907) Sainet líric de costums populars. RT.10	Carlos Arniches	Joaquín Valverde (fill) i José Serrano	
<i>Lola Montes-</i> (1902) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers i prosa. RT.6	Fiacó Yráyzoz	Amadeo Vives	
<i>Los Bárbaros del Norte-</i> (1906) Sarsuela fantàstica, 1 act. 8 quadr. prosa i vers RT.26	Sinesio Delgado	Joaquín Valverde (fill) i Ruperto Chapí	
<i>Los guapos-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.9	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Gerónimo Giménez	
<i>Ruido de campanas-</i> (1907) Comèdia lírica, 1 act. en prosa. RT.13	Antonio M. Vièrgol	Vicente Lleó	
<i>San Juan de Luz-</i> (1902) Humorada còmica-lírica, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.8	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Joaquín Valverde (fill) i Tomás Torregrosa	

TEMPORADA 1907/1908 COMPANYIA LÍRICA de PATRICIO LEÓN

<i>Agua, azucarillos y aguardiente-</i> (1897) Passadís estienc, vers i prosa. RT.2	Miguel Ramos Carrión	Federico Chueca	
<i>Apaga y vamonos-</i> (1907) Passatèmps líric, 1 act. 2 quadr. (17-11-1907*) RT.32	José López Silva i José Jackson Veyán	Vicente Lleó	
<i>Ave María-</i> (1853) Melodia (02-04-1908*) RT.2		Charles Gounod	

<i>Besos y abrazos-</i> (1908) Sarsuela còmica (21-03-1908**) RT.3	Eduardo Navarro Gonzalvo	Vicente Peydró	
<i>Bohemios-</i> (1904) Sarsuela,1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.15	Guillermo Perrin i Miguel de Palacio	Amadeo Vives	
<i>Caballeria rusticana-</i> (1888) Òpera verista, 1 act. (02-04-1908*) RT.6	Gionanni Targioni-Tozzetti i Guido Menasci	Pietro Mascagni	
<i>De balcón a balcón-</i> (1905) Entremés en prosa (31-01-1908*) RT.4	Sebastián Alonso i Pedro Muñoz		
<i>Después de servir al rey-</i> (26-02-1908*) RT.2			
<i>El alma del pueblo-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. vers i prosa. RT.8	José López Silva i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	029/0648
<i>El ángel caído-</i> (1897) Sainet líric, 1 act. RT.3	Federico Jaques Aguado	Apolinar Brull	
<i>El arte de ser bonita-</i> (1905) Passatemps líric, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.11	Antonio Paso i Diego Giménez Prieto	Gerónimo Giménez i Amadeo Vives	
<i>El barbero de Sevilla-</i> (1901) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.2	Guillermo Perrin i Miguel de Palacio	Manuel Nieto i Gerónimo Giménez	
<i>El barquillero-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en prosa i vers. RT.	José López Silva i José Jackson Veyán	Ruperto Chapí	004/0082
<i>El bigote rubio-</i> (1895) Comèdia, 1 act. prosa (07-02-1908*) RT.2	Miguel Ramos Carrión		047/1036
<i>El cabo primero-</i> (1895) Sarsuela còmica, 1 act. 4 quadr. en prosa. RT.4	Carlos Arniches i Celso Lucio	Manuel Fernández Caballero	
<i>El estudiante-</i> (1907) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. (14-09-1907*) RT.26	José López Silva	Federico Chueca i Laureano Fontanals	
<i>El guante amarillo-</i> (1906) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. RT.10	José Jackson Veyán i Jacinto Capella	Amadeo Vives i Gerónimo Giménez	
<i>El húsar de la guardia-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.2	Guillermo Perrin i Miguel de Palacio	Amadeo Vives i Gerónimo Giménez	

<i>El maestro campanone-</i> (1905) Reduc. a 1 act. de la sarsuela <i>Campanone</i> (31-01-1908*) RT.15	Frontaura, Rivera i Di-Franco	Giussepe Maza/arranj. Vicente LLeó	
<i>El mal de amores-</i> (1905) Sainet. RT.2	Serafin i Joaquín Álvarez Quintero	José Serrano	
<i>El noble amigo-</i> (1906) Passatemps líric. RT.6	José López Silva i Enrique García. Álvarez	Joaquín Valverde i Rafael Calleja	
<i>El perro chico-</i> (1905) Viatge còmic-líric, 1 act. 7 quadr. RT.7	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde (fill) i José Serrano	
<i>El pollo Tejada-</i> (1906) Aventura còmica-lírica, 1act. 4 quadr. en prosa. RT.10	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde (fill) i José Serrano	
<i>El puñao de rosas-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses. RT.4	Carlos Arniches i Ramón Asensio Más	Ruperto Chapí	
<i>El recluta-</i> (1906) Joguet còmic-líric, 1 act. 4 quadr. RT.9	José Jackson Veyán i Jacinto Capella	Joaquín Valverde (fill) i Tomás L. Torregrosa	
<i>El santo de la Isidra-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.17	Carlos Arniches	Tomás L. Torregrosa	
<i>El Señorito-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. (04-01-1908*) RT.15	José Francos Rodríguez	Rafael Calleja	
<i>El sueño de la Princesa-</i> (1907) Opereta bufa, 1 act. 3 quadr. prosa. (11-02-1908*) RT.8	Tomás R. Alenza i Francisco Barraycoa	Rafael Calleja i José M- Ballesteros	057/1304
<i>Els fantasmes del solar o les coses de Valensia-</i> (1907) Apropòsit. (28-12-1907**) RT.32	Vicent Fe Castell		
<i>La alegre trompeteria-</i> (1907) Revista musical, 1 act. 5 quadr. i 1 intermedi. (10-01-1908*) RT.67	Antonio Paso	Vicente Lleó	
<i>La alegría de la huerta-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.4	Enrique García. Álvarez i Antonio Paso	Federico Chueca	L1: 043/0977 P: 52/225
<i>La bella Lucerito-</i> (1907) Entremés (17-12-1907*) RT.18	Serafin i Joaquín Álvarez Quintero	Arturo Saco del Valle	
<i>La brocha gorda-</i> (1907) Revista, 1 act. 3 quadr i 1 pròleg en vers i prosa (08-11-1907*) RT.18	Jacinto Capella i Joaquín González Pastor	Tomás Torregrosa i Rafael Calleja	

<i>La canción de la Lola-</i> (1880) Sainet líric, 1 act. en vers (17-01-1908*) RT.2	Ricardo de la Vega	Federico Chueca i Joaquín Valverde	020/0434
<i>La chanteuse-</i> (1906) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. prosa. (06-12-1907*) RT.3	Manuel de Labra i Francisco de Torres	Joaquín Valverde (fill) i Tomás López Torregrosa	
<i>La chavala-</i> (1898) Sarsuela, 1 act. 7 quadr. RT.6	José López Silva i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	035/0792
<i>La edad de hierro-</i> (1907) Passatemp còmic-líric, 1 act. 4 quadr. en prosa. (04-10-1907*) RT.26	Carlos Arniches, Enrique García. Álvarez i Ramón Asensio Más	Mariano Hermoso i Enrique García Álvarez	
<i>La fea del olé-</i> (1907) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. (17-10-1907*) RT.31	Antonio Fernández Lepina i Antonio Plañiol	Vicente Lleó	
<i>La fiesta de la campana-</i> (1906) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.13	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	
<i>La fiesta de San Antón-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.13	Carlos Arniches	Tomás López Torregrosa	
<i>La Fosca-</i> (1904) Paròdia de l'òpera <i>Tosca</i> , 1 act. 4 quadr. i mig (07-03-1908*) RT.8	Salvador María Granés	Luis Arnedo	053/1159
<i>La gatita blanca-</i> (1905) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. RT.14	José Jackson Veyán i Jacinto Capella	Gerónimo Giménez i Amadeo Vives	044/0988
<i>La hosteria del laurel-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. (29-10-1907*) RT.21	Antonio Paso i Joaquín Abati	Vicente Lleó	
<i>La Loba-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.10	Antonio Paso i Ramón Rocabert	Vicente Lleó	
<i>La mazorca roja-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses, 1 act. 3 quadr. RT.4	Francisco Tristán Larios	José Serrano	
<i>La pena negra-</i> (1906) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. RT.7	Carlos Arniches	Quinito Valverde i Tomás López Torregrosa	
<i>La Rabalera-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en prosa. (27-09-1907*) RT.63	Miguel Echegaray	Amadeo Vives	

<i>La Revoltosa</i> - (1901) Sarsuela 1 act. RT.2	José López Silva i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	
<i>La Tempranica</i> - (1900) Sarsuela,1 act. 3 quadr. prosa. RT.7	Julián Romea	Gerónimo Giménez	
<i>La tragedia de Pierrot</i> - (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. vers. RT.10	Ramón Asensio Más i José J. Cadenas	Ruperto Chapí	
<i>La vida alegre</i> - (1907) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. i un telegrama urgent. (29-02-1908*) RT.15	Jacinto Capella i Manuel Fernández Palomer	Vicente Lleó i Luis Foglietti	
<i>Las Carceleras</i> - (1901) Drama líric,1 act. 3 quadr. RT.9	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	
<i>Las estrellas</i> - (1907) Sainet líric de costums populars. RT.4	Carlos Arniches	Joaquín Valverde (fill) i José Serrano	
<i>Les Barraques</i> - (1899) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en vers. RT.5	Eduardo Escalante Feo	Vicente Peydró	LI: 110/2548 P: 58/260
<i>Lola Montes</i> - (1902) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers i prosa. RT.12	Fiacó Yráyzo	Amadeo Vives	
<i>Los dineros del sacristán</i> - (1879) Passadís còmic, 1 act. prosa. RT.3	Rafael Zarzuela Antes Martínez		027/0597
<i>Los payasos</i> - (1899) Joguet còmic-líric, 1 act, RT.10	Vicente Fe Castell i Juan Bta. Pont	José Garcia Solà i Eduardo Senís	
<i>Los veteranos</i> - (1907) Sainet líric. 1 act. 3 quadr. en prosa (13-12-1907*) RT.17	Manuel de Labra	Ruperto Chapí	
<i>Miss Helyett</i> (petitte)- (1905) Opereta còmica, 1 act. en vers. RT.10	Salvador María Granés	Edmon Audran	
<i>Ninón</i> - (1907) Sarsuela, 1 act, 3 quadr. (20-09-1907*) RT.48	Manuel Fernández de la Puente i Carlos Allen-Perkins	Ruperto Chapí	
<i>!Ole con ole!</i> - (1908) Joguet còmic-líric 1 act. en vers. (17-03-1908*) RT.6	José Jackson Veyán	Tomás L. Torregrosa i Juan Crespo	
<i>Pepe Gallardo</i> - (1898) Sarsuela còmica, 1 act. i 2 quadr. en vers. RT.5	Guillermo Perrin i Miguel de Palacio	Ruperto Chapí	

<i>Pepito Melaza-</i> (1891) Compromís còmic, 1 act. prosa. (17-01-1908*) RT.12	Federico Urrecha	Mestre Pérez Soriano	
<i>Rejas y votos-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. vers i prosa, segona part de <i>Las Carceleras</i> (27-11-1907**) RT.54	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	066/1532
<i>Ruido de campanas-</i> (1907) Comèdia lírica, 1 act. en prosa. RT.2	Antonio M. Viergol	Vicente Lleó	
<i>San Juan de Luz-</i> (1902) Humorada còmica-lírica, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.9	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Joaquín Valverde (fill) i Tomás López Torregrosa	
<i>Sangre moza-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en vers i prosa (20-12-1907*) RT.20	José López Silva i Julio Pellicer	Joaquín Valverde	
<i>Santos e Meigas-</i> (1908) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. (13-03-1908*) RT.8	Manuel Linares Rivas	Vicente Lleó i mestre Baldomir	
<i>Tenorio feminista-</i> (1907) Paròdia lírica faldillera, 1 act. 3 quadr. (31-10-1907**) RT.9	Antonio Paso, Carlos Servent i Idelfonso Valdivia	Vicente Lleó	
<i>Tosca-</i> (1900) Romança Visi d'arte, per a triple de l'òpera en 3 act. RT.2	Luigi Illica i Giuseppe Giacosa	Giacomo Puccini	
<i>Tupinamba-</i> (1907) Entreacte (19-02-1908*) RT.13	Hernández Bermúdez i Afán de Ribera	Vicente Lleó i Luis Foglietti	

TEMPORADA 1908/1909 COMPANYIA LÍRICA de PATRICIO LEÓN

<i>¡Hasta la Vuelta!-</i> (1908) Sainet líric, 1 act. en prosa. (30-10-1908*) RT.8	Enrique García Álvarez i Antonio López Monís	Rafael Calleja	
<i>¡Que Alma, Rediós!-</i> (1908) Sainet polític, 1 act. 4 quadr. paròdia de la sarsuela <i>Alma de Dios</i> (31-12-1908*) RT.41	Silvio/Figarello	Mestre Candela Ardid	
<i>Alma Andaluza-</i> (1908) Esbós líric dramàtic, 1 act. 3 quadr. (17-02-1909*) RT.1	Pérez Manglano/Reverter	Miguel Asensi	
<i>Alma de Dios-</i> (1907) Comèdia lírica de costums populars, 1 act. 4 quadr. original. (08-09-1908*) RT.28	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	José Serrano	

<i>Bohemios-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.5	Guillermo Perrin i Miguel de Palacio	Amadeo Vives	
<i>Cariñito ciego-</i> (1909) Entremés. (17-02-1909**) RT.1	Lola Ramos		
<i>Chuanet-</i> (1907) Monòleg en vers. (22-02-1909**) RT.1	Vicente Zanón		036/0819
<i>El barbero de Sevilla-</i> (1901) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.8	Guillermo Perrin i Miguel de Palacio	Manuel Nieto i Gerónimo Giménez	
<i>El barquillero-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en prosa i vers. RT.10	José López Silva i José Jackson Veyán	Ruperto Chapí	004/0082
<i>El estudiante-</i> (1907) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. RT.4	José López Silva	Federico Chueca i Laureano Fontanals	
<i>El guante amarillo-</i> (1906) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. RT.2	José Jackson Veyán i Jacinto Capella	Amadeo Vives i Gerónimo Giménez	
<i>El hurón-</i> (1908) Entremés líric (19-01-1909*) RT.9	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Tomás López Torregrosa	
<i>El húsar de la guardia-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.5	Guillermo Perrin i Miguel de Palacio	Amadeo Vives i Gerónimo Giménez	
<i>El Kso Bnitz-</i> (1908) Sarsuela fantàstica, 1 act. 7 quadr. (18-12-1908*) RT.19	Fernando Pontes	Mestre Brú	
<i>El mal de amores-</i> (1905) Sainet. RT.4	Serafin i Joaquín Álvarez Quintero	José Serrano	
<i>El merendero de la alegría o el sábado blanco-</i> (1908) Entremés líric, 1 act. (27-11-1908*) RT.3	Antonio Casero i Alejandro Larrubiera	Ruperto Chapí	
<i>El naranjal-</i> (1908) Sarsuela, 1 act. i 1 quadr. (26-09-1908*) RT.5	Pedro Muñoz Seca	Arturo Saco del Valle	
<i>El nuevo servidor-</i> (1905) Humorada. RT.3	Serafin i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>El pollo Tejada-</i> (1906) Aventura còmica-lírica, 1 act. 4 quadr. en prosa. RT.5	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde i José Serrano	
<i>El puñao de rosas-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses. RT.2	Carlos Arniches i Ramón Asensio Más	Ruperto Chapí	

<i>El quinto pelao-</i> (1908) Sarsuela, 3 act. aranj. del vodevil <i>Servicio Obligatorio</i> (24-01-1909*) RT.5	Antonio Paso i Emilio Mario	Vicente Lleó	
<i>El robo de la perla negra-</i> (1908) Sarsuela melodramàtica, 1 act. i 6 quadr. (18-09-1908*) RT.11	Llansó/Cuesta	Amadeo Vives i Camilo Vives	
<i>El roder-</i> (1908) Sarsuela còmica-dramàtica, 1 act. i 3 quadr. original i en vers. (27-10-1908**) RT.1	Eduardo Escalante Feo	Salvador Giner	
<i>El sofrechit-</i> (1908) Entremés (28-12-1908**) RT.1			
<i>El talismán prodigioso-</i> (1908) Sarsuela fantàstica, 1 act. 5 quadr. vers. (12-01-1909*) RT.26	Sinesio Delgado	Amadeo Vives	
<i>El tío Cañales-</i> (1909) Sainet bilingüe, 1 act. prosa. (19-02-1909**) RT.4	Juan Colom Sales		113/2698
<i>Entre rocas-</i> (1908) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en vers. (12-09-1908*) RT.12	Joaquín Dicenta	Ruperto Chapí	
<i>Felipe segundo-</i> (1908) Entremés líric (01-12-1908*) RT.21	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Tomás López Torregrosa	
<i>Fiestas y amores-</i> (1908) Esbós líric dramàtic, 1 act. 4 quadr. en prosa. (03-10-1908**) RT.27	Eduardo Escalante Feo i Francisco Morán	José Manuel Izquierdo	
<i>Granito de sal-</i> (1908) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. (04-12-1908*) RT.7	Jacinto Capella i Joaquín González Pastor	Luis Foglietti	
<i>La alegre trompeteria-</i> (1907) Revista musical, 1 act. 5 quadr. i 1 intermedi. RT.16	Antonio Paso	Vicente Lleó	
<i>La balsa de aceite-</i> (1908) Sarsuela, 1 act. 5 quadr. original en prosa. (13-11-1908*) RT.73	Sinesio Delgado	Vicente Lleó	
<i>La bella Lucerito-</i> (1907) Entremés. RT.2	Serafin i Joaquín Álvarez Quintero	Arturo Saco del valle	
<i>La boda roja-</i> (1908) Sarsuela dramàtica, 1 act. 3 quadr. vers i prosa. (12-02-1909*) RT.2	Jacinto Capella i Joaquín González Pastor	José M ^a Carbonell	
<i>La borracha-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. RT.3	José López Silva i José Jackson Veyán	Federico Chueca	

<i>La carne flaca-</i> (1908) Humorada lírica, 1 act. 4 quadr. en prosa. (11-10-1908*) RT.61	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Vicente Lleó	
<i>La fiesta de la campana-</i> (1906) Sarsuela, act. 3 quadr. RT.3	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	
<i>La fiesta de San Antón-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.9	Carlos Arniches	Tomás López Torregrosa	
<i>La gatita blanca-</i> (1905) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. RT.8	José Jackson Veyán i Jacinto Capella	Amadeo Vives i Gerónimo Giménez	044/0988
<i>La infanta de los bucles de oro-</i> (1906) Conte infantil, 4 quadr. en vers, original. (09-09-1908*) RT.22	Sinesio Delgado	José Serrano	
<i>La leyenda mora-</i> (1908) Sarsuela dramàtica, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. (28-01-1909*) RT.5	José Pastor Rubira	Gerónimo Giménez	
<i>La mazorca roja-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses, 1 act. 3 quadr. RT.4	Francisco Tristán Larios	José Serrano	
<i>La Rabalera-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.6	Miguel Echegaray	Amadeo Vives	
<i>La regadera-</i> (1908) Entremés en prosa, conseqüència o epíleg de <i>La alegre trompeteria</i> . (05-01-1909*) RT.8	Antonio Casero i Alejandro Larrubiera	Vicente Lleó i Luis Foglietti	
<i>La república del amor-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. (06-11-1908*) RT.30	Antonio Paso i Salvador Aragón	Vicente Lleó	062/1422
<i>La Revoltosa-</i> (1901) Sarsuela, 1 act. RT.6	José López Silva i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	
<i>La suerte loca-</i> (1907) Passatemps còmic-líric, 1 act. 3 quadr. en prosa. (07-09-1908*) RT.9	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde i José Serrano	
<i>La Tragedia de Pierrot-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. vers. RT.5	Ramón Asensio Más i José J. Cadenas	Ruperto Chapí	
<i>La trapera-</i> (1902) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. prosa, vers. RT.3	Luis de Larra	Manuel Fernández Caballero i Mestre Hermoso	

<i>La venta de Don Quijote-</i> (1902) Comèdia lírica, 1 act. prosa i vers. RT.8	Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	006/0129
<i>La vuelta del presidio-</i> (1908) Entremés tràgic-còmic, vers. (11-12-1908*) RT.7	José López Silva	Vicente Lleó	
<i>Las Carceleras-</i> (1901) Drama líric, 1 act. 3 quadr. RT.7	Ricard R. Flores	Vicente Peydró	
<i>Les Barraques-</i> (1899) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en vers. RT.2	Eduardo Escalante Feo	Vicente Peydró	Ll: 110/2548 P: 58/260
<i>Lola Montes-</i> (1902) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr, vers i prosa. RT.2	Fiaco Yráyoz	Amadeo Vives	
<i>Los dos rivales-</i> (1908) Sarsuela dramàtica, 1 act. 4 quadr. prosa i vers. (23-12-1908*) RT.20	Ramón Asensio Más i Jacinto Capella	Gerónimo Giménez	
<i>Los guapos-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. 3 quad. prosa i vers. RT.4	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Gerónimo Giménez	
<i>Los melones-</i> (1901) Diàleg còmic en prosa. (22-02-1909*) RT.1	Domingo Guerra y Mota		
<i>Los niños de Tetuán-</i> (1908) Passadís còmic-taurí, 1 act. 4 quadr,1 intermedi. (23-10-1908*) RT.12	Antonio Ramos Martín	Tomás López Torregrosa i Ramón Calleja	
<i>Mayo florido-</i> (1908) Sainet líric, 1 act. (09-09-1908*) RT.28	Antonio Paso i Joaquín Abati	Vicente Lleó	
<i>Musetta-</i> (1908) Opereta, 1 act. 3 quadr. en vers i prosa. (16-10-1908*) RT.21	Luis Pascual Frutos	Pablo Luna	
<i>Ninón-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.6	Manuel Fernández de la Puente i Carlos Allen-Perkins	Ruperto Chapí	
<i>Pepito Melaza-</i> (1891) Compromís còmic, 1 act. prosa. RT.6	Federico Urrecha	Mestre Pérez Soriano	
<i>Porta-Coeli-</i> (1908) Sarsuela fantàstica en 2 act. 6 quadr. (20-11-1908**) RT.50	Eduardo Escalante Feo	Vicente Peydró	
<i>Ruido de campanas-</i> (1907) Comèdia lírica, 1 act. en prosa. RT.3	Antonio M. Viergol	Vicente Lleó	

<i>San Juan de Luz-</i> (1902) Humorada còmica-lírica, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.4	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Joaquín Valverde (fill) i Tomás Torregrosa	
<i>Sangre moza-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 3 quadr en vers i prosa. RT.9	José López Silva i Julio Pellicer	Joaquín Valverde	
<i>Santos e Meigas-</i> (1908) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.3	Manuel Linares Rivas	Vicente Lleó i Mestre Baldomir	
<i>Si las mujeres mandasen-</i> (1908) Fantasía lírica, 1 act. 5 quadr. 1 intermedí, en vers i prosa (06-02-1909*) RT.29	Manuel Fernández de la Puente i Luis Pascual Frutos	Vicente Lleó i Luis Foglietti	
<i>Un punto filipino-</i> (1894) Joguet còmic-líric, 1 act. prosa i vers. RT.3	José Jackson Veyán	Manuel Fernández Caballero	
<i>Una consulta-</i> (1909) Entremés bilingüe. (03-02-1909**) RT.4	Juan Colom Sales		

1909 TEMPORADA DE QUARESMA. COMPANYIA CÒMICA DRAMÀTICA de RICARDO ESTRADA

<i>Amor a oscuras-</i> (1906) Pas de comèdia. RT.1	Serafín i Joaquín Quintero		
<i>Amor salvaje-</i> (1896) Esbós dramàtic, 3 act. en prosa. RT.1	José Echegaray		003/0054
<i>El estigma-</i> (1895) Drama, 3 act. en prosa. RT.1	José Echegaray		
<i>El ladrón-</i> (1907) Comèdia. RT.2	Henry Berstein/trad. Manuel Bueno i Ricardo J. Catarineu		
<i>El místico-</i> (1904) Drama, 4 act. en prosa. RT.1	Santiago Rusiñol /trad. Joaquín Dicenta		
<i>El noveno mandamiento-</i> (1888) Comèdia, 3 act. en prosa. RT.1	Miguel Ramos Carrión		038/0866
<i>El octavo no mentir-</i> (1879) Comèdia, 3 act. en vers. RT.1	Miguel Echegaray		066/1512
<i>El oso muerto-</i> (1891) Comèdia, 2 act. en prosa. RT.1	Miguel Ramos Carrión i Vital Aza		032/0718
<i>El soldado de San Marcial-</i> (1885) Melodrama, 5 act. en prosa. RT.1	Valentín Gómez i Félix G. Llana		057/1317
<i>Entre doctores-</i> (1892) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.1	Joaquín Abati		021/0459

<i>Francfort-</i> Joguet còmic tetralingüe, 1 act. original en prosa. RT.1	Vital Aza		
<i>Juan José-</i> (1895) Drama, 3 act. en prosa. RT. 1	Joaquín Dicenta		039/0890
<i>Las dos golfas-</i> Melodrama. (27-02-1909*) RT.10	Pierre Decoucell/trad. Ricardo Estrada		
<i>Los chorros de oro-</i> (1906) Entremés. RT.1	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>Los dos pilletes-</i> (1897) Melodrama, 2 act. i 8 quadr. RT.5	Pierre Decoucell/trad. Juan B. Enseñat		
<i>Los hijos artificiales-</i> (1902) Joguet còmic, 3 act. en prosa. RT.1	Joaquín Abati i Federico Reparaz		
<i>Los Hugonotes-</i> (1889) Comèdia, 2 act. en vers. RT.2	Miguel Echegaray		045/1001
<i>Los misterios de San Petersburgo-</i> Melodrama, 5 act. (11-03-1909*) RT.4	Rico i Amat		
<i>Mariquita la estanquera-</i> (1889) Joguet bilingüe, 1 act. en vers. RT.3	Eduardo Escalante		095/2214
<i>Perecito-</i> Joguet còmic, 2 act. en prosa. RT.1	Vital Aza		
<i>Tierra baja-</i> (1896) Drama, 3 act. en prosa. RT.1	Àngel Guimerà/trad. José Echegaray		048/1045

1909 TEMPORADA DE PASQUA. COMPANYIA LÍRICA d'ARTURO ESTRADA

<i>Bohemios-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.4	Guillermo Perrin i Miguel de Palacio	Amadeo Vives	
<i>Camino de flores-</i> (1906) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa. (29-05-1909*) RT.3	Joaquín López Barbadillo	Ramón Guitart	
<i>Cuento viejo-</i> (1909) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en vers i prosa, original. (04-05-1909**) RT.13	Eugenio Gullón	Vicente Peydró	
<i>El garrotín-</i> (1908) Entremés en prosa. (01-05-1909*) RT.6	Ramón Asensio Más i Jacinto Capella	Luis Foglietti	

<i>El puñao de rosas-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses. RT.3	Carlos Arniches i Ramón Asensio Más	Ruperto Chapí	
<i>El talismán prodigioso-</i> (1908) Sarsuela fantàstica, 1 act. 5 quadr. vers. RT.5	Sinesio Delgado	Amadeo Vives	
<i>La alegría del batallón-</i> (1909) Conte militar, 1 act. 4 quadr. prosa (23-04-1909*) RT.25	Carlos Arniches i Félix Quintana	José Serrano	
<i>La balsa de aceite-</i> (1908) Sarsuela, 1 act. 5 quadr. original en prosa. RT.13	Sinesio Delgado	Vicente Lleó	
<i>La carne flaca-</i> (1908) Humorada lírica, 1 act. 4 quadr. en vers. RT.10	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Vicente Lleó	
<i>La chavala-</i> (1898) Sarsuela, 1 act. 7 quadr. RT.8	José López Silva i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	035/0792
<i>La contrata-</i> (1904) Apropòsit. RT.14	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>La czarina-</i> (1892) Sarsuela, 1 act. prosa. RT. 5	José Estremera	Ruperto Chapí	
<i>La fiesta de San Antón-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.3	Carlos Arniches	Tomás López Torregrosa	
<i>La gatita blanca-</i> (1905) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. RT.5	José Jackson Veyán i Jacinto Capella	Amadeo Vives i Gerónimo Giménez	044/0988
<i>La infanta de los bucles de oro-</i> (1906) Conte infantil, 4 quadr. en vers, original. RT. 7	Sinesio Delgado	José Serrano	
<i>La mujer de Boliche-</i> Sarsuela còmica, 1 act. 2 quadr. en vers (29-04-1909*) RT.15	Manuel Fernández de la Puente	Amadeo i Camilo Vives	
<i>La noche de reyes-</i> (1906) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. original en prosa. (27-05-1909*) RT.3	Carlos Arniches	José Serrano	
<i>Las Carceleras-</i> (1901) Drama líric, 1 act. 3 quadr. RT.5	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	
<i>Los tres maridos burlados-</i> Embolic, 3 quadr. 1 pròl. en vers. (16-04-1909*) RT.17	Joaquín Dicenta i Pedro de Répide	Vicente Lleó	

<i>Ninfas y sátiros-</i> (1909) Sainet, 1 act. 4 quadr. prosa i vers. (14-05-1909*) RT.20	José López Silva i Julio Pellicer	Vicente Lleó	
<i>Ninón-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.6	Manuel Fernández de la Puente i Carlos Allen-Perkins	Ruperto Chapí	
<i>Piel de oso-</i> (1909) Novel·la còmica, 1 act. (08-05-1909*) RT.28	Joaquín López Barbadillo i A. Custodio	Tomás Bretón	
<i>Porta-Coeli-</i> (1908) Sarsuela fantàstica en 2 act. 6 quadr. RT.5	Eduardo Escalante Feo	Vicente Peydró	
<i>Rejas y votos-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. vers i prosa, segon part de <i>Las Carceleras</i> . RT.3	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	066/1532
<i>Sangre moza-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en vers i prosa. RT.5	José López Silva i Julio Pellicer	Joaquín Valverde	
<i>Si las mujeres mandasen-</i> (1908) Fantasía lírica, 1 act. 5 quadr. 1 intermedí, en vers i prosa. RT.22	Manuel Fernández de la Puente i Luis Pascual Frutos	Vicente Lleó i Luis Foglietti	
<i>Suspiros de fraile-</i> (1909) Opereta bufà, 1 act. 4 quadr. (24-05-1909*) RT.3	Antonio F. Lepina i Antonio Plañiol	Quislant i Carbonell	

TEMPORADA 1909/1910 COMPANYIA LÍRICA de PATRICIO LEÓN

<i>!Ábreme la puerta!</i> - (1909) Opereta, 1 act. 3 quadr. (19-01-1910*) RT. 12	Fiacro Yráizoz	Amadeo Vives	
<i>Alma de Dios-</i> (1907) Comèdia lírica de costums populars, 1 act. 4 quadr. original en prosa. RT. 15	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	José Serrano	
<i>Bohemios-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.9	Guillermo Perrin i Miguel de Palacio	Amadeo Vives	
<i>Botón de rosa-</i> Passatemps, 1 act. (12-10-1909*) RT.10	Maximiliano Thous	Luis Foglietti	
<i>Cambiar d'estat-</i> (1901) Joguet líric bilingüe 1 act. prosa i vers. RT. 2	Pere Josep Àngeles i Luis	Josep Bellver	
<i>Como las flores-</i> (1909) Pas de comèdia, 1 act. prosa. RT.1	Luís Linares Becerra i Javier de Burgos		

<i>El barquillero-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en prosa i vers. RT. 2	José López Silva i José Jackson Veyán	Ruperto Chapí	004/0082
<i>El becerro de oro-</i> (1909) Vaudeville, 1 act. i 4 quadr. (21-09-1909*) RT.9	Guillermo Perrin, Miguel de Palacios i Jacinto Capella	Emilio Álvarez Castillo (pseudònim d'Amadeo Vives)	
<i>El bello Narciso-</i> (1909) Joguet còmic, 1 act. (30-11-1909*) RT.3	Emilio G. de Castillo i Luis de Olive	Ramón López-Montenegro	
<i>El club de las solteras-</i> Passatems còmic-líric, 1 act. 5 quadr. prosa i vers. (17-12-1909*) RT. 34	Manuel Fernández de la Puente i Luis P. Frutos	Luis Foglietti i Pablo Luna	
<i>El diablo con faldas-</i> (1908) Comèdia musical, 1 act. prosa. (07-01-1910*) RT.30	Sinesio Delgado	Ruperto Chapí	
<i>El estuche de monerías-</i> (1905) Joguet còmic-líric, 1 act. i 2 quadr. en prosa. RT.13	Enrique López-Marín	Joaquín Valverde Durán/Joaquín Valverde Sanjuán	
<i>El matador-</i> (1909) Joguet còmic-líric 1 act. i 3 quadr. en prosa (03-12-1909**) RT. 7	Antonio Berruezo i Alejandro Cárvia	Miguel Asensi i Tomás Aldás	017/0389
<i>El método Gorritz-</i> (1909) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. (20-09-1909*) RT.76	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Vicente Lleó	
<i>El monaguillo-</i> (1891) Sarsuela, 1 act. RT.6	Emilio Sánchez Pastor	Miguel Marqués	
<i>El puñao de rosas-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses. RT. 5	Carlos Arniches i Ramón Asensio Más	Ruperto Chapí	
<i>El rincón de la alegría-</i> (1909) Esbós de sainet, 1 act. (01-02-1910*) RT. 3	Sebastián Alonso Gómez	Rafael Calleja	
<i>Felipe Segundo-</i> (1908) Entremés líric RT.7	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Tomás López Torregrosa	
<i>Fiestas y amores-</i> (1908) Esbós líric dramàtic, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.5	Eduardo Escalante Feo i Francisco Morán	José Manuel Izquierdo	
<i>Himno a la exposición-</i> (1909) RT.3	Maximiliano Thous	José Serrano	

<i>La alegría del batallón-</i> (1909) Conte militar, 1 act. 4 quadr. en prosa. RT.9	Carlos Arniches i Félix Quintana	José Serrano	
<i>La balsa de aceite-</i> (1908) Sarsuela, 1 act. 5 quadr. original en prosa. RT.19	Sinesio Delgado	Vicente Lleó	
<i>La bella Lucerito-</i> (1907) Entremés. RT.5	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	Arturo Saco del Valle	
<i>La carne flaca-</i> (1908) Humorada lírica, 1 act. 4 quadr. en vers. RT.20	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Vicente Lleó	
<i>La casita blanca-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. RT.10	Maximiliano Thous i Elías Cerdá	José Serrano	
<i>La chavala-</i> (1898) Sarsuela, 1 act. 7 quadr. RT.3	José López Silva i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	035/0792
<i>La chent de tró-</i> (1898) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. Vers. RT.5	Eduardo Escalante Feo	Vicente Peydró	
<i>La comisaria-</i> Passadís còmic-líric. (14-12-1909*) RT. 5	Enrique García Álvarez i Raimundo Tirado	García Álvarez/arranj. de Vicente Lleó	
<i>La corte de los milagros-</i> (1909) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en prosa. (08-10-1909*) RT.5	Antonio F. Lepina i Antonio Plañiol	Maestro Foglietti	
<i>La favorita-</i> (1840) Òpera. (Ària) RT.1	Alphonse Royer i Gustave Vaëz	Gaetano Donizetti	
<i>La fiesta de San Antón-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.6	Carlos Arniches	Tomás López Torregrosa	
<i>La gatita blanca-</i> (1905) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. RT.4	José Jackson Veyán i Jacinto Capella	Amadeo Vives i Gerónimo Giménez	044/0988
<i>La infanta de los bucles de oro-</i> (1906) Conte infantil, 4 quadr. en vers, original. RT.7	Sinesio Delgado	José Serrano	
<i>La maldita bebida-</i> (1909) Sainet madrileny, 1 act. 3 quadr. en prosa. (17-11-1909*) RT.6	Fiacro Yraízoz		
<i>La moral en peligro-</i> (1909) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. en prosa. (10-11-1909*) RT.10	Sinesio Delgado	Vicente Lleó	

<i>La tragedia de Pierrot-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. vers. RT.4	Ramón Asensio Más i José J. Cadenas	Ruperto Chapí	
<i>La verbena de la paloma-</i> (1894) Sainet líric, 1 act. prosa. RT. 2	Ricardo de la Vega	Tomás Bretón	
<i>La viejecita-</i> (1897) Sarsuela còmica-lírica, 1 act. 2 quadr. vers. RT.7	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	
<i>La viuda alegre-</i> (1909) Opereta lírica, 3 act. (2º act.) RT.1	Manuel Linares i Federico Reparaz/adap. espanyola	Franz Lehár	
<i>Las barbas del vecino-</i> (1909) Humorada, 1 act. 3 quadr. en prosa. (15-10-1909*) RT.6	Fiacro Yraízoz	Tomás López Torregrosa/Giner	
<i>Las Carceleras-</i> (1901) Drama líric, 1act. 3 quadr. RT.9	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	
<i>Las gafas negras-</i> (1909) Sainet de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. (22-10-1909*) RT.50	Manuel Moncayo i José Díaz-Plaza	Manuel Penella	
<i>Las mil y pico de noches-</i> (1909) Fantasía còmica-lírica, 1 act. 5 quadr. 1 pròl. en prosa i vers (25-11-1909*) RT.55	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Gerónimo Giménez	
<i>Les Barraques-</i> (1899) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en vers. RT.12	Eduardo Escalante Feo	Vicente Peydró	Ll: 110/2548 P: 58/260
<i>Les viudes de la plaseta o Catarrocha descubierta-</i> (1900) Quadre de costums, 1 act. 3 quadr. vers. RT.8	Vicente Fe Catells	J. García Solá i E. Genís	
<i>Lola Montes-</i> (1903) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. en vers i prosa. RT.4	Fiacro Yraízoz	Amadeo Vives	
<i>Los fantasmas-</i> (1909) Comèdia,1 act. prosa. (10-12-1909*) RT.4	Antonio Martínez Viergol		
<i>Los hombres alegres-</i> (1909) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en prosa. (03-11-1909*) RT.34	Antonio Paso i Joaquín Abati	Vicente Lleó	
<i>Los picaros celos-</i> (1908) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. vers i prosa. RT.4	Carlos Arniches i Carlos Fernández Shaw	Gerónimo Giménez	

<i>Marina-</i> (1855) Sarsuela, 2 act. (1º act.) RT.2	Francisco Campodrón	Emilio Arrieta	Ll: 108/2511 P: 35/141
<i>Mayo florido-</i> (1908) Sainet líric, 1 act. RT.3	Antonio Paso i Joaquín Abati	Vicente Lleó	
<i>Moros y cristianos-</i> (1905) Sarsuela de costums valencianes, 1 act. 3 quadr. (29-01-1910*) RT. 7	Mazimiliano Thous i Elías Cerdá	José Serrano	
<i>Ninón-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.7	Manuel Fernández de la Puente i Carlos Allen-Perkins	Ruperto Chapí	
<i>Porta-Coeli-</i> (1908) Sarsuela fantàstica en 2 act. 6 quadr. RT.4	Eduardo Escalante Feo	Vicente Peydró	
<i>Rejas y votos-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. vers i prosa, segona part de <i>Las Carceleras</i> . RT. 5	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	066/1532
<i>Sangre moza-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en vers i prosa. RT. 2	José López Silva i Julio Pellicer	Joaquín Valverde	
<i>Viva la libertad-</i> (1909) Quadre líric-monàstic, 1 act. en vers. (24-09-1909*) RT.15	Fiacro Yráizoz	Álvarez del Castillo	

TEMPORADA 1910/1911 COMPANYIA LÍRICA de PEPE ÁNGELES

<i>Ábreme la puerta-</i> (1909) Opereta, 1 act. 3 quadr. RT.6	Fiacro Yráizoz	Amadeo Vives	
<i>Alma de Dios-</i> (1907) Comèdia lírica de costums populars, 1 act. 4 quadr. original en prosa. RT.8	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	José Serrano	
<i>Apaga y vámonos-</i> (1907) Passatemps líric, 1 act. i 2 quadr. RT.5	José Jackson Veyán i José López Silva	Vicente Lleó	
<i>Bohemios-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.3	Guillermo Perrín i Miguel de Palacio	Amadeo Vives	
<i>Cambiar d'estat-</i> (1901) Joguet líric bilingüe, 1 act. prosa i vers. RT.16	Pere Josep Ángeles i Luis	Josep Ballver	
<i>Carmela-</i> Paròdia de l'òpera <i>Carmen</i> , 1 act. 3 quadr. RT.15	Salvador García Granés	Tomás Reig	P: 56/247

<i>Doña Paquita</i> - (1903) Passadís còmic, 1 act. vers i prosa. (16-03-1911*) RT.3	Delfin Jerez i José Ángeles		012/0264
<i>El amo de la calle</i> - (1910) Sainet 1 act. 4 quadr. prosa (17-09-1910*) RT.46	Carlos Arniches i José López Silva	Rafael Calleja i Enrique García Álvarez	
<i>El barbero de Sevilla</i> - (1901) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.7	Guillermo Perrin i Miguel de Palacio	Manuel Nieto i Gerónimo Giménez	
<i>El cabo Baqueta</i> - (1890) Sarsuela, 1 act. 5 quadr. RT.18	Ricardo Monasterio i José López Silva	Apolinar Brull i Mangiagalli	
<i>El club de las solteras</i> - (1909) Passatemps còmic-líric, 1 act. 5 quadr. prosa i vers. RT.24	Manuel Fernández de la Puente i Luis P. Frutos	Luis Foglietti i Pablo Luna	
<i>El conde de Luxemburgo</i> - (1910) Opereta, 3 act. (11-01-1911*) RT.65	José Juan Cadenas	Franz Lehar/ aranj. Vicente Lleó	
<i>El cuñado de Rosa</i> - (1903) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers, paròdia de la sarsuela <i>El puñado de rosas</i> . RT.3	Gabriel Merino	Tomás López Torregrosa	
<i>El diablo con faldas</i> - (1908) Comèdia musical, 1 act. prosa. RT.15	Sinesio Delgado	Ruperto Chapí	
<i>El gran petardo</i> - (1892) Joguet còmic-líric, vers i prosa. RT.7	Vicente Peydró	Vicente Peydró	053/1148
<i>El grumete</i> - (1853) Sarsuela, 1 act. RT.2	Antonio García Gutiérrez	Emilio Arrieta	053/1157
<i>El iluso Cañizares</i> - (1905) Humorada lírica, 1 act. 5 quadr. prosa. RT.11	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez i Antonio Casero	Joaquín Valverde (fill) i Rafael Calleja	
<i>El jardín de los amores</i> - (1909) Opereta, 1 act. (07-02-1911*) RT.3	Enrique López Marín	Ramón López-Montenegro	090/2074
<i>El método Gorritz</i> - (1909) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.30	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Vicente Lleó	
<i>El motiló</i> - (1910) Sainet líric. (15-12-1910**) RT.16	Pepe Ángeles	José María Fayos	
<i>El perro chico</i> - (1905) Viatge còmic-líric, 1 act. 7 quadr. RT.11	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde (fill) i José Serrano	

<i>El puñao de rosas-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses. RT.3	Carlos Arniches i Ramón Asensio	Ruperto Chapí	
<i>El santo de la Isidra-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.6	Carlos Arniches	Tomás López Torregrosa	
<i>El señor Joaquín-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. RT.7	Julián Romea	Manuel Fernández Caballero	
<i>El trébol-</i> (1904) Sarsuela còmica-lírica, 1 act. prosa. RT.23	Antonio Paso i Joaquín Abati	Joaquín Valverde (fill) i José Serrano	
<i>El último Chulo-</i> (1899) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.10	Carlos Arniches i Celso Lucio	Tomás López Torregrosa i Joaquín Valverde (fill)	P: 56/248
<i>Enseñanza libre-</i> (1901) Apropòsit còmic-líric, 1 act. 5 quadr. RT.15	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Gerónimo Giménez	
<i>Ese es mi hermanito-</i> (1909) Passadís còmic-líric, 1 act. vers i prosa (09-12-1910*) RT.13	A. López Monís i Raimundo Domínguez	Luis Foglietti	
<i>Faldas por medio-</i> (1910) Sainet tràgic, 1 act. en prosa. (03-05-1911*) RT.3	Sinesio Delgado		054/1181
<i>Huelga de criadas-</i> (1910) Sarsuela, 1 act. 5 quadr. en prosa. RT.4	Antonio Martínez Viérgol	Luis Foglietti i Pablo Luna	
<i>Juegos malabares-</i> (1910) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. prosa. (23-09-1910*) RT.80	Miguel Echegaray	Amadeo Vives	
<i>La alegre Doña Juanita-</i> (1910) Opereta, 1 act. 3 quadr. prosa, basada en l'opereta austríaca <i>Donna Juanita</i> (04-10-1910*) RT.8	Manuel Fernández Palomero	Franz Von Suppé/ arranj. Vicente Lleó	
<i>La alegría del batallón-</i> (1909) Conte militar, 1 act. 4 quadr. en prosa. RT.19	Carlos Arniches i Félix Quintana	José Serrano	
<i>La balsa de aceite-</i> (1908) Sarsuela, 1 act. 5 quadr, original en prosa. RT.21	Sinesio Delgado	Vicente Lleó	

<i>La carne flaca</i> - (1908) Humorada lírica, 1 act. 4 quadr. en vers. RT.20	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Vicente Lleó	
<i>La casita blanca</i> - (1904) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. RT.7	Maximiliano Thous i Elias Cerdá	José Serrano	
<i>La corte de Faraón</i> - (1910) Sarsuela, opereta bíblica, 1 act. 5 quadr. (10-11-1910*) RT.173	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Vicente Lleó	
<i>La fiesta de San Antón</i> - (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.4	Carlos Arniches	Tomás López Torregrosa	
<i>La fresa</i> - (1910) Passatemp líric, 1 act. en prosa (21-09-1910*) RT.30	José Jackson Veyán i José López Silva	Amadeo Vives	
<i>La gatita blanca</i> - (1905) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. RT.10	José Jackson Veyán i Jacinto Capella	Amadeo Vives i Gerónimo Giménez	044/0988
<i>La gente seria</i> - (1907) Sainet líric, 1 act. en prosa. RT.8	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	José Serrano	
<i>La guedeja rubia</i> - (1906) Conte de Boccacio, 1 act. 3 quadr. RT.16	Fiacó Yráyzo	Vicente Lleó	
<i>La loca fortuna</i> - (1911) Humorada, 1 act. 6 quadr. (05-05-1911*) RT.7	Antonio F. Lepina i Antonio Plañiol	Rafael Calleja	
<i>La partida de la porra</i> - (1910) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. prosa. (15-02-1911*) RT.13	Antonio Paso i Joaquín Abati	Vicente Lleó	
<i>La patria chica</i> - (1907) Sarsuela, 1 act. RT.10	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	Ruperto Chapí	
<i>La siciliana</i> - (1910) Sarsuela dramàtica, 1 act. 5 quadr. (15-04-1911*) RT.3	Elías Cerdá	Mestre Brú	
<i>La viuda alegre</i> - (1910) Opereta, 3 act. RT.9	A. Roger Juno	Franz Lehar	
<i>Las bribonas</i> - (1908) Sarsuela, 1 act. 5 quadr. RT.24	Antonio Martínez Viérgol	Rafael Calleja	
<i>Lo qu'el negre del sermó</i> - (1911) Monòleg. RT.1	J.C		012/0275
<i>Lola Montes</i> - (1902) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers i prosa. RT.2	Fiacó Yrayzo	Amadeo Vives	

<i>Lorenzin o el camarero del cine-</i> (1910) Sarsuela, paròdia de <i>Lohengrin</i> . (20-10-1910*) RT.6	Salvador María Granés	Luís Arnedo	
<i>Los holgazanes-</i> (1911) Sainet. (21-04-1911*) RT.9	Antonio Casero i Alejandro Larrubiera	Rafael Calleja	098/2260
<i>Los hombres alegres-</i> (1909) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.14	Antonio Paso i Joaquín Abati	Vicente Lleó	
<i>Lysistrata-</i> (1905) Opereta bufa, 1 act. 2 quadr. RT.10	Adelardo Fernández Arias i Carlos Luis de Cuenca	Paul Lincke	
<i>Molinos de viento-</i> (1910) Opereta, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. (08-03-1911*) RT.47	Luís Pascual Frutos	Pablo Luna	
<i>Morir habemos-</i> (1906) Òpera semifusa tràgica, fantàstica, semi-colèrica, 1 act. 7 quadr. vers. RT.1	José Ángeles	Prudencio Muñoz Sabadell	
<i>Ninón-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.5	Manuel Fernández de la Puente i Carlos Allen-Perkins	Ruperto Chapí	
<i>Rosa de la sierra-</i> (1911) Sarsuela de costums aragoneses, 1 act. 3 quadr. prosa (27-04-1911**) RT.8	José M. L. López i Pascual Martínez Ballester	Antonio Palanca	062/1420
<i>Sangre moza-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en vers i prosa. RT.4	José López Silva i Julio Pellicer	Joaquín Valverde	
<i>Si las mujeres mandasen-</i> (1908) Fantasía lírica, 1 act. 5 quadr. 1 intermedi, en vers i prosa. RT.15	Manuel Fernández de la Puente i Luis Pascual Frutos	Vicente Lleó i Luís Foglietti	

TEMPORADA 1911/1912 COMPANYIA DE SARSUELA I OPERETA CÒMICA de MIGUEL SOLER

<i>Agua de noria-</i> (1911) Sarsuela, 1 pròl. 4 act. prosa.	Miguel Echegaray	Amadeo Vives	
<i>El Chico del cafetín-</i> (1911) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. prosa. (15-09-1911*)	Antonio Asenjo i Ángel Torres del Álamo	Rafael Calleja	071/1634
<i>El conde de Luxemburgo-</i> (1910) Opereta, 3 act.	José Juan Cadenes	Franz Lehar/ arranj. Vicente Lleó	
<i>Juegos malabares-</i> (1910) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. prosa.	Miguel Echegaray	Amadeo Vives	

<i>La carne flaca-</i> (1908) Humorada lírica, 1 act. 4 quadr. en vers.	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Vicente Lleó	
<i>Las mil y pico de noches-</i> (1909) Fantasía còmica lírica, 1 act.	Guillermo Perrin i Miguel de Palacio	Gerónimo Giménez	
<i>Molinos de viento-</i> (1910) Opereta, 1 act, 3 quadr. prosa i vers.	Luís Pascual Frutos	Pablo Luna	

TEMPORADA 1915/1916 GRAN COMPANYIA D'OPERETA I SARSUELA de PATRICIO LEÓN

<i>El amigo Melquiades o por la boca muere el pez-</i> (1014) Sainet de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.2	Carlos Arniches	Joaquín Valverde i José Serrano	
<i>El barrio latino-</i> (1915) Opereta, 3 quadr. (22-12-1915*) RT.6	Luís Linares Becerra, Javier de Burgos i José Mesa	Miguel Asensi	
<i>El carro del Sol-</i> (1911) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. RT.5	Maximiliano Thous	José Serrano	
<i>El chico de las peñuelas o No hay mal como el de la envidia-</i> (1915) Sainet líric de costums madrilenys. (08-10-1915*) RT.26	Carlos Arniches	Rafael Millán	
<i>El genio de Velázquez-</i> (1915) Humorada, 1 act. 6 quadr. prosa i vers. (13-10-1915*) RT.5	Ramón Asensio Más	Rafael Calleja	
<i>El harén-</i> (1915) Llegendra original, 1 act. 3 quadr. (01-12-1915*) RT.13	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Vicente Lleó	
<i>En Sevilla está el amor-</i> (1912) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. arran. de la comèdia en 4 act. de Beaumarchais, <i>El barbero de Sevilla</i> . RT.7	Enrique López Marín de Insausti	Giacomo Rossini	P: 05/015
<i>Felipe segundo-</i> (1908) Entremés líric. RT.1	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Tomás López Torregrosa	
<i>La boda de Cayetana o Una tarde en Amanuel-</i> (1915) Sainet líric, 3 quadr. (16-11-1915*) RT.22	Ángel Torres del Álamo i Antonio Asenjo	Pablo Luna	
<i>La casa de Quirós-</i> (1915) Comèdia, 2 act. (07-12-1915*) RT.40	Carlos Arniches		038/0853

<i>La casta Susana-</i> (1911) Opereta alemana, 3 act. del llibre de Jorge Okonkowsky. RT.2	José Paz Guerra/ adap. espanyola	Juan Gilbert	
<i>La corte de Faraon-</i> (1910) Opereta biblica, 1 act. 5 quadr. RT.10	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Vicente Lleó	
<i>La fiesta de San Antón-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.1	Carlos Arniches	Tomás López Torregrosa	
<i>La generala-</i> (1912) Opereta còmica, 2 act. prosa. RT.6	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Amadeo Vives	
<i>La pandereta-</i> (1915) Fantasia lírica, 1 act. 3 quadr. 1 pròl. i apoteosi. (15-12-1915*) RT.9	Fiacro Irayzoz	Gerónimo Giménez i Vicente Lleó	
<i>La sombra del molino-</i> (1914) Sarsuela, 1 act. prosa. RT.12	Carlos Arniches	Vicente Arregui	
<i>La tabla de salvación-</i> (1914) Sarsuela, 1 act. 5 quadr. prosa i vers. (28-10-1915*) RT.8	Sinesio Delgado	Vicente Lleó	
<i>La última Opereta-</i> (1915) Sarsuela 1 act. 3 quadr. (21-10-1915*) RT.14	Antonio F. Lepina i Ricardo G. del Toro	Gerónimo Giménez	
<i>La voz de las cosas-</i> (1915) Cançó d'amor, 1 act. (23-11-1915*) RT.7	Manuel Linares Rivas	Tomás Barrera	
<i>Las musas latinas-</i> (1913) Revista lírica-fantàstica, 1 act. 1 pròl. 4 quadr. 1 epíl. RT.14	Manuel Moncayo	Manuel Penella	P:09/034
<i>Los cadetes de la reina-</i> (1913) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. vers i prosa. RT.7	Julián Moyrón	Pablo Luna	078/1806
<i>Maruxa-</i> (1914) Sarsuela, 2 act. RT.18	Luis Pascual Frutos	Amadeo Vives	
<i>Molinos de viento-</i> (1910) Opereta, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.4	Luís Pascual Frutos	Pablo Luna	
<i>Sangre moza-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en vers i prosa. RT.5	José López Silva i Julio Pellicer	Joaquín Valverde	
<i>!Si yo fuera rey!-</i> (1913) Sarsuela, 1 act. 5 quadr. RT.6	Antonio López Monis	José Serrano	

<i>Sybill-</i> (1915) Opereta, 3 act. original de M. Brody i F. Martos. (06-11-1915*) RT.23	Emilio G. del Castillo i Pablo Luna/ adap. espanyola	Víctor Jacobi	023/0518
<i>Tenorio musical-</i> (1912) Humorada, 1 act. 5 quadr. RT.1	Pablo Perellada	Tomás Barreda	065/1510

TEMPORADA 1917/1918 COMPANYIA CÒMICA-DRAMÀTICA de FRANCISCO GÓMEZ FERRER

<i>El loco Dios-</i> (1900) Drama, 4 act. prosa.	José Echegaray		
<i>El rayo-</i> (1917) Joguet còmic, 3 act. Prosa. (26-10-1917*)	Pedro Muñoz Seca i Juan López Núñez		

TEMPORADA TEATRAL 1919/1920 COMPANYIA SARSUELA I OPERETA de PEPE ÀNGELES

<i>El club de las solteras-</i> (1909) Passatemp còmic-líric, 1 act. 5 quadr. prosa i vers.	Manuel Fernández de la Puente i Luis P. Frutos	Luís Foglietti i Pablo Luna	
<i>Juan de Dios-</i> (1919) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. Prosa. (10-12-1919**)	Pepe Àngeles	Miguel Asensi	P: 03/010
<i>La chicharra-</i> (1917) Comèdia lírica, 1 act. 3 quadr.	Enrique Paradas i Joaquín Giménez	Cayo Vela i Enrique Brú	
<i>La corte de Faraón-</i> (1910) Opereta bíblica, 1 act. 5 quadr.	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Vicente Lleó	
<i>La fiesta de San Antón-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr.	Carlos Arniches	Tomás López Torregrosa	
<i>La flor del barrio-</i> (1919) Sainet líric.	Carlos Arniches	Rafael Calleja i Luís Foglietti	
<i>La mujer artificial o la Receta del doctor Miró-</i> Passatemp còmic líric.	Carlos Arniches i Joaquín Abati	Pablo Luna	
<i>La niña de las planchas-</i> (1915) Entremés líric.	Enrique García Álvarez i Pedro Muñoz Seca	Francisco Alonso	

TEMPORADA DE QUARESMA 1920 COMPANYIA DE SARSUELA d'ALBERTO LÓPEZ

<i>El alegre Jeremias-</i> (1916) Pel·lícula, còmica, 1 act. RT.50	Aurelio Valera i Francisco de Torres	Francisco Alonso	012/0258
--	--------------------------------------	------------------	----------

<i>El amor que huye-</i> (1912) Comèdia, 1 act. 3 quadr.	Julio Pardo	Tomás López Torregrosa	
<i>La marcha de Cádiz-</i> (1896) Sarsuela còmica lírica, 1 act. 3 quadr. prosa.	Celso Lucio i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde i Estellés	
<i>La perfecta casada-</i> (1920) Institució lliure d'ensenyament per a la dona. (2-04-1920*) RT. 100	Aurelio Varela i Francisco de Torres	Francisco Alonso	058/1329
<i>La venus de las pieles-</i> RT.50			
<i>Las Corsarias-</i> (1919) Humorada còmica-lírica, 1 act. (14-01-1920*) RT.150	Enrique Paradas i Joaquín Giménez	Francisco Alonso	024/0521
<i>Música, luz y alegría-</i> (1916) Sarsuela. RT.50	Aurelio Valera i Francisco de Torres	Francisco Alonso	
<i>¿Quo Vadis?-</i> (1901) Sarsuela, 1 act.	Sinesio Delgado	Ruperto Chapí	

TEMPORADA 1920/1921 COMPANYIA DE SARSUELA I OPERETA de PATRICIO LEÓN

<i>¡Tó está pagao!-</i> (1918) Sainet líric, 1 act. 3 quadr.	Pepe Ángeles	Vicente Lleó	
<i>Alma de Dios-</i> (1907) Comèdia lírica de costums populars, 1 act. 4 quadr. original en prosa.	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	José Serrano	
<i>Blanco y negro-</i> (1920) Revista, 1 act. pròl. 4 quadr. apoteosi, vers i prosa. (4-03-1921*)	Antonio López Monís i Ramón Peña	Rafael Millán	
<i>El famoso Colirón-</i> (1903) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers.	Enrique García Álvarez José Juan Cadenas	Rafael Calleja i Vicente Lleó	
<i>El gusanillo del querer-</i> (1921) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. (25-02-1921**)	Fausto Hernández Casajuana	José García Solà	
<i>El país de las hadas-</i> (1919) Revista, 1 act. 5 quadr. prosa i vers.	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Rafael Calleja	
<i>En Sevilla está el amor-</i> (1912) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. adap. de la comèdia en 4 act. de Beaumarchais, <i>El barbero de Sevilla</i> .	Enrique López Marín de Insausti	Giacomo Rossini	P: 05/021

<i>Felipe segundo-</i> (1908) Entremés líric.	Carlos Arniches i Enrique Gcía. Álvarez	Tomás López Torregrosa	
<i>Gallardo y Calavera-</i> (1921) Joguet còmic (13-01-1921**)	Franco	Bernardino Teras	
<i>La alegría de la huerta-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. original i en prosa	Enrique García Álvarez i Antonio Paso	Federico Chueca	L1: 043/0977 P: 52/225
<i>La del dos de mayo-</i> (1920) Sainet.	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	Tomás Barrera	
<i>La fiesta de San Antón-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr.	Carlos Arniches	Tomás López Torregrosa	
<i>La Revoltosa-</i> (1901) Sarsuela, 1 act.	José López Silva i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	
<i>La tragedia de Pierrot-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. vers.	Ramón Asensio Más i José J. Cadenas	Ruperto Chapí	
<i>La trapera-</i> (1902) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. prosa i vers.	Luís de Larra	Manuel Fernández Caballero	
<i>Las Corsarias-</i> (1919) Humorada còmica-lírica, 1 act.	Enrique Paradas i Joaquín Giménez	Francisco Alonso	024/0521
<i>Las delicias de Capúa-</i> (1921) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. prosa.	Federico Romero i Fernández Shaw	Ernesto Rosillo	009/0194
<i>Los cadetes de la reina-</i> (1913) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. vers i prosa.	Julián Moyrón	Pablo Luna	078/1806
<i>M'he deixat les espardeñes-</i> (1921) Revista (06-04-1921**)	Fausto Hernández Casajuana	Miguel Asensi	
<i>Molinos de viento-</i> (1910) Opereta, 1 act. 3 quadr. prosa i vers.	Luís Pascual Frutos	Pablo Luna	
<i>Rigoletto-</i> (1851) Romança de tiple de l'òpera Rigoletto.	Francesco María Piave	Giuseppe Verdi	
<i>San Juan de Luz-</i> (1902) Humorada còmica-lírica, 1 act. 3 quadr. en prosa.	Carlos Arniches i J. Jackson Veyán	Joaquín Valverde i Tomás L. Torregrosa	

TEMPORADA 1921/1922 COMPANYIA DE SARSUELA I OPERETA d' ENRIQUE ESTELA

<i>Los Calabreses</i> - Opereta, 2 act.	José Jackson Veyán i Emilio G. del Castillo	Pablo Luna	067/1581
<i>La alegría del batallón</i> - Conte militar.	Carlos Arniches i Félix Quintana	José Serrano	

TEMPORADA 1922/1923 COMPANYIA DE SARSUELA de PEPE FERNÁNDEZ

<i>Bohemios</i> - (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.1	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Amadeo Vives	
<i>Camino del destierro</i> - (1911) Esbós de comèdia popular, 1 act. 2 quadr. (20-10-1922*) RT.11	Pasqual Guillén	Eugenio Úbeda	
<i>Las Carceleras</i> - (1901) Drama líric, 1 act. 3 quadr. RT.3	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	
<i>Corazón de nieve</i> - (1922) Comèdia lírica, 1 act. 3 quadr. (17-11-1922**) RT.4	Vicente Vidal Valero	J. Sánchez Roglá	
<i>El bueno de Guzmán</i> - (1913) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.4	Ramón Asensio Más i Enrique García Álvarez	Francisco Alonso i E. García Álvarez	
<i>El cantinero del tercio</i> - Episòdi líric-dramàtic. 1 act. prosa i vers. RT.7	Manuel Fernández	José Barrera	
<i>El niño Judío</i> - (1918) Sarsuela, 2 act. 4 quadr. RT.1	Enrique García Álvarez i Antonio Paso	Pablo Luna	
<i>El príncipe carnaval</i> - (1916) Assaig de revista parisina, 3 act. 9 quadr. 2 descansos. RT.22	Ramón Asensio Más i José Juan Cadenas	Joaquín Valverde i José Serrano	
<i>La casa de los abuelos</i> - (1922) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. prosa.	Rafael Sepúlveda i José Manzano	Eugenio Úbeda	
<i>La corte de Faraón</i> - (1910) Opereta bíblica, 1 act. 5 quadr. RT.3	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Vicente Lleó	
<i>La fiesta de San Antón</i> - (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.7	Carlos Arniches	Tomás López Torregrosa	
<i>La generala</i> - (1912) Opereta còmica, 2 act. prosa. RT.3	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Amadeo Vives	
<i>LarReina mora</i> - (1903) Sainet, 3 quadr. RT.3	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	José Serrano	

<i>La tempestad-</i> (1882) Sarsuela, 3 act. RT.1	Miguel Ramos Carrión	Ruperto Chapí	LI: 046/1028 P: 56/234
<i>Las bribonas-</i> (1908) Sarsuela, 1 act. 5 quadr. RT.4	Antonio M. Viergol	Rafael Calleja	
<i>Las Corsarias-</i> (1919) Humorada còmica-lírica, 1 act. RT.3	Enrique Paradas i Joaquín Giménez	Francisco Alonso	024/0521
<i>Los cadetes de la reina-</i> (1913) Sarsuela. 1 act. 2 quadr. vers i prosa. RT.1	Julián Moyrón	Pablo Luna	078/1806
<i>Los chorros del oro-</i> (1906) Entremés. RT.1	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>Mi torero-</i> Sarsuela, 1 act. 3 quadr. 1 anunci. RT.8	Ramón Morell	Vicente Lleó	
<i>Ojo por ojo-</i> Humorada lírica, 1 act. 3 quadr.1 radiograma de matinada en prosa. RT.9	Antonio Paso i José Rosales	Pablo Luna	
<i>Que es gran Barcelona-</i> (1922) Revista còmica-lírica, 1 act. 5 quadr. 2 sub quadr. 2 apoteòsi. RT.20	Manuel Fernández	Juan A. Martínez	

1923 (GENER) COMPANYIA DE COMÈDIES FUENTES - VARGAS

<i>Constantino Pla-</i> (1922) Comèdia, 3 act. prosa. RT.3	José Fernández del Villar		
<i>El flechazo-</i> (1902) Entremés. RT.3	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>El niño de oro-</i> (1922) Sainet, 3 act. RT.46	José María Granada		
<i>El sexo débil-</i> (1875) Joguet còmic, 1act. en vers. RT.2	Miguel Echegaray		
<i>Los caballos negros</i> (La tragedia del juego)- (1922) Melodrama. RT.6	Luis Antón del Olmet i Pedro Luis de Gálvez		
<i>Mala madre-</i> (1922) Drama, 3 act. RT.3	Luis Antón del Olmet		
<i>Manolito Pamplinas-</i> (1922) Sainet, 2 act. RT.6	José María Granada		
<i>¡Si fué D. Juan Andaluz!-</i> (1921) Humorada, 3 act. 6 quadr. 1 pròleg. RT.3	José María Granada		

1923 COMPANYIA DE SARSUELA I OPERETA de RICARDO FUENTES

<i>¡Hay que ver! ¡Hay que ver!-</i> (1923) Sainet, 1 act. 3 quad. conseqüència de la Monteria, en prosa i vers. RT.4	Joaquín Vela i Ramón María Moreno	Eduardo Fuentes	
<i>El de la suerte-</i> Sainet. RT.5	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>El duo de la africana-</i> (1893) Sarsuela, còmica, 1 act. 3 quad. en vers. RT.2	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	079/1843
<i>El motete-</i> (1900) Entremés. RT.9	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	José Serrano	
<i>Gigantes y cabezudos-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers. RT.3	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	P: 49/203
<i>La alsaciana-</i> (1921) Sarsuela, 1 act. 2 quad. RT.26	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>La canción del olvido-</i> (1916) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. RT.7	Federico Romero i Guillermo Fernández Shaw	José Serrano	
<i>La chicharra-</i> (1917) Comèdia lírica, 1 act. 3 quad. RT.2	Enrique Paradas i Joaquín Giménez	Cayo Vela i Enrique Bru	
<i>La dogaresa-</i> (1920) Sarsuela, 2 act. en prosa. RT.4	Antonio López Monís	R. Millán	
<i>La fiesta de San Antón-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act, 3 quadr. RT.2	Carlos Arniches	Tomás López Torregrosa	
<i>La monteria-</i> (1922) Sarsuela, 2 act. 3 quadr. RT.80	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>La niña de las planchas-</i> (1915) Entremés líric. RT.5	Enrique García Álvarez i Pedro Muñoz Seca	Francisco Alonso	
<i>La real gana-</i> (1915) Sainet, 1 act. en prosa. RT.5	Antonio Ramos Martín		
<i>La reina mora-</i> (1903) Sainet, 3 quadr. RT.5	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	José Serrano	
<i>La Revoltosa-</i> (1901) Sarsuela, 1 act. RT.6	José López Silva i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	
<i>La rubia del Far-West-</i> (1922) Opereta, 1 act. 3 quad. RT.16	Federico Romero i Luís Germán	Ernesto Rosillo	

<i>La viejecita-</i> (1897) Sarsuela còmica-lírica, 1 act. 2 quadr. vers. RT.1	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	
<i>Maruxa-</i> (1914) Sarsuela, 2 act. R.1	Luis Pascual Frutos	Amadeo Vives	
<i>Noche de ánimas-</i> RT.3			
<i>¡Valencia canta!-</i> (1923) Himne de la coronació pontificia a la Mare de Deu dels Desemparats. RT.11	Mariano Serrano	José Serrano	

TEMPORADA 1923/1924 COMPANYIA DE SARSUELA I OPERETA d'ENRIQUE BEUT

<i>¡Ave César!-</i> (1922) Farsa lírica, 3 act. RT.18	Tomás Borrás i Joaquín González Pastor	Vicente Lleó	
<i>Barcelona en rodolins vista per fora i per dins-</i> (1923) Revista, 1 act. RT.2	Enric Tubau i Luis Angulo	Felip Caparrós	
<i>Bohemios-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.1	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Amadeo Vives	
<i>El alcalde interino-</i> (1888) Sainet líric, 1 act. en prosa. RT.1	Ricardo Monasterio i Miguel Casañ	Apolinar Brull	Ll: 110/2627 P: 63/270
<i>El barquillero-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en prosa i vers. RT.6	José López Silva i José Jackson Veyán	Ruperto Chapí	004/0082
<i>El duo de la africana-</i> (1893) Sarsuela, còmica, 1 act. 3 quadr. en vers. RT.6	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	079/1843
<i>El mayorazgo-</i> (1923) Sarsuela de costums andaluses, 1 act. 3 quadr. (7-12-1923**) RT.5	Francisco Barchino i Manuel Soto Lluch	J. Sánchez Roglá	
<i>El molinero de Subiza-</i> (1870) Sarsuela, històrica-romancera, 3 act. en vers. RT.1	Luis de Eguilaz	Cristóbal Oudrid	
<i>El postillón de la Rioja-</i> (1856) Sarsuela original, 2 act. RT.1	Luis de Olona	Cristóbal Oudrid	
<i>El principe azul-</i> (1923) Opereta bufa, 1 act. (14-12-1923**) RT.7	Julio Torres i Rafael Robledo	Severo Muguerza	

<i>El rey que rabió-</i> (1893) Sarsuela còmica, 3 act. 8 quadr. RT.2	Miguel Ramos Carrión i Vital Aza	Ruperto Chapí	Ll: 107/2471 P: 57/255
<i>En la cruz de mayo-</i> (1919) Poema líric, 1 act. 1 quadr. RT.19	Antonio Velasco Zazo	Carmen López Peña i Jaime Martínez Sánchez	
<i>Jugar con fuego-</i> (1851) Sarsuela, 3 act. en vers. RT.2	Ventura de la Vega	Francisco Asenjo Barbieri	
<i>La alegría de la huerta-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. original i en prosa. RT.3	Enrique García Álvarez i Antonio Paso	Federico Chueca	Ll: 043/0977 P: 52/225
<i>La alsaciana-</i> (1921) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. RT.10	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>La boda de Luis Alonso-</i> (1897) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. RT.5	Javier de Burgos	Gerónimo Giménez	
<i>La casa de socorro-</i> (1906) Entremés líric en prosa. RT.2	Manuel Fernández Palomero i Julián Moyrón	Vicente Lleó	
<i>La conquista de Pardillo-</i> (1921) Vodevil, 3 act. RT.16	Carlos de Larra i Francisco Lozano/ adap. espanyola,	Eduardo Sánchez de Fuentes i Mariano G. Camarero	067/1548
<i>La cortesana de Omán-</i> (1920) Conte, 2 act. RT.3	Manuel Morcillo, José Silva i Antonio Paso	Gerónimo Giménez	
<i>La dogaresa-</i> (1920) Sarsuela, 2 act. en prosa. RT.7	Antonio López Monis	R. Millán	
<i>La granjera de Arlés-</i> (1922) Drama líric d'ambient provençal 2 act. 2 quadr. en prosa. (23-11-1923**) RT.33	Rafael Sepúlveda i José Manzano	Ernesto Rosillo	
<i>La montería-</i> (1922) Sarsuela, 2 act. 3 quadr. RT.10	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>La moza de mulas-</i> (1910) Sarsuela, 2 act. 7 quadr. RT.5	Luis de Larra i Manuel Fernández de la Puente	Tomás López Torregrosa	
<i>La patria chica-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. RT.1	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	Ruperto Chapí	
<i>La rubia del Far-West-</i> (1922) Opereta, 1 act. 3 quadr. RT.4	Federico Romero i Luis Germán	Ernesto Rosillo	

<i>La viejecita</i> - (1897) Sarsuela còmica-lírica, 1 act. 2 quadr. vers. RT.2	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	
<i>Las golondrinas</i> - (1914) Sarsuela, 3 act. RT.3	Gregorio Martínez Sierra i María Lejárraga	José María Usandizaga	
<i>Los africanistas</i> - (1894) Humorada còmica-lírica, 1 act. 3 quadr. (conseqüència d' <i>El duo de l'africana</i>) RT.3	Gabriel Merino i Enrique López Marín	Caballero i Hermoso	
<i>Los descamisados</i> - (1893) Sainet líric, 1 act. en prosa. RT.2	Carlos Arniches i José López Silva	Federico Chueca	
<i>Los greñuos</i> - (1923) Sarsuela d'asumpte gitano, 1 act. 2 quadr. 1 pròl. musical. (13-11-1923**) RT.19	Enrique Bohorques i Julio Pérez Manglano	Francisco Lozano Graullera	
<i>Los sobrinos del Capitan Grant</i> - (1877) Novel·la còmica-lírica, basada en l'obra de J. Verne. 4 act. en prosa. RT.3	Miguel Ramos Carrión	Manuel Fernández Caballero	Ll: 095/2227 P: 29/123
<i>Mam 'zelle Vitouche</i> - (1888) Sarsuela còmica, 2 act. 4 quadr. RT,1	Mariano Pina Domínguez	Barbero	
<i>Marina</i> - (1855) Sarsuela, 2 act. en vers. RT.1	Francisco Campodrón	Emilio Arrieta	Ll: 108/2511 P: 35/141
<i>Maruxa</i> - (1914) Sarsuela 2 act. RT.1	Luis Pascual Frutos	Amadeo Vives	
<i>Tenorio musical</i> - (1912) Humorada, 1 act. 5 quadr. RT.3	Pablo Perellada	Tomás Barreda	085/1510
<i>Torear por lo fino</i> - (1881) Sarsuela, 1 act. RT.1	Francisco Macarro	Isidoro Hernández	Ll: 108/2482 P: 31/131
<i>Tres eran tres o Padres que teneis hijas</i> - (1923) Sainete, 1 act. 3 quadr. RT.7	Rafael Agudo i Abelardo Padín	Manuel Mira	

1924 TEMPORADA DE QUARESMA. COMPANYIA DE SARSUELA I OPERETA de PATRICIO LEÓN

<i>Alma de Dios</i> - (1907) Comèdia lírica de costums populars, 1 act. 4 quadr. original en prosa. RT.13	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	José Serrano	
<i>Caras y caretas</i> - (1924) Joguet còmic 1 act. RT.5	Joaquín Dicenta (fill) i Antonio Paso (fill)	Reveriano Soutullo i Juan Vert	

<i>Doña Francisquita-</i> (1923) Sarsuela, 3 act. basada en la comèdia <i>La discreta enamorada</i> de Félix Lope de Vega. RT.12	Federico Romero i Guillermo Fernández Shaw	Amadeo Vives	
<i>El santo de la Isidra-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.8	Carlos Arniches	Tomas L. Torregrosa	
<i>El terrible Pérez-</i> (1902) Humorada tragicòmica lírica, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.14	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde i Tomas Torregrosa	
<i>En Sevilla está el amor-</i> (1912) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. adap. de la comèdia en 4 act. de Beaumarchais, <i>El barbero de Sevilla</i> . RT.6	Enrique López Marín de Insausti	Giacomo Rossini	P: 05/021
<i>Gigantes y cabezudos-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers. RT.6	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	P:49/203
<i>La alsaciana-</i> (1921) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. RT.11	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>La canción del Corso-</i> (1924) Sarsuela. (10-4-1924**) RT.6	Pascual Guillen i José Reverter	Julián Menéndez i José M ^a Martín	
<i>La canción del olvido-</i> (1916) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. RT.8	Federico Romero i Guillermo Fernández Shaw	José Serrano	
<i>La dogaresa-</i> (1920) Sarsuela, 2 act. en prosa. RT.2	Antonio López Monis	R. Millán	
<i>La leyenda del beso-</i> (1924) Sarsuela, 2 act. 3 quadr. RT.24	Enrique Reoyo, José Silva i Antonio Paso	Reveriano Soutillo i Juan Vert	
<i>La montería-</i> (1922) Sarsuela, 2 act. 3 quadr. R.6	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>La rubia del Far-West-</i> (1922) Opereta, 1 act. 3 quadr. RT.4	Federico Romero i Luís Germán	Ernesto Rosillo	
<i>La suerte loca-</i> (1907) Passatemps còmic-líric, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.4	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	José Serrano i Quinito Valverde	
<i>San Juan de luz-</i> (1902) Humorada còmica-lírica, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.10	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Joaquín Valverde i Tomas Torregrosa	
<i>Sanatorio del amor-</i> (1921) Humorada còmica-lírica. 1 act. 4 quadr. 1 pròl. i apoteosi final. RT.9	José Reverter i J. Peris Celda	Enrique Estela	

<i>Sangre gorda-</i> (1909) Entremés en prosa. RT.5	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		
---	------------------------------------	--	--

1924 TEMPORADA DE PASQUA. COMPANYIA DE SARSUELA de LEOPOLDO GIL

<i>La niña de las perlas-</i> (1924) Sainet líric, 2 act. el segon en 2 quadr. en prosa. RT.5	Antonio Calero Ortiz	Bernardino Bautista Monterde	
<i>El amor está en peligro-</i> (1924) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. (26-4-1924**) RT.5	Fausto Hernández Casajuana i Federico M. Miñana	Leopoldo Magenti	P: 09/035
<i>El apuro de Pura-</i> (1922) Farsa matrimonial, 1 act. 3 quadr. i un somni com per a no despertar-se original i prosa. RT.7	Antonio Paso	Pablo Luna	
<i>La alsaciana-</i> (1921) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. RT.3	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>La fiesta de San Antón-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.4	Carlos Arniches	Tomás López Torregrosa	
<i>La leyenda del beso-</i> (1924) Sarsuela, 2 act. 3 quadr. RT.3	Enrique Reoyo, José Silva i Antonio Paso	Reveriano Soutillo i Juan Vert	
<i>La rubia del Far-West-</i> (1922) Opereta, 1 act. 3 quadr. RT.2	Federico Romero i Luís Germán	Ernesto Rosillo	
<i>Sanatorio del amor-</i> (1921) Humorada còmica-lírica. 1 act. 4 quadr. 1 pròl. i apoteosi final. RT.6	José Reverter i J. Peris Celda	Enrique Estela	

TEMPORADA 1924/1925 COMPANYIA DE SARSUELA I OPERETA de LUIS BORI

<i>Al caer la nieve-</i> (1924) Opereta, 2 act. 5 quadr. (26-9-1924**) RT.7	Manuel Merino i Antonio Paso	Ernesto Lecuona	
<i>Cañas y barro-</i> (1924) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. basada en la novel·la de V. Blasco Ibáñez. (31-10-1924**) RT.19	Venancio Serrano Clavero	Mariano Pérez	
<i>El barquillero-</i> (1900) Sarsuela, 1 act, 3 quadr. en prosa i vers. RT.7	José López Silva i José Jackson Veyán	Ruperto Chapí	004/0082
<i>El bello Don Diego-</i> (1923) Sarsuela, 3 act. RT.11	José Tellaeche	Rafael Millán Picazo	
<i>El diablo con faldas-</i> (1908) Comèdia musical, 1 act. prosa. RT.10	Sinesio Delgado	Ruperto Chapí	

<i>El duo de la africana-</i> (1893) Sarsuela, còmica, 1 act. 3 quadr. en ers. RT.4	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	079/1843
<i>El pobre Valbuena-</i> (1904) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.2	Carlos Arniches i Enrique García	Joaquín Valverde (fill) i Tomás López Torregrosa	
<i>El puñao de rosas-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses. RT. 1	Carlos Arniches i Ramón Asensio Más	Ruperto Chapí	
<i>El signo del zodiaco-</i> Opereta bufa, 4 act. (19-12-1924**) RT.8	Manglano i Pérez Alonso	José Manuel Izquierdo Romeu	
<i>Kacan contra Ñespla-</i> (1918) Drama “bufo-detective-apachesco”, 2 quadr. a imitació als de Rambal. RT.5	José Peris Celda		
<i>La alegría del batallón-</i> (1909) Conte militar, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.5	Carlos Arniches i Félix Quintana	José Serrano	
<i>La alsaciana-</i> (1921) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. RT.8	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>La bejarana-</i> (1924) Sarsuela, 2 act. 6 quadr. (11-10-1924*) RT.54.	Luís Fernández Ardavín	Emilio Serrano i Francisco Alonso	
<i>La canción del olvido-</i> (1916) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. RT.3	Federico Romero i Guillermo Fernández Shaw	José Serrano	
<i>La linda tapada-</i> (1924) Sarsuela, 2 act. RT.7	José Tellaeche	Francisco Alonso	
<i>La montería-</i> (1922) Sarsuela, 2 act. 3 quadr. RT.1	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>La napolitana-</i> (1924) Sarsuela. (24-10-1924**) RT.2	Guillermo Hernández Mir	Pigem	
<i>La reina mora-</i> (1903) Sainet, 3 quadr. RT.3	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	José Serrano	
<i>La traca-</i> (1924) Revista valenciana amb algunes eixides, rodets, trons i un petard final, tot embolicat en paper de solfa. (10-12-1924**) RT.25	José Peris Celda	C. Civera i R. Murgui	
<i>La vaquerita-</i> (1924) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.22	Luís Fernández de Sevilla i Anselmo C. Carreño	Ernesto Rosillo	

<i>Los chorros del oro-</i> (1906) Entremés. RT.6.	Serafin i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>Los gavilanes-</i> (1923) Sarsuela, 3 act. 5 quadr. en prosa. RT.40	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>Los pícaros celos-</i> (1904) Sainet líric,1 act. 3quadr. prosa i vers. RT.2,	Carlos Arniches i Carlos Fernández Shaw	Gerónimo Giménez	
<i>Mañana de sol-</i> (1905) Pas de comèdia. RT.3	Serafin i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>Marina-</i> (1855) Sarsuela, 2 act. RT.1	Francisco Campodrón	Emilio Arrieta	Ll: 108/2511 P: 35/141
<i>Motetes y bulerias-</i> (1924) Esbós de sainet, 1 act. en prosa. RT.20	Diego Valero	Francisco Alonso	
<i>Veinte años después-</i> (1924) Sainet líric, 1 act. (22-10-1924**) RT.14	Agudo i Pavia	mestre Garrido	

1925 TEMPORADA DE QUARESMA. COMPANYIA SARSUELA I OPERETA de LUÍS BORI

<i>A la sombra-</i> (1924) Sainet, 1act. en prosa. RT.3	Antonio Ramos Martin	Jacinto Guerrero	
<i>Las Carceleras-</i> (1901) Drama líric,1 act. 3 quadr. RT.4	Ricardo R. Flores	Vicente Peydró	
<i>Cavalleria rusticana-</i> (1890) Melodrama, 1 act. RT.2	G. Targioni-Tozzetti i G.Menasci	Pietro Mascagni	
<i>Conferencia científico-literaria sobre el cuplé-</i> (1924) Monòleg. RT.2	Antonio Estremera		
<i>D. Quintin el amargao o El que siembra vientos-</i> (1924) (20-1-1925*) RT.44	Carlos Arniches i Antonio Estremera	Jacinto Guerrero	
<i>El amigo Melquiades o Por la boca muere el pez-</i> (1914) Sainet de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.8	Carlos Arniches	Joaquín Valverde i José Serrano	
<i>El amor que huye-</i> (1911) Comèdia, 1 act. 3 quadr. RT.3	Julio Pardo	Tomás L. Torregrosa	
<i>El bueno de Recaredo o Contra el querer si hay razones-</i> (1925) Sainet, 1 act. (6-3-1925**) RT.5	Lorenzo Sola	Zárate i Palos	

<i>El diablo con faldas-</i> (1908) Comèdia musical, 1 act. prosa. RT.2	Sinesio Delgado	Ruperto Chapí	
<i>El gato montés-</i> (1917) Ópera, 3 act. RT.3	Manuel Penella Moreno	Manuel Penella Moreno	
<i>El mal de amores-</i> (1905) Sainet, 1 act. RT.2	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	José Serrano	
<i>El mastín de la Pedrosa-</i> (1925) Sarsuela dramàtica, 1 act. 4 quadr. RT.12.	Álvaro de Orriols	Francisco Capó	
<i>El molino de la viuda-</i> (1924) Sarsuela, 2 act. original en prosa. RT.16	Manuel Fernández de la Puente	Francisco Alonso	
<i>El señor Joaquín-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. RT.6	Julián Romea	Manuel Fernández Caballero	
<i>El signo del zodiaco-</i> Opereta bufa, 4 act. RT.1	Manglano i Pérez Alonso	José Manuel Izquierdo	
<i>La bejarana-</i> (1924) Sarsuela, 2 act. 6 quadr. RT.8	Luis Fernández Ardavín	Emilio Serrano i Francisco Alonso	
<i>La dogaresa-</i> (1920) Sarsuela, 2 act. en prosa. RT.1	Antonio López Monis	R. Millán	
<i>La hora del reparto-</i> (1921) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. RT.7	Pedro Muñoz Seca i Pedro Pérez Fernández	Jacinto Guerrero	
<i>La patria chica-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. RT.3	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	Ruperto Chapí	
<i>La tamborilera-</i> (1923) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.3	Joaquín Vela i Ramón María Moreno	Francisco Alonso	
<i>La tempranica-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.4	Julián Romea	Gerónimo Giménez	
<i>La vaquerita-</i> (1924) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.9	Luís Fernández de Sevilla i Anselmo C. Carreño	Ernesto Rosillo	
<i>La viejecita-</i> (1897) Sarsuela còmica-lirica, 1 act. 2 quadr. vers. RT.4	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	
<i>Les Barraques-</i> (1899) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en vers. RT.9	Eduardo Escalante Feo	Vicente Peydró	Ll: 110/2548 P: 58/260

<i>Los chorros del oro-</i> (1906) Entremés. RT.1	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>Los gavilanes-</i> (1923) Sarsuela, 3 act. 5 quadr. en prosa. RT.14	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>Mañana de sol-</i> (1905) Pas de comèdia. RT.5	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>Motetes y bulerías-</i> (1924) Esbós de sainet, 1 act. en prosa. RT.6	Diego Valero	Francisco Alonso	
<i>Paloma-</i> (1925) Entremés. (27-2-1925**) RT.4	D. Montó Serrano	Natalio Garrido	
<i>Veinte años después-</i> (1924) Sainet líric, 1act. RT.5	Agudo i Pavia	Garrido	

1925 TEMPORADA DE PASQUA. COMPANYIA SARSUELA I OPERETA de LEOPOLDO GIL

<i>Alma de Dios-</i> (1907) Comèdia lírica de costums populars, 1 act. 4 quadr. original en prosa. RT.3	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	José Serrano	
<i>Doña Francisquita-</i> (1923) Sarsuela, 3 act. basada en la comèdia <i>La discreta enamorada</i> Félix Lope de Vega. RT.6	Federico Romero i Guillermo Fernández Shaw	Amadeo Vives	
<i>El cabo primero-</i> (1895) Sarsuela còmica, 1 act, 4 quadr en prosa. RT.4	Carlos Arniches i Celso Lucio	Manuel Fernández Caballero	
<i>El tirano de Pisa-</i> (1925) Drama líric, 2 act. (2-3-1925**) RT.2	Alfredo Nau de Ollariz	Juan Auli	
<i>Gigantes y cabezudos-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers. RT.	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	P: 49/203
<i>Juan Caballero-</i> Sarsuela, 2 act. (25-4-1925*) RT.4	Antonio Calero Ortiz	Cayo Vela Marqueta	
<i>La aldea de los amores-</i> (1925) Sarsuela, 1 act. (14-5-1925**) RT.3	B. Alfonso Rivera	B. Alfonso Rivera	
<i>La alegría de la huerta-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. original i en prosa. RT.2	Enrique García Álvarez i Antonio Paso	Federico Chueca	L1: 043/0977 P: 52/225
<i>La alsaciana-</i> (1921) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. RT.4	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	

<i>La casita blanca-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. RT.4	Maximiliano Thous i Elias Cerdà	José Serrano	
<i>La granjera de Arlés-</i> (1922) Drama líric d'ambient provençal 2 act. 2 quadr. en prosa. RT.3	Rafael Sepúlveda i José Manzano	Ernesto Rosillo	
<i>La leyenda del beso-</i> (1924) Sarsuela, 2 act. 3 quadr. RT.7	Enrique Reoyo, José Silva i Antonio Paso	Reveriano Soutillo i Juan Vert	
<i>La montería-</i> (1922) Sarsuela, 2 act. 3 quadr. RT.2	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>La reina mora-</i> (1903) Sainet, 3 quadr. RT.6	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	José Serrano	
<i>La reja de la Dolores-</i> (1905) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.12	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde i José Serrano	
<i>La rubia del Far-West-</i> (1922) Opereta, 1 act. 3 quadr. RT.2	Federico Romero i Luis Germán	Ernesto Rosillo	
<i>La viejecita-</i> (1897) Sarsuela còmica-lírica, 1 act. 2 quadr. vers. RT.5	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	
<i>Los chicos de la escuela-</i> (1903) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.5	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Joaquín Valverde i Tomás López Torregrosa	
<i>Los gavilanes-</i> (1923) Sarsuela, 3 act. 5 quadr. en prosa. RT.6	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>Maruxa-</i> (1914) Sarsuela, 2 act. RT.1	Luís Pascual Frutos	Amadeo Vives	
<i>Poca pena-</i> (1912) Sainet líric, 1 act. RT.4	Ramón Asensio Más	Francisco Alonso i Tomás López Torregrosa	
<i>¡Si yo fuera rey!-</i> (1913) Sarsuela, 1 act. 5 quadr. RT.6	Antonio López Monís	José Serrano	

1925 (SETEMBRE) COMPANIA DE REVISTES DEL TEATRE DEL BUEN RETIRO DE MADRID

<i>Los sueños de cri-cri-</i> Revista, 2 act.	Rafael del Bosque i Ignacio Muñoz	Manuel Peralta	
<i>La mujer chic-</i> Revista, 2 act. 4 quadr.	Francisco García Loygorri i Ángel Hernández de Lorenzo	Agustín Bódalo	

TEMPORADA 1925/1926 COMPANYIA DE SARSUELA I OPERETA de PEPE ÀNGELES

<i>Air, hui, demà-</i> (1925) Revista valenciana, amanida còmica-lírica, 1 act. 1 pròleg, 8 quadr. prosa i vers. arrenj. de la revista "Hoy" de J. Ramos Martín. (22-12-1925**) RT.29	José Peris Celda	Ernesto Rosillo	
<i>Las Carceleras-</i> (1901) Drama líric, 1 act. 3 quadr. RT.5	Ricardo R. Flores	Vicente Paydró	
<i>El barbero de Sevilla-</i> (1901) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.2	Guillermo Perrín i Miguel de Palacio	Manuel Nieto i Gerónimo Giménez	
<i>El principe casto-</i> (1912) Sarsuela còmica, 1 act. 6 quadr. RT.5	Carlos Arniches i Joaquín García Álvarez	Quinito Valverde	
<i>El santo de la Isidra-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.3	Carlos Arniches	Tomás L. Torregrosa	
<i>El trébol-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. RT.7	Antonio Paso i Joaquín Abati	Joaquín Valverde i José Serrano	
<i>El tropiezo de la Nati o Bajo una mala capa-</i> Sainet, 2 act. 4 quadr. prosa. (4-12-1925*) RT.26	Carlos Arniches i Antonio Estremera	Pablo Luna	
<i>El valle de Josafat-</i> (1925) Vodevil líric, 1 act. (8-1-1926*) RT.4	Antonio Paso i Rafael Forns	José Forns	
<i>El viage de la vida-</i> (1911) Opereta espanyola, 1 act. RT.6	Manuel Moncayo	Manuel Penella	
<i>Encarna la misterio-</i> (1925) Sainet, 2 act. 5 quadr. RT.23	Fernando Luque i Enrique Calonge	Reveriano Soutillo i Juan Vert	
<i>Gigantes y cabezudos-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers. RT.4	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	P: 49/203
<i>La alegría de la huerta-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. original i en prosa. RT.1	Enrique García Álvarez i Antonio Paso	Federico Chueca	Ll: 043/0977 P: 52/225
<i>La corte de Faraon-</i> (1910) Sarsuela, opereta bíblica, 1 act. 5 quadr. RT.16	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Vicente Lleó	
<i>La fiesta de San Antón-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.6	Carlos Arniches	Tomás L. Torregrosa	

<i>La gente seria-</i> (1907) Sainet lírica, 1 act. prosa. RT.6	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	José Serrano	
<i>La hora del reparto-</i> (1921) Sainet, 1 act. 3 quadr. RT.1	Pedro Muñoz Seca i Pedro Pérez Fernández	Jacinto Guerrero	
<i>La luz de bengala-</i> (1923) Sarsuela, 2 act. 2 quadr. prosa. (27-10-1925*) RT.14	Antonio Paso	Jacinto Guerrero	
<i>La mala sombra-</i> (1906) Sainet. RT.4	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	José Serrano	
<i>La niña de las planchas-</i> (1915) Entremés líric. RT.4	Enrique García Álvarez i Pedro Muñoz Seca	Francisco Alonso	
<i>La portuguesa-</i> (1925) Sarsuela, 2 act. (6-11-1925**) RT.9	Fausto Hernández Casajuana	Leopoldo Magenti	
<i>La rabalera-</i> (1907) Sarsuela, 1 act, 3 quadr. en prosa. RT.5	Miguel Echegaray	Amadeo Vives	
<i>La reina mora-</i> (1903) Sainet, 3 quadr. RT.6	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	José Serrano	
<i>La sombra del Pilar-</i> (1924) Sarsuela, 2 act. 3 quadr. 1 intermedi. RT.8	Federico Romero i Guillermo Fernández Shaw	Jacinto Guerrero	
<i>La suerte-</i> (1924) Sainet, 1 act. (9-10-1925*) RT.12	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	Ángel Barrios	
<i>La verbena de la paloma-</i> (1894) Sainet líric, 1 act. prosa. RT.5	Ricardo de la Vega	Tomás Bretón	
<i>Las Corsarias-</i> (1919) Humorada cómica-lírica, 1 act. RT.3	Enrique Paradas i Joaquín Giménez	Francisco Alonso	024/0521
<i>Las nerviosas-</i> (1925) Historieta cómica-lírica, 1 act. 3 quadr. (14-11-1925*) RT.35	Enrique Arroyo i Francisco Lozano	Eduardo Fuentes i Mariano Camarero	
<i>Los ojos con que me miras-</i> (1925) Humorada lírica, 1 act, 3 quadr. prosa. (16-10-1925*) RT.89	Antonio Paso i Ricardo González del Toro	Pablo Luna	
<i>Molinos de viento-</i> (1910) Opereta, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.2	Luis Pascual Frutos	Pablo Luna	
<i>Rocío del Carmen-</i> (1925) Sarsuela (29-11-1925**) RT.21	Enrique Bohórquez i Pérez del Muro	Lozano Graullera	
<i>Solico en el mundo-</i> (1911) Entremés. RT.9	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		

<i>Tenorio musical-</i> (1912) Humorada, 1 act. 5 quadr. RT.4	Pablo Perellada	Tomás Barreda	065/1510
---	-----------------	---------------	----------

1926 TEMPORADA DE QUARESMA. COMPANYIA DE SARSUELA I OPERETA de PEPE ÀNGELES

<i>Air, hui, dema-</i> (1925) Revista valenciana, amanida còmica-lírica, 1 act. 1 pròl. 8 quadr. prosa i vers. arrenj. de la revista <i>Hoy</i> de J. Ramos Martín. RT.7	José Peris Celda	Ernesto Rosillo	
<i>El puñao de rosas-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses. RT.2	Carlos Arniches i Ramón Asensio	Ruperto Chapí	
<i>El señor Pepe el Templao o Mancha de la mora-</i> (1925) Sainet, 2 act. 5 quadr. prosa. (21-1-1926*) RT.13	Carlos Arniches i Antonio Estremera	Cayo Vela	
<i>El trébol-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. RT.2	Antonio Paso i Joaquín Abati	Joaquín Valverde i José Serrano	
<i>El tropiezo de la Nati o Bajo una mala capa-</i> Sainet, 2 act. 4 quadr. prosa. RT.6	Carlos Arniches i Antonio Estremera	Pablo Luna	
<i>El valle de Josafat-</i> (1925) Vodevil líric, 1 act. (8-1-1926*) RT.3	Antonio Paso i Rafael Fornis	José Fornis	
<i>El viage de la vida-</i> (1911) Opereta espanyola, 1 act. RT.2	Manuel Moncayo	Manuel Penella	
<i>La alegría del batallón-</i> (1909) Conte militar, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.6	Carlos Arniches i Félix Quintana	José Serrano	
<i>La balsa de aceite-</i> (1908) Sarsuela, 1 act. 5 quadr. en prosa. RT.2	Sinesio Delgado	Vicente Lleó	
<i>La Calesera-</i> (1925) Sarsuela, 3 act. el segon en 2 quadr. en prosa i vers. (11-2-1926*) RT.69	Emilio González del Castillo i Luís Martínez Román	Francisco Alonso	
<i>La corte de Faraon-</i> (1910) Sarsuela, opereta biblica, 1 act. 5 quadr. RT.3	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Vicente Lleó	
<i>La fresa-</i> (1910) Passatemp líric, 1 act. en prosa. RT.3	José Jackson Veyán i José López Silva	Amadeo Vives	
<i>La gente seria-</i> (1907) Sainet lírica, 1 act. prosa. RT.1	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	José Serrano	

<i>La luz de bengala-</i> (1923) Sarsuela, 2 act. 2 quadr. prosa. RT.1	Antonio Paso	Jacinto Guerrero	
<i>La sombra del Pilar-</i> (1924) Sarsuela, 2 act. 3 quadr. 1 intermedi. RT.4	Federico Romero i Guillermo Fernández Shaw	Jacinto Guerrero	
<i>Las Corsarias-</i> (1919) Humorada còmica-lírica, 1 act. RT.2	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Francisco Alonso	024/0521
<i>Las musas latinas-</i> (1913) Revista lírica-fantàstica, 1 act. 1 pròleg, 4 quadr. 1 epíleg. RT.7	Manuel Moncayo	Manuel Penella	P: 09/034
<i>Las nerviosas-</i> (1925) Historieta còmica-lírica, 1 act. 3 quadr. RT.4	Enrique Arroyo i Francisco Lozano	Eduardo Fuentes i Mariano Camarero	
<i>Los ojos con que me miras-</i> (1925) Humorada lírica, 1 act, 3 quadr. prosa. RT.4	Antonio Paso i Ricardo González del Toro	Pablo Luna	
<i>Por los flecos del mantón-</i> (1925) Sainet, 2 act. (30-1-1926*) RT.5	Pilar Millán-Astray	Jacinto Guerrero	
<i>Rocío del Carmen-</i> (1925) Sarsuela. RT.3	Enrique Bohórquez i Pérez del Muro	Lozano Graullera	
<i>Tó esta pagao-</i> (1918) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. RT.6	Pepe Ángeles	Vicente Lleó	
<i>Un mal pensament-</i> (1924) Sainet, 1act, en prosa. RT.3	Pepe Ángeles		

1926 TEMPORADA DE PASQUA. COMPANYIA DE SARSUELA I OPERETA de PEPE ÁNGELES

<i>Curro el de Lora-</i> (1925) Sarsuela, 2 act. el segon dividit en 3 quadr. en prosa i vers. (3-4-1926*) RT.16	José Tellacche i Manuel de Góngora	Francisco Alonso	
<i>Doña Francisquita-</i> (1923) Sarsuela, 3 act. basada en la comèdia <i>La discreta enamorada</i> de Félix Lope de Vega. RT.4	Federico Romero i Guillermo Fernández Shaw	Amadeo Vives	
<i>El ratón-</i> (1906) Entremés líric. RT.1	Enrique García Álvarez	Rafael Calleja	
<i>Glorias del pueblo-</i> (1921) Opera còmica. (20-4-1926*) RT.2	Pablo Gorgé	Rafael Millán	
<i>Juanilla la Perchelera-</i> (1925) Sainet, 1 act. 3 quadr. en prosa. (9-4-1926*) RT.6	Luis Fernández de Sevilla i Anselmo C. Carreño	Francisco Alonso	

<i>La alegría del batallón-</i> (1909) Conte militar, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.1	Carlos Arniches i Félix Quintana	José Serrano	
<i>La calesera-</i> (1925) Sarsuela, 3 act. el segon en 2 quadr. en prosa i vers. RT.23	Emilio González del Castillo i Luís Martínez Román	Francisco Alonso	
<i>La carne flaca-</i> (1908) Humorada lírica, 1 act. 4 quadr. en prosa. RT.2	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Vicente Lleó	
<i>La corte de Faraon-</i> (1910) Sarsuela, opereta bíblica, 1 act. 5 quadr. RT.2	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Vicente Lleó	
<i>La niña de las planchas-</i> (1915) Entremés líric. RT.6	Enrique García Álvarez i Pedro Muñoz Seca	Francisco Alonso	
<i>Las Corsarias-</i> (1919) Humorada còmica-lírica, 1 act. RT.1	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Francisco Alonso	024/0521
<i>Los gavilanes-</i> (1923) Sarsuela, 3 act. 5 quadr. en prosa. RT.5	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>Los ojos con que me miras-</i> (1925) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.3	Antonio Paso i Ricardo González del Toro	Pablo Luna	
<i>Mi novio-</i> Apropòsit còmic en mig acte. RT.2			

1926 TEMPORADA VALENCIANA. COMPANYIA DE COMÈDIES VALENCIANES de PEPE ALBA

<i>Ara eres mare-</i> (1926) Joguet còmic valencià, 1 act. (10-5-1926**) RT.7	Arturo Casinos Moltó		
<i>Así esta Fleta-</i> (1925) Apropòsit, 1 act. en prosa. RT.6	José Peris Celda		
<i>Cansonera valenciana-</i> (1925) Comèdia, 1 act. en vers. RT.5	Estanislau Alberola Serra		
<i>De rebot-</i> (1925) Entremés, 1 act. en prosa. RT.4	Arturo Casinos Moltó		
<i>El bon paño-</i> Comèdia, 1 act. RT.4	José Peris Celda		
<i>El calendari de Benito-</i> (1925) Esbós de comèdia en prosa. RT.3	Arturo Casinos Moltó		

<i>El llenguatge del tabaco-</i> (1926) Entremés, 1 act. en prosa. (19-5-1926**) RT.3	Felip Meliá		
<i>El pati blanc-</i> (1925) vers. RT.2	J. Montó Serrano		
<i>El solar de la pobrea-</i> (1916) Sainet, 1 act. en prosa. RT.2	Fausto Hernández Casajuana		
<i>Els fills dels vells-</i> (1926) Comèdia, 1 act. en prosa. (5-5-1926*) RT.12	Felipe Meliá		
<i>Els tres novios de Toneta-</i> (1925) Comèdia, 1 act. en prosa. RT.3	Rafael Martí Orberá		
<i>Flor silvestre-</i> (1921) Sarsuela de costums, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.6	José Peris Celda		
<i>Furtanines-</i> (1925) Farsa grotesca i sentimental, 1 act. 3 quadr. RT.2	José Amich Bert (Amichatis) i Federico Miñana		
<i>Ganes de agradar-</i> (1925) Entremés en prosa. RT.3	Eduardo Buil Navarro		
<i>Gente bien-</i> (1925) Sainet. Versió d'una obra de Santiago Rusiñol. RT.3	Eduard López Chavarrí		
<i>L'auloreta del suquet-</i> (1926) (12-5-1926*) RT.6			
<i>La casa misteriosa-</i> (1917) Sainet, 1 act. en prosa. RT.4	José Soler Peris		
<i>La chiqueta-</i> (1926) Comèdia, 1 act. en prosa. RT.5	Daniel Herrero		
<i>La festa de la flor-</i> (1925) Sainet, 1 act. en prosa. RT.4	Felipe Meliá		
<i>La festa del treball-</i> (1926) Sainet, 1 act. en prosa. RT.2	José Soler Peris		
<i>La raya negra-</i> (1925) Entremés, 1 act. en prosa. RT.2	Enrique Navarro Borrás		
<i>La rosella-</i> (1920) Comèdia, 1 act. en vers. RT.1	José Peris Celda		
<i>Mea culpa-</i> Entremés. RT.2	Julio Espí		
<i>Mosquit de tenda-</i> (1923) Comèdia, 1 act. en prosa. RT.7	José Peris Celda		

<i>Sanc redentora-</i> (1925) Comèdia, 1 act. en prosa. RT.3	Luís Juan Alcaraz		
<i>Sels de novensá-</i> (1917) Comèdia, 1 act. en vers. RT.6	José Peris Celda		
<i>Tindre valor-</i> RT.2			
<i>Una achuda-</i> (1925) Comèdia, 1 act. en prosa. RT.6	José Peris Celda		
<i>Yo li parle clar-</i> (1925) RT.3	Luís Bernat Ferrer		
<i>Yo se guardar un secret-</i> (1925) Joguet còmic, 1 act. en prosa. RT.3	Francesc Fernández Montoya		

TEMPORADA 1926/1927 COMPANYIA DE SARSUELA d'ANSELMO FERNÁNDEZ

<i>Don Quintín el amargao o El que siembra vientos-</i> (1924) Sainet, 2 act. 5 quadr. RT.4	Carlos Arniches i Antonio Estremera	Jacinto Guerrero	
<i>El amigo Melquiades o Por la boca muere el pez-</i> (1914) Sainet de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.3	Carlos Arniches	Joaquín Valverde i José Serrano	
<i>El barquillero-</i> (1900) Sarsuela, 1 act, 3 quadr. en prosa i vers. RT.3	José López Silva i José Jackson Veyán	Ruperto Chapí	004/0082
<i>El campeonato-</i> Entremés. RT.3			
<i>El chiquillo-</i> (1899) Entremés en prosa. RT.9	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		074/1694
<i>El ingenio de Jeromo o Un guasón de tomo y lomo-</i> (1925) Sainet, 2 act. 4 quadr. (1-10-1926*) RT.4	Pascual Guillén	Eugenio Úbeda	
<i>El monaguillo-</i> (1891) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. RT.8	Emilio S. Pastor	Miguel Marqués	
<i>El señor Joaquín-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. RT.2	Julián Romea	Manuel Fernández Caballero	
<i>El señor Luis el Tumbón o Despacho de huevos frescos-</i> (1891) Sainet líric, 1 act. RT.2	Ricardo de la Vega	Francisco Asenjo Barbieri	

<i>La alegría del batallón-</i> (1909) Conte militar, 1 act. 4 quadr. prosa. RT.2	Carlos Arniches i Félix Quintana	José Serrano	
<i>La alsaciana-</i> (1921) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. RT.8	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>La calesera-</i> (1925) Sarsuela, 3 act. el segon en 2 quadr. en prosa i vers. RT.4	Emilio González del Castillo i Luís Martínez Román	Francisco Alonso	
<i>La carne flaca-</i> (1908) Humorada lírica, 1 act. 4 quadr. en prosa. RT.4	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Vicente Lleó	
<i>La chavala-</i> (1898) Sarsuela, 1 act. 7 quadr. RT.6	José López Silva i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	035/0792
<i>La corte de Faraon-</i> (1910) Opereta bíblica, 1 act. 5 quadr. RT.5	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Vicente Lleó	
<i>La fiesta de San Antón-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.9	Carlos Arniches	Tomás L. Torregrosa	
<i>La marcha de Cádiz-</i> (1896) Sarsuela còmica-lírica, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.11	Celso Lucio i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde (fill) i Estellés	
<i>La Mari Blanca-</i> (1926) Sarsuela, 2 act. 3 quadr. (25-2-1926*) RT.12	Ricardo González del Toro i Ricardo Hernández Bermúdez	Federico Moreno Torroba	
<i>La montería-</i> (1922) Sarsuela, 2 act. 3 quadr. RT.8	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>La pastorela-</i> (1926) Sarsuela lírica, 3 act. 2 quadr. (10-2-1926*) RT.26	Fernando Luque i Enrique Calonge	Pablo Luna i Moreno Torroba	
<i>La reina mora-</i> (1903) Sainet, 3 quadr. RT.4	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	José Serrano	
<i>La tempranica-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.4	Julián Romea	Gerónimo Giménez	
<i>Las espigas-</i> (1925) Sarsuela, 2 act. 4 quadr. en prosa i vers. (25-9-1926*) RT.9	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Pablo Luna i Enrique Bru	
<i>Las muertes de Lopillo-</i> (1925) Sainet, 1 act. 3 quadr. (21-1-1927*) RT.13	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	Manuel Font	

<i>Las mujeres de Lacuesta-</i> (1926) Humorada, 1 act. 4 quadr. (7-10-1926*) RT.185	Antonio Paso i Francisco García Loygorri	Jacinto Guerrero	
<i>Las mujeres son así o Amor con amor se gana-</i> (1926) Sainet, 2 act. (23-12-1926*) RT.12	Antonio Paso i Ricardo G. del Toro	Pablo Luna	
<i>Las musas latinas-</i> (1913) Revista lírica-fantàstica, 1 act. 1 pròleg, 4 quadr. 1 epíleg. RT.3	Manuel Moncayo	Manuel Penella	P: 09/034
<i>Las nerviosas-</i> (1925) Historieta còmica-lírica, 1 act. 3 quadr. RT.7	Enrique Arroyo i Francisco Lozano	Eduardo Fuentes i Mariano Camarero	
<i>¡Levántate y anda!-</i> (1926) Humorada, 1 act. 4 quadr. (15-1-1927*) RT.23	Francisco de Torres i Aurelio Varela	Ernesto Lecuona	
<i>Los aparecidos-</i> (1892) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.4	Carlos Arniches i Celso Lucio	Manuel Fernández Caballero	112/2686
<i>Los gavilanes-</i> (1923) Sarsuela, 3 act. 5 quadr. en prosa. RT.8	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>Los hombres feos-</i> (1922) Aventura còmica-lírica, 1 act. 4 quadr. (4-2-1926*) RT.3	Gonzalo Jover i Enrique Arroyo	Rafael Calleja i Manuel García	100/2297
<i>Mariquita la Pispajo o No hay bien como la alegría-</i> (1921) Sainet, 2 act. 3 quadr. RT.4	Carlos Arniches	Antonio Estremera	
<i>Me casó mi madre-</i> (1926) Sainet, 1 act. en prosa. (17-11-1926*) RT.17	Antonio Paso i Francisco García Loygorri	Jacinto Guerrero	
<i>Ninón-</i> (1907) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.4	Manuel Fernández de la Puente i Carlos Allen-Perkins	Ruperto Chapí	
<i>Poca pena-</i> (1912) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.4	Ramón Asensio	Francisco Alonso i Tomás López Torregrosa	
<i>Postales valencianes-</i> (1926) Esbós de revista bilingüe, 1 act. 4 quadr. i apoteòsi, en vers i prosa. (28-12-1926**) RT.13	José Nebot i Fernando Culla	José Manuel Izquierdo	
<i>¡Que viene el guarda!-</i> (1926) Entremés en prosa. (26-10-1926*) RT.24	Antonio Paso i Francisco García Loygorri i Nicolás de Salas	Jacinto Guerrero	

<i>Quietos un momento-</i> (1926) Entremés fotogràfic en prosa. (13-10-1926*) RT.23	Antonio Paso i Francisco García Loygorri	Jacinto Guerrero	
<i>Venganza de amor-</i> (1926) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. (19-11-1926**) RT.29	Venancio Serrano Clavero	José Manuel Izquierdo	

TEMPORADA 1927/1928 COMPANYIA DE SARSUELA de PEPE ÀNGELES

<i>Alma de Dios-</i> (1907) Comèdia lírica de costums populars, 1 act. 4 quadr. original en prosa. RT.5	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	José Serrano	
<i>El bateo-</i> (1901) Sainet, 1 act. 4 quadr. en prosa i vers. RT.8	Antonio Paso i Antonio Domínguez	Federico Chueca	
<i>El chiquillo-</i> (1899) Entremés en prosa. RT.14	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		074/1694
<i>El diablo con faldas-</i> (1908) Comèdia musical, 1 act. en prosa. RT.8	Sinesio Delgado	Ruperto Chapí	
<i>El húsar de la guardia-</i> (1904) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. RT.5	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Amadeo Vives i Gerónimo Giménez	
<i>El monaguillo-</i> (1891) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. RT.1	Emilio S. Pastor	Miguel Marqués	
<i>El noble amigo-</i> (1906) Passatemps líric. RT.3	José López Silva i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde i Rafael Calleja	
<i>El puñao de rosas-</i> (1902) Sarsuela de costums andaluses. RT.3	Carlos Arniches i Ramón Asensio	Ruperto Chapí	
<i>Gigantes y cabezudos-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers. RT.2	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	P: 49/203
<i>La bella Lucerito-</i> (1907) Entremés. RT.3	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	Saco del Valle	
<i>La canción del olvido-</i> (1916) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. RT.3	Federico Romero i Guillermo Fernández Shaw	José Serrano	
<i>La carne flaca-</i> (1908) Humorada lírica, 1 act. 4 quadr. en prosa. RT.6	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Vicente Lleó	
<i>La corte de Faraón-</i> (1910) Sarsuela, opereta bíblica, 1 act. 5 quadr. RT.9	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Vicente Lleó	

<i>La del soto del parral-</i> (1927) Sarsuela, 2 act. 3 quadr. (8-2-1928*) RT.65	Anselmo C. Carreño i Luis Fernández Sevilla	Reveriano Soutullo i Juan Vert	
<i>La gente seria-</i> (1907) Sainet lírica, 1 act. prosa. RT.7	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	José Serrano	
<i>La hora del reparto-</i> (1921) Sainet, 1 act. 3 quadr. RT.4	Pedro Muñoz Seca i Pedro Pérez Fernández	Jacinto Guerrero	
<i>La Magdalena te guie-</i> (1920) A punt de Sainet en mig acte. RT.18	Carlos de Larra i Francisco Lozano	Francisco Alonso	
<i>La perfecta casada-</i> (1920) Institució lliure d'ensenyament per a la dona, dividida en un any de preparatori, tres cursos i una revàlida, en prosa i vers. RT.17	Aurelio Varela i Francisco de Torres	Francisco Alonso	058/1329
<i>La princesita de los sueños locos-</i> Conte líric. RT.2	Vicente Peiró i Fernando Agulló	Eduardo Granados	
<i>La prisionera-</i> (1027) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. en prosa (8-10-1927*) RT.16	Luis Fernández de Sevilla i Anselmo C. Carreño	José Serrano i Francisco Balaguer	
<i>La reina mora-</i> (1903) Sainet, 3 quadr. RT.2	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	José Serrano	
<i>La Revoltosa-</i> (1901) Sarsuela, 1 act. RT.1	José López Silva i Carlos Fernández Shaw	Ruperto Chapí	
<i>La verbena de la paloma o El boticario y las chulapas y celos mal reprimidos-</i> (1894) Sainet líric, 1 act. en prosa. RT.6	Ricardo de la Vega	Tomás Bretón	
<i>Las Castigadoras-</i> (1927) Historieta picaresca, 2 act. 7 quadr. (11-10-1927*) RT.174	Francisco Lozano, Joaquín Mariño i Eduardo Mariño Lozano	Francisco Alonso	090/2105
<i>Las Corsarias-</i> (1919) Humorada còmica-lírica, 1 act. RT.14	Enrique Paradas i Joaquín Giménez	Francisco Alonso	024/0521
<i>Las mujeres de Lacuesta-</i> (1926) Humorada, 1 act. 4 quadr. RT.4	Antonio Paso i Francisco García Loygorri	Jacinto Guerrero	
<i>Las musas latinas-</i> (1913) Revista lírica-fantàstica, 1 act. 1 pròleg, 4 quadr. 1 epíleg. RT.3	Manuel Moncayo	Manuel Penella	P: 09/034

<i>Las niñas de mis ojos-</i> (1927) Passatemps còmic-líric, 1 act. (20-1-1928*) RT.20	Manuel Fernández Palomero	Francisco Alonso	
<i>Los calaveras-</i> (1928) Opereta, 1 act i 4 quadr. (2-3-1928**) RT.7	José Roig Blanchadell	Miguel Jimeno Puchalt	
<i>Los chicos de la escuela-</i> (1903) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.6	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Joaquín Valverde i Tomás López Torregrosa	
<i>Los ojos con que me miras-</i> (1925) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.9	Antonio Paso i Ricardo González del Toro	Pablo Luna	
<i>Mi novio-</i> Apropòsit còmic en mig acte. RT.14			
<i>Mimitos-</i> (1927) Revista musical, refundició d' <i>El Chivo Loco</i> (11-11-1927*) RT.21	Francisco Lozano i Joaquín Mariño	Francisco Alonso	
<i>Motetes y bulerías-</i> (1924) Esbós de sainet, 1 act. en prosa. RT.15	Diego Valero	Francisco Alonso	
<i>Sanatorio del amor-</i> (1921) Humorada còmica-lírica, 1 act. 4 quadr. 1 pròleg i apoteosi final. RT.8	José Reverter i J. Peris Celda	Enrique Estela	
<i>Sangre de reyes-</i> (1925) Sarsuela de gitanos, 2 act. en prosa. (27-9-1927*) RT.11	Ángel Torres del Álamo i Antonio Asenjo	Pablo Luna i Francisco Balaguer	
<i>!Y decías que me amabas!-</i> (1927) Historieta lírica.(15-12-1927*) RT.57	Francisco de Torres	Fernando Díaz Giles	

1928 TEMPORADA DE PASQUA. COMPANYIA DE SARSUELA de PEPE ÁNGELES

<i>El chiquillo-</i> (1889) Entremés en prosa. RT.4	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		074/1694
<i>El espejo de las doncellas-</i> (1926) Passatemps fantàstic còmic-líric-ballable, 1 act. 5 quadr. i 2 intermedis. (14-4-1928*) RT.12	Antonio Paso i Enrique Paso	Manuel Penella	
<i>El gran bajá-</i> (1922) Fantasia còmica-lírica, 1 act. 4 quadr. 1 apoteosi. (21-4-1928*) RT.21	Ramón Mendizábal i Francisco G. Loygorri	Eduardo Sánchez de Fuentes i Mariano G. Camarero	

<i>El santo de la Isidra-</i> (1898) Sainet líric de costums madrilenys, 1 act. 3 quadr. RT.5	Carlos Arniches	Tomás L. Torregrosa	
<i>Gigantes y cabezudos-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act, 3 quadr. vers. RT.1	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	P: 49/203
<i>La chula de Pontevedra-</i> (1928) Sainet, 2 act. 1 pròleg i 5 quadr. (7-4-1928*) RT.26	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Pablo Luna i Enrique Bru	
<i>Las Castigadoras-</i> (1927) Historieta picaresca, 7 quadr. RT.3	Francisco Lozano, Joaquín Mariño i Eduardo Mariño Lozano	Francisco Alonso	090/2105
<i>Las niñas de mis ojos-</i> (1927) Passatemp còmic-líric, 1 act. RT.6	Manuel Fernández Palomero	Francisco Alonso	
<i>Motetes y bulerias-</i> (1924) Esbós de sainet, 1 act. en prosa. RT.6	Diego Valero	Francisco Alonso	
<i>Poca pena-</i> (1912) Sainet líric, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.11	Ramón Asensio	Francisco Alonso i Tomás López Torregrosa	
<i>Rusafa, bolseria, mataero-</i> (1928) Revista valenciana, 1 act. un pròleg i 3 quadr. (3-5-1928**) RT.15	Alfredo Sendín Galiana i José Gómez Polo	Francisco Rodríguez Pons	
<i>Una conferencia-</i> (1927) Entremés, 1 act. RT.1	Josep María Alba moreno (Pepe Alba)		
<i>¡Y decias que me amabas!-</i> (1927) Historieta lírica. RT.7	Francisco de Torres	Fernando Díaz Giles	

TEMPORADA 1928/1929 COMPANYIA DE SARSUELA de PEPE ÁNGELES

<i>El barbero de Sevilla-</i> (1901) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.8	Guillermo Perrin i Miguel de Palacio	Manuel Nieto i Gerónimo Giménez	
<i>El chiquillo-</i> (1889) Entremés en prosa. RT.7	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		074/1694
<i>El gran bajá-</i> (1922) Fantasia còmica-lírica, 1 act. 4 quadr. 1 apoteosi. RT.18	Ramón Mendizábal i Francisco G. Loygorri	Eduardo Sánchez de Fuentes i Mariano G. Camarero	
<i>El viajante en cueros-</i> (1928) Suplantació còmica-lírica, 2 act. en prosa. (15-1-1929*) RT.32	Antonio Paso i Antonio Estremera	Rafael Calleja i Ernesto Rosillo	

<i>Gallardo y Calavera-</i> (1921) Joguet còmic líric, 1 act. 3 quadr. RT.2	Sebastián Franco Padilla	Bernardino Teres	
<i>La carne flaca-</i> (1908) Humorada lírica, 1 act. 4 quadr. en prosa. RT.1	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Vicente Lleó	
<i>La corte de Faraón-</i> (1910) Opereta bíblica, 1 act, 5 quadr. RT.15	Guillermo Perrin i Miguel de Palacios	Vicente Lleó	
<i>La parranda-</i> (1928) Sarsuela de costums murcianes, 3 act. (10-10-1928*) RT.51	Luís Fernández Aldavín	Francisco Alonso	
<i>La perla del amor-</i> (1928) Sarsuela, 2 act. 8 quadr. (27-9-1928*) RT.13	Pedro Llabrés i Felipe Subre	José María Tena	
<i>Las Castigadoras-</i> (1927) Historieta picaresca, 7 quadr. RT.14	Francisco Lozano, Joaquín Mariño i Eduardo Mariño Lozano	Francisco Alonso	090/2105
<i>Las chicas del Music-Hall-</i> (1929) Sainet amb detalls de revista, 1 act. 2 quadr. (8-2-1929**) RT.32	José Fernández Serrano (“Caireles”) i Fernando Miranda (“El duque de El”)	Leopoldo Magenti	
<i>Los faroles-</i> (1928) Fantasia còmic-líric, 1 act. 5 quadr. (13-11-1928*) RT.152	Enrique Paradas i Joaquín Giménez	Jacinto Guerrero	
<i>Mi mamá política-</i> Sainet líric, 1 act. RT.17	Francisco de Torres	Pablo Luna	
<i>Motetes y bulerías-</i> (1924) Esbós de sainet, 1 act. en prosa. RT.11	Diego Valero	Francisco Alonso	
<i>Ris-Ras-</i> (1928) Humorada còmica-lírica, 1 act. 3 quadr. 6 aparicions. (21-2-1929*) RT.42	Francisco de Torres i Antonio Paso (fill)	Pablo Luna i Manuel Penella	
<i>¡Viva la cotorra!-</i> (1928) Andalus, 1 act. 2. quadr. (12-11-1928*) RT.58	Enrique Paradas, Joaquín Giménez i Francisco de Torres	Jacinto Guerrero	025/0560
<i>¡Y decías que me amabas!-</i> (1927) Historieta lírica. RT.4	Francisco de Torres	Fernando Díaz Giles	

1929 TEMPORADA DE PASQUA. COMPANYIA DE SARSUELA de PEPE ÁNGELES

<i>Amor ciego-</i> (1908) Sarsuela dramàtica, 1 act. 4 quadr. en prosa i vers. RT.3	J. Pastor Rubira i Manuel Penella	Manuel Penella	
---	-----------------------------------	----------------	--

<i>El motiló-</i> (1910) Sainet líric. RT.2	José Ángeles	José María Fayos	
<i>El padre justo-</i> (1904) Joguet còmic-líric, 1 act. 2 quadr. en prosa. RT.2	José Ángeles	José Bellver	
<i>El viajante en cueros-</i> (1928) Suplantació còmica-lírica, 2 act. en prosa. RT.4	Antonio Paso i Antonio Estremera	Rafael Calleja i Ernesto Rosillo	
<i>Entrar por uvas-</i> (1927) Joguet còmic-líric, 1 act. (5-4-1929*) RT.4	Francisco de Torres i Manuel Penella	Manuel Penella	
<i>La alsaciana-</i> (1921) Sarsuela, 1 act. 2 quadr. RT.1	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>Las Castigadoras-</i> (1927) Historieta picaresca, 7 quadr. RT.2	Francisco Lozano, Joaquín Mariño i Eduardo Mariño Lozano	Francisco Alonso	090/2105
<i>Las chicas del Music-Hall-</i> (1929) Sainet amb detalls de revista, 1 act. 2 quadr. RT.6	José Fernández Serrano (“Caireles”) i Fernando Miranda (“El duque de El”)	Leopoldo Magenti	
<i>Las Mujeres de Lacuesta-</i> (1926) Humorada, 1 act. 4 quadr. RT.4	Antonio Paso i Francisco García Loygorri	Jacinto Guerrero	
<i>Los faroles-</i> (1928) Fantasia còmica-líric, 1 act. 5 quadr. RT.11	Enrique Paradas i Joaquín Giménez	Jacinto Guerrero	
<i>Los ojos con que me miras-</i> (1925) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. prosa. RT.5	Antonio Paso i Ricardo González del Toro	Pablo Luna	
<i>Mi mamá política-</i> Sainet líric, 1 act. RT.2	Francisco de Torres	Pablo Luna	
<i>!Ris-Ras!-</i> (1928) Humorada còmica-lírica, 1 act. 3 quadr. 6 aparicions. RT.17	Francisco de Torres i Antonio Paso (fill)	Pablo Luna i Manuel Penella	
<i>¡Viva la cotorra!-</i> (1928) Andalus, 1 act. 2. quadr. RT.1	Enrique Paradas, Joaquín Giménez i Francisco de Torres	Jacinto Guerrero	025/0560

1929 (ABRIL) COMPANYIA DE COMÈDIA LORETO - CHICOTE

<i>¡13! ¡Lagarto! ¡Lagarto!-</i> Farsa còmica. (8-5-1929*) RT.3	Daniel Poveda		
<i>El hombre que todo lo enreda-</i> (1927) Joguet còmic, 3 act. (12-5-1929*) RT.1	Julián Moyrón		

<i>El pilluelo de París-</i> (1836) Comèdia, 2 act. RT.3	Bayard i Danderburch /trad. del francès Juan Lombia,		052/1127
<i>El sofà, la radio, el peque y la hija de Palomeque-</i> (1929) Joguet còmic, 3 act. en prosa. (23-4-1929*) RT.12	Pedro Muñoz Seca i Pedro Pérez Fernández		
<i>Juan de Madrid (La vida de un "pollo bien")-</i> (1920) Escenes de sainet, 3 act. (1-5-1929*) RT.4	Luis de Vargas		
<i>La Atropellaplatos-</i> (1928) Farça còmica, 3 act. en prosa. (27-4-1929*) RT.6	Antonio Paso i Antonio Estremera		
<i>La casa de los pingüinos-</i> (1928) Represalia còmica, 3 act. (4-5-1929*) RT.5	Antonio Paso i Antonio Estremera		
<i>Los lagarteranos-</i> (1927) Comèdia, 3 act. (30-4-1929*) RT.2	Luis de Vargas		
<i>Los mozos bien-</i> (1926) Comèdia. 3 act. (7-5-1929*) RT.4	Antonio i José Ramos Martín		
<i>Tu serás mio-</i> (1928) Comèdia, 3 act. (10-5-1929*) RT.4	Antonio Paso i Antonio Estremera		

1929 (MAIG) COMPANYIA DE COMÈDIA VALENCIANA de PEPE ALBA

<i>Al pas de la prosesó-</i> (1929) Comèdia, 1 act. 2 quadr. (29-5-1929**) RT.4	Mariano Serrano		
<i>Ara baixaran les coques-</i> (1929) Sainet. (31-5-1929**) RT.5	Pepe Reverter		
<i>Chuant, Chuant...-</i> (1927) Pas de còmedia, 1 act. prosa. RT.2	Felip Melià.		
<i>Com els cacherulos-</i> (1924) Comèdia valenciana, 1 act. prosa. RT.1	Felip Melià i Rafael Clemente		
<i>El primer bes-</i> (1928) Comèdia, 2 act. prosa. RT.1	Arturo Casinos		
<i>El sant del treball-</i> (1929) Apropòsit, 1 act. (24-5-1929**) RT.3	Alberto Martín		

<i>Els felisos-</i> (1926) Entremés, 1 act. prosa. RT.1	Rafael Martí Orberà		
<i>Els fills dels vells-</i> (1926) Comèdia, 1 act. prosa. RT.1	Felip Melià.		
<i>La festa de la flor-</i> (1925) Sainet, 1 act. prosa. RT.2	Felip Melià.		
<i>La millor riquea-</i> (1929) Comèdia, 2 act. prosa i vers. (25-5-1929**) RT.4	Mariano Serrano i Carlos Quevedo		
<i>Lo que no torna-</i> (1927) Comèdia, 1 act. prosa. RT.3	Felip Melià.		
<i>Miqueta-</i> (1927) Sainet, 1 act. prosa. RT.2	Felip Melià.		
<i>Pare vosté la burra, amic!-</i> (1928) Farsa còmica, 2 act. prosa. RT.2	Felip Melià.		
<i>Pilar y Micalet-</i> (1927) Entremés còmic-líric, 1 act. vers. RT.1	Alberto Martín		
<i>Pobrets, però honraets-</i> (1928) Comèdia, 2 act. prosa. RT.2	Felip Melià.		
<i>Rics d'ocasió o Uns requerols en Madrid-</i> (1929) Comèdia, 2 act. 3 quadr. (21-5-1929**) RT.3	Rafael Martí Orberà		
<i>Sense Títul-</i> (1928) Comèdia. RT.1	Felip Melià.		
<i>Tot per un chiquet-</i> (1929?) Farsa còmica, 2 act. RT.2	Felip Melià.		
<i>Una conferència-</i> (1927) Entremés, 1 act. RT.1	Josep Maria Alba Moreno (Pepe Alba)		

TEMPORADA 1929/1930 COMPANYIA DE SARSUELA de PEPE ÀNGELES

<i>!Arriba y abajo!-</i> (1929) Quisicosa còmica-lírica, 1 act. curt i diverses transformacions. (13-12-1929*) RT.23	Francisco de Torres i Ricardo González del Toro	Jacinto Guerrero	
<i>Caray, que nohecita!-</i> (1930?) Comèdia frívola musical. (12-4-1930*) RT.3	Antonio Paso i Manuel Paso	Daniel Montorio	
<i>Cha- Ca- Cha-</i> (1929) Investigació còmica-lírica 1 act. (9-4-1930*) RT.7	J. Silva Aramburu	Manuel Font de Anta	

<i>Coplas de Ronda-</i> (1929) Sarsuela, 3 act. 5 quadr. (9-10-1929*) RT.23	Calos Arniches i José de Lucio	Francisco Alonso	
<i>Doña Francisquita-</i> (1923) Sarsuela, 3 act. RT.3	Federico Romero i Guillermo Fernández-Shaw	Amadeo Vives	
<i>El chiquillo-</i> (1899) Entremés en prosa. RT.4	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		074/1694
<i>El duo de la africana-</i> (1893) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers. RT.9	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	079/1843
<i>El romeral-</i> (1929) Sarsuela, 2 act. (30-12-1930*) RT.33	José Muñoz Román i Domingo Serrano	Fernando Díaz i Emilio Acevedo	
<i>Gigantes y cabezudos-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. vers. RT.4	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	P: 49/203
<i>La alegre juventud-</i> (1929) Sainet líric, 2 act. (24-10-1929*) RT.2	Manuel Fernández de la Puente i Francisco Torres del Álamo	Francisco Alonso Joaquín Belda	
<i>La alegría de la huerta-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. original i en prosa. RT.4	Enrique García Álvarez i Antonio Paso	Federico Chueca-	Ll: 043/0977 P: 52/225
<i>La chula de Pontevedra-</i> (1928) Sainet, 2 act. un pròleg i 5 quadr. RT.3	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Pablo Luna i Enrique Brú	
<i>La corte de Faraón-</i> (1910) Opereta bíblica, 1 act. 5 quadr. RT.3	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Vicente Lleó	
<i>La estrella Polar-</i> (1930) Esbós de sainet. (11-4-1930**) RT.4	José Fernández Serrano “Caireles”	Pascual Espert	
<i>La Melitona-</i> (1929) Acudit baturro, 1 act. (15-11-1929*) RT.18	Francisco de Torres i Enrique Paso	Jacinto Guerrero	
<i>La pícaro molinera-</i> (1928) Sarsuela, 3 act. 2 quadr. inspirada en una novel·la asturiana. (26-9-1929*) RT.21	Ángel Torres del Álamo i Antonio Asenjo Pérez	Pablo Luna	
<i>La Revoltosa-</i> (1897) Sainet líric, 1 act. RT.3	José López Silva i Carlos Fernández-Shaw	Ruperto Chapí	
<i>La terraza-</i> A punt de sainet, 1 act. (28-2-1930*) RT.29	Joaquín Vela i José L. Campúa	Francisco Alonso	

<i>La verbena de la paloma o El boticario y las chulapas y celos mal reprimidos-</i> (1894) Sainet líric, 1 act. en prosa. RT.13	Ricardo de la Vega	Tomás Bretón	
<i>Las campanas de la gloria-</i> (1929) Sarsuela, 3 act. 7 quadr. prosa. (7-11-1929*) RT.21	Antonio Paso i Antonio Estremera	Ernesto Rosillo	
<i>Las cariñosas-</i> (1928) Historieta picaresca, 1 act. (21-12-1929*) RT.117	Francisco Lozano i Enrique Arroyo	Francisco Alonso I Joaquín Belda	
<i>Las Castigadoras-</i> (1927) Historieta picaresca, 7 quadr. RT.5	Francisco Lozano, Joaquín Mariño i Eduardo Mariño Lozano	Francisco Alonso	090/2105
<i>Los faroles-</i> (1928) Fantasia còmica-líric, 1 act. 5 quadr. RT.16	Enrique Paradas i Joaquín Giménez	Jacinto Guerrero	
<i>Los gavilanes-</i> (1923) Sarsuela, 3 act. 5 quadr. en prosa. RT.5	José Ramos Martín	Jacinto Guerrero	
<i>Los verderones-</i> (1929) A posta còmica-lírica, 1act. 3 quadr. (26-11-1929*) RT.81	Francisco de Torres i Antonio Paso (fill)	Jacinto Guerrero	
<i>Mi mamá política-</i> Sainet líric,1 act. RT.6	Francisco de Torres	Pablo Luna	
<i>Motetes y bulerías-</i> (1924) Esbós de sainet, 1 act. en prosa. RT.11	Diego Valero	Francisco Alonso	
<i>Por si las moscas-</i> (1929) Historieta còmica vodevilesca, 2 act. 8 quadr. i un cartell anunciador. (28-2-1930*) RT.48	Joaquín Vela i José L. Campúa	Francisco Alonso	
<i>Ris-Ras-</i> (1928) Humorada còmica-lírica, 1 act. 3 quadr. 6 aparicions. RT.6	Francisco de Torres i Antonio Paso (fill)	Pablo Luna i Manuel Penella	

1930 TEMPORADA PASQUA. COMPANYIA DE SARSUELA de PEPE ÁNGELES

<i>¡Caray que Nohecita!-</i> (1930?) Comèdia frívola musical. RT.3	Antonio Paso i Manuel Paso	Daniel Montorio	
<i>Cha- Ca- Cha-</i> (1929) Investigació còmica-lírica 1 act. RT.34	J. Silva Aramburu	Manuel Font de Anta	
<i>La estrella polar-</i> (1930) Esbós de sainet. RT.3	José Fernández Serrano “Caireles”	Pascual Espert	

<i>Las Corsarias-</i> (1919) Humorada còmica-lírica, 1 act. RT.6	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Francisco Alonso	024/0521
<i>Las mujeres de la cuesta-</i> (1926) Humorada, 1 act. 4 quadr. RT.6	Antonio Paso i Francisco García Loygorri	Jacinto Guerrero	
<i>Los faroles-</i> (1928) Fantasia còmica-líric, 1 act. 5 quadr. RT.5	Enrique Paradas i Joaquín Giménez	Jacinto Guerrero	
<i>Mi mamá política-</i> Sainet líric,1 act. RT.1	Francisco de Torres	Pablo Luna	
<i>¡Por si las moscas!-</i> (1929) Historieta còmica vodevilesca, 2 act. 8 quadr. i 1 cartell anunciador. RT.11	Joaquín Vela i José L. Campúa	Francisco Alonso	
<i>Sanatorio del amor-</i> (1921) Humorada còmica-lírica. 1 act. 4 quadr. 1 pròleg i apoteosi final. RT.3	José Reverter i José Peris Celda	Enrique Estela	

1930 (MAIG) COMPANYIA DE COMÈDIA LORETO - CHICOTE

<i>Charlestón-</i> (1926) Caricatures escèniques, 3 act. (2-6-1930*) RT.4	Luis de Vargas		
<i>Colasín, "el chico de la cola"-</i> (1926) Sainet, 3 act. 1 epíl. en prosa. (14-6-1930*) RT.3	Enrique Calonge		
<i>De cuarenta y más arriba-</i> (1930) Joguet còmic, 3 act. (28-5-1930*) RT.5	Antonio Fernández Lepina i Ricardo González del Toro		
<i>El cuatrigémino-</i> (1929) Joguet còmic. (6-6-1930*) RT.13	Pedro Muñoz Seca i Pedro Pérez Fernández		
<i>El sofá, la radio, el peque y la hija de Palomeque-</i> (1929) Joguet còmic, 3 act. en prosa. RT.3	Pedro Muñoz Seca i Pedro Pérez Fernández		
<i>Los mozos bien-</i> (1926) Comèdia. 3 act. RT.3	Antonio i José Ramos Martín		
<i>Los que tenemos 50 años-</i> (1930) Farsa còmica, 3 act. en prosa. (24-5-1930*) RT.9	Enrique Reoyo i José Ramos Martín		
<i>Seis pesetas-</i> (1929) Novel·la escènica, 3 act. (14-5-1930*) RT.25	Luis de Vargas		

TEMPORADA 1930/1931 COMPANYIA DE SARSUELA de PEPE ÀNGELES

<i>¡Abajo las coquetas!</i> - (1928) Descubrimient científic, 2 act. seguits, 4 quadr. 1 anunci i 3 entre actes. (31-12-1930*) RT.12	Antonio Paso Díaz i Francisco García Loygorri	Jacinto Guerrero	
<i>Cha-Ca-Cha-</i> (1929) Investigació còmica-lírica 1 act. RT.8	J. Silva Aramburu	Manuel Font de Anta	
<i>!Duro con ellas!</i> - (1930) Sainet, 1 act. 1 quadr. (5-11-1930*) RT.71	Enrique Paradas, Joaquín Jiménez	Jacinto Guerrero	
<i>El gallo-</i> (1930) Vodevil, 2 act. 8 quadr. de E. Joyet (27-2-1931*) RT.29	Francisco Lozano, Enrique Arroyo i Francisco de Torres	Francisco Alonso	
<i>El niño del arroyo-</i> (1931) Esbós de sainet. (21-1-1931**) RT.16	José María López	Leopoldo Magenti	
<i>El país de los tontos-</i> (1930) Travessera amorosa en 2 act. 4 quadr. i diversos entre quadres. (30-10-1930*) RT.126	Enrique Paradas, Joaquín Jiménez	Jacinto Guerrero	
<i>El pobre Valbuena-</i> (1904) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.2	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde i Tomás López Torregrosa	
<i>El sostén de Mercedes-</i> (1931) Humorada còmica-lírica vodevilesca. (13-3-1931**) RT.10	José G. Ibor i Carlos Pérez Moreno	Leo Aguirre	
<i>La bomba-</i> (1930) Historieta, 1 act. (11-2-1931*) RT.31	Francisco Lozano, Enrique Reoyo i Francisco Loygorri	Francisco Alonso	
<i>La rosa del azafrán-</i> (1930) Sarsuela, 2 act. (25-9-1930*) RT.54	Federico Romero i Guillermo Fernández-Shaw	Jacinto Guerrero	
<i>Las guapas-</i> (1931) Passatemps còmic-líric, 2 act. 1 pròleg, 4 quadr. diversos sub-quadres i 1 apoteosi. (30-1-1931*) RT.49	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso i Joaquín Belda	
<i>Los faroles-</i> (1928) Fantasia còmic-líric, 1 act. 5 quadr. RT.4	Enrique Paradas i Joaquín Giménez	Jacinto Guerrero	
<i>Mi novio-</i> Apropòsit còmic en mig acte. RT.11			
<i>¡Por si las moscas!</i> - (1929) Historieta còmica vodevilesca, 2 act. 8 quadr. i 1 cartell anunciador. RT.7	Joaquín Vela i José L. Campúa	Francisco Alonso	

<i>¡Viva la cotorra!</i> - (1928) Andalusada, 1 act. curt, 2 quadr. RT.30	Enrique Paradas, Joaquín Jiménez i Francisco de Torres	Jacinto Guerrero	025/0560
---	--	------------------	----------

1931 TEMPORADA DE PASQUA. COMPANYIA DE COMÈDIA de JOSÉ LATORRE

<i>Carlos II el hechizado</i> - (1872) Drama original, 5 act. verso. RT.3	Antonio Gil de Zárate		009/0197
<i>De mala raza</i> - (1886) Drama, 3 act. prosa. RT.2	José Echegaray		029/0632
<i>El conde de Montecristo</i> - (1902) Drama, 4 act. verso. RT.2	Alejandro Dumas/ adap. Enrique F. Jauregui		094/2189
<i>El crimen de Juan Anderson</i> - (1930) Melodrama nort-americà, 3 act. 9 quadr. original d' Annie Wisse. (15-4-1931* RT.3	Juan G. Olmedilla i Ignacio Rodríguez Grahit		
<i>El cristo moderno</i> - (1904) Drama moral i filosòfic, 5 act. 11 quadr. RT.4	José Fola Igúrbide		
<i>El jorobado</i> - (1876) Drama, 4 act. 10 quadr. RT.2	Juan Belza		089/2073
<i>El septimo cielo</i> - (1930) Drama de la pel·lícula de 1927 d' Austin Strong. RT.2	Antonio F. de Madrid		
<i>El soldado de San Marcial</i> - (1906) Melodrama, 4 act. RT.2	Valentín Gómez i Félix González Llana		057/1317
<i>El soto de los zarzales</i> - (1931) Drama, 3 act. (22-4-1931**) RT.5	José María de la Torre		
<i>Emilio Zola o El poder del genio</i> - (1903) Drama, 6 act. 13 quadr. 1 epíleg. RT.1	José Fola Igúbirde		
<i>La garra</i> - (1914) Drama, 2 act. prosa. RT.4	Manuel Linares Rivas		
<i>La huelga de los herreros</i> - (1914) Monòleg en vers. RT.3	Ricardo J. Catarineu		099/2294
<i>La libertad caída</i> - (1911) Drama tràgic, 5 act. 15 quadr. (segona part d' <i>El sol de la humanidad</i> . RT.1	José Fola Igúrbide		

<i>Magdalena la esposa adúltera-</i> (1915) Melodrama, 6 act. 1 pròleg. Adap. de la novel·la de E. Pérez Escrich. RT.3	Emilio Graells Soler		
<i>Secreto de confesión-</i> (1899) Drama, 1 act. verso. RT.3	Pedro Joaquín Acacio		

1931 (ABRIL) COMPANYIA DE COMÈDIA LORETO - CHICOTE

<i>Cada uno en su casa...</i> - (1925) Proverbi, 3 act. 6 quadr. prosa. (16-5-1931*) RT.3	José Ramos Martín		
<i>Doña Heródes-</i> (1931) Sainet, 3 act. (4-5-1931*) RT.6	Antonio Paso		
<i>La academia-</i> (1930) Joguet còmic, 3 act. (14-5-1931*) RT.4	Enrique García Álvarez i Pedro Muñoz Seca		
<i>Las pobrecitas mujeres-</i> (1930) Comèdia, 3 act. (29-4-1931*) RT.12	Luis de Vargas		
<i>!Me lo daba el corazón!-</i> (1930) Comèdia, 4 act. (7-5-1931*) RT.4	Honorio Mauro		
<i>Que trabaje Rita-</i> (1931) Disbarat còmic, 3 act. (12-5-1931*) RT.4	Antonio Estremera i Rafael García Valdés		
<i>Una mujer simpática-</i> (1931) Comèdia, 3 act. (9-5-1931*) RT.4	José Ramos Martín i Ramón María Moreno		

1931 (JUNY) COMPANYIA DE REVISTES de BLANQUITA POZAS

<i>Aqui hacen falta tres hombres-</i> (1930) Entremés, 1 act. (2-6-1931*) RT.10	Sebastián Franco Padilla	Manuel Penella	
<i>Coiffeur pour dames-</i> Entremés, 1 act. (6-6-1931*) RT.9	Manuel Penella	Manuel Penella	
<i>Ku-Klux-Klan-</i> (1931) Vodevil revistat, 2 act. 11 quadr. (18-6-1931*) RT.6	Manuel Carballeda i Antonio González	Manuel Penella	
<i>La pandilla-</i> (1930) Film sonor, 1 act. (12-6-1931*) RT.7	Bellido i Beltrán	Manuel Penella	
<i>Los pirandones-</i> (1930) Sarsuela, 2 act. (20-6-1931*) RT.2	Sebastián Franco Padilla	Manuel Penella	

<i>¡Viva la República!</i> - (1931) Revista política republicana, 2 act. 11 quadr. (2-6-1931*) RT.28	Manuel Penella	Manuel Penella	
--	----------------	----------------	--

1931 (SETEMBRE) COMPANYIA DE COMÈDIES d'AMALIA DE ISAURA

<i>A Cinco meses vista</i> - Comèdia, 3 act. Original de Jacques Deval. (24-1-1931*)	Cecilio Merino i Victor Gabirondo/adap. espanyola		
<i>El fantasma de la monarquia</i> - Comèdia, act. 1 pròleg. (15-9-1931*)	Gonzalo Delgrás		
<i>El reparto de mujeres</i> - (1931) Charla popular por la ciudadana Rosita Rasco, costurera. (24-1-1931*)	Serafin i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>El último mono o el Chico de la tienda</i> - (1926) Sainet, 3 act. en prosa.	Carlos Arniches		
<i>La de los claveles dobles</i> - (1930) Sainet, en 4 estampes.	Luis de Vargas		
<i>La pluma verde</i> - (1922) Comèdia, 3 act.	Pedro Muñoz Seca i Pedro Pérez Fernández		
<i>Madame Pepita</i> - (1912) Comèdia, 3 act.	Gregorio Martínez Sierra		
<i>Rata de hotel</i> - (1921) Comèdia, 4 act. Original de M. Gerbidon i P. Armont	Eduardo Marquina i R. F. de Torres/ adap. espanyola		
<i>Seis pesetas</i> - (1929) Novel·la escènica, 3 act.	Luis de Vargas		
<i>Una mujer simpática</i> - (1931) Comèdia, 3 act.	José Ramos Martín i Ramón María Moreno		

TEMPORADA 1931/1932 COMPANYIA DE SARSUELA I REVISTES ESPANYOLES d'EDUARDO GÓMEZ

<i>Agua, azucarillos i aguardiente</i> - (1897) Sarsuela, 1 act. RT.4	Miguel Ramos Carrión	Federico Chueca	
<i>Aqui hacen falta tres hombres</i> - (1930) Entremés. 1 act. RT.12	Sebastián Franco Padilla	Manuel Penella	

<i>Campanas a vuelo-</i> (1931) Revista satírica, 2 act. 9 quadr. (6-10-1931*) RT.50	Carlos Larra, Francisco Lozano i Enrique Arroyo	Francisco Alonso	
<i>Déme usted su ropa-</i> (1926) Entremés vodevilesca (31-10-1931*) RT.22	Joaquín Vela		
<i>El diablo con faldas-</i> (1908) Comèdia musical, 1 act. en prosa. RT.6	Sinesio Delgado	Ruperto Chapí	
<i>El país de la revista-</i> (1929) Fantasia humorística, 10 quadr. (18-11-1931*) RT.25	Joaquín Vela i Ramón María Moreno	Ernesto Rosillo	
<i>El país de los tontos-</i> (1930) Travessera amorosa en 2 act. 4 quadr. i diversos entre-quadres. RT.3	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Jacinto Guerrero	
<i>El timo del portugués-</i> (1919) Entremés líric en prosa. (2-2-1932*) RT.27	José Pérez López i Jesús Luengo	Francisco Alonso	
<i>La bomba-</i> (1930) Historieta, 1 act. RT.24	Francisco Lozano, Enrique Reoyo i Francisco Loygorri	Francisco Alonso	
<i>La gente seria-</i> (1907) Sainet líric, 1 act. prosa. RT.2	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	José Serrano	
<i>La guita-</i> (1928) Entremés líric. (16-2-1932*) RT.22	José de Lúcio	Francisco Alonso	
<i>La niña de la Mancha-</i> (1931) Historieta còmica-vodevilesca, 3 act. (27-10-1931*) RT.44	Joaquín Vela i José L. Campúa	Ernesto Rosillo	
<i>Las bribonas-</i> (1908) Sarsuela, 1 act. 5 quadr. RT.7	Antonio Martínez Viergol	Rafael Calleja	
<i>Las castigadoras-</i> (1927) Historieta picaresca, 7 quadr. RT.7	Francisco Lozano, Joaquín Mariño i Eduardo Mariño Lozano	Francisco Alonso	090/2105
<i>Las Leandras-</i> (1931) Passatemp còmic líric, 2 act. 1 pròleg, 5 quadr. 1 apoteosi. (22-1-1932*) RT.89	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	
<i>Las pavas-</i> (1931) Historieta còmica-vodevilesca, 2 act. 8 quadr. (10-12-1931*) RT.70	Joaquín Vela i Enrique Sierra	Ernesto Rosillo	
<i>Las peliculeras-</i> (1931) Pasatemp còmic, 1 act. 8 quadr. (27-11-1931**) RT.24	José Fernández (Caireles)	Pascual Espert Morera i Fernando Obradors	

<i>Los granujas-</i> (1902) Sarsuela, 1 act. 4 quadr. prosa i vers. RT.8	Carlos Arniches i José Jackson Veyán	Joaquín Valverde i Tomás López Torregrosa	
<i>Se necesita una mecanógrafa... fea-</i> (1927) Quadre dècim de la revista moderna en 2 act. <i>Noche loca.</i> (8-1-1932*) RT.38	Joaquín Vela i José L. Campúa	Francisco Alonso	
<i>¡Yo quiero ser guapo!-</i> (1928) Humorada lírica, 1 act. (15-12-1931*) RT.20	Joaquín Vela i Ramón María Moreno	Ernesto Rosillo	

1932 TEMPORADA DE PASQUA. COMPANYIA DE SARSUELA I REVISTES ESPANYOLES d'EDUARDO GÓMEZ

<i>El timo del portugués-</i> (1919) Entremés líric en prosa. RT.17	José Pérez López i Jesús Luengo	Francisco Alonso	
<i>La guita-</i> (1928) Entremés líric. RT.14	José de Lucio	Francisco Alonso	
<i>Las Leandras-</i> (1931) Passatempis còmic líric, 2 act. 1 pròleg, 5 quadr. 1 apoteosi. RT.50	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	
<i>Se necesita una mecanógrafa... fea-</i> (1927) Quadre dècim de la revista moderna en 2 act. <i>Noche loca.</i> RT.2	Joaquín Vela i José L. Campúa	Francisco Alonso	

1932 (ABRIL) COMPANYIA DE COMÈDIES d'AMALIA DE ISAURA

<i>Anacleto se divorcia-</i> (1932) Joguet còmic, 3 act. en prosa. (10-5-1932*) RT.19	Pedro Muñoz Seca i Pedro P. Fernández		
<i>Hombre de presa-</i> (1932) Comèdia, 3 act. en prosa. (20-5-1932*) RT.6	Francisco Serrano Anguita		
<i>Los caballeros-</i> (1931) Comèdia, 3 act. (26-4-1932*) RT.29	Antonio Quintero i Pascual Guillén		
<i>Una mujer simpática-</i> (1931) Comèdia, 3 act. RT.2	José Ramos Martín i Ramón María Moreno		
<i>¡Viva Alcorcón, que es mi pueblo!-</i> (1931) Comèdia, 3 act. (17-5-1932*) RT.2	Francisco Ramos de Castro i Anselmo C. Carreño		

TEMPORADA 1932/1933 COMPANYIA DE SARSUELA I REVISTES ESPANYOLES de LEOPOLDO GIL

<i>¡Canta, Gayarre!</i> - (1932) Historieta còmica sainetera, 1 act. (21-10-1932*) RT.11	Francisco Lozano, Enrique Arroyo	Francisco Alonso	
<i>Gallado y Calavera</i> - (1921) Joguet còmic líric, 1 act. 3 quadr. RT.2	Sebastián Franco Padilla	Bernardino Teres	
<i>La bomba</i> - (1930) Historieta, 1 act. RT.5	Francisco Lozano, Enrique Reoyo i Francisco Loygorri	Francisco Alonso	
<i>La chula de Pontevedra</i> - (1928) Sainet, 2 act. 1 pròleg i 5 quadr. RT.2	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Pablo Luna i Enrique Brú	
<i>La pipa de oro</i> - (1932) Revista lírica d'aventures a mode de pel·lícula sonora, 3 act. (3-2-1933*) RT.85	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Ernesto Pérez Rosillo i Manuel Martínez Mollá	
<i>Las Leandras</i> - (1931) Passatemp còmic líric, 2 act. 1 pròleg, 5 quadr. 1 apoteòsi. RT.55	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	
<i>Mi costilla es un hueso</i> - (1932) Historieta còmica vodevilesca, 1 pròlg, 9 quadr. (17-12-1932*) RT,73	Joaquín Vela i Enrique Sierra	Francisco Alonso	
<i>¿Qué pasa en Cádiz?</i> - (1932) Historieta vodevilesca, 2 act. 8 quadr. (4-11-1932*) RT.58	Joaquín Vela i José L. Campúa	Francisco Alonso	

1933 TEMPORADA DE PRIMAVERA. COMPANYIA DE COMÈDIES NIETO - RODRIGO

<i>El voto femenino</i> - Humorada còmica, 3 act.	José Pérez López		
<i>Guiñapos</i> - Comèdia popular, 3 act. prosa. (15-04-1933**)	Felipe Melià		
<i>Un Señor de horca y cuchillo</i> - Comèdia grotesca, 3 act. prosa.	Ángel Custodio		

1933 (MAIG) COMPANYIA DRAMÀTICA d'ANA ADAMUZ

<i>La Lola se va a los puertos</i> - Obra de teatre, 3 act. vers.	Manuel i Antonio Machado		
<i>Prostitución (La vida en las mancebías)</i> - en vers	Luís Fernández Aldavín		

1933 (SETEMBRE) COMPANYIA LÍRICA ESPANYOLA

<i>El niño del arroyo-</i> (1931) Esbós de sainet. RT.2	José María López	Leopoldo Magenti	
<i>El pobre Valbuena-</i> (1904) Humorada lírica, 1 act. 3 quadr. en prosa. RT.6	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	Joaquín Valverde i Tomás López Torregrosa	
<i>Katiuska, la mujer rusa-</i> (1931) Opereta, 2 act. prosa i vers. RT.2	Emilio González del Castillo i Manuel Martí Alonso	Pablo Sorozábal	
<i>La barbiana-</i> (1930) Sarsuela, 2 act. 3 quadr. vers. (30-9-1933*) RT.16	Rafael Fernández Shaw	Leopoldo Magenti	
<i>La labradora-</i> (1933) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. vers. (20-9-1933*) RT.36	Federico Romero i Guillermo Fernández Shaw	Leopoldo Magenti	Ll: 092/2147 P: 65/274
<i>La rubia del Far-West-</i> (1922) Opereta, 1 act. 3 quadr. RT.8	Federico Romero i Luis German	Ernesto Rosillo	
<i>Molinos de viento-</i> (1910) Opereta, 1 act. 3 quadr. prosa i vers. RT.8	Luis Pascual Frutos	Pablo Luna	

TEMPORADA 1933/1934 COMPANYIA DE SARSUELA I REVISTES ESPANYOLES de LEOPOLDO GIL

<i>¡Con el pelo suelto!-</i> (1933) Humorada pel·liguda amb rulls de vodevil i patilles de revista. 2 act. 13 quadr. (3-3-1934*) RT.34	José Silva Aramburu	José Padilla	
<i>La banda de trompetas-</i> (1896) Sarsuela còmica, 1 act. en prosa. RT.1	Carlos Arniches	Tomás López Torregrosa	
<i>La dolorosa-</i> (1930) Sarsuela, 2 act. RT.2	Juan José Lorente	José Serrano	
<i>La pipa de oro-</i> (1932) Revista lírica d'aventures a mode de pel·lícula sonora, 3 act. RT.6	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Ernesto Pérez Rosillo i Manuel Martínez Mollá	
<i>La reina mora-</i> (1903) Sainet, 3 quadr. RT.1	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero	José Serrano	
<i>Las de Villadiego-</i> (1933) Passatempes còmic-líric. 2 act. (19-12-1933*) RT.81	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	

<i>Las faldas-</i> (1932) Passatemps còmic-líric, 2 act. (18-10-1933*) RT.97	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Ernesto Rosillo	
<i>Las Leandras-</i> (1931) Passatemps còmic líric, 2 act. 1 pròleg, 5 quadr. 1 apoteòsi. RT.11	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	
<i>Las mujeres bonitas-</i> (1933) Humorada lírica, 2 act. 8 quadr. (10-2-1934*) RT.26	Antonio Paso	Francisco Alonso i José Cabas Quiles	
<i>¿Qué pasa en Cádiz?-</i> (1932) Historieta vodevilesca, 2 act. 8 quadr. RT.3	Joaquín Vela i José L. Campúa	Francisco Alonso	

1934 TEMPORADA DE PASCUA. COMPANYIA DE SARSUELA I REVISTES ESPANYOLES de LEOPOLDO GIL

<i>¡Con el pelo suelto!-</i> (1933) Humorada pel·liguda amb rulls de vodevil i patilles de revista. 2 act. 13 quadr. RT.13	José Silva Aramburu	José Padilla	
<i>El barquillero-</i> (1900) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en prosa i vers. RT.2	José López Silva i José Jackson Veyán	Ruperto Chapí	004/0082
<i>La banda de trompetas-</i> (1896) Sarsuela còmica, 1 act. en prosa. RT.1	Carlos Arniches	Tomás López Torregrosa	
<i>La gruta de los suspiros-</i> (1934) Humorada lírica fantàstica, 2 act. 12 quadr. (6-4-1934**) RT.11	José Peris Celda i J. Reverter	Francisco Alonso i Enrique Estela	
<i>Las de Villadiego-</i> (1933) Passatemps còmic-líric. 2 act. RT.6	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	
<i>Las faldas-</i> (1932) Passatemps còmic-líric, 2 act. RT.3	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Ernesto Rosillo	

1935 TEMPORADA DE QUARESMA. GRAN COMPANYIA DE REVISTES d'ARTURO LLEDÓ

<i>Las de los ojos en blanco-</i> (1934) Passatemps còmic-líric, 2 act. 5 quadr. apoteosi. RT.54	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	
<i>La chicharra-</i> (1917) Comèdia lírica, 1 act. RT.1	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Cayo Vela i Enrique Brú	
<i>Las de Villadiego-</i> (1933) Passatemps còmic-líric. 2 act. RT.4	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	

<i>Las de los ojos en blanco-</i> (1934) Passatemps còmic-líric, 2 act. 5 quadr. apoteosi. RT.54	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	
<i>Las Leandras-</i> (1931) Passatemps còmic líric, 2 act. 1 pròleg, 5 quadr. 1 apoteosi. RT.8	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	

1935 (ABRIL) COMPANYIA DE REVISTES I GRANS ESPECTACLES DEL TEATRE CÒMIC DE BARCELONA

<i>Los maridos de Lidia-</i> Aventura interplanetaria de dos marits enganyats en 3 act. 16 quadr. apoteosi final.	José Silva Aramburu	José Padilla	
Mucho Cuidado con Lola- Joguet còmic revistat, 2 act.	Simón Aramburu i Tomás Borrás	José Padilla	

TEMPORADA 1935/1936 COMPANYIA DE REVISTES I GRANS ESPECTACLES DEL TEATRE CÒMIC DE BARCELONA

<i>Las vampiresas-</i> (1934) Passatemps líric, 2 act. (4-10-1935*)	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Ernesto Rosillo	
<i>Las inviolables-</i> Humorada bufa amb anacronismes de revista moderna, 2 act. 8 quadr. apoteosi final, en vers. (25-10-1935*)	José Silva Aramburu	José Padilla	
<i>Las de armas tomar-</i> Revista, 2 act, 12 quadr. un pròleg. (22-11-1935*)	Antonio Paso i Francisco Loygorri	Francisco Alonso	

1936 TEMPORADA PRIMAVERA. COMPANYIA DE COMÈDIA VALENCIANA de PEPE ALBA - EMILIA CLEMENT

<i>Cap i cua-</i> (1936) Apropòsit d'actualitat, 1 pròleg en diverses dotorereries. (11-4-1936**)	José Peris Celda	V. i A. Terol	
<i>Dos paraules no més-</i> (1936) Comèdia, 1 act. (11-6-1936**)	Julián Ribes Arambul		
<i>El vehinat-</i> (1936) Sainet, 1 act. (22-5-1936**)	Ismael Serneguet i Luis Martí		
<i>Els papyrusos-</i> (1936) Camelodrama, 1 pròleg, 2 act. (15-5-1936**)	Sandín Galiana		
<i>Este és el que mana!-</i> (1936) Comèdia, 1 act. (5-6-1936**)	José Juan Alcaraz		
<i>Gavina de port-</i> (1936) Sainet, 2 act. prosa. (5-6-1936**)	José María de la Torre i Miguel Tallada		

<i>José María de la O-</i> (1936) Farsa sonora, 2 act. 2 quadr. prosa, bilingüe i algún que altre ripio. (12-6-1936**)	Vicente Vidal Corella i Alberto A. Carbó		
<i>La bella dona-</i> (1936) Comèdia, 2 act. (23-4-1936**)	Fausto Hernández Casajuana		
<i>Les chiques de hui-</i> (1936) Sainet, 2 act. 2 quadr. en prosa. (2-5-1936**)	Enrique Beltrán		
<i>Pobres millonaris-</i> (1936) Farsa, crítica, sàtira, 3 act. (30-5-1936**)	Rafael Martí Orberà		

1937/1938 COMPANYIA DE REVISTES de JUANITO MARTÍNEZ

<i>Las faldas-</i> (1932) Passatemps còmic-líric, 2 act.	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Ernesto Rosillo	
<i>Las de los ojos en blanco-</i> (1934) Passatemps còmic-líric, 2 act. 5 quadr. apoteosi.	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	

1937 COMPANYIA DE REVISTES d'EDUARDO GÓMEZ

<i>Los faroles-</i> (1928) Fantasia còmica-líric, 1 act. 5 quadr.	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Jacinto Guerrero	
<i>Multiplicar por dos-</i> Passatemps líric.			
<i>Las de Villadiego-</i> Passatemps còmic-líric. 2 act.	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	
<i>Las tocas-</i> (1936) Passatemps còmic líric, 2 act.	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	
<i>Las de los ojos en blanco-</i> (1934) Passatemps còmic-líric, 2 act. 5 quadr. apoteosi.	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	

1939 (DESEMBRE) 1940 (MARÇ) GRAN COMPANYIA D'OPERETA ESPANYOLA I ESPECTACLES MODERNES

<i>Las tocas-</i> (1936) Passatemps còmic líric, 2 act.	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	
<i>Mujeres de fuego-</i> (1935) Fantasia còmica lírica, 2 act. 8 quadr.	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	

<i>Las de los ojos en blanco-</i> (1934) Passatempis còmic-líric, 2 act, 5 quadr. apoteosi.	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	
<i>¡Que se diga por la radio!</i> - (1939)	Emilio González del Castillo i José Muñoz Román	Francisco Alonso	

TEMPORADA 1940/1941 COMPANYIA DE COMÈDIES MUSICALS d'EDUARDO GÓMEZ "Gometes"

<i>Cuidado con las señoras-</i> (1940) Revista musical (*)	Ernesto Polo i Francisco García Loygorri	José Padilla	
<i>El país de los tontos-</i> (1930) Travessera amorosa en 2 act. 4 quadr. i diversos entre-quadres.	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Jacinto Guerrero	
<i>La flor de loto-</i> (1941) Revista musical (*)	Antonio Paso	Francisco Alonso	
<i>La gente seria-</i> (1907) Sainet lírica, 1 act. prosa.	Carlos Arniches i Enrique García Álvarez	José Serrano	
<i>Las faldas-</i> (1932) Passatempis còmic-líric, 2 act.	José Muñoz Román i Emilio González del Castillo	Ernesto Rosillo	
<i>Las Leandras-</i> (1931) Passatempis còmic líric, 2 act. 1 pròleg, 5 quadr. 1 apoteosi.	José Muñoz Román i Emilio González del Castillo	Francisco Alonso	
<i>Las lloronas-</i> (1928) Historieta, 2 act.	Joaquín Vela i José L. Campúa	Francisco Alonso	
<i>Las mujeres de Lacuesta-</i> (1926) Humorada, 1 act. 4 quadr.	Antonio Paso i Francisco García Loygorri	Jacinto Guerrero	
<i>Las tocas-</i> (1936) Passatempis còmic-líric, 2 act.	José Muñoz Román i Emilio González del Castillo	Francisco Alonso	
<i>Los faroles-</i> (1928) Fantasia còmica-líric, 1 act. 5 quadr.	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Jacinto Guerrero	
<i>Vampiresas 1940-</i> Comèdia musical, 2 act. (25-10-1940*)	José Muñoz Román	Ernesto Rosillo i Daniel Montorio	

COMPANYIA DE COMÈDIA CÒMICA d'ANTONIO MURILLO

<i>Anacleto se divorcia-</i> (1932) Joguet còmic, 3 act. en prosa.	Pedro Muñoz Seca i Pedro P. Fernández		
--	---------------------------------------	--	--

<i>¡Déjeme usd que me ria!-</i> (1940) Joguet còmic, 3 act.	José de Lucio		
<i>¡Duro con él...!-</i> Tragicomèdia, 3 act.	Emilio Robel		
<i>El niño ya anda solito-</i> Joguet còmic, 3 act.	Antonio Murillo		
<i>El último mono o el chico de la tienda-</i> (1926) Sainet, 3 act.	Carlos Arniches		
<i>La frescura de la fuente-</i> (1941) Joguet còmic, 3 act.	Pedro Muñoz Seca		
<i>Que hombre tan simpático-</i> (1925) Joguet còmic, 3 act.	Carlos Arniches, Antonio Paso, Antonio Estremera i Luís Linares Becerra		
<i>Que no lo sepa mi tia-</i> Joguet còmic, 3 act.	Rafael P. Manglano		
<i>Su desconsolada esposa-</i> (1924) Joguet còmic, 3 act. adap. de l'obra <i>Un Revillon</i> de P. Verber i H. Crosse.	Antonio Paso i S. Martínez Cuenca		

COMPANYIA DE COMÈDIES de MARY DELGADO

<i>Cancionera-</i> (1924) Poema dramàtic, 3 act.	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>En poder de Barba Azul-</i> Comèdia.	Luisa María Linares		
<i>Los papaitos-</i> Comèdia.	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>Un marido a precio fijo-</i> Comèdia.	Luisa María Linares		

TEMPORADA 1941/1942 COMPANYIA DE COMÈDIES CÒMIQUES d'EDUARDO GÓMEZ "Gometes"

<i>Canción de primavera-</i> Comèdia	Antonio Paso i Emilio Sáez		
<i>Caramba con la marquesa-</i> (1934) Comèdia còmica, 3 act.	Jacinto Capella i José de Lucio		
<i>El difunto es un vivo-</i> (1939) Joguet còmic.	Ignacio F. Iquino i Francisco Prada		

<i>El Otelo de Zamora!</i> - (1941) Farsa còmica, 3 act.	Antonio i Manuel Paso		
<i>La conga</i> - Comèdia	Fernando Vila	Ramón Puig	
<i>¡Que le ahorquen a usted!</i> - (1941) Farsa còmica, 3 act. prosa.	Antonio Paso (fill), Emilio Sáez i Enrique Paso		
<i>Que viene mi marido</i> - (1918) Comèdia, 3 act.	Carlos Arniches		
<i>¡Y vas que ardes!</i> - (1930) Comèdia de males costums, 3act. prosa.	Francisco Ramos de Castro i Manuel López Marín		

COMPANYIA DE COMÈDIA CÒMICA d'ANTONIO MURILLO

<i>Los ladrones somos gente honrada</i> - (1941) Comèdia.	Enrique Jardiel Poncela		
<i>¡Que suerte tienen los granujas!</i> - Comèdia, 3 act. prosa.	Enrique Paradas i Rafael Sepúlveda		

COMPANYIA DE COMÈDIES de RICARDO ALPUENTE

<i>Ave sin rumbo</i> - (1941) Comèdia.	Ricardo Mazo		
<i>El conflicto de Mercedes</i> - (1922) Comèdia, 3 act.	Pedro Muñoz Seca		
<i>El último bravo</i> - (1917) Comèdia teatral.	Pedro Muñoz Seca i Enrique García Álvarez		
<i>Jacinta Beltran</i> - Comèdia, 3 act.	Ricardo Alpuente.		
<i>María Fernández</i> - Comèdia.	Pedro Muñoz Seca i Pedro P. Fernández		
<i>Paréntesis</i> - (1941) Comèdia, 3 act. (03-02-1942*)	Ricardo Alpuente.		
<i>Tambor y cascabel</i> - (1927) Comèdia, 4 act.	Serafín i Joaquín Álvarez Quintero		
<i>Todo para ellas</i> - Comèdia.	Nicolás Marzari		

COMPANYIA DE SARSUELES I OPERETES de MUÑOZ ROMÁN

<i>Doña Mariquita de mi corazón-</i> Opereta en 2 act. (13-03-1942*)	José Muñoz Román	Francisco Alonso	
--	------------------	------------------	--

COMPANYIA D'OPERETES de PEPITA BENAVENT

<i>El asombro de Damasco-</i> (1916) Sarsuela, 2 act.	Antonio Paso. Joaquín Abati i Miguel Roa	Pablo Luna	
<i>El desfile del amor-</i> Opereta.	Amado Estefanía i Cecilia A. Mantua	Federico Cotó.	
La casta Susana- (1911) Opereta alemanya, 3 act.	Jorge Okonkowsky/ adap. José Paz Guerra	Juan Gilbert	
<i>La del manojo de rosas-</i> (1934) Sarsuela, 2 act. 6 quadr.	Anselmo C. Carreño i Francisco Ramos de Castro	Pablo Sorozábal	
<i>La duquesa del tabarín-</i> (1917) Opereta italiana, 3 act.	Bruno Granichstädten/ adap. Emilio González del Castillo i Juan José Cadenas	Leo Bard	
<i>La princesa de la czarda-</i> (1921) Opereta, 3 act.	Leo Stein i Bela Jenbach/ adap. Casimiro Giralt	Emmerich Kálmán	
<i>La viuda alegre-</i> (1905) Opereta, 3 act.	Víctor León i Leo Stein	Franz Lehár	

COMPANYIA D'OPERETES de DORITA LIBERT

<i>La princesa Blanca Nieves-</i> Opereta, 3 act. (23-07-1942*)	Cecilio A. Manlua i Amancio Estefanía	José María Torréns	
---	---------------------------------------	--------------------	--

COMPANYIA DE SARSUELES MODERNES DE GRAN ESPECTACLE de CARLOS GARRIGA

<i>¡Allá películas!-</i> Sarsuela, 3 act.19 quadr. (16-09-1942*)	J. Ávila	Jaime Mestres i Antonio Cabrera	
<i>Multicolor-</i> (1942) Revista. (05-10-1942*)	José Andrés de Prada	José Padilla	

TEMPORADA 1942/1943 COMPANYIA DE COMÈDIES MUSICALS del MESTRE GUERRERO

<i>Déjate querer-</i> Comèdia musical, 3 act.	José Juan Cadenas i Antonio Paso	Jacinto Guerrero	
<i>El mago cosquillas-</i> (1941) Conte infantil.	Enrique Sierra i Joaquín Vela	Jacinto Guerrero	

<i>La calle 43-</i> (1940) Comèdia musical, 3 act. 26 quadr.	Enrique Sierra i Joaquín Vela	Jacinto Guerrero	
<i>La media de cristal-</i> (1943) Sarsuela còmica moderna.	Vela i Sierra	Jacinto Guerrero	

COMPANYIA ITALIANA DE GRANS ESPECTACLES PIER BUSSETI

<i>¡Ellas...siempre ellas!-</i> Comèdia musical de gran espectacle, 2 act. 28 quadr.	Pier Busseti		
--	--------------	--	--

COMPANYIA DE COMÈDIA de ROSITA HERNAN

<i>Angela María-</i> Comèdia, 3 act.	Carlos Arniches		
<i>La chica del gato-</i> (1921) Sainet, 3 act.	Carlos Arniches		
<i>La tonta del bote-</i> (1925) Sainet, 3 act. en prosa.	Pilar Millán Astray		
<i>Tambor y cascabel-</i> (1927) Comèdia, 4 act.	Serafin i Joaquín Álvarez Quintero		

COMPANYIA D'OPERETES I COMÈDIES MUSICALS DEL TEATRE TIVOLI DE BARCELONA

<i>Aventuras en París-</i> Opereta, 3 act. 2 quadr. (12-03-1943*)	Carballo i H. Shlegel	Millöcker i Mackeben adap. E. Bayer	
---	-----------------------	--	--

COMPANYIA ITALIANA DE REVISTES ELECKOVA - TESTA-RE

<i>La sonrisa de las mujeres-</i> Revista de gran espectacle, 2 act. 28 quadr. (30-03-1943*)	Dionigi Chiappo i Martínez Fontela	A. Cabrera i D. Chiappo	
--	------------------------------------	-------------------------	--

COMPANYIA DE GRAN COMÈDIA de LINA SANTAMARÍA - JUAN BERINGOLA

<i>De mala raza-</i> (1886) Drama, 3 act. en prosa.	José Echegaray		029/0632
<i>De muy buena familia-</i> (1931) Comèdia, 3 act. en prosa.	Jacinto Benavente		
<i>La enemiga-</i> (1925) Comèdia dramàtica, 3 act.	Darío Nicomedi/ traduc. Eduardo Marquina		
<i>La llamarada-</i> Comèdia dramàtica, 3 act. (06-04-1943*)	Enrique Kistemackers/ adap. Federico Reparaz		

<i>La mala ley-</i> (1923) Comèdia, 3 act. en prosa.	Manuel Linares Rivas		
<i>Más fuerte que el amor-</i> (1906) Drama, 4 act.	Jacinto Benavente		
<i>Una noche en Estambul-</i> Obra de temàtica policíaca.	Pierre Frondaire		
<i>Siete mujeres-</i>	Adolfo Torrado i Leandro Navarro		

COMPANYIA DE COMÈDIES del MESTRE PADILLA

<i>Nené-</i> Revista.	José Andrés de Prada i Ricardo González del Toro	Padilla i Ferri	
<i>¡Oh!...¡Tiro-liro!</i> - (1943) Comèdia musical, 24 quadr. 1 apoteosi.	J. Silva Aramburu	Padilla i Ferri	

COMPANYIA DE COMÈDIES MUSICALS d'ELADIO CUEVAS

<i>Una semana de amor-</i> (1943) Revista	F. Loygorri i R. Rica	Moraleta	
---	-----------------------	----------	--

COMPANYIA DE COMÈDIES LÍRIQUES de JOSÉ CASÍN

<i>El 13000-</i> Comèdia lírica, 3 act. adap de la pel·lícula.	José Cosín	Braña i Godes	
--	------------	---------------	--

TEMPORADA 1943/1944 COMPANYIA DE REVISTES DEL TEATRE OLIMPIA DE BARCELONA dir. Carlos Garriga

<i>Rumbo al Ruzafa-</i> Revista- (17-09-1943*)	José Andrés de Prada		
<i>Combinado de melodías-</i> Opereta revistada de gran espectacle, 3 act. 26 quadr. (13-10-1943*)	José Andrés de Prada i Iquino	Durán Alemany	
<i>La violetera-</i> Opereta moderna, 22 quadr. (04-11-1943*)	José Andrés de Prada	Padilla i Ferri	
<i>Las bellezas de Hollywood-</i> Revista, 2 act. 21 quadr. (04-12-1943*)	Julio de Ávila	Jaime Mestres	

COMPANYIA D'OPERETES I COMÈDIES MUSICALS del MESTRE ALONSO

<i>Llévame donde tú quieras-</i> (1943) Revista. (23-03-1944*)	Antonio i Manuel Paso	Francisco Alonso	
<i>Luna de miel en el Cairo-</i> (1943) Opereta. (24-02-1944*)	José Muñoz Román	Francisco Alonso	

COMPANYIA LÍRICA del MESTRE SOROZÁBAL

<i>Don Manolito-</i> (1943) Sainet líric, 2 act. 5 quadr.	Luis Fernández de Sevilla i Anselmo Cuadrado	Pablo Sorozábal	
---	--	-----------------	--

GRAN COMPANYIA LÍRICA ESPANYOLA d'EMILIO VENDRELL

<i>Verónica-</i> Sarsuela, 3 act. 5 quadr. vers.	Manuel Rubio i A. García Piris	Juan Dotras Vila	
--	--------------------------------	------------------	--

COMPANYIA ITALIANA DE REVISTES SILVIA DE BETTINI

<i>Cuidado con las mujeres-</i> Revista d'actuacions diverses i skets, 2act. 26 quadr.	Diversos autors	Diversos autors	
--	-----------------	-----------------	--

TEMPORADA 1944/1945 GRAN COMPANYIA LÍRICA DE MADRID

<i>Golondrinas de Madrid-</i> Sainet líric, 2 act.	Luis Fernández de Sevilla	José Serrano	
--	---------------------------	--------------	--

COMPANYIA D'OPERETES I COMÈDIES MUSICALS DEL TEATRE OLIMPIA DE BARCELONA

<i>¡Cinco minutos nada menos!-</i> (1944) Opereta còmica.	José Muñoz Román	Jacinto Guerrero	
<i>Lluvia de besos-</i> (1944) Comèdia musical revistada, 3 act. 19 quadr. (15-10-1944*)	Luis Tejedor i Luís Muñoz Lorente	Jacinto Guerrero	

COMPANYIA LÍRICA DE SARSUELA I SAINET DEL COLISEUM DE MADRID

<i>La canción del Ebro-</i> (1936) Sarsuela, 3 act. 7 quadr. prosa i vers.	Enrique Calonge i Enrique Reoyo	Jacinto Guerrero	
<i>Loza lozana-</i> (1943) Sarsuela, 3 act.	Federico Romero i Guillermo Fernández Shaw	Jacinto Guerrero	
<i>Tiene razón Don Sebastián-</i> (1938) Comèdia lírica 2 act.	Rafael Fernández Shaw	Jacinto Guerrero	

COMPANYIA DE GRANS ESPECTACLES DEL TEATRE ROMEA DE BARCELONA

<i>Melodias para ti-</i> Fantasia lírica, 28 quadr.	J. Andrés de Prada	Padilla i Ferri	
---	--------------------	-----------------	--

COMPANYIA D'OPERETES DEL TEATRE MARAVILLAS DE MADRID dir. ANTONIO PASO

<i>Buscando un millonario-</i> Opereta.	Antonio i Manuel Paso	Daniel Montorio	
---	-----------------------	-----------------	--

<i>El Hombre que las enloquece-</i> (1945) Farsa còmica musical.	Antonio i Manuel Paso	Daniel Montorio	
<i>Tabú-</i> Opereta còmica, 3 act.	Antonio i Manuel Paso	Daniel Montorio	
<i>¡Una mujer imposible!-</i> Opereta còmica, 2 act.	Antonio i Manuel Paso	Daniel Montorio	
<i>Una rubia peligrosa-</i> Comèdia musical, 3 act.	Antonio i Manuel Paso	Daniel Montorio	

COMPANYIA D'ALTA COMÈDIA de LINA YEGROS

<i>La condesa María-</i> Comèdia, 3 act.	Juan Luca de Tena		
<i>La gente dice que dicen...-</i> Poema esceneficat en vers.	E. Cases Lamoye i E. Bayarri		
<i>La mariposa que voló sobre el mar-</i> Drama	Jacinto Benavente		
<i>Sor Angélica-</i> Comèdia dramàtica, 2 act. 1 epíleg, 4 quadr. Adaptació de la pel·lícula del mateix títol interpretada per Lina Yegros.	Valentín Moragos		

COMPANYIA d'EULOGIO VELASCO

<i>Embrujo de amor-</i> Revista.	Emilio Lamany i Ángel Zapata	Julián Benlloch i Manuel Arquelladas	
<i>Las maravillosas-</i> Revista.	Tomás Borrás i Antonio Paso	Soutillo i Vert	

ANY 1946 COMPANYIA DE REVISTES de CARLOS GARRIGA

<i>Tres dias para quererte-</i> Revista. (14-03-1946*)	Francisco Lozano	Francisco Alonso	
--	------------------	------------------	--

COMPANYIA DE REVISTES

<i>De la tierra a Venus-</i> Revista còmica-lírica-ballable, 2 act. 1 pròl. 40 quadr.	J. Valls Romà	Auli	
---	---------------	------	--

COMPANYIA LÍRICA VALENCIANA de VICENTE LLADRÓ

<i>A la vora del riu mare-</i> (1919) Caricatura de revista, 1 act. 4 quadr.	Fausto Hernández Casajuana i Maximilià Thous	Miguel Asensi	082/1920
--	--	---------------	----------

<i>Cuento inmoral</i> - Monòleg.	Jacinto Benavente		
----------------------------------	-------------------	--	--

GRAN COMPANYIA LÍRICA VALENCIANA del MESTRE MAGENTI

<i>La cotorra del mercat</i> - Revista.	Paco Barchino	Leopoldo Magenti	
---	---------------	------------------	--

GRAN COMPANYIA D'OPERETES I REVISTES d'ANTONIO PASO

<i>El hombre que las enloquece</i> - (1945) Farsa còmica musical, 3 act. 17 quadr.	Antonio i Manuel Paso	Daniel Montorio	
--	-----------------------	-----------------	--

<i>Una mujer imposible</i> - Opereta còmica.	Antonio i Manuel Paso	Daniel Montorio	
--	-----------------------	-----------------	--

COMPANYIA DE REVISTES I COMÈDIES MUSICALS DEL TEATRE OLIMPIA DE BARCELONA

<i>Las viudas de alivio</i> - (1946) Comèdia musical.	González del Castillo i Muñoz Román	Francisco Alonso	
---	-------------------------------------	------------------	--

<i>Tres dias para quererte</i> - (1945) Comèdia musical, 2 act.	Francisco Lozano	Francisco Alonso	
---	------------------	------------------	--

ANY 1947 COMPANYIA DE REVISTES FOLKLÒRIQUES del MESTRE AZAGRA

<i>Alegrias de España</i> - Revista folklòrica, 2 act. 17 quadr.	Antonio Paso	J. R. Azagra	
--	--------------	--------------	--

GRAN COMPANYIA VALENCIANA DE REVISTES del MESTRE MAGENTI

<i>La cotorra del mercat</i> - Revista musical.	Paco Barchino	Leopoldo Magenti	
---	---------------	------------------	--

<i>La cria de la cotorra</i> - Revista musical, 30 quadr. (19-06-1947*)	Paco Barchino	Leopoldo Magenti	
---	---------------	------------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES I COMÈDIES OLIMPIA

<i>Tres dias para quererte</i> - (1945) Comèdia musical, 2 act.	Francisco Lozano	Francisco Alonso	
---	------------------	------------------	--

COMPANYIA DE COMÈDIES CÒMIQUES de RICARDO VALOR

<i>Fruta del tiempo</i> - Comèdia còmica, 3 act.	Enrique Beltrán		
--	-----------------	--	--

GRAN COMPANYIA D'OPERETES I REVISTES d'ANTONIO PASO

<i>¡Róbame esta noche!</i> - Fantasía còmica musical, 2 act. (07-11-1947*)	Antonio i Manuel Paso	Francisco Alonso i Daniel Montorio	
--	-----------------------	------------------------------------	--

ANY 1948 COMPANYIA DE COMÈDIES de MANUEL DICENTA

<i>Juan José-</i> (1895) Drama	Joaquín Dicenta		039/0890
--------------------------------	-----------------	--	----------

GRAN COMPANYIA DE REVISTES CÒMIQUES

<i>Me casaré en España-</i> Revista musical.	Antonio González	Blanco	
--	------------------	--------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES I COMÈDIES MUSICALS OLIMPIA

<i>¡24 horas mintiendo!</i> - (1947) Comèdia musical, 2 act. (13-02-1948*)	Francisco Ramos de Castro i Joaquín Gasa	Francisco Alonso	
--	--	------------------	--

GRAN COMPANYIA DE COMÈDIES de MARY DELGADO

<i>La ley de los hijos-</i> Comèdia dramàtica.	Jacinto Benavente		
--	-------------------	--	--

COMPANYIA de TRUDI BORA

<i>¡Puede que si, puede que no!</i> - Revista musical, 2 act. 23 quadr.	Mirian Kleckowa i Juan de Segovia	Jorge Strabeau i Fernando Arquelladas	
---	-----------------------------------	---------------------------------------	--

COMPANYIA ESPANYOLA DE REVISTES de JOAQUIN GASA

<i>¡Taxi...al Còmico!</i> - (1947) Revista musical, 2 act.	José Andrés de Prada i Joaquín Gasa	Francisco Alonso i Antonio García Cabrera	
--	-------------------------------------	---	--

ANY 1949 COMPANYIA DE REVISTES ESPANYOLES de JOAQUIN GASA

<i>Gran Cliper-</i> (1947) Revista espanyola de gran espectacle.	Francisco Ramos de Castro i Joaquín Gasa	Francisco Alonso	
--	--	------------------	--

GRAN COMPANYIA D'OPERETES I REVISTES d'ANTONIO PASO

<i>A la Habana me voy-</i> Revista musical, 3 act. 23 quadr.	Antonio i Manuel Paso	Francisco Alonso i Daniel Montorio	
--	-----------------------	------------------------------------	--

<i>Mi dos maridos-</i> Conflictu còmic conjugal, 3 act.	Antonio i Manuel Paso	Francisco Alonso i Daniel Montorio	
<i>¡Róbame esta noche!</i> - (1947) Fantasia còmica musical, 2 act. 23 quadr.	Antonio i Manuel Paso	Francisco Alonso i Daniel Montorio	
<i>Eres un sol-</i> (1949) Fantasia còmica-lírica, 3 act. 25 quadr. (24-12-1949*)	Antonio i Manuel Paso	Daniel Montorio	

COMPANYIA ESPANYOLA DE REVISTES de JOAQUIN GASA

<i>¡Taxi...al Còmico!</i> - (1947) Revista musical, 2 act.	José Andrés de Prada i Joaquín Gasa	Francisco Alonso i Antonio García Cabrera	
--	-------------------------------------	---	--

GRAN COMPANYIA “ASES DE LA REVISTA”

<i>La blanca y la negra-</i> (1949) Fantasia lírica, 2 act. (08-09-1949**)	José María Beltrán	Pascual Asencio Ruano	
--	--------------------	-----------------------	--

COMPANYIA de MARIANO MADRID

<i>El año pasado sin agua-</i> (1948) Fantasia, 2 act. 34 quadr. 1 pròl.	José Luís Lerena i Pedro Llabrés	Ernesto Pérez Rosillo	
<i>Los Babilonios-</i> Revista, 2 act.	José Fernández Díaz	Ernesto Pérez Rosillo	

ANY 1950 GRAN COMPANYIA ESPANYOLA DE REVISTES de JOAQUIN GASA

<i>Esta noche no me acuesto-</i> (1950) Revista, 2 act. 26 quadr.	José Andrés de Prada i Joaquín Gasa	Antonio García Cabrera	
---	-------------------------------------	------------------------	--

COMPANYIA D'OPERETES CÒMIQUES de MUÑOZ ROMÁN

<i>Moreno tiene que ser-</i> (1950) Sainet de revista, 2 act.	José Muñoz Román i Emilio González del Castillo	Francisco Alonso	
<i>¡Yo soy casado, señorita!</i> - (1948) Opereta còmica, 2 act.	José Muñoz Román	Jacinto Guerrero	

GRAN COMPANYIA DE REVISTES DEL TEATRE CÒMIC DE BARCELONA dir. JOAQUIN GASA

<i>¡Te espero en el Ruzafa!</i> - Revista.	José Andrés de Prada i Joaquín Gasa	Antonio García Cabrera	
--	-------------------------------------	------------------------	--

ANY 1951 COMPANYIA D'OPERETES I REVISTES COLSADA

<i>Las mujeres caprichosas-</i> (1950) Aventura còmica lírica, 2 act. 20 quadr.	Antonio Paso	Vicente Lleó	
<i>Mis dos maridos-</i> (1949) Revista conflicte conjugal, 3 act.	Antonio i Manuel Paso	Pablo Luna i Daniel Montorio	
<i>¡Me gustan todas!-</i> (1951) Humorada còmica revistada, 3 act.	Antonio i Manuel Paso	Francisco Alonso i Daniel Montorio	

COMPANYIA TITULAR D'OPERETES I REVISTES DEL TEATRE LA LATINA DE MADRID

<i>Tres gotas nada más-</i> (1950) Humorada revistada, 3 act.	Enrique Paradas	Jacinto Guerrero	
<i>La blanca doble-</i> (1952) Revista, 2 act. 17 quadr.	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Jacinto Guerrero	
<i>Los Paises Bajos-</i> (1949) Fantasia còmica-lírica, 2 act. 25 quadr.	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Jacinto Guerrero	

GRAN COMPANYIA DE REVISTA DEL TEATRE CÒMIC DE BARCELONA dir. JOAQUIN GASA

<i>Te espero en el Ruzafa-</i> Revista (2º versió)	José Andrés de Prada i Joaquín Gasa	Antonio García. Cabrera	
<i>¡Usd dirá...!-</i> (1951) Fantasia còmica.	José Andrés de Prada i Joaquín Gasa	Antonio García. Cabrera	

ANY 1952 GRAN COMPANYIA DE REVISTES R.Y.M

<i>Una noche fuera de casa-</i> (1952) Revista.	Adolfo Torrado	Ernesto Pérez Rosillo	
<i>Los tres maridos de Eva-</i> (1950) Opereta revistada, 2 act. 12 quadr. 1 apoteosi.	Daniel España i Pedro Llabrés	Daniel Montorio	

GRAN COMPANYIA DE REVISTES de JOAQUIN GASA

<i>De Cuba a España-</i> (1952) Fantasia.	José Silva Aramburu i Joaquín Gasa	Augusto Algueró	
<i>Don Juan Tenorio Sonoro a la americana-</i> (07-01-1952*)	José Zorrilla	José María Torrens	
<i>No te quedés en la puerta-</i> Revista de gran espectacle, 2 act. 30 quadr. (21-01-1952*)	Ochaita i Garsau	Torrens i Solano	

GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>La blanca doble-</i> (1952) Revista, 2 act. 17 quadr.	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Jacinto Guerrero	
<i>Espábleme usted al chico-</i> (1952) Sainet revistat, 2 act. 14 quadr. (23-12-1952**)	Enrique Paradas, Joaquín Jiménez, Francisco de Torres.	Jacinto Guerrero i Manuel Parada (coautor)	

ANY 1953 COMPANYIA DE REVISTES de MUÑOZ ROMAN

<i>A vivir del cuento-</i> (1952) Passatemps còmic-líric, 2 act.	José Muñoz Román	Fernando Moraleda i Manuel Faixá	
--	------------------	----------------------------------	--

COMPANYIA INTERNACIONAL DE REVISTA de JOAQUIN GASA

<i>¡Llegó el ciclón...!-</i> (1952) Revista	José Silva Aramburu i Joaquín Gasa	Augusto Algueró	
---	------------------------------------	-----------------	--

COMPANYIA DE REVISTES “PERBO”

<i>Los Paises Bajos-</i> (1949) Fantasia còmica-lírica, 2 act. 25 quadr.	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez	Jacinto Guerrero	
--	-----------------------------------	------------------	--

COMPANYIA DE REVISTES IZELRRY

<i>Lo que piensan las mujeres-</i> Revista còmica musical.	Ismael Barry	Miguel Benet	
--	--------------	--------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Espábleme usted al chico-</i> (1952) Sainet revistat, 2 act. 14 quadr.	Enrique Paradas, Joaquín Jiménez, Francisco de Torres.	Jacinto Guerrero i Manuel Parada (coautor)	
<i>¡Ki-Ki-Ri-Ki...!-</i> (1953) Sainet revistat, 3 act.	Enrique Paradas, Joaquín Jiménez i Francisco de Torres	Manuel Parada	

NOVA COMPANYIA DE REVISTES de MUÑOZ ROMÁN

<i>¡Salud y pesetas!-</i> (1953) Passatemps còmic-líric, 2 act.	José Muñoz Román	Francisco Alonso i Jacinto Guerrero	
---	------------------	-------------------------------------	--

COMPANYIA DE REVISTES de JOAQUIN GASA

<i>¡Paso al Zorro...!-</i> (1953) Revista musical-	José Iglesias i Joaquín Gasa	Augusto Algueró	
--	------------------------------	-----------------	--

ANY 1954 COMPANYIA DE REVISTES TITULAR DEL TEATRE APOLO DE BARCELONA dir. BONAVIA-MESTRES

<i>¡Una esposa por favor!-</i> (1953) Comèdia musical revistada, 3 act. 17 quadr.	Salvador Bonavia i Jordi Canigó	Jaime Mestres	
<i>Tres suspiros a las seis-</i> (1953) Farsa musical revistada de gran espectacle, 3 act. 18 quadr.	Salvador Bonavia	Jaime Mestres	
<i>Lo que el tiempo se llevó-</i> (1953) Revista.	Salvador Bonavia	Jaime Mestres	

GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>¡Cirilo, que estás en vilo!-</i> (1954) Revista.	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez i Francisco de Torres	Ernesto Rosillo	
<i>Espabileme usted al chico-</i> (1952) Sainet revistat, 2 act. 14 quad.	Enrique Paradas i Joaquín Jiménez i Francisco de Torres	Jacinto Guerrero i Manuel Parada	

COMPANYIA DEL TEATRE LA LATINA DE MADRID

<i>¡La bomba B!-</i> (1954) Revista.	V. Soriano de Andia i L. Díez	Antonio García Cabrera	
<i>¡Aqui te espero!-</i> (1954) Revista còmica, 2 act.	Federico Galindo i José i Luís Díez	Manuel Parada	

GRAN COMPANYIA DE REVISTES de JOAQUIN GASA

<i>¡Todos al Ruzafa!-</i> (1954) Revista. (01-06-1954**)	Joaquín Gasa	Augusto Algueró i Augusto Algueró (fill)	
<i>¡Delirio en el Ruzafa!-</i> Revista. Segona versió de <i>¡Llegó el ciclón!.</i>	José Silva Aramburu i Joaquín Gasa	Augusto Alguero	
<i>¡Tutti frutti!-</i> (1954) Revista	Joaquín Gasa	Augusto Alguero	

COMPANYIA DE REVISTES del MESTRE CABRERA

<i>¡Vamos tirando!-</i> (1954) Revista.	P. Llabrés, Osca i García Torres (cantables)	Antonio Garcia Cabrera	
---	--	------------------------	--

GRAN COMPANYIA DE COMÈDIES MUSICALS I OPERETES de CÈLIA GÁMEZ

<i>Yola-</i> (1954) Opereta de gran espectacle, 2 act. versió renovada.	José L. Sáenz de Heredia i Vázquez Ochando	Quintero i Irueste	
---	---	--------------------	--

ANY 1955 COMPANYIA DE REVISTES

<i>Los lios de Elías-</i> (1954) Fantasia lírica, 2 act.	Adolfo Torrado i Fernando Márquez	Manuel López Quiroga i Segovia	
--	-----------------------------------	-----------------------------------	--

COMPANYIA DE COMÈDIES MUSICALS de JOAQUIN GASA

<i>¡Ay Angelina!-</i> (1955) Versió musical de la farsa de Jardiel Ponceda	Alfonso Paso	Augusto Algeró	
<i>Historia de dos mujeres-</i> (1955) Comèdia musical.	José Muñoz Román	Ernesto P. Rosillo i Daniel Montorio	

COMPANYIA DE REVISTES del MESTRE CABRERA

<i>Una mentira nada más-</i> (1953) Revista.	José Andrés de la Prada i Joaquín Gasa	Antonio G. Cabrera	
<i>¡Mejores no hay!-</i> Fantasia lírica, 2 act.	Francisco Prada i Pedro Llabrés	Antonio G. Cabrera	

COMPANYIA DE REVISTES de MANUEL PASO

<i>¡Tute de reyes!-</i> (1955) Revista.	Antonio i Manuel Paso	Algueró, Azagra, Cofiner i Romo	
<i>Tentación-</i> (1951) Comèdia musical, 17 quadr. 1 pròl.	Antonio i Manuel Paso	Daniel Montorio	
<i>Mujeres de papel-</i> (1954) Fantasia còmica-lírica, 2 act, 26 quadr.	Antonio i Manuel Paso	Daniel Montorio	

GRAN COMPANYIA DE REVISTES d'ANTONIO CASAL-ANGEL DE ANDRÉS

<i>De pillo a pillo-</i> (1955) Comèdia musical, 2 act.	Adolfo Torrado	Daniel Montorio	
<i>¡A lo loco a lo loco!-</i> (1954) Revista, 2 act.	Leandro Navarro i Francisco Prada	José Padilla	

GRAN COMPANYIA DE REVISTES TITULAR DEL TEATRE MARTÍN DE MADRID dir. MUÑOZ ROMAN

<i>Ana María-</i> (1954) Sainet musical.	José Muñoz Román	José Padilla	
--	------------------	--------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>¡Ay que trio!-</i> (1955) Revista.	Serrano de Andía i Torres del Álamo	Ernesto P. Rosillo	
---------------------------------------	-------------------------------------	--------------------	--

ANY 1956 GRAN COMPANYIA DE REVISTES TITULAR DEL TEATRE MARTÍN DE MADRID dir. MUÑOZ ROMÁN

<i>¡A vivir del cuento!-</i> (1952) Passatemps còmic líric, 2 act.	José Muñoz Román	Manuel Faixá i Fernando Moraleda	
--	------------------	----------------------------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>¡Ay que trio!-</i> (1955) Revista.	Serrano de Andía i Torres del Álamo	Ernesto P. Rosillo	
---------------------------------------	-------------------------------------	--------------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES de MUÑOZ ROMÁN

<i>Ana María-</i> (1954) Sainet musical.	José Muños Román	José Padilla	
<i>Maridos odiosos-</i> (1954) Sarsuela, adap. de <i>Periquito entre ellas</i> .	José Muños Román i Emilio González del Castillo	Ernesto P. Rosillo i Fernando Moraleda	

GRAN COMPANYIA DE REVISTES de CARLOS GARRIGA

<i>¡Mi padre! ¡Tu padre! ¡Su padre!-</i> (1956) Revista.	Antonio i Enrique Paso i Joaquín Jiménez	Leopoldo Magenti	
<i>¡Todo para la mujer!-</i> (1956) Revista	Francisco de Prada i Francisco Chavarri Mena	Joaquín Gasca i Ricardo Dorado	

GRAN COMPANYIA DE REVISTES TITULAR DEL TEATRE LA LATINA DE MADRID

<i>Sofia y Loren-</i> (1956) Passatemps revistat, 2 act.	Leandro Navarro	Fernando Moraleda	
<i>¡Que si, que si!-</i> Humorada lírica, 2 act.	José i Luís F. Díez	Daniel Montorio	

GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>¡Ay que loca!-</i> (1956) Revista, 2 act. (20-12-1956*)	Giménez i Allén	Domingo de Laurentis	
--	-----------------	----------------------	--

ANY 1957 GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>¡Ay que loca!</i> - (1956) Revista, 2 act.	Giménez i Allén	D. Laurentis	
<i>¡...qué señora!</i> - (1957) Revista, conflicte còmic conjugal. (22-03-1957*)	Soriano de Andía i Giménez	D. Laurentis	

GRAN COMPANYIA DE REVISTES BLASGA

<i>Cha-Cha-Cha-</i> (1956) Comèdia musical revistada.	Pedro Llabrés i Elías González	Daniel Montorio	
---	--------------------------------	-----------------	--

GRAN COMPANYIA DE COMÈDIES MUSICALS de MANUEL PASO

<i>¡Lo verás...y lo catarás!</i> - Espectacle còmic líric, 2 parts, 22 discs. en prosa i vers.	Antonio i Enrique Paso	Lehemberg i Tony Leblanc	
--	------------------------	--------------------------	--

COMPANYIA DE GRANS ESPECTACLES “¡QUE MUJERES!”

Mujeres o Diosas- Fantasia còmica-lírica.	M. Filos	Dotras Vila, Dolz, Molas i Roca.	
---	----------	----------------------------------	--

COMPANYIA TITULAR DEL TEATRE ROMEA DE BARCELONA

<i>El alma del cuplé-</i> (1957) Comèdia, 2 parts.	Salvador Bonavia	Jaume Mestres	
--	------------------	---------------	--

COMPANYIA DE REVISTES de MARY SAMPERE

<i>Fuentes de amor-</i> Revista.	Carmen Sala i Sanchis	José María Torrens	
----------------------------------	-----------------------	--------------------	--

ANY 1958 GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>¡Castígame!</i> - (1958) Revista, 2 act.	Blanca Flores i Giménez	Daniel Montorio	
---	-------------------------	-----------------	--

COMPANYIA DE REVISTES TITULAR DEL TEATRE APOLO DE BARCELONA dir. JAIME MESTRES

<i>Mi mujer no es mi mujer-</i> (1957) Fantasia còmica-lírica, 2 act. 18 quadr. (06-04-1958*)	Francisco Prada	Jaime Mestres	
<i>Mi viudito se quiere casar-</i> (1957) Revista còmica, 2 act, 17 quadr. (23-04-1958*)	Francisco Prada	Jaime Mestres	

<i>Mujeres en onda corta-</i> Espectacle radiofònic, 2 parts i 30 emissions.	I. Ballesteros	E. Escude	
--	----------------	-----------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES del MESTRE CABRERA - ÀNGEL DE ANDRÉS

<i>Una mujer explosiva-</i> (1958) Comèdia musical, 2 act.	Adolfo Torrado i H. Valdés	Antonio G. Cabrera	
--	----------------------------	--------------------	--

COMPANYIA DE REVISTES de MANUEL PASO

<i>El tren de la felicidad-</i> (1957) Revista.	Manuel Paso	Augusto Algeró	
---	-------------	----------------	--

COMPANYIA DE REVISTES ZORI - SANTOS - CODESO

<i>Lo que quiera mi papá-</i> (1958) Joguet còmic, 2 act.	Manuel Baz	Fernando García Morcillo	
---	------------	--------------------------	--

ANY 1959 PRIMERA GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>¡Bésame!</i> - (1958) Revista còmica musical.	Giménez i Pedro Allén	D. Laurentis	
--	-----------------------	--------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES DEL TEATRE APOLO DE BARCELONA

<i>¡Ay que loca!</i> - (1956) Revista, 2 act.	Giménez i Pedro Allén	D. Laurentis	
<i>Caprichosa-</i> (1959) Revista.	Giménez i Pedro Allén	D. Laurentis	

COMPANYIA DE REVISTES TITULAR DEL TEATRE LA LATINA DE MADRID

<i>¡Bésame con música!</i> - (1958) Revista de jazz.	Prada i Ignacio F. Iquino	Josep Casas Augé	
<i>¡Más mujeres!</i> - (1958) Revista. (14-04-1959*)	Prada i Iquino	Jaime Mestres	

GRAN COMPANYIA DE REVISTES del MESTRE CABRERA

<i>¡Y son...de aupa!</i> - Revista, 2 act. 26 quadr. (05-05-1959*)	Pedro Llabrés i Antonio Gcía Torre	Antonio Gcía Cabrera	
--	------------------------------------	----------------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES “ENRIGAY”

<i>El visón de Lulú-</i> (1959) Revista, 2 act.	M. Pozón i San Julián	Ricardo Freire	
---	-----------------------	----------------	--

COMPANYIA DE REVISTES de JOAQUIN GASA

<i>¡Ritmos de Broadway...!-</i> (1959) Fantasia lírica, 2 act.	J. Gasa, Marcos Bronenberg i Gisa Geert	Augusto Algeró	
--	---	----------------	--

COMPANYIA DE REVISTES CÒMIQUES de MANUEL PASO

<i>¡No seas celoso, Donoso!-</i> Revista còmica musical.	Manuel Paso i Francisco Latorre	Bernalt	
<i>Me casé con tu mujer-</i> Revista còmica musical.	Manuel Paso i Francisco Latorre	Bernalt	

SEGONA GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Y vas... que ardes-</i> Revista. (13-11-1959*)	Blanca Flores i Jiménez	Daniel Montorio i D. Laurentis	
<i>¡A medianoche!-</i> Revista. (17-12-1959*)	Giménez i Allén	D. Laurentis	

ANY 1960 COMPANYIA DE REVISTES de JOAQUIN GASA

<i>¡Arrivederci, Roma!-</i> (1958) Fantasia musical.	Joaquín Gasa	Augusto Algeró	
--	--------------	----------------	--

PRIMERA GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Noches de cabaret-</i> Revista còmica musical.	Giménez i Pedro Allén	D. Laurentis	
<i>¡Llévame contigo!-</i> Revista còmica musical.	Giménez i Pedro Allén	D. Laurentis i Monreal	

COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Una boda con movimiento-</i> Revista. (10-05-1960*)	Manuel Paso i Giménez	D. Laurentis	
<i>¡Ay mamá...que nohecita!-</i> Revista d'intriga còmica conjugal.	Manuel Paso i Giménez	D. Laurentis	

COMPANYIA DE REVISTES LASSO

<i>¡Un lio de faldas!-</i> Revista. (28-10-1960*)	Prada i Iquino	Enrique Escobar	
---	----------------	-----------------	--

COMPANYIA DE REVISTES de MARUJITA DÍAZ

<i>La princesa alegría-</i> Opereta, 2 act.	Llabrés i Perelló	Daniel Montorio	
---	-------------------	-----------------	--

ANY 1961 NOVA GRAN COMPANYIA COLSADA

<i>Las celosas</i> - Revista.	Giménez i Allén	D. Laurentis	
-------------------------------	-----------------	--------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>El negocio de Salomé</i> - (1961) Revista.	Giménez i Allén	D. Laurentis	
<i>Mi esposa, la otra y yo</i> - Revista.	Paso i Giménez	D. Laurentis	

COMPANYIA DE REVISTES d'ALFONSO DEL REAL

<i>¡Eramos pocos y...!</i> - (1961) Revista.	Ángel Echenique i V. Carla	Daniel Montorio i José G. Bernalt	
<i>Ladrón a la fuerza</i> - Revista	Alfonso Suárez	José G, Bernalt	

GRAN COMPANYIA DE REVISTES LASSO

<i>Pobrecitas millonarias</i> - Revista. (06-10-1961*)	A. Paso i Perelló	Montorio i Bernalt	
--	-------------------	--------------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES ZORI - SANTOS - CODESO

<i>Tres eran tres... ¡Los novios de Elena!</i> - Revista.	Manuel Baz	Fernando García Morcillo	
---	------------	--------------------------	--

COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Se necesita un marido</i> - Revista. (22-12-1961*)	Paso i Giménez	D. Laurentis	
---	----------------	--------------	--

ANY 1962 COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>¡Sígueme nene!</i> - Revista.	Paso i Giménez	D. Laurentis	
----------------------------------	----------------	--------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES d'ALFONSO DEL REAL

<i>Los reyes del Oeste</i> - Comèdia musical, 3 act.	C. Morales i A. Suárez	M. Monreal	
--	------------------------	------------	--

PRIMERA GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>¡Locas por él!</i> - (1962) Revista musical.	Giménez i Allén	D. Laurentis	
---	-----------------	--------------	--

COMPANYIA DE TEATRE DRAMÀTIC

<i>El milagro de Ana Sullivan-</i> (1959) Drama, 3 act.	William Gibson/adap. José López Rubio		
---	---------------------------------------	--	--

COMPANYIA DE REVISTES de CARMEN ESBRI

<i>La media naranja-</i> Revista.	Fernando de Sevilla	Moreno Torroba	
-----------------------------------	---------------------	----------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES ZORI - SANTOS

<i>¡Antón Pirulero!-</i> (1962) Sainet còmic. act.	Manuel Baz	Fernando García Morcillo	
--	------------	--------------------------	--

NOVA COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>¡Hijas de mi vida!-</i> (1962) Revista. (18-12-1962**)	Giménez i Allén	D. Laurentis	
---	-----------------	--------------	--

ANY 1963 GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>¡Año nuevo...viuda nueva!-</i> (1962) Revista. (11-01-1963*)	Giménez i Allén	D. Laurentis	
<i>¡Ay que ladrona!-</i> Revista.	Giménez i Allén	D. Laurentis	

GRAN COMPANYIA DE REVISTES del MESTRE CABRERA

<i>¡Boda sin...noche!-</i> Revista. (27-01-1963*)	Blanca Flores i J. Valls	Antonio G. Cabrera	
---	--------------------------	--------------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Espérame en la Luna-</i> Revista. (14-03-1963*)	Giménez i Allén	D. Laurentis	
--	-----------------	--------------	--

COMPANYIA TITULAR DEL TEATRE MARTÍN DE MADRID

<i>El conde de manzanares-</i> (1962) Revista.	José Muñoz Román	Montorio i Méndez Vigo	
<i>¡Que cuadro el de Velázquez esquina a Goya!-</i> Sainet modern.	José Muñoz Román	Fernando Moraleda	

ANY 1964 COMPANYIA DE REVISTES del MESTRE CABRERA

<i>¡Oh, la dulce vita!-</i> Revista, 2 act. 28 quadr.	Leandro Navarro (fill)	Antonio Cabrera i Daniel Montorio	
---	------------------------	-----------------------------------	--

<i>¡Tú...tranquilo!</i> - Revista còmica. (15-04-1964*)	C. Murillo i J. Valls	Antonio Cabrera	
<i>Boda sin noche</i> - (1962) Revista.	Blanca Flores i Juan Valls	Antonio Cabrera	

PRIMERA GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Pepe...¿Qué las das?</i> - Revista. (10-03-1964)	Allén i García	D. Laurentis	
---	----------------	--------------	--

COMPANYIA DE COMÈDIES CÒMIQUES

<i>La Pesca submarina</i> - Fantasia estiuena, 2 act. pròl. i epil.	José María Beltran		
---	--------------------	--	--

ANY 1965 COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Bienvenida Miss Kitty</i> - Revista.	Giménez	D. Laurentis	
<i>Las fascinadoras</i> - Revista còmica i de vodevil.	Giménez	D. Laurentis	

GRAN COMPANYIA DE REVISTES CÒMIQUES

<i>Las 7 niñas de Écija</i> - Revista en dos parts.	Pedro Llabrés i Juan de Azaila	José García Bernalt	
---	--------------------------------	---------------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Mujeres artificiales</i> - Revista còmica fantàstica.	Giménez, Allén i García	D. Laurentis	
--	-------------------------	--------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES IRIS

<i>Una mujer despechada</i> - Revista.	Manuel Paso	Montorio i Cofiner	
--	-------------	--------------------	--

ANY 1966 GRAN COMPANYIA DE REVISTES de QUETA CLAVER

<i>¡No lo cuente por favor!</i> - Revista.	Camilo Murillo Sanmartín	Federico Moreno Torroba	
--	--------------------------	-------------------------	--

PRIMERA GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA TITULAR DEL TEATRE APOLO DE BARCELONA

<i>Las noches de Heródes</i> - Revista.	Giménez, Allén i García	Laurentis	
---	-------------------------	-----------	--

COMPANYIA DE REVISTES COLSADA TITULAR DEL TEATRE LA LATINA DE MADRID

<i>Dos maridos para mi-</i> (1965) Revista.	Arana i Giménez	Laurentis i Dolz	
<i>¡Quiero ser mamá!</i> - Revista còmica.	Arana i Giménez	Laurentis i Dolz	

GRAN COMPANYIA DE REVISTES de CÉLIA GÁMEZ

<i>Mami, llévame al colegio-</i> Revista, versió moderna de <i>Las Leandras</i> .	José Muñoz Román	Francisco Alonso	
---	------------------	------------------	--

NOVA COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>¡Ay que viuda!</i> - Revista.	Arana i Giménez	Laurentis i Dolz	
----------------------------------	-----------------	------------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Las Intocables-</i> (1966) Revista. (20-12-1966*)	Giménez	Laurentis i Dolz	
--	---------	------------------	--

ANY 1967 PRIMERA GRAN COMPANYIA TITULAR DE REVISTES COLSADA

<i>¡¡Moisés, como te ves!!-</i> (1967) Revista.	Giménez, Allén i García	Laurentis i Dolz	
---	-------------------------	------------------	--

NOVA COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Se traspasa Señora-</i> (1967) Revista còmica.	E. Arana i Giménez	Laurentis i Dolz	
---	--------------------	------------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTA VALENCIANA

<i>All i pebre i ensalà-</i> (1967) Revista valenciana, 2 act. 22 quadr. (21-04-1967**)	Alfredo Sandín Galiana	Ramón Puig i Enrique Clérigues	
---	------------------------	--------------------------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>¡Me tienes loca, Manolo!</i> (un cordobés de ida y vuelta)- (1967) Revista còmica d'ambient torero en vodevil.	Arana i Giménez	Laurentis i Dolz	
<i>Las sospechosas (o maridos con novias)-</i> (1967) Revista.	Arana i Giménez	Laurentis i Dolz	

GRAN COMPANYIA DE REVISTES BELMONTE

<i>¡Matrimonio a la inglesa!</i> - (1967) Revista.	José Manuel Iglesias i Roque Belmonte	Fernando G. Morcillo	
--	---------------------------------------	----------------------	--

COMPANYIA DE REVISTES TITULAR DEL TEATRE LA LATINA DE MADRID

<i>¡Y parecía tonta!</i> - (1966) Revista.	Arana i Giménez	Dolz	
--	-----------------	------	--

ANY 1968 GRAN COMPANYIA DE REVISTA VALENCIANA

<i>¡Si en vols més...para el Cabás!</i> - Revista valenciana, 2 act. 27 quadr. (19-01-1968**)	Alfredo Sendín Galiana	Enrique Clérigues	
<i>Bomba va!</i> - Revista valenciana, 2 act. (26-04-1968**)	Fausto Hernández Casajuana	Leopoldo Magenti	

PRIMERA COMPANYIA DE REVISTES COLSADA TITULAR DEL TEATRE APOLO DE BARCELONA

<i>Valeriano tiene eso</i> - (1968) Revista.	Giménez, Allén i García	Dolz	
--	-------------------------	------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Curvas peligrosas</i> - (1967) Revista còmica.	Giménez i Ortega	Dolz	
<i>Tres mujeres para mi</i> - (1968) Revista còmica, 2 act. 21 quadr.	Luis Fernández Sevilla i Luís Tejedor	Dolz	

COMPANYIA DE COMÈDIES MUSICALS

<i>¡Ay, molinera!</i> - (1967) Comèdia musical, 2 act. 6 quadr. basada en la novel·la <i>El sombrero de tres picos</i> . (08-10-1968*)	Juan Ignacio Luca de Tena	Fernando Moraleda	
--	---------------------------	-------------------	--

COMPANYIA DE REVISTES COLSADA TITULAR DEL TEATRE LA LATINA DE MADRID

<i>La rompeplatos</i> - (1967) Revista còmica.	Arana i Giménez	Dolz	
--	-----------------	------	--

COMPANYIA DE REVISTES COLSADA TITULAR DEL TEATRE MARTÍN DE MADRID

<i>Trasplante de matrimonios</i> - (1968) Revista còmica.	Arana i Giménez	Dolz	
---	-----------------	------	--

ANY 1969 NOVA COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Un marido provisional-</i> (1968) Revista conflicte còmic conjugal.	F. Prada i Giménez	Jaime Mestres	
--	--------------------	---------------	--

COMPANYIA DE REVISTES de MARUJITA DÍAZ

<i>Si Eva fuera española-</i> Super espectacle musical.	A. Quintero, R. de León i J. M. Arozamena	Gregorio García Segura	
---	---	------------------------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA TITULAR DEL TEATRE APOLO DE BARCELONA

<i>¡Esta noche...si!</i> - (1969) Revista.	Giménez, Allén i García	Dolz	
<i>Mi marido es un tormento-</i> (1969) Revista còmica.	A. Ortega i Giménez	Dolz	

COMPANYIA DE COMÈDIES CÒMIQUES VALENCIANES

<i>Pare vosté la burra, amic!</i> - (1928) Farsa còmica, 2 act. prosa.	Felipe Melià		
<i>Hasta mai!</i> - Viatge còmic, 1 act. 1 pròl. i apoteosi.	J. López Català (13-06-1969**)		

PRIMERA COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>La chica del barrio-</i> (1968) Revista.	Arana i Giménez	Dolz	
---	-----------------	------	--

COMPANYIA DE REVISTES COLSADA TITULAR DEL TEATRE LA LATINA DE MADRID

<i>Las corsarias-</i> (1969) Revista. Nova versió actualitzada de l'obra original de Paradas, Giménez i Alonso (1919).	Luís Tejedor i Giménez	Francisco Alonso	
--	------------------------	------------------	--

ANY 1970 NOVA COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Estoy que se me rifan-</i> (1970) Revista.	F. Arana i Giménez	Dolz	
<i>¡Las satánicas!</i> - (1970) Revista.	F. Arana i Giménez	Dolz	

PRIMERA GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Mimosa-</i> Revista. (25-02-1970*)	Giménez, Allén i García	Dolz	
---------------------------------------	-------------------------	------	--

COMPANYIA TITULAR DE REVISTES DEL TEATRE RUSSAFA

<i>¡Cirilo, que estas en vilo!-</i> (1954) Revista, versió actualitzada de <i>La pipa de oro</i> .	Paradas i Giménez	Rosillo	
--	-------------------	---------	--

COMPANYIA d'ALEJANDRO ULLOA

<i>Las chicas-</i> (1970) Comèdia.	Jean Marsan/ adap. Jesús M. Arozamena		
------------------------------------	---------------------------------------	--	--

COMPANYIA DE COMÈDIES CÒMIQUES de MANUEL COLLADO

<i>Acelgas con champany-</i> Comèdia.	Roberto Romero		
---------------------------------------	----------------	--	--

PRIMERA GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA TITULAR DEL TEATRE LA LATINA DE MADRID

<i>La chica del surtidor-</i> (1970) Revista còmica.	E. Arana i Giménez	Dolz	
--	--------------------	------	--

COMPANYIA de RICARDO HURTADO

<i>¡¡Anda idiota, cástate!!-</i> (1969) Comèdia còmica, 2 act.	Alfonso Paso		
--	--------------	--	--

COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Las castigadoras-</i> (1970) Revista de vodevil. Nova versió de l'obra original de Lozano, Merino i Alonso (1926)	Luis Tejedor	Francisco Alonso	
--	--------------	------------------	--

ANY 1971 GRAN COMPANYIA DE COMÈDIES CÒMIQUES d'ANTONIO GARISA

<i>El refugio-</i> (1939) Comèdia, 3 act.	Pedro Muñoz Seca		
---	------------------	--	--

COMPANYIA de PAQUITO DE OSCA

<i>Secuestro de un fontanero-</i> Disbarat vodevilesc amb tocs de sainet.	Hugo Chiriamonte	M. Ponzón	
---	------------------	-----------	--

PRIMERA COMPANYIA DE REVISTES COLSADA TITULAR DEL TEATRE APOLO DE BARCELONA

<i>Llévame a París-</i> (1971) Revista de gran espectacle.	Allén i García	Dolz	
--	----------------	------	--

COMPANYIA de RICARDO HURTADO

<i>Antonio y sus alegres noches-</i> Comèdia, 1 act.	Alfonso Paso		
--	--------------	--	--

COMPANYIA DE COMÈDIES

<i>La idea fija-</i> Comèdia, 2 act. 5 quadr.	Juan José Alonso Millán		
---	-------------------------	--	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>La chica del surtidor-</i> (1970) Revista còmica, 2 act.	Aranda i Giménez	Dolz	
---	------------------	------	--

NOVA COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>¡Un marido, por favor!-</i> (1971) Revista còmica.	E. Arana i Giménez	Dolz	
---	--------------------	------	--

COMPANYIA CÒMICA de CARLOS ARNICHES

<i>Julietta tiene un desliz-</i> (1971) Comèdia d'embolic, 2 act.	Julio Mathias		
---	---------------	--	--

COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Blas, ¿qué las das?-</i> (1971) Joguet còmic.	Giménez, Allén i García	Dolz	
--	-------------------------	------	--

ANY 1972 COMPANYIA DE REVISTES ZORI-SANTOS - CÉLIA GÁMEZ

<i>El último de Filipinas-</i> (1971) Revista.	Manuel F. Baz	Fernando G. Morcillo	
--	---------------	----------------------	--

COMPANYIA de RICARDO HURTADO

<i>La casa de las chivas-</i> (1968) Drama.	Jaime Salóm		
---	-------------	--	--

COMPANYIA d'ARTURO FERNÁNDEZ

<i>Todo empezó por una manzana-</i> Comèdia, 2 act.	Rafael Richart		
---	----------------	--	--

COMPANYIA de PILAR DE MOLINA

<i>De signo Sagitario-</i> Comèdia, 2 act.	Pilar de Molina		
--	-----------------	--	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES COLSADA

<i>Venus de fuego-</i> (1972) Revista còmica fantàstica.	Giménez, Allén i García	Dolz	
--	-------------------------	------	--

GRAN COMPANYIA DE REVISTES d'ADDY VENTURA

<i>Y esta noche, ¿qué?</i> - Revista.	Alfonso Paso	Daniel Montorio	
---------------------------------------	--------------	-----------------	--

COMPANYIA DE VODEVIL de LUIS NONELL

<i>Las mujeres de mi marido-</i> Vodevil, 2 act.	Armando Matias Guiu		
--	---------------------	--	--

COMPANYIA DE COMÈDIES d'ANTONIO OZORES - LILI MURATI

<i>Una noche en su casa, señora-</i> Comèdia, 3 act.	Jean de Letraz/adap. A. Ruiz Funes		
--	------------------------------------	--	--

COMPANYIA d'ELISA RAMÍREZ

<i>Réquiem por una vampiresa-</i> (1964) Comèdia.	Fernando Martínez Beltrán		
---	---------------------------	--	--

COMPANYIA DE REVISTES ZORI-SANTOS I LINA MORGAN

<i>Un, dos, tres...cásate otra vez-</i> Revista còmica, 2 act. (22-12-1972**)	M i F. Baz i T. Delgado	Fernando G. Morcillo	
---	-------------------------	----------------------	--

ANY 1973 COMPANYIA DE TEATRE de QUETA CLAVER

<i>La noche de los cien pájaros-</i> (1972) Drama, 2 act.	Jaime Salóm		
---	-------------	--	--

NOVA COMPANYIA DE REVISTES COLSADA TITULAR DEL TEATRE LA LATINA DE MADRID

<i>¡Pio, tú serás mio!</i> - (1972) Revista còmica.	Arana i Giménez	Dolz	
---	-----------------	------	--

COMPANYIA DE TEATRE DÍAZ - ESTEBANEZ

<i>Mis queridas amantes-</i> (1970) Vodevil.	R. Lamoureux/adap. L. Tejedor		
--	-------------------------------	--	--

COMPANYIA INTERNACIONAL DE VODEVIL de RICARDO ESPINOSA

<i>Esta noche...no se duerme-</i> Vodevil.	Hugo Chiriamonte		
--	------------------	--	--

COMPANYIA DE COMÈDIES VALENCIANES

<i>Un fill en col·laboració</i> - Farsa, 2 act.	José María Beltrán Pérez		
---	--------------------------	--	--

3. LLISTAT OBRES I PARTITURES SENSE NOM D'AUTOR AL LLEGAT CULLA

OBRA	AUTOR/S	MÚSICA	SIGNATURA
<i>A cartas vistas-</i> (1894) Comèdia dramàtica, 1 act. Font doc. Fons Culla, D07/024, rebut Galeria Lirica Dramàtica d'Eduardo Hidalgo (27-01-1894).	Francisco Flores García		Ll: 078/1804
<i>Alto el fuego-</i> (1886) Joguet còmic, 1 act. en prosa. Representada al T. Russafa durant la temporada 1893/1894. Font doc. UNC, archive.org.	Eduardo Jackson Cortés		Ll: 078/1786
<i>Avans de la prosesó-</i> (1901) Sainet líric bilingüe, 1 act. en prosa. Font doc. Fons Culla, sols es conserva la partitura, hem localitzat el llibret a la HMV, MG/2(19).	José Ángeles i Enrique Burgos	José Fayos	P: 36/148
<i>Barres de ferro y de sang-</i> Estrenada al T. Russafa durant la temporada 1879/1880. Font doc. BVD, bivaldi.gva.es, <i>Los fills de la morta-viva</i> de Constantí Llombart.	Rafael Torromé i Ros		Ll: 037/0837
<i>Barba Azul-</i> òpera bufa, 3 act. en vers. Font doc- UNC, archive.org.	Enrique Meilhac i Ludovico Halevy, arran. a l'escena espanyola.	Offenbach	Ll: 037/0836
<i>Boigs fan billets-</i> (1878) Modisme, 1 act. en vers català. Estrenat al T. Princesa de València el 19-03-1878. Font doc. R. Arús, Teatre Complet III, ed. Magí Sunyer (2020) cervantesvirtual.com.	Rosend Arús i Arderiu		Ll: 114/2741
<i>Bola 30-</i> (1887) Joguet còmic líric, 1 act. en vers. Font doc. UNC, archive.org.	José Jackson Veyán	Manuel Nieto	P: 62/269
<i>Bomba va!-</i> (1968) Fantasia folklòrica valenciana en dos parts. Estrenada al T. Russafa el 26-04-1968 per la Companyia de Revista valenciana. Font doc. CDEIVC, Fons Casajuana, sig. 116-118 (116)	Fausto Hernández Casajuana	Leopoldo Magenti	P: 64/272
<i>Bou Amena!-</i> (1881) Sainet. Estrenat al T. Russafa 01-12-1881. Font doc. BVD, bivaldi.gva.es, <i>Los fills de la morta-viva</i> de C. Llombart.	Josep Frambuena		Ll: 043/0961
<i>Cabeza de chorlito-</i> (1886) Comèdia, 3 act. en prosa. Font doc. UIUCH, archive.org.	Théodore Barrière i Ed Gondinet, arran. Eusebio Blasco Soler		Ll: 017/0378

<i>Cachupin en Catarrocha-</i> (1882) Sainet líric bilingüe, 1 act. en prosa i vers. Escrita i dedicada expressament a l'actor sr. Iborra. Estrenada al T. Russafa 01-11-1882. Font doc. BNE, <i>Un siglo de teatro valenciano, materiales para su estudio</i> , S. Guastavino,, henerotecadigital.bne.es	Rafael María Liern	Eduardo Giménez	Ll: 107/2458 P:58/259
<i>Candidato a consechal-</i> (1897) Comèdia , 2 act. en prosa. Estrenada al T. Russafa el 12-02-1897 en el benefici de l'actor Manuel Llorens. Font doc. Diari <i>Las Provincias</i> .	Joaquin Payà		Ll: 113/2706
<i>Carmela-</i> Paròdia-lírica de l'òpera <i>Carmen</i> , 1 act. 3 quadr. Representada al T. Russafa durant la temporada 1910/1911. Font doc. Biblioteca virtual Miguel de Cervantes, cervantesvirtual.com	Salvador García Granés	Tomás Reig	P: 56/247
<i>Curriya-</i> (1883) Sarsuela, 1 act. en vers. Font doc. UNC, archive.org .	Julián Andrade	Manuel Fernández Caballero	P: 64/273
<i>De mal en pichor-</i> (1881) Peça , 1 act. en vers. Estrenada al T. Russafa. Font doc. BNE, <i>Un siglo de teatro valenciano, materiales para su estudio</i> , S. Guastavino,, henerotecadigital.bne.es .	Juan Colom i Sales (al llibret manuscrit conservat al llegat Culla esta signat amb el nom de "Chuano")		Ll: 033/0760
<i>Del porrat de Sant Antoni a les torres de Serrans-</i> (1887) Comèdia bilingüe, 2 act. en vers. Font doc. Fons de teatre valencià de la Biblioteca Bas Carbonell. no. 446-448, ed. Ajunt. València.	Eduardo Escalante Feo		Ll: 033/0765
<i>Don Benito Pantoja-</i> (1885) Sarsuela, 2 act. en prosa. Font doc. UNC, archive.org .	Carlos Olona	Manuel Nieto	P: 41/172
<i>Don Carlos de Austria-</i> (1834/1841) Assaig dramàtic, 3 quadr. i varietat de metres. Font doc. UNC. archive.org .	B. C		Ll: 073/1673
<i>Dos tenorios del dia-</i> (1881) Joguet còmic líric, 1 act. en prosa. Font doc. BNE, sig. MSS/14131/4.	Rafael Bolumar	Ángel Rubio	P: 19/078
<i>El amor está en peligro-</i> (1924) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. Estrenada al T. Russafa el 26-04-1924. Font doc. CDEIVC. Fons Casajuana, sig. 032-038(34).	Fausto Hernández Casajuana i Federico M. Miñana	Leopoldo Magenti	P: 09/035
<i>El diablo verde-</i> (1887) Sarsuela de màgia, 3 act. Estrenada al T. Russafa el 24-03-1887. Font doc. <i>Almanaque Las Provincias</i> (1888) i Fons Culla, escriptura de venda, caixa. D04/006.	Carlos Caimes Ceballos i Juan Fco. de Alba	Manuel Penella i Vicente Peydró	Ll: 007/0141
<i>El esclavo de Valencia-</i> (1883) Drama, 2 act i 1 pròleg. Font doc. Fons Culla D04/005.	Ricardo Mateos García		Ll: 093/2183

<i>El frac nuevo-</i> (1876) Joguet còmic, 1 act. en prosa. Representat al T. Russafa durant la temporada 1893. Font doc. Fons Culla, caixa. D07/024. Rebut Galeria Lirica-Dramàtica E. Hidalgo,(01-02-1893).	Manuel Matoses		Ll: 053/1162
<i>El gallet de Fabareta-</i> (1892) Joguet còmic líric. Font doc. Fons de Teatre valencià de la Biblioteca Bas Carbonell, no. 269. Ajunt. València.	José Campos Martí	Vicente Peydró	P: 07/029
<i>El gorrión-</i> (1897) Monòleg en vers. Font doc. <i>Almanaque Las Provincias</i> , 1898,«Los teatros de Valencia, Teatro Ruzafa» p. 234.	José María de la Torre		Ll: 076/1734
<i>El Hércules de los mares-</i> (1880) Drama, 3 act. Font doc. Fons Culla, escriptura de venda, caixa. D04/006.	Francisco de Alba i Rizo		Ll: 046/1019
<i>El marquesito-</i> (1891) Sarsuela, 1 act. en vers. Font doc. Biblioteca Digital de Castilla i Lleó, bibliotecadigital.jcyl.es .	Felipe Pérez i Juan García Català	Ángel Rubio	P: 56/244
<i>El millor escut-</i> (1880) Sainet en vers. Estrenat al T. Russafa el 01-12-1880. Font doc. BNE, <i>Un siglo de teatro valenciano, materiales para su estudio</i> , S. Guastavino,, henerotecadigital.bne.es .	Juan Colom i Sales		Ll: 065/1492
<i>El niño-</i> (1859) Sarsuela, 2 act. Font doc. UNC, archive.org .	Mariano Pina	Francisco Asenjo Barbieri	P: 11/044
<i>El que mencha de baldraga-</i> (1891) Joguet bilingüe, 1 act. en vers. Estrenat al T. Russafa el 27-01-1891. Font doc. Diari <i>Las Provincias</i> .	Francisco Barber Bas		Ll: 065/1494
<i>El reloj de Lucerna-</i> (1894) Sarsuela, 3 act. 5 quadr. en vers. Font doc. UNC, archive.org .	Marcos Zapata	Pedro Miguel Marqués	P: 56/253
<i>El rey de les criailles-</i> (1872) Peça de costums valencianes, 1 act. en vers. Font doc. BVD, bibaldi.gva.es , Col·lecció completa de les obres d'Eduard Escalante, ed. F. Doménech.	Eduardo Escalante Mateu		Ll: 067/1590
<i>El sol de Russafa-</i> (1861) Sarsuela, 1 act. en vers. Font doc. HMV. sig. MG/156 (5)	Francesc Palanca i Roca	Juan García Català	P: 13/056
<i>El último chulo-</i> (1899) Sainet líric de costums madrilenyes. Representada al T. Russafa durant la temporada 1919/1911. Font doc. UNC. archive.org .	Carlos Arniches i Celso Lucio	Tomás López Torregrosa i Joaquín Valverde	P: 56/248

<i>El vermouth de Nicomedes-</i> (1885) Sarsuela, 1 act. Font doc. UNC, archive.com.	Vicente García Valero	Jerónimo Giménez	P: 15/069
<i>Enmendar la plana a Dios-</i> (1878) Paset inversemblant amb rivets filosòfics, 1 act. en vers. Font doc. Hathitrust, Digital Library, hathitrust.org.	Eduardo Zamora Caballero		Ll: 082/1927
<i>En Sevilla está el amor-</i> (1912) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. arran. de la sarsuela <i>El barbero de Sevilla</i> . Font doc. Llibret en Abebooks.co.uk.	Enrique López Marín de Insausti	Giacomo Rossini	P: 05/021
<i>Entre mi mujer y el negro-</i> (1859) Sarsuela-disbarat, 2 act. Font doc. UNC, archive.org.	Luis de Olona	Francisco Asenjo Barbieri	Ll: 105/2402 P: 40/163
<i>Flamencos y peteneras-</i> (1885) Joguet còmic bilingüe, 1 act. en vers. Estrenada al T. Russafa el 23-01-1885. Font doc. <i>Vicente Peydró Díez y las primeras zarzuelas en el cine español</i> , José S. Blasco Magraner.	Vicent Peydró	Vicent Peydró	Ll: 029/0638 P: 37/151
<i>Gajes del ofici-</i> (1881) Comèdia, 2 act. Estrenada al T. Russafa. Font doc. BNE, <i>Un siglo de teatro valenciano, materiales para su estudio</i> , S. Guastavino,, henerotecadigital.bne.es .	José Mamano Piquer		Ll: 067/1588
<i>Gigantes y cabezudos-</i> (1898) Sarsuela còmica, 1 act. 3 quadr. en vers. Font doc. UIUCH, archive.org.	Miguel Echegaray	Manuel Fernández Caballero	P: 49/203
<i>Hay entresuelo-</i> (1877) Joguet, 1 act. en prosa. Representada al T. Russafa durant la temporada 1893/1894. Font doc. UNC, archive.org.	José Estremera		Ll: 045/1009
<i>Jaime el soberbio-</i> (1894) Llegenda, 8 quadr. Font doc. Fons Culla, caixa. D07/024, rebuts drets d'autor del mateix autor, del 12 al 14-01-1894.	Samuel Aguado		Ll: 034/0779
<i>Juan de Dios-</i> (1919) Sarsuela, 1 act. 3 quadr. en prosa. Estrenada al T. Russafa el 10-12-1919. Font doc. Diari <i>El Pueblo</i> , 11-12-1919. bivaldi.gva.es.	José Ángeles	Miguel Asensi	P: 03/010
<i>La avarisia romp el sac-</i> Joguet, 1 act. en vers. Font doc. BVD, bivaldi.gva.es, <i>Los fills de la morta-viva</i> de C. Llombart.	Joan Colom i Sales	Monfort	P: 42/176
<i>La carrera del suplicio o La Diosa Razón-</i> Melodrama, 4 act. Font doc. Fons Culla, caixa.D04/006, escriptura de venda.	Juan de Alba		Ll: 085/1996

<i>La cruz blanca-</i> (1888) Sarsuela de gran espectacle, 1 act. 5 quadr. en prosa i vers. Font doc. UNC, archive.org.	Guillermo Perrín i Miguel de Palacios	Apolinar Brull	P: 42/175
<i>La daga de Alfonso XI-</i> (1879) Drama històric, 2 act. en vers. Font doc. UNC, archive.org.	Francisco Macarro		Ll: 079/1839
<i>La esclava de su deber-</i> (1851) Drama, 3 act. en vers. Font doc. UNC, archive.org.	Juan de la Rosa González		Ll: 072/1653
<i>La expiación de un crimen-</i> (1862) Drama, 3 act. 1 pròl. en vers. Font doc. BNE, sig. MSS/14237/5	Serafín Mata Oneca		Ll: 070/1621
<i>La peste de Otranto-</i> (1884) Drama, 3 act. Font doc. Hathitrust, babel hathitrust.org.	José Echegaray		Ll: 048/1062
<i>La primera nit de maig-</i> Font doc. Fons Culla, Caixa D04/006, escriptura de venda.	Rafael Torromé i Ros		Ll: 036/0824
<i>La tertulia de Colau o Pataques y caragols-</i> (1867) Quadre de costums valencianes en mànegues, 1 act. Font doc. Fons de teatre valencià de la Biblioteca Bas Carbonell, no. 197-198, ed. Ajunt. València.	Josep Bernat i Baldoví		Ll: 092/2152
<i>La traca-</i> (1885) Joguet líric, 1 act. Estrenat al T. Russafa el 16-01-1885. Font doc. Fons Culla.	Rafael Bolumar	Vicente Peydró	P: 44/185
<i>Las consecuencias-</i> (1873) Drama, 3 act. en vers. Font doc. UNC, archive.org.	Joaquín Guillermo de Lima		Ll: 114/2730
<i>Las musas latinas-</i> (1913) Revista lírica fantàstica, 1 act. 1 pròl. 4 quadr. 1 epíleg. Representada al T. Russafa en la temporada 1915/1916. Font doc. UNC i UIUCH, archive.org.	Manuel Moncayo	Manuel Penella	P: 09/034
<i>Las pesquisas de Patricio-</i> (1846) Comèdia, 3 act. Font doc. UNC, archive.org.	J. Corona Bustamante i J. de la Villa del Valle		Ll: 054/1182
<i>Las tres jaquecas-</i> (1881) Comèdia, 3 act. en prosa. Font doc. UNC, archive.org.	Mariano Pina Domínguez		Ll: 07/2018
<i>Las zapatillas-</i> (1895) Conte còmic-líric, 1 act. 4 quadr. en vers. Font doc. UNC, archive.org.	José Jackson Veyán	Federico Chueca	P: 56/239

<i>Les eleccions d'un poblet-</i> (1859) Peça en 1 act. en vers. Font doc. Fons del teatre valencià a les biblioteques de Barcelona. Anna Vázquez. Dipu. Barcelona.	Rafael M ^a Liern Cerach		Ll: 099/2286
<i>Lo furor de la vengansa-</i> (1884) Drama, 3 act. en vers. Estrenada al T. Russafa el 16-02-1884. Font doc. Fons de teatre valencià de la Biblioteca Bas Carbonell, no. 727, ed. Ajunt. València.	J. Giner Balaguer		Ll: 023/0512
<i>Los compañeros de Picio-</i> (1884) Joguet còmic líric, 1 act. en vers i prosa. Estrenat al T. Russafa el 28-01-1884. (partitura sense nom d'autor) Font doc. <i>Rigoberto Cortina Gallego, vida y obra a la luz de las fuentes documentales</i> , Robert Ferrer Lluca.	Rafael María Liern Cerach	Rigoberto Cortina	Ll: 106/2438 P: 21/085
<i>¿Me contrata usted?-</i> (1900) Joguet còmic, 1 act. en prosa i vers. Estrenada al T. Russafa el 26-04-1901. Font doc. UNC, archive.org.	José Guijarro Esclapez		Ll: 001/0001
<i>Pan y toros-</i> (1864) Sarsuela, 3 act. en vers. Font doc. UNC, archive.org.	José Picón	Francisco Asenjo Barbieri	P: 56/236
<i>Parents de la dona-</i> Comèdia, 2 act. en vers. Font doc. BVD, bivaldi.gva.es , <i>Los fills de la morta-viva</i> de C. Llombart.	Josep Barreda Pascual (àlies Rojas de Brea)		Ll: 924/0533
<i>Sileta y la portera-</i> (1897) Comèdia de costums valencianes, 1 act. en prosa. Estrenada al T. Russafa el 23-01-1897. Font doc. <i>Las Provincias</i> .	Francisco Comes		Ll: 002/0031
<i>¿Todos a Cádiz!-</i> (1889) Viatge fantàstic, 4 quadr. prosa i vers. Font doc. el llibret d'aquesta obra es troba al CDIVC, Fons F.H. Casajuana, FSC 119-121	Fernando Viñas	Vicente Lleó	P: 10/040
<i>Un par de lilas-</i> (1881) Sarsuela, 1 act. Font doc. H MV, sig. MG/118(11) T/4932; UNC, archive.org.	Rafael María Liern Cerach	Carlos Mangiagalli	Ll: 105/2401 P: 19/077
<i>Un granerer en casaca-</i> (1877) Joguet líric bilingüe, 1 act. en vers. Estrenada al T. Russafa el 08-02-1887. en el benefici de l'actor Luís Navarro. Font. doc. Fons del teatre valencià a les biblioteques de Barcelona. Anna Vázquez. Dipu. Barcelona.	José Campos Martí	Rigoberto Cortina	Ll: 028/0626 P:22/091
<i>Un tio sense nebots-</i> (1878) Comèdia, 1 act. Font doc. Font doc. BNE, <i>Un siglo de teatro valenciano, materiales para su estudio</i> , S. Guastavino,, henerotecadigital.bne.es	Ramón Lladró		Ll: 039/0885

<p><i>Valor acreditado-</i> (1897) Extravagància còmica, 1 act. en prosa. Estrenada al T. Russafa el 24-03-1897 en benefici de l'actor La Riva. Font doc. <i>Las Provincias</i>.</p>	<p>José Fillol Sanz</p>		<p>Ll: 014/0331</p>
<p><i>Zarandaja-</i> (1880) Joguet còmic, 1 act. en prosa. Font doc. UNC, archive.org.</p>	<p>Calixto Navarro</p>		<p>Ll: 090/2102</p>

4. LLISTAT OBRES I PARTITURES DE LA PROPIETAT D'ANTONIO DÍAZ TROBADES AL FONTS FAUSTO HERNÁNDEZ CASAJUANA

Signatura: FSC 119-121 CDTIVC

OBRA	AUTOR/S	MÚSICA	SIGNATURA
<i>Dos tenorios del dia-</i> (1881) Joguet còmic líric, 1 act. en prosa. (dos llibrets)	Rafael Bolumar	Ángel Rubio	P: 19/078
<i>Don Abdón y Don Senen-</i> (1878) Joguet còmic líric, 1 act. vers.	Rafael María Liern	Ángel Rubio i Casimiro Espino	
<i>El niño-</i> (1859) Sarsuela, 2 act. (dos llibrets)	Mariano Pina	Francisco Asenjo Barbieri	P: 11/044
<i>El señor Castaño-</i> (1887) Joguet còmic-líric, 1 act. en prosa. (dos llibrets)	Juan Pérez Zúñiga	Justo Blasco i el mestre Ramos	P: 36/119
<i>El vermouth de Nicomedes-</i> (1885) Sarsuela, 1 act. Un dels llibrets conté una dedicatòria de puny i lletra de l'autor per a Antonio Díaz. (dos llibrets).	Vicente García Valero	Jerónimo Giménez	P: 15/069
<i>Música del porvenir-</i> (1883) Disbarat còmic-líric flamenc, 1 act. (dos llibrets)	José Jackson Veyán	Manuel Nieto	Ll: 107/2478 P: 28/119
<i>¡Sin los dos!-</i> (1882) Sarsuela còmica, 1 act. en vers. (dos llibrets)	Juan María Eguilaz	Tomás Gómez	Ll:102/2336 P/012
<i>¡Todos a Cádiz!-</i> (1889) Viatge fantàstic, 4 quadr. prosa i vers.	Fernando Viñas	Vicente Lleó	P: 10/040

5. LLISTAT OBRES PER ORDRE D'APARICIÓ AL TEXT

OBRA	SIGNATURA
<i>La culpa la tenen les dones</i>	092/2157.
<i>Els novios de ma cunyá</i>	526/63.
<i>Tío... yo no he sido</i>	109/2527; P44/181
<i>El reloj de Lucerna</i>	P56/253
<i>La paz del hogar</i>	058/1328
<i>La Mascota</i>	109/2539; P42/174
<i>Una vieja verde</i>	035/0805
<i>Beatriz</i>	047/1038
<i>El esclavo de Valencia</i>	093/2183
<i>Jacub o el califa de Turundak</i>	054/1192
<i>El corazón de un avaro</i>	057/1302
<i>El Potinguero</i>	005/0094
<i>La estatua de carne</i>	070/1618
<i>El Hércules de los mares</i>	046/1019
<i>La primera nit de maig</i>	036/0824
<i>Les choyes de Roseta</i>	023/0503
<i>La paz del hogar</i>	058/1328
<i>La fiebre del día</i>	102/2328

<i>Barres de ferro y de sang</i>	037/0837
<i>La molinera de Silla</i>	098/2251
<i>Pobres y richs</i>	093/2162
<i>El cojo de Sariñena</i>	010/0209
<i>La torre del infierno</i>	060/1384
<i>El terremoto de Alhama</i>	086/2003
<i>El triunfo del peral</i>	012/0262
<i>El flautín de mi tío</i>	018/0400
<i>Perles del cor</i>	027/0617
<i>La herencia del patíbulo</i>	072/1656
<i>La tea de la discordia</i>	089/2059
<i>En la exposición de Barcelona</i>	113/2697
<i>El ruiseñor</i>	062/1419
<i>El hijo de la noche</i>	045/0999
<i>Todo por el rey</i>	062/1440
<i>La tierra prometida</i>	070/1623
<i>Mascarada nacional</i>	P47/198
<i>Huyendo del micróbio</i>	107/2466; P51/224
<i>Un capitán de cartón</i>	018/0407; P36/145
<i>La gatita del cura</i>	042/0942; P12/050

<i>El diablo verde</i>	007/0141
<i>La carrera del suplicio o la Diosa Razón</i>	085/1996
<i>Fernanda</i>	110/2642
<i>Don Juanito</i>	081/1898
<i>El art y el amor o Nelet el d'Alboraya</i>	019/0416
<i>Consumos y consumidores</i>	027/0596
<i>Un incrèdul</i>	063/1450
<i>Lo qu'importa es relluir</i>	095/2226
<i>Un barber de contrabando</i>	063/1451
<i>Cachet y Colom</i>	044/0982
<i>Valencia</i>	025/0561
<i>Meterse a redentor</i>	069/1612
<i>Romeu!</i>	040/0904
<i>El tio Piulo</i>	019/0412
<i>Del porrat de Sant Antoni a les torres de Serrans</i>	025/0551
<i>Mariquita la estanquera</i>	095/2214
<i>Cada ú de son temple</i>	019/0411
<i>Un alcalde de barrio</i>	093/2172
<i>Mil duros y tartaneta</i>	038/0870
<i>Quintos y reganchaors</i>	095/2209

<i>Les Barraques</i>	110/2548; P58/260
<i>El presidiario</i>	052/1125
<i>Amor y patria</i>	078/1777; 108/2515; P38/156
<i>La cisterna de Albi</i>	113/2719
<i>La posada de Lucas</i>	018/0403
<i>La camisa de color</i>	084/1976
<i>El retrato de la abuelita</i>	088/2042
<i>Apuros d'un dovensà</i>	092/2149; P50/208
<i>Eu pensaré o el millor ball el fandango</i>	104/2383; P11/047
<i>Nelo Testets</i>	101/2324; P52/226
<i>Un flamenco d'Alboraya</i>	042/0943; P41/168
<i>Trompa, petenero i màrtir!</i>	066/1522; P49/204
<i>Coralito</i>	030/0672; P31/127
<i>Un granerer en casaca</i>	028/0626; P22/091
<i>El chuí final</i>	002/0025; P66/277
<i>El gallet de Favareta</i>	028/0627
<i>Milord Quico</i>	109/2528; P44/182
<i>Dos almas en pena</i>	110/2557; P50/212
<i>El fill de la marquesa</i>	108/2514; P37/152
<i>El salonet de les flors</i>	110/2587; P29/124

<i>La boda de Valentín</i>	104/2393; P16/070
<i>Un baró de campanetes o la festa aiguá</i>	064/1482; P26/110
<i>Un casament del dimoni</i>	014/0313; P66/276
<i>El tesor de la sultana</i>	042/0945; P45/187
<i>Maria Menotti o la loca de los Alpes</i>	061/1407;014/0330;025/054 9
<i>El Marsellet</i>	028/0630
<i>El hàbit no fa el frare</i>	021/0463
<i>Bous sense pa</i>	043/0963
<i>Diego Corrientes</i>	079/1828
<i>Basta de suegros</i>	068/1593
<i>El ciclón</i>	087/2028
<i>Cuatro cómics d'ocasió</i>	026/0588
<i>Tal es qualis com camalis</i>	023/0515
<i>Si no vols caldo tres tases</i>	002/0028
<i>Els conspiraors</i>	027/0598
<i>La iridectomia</i>	084/1873
<i>El sant del agüelo</i>	091/2112
<i>El tio cañales</i>	113/2698
<i>El volantiner</i>	109/2544; P52/227
<i>El trovaor</i>	108/2496; P51/223

<i>El benefisi de Mora</i>	016/0365
<i>La mitja taronja</i>	023/0505
<i>La pubilla del Vallés</i>	025/0542
<i>La pubilla i els hereus</i>	022/0496
<i>Cura de moro</i>	025/0548
<i>L'àngel de la guarda</i>	026/0579
<i>La creu de la masia</i>	012/0272
<i>La Dida</i>	027/0602
<i>Lo ferrer de tall</i>	028/0620
<i>Lo retor de Vallfogona</i>	022/0493
<i>Los segadors</i>	019/0420
<i>Senyora i majora</i>	021/0466
<i>Cnc minuts fòra del món</i>	021/0474
<i>L'ase d'en Mora</i>	026/0572
<i>La barqueta de Sant Pere</i>	024/0530
<i>La virtut i la consciència</i>	025/0543
<i>Tal hi va que no s'ho creu</i>	080/1887
<i>Tal faràs tal trobaràs</i>	021/0467
<i>Tants caps tants barrets</i>	080/1886
<i>La clau de casa</i>	080/1855

<i>La llàntia de plata</i>	022/0495
<i>Lo full de paper</i>	023/0498
<i>L'ajuda de Déu</i>	010/0231
<i>La malvasia de Sitges</i>	024/0528
<i>La teta gallinaire</i>	014/0329
<i>La tornada d'En Titó</i>	023/0506
<i>Gent de barri</i>	025/0540
<i>Honra, Pàtria i Amor</i>	024/0538
<i>Los tres toms</i>	026/0569
<i>Tres i la Maria sola</i>	012/0260
<i>Boigs fan bitllets</i>	114/2741
<i>La flor de la muntanya</i>	027/0609
<i>La torre dels misteris</i>	024/0532
<i>Valencianos con honra</i>	038/0875
<i>Decrets de la Providencia</i>	038/0872
<i>El tonto del panerot</i>	063/1463
<i>Les criaes</i>	025/0541
<i>Males llengues</i>	093/2167
<i>Carta canta</i>	111/2644
<i>Un tio sense nevots</i>	039/0885el

<i>Tres roses en un pomell</i>	093/2174
<i>Un chuche munisipal</i>	033/0756
<i>El tio Cavila o a divertir-se en un poblet</i>	063/1453
<i>Trapatroles</i>	019/0414
<i>La Patti de peixcadors</i>	095/2224
<i>Fora baix!</i>	018/0395
<i>En una horchateria valenciana</i>	003/0050
<i>La senserrà del mercat</i>	022/0492
<i>Els novios de ma cuñá</i>	024/526
<i>El rey de les criailles</i>	067/1590
<i>El trovador en un porche</i>	111/2656
<i>La casa de baños</i>	085/1997
<i>Candidato a consechal</i>	113/2706
<i>Ya están ahí!</i>	032/0731
<i>Noblea d'un valencià</i>	043/0976
<i>Agarreulo!</i>	026/0580
<i>Sileta y la portera</i>	002/0031
<i>La matansa del serdo</i>	081/1909
<i>Un torero d'estopa</i>	063/1459
<i>Cheroni y Riteta</i>	092/2154

<i>La Moma</i>	034/0780
<i>Als lladres!</i>	109/2536; P36/147
<i>Tres forasters de Madrid</i>	039/0883
<i>Tres palomes</i>	065/1503
<i>Les chiques del entresuelo</i>	026/0585
<i>Corruixetes</i>	024/0534
<i>Lepe y Talala</i>	032/0726
<i>El trazado de una línea</i>	088/2056
<i>Tónico!</i>	039/0884
<i>La luz verde</i>	050/1098
<i>La alegría de la huerta</i>	043/0977; P52/225
<i>La venta de Don Quijote</i>	006/0129
<i>El puesto de flores</i>	006/0133
<i>La Fosca</i>	053/1159
<i>El dinero y el trabajo</i>	079/1827
<i>La gatita blanca</i>	044/0988
<i>La pata de cabra</i>	041/0937
<i>La corte de Transmania</i>	021/0460
<i>El alma del pueblo</i>	029/0648
<i>Rejas y votos</i>	066/1532

<i>La república del amor</i>	062/1422
<i>La chavala</i>	035/0792
<i>Las escuelas de España</i>	076/1745
<i>Una sogra de castañola</i>	020/0429
<i>Los dominós blancos</i>	076/1728
<i>Marinos en tierra</i>	050/1101
<i>El pollastre Don Tadeo</i>	109/2525; P43/180
<i>La sombra de Carracuca</i>	109/2524; P39/161
<i>Los compañeros de Picio</i>	106/2438; P21/085
<i>Mister Puff</i>	104/2363; P07/031
<i>Suegro o difunto</i>	103/2348; P05/020
<i>Mi tío paga!</i>	107/2462; P24/102
<i>A tiempo y con arte</i>	102/2337; P04/013
<i>Rode la bola</i>	041/0933; P45/189
<i>L'agüelo Cuc</i>	042/0938; P06/026
<i>Pasión y muerte de Jesús</i>	051/1114; P41/170
<i>La mujer del prójimo</i>	103/2346; P05/019
<i>Un Quid Pro Quo</i>	098/2256
<i>Flamencos y peteneras</i>	029/0638; P37/151
<i>La traca</i>	P44/185

<i>Me he lucido</i>	038/0867
<i>Nobleza de cor</i>	031/0680
<i>El gran petardo</i>	053/1148
<i>El amo del mar</i>	078/1782
<i>Y así se pasa la vida</i>	090/2093
<i>Si yo volviera a nacer</i>	094/2195
<i>Sinse titul</i>	114/2736; P09/036
<i>Dos marruecos un diner!</i>	021/0470
<i>Las traviatas</i>	010/0217
<i>Las once mil</i>	061/1403
<i>Las de farandúl</i>	112/2682
<i>Los cencerros</i>	029/0652
<i>El estado de sitio</i>	074/1682
<i>Cambios naturales</i>	079/1851
<i>Los gladiadores</i>	112/2687
<i>Bazar de muñecas</i>	009/0199
<i>El mozo cruo</i>	113/2695
<i>Frou-Frou</i>	114/2724
<i>El trágala</i>	062/1434
<i>Todos somos unos</i>	067/1552

<i>Con toda felicidad</i>	079/1853
<i>Grande de España</i>	046/1018
<i>El príncipe sin miedo</i>	058/1320
<i>Galatea</i>	046/1022
<i>España nueva</i>	082/1945
<i>El rincón de la aldea</i>	067/1586
<i>Episodios nacionales</i>	082/1919
<i>La voz del corazón</i>	008/0162
<i>Els besons de Sedaví</i>	026/0577
<i>Valentín el guardacostas</i>	101/2312
<i>Les eleccions d'un poblet</i>	099/2286
<i>El general Bum-Bum</i>	103/2338; P04/014
<i>Los dos sordos</i>	074/1691